

ספר העובד הלאומי

חלק ראשון — מהדורה שניה

בהוצאת הסתדרות העובדים הלאומית בארץ ישראל

יהושע אופיר

ספר העובד הלאומי

תולדות תנועת העבודה הלאומית בארץ־ישראל

חלק ראשון — מהדורה שניה

כל הזכויות שמורות
נדפס בישראל
מהדורה ראשונה — תשי"ט, 1959
מהדורה שניה — תשמ"ח, 1987

בהוצאת הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית בארץ ישראל

ה ת ו כ ן

עמוד

7	—	—	—	—	—	—	דבר המזכ"ל, מר שלום כהן —
9	—	—	—	—	—	—	דברי־פתיחה — הוועד הפועל
11	—	—	—	—	—	—	* * — י. א.
							פ ר ק ר א ש ו ן : העליה השניה — נושאת דגל מלחמת המעמדות
13	—	—	—	—	—	—	העליה השניה ו"פולחן העבודה"
14	—	—	—	—	—	—	המאבק בתוך התנועות הסוציאליסטיות היהודיות ברוסיה
15	—	—	—	—	—	—	חולמי ה"קומונה" —
							פ ר ק ש נ י : העליה השלישית — עליית הפרולטאריון
17	—	—	—	—	—	—	העליה השלישית הפרולטארית יוצרת קרנות קליטה ציבוריות
18	—	—	—	—	—	—	ייסוד "ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל"
20	—	—	—	—	—	—	השתלטות "אחדות־העבודה" קמא על ה"הסתדרות"
21	—	—	—	—	—	—	תאווה השלטון של מנהיגי השמאל — על רקע אישי
23	—	—	—	—	—	—	מתי התרחק ז'בוטינסקי ממחנה השמאל ?
25	—	—	—	—	—	—	"האירגון המשותף" —
27	—	—	—	—	—	—	"גדודי העבודה" והזיקה לברית־המועצות
28	—	—	—	—	—	—	עליית "צעירי־ציון" מאודיסה באניה "צ'יצ'רין"
							פ ר ק ש ל י ש י : "ההסתדרות הציונים העמלנים"
31	—	—	—	—	—	—	העליה הרביעית — עליית המעמד הבינוני
32	—	—	—	—	—	—	המועצה הראשונה של קבוצת "העמלנים"
37	—	—	—	—	—	—	התקרבות "העמלנים" לרוויזיוניזם
							פ ר ק ר ב י ע י : "מנורה" — האירגון הראשון של העובד הלאומי
43	—	—	—	—	—	—	גרעין ההכשרה הראשון של בית"ר בלאטביה
44	—	—	—	—	—	—	קבוצת "מנורה" — ספיח העליה השלישית
45	—	—	—	—	—	—	כינוס "הפועלים הרוויזיוניסטים" בנס־ציונה
47	—	—	—	—	—	—	הפועלים הרוויזיוניסטים בוועידה השלישית של ההסתדרות
							פ ר ק ח מ י ש י : גוש העבודה הרוויזיוניסטי
50	—	—	—	—	—	—	כינוס היסוד של "גוש העבודה הרוויזיוניסטי"
53	—	—	—	—	—	—	רשימה ראשונה של ההסתדרות בבחירות לעירית תל־אביב
54	—	—	—	—	—	—	המאבק נגד "הסוכנות המעורבת"
57	—	—	—	—	—	—	הדיונים בכינוס השני של "גוש העבודה הרוויזיוניסטי"
58	—	—	—	—	—	—	קיפוחם של בעלי־המלאכה במשטר ההתיישבות והקליטה
60	—	—	—	—	—	—	המאבק נגד "אירגון־משותף" של עובדים מוניציפאליים
61	—	—	—	—	—	—	בית"ר מניחה יסודות לפרישת העובד הלאומי ממחנה השמאל
62	—	—	—	—	—	—	דיונים על התיישבות לאומית
64	—	—	—	—	—	—	לקראת העליה החמישית
66	—	—	—	—	—	—	הגל הגואה של התנועה הלאומית בעקבות כשלונות תרפ"ט
68	—	—	—	—	—	—	השמאל מתלכד נגד הרוויזיוניזם
69	—	—	—	—	—	—	בית"ר פולין ולאטביה מבשרים את העליה החמישית
70	—	—	—	—	—	—	סיכסוך־העבודה הראשון על רקע פוליטי — בכפר־סבא
74	—	—	—	—	—	—	הפרישה מן ההסתדרות השמאלית

פרק ש שי: אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר

76	—	—	—	—	—	הכינוס הארצי של "גוש העבודה" קובע כי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר נמצא מחוץ להסתדרות השמאלית
79	—	—	—	—	—	חיפושי דרך לאחר הקמת "אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר"
80	—	—	—	—	—	אגרת ז'בוטינסקי להסתדרות השמאלית ותשובת א. גולומב
83	—	—	—	—	—	בראשית ימי הפרוספריטי
86	—	—	—	—	—	הקונגרס ה-17
87	—	—	—	—	—	הוחרף מסע השמאל נגד הרוויזיוניזם
89	—	—	—	—	—	כינוס דאנציג מאשר הקמת הסתדרות עובדים לאומית
91	—	—	—	—	—	הוחמר שלטון האגרוף של השמאל
93	—	—	—	—	—	הסיכסוך בתל-אביב בין השמאל לבין כל הגופים הכלכליים
94	—	—	—	—	—	לשכת-עבודה נייטראלית בתל-אביב
95	—	—	—	—	—	סיכסוך פרומין
100	—	—	—	—	—	השביטה בפרומין והשפעתה על היחסים הבין-מפלגתיים
105	—	—	—	—	—	סיכסוך-העבודה בבניי פתח-תקווה
107	—	—	—	—	—	הטירור האדום בפתח-תקווה
110	—	—	—	—	—	הפרובוקציה של השמאל ערב הקונגרס הציוני ה-17
113	—	—	—	—	—	ההסתה לטירור נשאה פרי
115	—	—	—	—	—	הסוכנות היהודית מתערבת...
116	—	—	—	—	—	הפוגרומים בשביעי של פסח — בתל-אביב ובשכונות — בחיפה
117	—	—	—	—	—	הקונגרס ה-18 בסימן רצח ארלוזורוב
118	—	—	—	—	—	בקיץ תרצ"ג עוצבה דמות התנועה הלאומית
118	—	—	—	—	—	סיכסוך הדמים במגדל
120	—	—	—	—	—	פסקדין הבוררות בסיכסוך מגדל
125	—	—	—	—	—	הישיג אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר בשנת הפרעות
126	—	—	—	—	—	דמות תנועת העבודה הלאומית מתגבשת
130	—	—	—	—	—	צעדים לקראת הקמת הסתדרות העובדים הלאומית
132	—	—	—	—	—	סיכסוך-הדמים בחיפה בבנין לויין-ויידנפלד
136	—	—	—	—	—	הבחירות לוועידת היסוד של ה.ע.ל.
138	—	—	—	—	—	עקרונות ה.ע.ל.

פרק ש ב י ע י: הסתדרות העובדים הלאומית בשתי שנות הפרוספריטי

150	—	—	—	—	—	ההדים בארץ עם הקמת ה.ע.ל.
152	—	—	—	—	—	ה.ע.ל. וזיקתה לתנועה הלאומית
152	—	—	—	—	—	ייסוד קופת-חולים לעובדים לאומיים
156	—	—	—	—	—	תקנון קופת-חולים לעובדים לאומיים
159	—	—	—	—	—	הסוכנות שוללת זכות העליה מבית"ר ומן העובד הלאומי
161	—	—	—	—	—	הרס בית הורקין
162	—	—	—	—	—	"וועד הפועל של הצה"ר מציע ועידת "שולחן-עגול" עם השמאל
164	—	—	—	—	—	הפסקת הטירור קודמת להסדר יחסי-עבודה
169	—	—	—	—	—	הפוגרום בחיפה
170	—	—	—	—	—	ההסכם לשלום-בית בהסתדרות הציונית
171	—	—	—	—	—	הצעת ההסכם בין ז'בוטינסקי ובן-גוריון
174	—	—	—	—	—	התנגדות התנועה בארץ ל"הסכם לונדון"
177	—	—	—	—	—	תגובת נשיאות הצה"ר להתנגדות התנועה בארץ
180	—	—	—	—	—	הסכם ז'בוטינסקי-בן-גוריון נדחה עלי-ידי השמאל במשאל-חברים
184	—	—	—	—	—	תגובת התנועה הלאומית על דחיית "הסכם לונדון"
187	—	—	—	—	—	נסיין מחודש להסכם מצומצם בארץ
190	—	—	—	—	—	הפרישה מן ההסתדרות הציונית
193	—	—	—	—	—	ה.ע.ל. לאחר הקמת ה.צ.ח.

194	—	—	—	—	—	פלוגות העבודה של בית"ר והמאבק למען עבודה עברית
196	—	—	—	—	—	פלוגות בית"ר בין מייסדי נהריה
198	—	—	—	—	—	הוועידה הארצית השניה
200	—	—	—	—	—	המשבר עם פרוץ המלחמות בספרד ובחבש

פרק שמיני: הסתדרות העובדים הלאומית ב"מאורעות" תרצ"ו—תרצ"ט

202	—	—	—	—	—	המשבר הכלכלי והסתדרות העובדים הלאומית
203	—	—	—	—	—	ה.ע.ל. יוצרת את כליה האירגוניים
205	—	—	—	—	—	הנדידה בשנות ה"מאורעות" מן העיר אל הכפר
206	—	—	—	—	—	כיבוש העבודה במשרפות מקוה-ישראל
207	—	—	—	—	—	התפתחות ה.ע.ל. בימי המשבר
209	—	—	—	—	—	השמאל מחדש את הטירור בתל-אביב
213	—	—	—	—	—	הסיכסוך סביב בנין "הדסה" על הר-הצופים
214	—	—	—	—	—	שיתוף-הפעולה בין מפא"י והחוגים "האזרחיים"
215	—	—	—	—	—	הסכם ראשון בין אירגוני הפועלים הלא-שמאליים
218	—	—	—	—	—	הסיכסוך בנמל תל-אביב
220	—	—	—	—	—	פ. רוטנברג מחדש המשאומתן להסכם בין ה.ע.ל. והשמאל
222	—	—	—	—	—	משאומתן ישיר עם השמאל
228	—	—	—	—	—	דיעות מנוגדות בתנועה הלאומית וביישוב בהערכת ההסכם
232	—	—	—	—	—	יחסו של ז'בוטינסקי להסכם ודעתו על החוגים "האזרחיים"
234	—	—	—	—	—	להסכם החלקי לא היה המשך
236	—	—	—	—	—	התבצרות ה.ע.ל. לאחר ההסכם
238	—	—	—	—	—	האופוזיציה הראשונה בה.ע.ל.
239	—	—	—	—	—	ה.ע.ל. מקימה קרנות עצמאיות
240	—	—	—	—	—	יחסי ה.ע.ל. עם מרכז קופת-החולים
242	—	—	—	—	—	עמדתו הברלנית של פ. פייבל בשאלת היחסים עם ה.צ.ח.
242	—	—	—	—	—	הוועידה הארצית השלישית
248	—	—	—	—	—	אצ"ל פתח בהתקפת-נגד
249	—	—	—	—	—	העובד הלאומי בימי-מבחן בעיר ובכפר
250	—	—	—	—	—	הקונוונט של ה.צ.ח. בפראג
253	—	—	—	—	—	הצטרפות "המדינתיים"
255	—	—	—	—	—	המו"מ להסכם עם השמאל בחיפה — ללא תוצאות
258	—	—	—	—	—	היחסים בלשכה בתל-אביב
260	—	—	—	—	—	הידוק היחסים בין ה.ע.ל. ואירגוני העובדים האזרחיים בחיפה
261	—	—	—	—	—	בין מאסרים למאסרים
262	—	—	—	—	—	קליטת עולי "אף-על-פי"
263	—	—	—	—	—	ייסוד תל-צור
265	—	—	—	—	—	התסיסה בה.ע.ל. ערב הוועידה הרביעית
267	—	—	—	—	—	"קרן חוסר עבודה"
267	—	—	—	—	—	בסימן פירסום "הספר הלבן"
269	—	—	—	—	—	הוועידה הארצית הרביעית
274	—	—	—	—	—	הלשכות הכלליות במושבות
275	—	—	—	—	—	הסיכסוך בענף הפרדסנות
276	—	—	—	—	—	פועלי ה.ע.ל. מייסדים את ענף היהלומים
278	—	—	—	—	—	הדרישה להקים ועד-עליון לשעת-חירום

פרק תשיעי: הסתדרות העובדים הלאומית במלחמת העולם השניה

280	—	—	—	—	—	הנסיון ללכד את היישוב סביב הוועד-הלאומי
282	—	—	—	—	—	השינויים בוועד-הפועל בעקבות המו"מ עם רוטנברג
283	—	—	—	—	—	התהליך של ז. ז'בוטינסקי עם ההצטרפות לוועד-הלאומי

עמוד

285	—	—	—	—	סיכסוכי-עבודה בעקבות מסקנות רוטנברג
290	—	—	—	—	הוועד הלאומי נגד ה.ע.ל.
291	—	—	—	—	המשא-ומתן על מפתח לחלוקת-עבודה
292	—	—	—	—	היחסים עם אירגוני הפועלים האחרים
294	—	—	—	—	פניית ה.ע.ל. לשלטונות
297	—	—	—	—	היחסים עם ה.צ.ח.
298	—	—	—	—	ה.צ.ח. מרחיקה את מתנגדי ה.ע.ל. משורותיה
299	—	—	—	—	השינויים במרכז קופת-חולים
300	—	—	—	—	הוועידה הארצית הראשונה של קופת-חולים לעובדים לאומיים
302	—	—	—	—	הפועל הלאומי חודר לתעשיה
303	—	—	—	—	הדיונים על הקמת לשכות-עבודה עירוניות
306	—	—	—	—	המאבק נגד „לשכות גרינבוים“
307	—	—	—	—	כינוס העובד הלאומי בשנת 1941
309	—	—	—	—	שיתוף הפעולה בין האירגונים הלא-שמאליים בענף היהלומים
310	—	—	—	—	הוועידה הארצית החמישית של ה.ע.ל.
312	—	—	—	—	החלטות הוועידה הארצית החמישית

פרק ע ש י ר י : הסתדרות העובדים הלאומית בשנות המרד

317	—	—	—	—	סכנת המשבר הכלכלי עם חום מלחמת העולם
318	—	—	—	—	גל המאסרים בשנת 1944
322	—	—	—	—	החלטות המועצה הארצית על ה„טירור“ ועל המעצרים
324	—	—	—	—	הוועידה הארצית הששית
327	—	—	—	—	החלטות הוועידה הארצית הששית
328	—	—	—	—	הוועידה הארצית השניה של קופת-חולים לעובדים לאומיים
329	—	—	—	—	השיבה להסתדרות הציונית הישנה
331	—	—	—	—	הרדיפות בעקבות פרישת ה„הגנה“ מ„תנועת המרי“
332	—	—	—	—	הקשר עם מנהיגי ה.ע.ל. במחנות-מעצר
334	—	—	—	—	סיכסוך-העבודה במטוויות פתח-תקווה
336	—	—	—	—	הפוגרום במפעלי המטוויות
339	—	—	—	—	הקונגרס הציוני הכ"ב ופרעות פתח-תקווה
341	—	—	—	—	סיכסוך המטוויות בקונגרס הציוני הכ"ב
342	—	—	—	—	חיסול הסיכסוך במטוויות
344	—	—	—	—	חתירות השמאל בקונגרס היהלומנים באנטוורפן
346	—	—	—	—	איחוד ה.ע.ל. ואירגון העובד הציוני בחיפה
346	—	—	—	—	אחרי כ"ט בנובמבר 1947
347	—	—	—	—	ההצטרפות ללשכות-העבודה הכלליות
348	—	—	—	—	סיכום ולא סיום

י ס ד ו ת

351	—	—	—	—	מתוך משנתו של זאב ז'בוטינסקי על מעמד ועבודה
355	—	—	—	—	מתוך משנתו של פריץ' יוסף קלזנר

נ ס פ ח י מ

361	—	—	—	—	הסכמי-עבודה — ז. אהרנוביץ (ארן)
	—	—	—	—	בעיות העבודה בארץ-ישראל (מתוך תזכיר הוועד הפועל של ה.ע.ל.
372	—	—	—	—	ליועץ לענייני עבודה של ממשלת המנדאט ר.מ. גרייבס)
377	—	—	—	—	תאריכון
381	—	—	—	—	מקורות ביבליוגרפיים
383	—	—	—	—	רשימת התמונות

מבוא

ספר העובד הלאומי, חלק ראשון, בעריכתו של יהושע אופיר, המכיל את תולדות תנועת העבודה הלאומית בארץ ישראל, הופיע בשנת תשי"ט — דהיינו לפני 28 שנים. הספר מעביר כחוט השני, תקופה אחרי תקופה, אירוע אחר אירוע, את סיפור היווסדה, לבטיה, בעיותיה, קשייה, מאבקה ופעולותיה. הספר מעביר לפנינו, אחד אחד, את האירועים, הויכוחים, הדיונים, השיקולים, המאבקים, אשר רק הם סללו את החרות לזכות העבודה וההתארגנות במולדת. ספר זה מספר את אשר אירע עד שנת תש"ח — שנת קום המדינה.

**

*

גם עם קום המדינה לא הסתיים תפקידה של הסתדרות העובדים הלאומית. המאבקים פשטו צורה ולבשו צורה, אם כי במישורים אחרים. לא היו אלה מאבקים על זכות עבודה ופת לחם, זה הפך לאשרנו לנחלת העבר, כאשר זכות זאת הוכרה עם הקמת המדינה ע"י חוק הכנסת האומר כי "לא יופלה לרעה אדם בשליחותו ובקבלתו לעבודה בגלל השקפה פוליטית". חוק זה הושג ע"י מלחמה קשה, עקשת ובלתי מתפשרת של העובד הלאומי, וזה יירשם לו כזכות הגדולה בתולדות המדינה. על תקופה זאת הוציא הועד הפועל, ושוב בעריכתו של יהושע אופיר, חלק שני של "ספר העובד הלאומי" ובו מסופר על תולדותיה, פעולותיה ומאבקה של הסתדרות העובדים הלאומית בשנות המדינה, עד לוועידה ה-11 של ה.ע.ל., שהתקיימה ב-16 באוקטובר 1969.

**

*

הסתדרות העובדים הלאומית, במרוצת השנים, גדלה, התפתחה, צמחה התרחבה והתעצמה. היא הכתה שורשים עמוקים בקרב ציבור העובדים. נוסדו סניפים רבים בכל רחבי הארץ, בערים ובמושבות, בכפרי המיעוטים וביהודה ובשומרון. נבנו מבני קבע, שוכללו והורחבו מוסדות העזר שלה, כשגולת הכותרת שלהם היא קופת החולים שלנו, עליה גאוותנו. התפתחו וגברו הפעולות במישור ההגנה על זכויות העובד, במסגרת המח' לאיגוד מקצועי. חברות הסתדרות העובדים הלאומית אורגנו במסגרת "האשה הלאומית" אשר מקיימת פעילות ציבורית, תרבותית וסוציאלית לטובת האשה העובדת. הנוער העובד והלומד הלאומי — דור ההמשך, הגביר פעולותיו והופעלו עשרות מועדוני נוער בערי הארץ ומושבותיה, הוקמה רשת של מעונות יום, הופעלה מחלקת הסברה ארגון ותרבות, המבטיחה בין היתר גם איכות חיים לחבר המאורגן בהסתדרותנו. אלפי סטודנטים מכל האוניברסיטאות בארץ הצטרפו להסתדרותנו, המעניקה מדי שנה מלגות לסטודנטים מחוסרי יכולת. אנו מבטיחים את עתידו הסוציאלי והפנסיונרי של החבר באמצעות קרן הביטוח והפנסיה שלנו. קיימת מחלקה משפטית מיוחדת, המגישה ייעוץ ועזרה משפטית לכל נזקק. אנו גם נוטלים חלק בהקמת יישובים והתנחלויות ביהודה ושומרון ובזה אנו מקיימים את המצוה שאין נעלה ממנה, היא מצוות יישוב ארץ ישראל. הסתדרות העובדים הלאומית הפכה לגורם במערכות העבודה בארץ.

**

*

אט אט אזל המלאי של החלק הראשון של "ספר העובד הלאומי". ככל שגדלה והתפתחה ההסתדרות, ככל שגדל מספר חבריה, ככל שהסתדרותנו הלכה והכתה שורשים בקרב הציבור, הלכה וגברה ההתענינות בה. גבר הרצון של רבים להתחקות על עברה, ללמוד על עמדותיה וגישותיה, לדעת עקרונותיה, להתיחס למאבקה ותולדותיה. וככל שגדלה ההתענינות בה מצד הציבור, כן גבר הלחץ והביקוש לספר הראשון, בעיקר מטעם תלמידים וסטודנטים רבים העושים עבודה במחקר על תולדות תנועות העבודה בעם ישראל, ומטעם מוסדות מחקר, אוניברסיטאות וספריות בישראל.

**

*

לכן החלטנו, על אף הקשיים והמשאבים הדרושים לכך, להוציא מהדורה שניה של החלק הראשון של ספר העובד הלאומי. מי יתן ויהא זה גל-עד וציון דרך, אות הכרה, הוקרה, הערכה ותודה לכל אלה המייסדים והוותיקים אשר אינם כבר אתנו ושלא זכו להמשיך במלאכת העשייה והבנין, וייבדלו לחיים טובים וארוכים כל אותם הוותיקים והמייסדים אשר יחד עם צבא הממשיכים והפעילים, עושים את מלאכתם בקודש ביד אמונה, במסירות ראוייה, בנאמנות מופלאה, יום יום, שעה שעה, ומוסיפים נדבך על נדבך ליצירת כפיו של ראש בית"ר, זאב ז'בוטינסקי — הסתדרות העובדים הלאומית.

ש ל ו ס כ ה ן
המזכיר הכללי

ד ב ר י פ ת י ח ה

ספר העובד הלאומי הוא מחקר־בכורה לקבץ את הניצוצות שבתוך פרשת התלאה והגבורה, המפורים על פני שנות מלחמה רבת־סבל ורב־הישגים, שערכו חלוצים עברים, העובדים הלאומיים, למען שיחרור העם, למען גאולת המולדת ולמען חרות האדם. קבצים רבים פורסמו על ידי הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית תוך שנות־המערכה הרבות. קבצים וגליונות, שבהם הועלו והוארו פרשיות בודדות ומיוחדות של המערכה. אך כל הקבצים הללו לא היו אלא בבחינת „מגילות מגילות” בלבד. ספר־יריעות כולל ומלא, במתכונת אחידה וערוכה לפרקיה, כזו המוגשת בספר העובד הלאומי, מופיע זו הפעם הראשונה.

יתירה מזו. ספר זה לא נכתב בידי „אחד הגבורים”, אלא בידי „אחד הצופים”, אשר ראה את עלילות הגבורה החלוצית־לאומית מעל מצפה רם ונרחק משלו; בידי סוקר בעל עין חודרת וסופר ברוך־עט. מחבר הספר מר יהושע אופיר לא הסתפק בגילויין זכפיענוח של „מגילות גנוזות” כדי לחבר את היריעות הרבות אחת לאחת בלבד, אלא הוא חדר למעמקים. הוא העביר את עצמו ממש לתוך מעמקי החווייה ולתוך הרגשתם של „גבורי הספר” פנימה; לתוך כל מהלך חייהם ומלחמתם של העובדים הלאומיים הן בתקופת בראשית והן בתקופות המאוחרות יותר. והוא כ„צופה” הציץ ולא נפגע. לא מהערצת־יתר של גבורי ספרו ולא מהתרגשות־יתר מתלאותיהם ומסבלם. על כן הצליח מר אופיר לתת לנו בספרו זה רקע־אמת לעלילותיהם וקלסטר־פניהם של גבוריו. ללא איפור על הפגעים וללא איפול על הקשיים. על כן הצליח להעלות בספר את כל המחרוזות המגובשת של המאורעות והמעללים, כפי שהם משולבים וארוגים ברקמת התקופה הגדולה של בית ישראל בדורנו, תקופת השואה והתקומה.

*

המערכה בספר מסתיימת בשנת תש"ח, שנת קום המדינה. אך המערכה של העובדים הלאומיים למעשה, נמשכת גם לאחר קום המדינה. אמנם, רבות הושג בשטח

העבודה בארץ כתוצאה מן הסבל וההקרבה של „גבורי הספר“, אך על רבות וגדולות
המערכה עדיין נטושה.

ידע, לפחות, הדור הגדל במדינה, כי לא קלה היתה דרכם של אלה אשר סללו בפניו
את דרך החרות לחיים ולעבודה במולדת. יכירו נא „האחרונים“ את תלאות „הראשונים“,
ואולי מתוך כך, מתוך הידיעה וההכרה, יבואו גם לידי הערכה והוקרה.

הוועד הפועל

„ספר העובד הלאומי“ המופיע במחצית יובלה של הסתדרות העובדים הלאומית, בא לסכם תקופה של מאבק רצוף סבל, יסורים, מחסור וקרבות למען השרשת ערכיה הלאומיים-סוציאליים בתנועה הציונית וביישוב העברי בארץ-ישראל.

לא שאיפות כלכליות גרידא יצרו את תנועת העבודה הלאומית, אלא ההתמרדות בפולחן מלחמת-המעמדות בציונות, התמרדות אשר הנצה את הניצנים הראשונים של האופוזיציה הלאומית ב„הסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל“. חוגי עמלים יוצאי מפלגת „הפועל-הצעיר“ הניחו את היסודות לתנועת העבודה הלאומית ובמאבקם למען האידיאות החברתיות והלאומיות שלהם נפגשו עם הגל הגואה של פועלים בית-רים, אנשי „מנורה“ ופולגות-העבודה, התמזגו בו ויחד ביקשו לשמור על אפיה הלאומי של תנועת-העבודה בארץ מפני השעטנז הציוני-מארכסיסטי.

האידיאה המרכזית בתנועת העבודה הלאומית מראשיתה התבטאה בשלילת מלחמת-מעמדות בתקופה של בנין המולדת. בהיות כל מאוויי חבריה קודש למען מטרה אחת ויחידה, היא מדינת היהודים, ביקשו למנוע את מלחמת-המעמדות שמן ההכרח שתפגע בבנין המדינה.

המסקנות העיקריות מאידיאה מרכזית זו הן :

א. לפועל הלאומי אין חלק ונחלה במארכסיזם הבין-לאומי ובסמליו שמגמתם להתריף ריב-אחים.

ב. מסגרתו של אירגון הפועלים צריכה להצטמצם בתחום העניינים המקצועיים בלבד, ואילו השירותים הממלכתיים, כגון ביטוח-בריאות, חינוך, התיישבות וקליטה, אינם ענין למעמד, אלא לאומה כולה, על כן אין מקום בהסתדרות המקצועית לא לקופת-חולים, לא למחלקת התיישבות, לא לזרם חינוך, לא לתיאטרון, לא לאירגון-ספורט ולא למשק מעמדי.

ג. יחסיה-עבודה אינם ענין למעמד אלא למוסדות הממלכתיים. כי לבנין הארץ שותפים בעלי-ההון והפועל ולשניהם זכויות שיש להגן עליהן באמצעים ממלכתיים.

ד. שביטות והשבתות מחבלות בבנין המדינה, ובפרוץ סיכסוך-עבודה יש לחייב את העובד ואת נותן-העבודה כאחד לבוררות ממלכתית, אשר באופן צודק תפתור את הסיכסוך.

ה. כדי שהזכות לעבודה תהא שמורה לכל יהודי ללא הבדל השקפה ומפלגה, יש לבסס את לשכות-העבודה על יסוד נייטרלי, תחת מרות ממלכתית.

זכות מיוחדת לתנועת העבודה הלאומית ; מלחמתה נגד המונופולין של השמאל בענייני-עבודה. במשך שנים רבות עמד הפועל הלאומי בודד במערכה הכבדה למען זכות הגדרה-עצמית לכל פועל שלא סגד לאילי האדום.

הפועל הלאומי העניק זכות-בכורה לרעיון הממלכתי על האינטרסים המעמדיים הצרים. אכן, לאחר קום המדינה זכה וחלק מעיקרי-אמונתו הפכו לנחלת-הכלל ; החינוך-המעמדי בוטל, לשכות-העבודה הפכו לגופים ממלכתיים, כן גברה ההכרה שיש להוציא את שירותי-הבריאות מידי גופים ציבוריים-מפלגתיים ולהעבירם לסמכות המדינה, במסגרת חוק ביטוח-בריאות.

בבואנו לסכם את הישגי תנועת העבודה הלאומית בשנת מחצית יובלה של ה.ע.ל. הרי לא בטבלאות סטטיסטיות ולא במאזן-משקי נעלה אותם בפני הציבור, אלא בערכים הלאומיים שלמענם היא נאבקה ואשר בחלקם הפכו לנחלת-הכלל במדינת ישראל.

•

חלק מ"ספר העובד הלאומי" מוקדש לתקופה שקדמה לייסוד הסתדרות העובדים הלאומית, זו התקופה בה רבתה התסיסה בקרב התנועה הלאומית נגד ההגמוניה של המפלגות הסוציאליסטיות. למאבק על ערכים סוציאליים נתלוותה, בעיקר בתקופה זו, המערכה הציונית-המדינית. לפעמים טושטשו התחומים בין המאבק הסוציאלי לבין המאבק המדיני ובתולדות תנועת העבודה הלאומית אין להפריד בין זה לזה, כי אכן הם כרוכים ושלובים יחדיו.

הסקירה ההיסטורית בספר זה מסתיימת בשנת 1948, זו שנת קום המדינה. עדיין לא נוצרה הפרספקטיבה הדרושה למחקר על תנועת העבודה הלאומית במדינת ישראל. זאת ועוד, ענייני העבודה בישראל והיחסים בין אירגוני הפועלים מבוססים בעיקרם על מציאות טרום-ממלכתית. אנו מאמינים כי מציאות זו תשתנה ולכך חותרת תנועת העבודה הלאומית. המצב הקיים הוא בעינינו זמני וכל עוד לא נשתנתה המציאות הקיימת אין מקום לסיכומים.

•

מחקרי הוא נסיון ראשון לכלול בספר את תולדות תנועת העבודה הלאומית. לא עמדו לרשותי מקורות מרוכזים, חלק מן החומר ההיסטורי הלך לאיבוד בתקופת החיפושים, המאסרים וההחרמות על-ידי הבולשת הבריטית. נאלצתי לעשות עבודת-בראשית בחיפוש אחרי תעודות ומקורות ובקביעת צורתה ושיטתה של עבודתי. מטרתי היתה לגולל לפני הקורא תקופה של כשלושים שנה בה פעל ויצר העובד הלאומי תוך מאבק בלתי-פוסק על אמונתו הציונית-ממלכתית. כדי להסביר את רקע מלחמתו של העובד הלאומי בגורמים ששלטו בתנועה הציונית ושעדיין שולטים בה ובמדינת ישראל, פתחתי בסקירה כללית על תקופת העליה השנייה, בה עלתה ביישוב העברי השפעתן של המפלגות המארכסיסטיות. כי אין ללמוד את תולדות תנועת העבודה הלאומית מבלי לדעת את אפיה של העליה השנייה.

ה"ה יצחק גוריון, אליעזר שוסטק, שלום כהן ושבתאי שיכמן עברו על כתב-היד והמציאו לי את הערותיהם. מר שלמה אוקון סייע בעריכת הספר ובהגהתו. כן עזרו לי רבים בעדויותיהם, באיסוף החומר העובדתי ובתעודות שהאילו למסור לי.

תעודות ומקורות הומצאו לי על-ידי מכון ז'בוטינסקי, בעזרתו האדיבה של מר יוסף פעמוני; על-ידי ארכיון הסתדרות העובדים הלאומית וקופת-חולים לעובדים לאומיים ועל-ידי ארכיון העבודה שליד ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל -- לכולם נתונה בזה תודה.

י. א.

תל-אביב, אדר ב', תשי"ט

פרק ראשון

העליה השנייה — נושאת דגל מלחמת המעמדות

העליה השנייה (1904—1918) ו"פולחן העבודה". — המאבק בתוך התנועות הסוציאליסטיות היהודיות ברוסיה. — חולמי הקומנה.

ראשיתה של העליה השנייה — בשנת 1904, לאחר האכזבה שפקדה את העליה הראשונה, עליית "חובבי ציון" והביל"ויים. היה זה בתקופת הפוגרומים ברוסיה, כאשר יסודות הכוח העברי התארגנו לראשונה בעיירות רוסיה להגנה עצמית מפני הפורעים; ימי התרוצצות רוחנית בקרב הנוער היהודי שהיה נתון להלכידות מרדניים ומהפכניים; ימים בהם חיפש לעצמו הצעיר היהודי מפלט מפני גורלו הטראגי שבחיי הגולה. באותם ימים החלה ההגירה הגדולה מעיירות מזרח-אירופה, אל "העולם החדש". מאות אלפי יהודים עקרו ממקומותיהם בחפשם את עתידם בארצות שמעבר לים, בעיקר בארצות-הברית. חזון ציון חי אמנם בלב העם, אולם לא נמצאו הכלים להטות את זרם ההגירה ההמונית לארץ-ישראל השוממה. המושבות הראשונות בארץ עדיין לא היו מבוססות והמתנחלים הראשונים התלבטו ביסוריהם. העליה הדתית נתדלדלה, ורק רוח אדירה של אמונה יוקדת מסוגלת היתה באותם ימים לכוון מתי-מספר מן המהגרים היהודיים אל ארץ-ישראל.

רוח זו פיעמה בלבבות צעירים שנאשו מחיי גלות וביקשו לעצמם מפלט מן המציאות היהודית. הזרמים הסוציאליים היכו שרשים באינטליגנציה היהודית, אשר התבשמה מן הספרות הפסטוראלית שנפוצה ברוסיה בימים ההם ונסחפה בזרם האדיר של הוגי המהפכה הסוציאליסטית. בחיפשיהם אחר ישועה רוחנית האמינו רבים, כי המהפכה הסוציאליסטית תביא גאולה גם לעם ישראל. את מקור הרעה לא ראו בחיי הגלות, אלא במשטר הסוציאלי הכללי ובהווי החיים של עם ישראל. הם התמרדו בדת ובמסורת והוקסמו מהספרות המהפכנית. המעמד הפך אצלם לדת. אולם כמעט ולא היה קיים מעמד פרוליתארי בעם היהודי. המוני היהודים התפרנסו מתיווך וממסחר, חלק מן העם התפרנס ממלאכה. לא היה, אפוא, מקום למהפכה סוציאלית בתוך העם היהודי. לא היו בו עמלים רבים ולא היו בו איליהון רבים. הקרקע, התחבורה והחרושת הכבדה היו בידי הגויים, ואילו היהודים היו נתונים ללחץ הממורות הכלכליות שהתרששו בראשית התקופה התעשייתית. העוני היה רב אבל העניים לא השתייכו למעמד הפרוליתארי. מן ההכרח היה ליצור

מעמד זה, אם אמנם רצו להשתלב בתוך עולם המהפכה. כך החל „פולחן העבודה“, מעין דת חדשה שבאה במקום הווי החיים המסורתי של היהודים בגלות. היו בין הצעירים שהרחיקו לכת ועד לידי התבוללות וטמיעה הגיעו, אבל היו ביניהם שהושפעו, לא רק מן הספרות הסוציאליסטית המהפכנית, אלא בעיקר מספרות התחיה הלאומית. הם נמשכו אחרי חזון ציון והחלו לרקום חלומות על חיי אדמה בארץ־ישראל, בה אפשר יהיה לקומם מחדש את נפש האדם היהודי ואת שממות האדמה היהודית. הם נטשו את הגולה ועלו ארצה.

בודדים היו. בסך הכל עלו בתקופת העליה השנייה, שנמשכה עד סוף מלחמת העולם הראשונה כ־11 אלף איש. מרביתם לא עמדו במצוקה הנוראה שפקדה אותם בארץ, וכ־9 אלפים מהם ירדו, חלקם חזרה אל עיירות מוצאם וחלקם אל „העולם החדש“ שמעבר לאוקיינוס. גם אלה שנשארו בארץ, לא כולם המשיכו בעבודה וחלק עבר לערים המעטות, בעיקר לירושלים וליפו. אולם הגרעין החזק של אנשי העליה השנייה נשאר נאמן ליעודו — עמל כפיים בשדה.

העולים בתקופה זו רווקים היו, בלי משפחות, קלי־תנועה וקלי־חיים. הם לא התנסו בכל אותם היסורים שעברו על המתנחלים הראשונים בימי חיבת־ציון והביליזם. הם לא ראו את בני־משפחותיהם קודחים ורעבים בביצות השוממות של פתח־תקוה וחדרה. עם בואם ארצה התייחסו בזלזול למתנחלים הראשונים שהקימו בשבילם מקומות קליטה ראשונים. „בועזים“ — כונו איכרי המושבות בפי אנשי העליה השנייה, כינוי־גנאי שנשאר זמן רב בטרמינולוגיה של הסוציאליסטים כלפי ה„בעלי־בתים“ מחוגי האיכרים בארץ. אבל הצד השווה שבין העליה הראשונה והעליה השנייה: לשתייה לא היה הבסיס המדיני־ממלכתי ולא התחושה הממלכתית שיצרה התנועה הציונית. הם עסקו בבנין הארץ, כמצוות „חובבי־ציון“ או כמצוות מבושרי „פולחן העבודה“. הציונות המדינית היתה זרה לרוח הסוציאליסטים גם כאשר הופיע תיאודור הרצל. הם לא האמינו בציונות מדינית, משום שציונות זו לא שאבה ממקורות התורות הסוציאליסטיות ומשום שהם היו משועבדים למציאות היום־יומית הקשה בארץ־ישראל ודעתם לא היתה פנויה למפעל המדיני שיוזם הרצל.

בשנת 1897 נפל דבר בישראל, שהשפיע השפעה עצומה על חיי העם. בעיקר במזרח־אירופה. בקונגרס הציוני הראשון בבאזל, הניח ד״ר הרצל את היסודות למדינה העברית. באותה שנה הוקם ה„בונד“, התנועה הסוציאליסטית היהודית במזרח־אירופה, שהתכחשה לאידיאלים הלאומיים ולמסורת עתיקת־הימים של עם ישראל.

בהקמת התנועה הציונית וה„בונד“ הגיעו לשיאן הסערות הפנימיות שסחפו את הנוער היהודי בשני זרמים שונים ומנוגדים. הרצל יצר את המכשיר הממלכתי להבאת הגאולה לעם ישראל, ואילו ה„בונד“ בא „לתקן“ את הגלות תוך הנצחתה. הרצל רצה להשיג עבור עם ישראל צ׳רטלר לשיבת־ציון המונית. הוא חזה את מדינת ישראל עומדת על תילה, ומשטרה סוציאלית — מבוסס על צדק ויושר תנ״כי, ואילו ה„בונד“ בא לשחרר

את עם ישראל שחרור סוציאלי בתוך נצח-הגלות.

הציונות ינקה מתוך תמצית הנשמה היהודית שבכל הדורות, היא ביטאה את כמיהת המוני היהודים לשחרור מחבלי הגלות. ואילו ה"בונד" ראה את הישועה בשינוי הסטרוקטורה הסוציאלית של עם ישראל. לשתי התנועות היו מניחי יסודות; מבשרי הציונות מזה ומבשרי הסוציאליזם מזה. העליה השניה בארץ שאבה משני המקורות כאחד. היא התבשמה מיצירות מאפו ופינסקר, והושפעה השפעה מפרעת מן הספרות הסוציאליסטית הענפה שמצויה היתה בבתי האינטליגנציה היהודית בעיירות מזרח-אירופה. שני הזרמים התגוששו בתוך נפשות אנשי העליה השניה, יצרו סיעות ופלגים, כשפעם גובר הזרם הסוציאליסטי ופעם גובר הזרם הציוני, המוגבל בתפיסת-עולמם של "חובבי-ציון".

בשנת 1898 החלו מתהוות במרחבי רוסיה קבוצות שונות של "פועלי-ציון", אשר התרחקו מן הרוח האנטי-לאומית של ה"בונד" וניסו למזוג לתורת מארפס גם תוכן לאומי. אף-על-פי-כן עוד בשנת 1910 לא היתה עדיין ל"פועלי-ציון" זיקה מחייבת לתנועה הציונית. יתירה מזו, גם כאשר בשנת 1911 החליטו על זיקת "פועלי-ציון" לתנועה הציונית, הודגש כי החלטת זו איננה חלה על התנועה ברוסיה, בה התרכזו רובה של המפלגה. "פועלי-ציון", כמפלגה, התכחשה לתנועה הציונית עד שנת 1920, שנת הפילוג במפלגה, כשהחלק הלא-ציוני הקים לעצמו סיעה קיקיונית, שעמד מחוץ לתנועה הציונית עד שנות השלושים.

אכן, היתה בארץ-ישראל עוד מפלגה סוציאליסטית, פחות ראדיקלית ויותר נאמנה לאידיאלים הלאומיים; "הפועל-הצעיר", שהתאחדה לאחר מכן עם מפלגת "צעירי-ציון" בגולה. להלן נראה ש"צעירי-ציון" תרמו לא מעט לגיבוש התנועה הרוויזיוניסטית ולהקמת הסתדרות העובדים הלאומית. אולם בארץ-ישראל זרמו שתי המפלגות הסוציאליסטיות באפיק אחד, ובסופו של דבר נבלעה מפלגת "הפועל-הצעיר" ב"אחדות-עבודה" קמא, זה הפלג הארץ-ישראלי של "פועלי-ציון".

חולמי "הקומונה"

היה עוד גוון בעליה השניה. חולמי הקומונה. אלה שעלו ארצה לשם יצירת דת חדשה — "פולחן העבודה", לא ראו לפנייהם את הבעיה הכללי-יהודית. הם לא חלמו על יצירת תנאים, מדיניים וכלכליים, להצלת עם ישראל בכללו, אלא ביקשו להקים מעין מנזרים לבודדים, אשר מילטו את נפשם ממועקת הגלות, ובמנזרים אלה חלמו ליצור קומונות, ללא "ניצול", ללא סחר, בתוך מסגרת מצומצמת של יפי-נפש. בין יוזמי הקומונה היו יוסף תרומפלדור וג. שץ.

אבל בשביל תרומפלדור היתה הקומונה רק יצירת בראשית בפעילותו הציונית. כאשר פרצה מלחמת העולם הראשונה ובמפלגות הפועלים קמו חברים שהצטרפו לצבא התורכי, כדי להגן על היש", קם תרומפלדור, וברוח תחושתו המדינית רחבת-האופקים,

יסד את "גדוד נהגי הפרידות". ז'בוטינסקי בקופנהאגן ותרומפלדור בארץ-ישראל הרגישו שניהם בפעמי ההיסטוריה ובשעת-הכשר שהביאה המלחמה לעם ישראל. לעומת זאת כבר היתה קיימת באותם ימים זהות השקפות בין ה"גבירים" ממבהיגי הציונות הרשמית במערב-אירופה לבין מנהיגי מפלגות הפועלים בארץ; הציונים במערב-אירופה האמינו בנצחון גרמניה, ובארץ-ישראל התגייסו חברי מפלגות הפועלים לצבא התורכי. תרומפלדור עזב את הארץ, כאשר חברי "השומר", הזרוע המזוינת של מפלגות הפועלים, החלו לעסוק בבעיות הבטחוניות של היישוב. כאשר חזר ארצה, לאחר המלחמה, התנגד תרומפלדור לתכנית הקומונות. בפגישתו עם חברי ג. שץ הסביר לו, כי חלף הזמן לאקספרימנטים סוציאליים, משום שהשעה דוחקת, הגולה עומדת לפני שואה ויש להקים מכשירי-קליטה בשביל המוני בית-ישראל. הד קולו של נביא העליה ההמונית, מאכס נורדאו, הדהד בדבריו של תרומפלדור בשיחתו עם שץ. תרומפלדור נפל לפני שעלה בידו להפיץ את דיעותיו על הקומונות ברבים. הוא נפל בתל-חי* ולא הספיק לראות כיצד משתלטת על התנועה הציונית תורת מלחמת המעמדות וממעטת את דמותה של התנועה הממלכתית.

* "א אדר תר"פ (29.2.1920).

פרק שני

העליה השלישית — עליית הפרוליטאריון

העליה השלישית „הפרוליטארית“ (1919—1924), יוצרת קרנות קליטה ציבוריות. — השמאל משתלט על הקרנות. — הקמת ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בא"י (1920). — „אחדות-עבודה“ קמא משתלסת על „ההסתדרות“. — „מדינת ההסתדרות“. — התנועה הציונית „מפרעת למגשימי הציונות“. — התרחקותו של ז'בוטינסקי ממחנה השמאל. — „הסוכנות המעורבת“ ו„האירגון המשותף“. — „גדודי-העבודה“ והזיקה לברית-המועצות. — עליית „צעירי-ציון“ מאודיסה והקמת האופוזיציה ב„הפועל הצעיר“.

אחרי מלחמת העולם הראשונה עדיין היתה ההגמוניה ביישוב ובתנועה הציונית בידי החוגים הבלתי מארכסיסטיים. היישוב בארץ, שנתדלדל בעקב מצוקת המלחמה, מנה כ־56 אלף נפש, מהן היה הרוב המכריע מרוכז בירושלים, תל־אביב, יפו, חברון, צפת וטבריה. האוכלוסיה ברובה היתה דתית, לא מאורגנת, אך רחוקה בתכלית מהשקפות החוגים המארכסיסטיים. גם האוכלוסיה החילונית היתה ברובה המכריע מורכבת מסוחרים ופקידים, רחוקים מהווי החיים של בני העליה השניה. במושבות עדיין שלטו משפחות האיכרים, נבדלים ממעמד הפועלים וקשורים במסורת אבות מימי התורכים. הם קיימו שכנות טובה עם האוכלוסיה הערבית ואף העסיקו פועלים ערבים באדמותיהם, גם משום שהפועל הערבי היה זול, וגם משום שמעטים היו פועלים יהודים ביישובי השדה. אבל האוכלוסיה הוותיקה היתה כולה בלתי־מאורגנת, קפאה על שמריה ונטולת רצון למאבק מעמדי. היחידים שהחלו להתארגן ביישוב היו החוגים הדתיים, אך אלה התקוממו נגד התנועה הציונית בכללה וראו בה נטע זר. כוחם של הדתיים היה רב בארבע הערים הקדושות: ירושלים, צפת, טבריה וחברון. ואמנם ערים אלה היוו זמן רב מבצר־עוז נגד הרוחות החילוניות שנשבו בארץ, וביחוד נגד הזרמים המארכסיסטיים. ההתעוררות הלאומית העצומה שבאה לאחר הצהרת־בלפור לא הביאה בעקבותיה עליה המונית לארץ־ישראל. פעולה נשגבה לאירגון עליה נעשתה על־ידי יוסף תרומפלדור, שיצא למרחבי רוסיה ואירגן את „החלוץ“, תנועה עממית המונית שהכינה את עצמה

לעליה לארץ במתכונת צבאית. הוא קיווה לחלץ מרוסיה, שהיתה נתונה בתוך המהפכה הקומוניסטית, המוני בני-נוער, כחיל-לוחם הכובש את אדמתו בעבודה ובהגנה עליה. תרומפלדור החדיר רוח גבורה בקרב הנוער היהודי במזרח-אירופה, אך מרוסיה לא הצליח לחלץ אלא חלק מזער ממנו. המהפכה סגרה את יהדות רוסיה על מסגר ובריה, ואלה שעלו — חסרי-כל היו. ההון היהודי הרב בגולת רוסיה ירד לטמיון.

הצהרת-בלפור לא הביאה אתה עליית בעלי-הון רבים מהתפוצות, ונדמה היה שבצדק טענו שליטי ארץ-ישראל, כי לשוא הובטח „הבית הלאומי” ליהודי התפוצות, משום שיהודים אלה אינם חפצים ב„בית לאומי” — הם אינם עולים. מן ההכרח היה לשבור את הקיפאון שהשתרר בדרכים המובילות לציון, והכרח זה הוליד את אירגון עליית חסרי ההון שנמלטו מזרועות המהפכה הקומוניסטית. מעתה ברור היה כי קליטתם של עולים אלה תיפול כמעמסה על קרנות ציבוריות פילאנטרופיות, אשר אותן צריך היה להקים ולבסס. כך נוצרה „קרן היסוד” וכך התבססה „הקרן הקיימת לישראל”.

במקביל לכך נתעוררו שאלות על דרכי ההתיישבות. כיוון שלא היתה עליית בעלי-הון, מן ההכרח היה ליישב את העולים באמצעים פילאנטרופיים של הקרנות הלאומיות. האמצעים לא הספיקו להושיב המוני משפחות על נחלאות פרטיות, ורשות הדיבור והמעשה ניתנה לאלה, אשר התנגדו עקרונית להתנחלות פרטית, בעלי ההשקפות המארכסיסטיות שהתייחסו באיבה ל„בועזים” בישראל.

האדוקים מבין אמוני תורת מארכס דרשו, איפוא, להקים קומונות, ואילו המתונים, בעיקר מחוגי „הפועל-הצעיר”, הציעו את המושב כצורת התיישבות חדשה, המבוססת על קואופרציה ומשאירה לאדם שטח חיים אינטימי משלו.

ייסוד „ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל”

עד שנת 1920 היו קיימות לשכות-עבודה ושירותי-עזר נפרדים לשתי המפלגות, „הפועל-הצעיר” ו„פועלי-ציון”. רק בשטח החקלאי הצליחו מפלגות אלה להקים הסתדרות מאוחדת, שבה מצאו מקום להתגדר גם חוגים סוציאליסטיים „בלתי-מפלגתיים”. לפני מלחמת העולם הראשונה הוקמו הסתדרויות חקלאיות ביהודה ובגליל, ומאוחר יותר הוקמה הסתדרות חקלאית גם בשומרון. אבל מחוץ לתחום החקלאי רבתה ההתחרות בין שתי מפלגות הפועלים שהסתערו על נפשות העולים החדשים, עד שבשנת 1920 החלה תסיסה יוזמה על-ידי „פועלי-ציון” לקראת הקמת גוף מאוחד שיכלול את „פועלי-ציון”, „הפועל-הצעיר” וחברי ההסתדרות החקלאית.

„הפועל-הצעיר” שהיווה מיעוט בקרב הפועלים חשש מפני האיחוד, שמא ייבלע על-ידי הרוב המפלגתי של „פועלי-ציון”. על רקע תעמולת האיחוד פרצו חילוקי-דעות חריפים וסוערים שנסתיימו בהקמת מפלגת „אחדות-עבודה” קמא^(*), מורכבת מ„פועלי-

(*) להבדיל מ„אחדות-עבודה” בתרא, שהוקמה בשנת 1944 אחרי הפילוג במפא"י.

ציון" ומחברי ההסתדרות החקלאית. "הפועל-הצעיר" נשאר מבודד והחל להרגיש ביד הכבדה של "אחדות-עבודה". הסיכוסים בקרב מפלגות הפועלים גברו, ואתם גברה ההתחרות על נפש העולה החדש. כאשר חזר תרומפלדור ארצה וראה את המרץ הרב שמשיקות שתי המפלגות בהתקפות ההדדיות, הציע להקים מסגרת מקצועית מאוחדת לפועל, לבל יבולע לו בריב המפלגות.

כך הוקמה בשנת 1920, בעיר חיפה, ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ-ישראל, גוף שמטרתו הראשונית היתה לטפל בענייניו המקצועיים של העובד השכיר. "הפועל-הצעיר" התנגד לפעולה תרבותית של ההסתדרות בקרב העובדים, כי בתחום זה רצה להשאיר לעצמו שטח פעולה עצמאי. אבל אחרי ויכוחים הוחלט שההסתדרות תטפל "גם" בעניינים התרבותיים של חבריה. אכן, בוועידה השנייה של ההסתדרות, כאשר תש כוחו של "הפועל-הצעיר" וגברה "אחדות-עבודה", הושמט ה"גם" מסמכות הפעולה של ההסתדרות. ומאז נכנסו ענייני הרוח והכלכלה כאחד בתחום הטיפול של ההסתדרות להלכה ולמעשה.

כאשר הוקמה ההסתדרות עדיין לא דובר על הקמת משק עצמאי ושירותים עצמאיים שמטבעם שייכים לתחום הסמכויות של המוסדות הלאומיים. בניגוד להשקפות המפלגות הסוציאליסטיות בעולם לא דובר בקרב הסוציאליסטים בארץ-ישראל על הלאמת ההון היהודי, כי הון זה היה מחוץ להישג ידם. גם בורוכוב, אביהם הרוחני של "פועל-ציון", קבע בהנחיותיו, שבמפעל התחיה הלאומית, "הקאפיטליזם היהודי יבנה את הארץ והפועל יילחם את מלחמתו". בורוכוב לא הועיד למעמד הפועלים את תפקיד צבירת ההון המעמדי והקמת משק עצמאי. אכן, חרגה ההסתדרות מהנחיות בורוכוב, ואם גם לא השיגה ידה את ההון היהודי הפרטי, הצליחה להשתלט על ההון היהודי הציבורי שבא ממקורות הקאפיטליזם והפכה אותו לרכוש עצמאי, אשר לכלל ישראל אין חלק ונחלה בו.

צבירת ההון המעמדי החלה עם הקמת היישובים המעמדיים. ראשוני העליה השנייה באו במטרה להיות פועלים אצל ה"בועזים", אבל עד מהרה החלו נאבקים להתנחלות עצמאית-מעמדית. בהתאם לדוקטרינות שמקורן בספרות הקומוניסטית. הם החלו להיאבק להלאמת קרקע, שנרכשה על-ידי קק"ל, ובעוד הם מונעים כל דריסת רגל בנחלאותיהם מיהודים לא-סוציאליסטים, תבעו לעצמם עמדה והשפעה בערים ובמושבות שבהן שלטו חוגים לא מעמדיים.

מקור אחר לצבירת ההון ההסתדרותי היה המרכז-הקבלני, שבתחילה נמצא ברשות המפלגות הפועליות ולאחר מכן עבר לרשות ההסתדרות. רוב העבודות היו ציבוריות ובמטרה לעקוף את הקבלן הפרטי קיבלו על עצמם נציגי הפועלים את ביצוע העבודות, תוך טענה שהפועל העובד "ברשות עצמו" יהיה מאושר יותר. כדי לזכות בהסכמי עבודה-קבלנית הורידו לא-אחת נציגי הפועלים את המחירים, פעם על חשבון הפועל ופעם על חשבון הקרנות הציבוריות.

המרכז-הקבלני היה היסוד שעליו הוקמה, במרוצת הזמן, "סולל-בונה". אבל למרות הקרנות הציבוריות היתה "סולל-בונה" נתונה זמן רב במשבר כספי, שהעיק על ההסתדרות.

משהחלה ההסתדרות לבצר לעצמה משק עצמאי, הורחב „המשביר“, שגרעינו הוקם עוד בשנות המלחמה, נוסדה „תנובה“, הסתעף המנגנון והוקמה „חברת העובדים“ הכוללת את כל מפעליה הכלכליים של ההסתדרות. מעתה הפך הגוף המקצועי לאחד המעבידים הגדולים בארץ-ישראל.

השתלטות „אחדות-עבודה“ קמא על „ההסתדרות“

בוועידת היסוד של ההסתדרות הכללית עדיין היתה „אחדות-עבודה“ קמא במיעוט. עם 38 צירים מתוך 87; גדולה לא בהרבה ממפלגת „הפועל-הצעיר“ שהופיעה עם 27 צירים. בוועידה זו עדיין חייבת היתה „אחדות-עבודה“ להתחשב בדעת המיעוט ומשום כך נוסחו החלטותיה ברוח פשרה, תוך התחשבות ברבות מהשקפותיה של מפלגת „הפועל-הצעיר“. אבל ועידת היסוד העניקה ל„אחדות-עבודה“ קמא את השלטון על ההסתדרות. ביחוד על מנגנונה, וטבעי היה הדבר שלוועידה השניה כבר הופיעה „אחדות-עבודה“ כשלטת יחידה בהסתדרות. עם 69 צירים מתוך 130, לעומת 36 צירים של מפלגת „הפועל-הצעיר“. העולים החדשים שנזקקו לפקידי לשכות-העבודה הוכנסו מייד תחת השפעת מפלגת הרוב, ומעתה יכלה „אחדות-עבודה“ לזלזל בהשקפות המיעוט של „הפועל-הצעיר“. ההסתדרות המקצועית הפכה למשהו שונה לגמרי מן המקובל באירגונים המקצועיים בעולם, ומן האופי שהועידו לה מייסדיה. היא הפכה למדינה בזעיר-אנפין. — „בהסתדרות הוקמה מעין מדינת-פועלים, הרשות האבטונומית של המעמד העובד“ — יכול היה להכריז בן-גוריון בשנת 1925. „בוועידת חיפה נוסדה לא פדראציה של מפלגות השליטות על הציבור, אלא הסתדרות כללית אחת ויחידה של מעמד הפועלים בארץ, העומדת ברשות עצמה ושולטת על גורלה, הבוחרת את שליחיה ומחליטה על כל ענייניה וצרכיה כרשות דימוקראטית ואוטונומית: בהסכמה כללית כשאין חילוקי-דעות, ובהכרעת הרוב כשהדיעות מחולקות“ — קבע בן-גוריון בשנת 1925, לאחר שמפלגת „הפועל-הצעיר“ הפכה למיעוט חסר השפעה בהסתדרות.

מעתה ניטלה הנשמה מן המפלגה. קנייני הרוח והכלכלה עברו לרשות ההסתדרות, ועל קניינים אלה שלטה מפלגה אחת — „אחדות-עבודה“.

התביעה לשלטון בלעדי בהסתדרות, היא שהביאה ברבות הימים לניתוק חלקים גדולים של ציבור העובדים ממנה, כאשר אלה לא יכלו להשלים עם דרך ההנהגה של הרוב. ההסתדרות אמנם התרחבה והתנפחה, אבל פלטה מתוכה כל גורם שמבחינה אידיאולוגית לא השלים עם שלטון מפלגה אחת על ציבור העובדים. עצם הפיכת ההסתדרות ל„מדינה בתוך מדינה“ עוררה התנגדות רבה בקרב אלה שחרדו לגורל ההסתדרות הציונית, אשר סמכויותיה כאילו הופקעו על-ידי מנהיגי „אחדות-עבודה“.

הזילזול בהסתדרות הציונית לא הוסתר ובוועידת „אחדות-עבודה“, בשנת 1923, הכריז בן-גוריון:

„לא הסתדרות של שוקלים ציונים, אלא הסתדרות של מגשימי הציונות בחייהם ובעבודתם — הסתדרות העובדים העברים בארץ-ישראל“.

ההסתדרות הציונית הפריעה לו, הוא שאף שכספי העם יזרמו לאוצר ההסתדרות, לא באמצעות הקרנות הלאומיות, אלא באורח ישיר מן ה„גבירים“ ל„מדינת המעמד“ שביססה „אחדות-עבודה“.

„ההסתדרות הציונית היא עכשיו רק מחיצה מיותרת ומפרעת בין העם ובין מגשימי הציונות. על הפועל העברי בארץ הוטל התפקיד לא רק להיות העושה, אלא גם המעשה. האמצעים הלאומיים צריכים לבוא ישר מן העם אל בוני הארץ — בלי עקיפין“ — טען בן-גוריון.

השאפה לשלטון המעמד היתה במלוא עצמתה, מושפעת לא מעט מן המתרחש צברית-המועצות. קרבת הנפש למהפכה הקומוניסטית לא נתבטלה גם לאחר שעלה הכוֹרֶת על היהדות הרוסית. באותם ימים עדיין פירפרו שרידי „החלוץ“ בידי ה„ייבסקציה“; עדיין לא נאסרה לחלוטין התנועה הציונית ברוסיה; עדיין קיים היה גשר וקשר בין הסוציאליזם והמהפכני הסובייטי לבין „אחדות-עבודה“, מיסודם של „פועלי-ציון“. ואם ההסתדרות לא הצטרפה בתחילה לאינטרנאציונל המארכסיסטי, בשל היות „הפועל-הצעיר“ עוד גורם בעל חשיבות בהסתדרות הכללית, הרי לאחר הוועידה השנייה, כאשר „אחדות-עבודה“ הגיעה לשלטון מלא, הצטרפה ההסתדרות לאינטרנאציונל „הסוציאליזם הלאומי“ של „הפועל-הצעיר“ נבלע ושבק חיים בתוך הרוב השליט.

מעשה נידונה מפלגת „הפועל-הצעיר“ לטמיעה. לא עמד בה הכוח הרוחני להתנגד לשלטון הרוב, והאיחוד הסופי עם „אחדות-עבודה“ היה תהליך טבעי. במשך הזמן גם גבר — בהשפעתו של חיים ארלוזורוב — הזרם הסוציאליסטי בתוך „הפועל-הצעיר“, ורק מעט הבדיל עוד בין שתי המפלגות. כדי להתקומם לשלטון הבלעדי של „אחדות-עבודה“ דרושים היו כוחות נפשיים עצומים ושאר-רוח של מאמינים המוכנים להתמרד בכוחו הכל-יכול של פקיד לשכת-העבודה, אף במחיר רעב, ו„הפועל-הצעיר“ לא עמד בו הכוח להאבק נגד שלטון היחיד של „אחדות-עבודה“.

תאוות השלטון של מנהיגי השמאל — על רקע אישי

תאוות השלטון של צמרת ההסתדרות לא היתה מבוססת על השקפות אידיאולוגיות בלבד. הרקע האישי מילא חלק מכריע בתאוה זו, גם ב„אחדות-עבודה“ וגם ב„הפועל-הצעיר“. עם פרוץ הגל הראשון של העליה השלישית, נתגלו בתוסה כוחות רוחניים מופלאים שעלולים היו להעמיד בצל רבים מן המנהיגים מימי העליה השנייה, זו העליה ששרידיה ראו את עצמם כנושאי דגל של גדוד אשר הסתער ופרץ, לאחר שהשאיר אחריו המוני עריקים וחללים. בני העליה השנייה לא ראו את הוד הגבורה של בני העליה הראשונה.

להיפך, הם זרעו איבה כלפי עליה זו, ה"בעל ביתית", לדבריהם, והתהלכו בסיפוק עצמי על שנשארו במערכה למרות הסבל והיסורים שעברו עליהם. הם יצרו הילה של גבורה ורומאנטיקה סביב עצמם וביקשו שגם אחרים יכבדו ויעריצו. ומשהגיעו ראשוני העלייה השלישית, נתקלו הללו, לא בהתנגדותם של בני המעמדות הלא-פועליים, אלא בצרות-עין של מנהיגי העלייה השנייה אשר חששו לאבד "זכות-ראשוניים" שנטלו לעצמם.

העולים החדשים שהגיעו בחוסר-כל לאחר המלחמה, נצטוו ללכת בתלם שקבעו להם בני העלייה השנייה וכל סטייה מן התלם נתקלה ביד מדכאה של האוהזים בהגה השלטון. לא רק בעלי השקפות לאומיות סבלו מתאוות השלטון של מנהיגי העלייה השנייה. גם "גדודי העבודה" שביקשו ליצור הווי חדש של חלוץ-סוציאליסט בארץ-ישראל, נפלו קרבן לתאוה זו, אם כי מבחינה אידיאלוגית לא היו רחוקים מהשקפות "אחדות-עבודה".

ראשוני העלייה השלישית נתקלו בארץ במציאות מאכזבת ואכזרית. השלטון הבריטי, שהבטיח זה עתה את "הבית-הלאומי" לעם ישראל, התכחש להבטחתו ועודד את הערבים לפרעות ולשפיכת-דמים. גל רצחני עבר בזה אחר זה על ירושלים, הגליל העליון, יפה, פתחת-קוה ושאר המושבות. מקורות הפרנסה בארץ דלים היו, ותנאי-הקיום היו קשים. העולים הגיעו בחוסר-כל; רק האמונה הלוהטת בתחיה הלאומית דבקה בהם ופירנסה את נפשותיהם. הם ביקשו עבודה, "לבנות ולהיבנות" במולדת, אבל על העבודה שלט פקיד הלשכה-הכללית, נציג השכבה השלטת — בני העלייה השנייה.

וכיוון שההסתדרות הרחיבה את שטח פעולתה, עסקה גם ביישובם של העולים החדשים בקבוצות, בקיבוצים ובמושבים שקמו על יסודות האידיאלים המארכסיסטיים ובכספי התנועה הציונית. התקציבים של הקרנות הלאומיות החלו לזרום לקופות ההסתדרות וביצרו את המנגנון השליטי. רק חלק מן הכספים שימש לייסוד היישובים החדשים, בעוד סכומים עצומים נבלעים על-ידי "מדינת ההסתדרות". מנהיגי התנועה הציונית ראו יפה כיצד משתלטת מפלגה אחת על קופות העם, אך הם לא יכלו, וגם לא חפצו לפגוע בהסתדרות שלכאורה נועדה לשמש מכשיר אירגוני לקליטת העולים החדשים.

הכספים זרמו, איפוא, המנגנון התרחב ו"הרשות האבטונומית של המעמד העובד" נטלה על עצמה את הפונקציות שביסודן הן ממלכתיות, תוך התעלמות ממעמדה של התנועה הציונית. הוקמו גופים ממלכתיים מקבילים ונוצרה מציאות המלווה את מדינת ישראל עד היום. הוקם מרכז-הקלאי נפרד; הוקם זרם חינוך מעמדי, שנטע בלב הילד הפעוט את השנאה המעמדית; הוקם "הפועל", אירגון ספורט נפרד, מפני שפועל "בעל-הכרה" לא יכול היה, כביכול, להתעמל עם "בורגני" מ"מכבי", אירגון הספורט הוותיק ביישוב; הוקם "אהל", "תיאטרון פועלים" שהזין את העם במחזות סוציאליסטיים, לקוחים ברובם מן היצירה הספרותית של ברית-המועצות. וכמובן שהתרחבה קופת-חולים והטילה את מרותה על כל הנזקקים לשירות רפואי. תושבי נחלת-יהודה ועין-חרוד המפולגת משנות העשרים יכולים לספר רבות, כיצד נמנעה הגשת עזרה רפואית למאות נפשות, ילדים וגשים, בשל סטיית מושביהם מן התלם המעמדי.

התרחקותו של ז'בוטינסקי מחוגי ההסתדרות לא החלה על רקע חילוקי-דיעות סוציאליים. היה זמן שיוצר הלגיון העברי נישא על כתפיהם של בני העליה השניה, ביחוד לאחר הפוגרום בירושלים, כאשר ז'בוטינסקי עמד בראש הכוח המגן בעיר, ונידון לחמש-עשרה שנות עבודת-פרך בעכו. מששחרר ז'בוטינסקי, נתקבל בהתלהבות על-ידי מנהיגי מפלגות הפועלים, ובבחירות שנערכו באותו זמן הופיע בראש כל הרשימות המפלגתיות. הוא סימל את האדם העומד מעל המפלגות. על אותה תקופה כותב ז'בוטינסקי: „היחסים בינינו היו ידידותיים בהחלט, אפילו אישיים-לבביים; אחדים מהם עוד היו לבושים במדי הגדוד, ומשום-כך הוקרתי אותם באופן מיוחד.“ (*) אולם הקרע בין ז'בוטינסקי ומנהיגי ההסתדרות הכללית נתגלע לאחר שפרש מן ההנהלה הציונית והקים את האופור ויציה לד"ר חיים וייצמן. בחילוקי-הדיעות המדיניים בין שני המנהיגים עמדו מנהיגי ההסתדרות לצדו של וייצמן, שדגל בציונות „מתונה“; התעלם מן ההתכחשות הבריטית להצהרת-בלפור, התנגד להסתערות ציונות-מדינית על דעת הקהל הבריטית והעולמית ונקט בדרך של שתדלנות שקטה אצל הגוי השליט. דרישתו של ז'בוטינסקי ליצור תנאים פוליטיים למפעל ההתיישבות נפלה על אזנים אטומות, כשם שנפלה על אזנים אטומות דרישתו להקים לגיון עברי שיגן על המפעל הציוני מפני הגל הרצחני של הלאומנות הערבית. אלה שחונכו על ברכי הסוציאליזם נתבשמו גם מאשליית הפאציפיזם, וכינו את ז'בוטינסקי בתואר „גנאי“, „מיליטאריסט“. מבחינת התפיסה הציונית היו מנהיגי המפלגות „הפועליות“ קרובים מאד לווייצמן, המנהיג שמיעט את דמותה של הציונות ההרצלאית. הם באו באיחור רב לתנועה הציונית ולא סיגלו לעצמם את תפיסת-עולמה הממלכתית. דבקים היו בהלך-הנפש מימי „חיבת-ציון“, עסקו ב„בנין הארץ“, התפללו ל„עוד עז ועוד דונם“. כשכרתו ברית עם וייצמן, הם תמכו כמובן במדיניותו, בעוד שהוא הבטיח את זרם כספי הקרנות הציוניות למפעליהם.

וכך הגדיר ז'בוטינסקי את האופי ה„בעל-בית“ של מנהיגי ההסתדרות, אשר באו „להיות פועלים והפכו למתנחלים:

„ציונות נבדלת מחיבת-ציון ומ„בנין הארץ“ במעוף שלה. בחוש הפרספקטיווה המתמיד והקנאי. ודווקא הפועלים העברים — — — הולכים ומאבדים את חוש הפרספקטיבה ביתר קלות מן האחרים — — — שום דבר יותר מוזר, יותר מתמיה, מאשר אותו המחזה בארץ-ישראל, לא ראינו אפילו בהווי שלנו; אותו הלך-הרוח של היבול הקרוב, אותו היחס הרשלני לעיקרונים ולפרספקטיבות שנחשב אצל עמים אחרים לקניין מיוחד של האיכרות הזעירה — נהיה אצלנו בארץ לקניינו המיוחד של האגף „השמאלי“. בתוכו העמיק לחדור פולחן הפרה, הטראקטור והתקציב, עליו, בעיקר, נשענים ומסתמכים שוללי הפעולה המדינית“.

אכן, אנשי העליה השניה לא נשתנו בטבעם גם לאחר הצהרת-בלפור. קודם היו

(*) „בין הששי לאחד עשר“, „העם“ 1931.

מוכנים לשרת את השלטון התורכי „למען בנין הארץ“, ואחר־כך החלה ההתרפסות בפני השלטון הבריטי. ד"ר וייצמן מצא תמיכה נלהבת אצל מנהיגי ההסתדרות, גם לאחר פרעות 21—1920, כאשר הבריטים סגרו את שערי העליה, והאדמיניסטרציה העויינת של השלטון המנדטורי הערימה מכשולים על דרך ביצוע מדיניות „הבית הלאומי“. וייצמן מצא תמיכה אצל מנהיגי ההסתדרות גם כאשר צירף את הלא־ציונים להנהלת הסוכנות מקרב ה„גבירים“ שיחסם לתנועה הציונית היה יחס פילאנטרופי. „השמאליים“, שז'בוטינסקי שם אותם במרכאות, לא התנגדו כלל לצירופים בלתי־דימוקראטיים של הקאפיטליסטים היהודיים למנגנון הביצוע של התנועה הציונית, כי הם ציפו לכסף שיזרם מ„גבירים“ אלה. „פולחן העבודה“ הפך ל„פולחן הפרה“, לעגל הזהב. השאיפה לטראקטור נוסף העיבה על האידיאל הציוני־מדיני, ולא לשווא התריע ז'בוטינסקי בראשית שנות העשרים על הנסיגה שחלה בתנועה הציונית, דווקא אחרי הצהרת־בלפור.

במינימאליזם הציוני היה קו משותף ל„גבירים“ של ד"ר וייצמן ול„שמאליים“ בהסתדרות הכללית, והקרע בין ז'בוטינסקי לבין הנהגת ההסתדרות נבע בראשיתו מתוך השקפות מדיניות־ציוניות. עמדה כאן תנועת „חובבי־ציון“, נגד תנועה ציונית־ממלכתית. עמדה כאן הנהגה אשר סיסמתה היתה „לא אל לא מלך לא גיבור“, נגד אדם אשר יצר את המוניזם הציוני והאמין באלוהי ישראל, במלכות ישראל ובגבורת ישראל. הנהגת ההסתדרות גדלה על ברכי הוגי־דיעות קוסמופוליטיים שעצם רעיון מדינת ישראל היה זר לרוחם, כשם שזר היה לרוחם הלגיון העברי.

הנה כי כן, נפרדו דרכי ז'בוטינסקי מדרכי ההסתדרות הכללית, לא על רקע השקפות סוציאליות. ההתנגדות למשטר הכלכלי שהנהיגה ההסתדרות באה לאחר מכן, וגם אז מתוך דבקות במוניזם הציוני. ז'בוטינסקי התנגד למלחמת המעמדות, מפני שמלחמה זו חיבלה באפשרויות התחיה הלאומית. שאיפתו היתה ליצור משטר סוציאלי שבו ישתפו הפועל ובעל ההון, ובמקרה של חילוקי־דיעות יכריע בין הצדדים גורם לאומי עליון על בסיס של בורות לאומית. הוא שאף לשחרר את העובד מתלות יום־יומית במזכיר לשכת־העבודה המפלגתית; הוא תבע לשכות־עבודה ציבוריות, בהן ישתפו כל הגורמים הכלכליים. מעולם לא התנגד להתאגדות מקצועית של עובדים, אבל התנגד לסוציאליזם, מפני שלא האמין כי סוציאליסט נאמן מסוגל גם להישאר ציוני נאמן. הוא ראה ניגוד בין שני אלה, הן ביחס לבעל ההון היהודי, הן ביחס לפועל הערבי והן ביחס למעמדו של הפועל העברי בתנאי ההתהוות של מדינה יהודית. חייבת להיות אמונה באידיאל אחד ואי אפשר לפצל את הנשמה לשתיים. במציאות מוכרחה לבוא התנגשות בין האמונה הציונית והאידיאל הסוציאליסטי, והוא רצה למנוע התנגשות זו. הוא דרש את ריכוז כל לבו ורוחו של האדם הציוני לאהבת־ציון בלבד.

חילוקי־דיעות בין ז'בוטינסקי ומנהיגי ההסתדרות היו בראשיתם על עקרונות ציוניים, מנוגדים להשקפות הסוציאליסטיות. „השמאל“ דרש להלאים את הקרקע הנרכשת על־ידי קק"ל, וכמובן שלא ראה דרך אחרת לרכישת קרקע, אלא באמצעותה. באותו זמן תבע ז'בוטינסקי לנקוט בפעולה מדינית, כדי לזכות בשטחי הבור הנרחבים,

שעמדו מופקרים בשמוגם בכל חלקי הארץ. קרקע זו היתה שייכת לעם ישראל, בזכותו
ההיסטורית שהוכרה מחדש בהצהרת-בלפור. אבל ל"שמאל" היה קל יותר לפנות לנדבנים
קפיטאליסטים שיתרמו לקק"ל, מאשר לפעול באמצעים מדיניים. בסופו של דבר נתפסו
אדמות הבור על-ידי בעלי-חזקה ערבים, ואילו קק"ל הפכה מכשיר כספי ממנו שאבה
ההסתדרות את תקציביה.

עקרון אחר שעליו נחלקו הדעות בין ז'בוטינסקי ומנהיגי ההסתדרות היה בשאלת
מוסדות הבטחון היישוביים. ז'בוטינסקי, בעל התחושה הממלכתית ובעל הפרספקטיבה
הציונית הרחבה, דרש לחדש את הלגיון העברי, כדי שיגן על ההתיישבות הציונית. "אין
המדובר בהקמת צבא עברי — הסביר ז'בוטינסקי — אלא בחיל-
מצב תחת פיקוד בריטי, שחייליו יהיו יהודים, כדוגמת
הגדודים העבריים בצבא הבריטי בימי מלחמת העולם". כי
המדינה עדיין לא היתה ז'בוטינסקי האמין אז באפשרות השיתוף בין האומה הבריטית
והתנועה הציונית, שיתוף שנבע מהצהרת-בלפור.

אבל השמאל התנגד בתכלית ל"מיליטאריזם" גלוי. הוא העדיף "הגנה מחתרתית",
זבאותו זמן החלה "אחדות-עבודה" בחיזוק-יתר של "ההגנה", שבאה לרשת את מקום
"השומר". יותר מדי עצמאי היה אירגון "השומר" ומחוץ לתחום ההשפעה של "אחדות-
עבודה", ובמאבק בין "ההגנה" ו"השומר" יצאה "אחדות-עבודה" מנצחת; תפקידי הפיקוד
העליונים ב"הגנה" נמסרו לחבריה, דב הוז ואליהו גולומב. "אחדות-עבודה" המשיכה
לשמור על עמדות הפיקוד ב"הגנה" גם לאחר שהצטרפו אליה אנשי "הפועל-הצעיר" וגם
כאשר בשנות השלושים המאוחרות הצטרפו ל"הגנה" חוגי "האזרחים".

"האירגון המשותף"

ההתנגשות בין הרעיון הציוני והתורה המארכסיסטית מצאה את ביטוייה החמור
ביותר בשאלת הפועל הערבי. את ראשית דרכם בארץ עשו בני העליה השניה בסיסמת
"כיבוש עבודה" מידי הפועל הערבי. הם זעקו חמס על ה"בועזים", אשר העסיקו פרעלים
זולים מבין שכניהם הערבים. הם גם הרחיקו את השומר הערבי מאדמות היהודים, ואירגון
השומר נועד מראשיתו לנשל את השומר הערבי.

אבל משהוקמה ההסתדרות הכללית החלו מנהיגיה לחזר אחרי הפועלים הערבים,
במטרה לארגנם במסגרת משותפת עם הפועלים היהודים. "אנו מתנגדים לפרעל הערבי
לא בתור שכזה, אלא לפועל הזול המוריד את תנאי החיים של העובד בארץ" — טענו
מנהיגי ההסתדרות, ועל-כן ביקשו לארגנו ולהעלות את רמת חייו. הם ביקשו להשוות
את שכרו של הפועל הערבי, שלא נזקק לנכסי תרבות וציוויליזאציה, עם שכרו של הפועל
היהודי.

בשנת 1924 הציע בן-גוריון בוועידה כללית של ההסתדרות הצעה ל"ברית עובדים
בין-לאומית בא"י":

„א. ברית העובדים בין־לאומית בא”י מאחדת את כל הסתדרויות הפועלים בארץ בלי הבדל דת ולאום, ומנהלת את כל העניינים המשותפים של מעמד הפועלים בארץ־ישראל.

ב. חוג פעולתה של הברית :

1. איגוד התאחדויות מקצועיות בין־לאומיות המקיפות את כל הפועלים בלי הבדל דת ולאום.

2. הנהלת מלחמת מעמד הפועלים בארץ על הטבת תנאי חייהם ועבודתם ועל שחרורם.

3. פעולה לטובת חוקי־הגנה על הפועלים והנוער העובד.

4. עזרה לעליית עובדים מאורגנים מחוץ־לארץ.

5. הקמת מוסדות פועלים לעזרה הדדית (קופת־חולים, קרן שביתה, קרן מחוסרי עבודה, וכדומה) *.

שתי מגמות מנוגדות התרוצצו בקרב מנהיגי ההסתדרות, המגמה האחת היתה הסוציאליסטית, ששאפה לאחד את הפועלים הערבים עם הפועלים היהודים במסגרת בין־לאומית ולהעניק לפועל הערבי הנחשל את תנאי החיים והעבודה של הפועל היהודי, המגמה השנייה היתה לאומית, כיבוש עבודה מידי הפועל הערבי, שמשמעותו היתה לנשל את הערבים מעבודתם וליצור מקומות קליטה בשביל העולה היהודי. כיצד השלה את עצמו בן־גוריון שהערבים יסכימו לסעיף 4 של הצעתו, המחייב „עזרה לעליית עובדים מאורגנים מחו”ל”?

ז'בוטינסקי הוקיע את הדו־פרצופיות של „השמאליים” המעמידים פני סוציאליסטים בין־לאומיים ומטיפים לכיבוש עבודה. הוא התייחס בלעג לסוג זה של „סוציאליסטים” והסביר, כי התנגדות הערבים להתיישבות היהודית איננה מכוונת למעשה כלפי בעלי־הון שמספרם מועט ועלייתם ארצה רק מיטיבה את תנאי קיומם. ההתנגדות הטבעית של הפועל הערבי מכוונת כלפי הפועל היהודי המנשל אותו מעבודתו ויוצר סכנה של הכרעה מספרית לטובת האוכלוסיה היהודית.

אבל מנהיגי ההסתדרות הלכו בדרך האשליה, הם קיוו שאפשר יהיה להערים על הפועל הערבי על־ידי הקמת גוף בין־לאומי, שיהיה ניוון מן הקופה הציונית וידאג לאינטרסים הסוציאליים של הפועל הערבי.

אכן, שאלת „האירגון המשותף” היתה אחת הנקודות המרכזיות שעוררו התנגדות חריפה להנהגת ההסתדרות מצד העובד הלאומי. אמנם חלום „האירגון המשותף” לא יצא לפועל, אבל הנסיון להגשימו עורר התמרמרות, ואם נכשל הנסיון, בגלל הפועלים הערבים הוא נכשל, שלא הלכו שולל אחרי הבטחות ההסתדרות. רק בחיפה הצליחו מנהיגי ההסתדרות לארגן את פועלי הרכבת הערבים, ובמקרים מסויימים אף הצליחו לארגן שביתות של פועלים ערבים במפעל יהודי.

(*) בהצעת ד. בן־גוריון לוועידת ההסתדרות, אדר תרפ”ד.

ל„אחדות־עבודה“ היתה זיקה לברית־המועצות ולסמלי הסוציאליזם הבין־לאומי, ומפלגה זו החדירה לתוך ההווי של ההסתדרות את הדגל האדום ואת החגג 1 במאי. בימי הוועידה הראשונה של ההסתדרות עדיין לא בלטו הסמלים המעמדיים, ואף הזיקה לברית־המועצות לא הובלטה, אבל במרוצת הזמן, כאשר „אחדות־עבודה“ השתלטה על ההסתדרות, שוב לא התחשבו הרבה בהסתיוגויות „הפועל־הצעיר“ לאופי הבין־לאומי של הסוציאליזם הארץ־ישראלי; גברה הזיקה למהפכה הקומוניסטית, הדגל האדום הונף ברמה וה־1 במאי הפך לחגג של ההסתדרות הכללית.

עם בוא גל העולים מרוסיה קיבלה „אחדות־עבודה“ תוספת כוח מקרב הצעירים, אשר הושפעו מן המהפכה ברוסיה, ובעיקר מן התסיסה המהפכנית ששררה בה ערב המהפכה. צעירים אלה לא הספיקו לראות את סבלותיה של יהדות רוסיה תחת המשטר הקומוניסטי. הם עדיין הישלו את עצמם, כי הקומוניזם יביא ישועה גם לעם היהודי. באותן שנים עדיין לא השתלטה ה„יבסקציה“ על יהדות רוסיה וניתנה עדיין זכות־קיום גם למפלגות סוציאליסטיות־ציוניות. החלוצים שהגיעו בגלי העליה הראשונים הביאו אתם את הלהט המהפכני ואת הפאטוס הציוני שעורר בהם יוסף תרומפלדור. הם לא ראו את היד הכורתת מונפת על הענף המפואר ביותר של היהדות, ובהיותם מושפעים מן הברושורות הסוציאליסטיות ביקשו ליצור גם בארץ הווי מהפכני. הם התארגנו ב„גדודי־עבודה“, התפרנסו בצדי הכבישים הנסללים ובפרברי הערים, ועיצבו דמות חדשה של חלוץ, שונה לחלוטין מדמותו של בן העליה השניה. הם הקימו קומונות גדולות, חקלאיות ועירוניות ובחדוות־חיים של אביונים חסרי־כל, השמחים בחלקם. התפרנסו ממנות רעב ושרו שירי מולדת ועבודה. הם לא נזקקו ללשכות־עבודה, גם לא נזקקו למרכז־הקבלני; עצמאיים היו, כמעט בלתי־תלויים בפרנסי העליה השניה.

אבל עצמאותם היתרה לא נראתה בעיני מנהיגי ההסתדרות. העולת החדש חייב היה ללכת בתלם, ומשסטה ממנו, נאלץ היה לתת את הדין. גם „גדודי־העבודה“ נתנו את הדין, ואת הפאטוס הסוציאליסטי שלהם ביזבוז, לא נגד המעמד היריב, אלא נגד הנהגת ההסתדרות שהצרה צעדיהם. היחס העויין כלפיהם גבר והלך, ובסופו של דבר התאכזבו אנשי „הגדודים“ והוציאו את זעמם על התנועה הציונית. המשבר הכלכלי שפקד את הארץ בשיליה העליה השלישית, וכן המדיניות המנדטורית האנטי־ציונית, שברו את רוחם של רבים מביניהם והטילו לזרועות הקומוניזם. „הגדודים“ התפוררו, מהם חזרו לרוסיה ומהם נשארו בארץ ונשאו בקרבם את זרע הפורענות של השמאל הקיצוני ביישוב. חלק מאנשי „הגדודים“ הצטרף ל„אחדות־עבודה“ והגביר במפלגה זו את המגמות השמאלניות.

בשנת 1923 כבר הרגישה יהדות רוסיה בתוצאות הרות־האסון של המהפכה הקומוניסטית, אבל הזיקה לארץ־המהפכה — לא נפגעה. באותה שנה יצאה משלחת ההסתדרות לברך את המשטר הסובייטי בתערוכה החקלאית שנערכה ברוסיה. המשלחת

היתה מורכבת מנציגי "אחדות-עבודה". כעבור שנתיים יצאה שוב משלחת ההסתדרות. לוועידת הקואופרציה הסובייטית, אבל הפעם כבר ייצגו את ההסתדרות גם נציגי "הפועל-הצעיר" וה"בלתי-מפלגתיים" (דוד רמז ו"ל, לוי שקולניק-אשכול). הישיבה המשותפת בהסתדרות השפיעה מאוד על "הפועל-הצעיר", שנחשבה פעם למפלגה לא מארכסיסטית הנוטה ללאומיות.

משלחת ההסתדרות לברית המועצות היתה אף היא אחת מן החוליות בשרשרת, שהשפיעו על התהוות אופוזיציה לאומית בתוך ההסתדרות הכללית והתהוות "הסתדרות הציונים העמליים" שחבריה פרשו מ"הפועל-הצעיר".

עליית "צעירי-ציון" מאודיסה באניה, "צ'יצ'רין"

בשלבם האחרונים של העליה השלישית הגיעו ארצה צעירים, אשר כמו עניהם ראו את מראות הבלהות שהביא המשטר הסובייטי על יהדות רוסיה, שכבר היתה נתונה בציפריני ה"יבסקציה". המוני ציונים הושלכו לבתי-כלא ונאסר קיומן של המפלגות הציוניות. בשנת 1924 היתה עליה גדולה של "צעירי-ציון" מרוסיה — מספר ד"ר אריה אלטמן שהגיע ארצה בשילחי העליה השלישית — "היה זה אחרי המאסרים ההמוניים באודיסה. השגתי אז רשות לצאת ארצה ולהעלות אתי צעירים ציוניים באניה, צ'יצ'רין".

בבואנו ארצה נכנסנו באורח אוטומאטי ל"הפועל-הצעיר", שהיתה מפלגה-אחות ל"צעירי-ציון". אבל כבר בימים הראשונים לבואנו ארצה החלטנו להקים כאן סיעה אופוזיציונית, שמגמתה היתה להילחם בקו הווייצמניסטי בהסתדרות הציונית, קו שהשתלט אז במפלגה, וכן רצינו להילחם נגד הקו הסוציאליסטי שאללוזרוב וחבריו החדירו למפלגה. כשהגענו לתלאביב נערכה לכבודנו קבלת-פנים נאה, כיוון שהיו בינינו מראשי המפלגה בחוץ-לארץ. הבאנו אתנו את דגל סניפנו באודיסה, על-מנת למסרו לחברינו בארץ. אולם הודענו כי נשמור על הדגל אתנו, משום ש"הפועל-הצעיר" איננה מפלגה כזו, כפי שתיארנו לנו בגולה.

באסיפה כללית שנערכה אז בסניף המפלגה בתלאביב נבחרו 5 מתוך חברינו העולים, בתוך ועד שמנה 9 חברים, הוותיקים התמרמרו על כך. קבוצתנו באה עם תכנית מגובשת, אך נאמר לנו כי עלינו לוותר על סיעה נפרדת, או שיגרשו אותנו מן המפלגה".

עולי האניה "צ'יצ'רין" היו איפוא, גרעין ראשון לאופוזיציה לאומית בתוך ההסתדרות. הם ניסו להקים סיעה עצמאית בתוך "הפועל-הצעיר", ולשם-כך התקשרו עם חוגים אחרים במפלגה זו, שהיו בעלי דיעה עצמאית, בעיקר בשטח ההתיישבות. באותו זמן עוד נסוב הוויכוח על דרכי ההתיישבות, ואליעזר יפה, מייסדי נהלל היה אחד הלוחמים להתיישבות בצורת מושבים, לעומת השמאלניים שדגלו בהקמת קיבוצים וקבוצות. עולי "צ'יצ'רין" היו, כמובן, נגד הקומונות ותמכו בהקמת מושבים. בשטח זה היו קרובים בדיעותיהם למתיישבי נהלל הראשונים.

על פרשת „צירי־ציון“ מרוסיה מספר ד"ר ב. ויינשטיין, אחד מחברי הקבוצה שעלתה ארצה:

„בסוף שנת 1924 עלתה הקבוצה ארצה וחבריה היו משתייכים ל„הפועל־הצעיר“ ול„הסתדרות“ כאחד. באותה שנה התחילו לעלות קבוצות גדולות של אסירי־ציון וגולי־ציון מרוסיה, והוקמה מעין מסגרת חברית, שאליה פנו חברי המשלחת בהסבריהם והצעותיהם. קל לשער את מצב־רוחם של חברי השורה, שעלו ארצה שבורים ורצוצים משנות עבודה מחתרתית קשה, ממאסרים וגירושים, ומייד נתקלו במציאות שלא העלוה על דעתם. מבחינה פסיכולוגית לא קל־היה להניע אותם להתארגנות עצמאית ולהתחלת מאבק חדש בפנים התנועה. רק מעטים הסכימו להתחיל בו וב„הפועל־הצעיר“ הופיעה „הקבוצה העמלנית“. היתה זו תופעה בלתי מקובלת, מוזרה ומרגיזה במחנה „הפועל־הצעיר“. מרידה זו ב„עקרונות המקודשים“ פגעה גם במסורת התנועה. „העמלנים“ שאפו לשינוי פני הדברים והתנאים, בהיותם נאמנים למצפונם ועקרונותיהם התנועתיים. והרי בן־אדם חפשי ורשאי להביע את ה„אני־מאמין“ שלו ולהיאבק בעד האמת שלו — — — עקרון זה היה אחד מסעיפי היסוד בתורת „הפועל־הצעיר“. א.ד. גורדון לא היה כבר בחיים, אולם השפעתו הרוחנית והמוסרית היתה עדיין מורגשת במחנה זה. השפעתו של אליעזר יפה על הנהלת ענייני התנועה, אמנם, ירדה, אולם באישיותו עדיין התחשבו. המנגנון המפלגתי היה עדיין צעיר, מצומצם ו„ביישני“, ובכל זאת נתקלה „הקבוצה העמלנית“ בקיר ברזל של א־הבנה, א־רצון אף להקשיב לדעותיה ולאפשר לה להתקיים בתוך התנועה — — —

בסופו של דבר הוצאה הסיעה הנפרדת של „עולי צירי־ציון“ מ„הפועל־הצעיר“, ולא עזרה גם תמיכתם של מתיישבי נהלל בסיעה זו, כי שוב השפיע כאן הגורם האישי.

„המלחמה נגדנו לא היתה על בסיס אידיאולוגי“ — ממשיך לספר ד"ר א. אלטמן — „היתה זו התנגשות בין הוותיקים שחששו מפני השפעת החדשים. היו אתנו כוחות בעלי־השפעה, אולם כוחות אלה דוכאו עלידי „הפועל־הצעיר“, שבעצמה דוכאה בתוך ההסתדרות“.

כארבעים אלף איש עלו ארצה בימי העליה השלישית, שנמשכה עד שנת 1924. רובם באו מרוסיה ומיעוטם מפולין. זו היתה עליה של אביונים, אשר הביאו אתם ידים עובדות וחזון חלוצי. חסרי־כל היו, נתונים לחסדי פקידי לשכת־העבודה המפלגתית. וכיוון ש„אחדות־עבודה“ שלטה על לשכות־עבודה, השתלטה על מקורות הפרנסה ועל פת־הלחם של האדם העובד. ימי העליה השלישית הם ימי ההתבצרות של שלטון „אחדות־עבודה“, אשר ברבות הימים, בשנת 1930, בלעה גם את „הפועל־הצעיר“ והקימה את מפלגת פועלי ארץ־ישראל.

העליה השלישית נסתיימה במשבר כלכלי חמור מלווה אכזבה מדינית. בתנועה הציונית השתלט הקו המינימאליסטי של וייצמן, וז'בוטינסקי פרש לזמן־מה מן הבמה הציונית.

המשבר בארץ והירידה בתנועה הציונית החזירו את ז'בוטינסקי לפעולה והוא פתח בהסתערות מחודשת. הוא החל לפרסם את מאמריו הציוניים בעתון „ראזסבייט“,

ריכוז סביבו חוג מנהיגים מנאמני הציונות המדינית, וכך הוקמו הצה"ר ובית"ר והונחו היסודות לתנועה הלאומית המפוארת ורבת הענפים, התנועה שהקימה בבוא היום את הסתדרות העובדים הלאומית.

גם בארץ נשתנה משהו עם תום העליה השלישית. החלה עליית המעמד הבינוני מפולין, לאחר שממשלתה פתחה במדיניות מכוונת להרוס מקורות הפרנסה של אזרחיה היהודיים. היתה זו עליה של סוחרים ועירים ובעלי־מלאכה, מעוטי־יכולת, אבל בעלי יזמה ונאמנים למסורת אבית, וכיוון שלא הורגלו לחיות מקרנות פילאנטרופיות, מצאו את פרנסתם ביזמתם המבורכת והעצמאית.

העליה הרביעית לא בקלטה על־ידי ההסתדרות הכללית, להיפך, היא הביאה אתה גל חדש של יהודים, אשר מלחמת המעמדות היתה למורת רוחם. הם לא נזקקו לחסדי הלשכה־הכללית ולא קיבלו על עצמם את עול ההגמוניה של העליה השנייה. אינדיבידואליסטים היו, לאומיים בהכרתם ורחוקים בתכלית מתורת מארכס.

נוצרו, איפוא, תנאים חדשים, אשר עוררו דאגה בקרב מנהיגי ההסתדרות הכללית. מעתה לא שלטו עוד על נפש העולה החדש, והכוחות האנטי־מארכסיסטיים ביישוב קיבלו תוספת כוח. אבל ימי העליה השלישית הספיקו לבצר את מעמדה של ההסתדרות ואת מנגנונה; השלטון על הקרנות הלאומיות נשאר בידיה, וכיוון שתמכה בקו המדיני של וייצמן, נוצר שיתוף פעולה בינה לבין ההנהגה הרשמית של התנועה הציונית, וזו השאירה בידי ההסתדרות את השליטה על קרנות ההתיישבות והקליטה, גם לאחר שפסקה העליה הפרולטארית.

פרק שלישי

„הסתדרות הציונים העמלנים“

העליה הרביעית (1925—1928) — עליית המעמד הבינוני. — בנין ויצירה בערים ובמושבות. — מוקם מעמד הפועל העירוני וגוברת מלחמת המעמדות. — ה„מרד“ בנחלת-יהודה וההתעללות בתושביה. — שיתוף הפעולה של וייצמן עם השמאל. — „אי-ההבנה“ בין הרוויזיוניזם בראשיתו ובין „מפלגות הפועלים“. — הקמת קבוצת „העמלנים“ (1925). — האולטימאטום של „הפועל-הצעיר“ ל„עמלנים“. — מועצת „העמלנים“ הראשונה. — ההתקרבות לרוויזיוניזם. — מאמרי ההתקפה הראשונים של זאב ז'בוטינסקי נגד „השמאלים“. — המאבק בין דורשי הפרישה מהסתדרות השמאלית לבין מתנגדי הפרישה. — הצטרפות „העמלנים“ להצה"ר (1927).

העליה הרביעית שונה היתה במהותה מן העליה „החלוצית“ שקדמה לה, גם מבחינת יציבותן של משפחות העולים. בתיאב שלמים, על נשיהם וטפם, עקרו מן הגולה עם צרור ממון דל וביקשו למצוא קורת-גג ומקור פרנסה בארץ שלא הכירו את תנאיה. זו הפעם הראשונה אחרי הפסקה ארוכה, מאז עליית הבילויים, החל לזרום ארצה גל של משפחות, אשר בצד האידיאל הלאומי חיפשו מקורות-מחיה, בלי שים לב לנסיגותיהן הסוציאליות של המפלגות הסוציאליסטיות. עולים אלה לא היו קלי-תנועה, כפי שהיו הרווקים הצעירים בשנות העליה השניה והשלישית. הם לא השאירו מאחוריהם בתי-הורים ששימשו מקלט אחרון לעת צרה, כפי שקרה בימי העליה השניה. הם גם לא יכלו להסתגל לחיי הנוודים של „גדודי-העבודה“ או לחיי הקיבוצים, ללא יציבות משפחתית וללא דאגה לחיי משפחה.

כל מסגרת הקליטה שיצרו מנהיגי ההסתדרות הכללית בשנות העשרים הראשונות, לא התאימה לקליטת משפחות. היא בועדה לחלוצים צעירים, נטולי עול משפחה, המסוגלים להקדיש חלק מנעוריהם לנסיגות חדשים של חיים סוציאליסטיים. העליה הרביעית לא פנתה כלל למוסדות הקליטה היישוביים, שהיו זרים לרוחה. הסוחרים הוערים ובעלי-המלאכה הלכו בדרךם העצמאית וקיימו את מאמר התלמוד: „לכו והתפרנסו זה מזה“. הם התיישבו בערים והמשיכו בחיי הכלכלה שהסכינו להם בגולה, מי במסחר ומי במלאכה. תל-אביב, שהיתה שכונת מגורים התלויה בחיי המסחר והתעשייה של יפו, הפכה לעיר עברית שופעת מסחר ומלאכה. בירושלים התרחבה העיר החדשה והוקמו השכונות

העבריות במערב העיר, בדרומה ובצפונה. גם חיפה, העיר המעורבת, הרחיבה את גבולותיה והוסיפה שכונות עבריות חדשות, הדר-הכרמל, נווה-שאנן ובת-גלים. המושבות החלו לפרוח, עם גשוג ענף מטעי ההדרים. בזה אחר זה הוקמו ישובים חדשים: רעננה, הרצליה ומגדאל — בשרון; בנימינה ופרדס-חנה — בשומרון; מגדל — בגליל; עפולה, שנועדה להיות בירת יזרעאל, נרכשה על-ידי יהודים מבני המעמד הבינוני, ואם גם דחקו כל השנים קיבוצי עמק-יזרעאל את רגלי המתיישבים „הבעל-ביתיים” בעפולה, הנה קמה העיירה בלב העמק הסוציאליסטי. הארץ כולה תססה בתנועת בנין ויצירה שלא ידעת כמוה בכל השנים, בהן היתה נתונה להתיישבות ציבורית-פילאנטרופית.

באותן שנים קם מעמד הפועל העירוני. רבים נטשו את מסגרות ההתיישבות ההסתדרותית ואת האפטרופסות ההסתדרותית. שוב לא היו תלויים ביום עבודה שחילקה לשכתי-העבודה. השפעתה של ההסתדרות פחתה והלכה, ביחוד נוכח כשלונה החמור בשיליה העליה השלישית.

אבל מנהיגי ההסתדרות נאבקו על השפעתם ותוך טישטוש חילוקי-הדיעות הפנימיים על בעיות המשק ועל צורות ההתיישבות, החלו במאבק חיצוני נגד נותני-העבודה הפרטיים. עתה היתה הפרנסה מצויה, וההסתדרות שנפטרה ממצוקת הרעב של הפועל, יכלה להקדיש את מלוא כוחה לאירגון וליצירת הכלים למלחמת-מעמדות. במקרים רבים אף סייעו נותני-העבודה הפרטיים בידי מנהיגי ההסתדרות, בנצלם את הפועל העברי ובהעדיפם את הפועל הערבי הזול. נותני-עבודה פרטיים חסרי מצפון לאומי נתנו נשק בידי מנהיגי ההסתדרות להגברת מלחמת-המעמדות ביישוב, שהיה עדיין נתון בשלבי התפתחותו הראשונים.

השנה בה החלה לתת אותותיה היומה הפרטית היא שנת 1925, זו שנת יצירה ובנין, בצד שביתות והשפחות. סיכומי-העבודה, בבנין ובתעשיה, התפשטו בכל הארץ. אותה שנה חרפו גם הסיכסוכים עם פועלי „המזרחי”, שביקשו להקים תנועת עבודה נפרדת, ונתקלו באגרוף של השמאל המאורגן. זו השנה בה פרצו השביתות הגדולות ב„נשר” ו„שמון”, שני מפעלים גדולים שהוקמו על-ידי בעלי הון פרטי, ונבלעו בסופו של דבר על-ידי המשק ההסתדרותי.

טבלת שביתות ושובתים בשנות העליה הרביעית

שנה	שביתות	שובתים
1924	46	1585
1925	61	2638

המועצה הראשונה של קבוצת „העמלנים”

ככל שגברה השפעת המעמד הבינוני — כן גברה מלחמת-המעמדות. ההסתדרות הכללית נאבקה על ההגמוניה במערכות היישוב, ולמען הגמוניה זו התעלמה מתעלולי האדמיניסטרציה האנטי-ציונית בארץ-ישראל וריכזה את כל כובד-משקלה נגד המעמד

היריב. השמאל וחוגי ד"ר וייצמן מצאו לשון־משותפת, שניהם השתדלו למעט את הפעילות המדינית של התנועה הציונית נגד השלטון המנדטורי. התאים הרוויזיוניסטיים הראשונים שקמו, כאופוזיציה נגד הקו התבוסני של התנועה הציונית, קירבו עוד יותר את החוגים הוויצמניסטיים לשמאל.

מפלגות הפועלים בקונגרסים הציוניים לא גילו קווים עצמאיים במדיניות הציונית. הן נאבקו על עניינים משקיים בלבד, והשתדלו לשמור ככל האפשר על התקציבים הציוניים לקליטה ולהתיישבות, שמאז תום מלחמת העולם הראשונה היו נתונים בידיהן. הן השתדלו למנוע כל תמיכה ביוזמה הפרטית ודרשו יותר ויותר סרטיפיקאטים לעליה „חלוצית“, שעברה הכשרה סוציאליסטית בחוץ־לארץ.

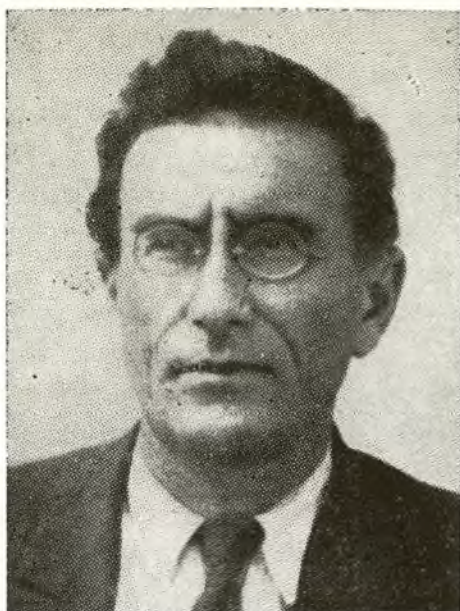
עיקר מלחמתו של הרוויזיוניזם היה בתחילה נגד הקו המדיני התבוסני של וייצמן, ואם כי התנגד למארכסזם, הרי עמדתו כלפי מפלגות הפועלים היתה „נייטרלית“. עדיין לא נוצר המשק העכור ביחסים בין שתי התנועות הגדולות בציונות. בשנת 1925 עוד דיברו בוועידת הצה"ר על „אי־הבנה“ השוררת ביחסים עם תנועת הפועלים, „אי־הבנה, שאיננה פרי יחסו השלילי, כביכול, של הרוויזיוניזם לשאיפותיה של ארץ־ישראל העובדת, אלא בזה שרוב באי־הכוח של מפלגות הפועלים, בהופיעם על הבמה הציונית הכללית, ממירים את האידיאלים של הציונות המדינית, כפי שהורישם לנו הרצל, בשתדלנות להשגת תקציבים מבפנים ובותרנות מסוכנת כלפי חוץ“.

אחת הסיבות להתהוות האופוזיציה של „העמלים“ בתוך „הפועל־הצעיר“, היתה ההשלמה של מפלגה זו עם הקו המדיני של וייצמן, אם כי הביטוי האופוזיציוני הראשון היה על רקע אחר לגמרי.

„הדבר התחיל ב־1925, כאשר ריב חריף פרץ בין מושב נחלת־יהודה ובין המרכז־החקלאי של ההסתדרות הכללית“ — מספר אחד ממייסדי „העמלים“, מר א. שן־ארי. רקע הסיכסוך היוו שטחי קרקעות שהמרכז־החקלאי מסרם למשק הפועלות במושב, בעת שלרשות המתיישבים עמדו שטחי קרקע למטה מן המינימום הדרוש ליחידה משקית. אנשי נחלת־יהודה ראו בכך אפליה מכוננת נגדם, מתוך חישובים מפלגתיים. משק הפועלות נמנה עם נאמני הקו השליט בהסתדרות, מה שאין כן אנשי המושב.

מתיישבי נחלת־יהודה התמרדו בהחלטה וכתגובה ננקטו נגדם פעולות־עונשין אכזריים: הופסקו רכישות קרקעות נוספות למושב; הופסקו סידורי ההשקאה; נסגרו גן־הילדים והופסקה העזרה הרפואית של קופת־חולים הכללית. רופא הקופה קיבל צו לעזוב את המושב, ומאתיים נפש — בתוכן שמונים ילד — נשארו ללא עזרה רפואית. קבוצת „העמלים“ התייצבה לצד המושב המתמרד והתקיפה בחריפות את אהסתדרות על פעולות העונשין שפגעו בנשים וטף.

ביום 14 ביולי 1925 (כ"ב בתמוז תרפ"ה) נשלח ל„עמלים“ אולטימטום מטעם הוועד־המרכזי של „הפועל־הצעיר“:

י. ליבין — „המורד“ מנחלת־יהודה

1. המועצה מכריזה שבתוך המפלגה אין מקום לאירגונים מיוחדים נבדלים, ומחליטה כי שייכותו של חבר „הפועל־הצעיר“ לאירגון נבדל, נמצא בסתירות עם מציאותו של חבר זה בתוך שדרות המפלגה.

2. המועצה מטילה על הוועד־המרכזי לקבוע ועדה מיוחדת לשם בירור עם החברים האלה. על הוועדה לגמור את עבודתה ולהגיש את מסקנותיה לוועד לא יאוחר מאשר במשך שבוע ימים.

בהתתאם להחלטות אלו, הננו דורשים, איפוא, מכם לבטל מייד את אירגונכם ולשכתכם ולהודיע על דבר זה במשך יומיים. אחרי שנקבל את הודעתכם זו, נודיע לכם על דבר התחלת פעולתה של הוועדה שתיקבע על־ידי הוועד־המרכזי.

על האולטימאטום חתמו בשם המזכירות, יעקב קנמון ודוד סברדלוב. המתמרדים לא השיבו לאולטימאטום באורח ישיר, אלא פירסמו ביום 28 ביולי 1925 מאמר בעתון „דבר“, ובו הביעו את עמדתם נגד קו „הפועל־הצעיר“.

„עוד ברוסיה, ובמשך השנתיים האחרונות גם בחוץ־לארץ וגם בארץ־ישראל, התנגד בהחלט הרוב המכריע של חברינו לרוח השוררת במפלגה“ — נכתב באותו מאמר — „הוברר לנו: א) ש„ההתאחדות“ (הפועל־הצעיר — י.א.) היא מפלגה סוציאליסטית על־פי מהותה, אם לא בשמה. ב) כי החוגים השולטים ב„התאחדות“ וכן גם מפלגות בודדות בתוכה, שואפים באופן הגיוני לגמור את אשר התחילו בברלין *). ג) כי החברים, שרוח המפלגה אינה משיביעה אותם רצון, אינם מגלים

(*) בשנת 1922 נתקבל בברלין מצע „הפועל־הצעיר“, במגמתו הסוציאליסטית.

סימני התנגדות אקטיווית, בשים לב לריאקציה הכללית שבאה בתנועה הציונית".
בסיום המאמר נאמר בתשובה לאולטימאטום:

"לא נוכל להיכנע לאולטימאטום זה. הקבוצה העמלנית מוצאת כי ביטולה וכמור כן סגירת הלשכה שוללים כל אפשרות של פעולה אופוזיציונית, וההחלטה שנתקבלה על-ידי המועצה, האוסרת כל קיום קבוצות אידיאולוגיות בתוך המפלגה, אין פירושה אלא מלחמה בכל זרם רעיוני שאינו מתאים להלך הרשמי של המפלגה".

על המכתב למערכת "דבר" חתמו אריה אברמוביץ, אריה אלטמן, משה הימלפרב, ברוך ויינשטיין, דב ליברמן ושלמה טרסליצקי.

הדרכים איפוא, נפרדו. הקבוצה האופוזיציונית הקימה אירגון עצמאי, בעל אופי מדיני מובהק, ובעל זיקה להסתדרות ולמעמד הפועלים. בהתייעצות ארצית שהתקיימה בימים 8–9 בינואר הונח היסוד לעצמאות "הסתדרות הציונים העמלנים".

עם מניחי היסודות נמנו אישים שמילאו ברבות הימים תפקידים מרכזיים בתנועה הרוויזיוניסטית, ואלה גיבשו את האידיאולוגיה של האירגון בשורת הרצאות בהן נאמו: ד"ר משה לוריה, ד"ר אריה אלטמן, ברוך ויינשטיין, משה הימלפרב וי. ליבין (תיבאל), ממניפי דגל המרד בנחלת-יהודה.

הוועד הראשון של "הסתדרות הציונים העמלנים"
מימין לשמאל עומדים: מ. שפירובסקי, י. ליבין ומ. הימלפרב.
יושבים: אינג'נר א. טסליצקי, ד"ר מ. לוריא, ד"ר א. אלטמן וא. שנארי.

בתום הדיונים נתקבלה שורת החלטות, מדיניות וכלכליות; בשטח המדיני הודההתה הקבוצה עם המפלגה הרוויזיוניסטית, וקבעה כי „בהתחשב עם זה שהאידיאולוגיה שלנו במובן הפוליטי קרובה לתכנית הרוויזיוניסטית, צריכה ההסתדרות הציונית העמלנית לשתף בשאלות הפוליטיקה הציונית את פעולתיה מזמן לזמן עם הרוויזיוניסטים“. מאוחר יותר, במועצה השניה של „העמלנים“ כבר נשמעו דיעות בדבר הצטרפות לתנועה הרוויזיוניסטית. ד"ר ויינשטיין דרש „מגע אורגאני“ עם הרוויזיוניסטים בשאלות פוליטיות, ועצמאות — בשאלות כלכליות.

המצע הסוציאלי של „העמלנים“, כפי שנתקבל במועצה הראשונה, היה בעל אופי מעמדי-הסתדרותי, אבל אנטי-סוציאליסטי.

את הבסיס להסתדרות „העמלנים“ ראו מייסדיה ב„איכרים עובדים (עבודה עצמית), פועלים, בעלי-מלאכה (שאינם מנצלים) ואינטליגנציה עובדת“.

„המועצה מתנגדת למלחמת-מעמדות בתור אמצעי להגשמת התעודות הלאומיות והסוציאליות של הציונות“ — נאמר בהחלטות המועצה הראשונה — „הציונות היא תנועה על-מעמדית, שתוכל להגשים את תעודותיה רק על-ידי מלחמה ועבודה משותפת של כל החוגים הסוציאליים של עמנו. בארץ-ישראל צריכים להיווצר תנאים, שימנעו בעתיד אפשרות להתנגשות סוציאלית. את ההתנגשות הסוציאלית יש להפיג.“

בהיותה נגד מלחמת-מעמדות, בתור שיטת-הגנה על האינטרסים של העובדים ונגד חידוד מלאכותי של הניגודים הסוציאליים, המועצה בכל זאת מכירה במציאותן של התנגשויות כלכליות בין חוגים סוציאליים שונים. את ההתנגשויות הסוציאליות צריך לפתור באמצעות בורות לאומית.

עקרון הבוררות הלאומית, שהפך לאחת מסיסמאות התנועה הרוויזיוניסטית והסתדרות העובדים הלאומית, הוכר לראשונה במצע „העמלנים“. עם זאת הכיר „העמלנים“ בזכות השימוש בנשק השביתה, במקרים מסויימים:

„מועצת ההסתדרות של הציונים העמלנים“ — נאמר בהמשך החלטות המועצה הראשונה — „מודה בזכותו של ציבור הפועלים להילחם באמצעות שביתה להטבת תנאי חייו הכלכליים, בזמן שהוא הכרח, הבא מחוסר אפשרות לפתור את השאלות בצורה אחרת. אבל בתנאי שהשביתה לא תתנגד לאינטרסים של המשק הלאומי“.

סעיף מיוחד בהחלטות מועצת „העמלנים“ הראשונה הוקדש לבעיות האינטרנאציונל:

„בראיתנו באינטרנאציונלים הפוליטיים הקיימים הסתדרויות מעמדיות, ובהתחשב עם זה שמלחמת העובדים העברים בניצול הלאומי והסוציאלי שונה בהחלט, לפי אפיה ושיטתה, מתעודותיו הפוליטיות והסוציאליות של מעמד הפועלים של העמים הקשורים לאדמתם — מוצאת המועצה בתנאים ההיסטוריים הנוכחיים, לבלתי אפשרי את כניסתם של העובדים העברים המאורגנים בארץ-ישראל לאינטר-נאציונלים הקיימים.“

המועצה מוצאת יחד עם זה לאפשרית את השתתפותם בהתאחדויות אינטר-

נאצינליות: — מקצועיות וקואופרטיביות הדוגלות רק בשם אינטרסים מקצועיים וכלכליים.

גם בשאלת ההצטרפות לאירגוני פועלים בינלאומיים הזדהתה, איפוא, הסתדרות „העמלנים” עם ההשקפות שהפכו ברבות הימים לאבן־יסוד בהסתדרות העובדים הלאומית. קשר בינלאומי עם אירגוני פועלים בשאלות מקצועיות־כלכליות, אבל לא בשאלות פוליטיות העוללות להתנגש באינטרסים הלאומיים של עם ישראל.

בסעיף הדן על בעיות ההתיישבות ושיטותיה השונות, קבעה מועצת „העמלנים” „ביסודה של ההתיישבות החקלאית צריך להיות מושב העובדים, כי זהו הצורה המשקית היחידה והבריאה, החפשית מניגודים סוציאליים והמבטיחה את אפיה הלאומי של ההתיישבות. „הקבוצה” צריכה להיות רק בית־ספר חקלאי (בשביל העולים החדשים). אבל בשום אופן אין היא יכולה להיות בתור צורת התיישבות תמידית וקבועה.”

בנקודה זו לא חרגה מועצת „העמלנים” מן המקובל באותם ימים בהסתדרות. אז לא דובר כלל על יצירת מושבה, מבוססת על יזמה פרטית ועל חיי הכלכלה פרטיים, ותקציבי ההתיישבות של המוסדות הציוניים לא כונו כלל לדרך ההתיישבות מן הסוג הישן. מבחינה זו היו „העמלנים” נאמנים לעצמם, הם ראו בנהלל את דרך ההתיישבות האידיאלית.

לעומת זאת התנגדה המועצה לקיומה של „ניר”, אחת מזרועותיה הכלכליות של תנועת ההתיישבות הקיבוצית.

שתי החלטות חשובות אחרות שקיבלה מועצת „העמלנים” היוו עקרונות־יסוד לפועל הלאומי:

„הסתדרות העובדים הכללית בארץ־ישראל צריכה להיות אי־פוליטית ולמלא רק תפקיד מקצועי” — נאמר בהחלטה אחת, ואילו בהחלטה השניה הנוגעת לשאלת „האירגון המשותף” קבעה: „המועצה מביעה את התנגדותה החריפה לאירגון משותף באיזו צורה שהיא. לדעתה צריכה ההסתדרות להיות רק עברית.”

התקרבות „העמלנים” לרוויזיוניזם

התקרבות הסתדרות „העמלנים” לתנועה הרוויזיוניסטית באה משני כיוונים. מצד אחד החריף המאבק הלאומי נגד הקו המדיני התבוסני של התנועה הציונית, בהנהגת ד"ר חיים וייצמן ומאידך גיסא התרחב והלך הקרע בין המחנה הרוויזיוניסטי לבין מפלגות הפועלים הוותיקות בארץ. ז'בוטינסקי כבר הופיע באותם ימים במאמריו המפורסמים נגד ההסתדרות ובזה אחרי זה פירסם בעתון „רוסבייט” הפאריסאי וב„דאר היום” הירושלמי. מאמרים אלה זכו להד עצום ביישוב ובתנועה הציונית בתפוצות. במאמרו „השמאליים” הפך לקלס את דו־פרצופיותם של סוציאליסטים־כוזבים. על נושא זה כתב ז'בוטינסקי מאמרו השני „קלסתר פנים סוציאלי”. אולם הלעג השנון ל„סוציאליסטים”

הפך כעבור זמן קצר לקריאת־תגר חריפה נגד הנהגת ההסתדרות, המחבלת ביסודות המשק והכלכלה של התנועה הציונית. „באסטה“! („די“)! הוא שם מאמרו של ז'בוטינסקי ביולי 1925. נראה היה כי היחס הסובלני של מנהיג הצה"ר למשטר ההסתדרות בארץ הגיע לקיצו, אם כי באותם ימים עדיין לא גילה התנגדות עקרונית לצורת החיים, שמפלגות הפועלים ביקשו להכניס במשטר ההתיישבות והקליטה. ז'בוטינסקי דרש חלוקה צודקת של תקציבי ההסתדרות הציונית בין המתיישבים, מן המעמד הבינוני ומן המעמד הפרוליטארי. הוא דרש יתר טיפול בבעלי־המלאכה: „העובדה שבעלי־המלאכה (עם משפחותיהם!) עודם יושבים אולי בלי עבודה, אינה מעניינת אף אחד“ קבע, ובאשר לתקציבי ההתיישבות:

„כשרשום בתקציב: כך וכך כסף להתיישבות — פירושו של דבר, שהתמיכה ניתנת רק לנקודה ישובית בעלת אופי פועלי מיוחד. למתיישב הפרטי ניתן להחליץ מן המיצר בכוחותיו הוא, או להיטבע. הוא, כפי הנראה, נמצא מחוץ לכלל ההתיישבות“.

כל כספי התנועה הציונית בארץ, זורמים בצינורות ההסתדרות הכללית, וכספים אלה יצרו את המשק המפלגתי הענק. „מלבד הקבוצות, שהן רואות אותן כאחוזות פיאודליות שלהן, יש להן מרפאות, בתי־הבראה, מוסדות תרבותיים — — — והן משתמשות בזה, לא רק כדי לרפא, ללמד ולפרנס את אנשי־שלומן, אלא גם בכדי להחרים את מתנגדיהן“. המשק בידיהם נתון לייצר שלטונם. „הם אוסרים על בעלי־מלאכה לעבוד בסדנא אחת עם בנו, הם אוסרים על שני שותפים לעבוד בסדנא אחת“ — הכל לפי מיטב הדוקטרינה המארכסיסטית. וכאשר עומדת ההסתדרות בהתחרות עם קבלן פרטי יכולה היא להזיל את המחירים. „מישהו כיסה את ההפסדים“.

בשנת 1925 עדיין אין ז'בוטינסקי דוגל בשבירת המונופולין של ההסתדרות הדרושה לפועל, מבחינה מקצועית. אבל הוא דורש לחלק את התקציבים בצורה הוגנת בין שני הסקטורים, המעמד הבינוני והפועל, כי שני הסקטורים דרושים לבנין הארץ.

יחסו של ז'בוטינסקי לבעיות המעמדיות עדיין לא הוגדר בתקופה הראשונה של התהוות הרוויזיוניזם, אם כי יחס זה היה ברור לאלה שעמדו במחיצתו. ד"ר א. אלטמן מספר כי באחת מפגישותיו עם ז'בוטינסקי, בערך בשנת 1926, הציע אלטמן להקים בתוך הצה"ר מפלגת פועלים, כסיעה נפרדת. ז'בוטינסקי התנגד לכך, מפני שלא רצה לפצל את המחנה הרוויזיוניסטי, שהיה עדיין בשלבי התפתחותו הראשונים. מאותה סיבה גם לא רצה ז'בוטינסקי לפצל את התנועה הציונית. „המוניזם הלאומי“ עדיין לא הופיע כסיסמה, אבל הוא היה קיים בנשמת התנועה הלאומית. וכאשר ידידים לחצו על ז'בוטינסקי להגדיר את דעותיו על הבעיות המעמדיות, פירסם את מאמרו „פרובלימות מעמדיות“ („הצפון“, מרץ 1927).

„לדידנו במשך כל תקופת בנין א"י העברית — הקפיטאליסט איננו קפיטאליסט והפועל איננו פועל. כראשון כשני אינם משמשים אלא חומר ולבנים במלאכת הבנין הכללי.

האינטרסים שלהם, הן הפרטיים והן המעמדיים, כל אשרם ופגיעהם, כשלונם והצלחתם, מזועזעים בקרב נפשנו את הנימה הציונית רק באותה מידה שהם עלולים להחיש או להחליש את הצטברותו של הרוב העברי. אנו משעבדים את כל השאיפות האנושיות, הן האינדיווידואליות והן הקיבוציות, הסוציאליות, החברתיות והדתיות, בקיצור הכל, לרעיון קנאי אחד של יתרון המטרה הממלכתית ואין אנו מכירים בשום צווים אחרים ואפילו לא בשום סימפאטיות אחרות.

מכלל זה נובעות אקסיומות אחדות :

ראשית : לשם יצירת רוב דרושה כמות, וכמות יכולים לתת רק עובדים. ההמון הנהו ברובו לא מנותני-עבודה, אלא ממקבלי-עבודה. ועל-כן המושגים „רוב עברי“ ו„עבודה עברית“ הנם שמות נרדפים. על-כן, המפעלים שאינם בנויים על עבודה עברית, לא די שהם משוללים כל ערך לאומי, אלא להיפך, הם סכנה לאומית.

שנית : כל בעל-רכוש, המקים את מפעלו הפרטי בארץ-ישראל על יסודות עבודה עברית, מסייע עלידי כך להתרבות היישוב העברי בארץ. ומפני זה, גם ענין משיכת הרכוש העברי לארץ-ישראל — בתנאי של עבודה עברית — הנו ממש באותה מידה „קדוש“ כמו העקרון של עבודה עברית הנ"ל.

שלישית : אם תנאי חייו החמריים של הפועל ירדו למטה ממינימום ידוע, הרי ייעלם הפועל הזה ואיננו. ואם מכסת הריווחים של המשק הפרטי תרד למטה ממינימום ידוע — הרי ייחרב המפעל, הקפיטאל לא יוסיף עוד לזרום לארץ-ישראל וחזית העבודה תקופה.

רביעית : למראה איוז קולוניה מתייחס הרוויזיוניסט, בתור שכזה, בשיוויזן נפש גמור לשאלה אם זוהי קבוצה, או מושב-עובדים, או מושב מן הטיפוס הישן. הרוויזיוניסט רק אחת ישאל : מה מספר התושבים פה, ומה מצבם, היציב הוא ? ואותו דבר ביחס לבית-חרושת, אין כאן לרוויזיוניסט, בתור שכזה, שום מקום להתגדר בו. אותו מעניינת רק כמות הפרסונאל ויציבות המפעל.

חמישית : מקבלים אנחנו באהדה גמורה וממש באותו סבר פנים יפות את הקמתן וסידורן של כל מיני צורות משק — הן קואופראטיביות והן פרטיות, הן בתעשייה והן בחקלאות. לא נלך אחרי שונאיהן המושבעים של הקבוצות — כל זמן שישנם אנשים הרוצים להקריב את מרצם בשדה החקלאות אך ורק על יסודות הקולקטיוויזם ; מן הצורך להשתמש גם בהם לשם מטרת הרחבת האוכלוסייה העברית בצורה המתאימה להם — דהיינו, ע"י תמיכה באמצעות „קרדיט בריא ואכזרי“, ואולם לא גתעה גם אחרי מנדי המושבות הבנויות על קניין פרטי.

הנה מצעו של הפועל הלאומי בבעיות המעמדיות. אין עדיפות מעמדית, לא לעובד ולא לנותן-עבודה, אין עדיפות בהתיישובות, לא לקיבוץ ולא למושבה. כל גורם שעלול

להועיל לציונות, יבורך. הסימפאטיות האישיות יכולות להוליך את היחיד לקולקטיוו, או למשק פרטי; למלאכה, או לעבודה שכירה; אבל הרוויזיוניזם, כתנועה ממלכתית, מתייחס לשניהם באותה מידה של סבר פנים יפות, אם הם מועילים לקידום הממלכתיות העברית. ומשום־כך אין הרוויזיוניזם מתנגד לביסוס המעמדות; הוא רק מתנגד למלחמת־מעמדות. מכאן קרבת הנפש בין הסתדרות „העמלים” לבין „הפועלים הרוויזיוניסטים”, שהתארגנו אותו זמן במסגרת ההסתדרות הכללית. שני זרמים שהופיעו מכיוונים שונים, התמזגו באפיק אחד. שניהם היו זהים בהשקפותיהם המדיניות, ואם־כי בתחילה ביקשו „העמלים” לשמור על עצמאותם בשטח הסוציאלי, הנה נתברר לאחר־מכן כי גם בשטח זה קיימת זהות־דעות בינם לבין „הפועלים הרוויזיוניסטים”.

ב„הצהרה” שפירסמה „הסתדרות הציונים העמלים” אחרי מועצתה השניה, נקבעו היסודות האידיאולוגיים של הקבוצה:

„הסתדרות הציונים העמלים נשאת נאמנת לרעיון „מדינת היהודים”, רואה בו את הדרך היחידה והנכונה של שחרורו הלאומי והסוציאלי של העם העברי ומוצאת שהרעיון הזה צריך להיות קנה־המידה המתמיד בעבודה הפוליטית היום־יומית של ההסתדרות הציונית. ההסתדרות הציונים העמלים יוצאת מבחינת הדוקטרינה של הציונות הפוליטית ומוצאת שתנאים פוליטיים נוחים בארץ הנם תנאי הכרחי בשביל התגשמות הציונות — — —

ההסתדרות הציונים העמלים חושבת את עצמה בתור אופוזיציה לאקסקוטיבה הנוכחית ולקורס הרשמי השורר בהסתדרות הציונית.

ההסתדרות הציונים העמלים דורשת יצירת תנאים חוקיים ומדיניים בארץ, מתן חוקה פינאנסית וכלכלית המוכשרים באמת לסייע להגשמת הציונות”.

הדרישות הפוליטיות שהציגו „העמלים” כללו: עליה חפשית; מסירת אדמות הבור לקרן ההתיישבות הלאומית; מדיניות כלכלית לביצור המשק בארץ; פיטורי האדמיניסטרציה הבריטית העוינת והתנגדות לצירוף הלא־ציונים לסוכנות היהודית. למעשה כללו „העמלים” בהצהרתם המדינית את דרישות התנועה הרוויזיוניסטית באותו זמן.

ובאשר לבעיות הסוציאליות, הצהירו „העמלים”:

„ההסתדרות הציונים העמלים דוחה את המשטר הרכושני המיוסד על הניצול האיש וחושבת לנחץ לשנותו מעיקרו בשיטת תיקונים חברתיים, על יסוד עבודה וחופש האישיות”.

בנקודה זו ביקשו „העמלים” לשמור על עצמאותם הרעיונית, מורשה שהביאו אתם מ„הפועל־הצעיר”. כאשר התפרקה קבוצת „העמלים”, ורוב חבריה הצטרפו לסיעה הרוויזיוניסטית בהסתדרות הכללית, שוב לא היתה ההתנגדות למשטר הרכושני עיקרון אידיאולוגי. דעתו של ז'בוטינסקי נתקבלה: כל גורם הבונה את הארץ ומרבה את אוכלוסייתה — יבורך, אם קפיטאליסט הוא, המעסיק פועלים יהודים, או שכיר־יום, הבונה את הארץ.

בטאון ההסתדרות, "דבר", שפתח מפעם לפעם את עמודיו לפני "העמלנים" ראה בעין־זועמת את הקרבה הנפשית של קבוצה זו להצה"ר זהגב על "העזרה המושטת" על־ידה לרוויזיוניזם. א. שן־ארי, מפעילי "העמלנים" מציין:

"מראשית דרכנו היינו, אנו העמלנים, גם בהיותנו עדיין במסגרת "הפועל־הצעיר", תלמידיו הנאמנים של זאב ז'בוטינסקי; נושאי רעיון הציונות ההרצלית והמדיניות הסוציאליט־לאומית בקרב תנועת־העבודה. שאפנו לשיתוף פעולה הדוק עם התנועה הרוויזיוניסטית".

ואמנם במועצה השניה של "העמלנים", שנתקיימה בימים 10—11 בספטמבר 1926, בהשתתפות 16 צירים, מסניפים שונים בארץ, הועמדה שאלת היחס למפלגה הרוויזיוניסטית במרכז הוויכוח. אולם, שאלה זו לא הוכרעה במועצה זו.

המפנה חל בסתיו של 1926, לאחר שז'בוטינסקי הגיע ארצה ונפגש עם פעילי "העמלנים". כבר באותה פגישה הוסברו לז'בוטינסקי עיקרי ההשקפות של הקבוצה ומר שן־ארי מציין:

"גלינו לפניו את חוסר האמונה שלנו בשינוי פני המשטר על־ידי אופוזיציה פנימית בתוך ההסתדרות. הסברנו לו, אמנם, את הקשיים של מלחמתנו, אם היא תתנהל מבחוץ. אולם יחד עם זאת הבענו בפניו, ללא כל הסתייגות, את חששנו שכוח האמונה שלנו וההתלהבות הרעיונית יתבזבוזו לריק בתוך האווירה המחניקה בפנים".

לא היה עוד ספק שהפורשים מ"הפועל־הצעיר" יצטרפו להצה"ר, הבירורים עם ז'בוטינסקי נסובו בעיקר על היחס להסתדרות הכללית. ודעתו היתה שאין לפרוש ממנה: "הם אינם מעוניינים באופוזיציה מבפנים, ועל כן עליכם להישאר דווקא בתוך מסגרת ההסתדרות וללחום מבפנים את מלחמתכם" — הציע להם מנהיג הצה"ר — "מצד שני אין הם מעוניינים לראות פועלים מאורגנים השייכים להצה"ר, ועל כן עליכם להתארגן דווקא בתוך תנועת הצה"ר, ולהבליט בפני ציבור הפועלים את השקר על "שונאי הפועלים" — הרוויזיוניסטים".

תעמולת השמאל היתה מכוונת להבאיש את התנועה הלאומית בעיני ציבור העובדים כ"שונאי־פועלים", ועצם העובדה שציבור בעל הכרה בתוך ההסתדרות הצטרף להצה"ר, הוכיחה שאין שחר להשמצה זו. משום־כך לא רצה השמאל לראות חברי הצה"ר בהסתדרות, כי עצם השתייכותם אליה גילתה שמלחמתם איננה נגד מעמד הפועלים אלא נגד מלחמת־המעמדות. הם עצמם היו פועלים שדאגו לתנאי קיומם, ודאגה זו לא סתרה כל עיקר את אמונתם הלאומית. והשמאל רצה להוכיח שישנה סתירה בין הלאומיות הצרופה לבין ההכרה המעמדית.

אפייני הדבר שדווקא החברים שבאו לתנועה הלאומית משורות "הפועל־הצעיר" וההסתדרות, היו הקיצוניים ביותר בתביעותיהם לפרוש ממסגרת ההסתדרות. הם הכירו את היריב ואת אפיו, וידעו כי מלחמתם מבפנים לא תצליח לשנות את פני ההסתדרות. דרישתם היתה להקים גוף מקצועי נפרד וללחום נגד הקו השמאלי של מנהיגי השמאל — מבחוץ. הם ביקשו להקים אירגון מקצועי שידגול בעקרונות היסוד הלאומיים־סוציאליים:

לשכות-עבודה בלתי מפלגתיות, בוררות לאומית, כיבוש עבודה עברית ולא „אירגון-משותף“. זיקתם היתה לאומית ולא בין-לאומית.

„לעומת זה היה אירגון הפועלים בתוך מסגרת התנועה הרוויזיוניסטית, אחוז ודבוק ברעיונו, שמקומו בהסתדרות, ושעליו להילחם בתוכה על הרעיון הלאומי. אלה מאתנו שהצטרפו לאירגון פועלים זה, הכירו היטב את האופי הרודני של מנהיגי ההסתדרות, ועל-כן ידעו כי אין כל בסיס מציאותי לדיעה זו“ — מציין מר שן-ארי.

התנועה הלאומית היתה צריכה לעבור נסיון מר, באווירה של משטמה והרעבה, עד שהוחלט כי אין לה מקום בהסתדרות השמאלית. אבל בינתיים עוד השפיעו עליה תמימי-דרך, בית-רים נלהבים, שעלו ארצה בתשוקת בנין ויצירה, וקיוו שיוכלו למלא משאלות לבם כחברים בתנועה הלאומית ובהסתדרות. הם הקימו גרעינים אירגוניים בתוך השמאל — ונאבקו על אמונתם ועל פת לחמם.

בסוף שנת 1926 קיימו „העמלנים“ בירורים פנימיים בדבר הצטרפות להצה"ר, ובתחילת ינואר 1927 חדלה „הסתדרות הציונים העמלנים“ להתקיים. חבריה הצטרפו להצה"ר, והחל מאבק משותף למען האידיאלים הלאומיים והסוציאליים, מאבק שתביא בסופו להקמת הסתדרות העובדים הלאומית.

פרק רביעי

„מנורה” — האירגון הראשון של העובד הלאומי

גרעין ההכשרה הראשון של בית"ר בלאטביה. — „מנורה” כספיה העליה השלישית. — התנגדות „מנורה” לפרישה מן ה„הסתדרות”. — כינוס „הפועלים הרוויזיוניסטים” בנס־ציונה (1927). — „הפועלים הרוויזיוניסטים” בוועידה השלישית של ה„הסתדרות”. — חרם ב„הסתדרות הכללית” על נציגי הצה"ר.

בלאטביה נורע חורע הראשון של אירגון הנוער הלאומי על שם יוסף תרומפלדור, שברבות הימים קיבל את השם בית"ר. בלאטביה צמחה דמותו של החלוץ הבית"רי, מורשת גבור תל"חי. כאילו מעצמו נבט, גדל, היכה שרשים והרחיב את נופו על פני תפוצות ישראל.

בשנת 1925 הוקם בסטוקי שבלאטביה גרעין ההכשרה הראשון של בית"ר בחווה חקלאית שנרכשה ביזמת „הבית"רי הראשון” א. פרופס. ובעזרתו הפעילה של ד"ר י. הופמן, ז"ל. כ־40 צעירים קיבלו את הכשרתם בסטוקי עם יסוד הגרעין הראשון, ובחדשי נובמבר—דצמבר של אותה שנה הגיעו סנוניות ראשונות של בית"רי לאטביה לארץ־ישראל. באותם הימים היו החלוצים נשלחים ל„חבורות” שאורגנו על־ידי „הפועל־הצעיר” „ואחדות־עבודה”, במקומות שונים בארץ. חלוצי בית"ר לאטביה נשלחו ל„חבורת” „הפועל־הצעיר” בזכרון־יעקב, וכיוון שהמדריכים ב„חבורה” זו היו ברובם קרובים ברוחם ל„עמלנים” מצאו הבית"רים לשון־משותפת עם אנשי „הפועל־הצעיר” שנמצאו בסביבתם. בקיץ 1926 הגיעה קבוצה שניה של בית"רים מלאטביה ו„המשפחה” כולה נפגשה בתל־אביב והחליטה לעבור לעבודה־חקלאית בפרדסי פתח־תקווה. היה זה בימי המשבר הכלכלי החמור של שנות 1926—1927 ופועלי תל־אביב רעבו ללחם. רובם קיבלו סיוע דל, שלא היה בו כדי להשביע נפש רעבה, וכיוון שבית"רי לאטביה לא חפצו לחיות על סיוע, עברו לעבודה קשה ומפרכת בפתח־תקווה.

„קיבלנו חלקת אדמה להקים עליה אהלים, שסיפק לנו המרכז־החקלאי והתחלנו לעבוד בפרדסים” — מספר גרשון שץ — „כל אחד מאתנו עבד יום אחד בשבוע, בתנאי התחרות עם הפועלים הערבים, ובכל זאת החזקנו מעמד, תודות ל„משטר הצבאי” שהנהגנו בתוכנו. היינו קמים בשעה 11 בבוקר, והולכים לישון בשעה 6 בערב, כדי לחסוך בארוחות הבוקר והערב. רק הפועל שיצא ליום עבודתו קיבל תוספת מזון. סירבנו לקבל סיוע מהמוסדות או עזרה מהבית, וכדי להניח את דעת המשפחה בחוץ־לארץ הצטלמנו ליד פרות במשק פרטי ואת התמונות שלחנו הביתה, כאילו הכל בסדר אצלנו ואנו חיים במשק מסודר.”

לקבוצה הצטרפו צעירים נוספים שבאו ארצה קודם לכן בצורה לא מאורגנת ויחד החלו לחפש בקרב העובדים חוגים קרובים לרוחם, כדי להרחיב את מסגרתם. הם קראו לעצמם בשם „מנורה” — סמלה של בית־ר. פה ושם נמצאו להם אוהדים, בעיקר ביישובי השומרון, וכן באו בקשר אירגוני עם הצה״ר בתל־אביב שהיתה אז בעצם התהוותה. „כבר בימים ראשונים נתגלו בינינו חילוקי־דעות” — מציין גרשון שץ — „אנו הצענו להקים גוש עובדים רוויזיוניסטים בתוך ההסתדרות, אבל בתל־אביב התייחסו בקרירות להצעתנו”.

גם עם „העמלנים” נפגשו אנשי „מנורה” ונתגלו ביניהם חילוקי־דעות, כי „העמלנים” דגלו בהקמת מפלגת פועלים בתוך התנועה הרוויזיוניסטית, ולכך התנגדו אנשי הצה״ר עם ז'בוטינסקי בראשם. רק כאשר הגיע ז'בוטינסקי ארצה הוסדר קיומם של אנשי „מנורה” בתוך ההסתדרות כסקציה נפרדת. בהשפעת ז'בוטינסקי שינו גם אנשי הצה״ר בתל־אביב את עמדתם כלפי ההסתדרות, וחלק מבין האינטליגנציה העובדת הצטרף אליה, תוך הנחה שאפשר יהיה להשפיע על חוגי העובדים בתוך ההסתדרות ולקרב אותם לרעיון הצה״רי. ב־1927 עברו אנשי „מנורה” לעבודה בבנימינה, לייבוש ביצות קברה. ציבור פועלים אידיאליסטים, שלא נרתעו מן הקדחת זמן המחלות, התרכזו אז במחנות־העבודה, ביניהם אנשי „הפועל־הצעיר” ו„אחדות־עבודה”. חברי „מנורה” היו סקציה נפרדת במקום, עם ייצוג משלה. גרשון שץ נבחר כחבר ועד העובדים וכחבר הלשכה־הכללית. קשיי החיים קשרו את החלוצים בקשרי־אחווה. בחילוקי־הדעות בין שתי המפלגות, „אחדות־עבודה” ו„הפועל־הצעיר”, שימשה „מנורה” כלשון מאזנים; בבעיות סוציאליות היתה קרובה יותר להשקפות „הפועל־הצעיר” ואילו בבעיות מדיניות היתה קרובה ל„אחדות־עבודה”, שהיתה במובן מסויים יותר אקטיוויסטית והתייחסה בביקורת מסוייגת להנהגה המדינית של ההנהלה הציונית.

על תנאי החיים בביצות קברה מספר אחד מחברי „מנורה”, הלל צור: „התגוררו על עליית רפת, הציה מלאה חציר וחציה פונה למגורים, נהגו לאכול במסעדת הפועלים המקומית, כי לא היו בחורות שיכינו את האוכל. לבסוף נצטרפה ל„מנורה” בחורה מבית־אלפא והיא הקימה את המטבח העצמאי”. ובעליית־גג זו הופיע ז'בוטינסקי ולן עם תלמידיו באחד מכינוסי בית־ר שנתכנס בבנימינה. אותו לילה הוקדש הדיון לבעיות בית־ר ולבעיות העבודה, וצעירי „מנורה” הביאו לפני ראש־בית־ר את הצעתם להקים פלוגות־עבודה של בית־ר, הצעה שקיבלה בשנת 1931 את אישור כינוס בית־ר בדאנציג.

קבוצת „מנורה” — ספיח העליה השלישית

קבוצת „מנורה” שייכת באפיה ובמהותה לעליה השלישית, ושונה לחלוטין מטיפוס המתנחלים בימי העליה הרביעית. אנשיה צמודים היו בהכרתם לאידיאלים של תרומפלדור על גודדי חלוצים, בונים ולוחמים המשרתים את העם ומקדישים את כל חייהם לשירות

העם. הם באו לחדש את רעיון החלוציות הטהורה, ללא שעטנו הסוציאליזם, ומבחינה זו שונים היו במהותם מעליית המעמד הבינוני בתקופתם. בגפם באו, צעירים קלי-תנועה, חסרי עול-משפחה, וכל לבם נתון לשירות האומה. לא להיבנות באו, אלא לבנות, כחיילים או כפועלים. ועם זאת היו נקיים ממכת הפולחן המעמדי שהחדירו לארץ אנשי העליות הקודמות. הם לא קידשו את המעמד הפרוליטארי ולא חיללו את המעמד הבינוני. הלוא הם עצמם באו מן המעמד הבינוני, מבתיהם של סוחרים ובעלי-מלאכה בגולת לאטביה. הם לא מרדו במסורת-אבות, גם לא ראו את מעמדם כאידיאל בפני עצמו. ואם יצאו לפרדסי פתח-קווה או לביצות קברה, למען העם והמולדת עשו זאת ולא למען קדושת המעמד.

ובכל זאת היו קשורים בהווי המצומצם שלהם. קשיי-החיים, בעיות-הקיום היומיומיות והקשרים החברתיים עם סביבתם הקרובה עוררו בהם את האשליה שאפשר ואפשר יהיה לשנות את דמות ההסתדרות, שהפכה יותר ויותר למכשיר מפלגתי בעל אופי סוציאליסטי מובהק.

חברי "מנורה", עם כל התלהבותם החלוצית, לא ראו את בעיות הארץ בפרספקטיבה כוללת. מושפעים היו במידה רבה מן הסביבה בה פעלו, אם כי מתנגדים היו במלוא הכרתם לתורת מארכס. אופק הבעיות המדיניות והכלכליות הצטמצם אצלם במסגרת בה פעלו, בפרדסי פתח-קווה או בביצות בנימינה. ההתקוממות הרוויזיוניסטית נגד משטר העליה והקליטה של ההסתדרות ושל ההנהלה הציונית לא דבקה בהם, כי רחוקים היו מנקודות-המוקד של בעיות העליה הרביעית. קיפוחו של בעל-המלאכה נראה גם בעיניהם כמעשה-עוול, אבל בעבודתם היומיומית לא ראו את בעל-המלאכה המשווע לפרנסה. העובדה שתקציבי הקליטה של ההסתדרות הציונית הופנו רק לסקטור אחד לא עוררה בהם התנגדות עמוקה ביותר; הם גם היו מתונים בהשקפותיהם על אפיה המפלגתי של ההסתדרות. חסרי נסיון היו, רחוקים מקלחת המאורעות היישוביים. משום-כך לא הצטברה בהם אותה רוח מרדנית שגילו "העמלנים" או חברי הצה"ר בתל-אביב. הם לא הכירו את אפיים של מנהיגי ההסתדרות וקיוו שאפשר יהיה להשפיע על דרכיה בפעולת הסברה מבפנים. על רקע זה צמחו חילוקי-דיעות עמוקים בין חברי "מנורה" לבין הגושים האופוזיציוניים האחרים, מקרב הצה"ר או "העמלנים".

בחילוקי-הדיעות בין "העמלנים", שהציעו להקים מפלגת פועלים רוויזיוניסטית, לבין מנהיגי הצה"ר שהתנגדו לגיבוש מסגרת נפרדת לעובד הלאומי, ניצחה דעתם של אנשי "מנורה", ולפי הצעתם הוחלט להקים בתוך ההסתדרות הכללית סקציה נפרדת לפועלים רוויזיוניסטים.

כינוס "הפועלים הרוויזיוניסטים" בנס-ציונה

הגרעינים האופוזיציוניים שהתלקטו סביב התנועה הרוויזיוניסטית נמצאו בקשרים רופפים ולא יצרו כוח מגובש, גם לאחר ש"העמלנים" ו"מנורה" שיתפו פעולה עם מרכז

כינוס פועלים רוויזיוניסטים ברחובות בשנת 1926

הצה"ר בתל-אביב. הרוח המרדנית של „העמלנים" לא סרה, אבל מספר אנשיהם פחת והלך, ועם בוא המשבר הכלכלי בשנת 1927, עזבו חלק את הארץ. חלק לא עמד בו הכוח להמשיך ולהיאבק — והסתלק מן המאבק ומן האופוזיציה. גם „מנורה" היתה שקועה בתוך בעיותיה היום-יומיות, ואילו מרכזו הצה"ר היה טרוד בבעיות מדיניות-כלליות כמפלגת אופוזיציה בהסתדרות הציונית.

מפעם לפעם נערכו כינוסים של עובדים רוויזיוניסטים, התנהלו דיונים על בעיות ההסתדרות, אבל לידי גיבוש גרעין מלוכד בתוך ההסתדרות לא הגיעו. אמצעי הפעולה וההסברה היו דלים, הכוח האירגוני היה מצומצם, ונוכח המנגנון האדיר של ההסתדרות, שכבר פעל בימים ההם, לא היה הד רחב לפעילותם של העובדים הרוויזיוניסטים.

באביב של 1927 אנו מוצאים את „המזכירות הארצית של הפועלים הרוויזיוניסטים בארץ-ישראל" יושבת בפתח-תקווה, ובחוזר לסניפים מיום ח' באדר ב' תרפ"ז נאמר: „כידוע לכם, נבחרה בכינוס האחרון, 19.2.27, בס"ציונה המזכירות הארצית של הפועלים הרוויזיוניסטים בארץ-ישראל, שעליה לעמוד בקשר עם כל הסניפים שלנו ולחדש את עבודתנו בפעולה ממשית שתתן דחיפה להתפתחות תנועתנו הרוויזיוניסטית בכלל, ורעיונו של הפועל הרוויזיוניסטי בפרט.

לשם זה החלטנו להכריז על חודש ניסן כחודש הסברה פנימית וכמובן דרושה לזה השתתפות אקטיווית מכל חברינו שיש ביכלתם להשתתף בחודש ההסברה. בקשר עם זה החליטה המזכירות:

- א. לפנות לכל הסניפים שישלחו לנו רשימה מדויקת של חבריהם.
- ב. כמה חברים מסוגלים להשתתף בשיחות ההסברה, ומי הם?
- ג. להודיע לנו אם יש צורך בכוחות חיצוניים לשיחות ההסברה.
- ד. לחייב את כל חברינו בתמיכה כספית, יען כי אין לנו אמצעים, חוץ מהאמצעים העצמיים.

ה. לקבוע מזכיר מיוחד לסקציאת הפועלים המקומיים שיהיה אחראי כלפי המזכירות.
ו. להטיל חובה על המזכיר של סקציאת הפועלים המקומיים לתת לנו פעם בשבוע ידיעה אינפורמטיבית על פעולת הסניף.

בכינוס בנס-ציונה השתתפו שלושה נציגים מפתח-תקווה: שפירא, שץ וקלגסבלד; ארבעה נציגים מתל-אביב: ויינשל, דוכובני, וייסמן ובוים; שני נציגים מנס-ציונה: מילשטיין וברדיצ'בסקי; שני נציגים מרחובות: הורקין והוקלנסקי; ושני נציגים ממקוה ישראל: הליצר ויורסקי.

בכינוס בנס-ציונה נתקבלה ההחלטה החשובה, להופיע ברשימה מיוחדת לוועידה השלישית של ההסתדרות הכללית.

הפועלים הרוויזיוניסטים בוועידה השלישית של ההסתדרות

לא היתה אמונה רבה בהצלחת ההופעה הנפרדת בבחירות להסתדרות. כי מול המנגנון המנופח של מפלגות "אחדות-עבודה" ו"הפועל-הצעיר", אשר שלטו בהסתדרות, עמד כוח חסר-אמצעים, שעדיין לא הגיע לידי גיבוש. ובכל זאת הוחלט להתייצב לבחירות. התוצאה היתה זעומה, אבל גם לתוצאה זו לא פיללו עסקני הפועלים הרוויזיוניסטים. לוועידה השלישית של ההסתדרות נבחרו שני צירים רוויזיוניסטיים, מתוך 201 צירים. "אחדות-עבודה" השיגה נצחון מלא, 108 מנדאטים. מפלגת "הפועל-הצעיר" ירדה עוד שלב לקראת התחלשותה והתמוזגותה עם "אחדות-עבודה", רק 54 מנדאטים קיבלה מפלגה זו, שבזמנה עמדה כמעט בשורה אחת עם מפלגת היריבה "אחדות-עבודה". רשימת "פועל-ציון-שמאל" קיבלה 14 מנדאטים, ורשימות קטנות אחרות, רובן שמאליות קיצוניות, קיבלו 23 מנדאטים.

הצירים שנקבעו על-ידי מזכירות הפועלים הרוויזיוניסטים היו ד"ר יעקב ויינשל, ד"ר א. קלגסבלד, ושני מ"מ בוים והורקין.

לקראת הוועידה, שעמדה להתקיים ביום 5 ביולי בתל-אביב, החליטה המזכירות: "מכיוון שיש לנו רק שני צירים, ולפי תקנון הוועידה לא תהיה להם אפשרות להשתתף בוויכוחים בכל השאלות שעומדות על סדר-היום, ומכיוון שבהרבה שאלות אין לנו ידיעה קבועה ומסוימת, צריכות הופעות צירינו להיות — קריאת הצהרה והחלטות. אם באיזה אופן שהוא תינתן להם האפשרות להביע ידיעה בכל השאלות, עליהם להופיע רק בשאלות הציוניות ומפעלי הפועלים הקשורים בה".

על ד"ר ויינשל הוטל התפקיד להביא את דבר התנועה הלאומית, באוני אנשים אכולי משטמה לזהות ל"פאשיסטים".

על הופעה זו מספר ד"ר יעקב ויינשל בזכרונותיו:

"אך עליתי על הבמה — וכבר פרצו ההפרעות הראשונות. לא אני התחלתי במצוה זו, אבל אני גמרתיה. מלכתחילה העידה מבוכתי על חוסר נסיוני במסירת הצהרות פומביות. אלופי המקצוע הנעלה הזה הבחינו במבוכתי זו — וזה שימש להם אות להתפרץ, מייד עם

הופעתי על במת הכנס, בצריחות וצווחות: „רד, פאשיסט שכמותך!“ — זו היתה הסיסמה. משפט רבי-משמעות זה יצא מתוך גרונו של אחד, ק. (קיציס — י.א.), המזכיר הכללי של סניף ההסתדרות הכללי-כולה בתל-אביב. אני נמנית אז עם צוות דופאי קופת-חולים של ההסתדרות. תפקידי זה, יחד עם תשלומי החבר הרגילים שלי, היקנה לי מעמד של חבר שוהר-זכויות בהסתדרות. העזתי, יחד עם חברי לסיעה, לנצל זכות זו עד גמירא — עד ועד בכלל — להצהרה רוויזיוניסטית גלויה מעל במת „קודש הקדשים“ — — — תגובתי על התפרצותו הגסה של ק. היתה הפוכה מזו שהוא ואנשי-שלומו, כנראה, ציפו לה. — — — זרקתי בקיצור נמרץ לתוך חלל אולם הישיבה: „אם אני בעיני ק. פאשיסט — הרי הוא צ'קיסט!“ והמולה הפכה לשערוריה ממש.

בתוך ההמולה והצריחות נשמע פטישו של יושב-הראש מר יוסף שפרינצק ובסופו של דבר הושלך הס באולם וד"ר וייגשל יכול היה להגיד את דברו:

„עומדים אנו בתוך אסון כללי“ — פתח בהצהרתו — „קיווינו לכבוש עמדות פוליטיות בדרך הפעולה הכלכלית, והנה קרה ההיפך. אחרי האסון הפוליטי אנו שרויים באסון כלכלי; הנכון היה מצידנו ללחום בחוסר-עבודה על-ידי עבודות סיוע קטנות-ערך? מדוע ויתרנו על הדרישה מממשלת המנדאט לפתוח לפנינו את הדלת לשוק העבודה הכי רחב בארץ, כגון בנין נמל חיפה, עבודות קיסריה, תחנת הרכבת בתל-אביב וכו', הן יש בידי ציבור הפועלים לעורר שאילתות בפרלמנט הבריטי, אפשרות שאינה אפילו בידי ההסתדרות הציונית. ומת עשה הוועד הפועל להגנתה ופיתוחה של התעשייה, לקביעת שיטת מכס מתאימה, למלחמה על השימוש בתוצרת הארץ וכו'? הן התעשייה היא המקור החשוב ביותר לעבודה קבועה, אין שום אפשרות לפתור את שאלת חוסר-העבודה על-ידי עבודות קטנות שתסדרנה בכספים של תמיכות פילאנטרופיות. מה עשינו כדי להשיג את קרקעות הממשלה ולהושיב עליהן את פועלינו הוותיקים? יודע אני כי בוועד הלאומי נתקבלה בעניין זה החלטה — שהיא בעצם העתקה מדויקת של החלטות הוועידה הרוויזיוניסטית בפאריס — אולם הנעשה משהו להגשמת החלטה זו? ובינתיים, כרופא, הנני עד ויודע שכנת התנוונות אורבת לכמה מפועלינו הוותיקים.

ההסתדרות עבדה ללא תכנית וללא טעם. ראינו לפנינו רק את דרישות-היום, ולא דאגנו למחר, הנה שאלת הסיוע, חטא הוא שחילקנו סיוע לכל פרט ולא דאגנו — מתוך נקודת השקפה ממלכתית — להוזלת מחירי צרכי-החיים. ומה עשינו בעניין כוחות ההגנה בארץ, כדי להתאימם לאפיו של משטר מדינת-קולוניאטורי?“

הימים היו ימי המשבר הנורא בשילהי העליה הרביעית. משטר ההתיישבות והקליטה נתגלה בכל כשלוננו. המשבר המדיני שקדם לו יצר מצב של השלמה עם ההתכחשות הגלויה של הפקידות הבריטית להצהרת-בלפור. המצוקה בארץ היתה מאכזבת ומייאשת, ונוסף לכל נתגלו במשך ההסתדרות עצמה בקיעים שהעידו על אזלת-יד „סולל-בונה“ עמד בפני פשיטת-רגל, התעשייה הפרטית היתה שרויה בתחרות חסרת-סיכויים עם ייבואנים שהציפו את השוק בסחורה מתוצרת-חוץ; הממשלה הפקירה את התעשייה ולא נקטה באמצעים מקובלים כגון מכסי-מגן להגנתה; תנועת הבניה היתה משותקת, כי

בעקבות המשבר לא נמצאו קופצים על דירות. הפועלים התפרנסו ממנות הרעב שהשיגו מתקציבי הסיוע — ובמצב זה נתכנסה הוועידה השלישית של ההסתדרות הכללית. אפשר היה להניח כי בוועידת־משבר זו יתעוררו הרהורי חרטה על דרכה הכלכלית והפוליטית של ההסתדרות, אולם הרהורים אלה לא נתעוררו, וכרגיל חיפשו את האשם אצל הזולת — העליה הרביעית, שהיתה ספונטאנית באפיה. נמצאה אשמה בעיני מנהיגי ההסתדרות בכל האסון הכלכלי והמדיני שפקד את הארץ. ובאוירת־משבר זה, נוכח עיוורון מנהיגי המפלגות הסוציאליסטיות, נשמעה ההצהרה הגלויה והברורה של דובר החנועה הלאומית, הצהרה שחשפה את מקורות האסון והטילה את האשמה על אלה שהיו אחראים לו — על מנהיגי ההסתדרות הכללית.

היתה זו ההשתתפות הראשונה והאחרונה של נציגות רוויזיוניסטית בוועידת ההסתדרות; חלפו כשלוש שנים, עד שהדרכים נפרדו לחלוטין והעובדים הלאומיים פרשו ממסגרת ההסתדרות. אבל בשנת 1927 עדיין שררה אמונה, כי אפשר יהיה לשנות את המציאות בהסתדרות מבפנים, על־ידי כיבוש דעת ציבור הפועלים והשפעה על דרכו של האירגון המקצועי. אילו היו הרוויזיוניסטים מסתפקים במעט הכוח שעמד לרשותם בשנת 1927, לא היתה המנהיגות הסוציאליסטית לוחמת מלחמת־חרמה בקומץ הרוויזיוניסטים. אבל הקומץ גדל, התרחב, היכה שרשים וסחף המוני פועלים אחרי האידיאלים הלאומיים. המשבר הפוליטי שלווה במשבר כלכלי הגביר יותר ויותר את כוח־המחץ של התנועה הלאומית, וכדי להקים סכר בפני גל ההסתערות של המפלגה הרוויזיוניסטית על המוני הפועלים בארץ, החלו מנהיגי ההסתדרות במסע שיקוצים והחרמות נגד הצה"ר ונגד הפועלים שנהו אחריה. לאט לאט התרחב הקרע ואפילו המתונים בקרב המפלגה הרוויזיוניסטית החלו להרהר אם יש טעם להמשיך לשבת בתוך ההסתדרות, ואם לא מוטב להקים הסתדרות עובדים חדשה, לאומית, שתכלול בתוכה את העובדים מהמפלגות הלא־מארכסיסטיות.

ד"ר א. קלגסבלד, שצורף לוועדות ההסתדרות, הרגיש יפה את יחס הנידוי והחרם שהוכרו עליו. כל הצעה שהעלה נדחתה ללא הנמקה, מפני שהעלה אותה נציג הצה"ר. אותו זמן עדיין האמינו אנשי "מנורה", כי למרות הכל עדיפה הישיבה בתוך ההסתדרות. הם חיו בענף החקלאי, רחוקים מן המציאות העכורה שבמרכז התככים בתל־אביב, ולא הרגישו בסבל המתמיד של חבריהם הרוויזיוניסטים, אשר מפעם לפעם נאלצו לעמוד במגע קרוב עם הנהגת ההסתדרות. מנהיגי הצה"ר בתל־אביב עמדו לפני בירורים נוקבים על דרכה של התנועה, נערכו התייעצויות, ובעוד "העמלנים" לשעבר תובעים פרישה ממסגרת ההסתדרות לאלתר, נמצאו מתנגדים להם, דווקא בחוג הבית־רים. גם במרכז הצה"ר היו בעניין זה הדיעות מחולקות, ואחד מחברי המרכז באותם הימים, מר י. ירמנוביץ, הצטרף לעמדת חוג "העמלנים".

מחייבי הפרישה ושלוליה כאחד עשו כמיטב יכולתם למנוע פילוג בתנועה בבעיה יסודית זו, ואחרי עשרות התייעצויות בסניפי הצה"ר נקרא כינוס היסוד של "גוש העבודה", שמתפקידו היה להניח יסוד איתן יותר לגיבושו של הכוח הרוויזיוניסטי בתוך ההסתדרות.

פרק חמישי

גוש העבודה הרוויזיוניסטי

כינוס היסוד של „גוש העבודה הרוויזיוניסטי”. — א.צ. גרינברג, ד"ר י.ה. ייבין וד"ר א. אחימאיר מצטרפים לתנועה הלאומית, דרך „גוש העבודה”. — הוקמו לשכות עבודה רוויזיוניסטיות. — הופעת „הסתדרות” והצה"ר בפעם הראשונה בבחירות לעיריית תל-אביב. — המאבק נגד „הסוכנות המעורבת”. — הכינוס השני של „גוש העבודה”. — קיפוחם של בעלי-המלאכה. — המאבק נגד „אירגון-משותף” של עובדים מוניציפאליים. — בית"ר מניחה יסודות לפרישת העובד הלאומי ממחנה השמאל. — דיונים על התיישבות רוויזיוניסטית לקראת העליה החמישית. — „מאורעות” תרפ"ט. — הגל העולה של התנועה הלאומית בעקבות כשלונות תרפ"ט. — השמאל מתלכד נגד הרוויזיוניזם. — בית"רי פולין ולאטביה מבשרים את גל העליה החמישית. — סיכום-העבודה הראשון על רקע פוליטי בכפר-סבא. — הפרישה מן ההסתדרות השמאלית.

המפנה בתנועת העבודה הלאומית חל בימים ששי ושבט, 10 ו-11 בפברואר 1928, בכינוס ארצי של הפועלים הרוויזיוניסטים שהתקיים במושב נחלת-יהודה. חשיבותו של כינוס זה היתה לא רק בהחלטה שנתקבלה בו, להקים את „גוש העבודה הרוויזיוניסטי”, אלא גם בהרכב משתתפיו. זו הפעם הראשונה הופיעו על הבמה הלאומית שלושה אישים, מבחירי הוגי-הדיעות, שפרשו מן המפלגות הסוציאליסטיות והצטרפו לתנועה הלאומית. שלושת האורחים הפתיעו את הציבוריות הארץ-ישראלית: אורי צבי גרינברג, משורר הזעם שהיה מעמודי התווך במערכת עתון „דבר”; ד"ר י.ה. ייבין, סופר ועיתונאי; וד"ר אבא אחימאיר, חבר מערכת „דבר” ואיש „הפועל-הצעיר”. עצם הופעתם של שלושת אנשי הרוח בכינוס הרוויזיוניסטי תרמה תרומה עצומה להעלאת המוראל ולהגברת אמונתם של מעצבי תנועת העבודה הלאומית. סמלי הדבר שהשלושה הגיעו לתנועה הלאומית דרך „גוש העבודה” והעניקו מאישיותם ליסודות הבנין של הסתדרות העובדים הלאומית. הדיונים בכינוס נסובו בעיקר על האופי הבלתי-נורמאלי של ההסתדרות השמאלית. הטענות הידועות של „העמלנים” הועלו שוב באור חדש, מושפע מן הגידול המתמיד של התנועה הרוויזיוניסטית. „על ההסתדרות להיות מקצועית בלבד ועליה לבטל את כל המוסדות המקבילים לתנועה הציונית” — נאמר בכינוס.

בגמלת (א) פסגה

69

אני רוצה לך חתונה וכל מה שאתה צריך.

.j.n

14. לפניות לא התקיימו כלל ולכן דיווח לא ניתן

(ב) כהן תזכיר ואסתר יאמר פתח דלת חמור ופתח חמור ותיקן

החובות שלו הם: 1. זכות אכילת חמץ והפסח בלילה.

אדמו"ר ז"ל מנצח בלוי'ת י"ד י"ח ואלו הן חזו' אדמו"ר ז"ל

היה זה מלחמה נמרצת, וזוהי הסיבה

אין ימים האחרונים

הנהלת המוסד (15)

פנים-תקופה: פנים, קצת, קצת, קצת.

$K_1 = K_2 = \dots = K_n$

בחוֹבוֹת: הוֹיֵקֶת, הוֹיֵקֶט

מקום: תל אביב, ישראל

ମାତ୍ରାବଦ୍ଧ (2)

החלטת המועצה יומה החמישה עשר בבחינות (נתיבסמך ג.ה.צ.פ.נ.)

מחנה 301 מדינת ישראל (רמת השרון - הרצליה)

(3) אכלו / וזו / רק / את / צידי, / וזה / תהיה / חלום / נחמד

היה קבוצה לאומית, הכניס אותה למסחר ביבול וציידה קבוצות

[illegible][illegible]

המכונה ה' הסתכלות הקדושה פנימה.

ימים, קדושים, בימים, חולות, ארבעה שבועות יקראו שם ב' ימים.

מאמר מאת הרב משה פיינשטיין

מאמר המאריך

922

n/p - mo mye.c

אחור, "גוש העבודה הרוויזיוניסטי" משנת תרפ"ז

ציר הוויכוח נסוב בשאלה אם אפשר לשנות את דמותה של ההסתדרות או מוטב להקים גוף מקצועי נפרד. חברי "מנורה" נשארו נאמנים להשקפותיהם — לא להיבדל מציבור הפועלים בכללו; ואילו "העמלנים" הופיעו הפעם בכוח מוגבר; שלושת האורחים, א.צ. גרינברג, ד"ר י.ה. ייבין, וד"ר א. אחימאיר, שהכירו יפה את אפיים של מנהיגי "מפלגות הפועלים", הציעו לפרוש ולהקים הסתדרות עובדים נפרדת.

הכינוס נסתיים בפשרה; הוקם "גוש עבודה רוויזיוניסטי" בתוך מסגרת ההסתדרות, עם מידה מסויימת של עצמאות בטיפול בענייני עבודה. הכוונה היתה לשחרר את העובד הלאומי מתלות בפקיד הלשכה הכללית, המקציב את יום-העבודה ושולט על פתח-הלחם של הפועלים. "הגוש" החליט לפעול במטרה להפריד את האירגון המקצועי מלשכות-העבודה וממשטחי פעולה אחרים שאינם שייכים לאירגון המקצועי.

בסימו של הכינוס נתקבלה שורת ההחלטות הבאות:

א. בהתחשב עם המצב הבלתי נורמאלי בהסתדרות, הנובע מריבוי תפקידים שונים, מדיניים, משקיים, תרבותיים וכו', ובהתחשב עם זאת שהמצב הזה גרם לשליונותיהם המשקיים והמוסריים של מוסדות ההסתדרות — על כן מוצא הכינוס לנכון להכריז על הכרת ברוויזיה בתנועת העבודה העברית בארץ. הרוויזיה הזאת צריכה להתבטא בעיקר:

1. ריאורגניזציה של ההסתדרות העובדים על יסודות מקצועיים גרידא.
2. בנין ההסתדרות על יסודות דימוקראטיים ואוטונומיה רחבה של האגודות המקצועיות.
3. ניתוק המוסדות הקואופראטיביים מההסתדרות וביטול מוסדות מקבילים למחלקות ההנהלה הציונית.

ב. הכינוס מכיר בקואליציה לאומית בתור רגולאטור עליון בבנין המדינה העברית ועל-יסוד זה הוא דורש:

1. סידור מידי של לשכות נייטראליות בעיר ובכפר.
2. בורות חובה בתור מכשיר לפתרון ניגודים סוציאליים בעיר ובכפר.
- ג. הכינוס מציע לוועד המרכזי של הצה"ר לפנות בדרישה נמרצת למוסדות העליונים של היישוב והתנועה הציונית להגשים את הסעיפים הנ"ל.
- ד. הכינוס מציע לוועד המרכזי של הצה"ר לפנות למוסדות המתאימים בדרישה נמרצת ובתכנית למנות ועדות בכל מקום "למען הקמת לשכות עבודה נייטראליות".
- ה. בהתחשב עם החלטות הוועידה השניה של הצה"ר בארץ-ישראל בדבר חובת העבודה העברית במשק העברי, פונה הכינוס לוועד המרכזי של הצה"ר בהצעה לבקר את הרכבת הסניפים ולהוציא מן ההסתדרות את הממאנים לקיים את ההחלטות (אם ישנם כאלה).
- ו. בנוגע למאורעות פתח-תקוה* חושב הכינוס לנכונה את הצעתה של הפראקציה הרוויזיוניסטית בוועד הלאומי להכריז סאנקציות ציבוריות וכלכליות על מהרסי היסודות הלאומיים והמדיניים של היישוב.

(*) הימים ימי סיכום-עבודה בפתח-תקוה, על רקע העסקת עבודה זרה.

ז. הכינוס פונה לוועד המרכזי של הצה"ר להתחיל בפעולה ציבורית בגולה לטובת העבודה העברית במשק העברי.

ח. הדימוראליזציה במוסדות הסתדרות העובדים שחדרה לכל ענפי פעולותיה, האווירה המורעלת מסביב למוסדות משקיים וכספיים ואיסדר בהנהלת חשבונות במוסדות הנ"ל, חוסר ביקורת נייטראלית — כל זה איפשר את הקומפרומיטאציה של ההסתדרות עם פקידיה.

ט. עסקנים ופקידים חברי הסתדרות העובדים שחלק מהציבור מטיל עליהם אשמת מעילה איורשהיא צריך להרחיקם מעסקנותם הציבורית עד גמר הבירור והמשפט.

רשימה ראשונה של ההסתדרות בבחירות לעירית תל-אביב

בבחירות לעירית תל-אביב שנתקיימו אותה שנה צעד הוועד הפועל של ההסתדרות דשמאלית צעד נוסף לקראת הפיכת הגוף המקצועי לאיגוד פוליטי במלוא מובן המילה. ההסתדרות הופיעה ברשימה עצמאית בבחירות, תוך קנוניה בין שתי המפלגות המרכזיות שבה. מתוך 11 המועמדים למועצת העיריה נמסרו 7 ל"אחדות-עבודה" ו-4 ל"הפועל-העציר". על הפועל המאורגן בהסתדרות מקצועית הוטל, אפוא, לממן את המאבק הפוליטי של שתי מפלגות בבחירות לעיריה.

רשימת ההסתדרות (סימנה היה "ג") סימלה בשיליה העליה הרביעית את המאבק בין שתי תקופות, תקופת העליה השניה והשלישית — נגד תקופת העליה הרביעית, שהשתחררה מן האידאולוגיות הפסטוראליות והסוציאליסטיות וניסתה לבנות את ארץ-ישראל על יסודות מורשת אבות. המפלגה הרוויזיוניסטית עמדה בראש תנועת ההשתחררות מן ההגמוניה הסוציאליסטית, ועל-כן נשפך כל הזעם על רשימת הצה"ר (סימנה היה "א"). וגליגלים של השמצות ודברי-בלע ירדו על ראשי המפלגה הרוויזיוניסטית.

"גוש העבודה הרוויזיוניסטי" שחבריו מימנו בעל-כרחם חלק מתקציב התעמולה השטנית של רשימת ההסתדרות השיב בכרוז נגד מנהיגי השמאל:

"האדונים האלה, לשם מלחמתם המפלגתית, הכשילו ומוסיפים להכשיל באופן שיטתי את ענייני החינוכים של הפועל העברי" — נאמר בכרוז — "הלוא הם שהפכו את ההסתדרות העובדים" למבצר של פקידות וביורוקרטיה, הלוא עליהם מוטלת האחריות בעד מעשי הפשע שנעשו בכספי "הסיוע" והמפרעות ב"סולל-בונה", הלוא הם הם אלה שבניגוד לאינטרסים של הפועל העברי, בניגוד לרצונו, אינם נותנים את האפשרות לארגן לשכת-עבודה נייטראלית, והאנשים האלה שהכניסו דימוראליזציה מוסרית וציבורית לתוך שורות ההסתדרות מתאזרים חוצפה לקרוא את הרוויזיוניסטים בשם, שואי-פועלים".

רשימה "ג" איננה רשימת ההסתדרות — מצהירים אנשי "גוש העבודה" בכרוזם — כי היא מורכבת משתי מפלגות פוליטיות, אשר עשו קנוניה ביניהן, בעוד שלחברי ההסתדרות אין כלל ייצוג ברשימה המופיעה בשמם.

"אנו פונים לציבור העובדים ומביעים את מחאתנו הנמרצת נגד שיטת הדיבות והקלון,

בה משתמשים במלחמתם המפלגתית מנהיגי "אחדות-עבודה" והפועל-הצעיר" — נאמר להלן בכרוז — "יראה נא ציבור הפועלים וישפוט מי הוא באמת שונא הפועל, אלה המשחיתים כל חלקה טובה בהסתדרות העובדים, בהכניסם לתוכה הרס, ביורוקראטיה ושיטות הכיעור של פוליטיקאניות, או אלה שבכל כוחות-נפשם שואפים לשיפור חיי הפועל העברי, להבראת הסתדרותו, להכנסת שלום לתוך משקנו הלאומי ולתוך חיינו הציבוריים עלידי יצירת לשכת-עבודה נייטראלית!"

בסוף הכרוז פונים אנשי "גוש העבודה" לציבור לתת יד לתביעתם להקים לשכת-עבודה נייטראלית, לשכה בלתי-מפלגתית המעניקה את שירותה חינם, לכל דורש עבודה. כמובן ש"גוש העבודה" תמך ברשימת הצה"ר, שהקדישה במצעה מקום נכבד ביותר לבעיות הפועל העברי.

"בפועל העברי רואה הסיעה הרוויזיוניסטית את אחד היסודות החשובים של החברה שאנו יוצרים בארצנו" — נאמר במצע הצה"ר לקראת הבחירות העירוניות — "ולפיכך היא תילחם בעירייה הבאה בכל תוקף ליצור תנאים נוחים לבריאות העובד ולהשבתת תנאי-קיומו עלידי: חיקוק חוק מלא עלידי הממשלה, בקשר עם הגנת העובד, לפי השיטות המקובלות בארצות הבריות. לפי שעה תילחם להגבלת שעות העבודה של בלתי מבוגרים ונשים, ונתנית המשכורת לאשה העובדת בחופש שלפני ואחרי הלידה.

תדרוש עזרה למוסדות המטפלים בחולים כרוניים ולמעונות לתינוקות, סיוע לבנין דירות זולות ולהשגת אשראי אפתיקאי לבנין דירות לפועלים. תתרוש ביצוע עבודות ציבוריות בימי משבר בעבודה והקלה במסרי-בנין.

במלאכה רואים הרוויזיוניסטים את הצעד החשוב לפרודוקטיוויזאציה של ההמונים. היהודים מהמעמד הבינוני, ובבעל-המלאכה הנוכחי, את הגרעין לציבור עירוני בלתי-רלווי, החי על גיע כפיו, והסיעה תעזור לפיתוח המלאכה בעיר."

כך הסתכסכו שתי ה"אזרחויות" של העובד הלאומי, חבר ההסתדרות המקצועית, שהפכה לגוף פוליטי, וחבר המפלגה המדינית, שיצאה חוצץ נגד הנהגת ההסתדרות. סיכסוך זה העמיק את הקרע בין נאמני תורת מארכס לבין נאמני התנועה הלאומית, ויותר ויותר גברה ההרגשה ששוב אי-אפשר להן לשתי ההשקפות הסותרות אהדי לדור בכפיפה אחת. מצד אחד גבר הלחץ של מנגנון ההסתדרות על חברי התנועה הלאומית, ומאידך גיסא גברה התסיסה בתוך "גוש העבודה" וחזרה התביעה לפרוש מן ההסתדרות ולהקים אירגון מקצועי לאומי.

המאבק נגד "הסוכנות המעורבת"

עם התרחבות פעולות "גוש העבודה" החליט מרכז הצה"ר להעביר את מזכירות "הגוש" מנחלת-יהודה, מקום שם פעלה, בשל הפעילות המיוחדת שגילו אנשי מושב זה בענייני עבודה וההסתדרות, לתל-אביב, בה נמצא מוקד הפעילות המדינית והציבורית. שוב אי-אפשר היה להסתפק בעבודה אידיאולוגית מקרית ובלתי שיטתית, כיוון שהסניפים

רשימתנו — רשימת „המרכז המאוחד“

הסתדרות הציונים הרביוניסטים בא"י.

המוכירות הארצית של „גוש העבודה“

לצבור העובדים בתל-אביב.

חברים!

ידועים לנו שלא. הסדרות העובדים ולא הצבור החוב של הפר ע"ם העברים אשמים בזה. הרשימה „ני איננה רשימת ההסתדרות. הרשימה הזאת היא רשימת שתי מפלגות: אחרות העבודה והפועל הצעיר;

בתוך 11 המועדים ישנם שבעה חברי אחדות העבודה וארבעה מהפועל הצעיר. בתוך ההסתדרות ישנם אלפים בלתי מפלגתיים וחברי מפלגות אחרות אבל ההסמך האליז אין להם ביאת בה בחינתם לא הם מולידים על קניי המסורות כי אב קוקס הביוקרטיס המדיניות בשכח! אנו פונים לצבור העובדים ומבקשים את סמכותם המסורה ביד ששת חברות והקולן. בה שחשבים במלחמתם המפלגתית מנהיגי אחרות העבודה והפועל הצעיר; ירא נא צבור הפועלים וישמחו כי הוא באמת שונא הפועל! אלה המשותפים כל חלקה פזר בהסתדרות העובדים בהגנים לזכותה הרם. ביוקרטיה חששו הבקור של פוליטיקנים או אלה שבכל כוחות נפשם שואפים לשפור היו הפועל העברי. להבראת הסדרות. לרבות שלום יתוך משקל האזים ולתוך חיינו הצעירים על ידי יצירת לשכת עבודה נישלית!

חברים עובדים!

השתתפו אתנו במלחמתנו לזיכור. לשכת עבודה נישלית! דרשו פה בתל-אביב. יסור לשכת עיונות. בלתי מפלגתית. הנהיגת את שורותיה תנע. דרשו לשכת עבודה ברחי מפלגתית לכל ארץ-ישראל!

קבוצת פוליטיקנים שהשתלמו על הסדרות העובדים ושלקחו עצמם את המונופולין לזכר כשם הפועל העברי שהשקפה כמלחמת בחירות לעיריה תליאכוכ כדי לשפוך קרח של דבר נבלה על ראש חלק ידוע של צבור הפועלים המאורגנים בגוש העבודה הרביוניסטים.

בכרונם נרולים הנרבים בראש כל חזות והקוראים להצביע בעד רשימה „ג“ השו לעצמם הארונים האלה להבריז את הרברים נבלשונם: הרביוניסטים הראו את עצמם כשונאי פועל מוכהקים. בתוך חלק בלתי נפרד של הסדרות הציונים הרביוניסטים את חשבים לחיבתנו לסמך באופן הכי נכון נגד דברי השקר הדגה נגד ההסתה הרמגזנית הזו. שבה משתמשים מנהיגי ההסתדרות לצרכי מפלגתם הסה.

האחרים האלה. לשם מלחמתם המפלגתית. הכשילו ומוסיפים להכשיל באופן שסתי את עניני החיזים. של הפועל העברי. הלא הם הם שהפכו את הסדרות העובדים. למבזר של פקדות ובחוקרטיה. הלא עליהם מוטלת כל האחריות בעד מעשי הפשע שנעשו בכספי הסייע והספירות בגסולל-בטח. הלא הם הם אלה שבנגד לאנסרסים של הפועל העברי. בנגד לצעו. אינם נהנים את האפשרות לארגן לשכת עבודה נישלית. והאנשים האלה שהכניסו דמולוציה מוסרת וצטרית לתוך שורות ההסתדרות מתארים חזפת לקרא את הרביוניסטים בשם שונאי פועלים!

המוכירות הארצית של „גוש העבודה“ הרביוניסטי.

הצביעו בעד רשימה „א“ רשימת „המרכז המאוחד“

דפוס יתרוהם. ש. שרנוולסקי. תל-אביב.

הכרוז הראשון של „גוש העבודה הרביוניסטי“ לבחירות לעירית תל-אביב, 1928

התרבו, מספר החברים גדל וצריך היה לפתח פעולה אירגונית מקיפה. ההולמת את גידולה והתפתחותה של התנועה הרביוניסטית בכללה.

בו בזמן גילו עסקני „הגוש“ יומה רבה גם בעבודת תעמולה ציונית מדינית שאיננה קשורה במישירין לבעיות ההסתדרות השמאלית. והימים ימי מאבק חריף בתנועה הציונית בין תומכי וייצמן לבין מתנגדיו בדבר הקמת הסוכנות המעורבת, מורכבת „פיפטי-פיפטי“ מחברי ההנהלה הציונית וממיליונרים אמריקאיים לא-ציונים, בראשותו של לואיס מרשאל. כחמש שנים נמשך מאבק זה. ובשנת 1928, בישיבת הוועד הפועל הציוני שהתכנס בברלין, הוחלט סופית על הקמת הסוכנות המעורבת.

מנהיגי ההסתדרות השמאלית שראו לפנייהם ראשית-כל את הדולארים הזורמים

מבעלי-ההון הלא-ציונים, נתנו את ידם לד"ר וייצמן והכריעו את הכף לזכות הסוכנות המעורבת.

„גוש העבודה“ הגיב על ישיבת הוועד הפועל בברלין בכרוז „אל הישוב העובד בארץ-ישראל“:

„בשעה קשה ואחראית, שעת הסוף ההגיוני של המפעל החשוך, שהביא על ההסתדרות הציונית את הקץ, קוראים אנו אליכם, העובדים העבריים בארץ-ישראל.

שנות של הכנה קדמו לאסון. שנים תמימות, בהשתתפות נתינים נכנעים המתייצבים כבאייכח ארץ-ישראל העובדת והמדברים בשמכם, חתרה הקבוצה העומדת בראש ההסתדרות הציונית תחת יסודותיה האידיאולוגיים והאירגוניים של תנועתנו. טושטש רעיון המדינה העברית, נזרע זרע אי-אמון בלב העם, ניטע בוז אל המוני התנועה, כובדה כל ניצוץ אידיאליסטי. כל מה שהיה בו מן האידיאליסמוס, וששימש סס-חיים להמונים הציוניים — שולח לאבדון. במקום אלה החדירים את הרעיון שהריווח וההצלה יעמוד מהבורסה האמריקאית.

הישיבה הטראגית של הוועד הפועל בברלין — האקורד הסופי לשיטת ההרס של המנהלים. על מנהיגי מפלגות העובדים בארץ-ישראל נופל חלק חשוב מאוד, אם לא העיקרי של האחריות בעד המעשה החשוך הזה. הם הם, אשר הושיטו לווייצמן את ידם בעבודת ההרס שלו, הם הם, אשר שיננו אחריו את הבדיותא בדבר אפיסת-כוחו של העם, הם הם, אשר מתוך פחדנות נמנעו ביחד אתו מעבודה פוליטית אקטיווית, הם הם, אשר הפכו את מלחמת השחרור הגדולה של העובדים העבריים למסחר תקציבים, הם הם, אשר בעד איוז מאה גוססת של דולארים ויתרו על הפרינציפים, הם הם, אשר הושיטו בהכנעה את ידיהם אל הנוטאבילים האמריקאים והרכינו את ראשיהם לפני כיסיהם המלאים, הם הם שרימו את ההמונים, בצעקם לפני ברלין על הסכנה הנשקפת לציונות, על נכונותם במהפכה להבריא את התנועה ושמ, בברלין הצטרפו למעשה המחפיר בחתימת ידיהם.

הם, המנהיגים האלה, אחראים בפני ארץ-ישראל העובדת ובפני ההיסטוריה בעד אבדן ההסתדרות הציונית. אליכם, אנו פונים, בקריאתנו, חברים — קראו לדין את אלה שבגדו בציונות ובכל מה שקדוש לתנועת העבודה. לדון את אלה, שהכזיבו את האמון! עובדי ארץ-ישראל, אשר הפיחו את הנשמה בתנועה, אשר הביאו על מזבח התחיה הלאומית שאיפות נשגבות וקרבנות, העובדים האלה ידעו להעריך כראוי את מפעל המנהיגים פושטי-הרגל.

חברים! עם ההחלטה הברלינית בדבר הסוכנות העברית הקיץ הקץ על ההסתדרות הציונית.

מתה ההסתדרות הציונית, אבל חיה תחיה הציונות! תפקיד היסטורי הוטל עליכם — למרות הכל, מעל לראשי המנהיגים, שנשתבחו במעשיהם, להרים אל-על את דגל תנועתנו הנופל. ישתתקו המריבות וחילוקי-הדיעות בתוכנו, נדחה לזמנים יותר טובים את הסיכסוכים הבין-מפלגתיים. השעה — שעת רבת אחריות.

אנו קוראים לאחדות לשם מלחמה בעד החדשת ההסתדרות הציונית, בעד הסוברניות של הקונגרס הציוני.
חברים! למולדת הציונית נשקפת סכנת מוות!
הכל להצלתה!"

היה בכרוז זה מבשורת התנופה המלחמתית רבת הפאטוס והאמונה, שמצאה כעבור זמן לא רב את ביטויה בעתון "חזית העם" בטאון "אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר". העובד הלאומי דיבר אל אחיו העובדים מעל מישור ציוני ומעמדי מאוחד. הוא דיבר אליהם כחבר ההסתדרות "הכללית" וכחבר התנועה הציונית, אשר נציגיו־מנהיגיו בגדו בו ובשליחות שהוטלה עליהם. הוא הטיח כלפי אלה, אשר בעד נזיד עדשים מסרו מחצית מן השלטון בסוכנות היהודית לידי לא־ציונים, שבזכות הממון שלהם זכו לכבוד ולשלטון, ללא כל יסוד דימוקראטי.

אכן, כצנינים היו חברי "גוש העבודה הרוויזיוניסטי" בעיני מנהיגי ההסתדרות השמאלית, על שגילו את קלונם ברבים ונלחמו בדרכיהם הנלוות. וככל שהתקרבו מנהיגי המפלגות הסוציאליסטיות לד"ר וייצמן ולשיטתו המדינית, גדל ורחב הקרע בין העובדים הלאומיים לבין המפלגות הסוציאליסטיות. המאבק נגד הרוויזיוניזם ליכד את המפלגות השמאליות היריבות, וחילוקי־הדיעות בין השמאל והמחנה הלאומי חרגו מתחום הבעיות הכלכליות ועברו לתחום הבעיות המדיניות. המפלגות השליטות בהסתדרות נתנו את ידם למדיניות התבוסנית של ד"ר וייצמן ונעשו שותפים לו. המערכה של העובד הלאומי התנהלה, איפוא, הן נגד הקו המדיני והן נגד הקו הכלכלי של השמאל, ובראש המאבק הרוויזיוניסטי התייצב העובד הלאומי.

הדיונים בכינוס השני של "גוש העבודה הרוויזיוניסטי"

הכינוס השני של "גוש העבודה הרוויזיוניסטי" התקיים בימים 7—8 בספטמבר 1928, בהשתתפות 17 צירים מ־10 סניפים. הפעם נתכנסו החברים בתל־אביב, ועל סדר־היום הועמדו בעיקר בעיות אירגוניות. מזכיר "הגוש" א. שניידרמן (שן־ארי) העלה את הצורך להרחיב את פעולת העובדים הרוויזיוניסטים גם בחו"ל, במסגרת "החלוק" ובמסגרת הצה"ר. "בקשר עם העליה הקרובה יש לדרוש מהמרכז העולמי של הצה"ר פעולה רחבה בחו"ל, כדי שהעולים החדשים יבואו לתוך שורותינו". פעמי העליה החמישית כבר נשמעו, זו העליה שהביאה אתה את בוגרי ההכשרה הבית"רית. צריך היה להכשיר את הכלים לקליטת הבית"רים ולקליטת ההמונים, אשר עמדו להגיע לחופי הארץ.

ובאשר להסתדרות "הכללית" — המצב נעשה חמור יותר, לאחר השתלטותה הגמורה של "אחדות־עבודה" עליה. האירגון המקצועי הפך למעשה למכשיר חד־מפלגתי; אירגון "הנוער העובד" שהוקם באותה תקופה הפך לאירגון הנוער של "אחדות־עבודה"; "דבר" נעשה בטאון מפלגה אחת, ולא בטאון ההסתדרות; בלשכות־העבודה גבר הטירוור נגד העובד הלאומי, ובחזית השביתות — היה המצב בכל רע, ונזק עצום נגרם למשק בארץ

בעקבותיהן. „סיסמתנו היא בורות-חובה-לאומית!“ — נשמעה שוב הקריאה מעל במת הכינוס השני.

הכינוס לא דן בשאלת היחס להסתדרות. „השאלה העקרונית כבר הובררה בכינוס הראשון“ טען ב. ויינשטיין, ודרש להתחיל בעבודה מעשית, בהתיישבות ובערים. „הסיסמה שלנו צריכה להיות — 500 עובדים נוספים תחת הדגל הרוויזיוניסטי, ומהם 150—200 בהתיישבות“. ובכל זאת שאל הציר בוימן את השאלה הנוקבת: „אולי לצאת בכלל מן ההסתדרות, כי הרי הקונפליקטים יגברו“. הפעם התנגד לו גם שניידרמן (שן-ארי): „אנו יכולים להישאר וצריכים להישאר בהסתדרות העובדים“.

חלק גדול מן הישיבה השלישית של הכינוס הוקדש לבעיות ההתיישבות. ליבין, איש מושב נחלת-יהודה הדגיש את התסיסה הקיימת בקבוצות. „ישנה הרגשה שבורחים מן הקבוצות“, סיפר. הוא הציע להקים מסגרת התיישבותית בעלת אופי אינדיבידואלי. „אני מתנגד לעקרון של עבודה עצמית טהורה, יען כי אין משק שאינו דורש בזמנים מסויימים ידים עוזרות, ובגלל עקרון אי-אפשר להחרים משק“.

ב. ויינשטיין סקר את פעולת מזכירות „הגוש“ בשאלות ההתיישבות. היתה התייעצות עם הנוגעים בדבר, אנשי רחובות ופתח-תקווה המעוניינים לעלות על הקרקע. באו בדברים עם מ. אוסישקין בדבר השגת חלקת אדמה להתיישבות, אבל לשאלה מה צורה תינתן להתיישבות העובד הלאומי — לא ניתנה תשובה. „אין אנו מתנגדים לקבוצה או לצורה אחרת של התיישבות“ — נאמר בכינוס, אבל השאלה היא מה יחס המתיישב למוסדהמיישב. זכותם של המתיישבים לבחור את דרך ההתנחלות הנראית בעיניהם, ואין למוסדהמיישב זכות להתערב בדבר.

קיפוחם של בעלי-המלאכה במשטר ההתיישבות והקליטה

נושא נוסף שעמד לדיון בכינוס השני: בעיית בעלי-המלאכה.

לא זכו הללו, העובדים העצמאיים החיים מיגיע-כפיהם, לטיפולם של מוסדות הקליטה ביישוב, ומקופחים ומופלים לרעה התייסרו בחבלי הקליטה הקשים שפקדו אותם בארץ. ללא תומך וסועד התארגנו באמצעים עצמאיים דלים.

בשנת 1923 נפתח ביפו באנק ראשון לבעלי-מלאכה. ההנהלה הציגה הבטיחה עזרה כלשהי לביסוסו של אירגון מקצועי זה, אבל לא עמדה בהתחייבותיה, גם בשל העובדה כי מנהיגי ההסתדרות ראו בעין-רעה התארגנותם של בעלי-מלאכה בלתי-לויים. הם דאגו לכך שכל תקציבי הקליטה יעברו דרכם, ומשום-כך טענו כי „אלמנט זה הוא בלתי-רצוי בארץ-ישראל“.

השמאל הצליח גם לפלג את ההנהגה בקרב בעלי-המלאכה, וכאשר ז'בוטינסקי הציע להפיץ את מניות הבאנק למלאכה בחו"ל, קמו לו מתנגדים בתוך בעלי-המלאכה, מתוך חשש לתגובת השמאל השליט.

מלכין, ציר הכינוס שמסר על בעיות בעלי-המלאכה, סיפר:

„נמצאים בארץ כ־5000 משפחות בעלי־מלאכה. היינו כ־25000 נפש. מהם מאורגנים רק 1000. הסיבה — אין אמן במנהיגי בעלי־המלאכה. צריך להתחיל באירגונם. יש להכריז על ביסוס הבאנק למלאכה“.

היתה תקווה שחלק זה של היישוב העברי, אשר קופח קשות על־ידי ההנהלה הציונית ומפלגות השמאל, ימצא את דרכו ל„גוש העבודה הרוויזיוניסטי“, שהרי העובד הלאומי מעולם לא הבדיל בין העובד העצמאי לבין העובד השכיר, ומשום־כך הוקדש חלק נכבד מן הכינוס לבעיות בעלי־המלאכה.

ההחלטות של הכינוס השני נגעו בבעיות המדיניות והכלכליות של התנועה הציונית וכמובן שעניין הסוכנות המעורבת עמד כסעיף ראשון בשורת ההחלטות:

„המפלגות הדוגלות בשם ארץ־ישראל העובדת עברו בישיבות הוועד־הפועל בברלין כל גבול בוותרנות, שאין למצוא לה שום הצדקה — המשבר בתנועת העבודה בארץ־ישראל, הריקבון והירידה הציבורית־מוסרית הנובעת ממנו הוכחה היא שהיסודות, אשר עליהם עומדת הסתדרות העובדים, רעועים הם.“

הכינוס מטיל על המזכירות לגשת לאירגון תאים רוויזיוניסטיים בתוך האגודות המקצועיות של הסתדרות העובדים ובמקומות עבודה.

הכינוס מצוין את הכיוון המפלגתי הצר שהונהג בעתון של הסתדרות העובדים „דבר“ ודורש מהוועד הפועל של הסתדרות העובדים להפוך אותו לבמה חפשית לכל העניינים הנוגעים לתנועת העבודה.

הכינוס קורא למרכז הצה"ר בארץ־ישראל להתחיל בפעולה לשם יצירת משקי הכשרה לפועלים חקלאיים ויצירת אירגונים התיישבתיים.

הכינוס מחליט לבחור בוועדה חקלאית, שעליה לקבוע תכנית מפורטת לעבודת התיישבות של „גוש העבודה“ במשך שלושת החדשים הקרובים, ולקרא לפגישה של חברי „הגוש“ החקלאיים.

הכינוס מצוין את אדישותה של ההנהלה הציונית לתנועת בעלי־המלאכה בארץ־ישראל ומציע לוועד המרכזי של הצה"ר לדרוש מההנהלה הציונית להכיר בהסתדרות בעלי־המלאכה כהסתדרות מאורגנת ולחלק חלוקה צודקת את תקציבי העבודה בין כל הסתדרויות העובדים הקיימות בארץ.

הכינוס מכריז כתנאי מוקדם לטובת בעלי־המלאכה בארץ — ביסוסו המידי של הבאנק למלאכה.

הכינוס מכריז על הצורך ביצירת „גוש עבודה רוויזיוניסטי“ בחו"ל, על־ידי אירגוני „גוש העבודה“ בתוך הצה"ר בארצות הגולה ומטיל על המזכירות הארצית לפנות בתוכיה מפורט בנידון לזאב ז'בוטינסקי ולוועידה העולמית הקרובה של הצה"ר.

הכינוס מטיל על המזכירות הארצית לפנות לוועידה העולמית הקרובה של הצה"ר בשאלות האוטונומיה.

הכינוס דורש מחברי „גוש העבודה“ השתתפות אקטיבית בעבודה התרבותית ב„ברית תרומפלדור“.

הכינוס מטיל על המזכירות של „גוש העבודה” לעזור לחברים בהשגת עבודה.
 בשלושת הסעיפים האחרונים נשמע הד' הלבטים של מנהיגי „גוש העבודה” ביחסיהם
 עם התנועה הלאומית ועם ההסתדרות השמאלית. מצד אחד החלו חברי „הגוש” לתבוע
 זכות אוטונומית מסויימת בתוך מסגרת המפלגה הרוויזיוניסטית, לאחר שז'בוטינסקי דחה כל
 תכנית להקמת סיעת עובדים נפרדת בתוך הצה"ר; מאידך גיסא נצטוו חברי „הגוש” להטות
 שכם ולעזור להתפתחותה של תנועת הנוער בית"ר. עם זאת החליט שוב הכינוס להשתחרר
 ככל האפשר מן התלות בלשכות-העבודה של ההסתדרות וחברי „הגוש” נתבעו לעזור
 לחברים להשיג עבודה.

הסעיף האחרון בהחלטות הכינוס הוקדש לברכה לזאב ז'בוטינסקי על החלטתו
 לבוא ולהשתקע בארץ.

על ברכה זו ענה ראש-בית"ר למזכיר „הגוש” מר א. שן-ארי:

„אדוני הנכבד וחברי היקר,

תודה לך ולכינוס השני של „גוש העבודה” על ברכותיכם הנעימות. כשאהיה בארץ
 אשתדל בעזרתכם להתבונן במצב ולהבין את חייו ואת נשמתו של הפועל יותר מאשר
 יכולתי להבינם מרחוק, ויחד נחפש ונמצא את הדרך המשותפת.”
 כי עדיין לא נסתמנה בבירור הדרך בה ישתלב העובד הלאומי בתוך המסגרת
 הכללית של התנועה הלאומית. כל עוד לא נוצר האירגון העצמאי, היה נתון העובד
 הלאומי בתוך המסגרת העויינת של ההסתדרות השמאלית. וכיוון שמרכז הצה"ר פסל את
 ההצעה להקים סיעת פועלים נפרדת, נשארה תלויה ועומדת השאלה כיצד ישתלב העובד
 הלאומי בתוך מסגרת התנועה הלאומית, שכל מהותה על-מעמדית. רק לאחר זמן, כאשר
 הוקם „אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר”, ולאחר מכן — ההסתדרות העובדים הלאומית, נמצאה
 המסגרת העצמאית לעובד הלאומי, בה יכול היה לפתח את יזמתו המבורכת בשטח
 הסוציאלי והמקצועי, תוך שמירת עקרונות המוניסם הלאומי.

המאבק נגד „אירגון-משותף” של עובדים מוניציפאליים

שני הנושאים העיקריים שעליהם נאבקו חברי „הגוש” נגד הקו הכללי בהסתדרות
 היו — הלשכה הנייטרלית ועניין „האירגון-המשותף”. השביתות שפרצו לעתים קרובות
 עוררו את חברי „הגוש” לפעולות הסברה למען הלשכה הנייטרלית ובוררות חובה. הופצו
 כרוזים, נערכו אסיפות, ואם גם פעולתם זו לא נשאה פרי מידי, נמצאו חוגים רחבים
 ביישוב שהצטרפו לתביעה בדבר לשכות נייטרליות ובוררות חובה, ובשאלות אלה מצאו
 העובדים הרוויזיוניסטים תמיכה מוסרית רבה בקרב הציבור הרחב.
 גם בעניין „האירגון-המשותף” פעלו חברי „הגוש”, בעיקר לאחר שההסתדרות
 הסכימה לשלוח נציגיה לוועידה-יזומת שנקראה על-ידי הפקידות הערבית בעירית ירושלים,
 במטרה להקים אירגון ארצי משותף של עובדי הרשויות המוניציפאליות. אחד מיוזמי
 הוועידה הראשיים היה נאזים נשיבי, ממשפחת רגיביבי נשיבי, ראש עירית ירושלים

באותן השנים. כל היזמה לאירגון הוועידה הערבית-יהודית יצאה מחוגים אנטי-ציוניים, וכשהגיעה ההזמנה לעובדי עיריית תל-אביב, נתכנסו העובדים לאסיפה, בה עמדו לבחור את הנציגים לוועידה. רק בודדים, חברי „הגוש” המעטים שעבדו בעיריית תל-אביב, העזו להתקומם נגד החלטתה של ההסתדרות להשתתף בוועידה-היוזמת. מזכירות „הגוש” שלחה למועצת העובדים בעירייה מכתב נגד ההשתתפות בוועידה בירושלים מפני ש„כל מיני נסיונות לאירגון הסתדרויות משותפות של העובדים העברים והערכים בארץ — מתנגדים לעקרונות היסודיים של הציונות. התכנית של יצירת אירגון-משותף של עובדי כל העיריות מסוכנת היא במובן הציוני ומזיקה מנקודת ראות מדינית”.

העתון „דואר-היום”, אשר הפך כעבור זמן קצר לבטאון המפלגה הרוויזיוניסטית, הגיב על מכתב „הגוש” במאמר ראשי, בו שאל:

„היכן הוא הצד המשותף הממשי בין ענייני העובד העברי בתל-אביב וענייני הפקיד העירוני בתול-כרם ושכם? ושנית, האם הפקיד העירוני העברי הוא פקיד גרידא והחובות הלאומיות והמדיניות אשר לא תמצאנה חן בעיני שכנינו אינן חלות עליו?”

רעיון „האירגון-המשותף” היה מחוייב המציאות מבחינת ההשקפה המארכסיסטית על „אחוות-פועלים”, מבלי להתחשב בעובדה שאין הפועל הערבי רוצה ב„אחוות” זו; ואם בכל זאת החליטו הפקידים הערבים האנטי-ציונים בירושלים להזמין את עובדי עיריית תל-אביב לוועידה-היוזמת שתקים אירגון עובדים מוניציפאליים משותף — ודאי שלא האינטרס הציוני עמד לנגד עיני היוזמים.

בית”ר מניחה יסודות לפרישת העובד הלאומי ממחנה השמאל

יחד עם המאבק נגד הנהגת ההסתדרות, עשה „הגוש” מאמצים להגביר את השפעתו בתוך מסגרת הצה”ר. למרות שהתנועה הלאומית נתנה את ידה להקמת הסקציה הנפרדת של העובדים הלאומיים בתוך ההסתדרות, לא כל חבריה, ובעיקר בתל-אביב, הצטרפו להסתדרות, והם ראו גוף זה כאחד הגורמים המחבלים בתנועה הציונית. בין המתנגדים החריפים לעצם קיומה של ההסתדרות, בעלת האופי המארכסיסטי המובהק, היתה צמרת בית”ר בארץ. ואם כי באותה תקופה עדיין לא יצאו בפעולה גלויה נגד ההסתדרות, אפשר היה לשער כי בבוא הזמן, עם הגברת העליה הבית”רית, תפעל קבוצה זו נגד ההגמוניה של ההסתדרות, בעיקר בשוק העבודה.

לפי שעה ניסה „הגוש” ליצור לעצמו השפעה רבה יותר בתוך התנועה הלאומית. חודשים מספר לאחר הכינוס השני של „הגוש”, ב-15 בדצמבר 1928, התקיימה הוועידה העולמית השלישית של הצה”ר. מזכירות „הגוש” שלחה לוועידה תזכיר מפורט על מטרותיו ודרשה להקים סניפים של עובדים לאומיים במסגרת התנועה בחו”ל.

ההנחה היסודית היתה ונשארה שאין מקום בתנועה הלאומית למלחמת-מעמדות. „הצה”ר בתור הסתדרות של תנועת התחיה בתוך הציונות צריכה לאחד במערכתיה

את כל הציונים תמימי הדרך עם הקונצפציה הפוליטית של הרוויזיוניזמוס מבלי להתחשב בהשקפת עולמם הסוציאלית-כלכלית" — נאמר בתזכיר — „במסגרת ההסתדרות הרוויזיוניסטית יש מקום לכל השדרות הסוציאליות השונות בתוך היהדות", אבל העובדה נשארה עובדה: „העובדים העברים שהם המה אחד הגורמים העיקריים בתנועה הציונית ובבנין הארץ, נהוגים עד כה מכמה סיבות על-ידי מפלגות השמאל הציוני המסייעות לזרם הליקוידאציוני בתנועה הציונית ועומדות על השקפותיהן המעמדיות הקיצוניות". כדי להגביר את ההשפעה על הפועל העברי הציעה מזכירות „הגוש" לוועידת הצה"ר העולמית:

„סבורים אנו כי תנועתנו, תנועת העובדים הרוויזיוניסטים שהתחילה בארץ, צריכה להימשך גם מחוצה לה. לפי הידיעות שבידינו ישנו כר נרחב לפעולה זו וסיכויים טובים צפויים לה. גם הצעות מעשיות בענין דגן מתקבלות על-ידינו מהגולה. בחוגי מפלגות הפועלים וביחוד בשדרות „החלוץ" ישנו הלך-רוח הקרוב לשאיפותינו ויש צורך תכוף להשתמש בו לתועלתנו, כל עוד לא אחרנו. תנועת „גוש העבודה" בגולה תסייע לחיווקה ולהרחבתה של הסתדרות הצה"ר.

ובשים לב לכל האמור לעיל מציעים אנו לפני הוועידה העולמית השלישית: א. לקבל החלטה פרינציפיונית בדבר נחיצות יצירת תנועה רוויזיוניסטית בין חוגי העובדים העברים בגולה, ע"י יסוד סניפי „גוש העבודה" ליד ההסתדרויות הרוויזיוניסטיות הקיימות שבארצות הגולה.

ב. להטיל על המרכז העולמי, שיתחיל ביחד עם מזכירות „גוש העבודה" בפעולות ובצעדים מעשיים לשם מימוש ההחלטה הזאת והגשמתה". אבל מרכז הצה"ר לא הלך בדרך זאת. במקום להקים „גושי עבודה", הרחיקה המפלגה לכת, והפכה את הענף המפואר שבה, את בית"ר לאירגון חלוצי בו קיבל החבר את הכשרתו הצבאית והחקלאית עוד בגולה, ועלה כאיש צבא מגויס לשירות המולדת, בעבודות כיבוש ובהגנה. אכן, חלפו עוד כשנתיים עד שכינוס בית"ר בדאנציג קיבל סופית את ההחלטה על הקמת פלוגות בית"ר ועל חוקת הגיוס הבית"רי, אבל היסוד הונח כבר לפני כן בקבוצת „מנורה" בבנימינה. „גושי העבודה" של הנוער הלאומי שולבו בתוך המסגרת הבית"רית, אלא שמסגרת זאת עדיין לא פתרה את שאלת הפועל הלאומי לאחר השלמת תקופת השירות הבית"רי, ובעוד „גוש העבודה" עושה מאמצים להשתלב בתוך הנוף של ההסתדרות „הכללית", הניחה בית"ר את היסודות להקמת „אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר", ואחרי כן — להסתדרות העובדים הלאומית.

דיונים על התיישבות לאומית

שנות העליה הרביעית יצרו את מעמד הפועל העירוני, והשפעתה של התנועה הרוויזיוניסטית ביישוב גדלה ככל שגדלה האוכלוסיה העירונית בארץ. בכל-זאת, היתה ההתיישבות החקלאית אחת ממטרותיו המרכזיות של „גוש העבודה". זו היתה שאיפת

שהביאו אתם „העמלנים“ דרך נחלת־יהודה, ואותה נשאו אנשי „מנורה“ בפרדסי השרון ובביצות קברה. היו חילוקי־דעות על שיטות ההתיישבות; אקסטנסיוויות או אינטנסיוויות, מושב־שיתופי או התיישבות פרטית. בזמנו דגלו „העמלנים“ בשיטת המושב, אבל בינתיים חלו שינויים רבים במבנה האוכלוסיה, גם בתחום החקלאי, וזרם ההון הפרטי הלך גם לסקטור החקלאי. הוקמו מושבות חדשות, התבססו הישנות, והמושב לא נראה עוד כצורה האידיאלית לאופי ההתיישבות הלאומית.

החלטת הכינוס השני של „הגוש“ לקבוע תכניות מפורטות לעבודת ההתיישבות, נועדה בעיקר לחוגי החקלאים הלאומיים שמספרם גדל והלך, בעיקר במושבות. מועמדים להתיישבות לא חסרו, אבל כל עוד זרמו תקציבי ההתיישבות מהמוסדות הלאומיים לקופת ההסתדרות „הכללית“, לא היו סיכויים רבים להתיישבות הרוויזיוניסטית, אף כי גם חברים אלה עדיין השתייכו למסגרתה. מן ההכרח היה ליצור אפשרויות פיננסיות חדשות, כדי להבטיח את מקומו של החקלאי הלאומי על אדמת־הלאום, ומן ההכרח היה גם לעבד תכנית מפורטת ההולמת את צרכיו ואת שאיפותיו של המתיישב האינדוידואלי אשר אמצעי־המימון שלו מוגבלים.

בימים 8—9 בפברואר 1929 התקיים הכנס החקלאי הרוויזיוניסטי הראשון בתל־אביב, בהשתתפות נציגים, מועמדים להתיישבות, מירושלים, תל־אביב, פתח־תקוה, רחובות, רמת־גן, בנימינה, נחלת־יהודה, ראשון־לציון, כפר־סבא ונקודות אחרות. השפעת „גוש העבודה“ גברה והלכה גם בסקטור החקלאי, בעיקר במושבות, ולכינוס נועדה חשיבות מרובה. עליו היה לתת תשובה הולמת לחברים הרבים, שחלמו על עליה לקרקע וביקשו אמצעים ושיטות נאותות להגשמת מאווייהם.

הכינוס בחר בנשיאות מורכבת מארבעה נציגי מושבות: מינקוביץקי, איש פתח־תקוה; חפץ, איש רחובות; שסטקובסקי, איש כפר־סבא; שץ, איש בנימינה. על בעיות ההתיישבות הירצה י. ליבין מנחלת־יהודה, ועל עקרונות העבודה במשק החקלאי הירצה שסטקוביץ. עקרון העבודה העצמית עדיין היה מקודש בעיני רבים מבני העליה השלישית.

לפני באי־הכינוס הוגשה תכנית שעובדה קודם לכן על־ידי הוועדה שנתמנתה בהתאם להחלטות הכינוס השני, ולאחר דיונים הוקם האירגון החקלאי הרוויזיוניסטי הראשון. ועד אירגון שנבחר מורכב היה מחברי הסניפים השונים, ונתקבלה שורת החלטות, לפיהן:

1. הכינוס מאשר בפרינציפ את התכנית שעובדה על־ידי הוועדה החקלאית בקוויה הכלליים.

2. על כל חבר האירגון להכניס 10 לא״י במזומן לבאנק לשם יצירת הון יסודי והריבית מהסכום הזה תיוקף על חשבון הוצאות האירגון. הסכום הנ״ל נשאר ברשותו של החבר, בגמר קניית הקרקע, על חברי האירגון להכניס את מחיר חלקו של כל אחד ואחד.

המטרה היתה לרכוש קרקע באמצעים פרטיים, אבל הזיקה לקק"ל היתה חזקה, ואם כי לא קיבלו ממנה קרקע, חשבו על העמדת הקרקע הקנויה לרשותה. לבסוף הוחלט „בקשר עם התנאים המיוחדים אשר בו נתון האירגון, לדחות את פתרון השאלה של מסירת הקרקע לקק"ל".

תכנית האירגון והחלטותיו על שיטות ההתיישבות הועברו לז'בוטינסקי. התכנית היתה להשיג ממקורות פרטיים הלוואה למימון חלק גדול מהוצאות היסוד של המתיישב, ואילו יתר ההוצאות ישקיעו המתיישבים עצמם. על זאת ענה ז'בוטינסקי במכתב למזכיר „הגוש" מר שן-ארי:

„העיקר הוא מקור הכסף. באופן תיאורטי, גם אני חושב כי אפשר למצוא מוסד, או איש שיסכים להלוות את החלק המתאים להלוואה בריאה, לאמור עד 50—60 אחוז של הסכום הדרוש. החידה והצער הם 40 האחוז שצריך המתיישב להביא מכיסו הוא, כי את תשלומם לא יוכל לשאת המשק, אם גם יבואו בדרך הלוואה. ואני לא הייתי מציע לחבריני שייצרו משק, אשר יצריך גם הוא לתקציבי תמיכה שנתיים.

אמרתם לי בשיחתנו הראשונה, כי לאחדים מהרוצים להתיישב יש להם חסכוניות משלהם, כמה? באיזה פרופורציה כלפי הסכום השלם הדרוש?

אם תעובד תכנית מפורטת, שיתבוננו בה ויאשרוה מומחים כמו זוסמן, או מר חנקין, שלא תהיה בה סכנה של „תקציביות", אז אני בשמחה אתמוך לפני הקק"ל, הפיק"א, לפני כל מוסד או איש שיש לי דריסת רגל אליו. גם למר סוסקין אפנה בבקשה שיביט על התכנית הזו כאל „בתו הרוחנית" וינסה לעניין בה את ידידיו הוא. צריך להעיר שהמלצתי אני וגם של מר סוסקין אין בהם כוח משפיע גדול מאוד, אבל — אולי".

חלפו עוד שנים מספר, עד שראשוני המתיישבים הבית"רים עלו על הקרקע, ברמת-טיומקין. לא קלה היתה דרך ההתנחלות לאנשי התנועה הלאומית. אכן ברבות הימים רב היה חלקו של העובד הלאומי בכיבוש העבודה החקלאית, בסילוק העובד הערבי מן המשק העברי בכפר ובביצור היישובים הנידחים בגליל, אבל בינתיים לא נתן „האירגון החקלאי" את הפרי שיחלו לו, ואת דרכו בחקלאות עשה העובד הלאומי דרך פלוגות בית"ר והסתדרות העובדים הלאומית. זו היתה דרך רבת-סבל של עוני, קדחת ורעב, ללא נחלה וללא מנוחה, ותוך התנכרות מתמדת מצד מוסדות ההתיישבות מצרכיו ומשאיפותיו של החקלאי הלאומי.

לקראת העליה החמישית

שנת 1929 היא שנת התחלת העליה החמישית. היתה זו עליה שנמשכה בין דמים לדמים, בין „מאורעות" תרפ"ט לבין „מאורעות" תרצ"ו. נחשולי העולים שהגיעו ארצה בתחילה מפולין, היוו עליה חלוצית של אירגוני גוער ציוני, בצד אלפי בעלי-הון שבהגיעם למולדת השקיעו ממיטב כושרם ויזמתם בבנייה. בעליה החמישית החלו להגיע ראשוני הבית"רים המאורגנים מפולין. אלפי הבית"רים

בקינים שהוקמו בעריהן ובעיריותיהן של פולין, ליטא, לאטביה, רומניה, ומדינות אחרות שבאירופה החלו להתדפק על שערי הארץ. ואם בתחילה זכו מעטים בלבד בסרטיפיקאטים שהעניקה להם הסוכנות, תוך צרות־עין וקיפוח משווע, הרי לאחר מכן נשללה מהבית־דים זכות העליה הליגאלית לחלוטין, וכשהסוכנות מנעה מהם בשרירות־לב את הסרטיפיקאטים, החלו חברי בית־ר להעפיל ארצה בדרכים־לא־דרכים, כ„בלתי־ליגאליים“.

בשנות העליה החמישית גברה מצוקת עם ישראל, החל המשבר בתנועה הציונית שבא אחרי „מאורעות“ תרפ״ט ושבעקבותיהם חלו גזירות השלטון המנדאטורי על העליה ועל היישוב העברי בארץ, ולאחר מכן ירדה השואה על יהדות אירופה, עם עליית היטלר ימ״ש לשלטון בגרמניה.

בשנות העליה החמישית גברה המערכה המדינית של התנועה הלאומית ושל היהדות כולה, ואתה גברה המערכה של המפלגות הסוציאליסטיות נגד התנועה הלאומית. ככל שגברו הסכנות מבחוץ, גבר לחץ השמאל על הרוויזיוניסטים, אולי משום שכל סכנה מבחוץ עוררה את העם ופקחה את עיניו לראות בצדקת דרכה של התנועה הלאומית. הגל העולה של המפלגה הרוויזיוניסטית גבר בעקבות „מאורעות“ תרפ״ט, ועליה זו היתה אחד הגורמים להחרפת היחסים בתוך התנועה הציונית, שהגיעה לשיאה בשנת 1933 עם ביום עלילת־הדם נגד התנועה הלאומית, לאחר רצח ד״ר חיים ארלוזורוב, הי״ד.

„מאורעות“ תרפ״ט היכו את התנועה הציונית בתדהמה, אם כי הגורמים לכך לא היו פתאומיים, וקדמה להם תקופה ממושכת של הסתת־רצח גלויה מצד הלאומנים הערביים, בעידוד הפקידות הבריטית.

רקע ה„מאורעות“ היה הכותל־המערבי. הערבים טענו שהכותל שייך להקדש המושלמי, וליהודים אין כל זכות לשריד מקודש ולאומי זה, פרט מאשר לבקר בו; ליהודים אסור להביא כלי־קודש לתפילה, אסור להם להתקין ספסלים למתפללים ואסורה להם התקנת מבנה כלשהו ברחבת הכותל.

ערב יום הכיפורים שנת תרפ״ט הקימו המתפללים היהודים מחיצה בין הגברים והנשים. חוגי המופתי הקימו זעקה, ובעצם יום הכיפורים, בשעת התפילה, חדרו שוטרים בריטיים לרחבה, הסירו את המחיצה, וגרמו להתמרמרות עצומה בקרב הציבור היהודי. מאז נמשכה שרשרת רצופה של מאורעות סביב הכותל, ובצד התנפלויות ערכיות על מתפללים יהודים, היו התנכלויות בריטיות לזכויות היהודים על הכותל. התנועה הלאומית אירגנה מסע־תעמולה לשמירת הזכויות המקודשות של עם ישראל על שריד בית־המקדש, מסע שהגיע לשיאו בתשעה באב תרפ״ט.

אותו זמן ניהלו שליחי המופתי הסתה גלויה להשמדת היישוב היהודי, וביום י״ח באב פרצו פרעות, שלא היו כדוגמתן בתקופות ה„מאורעות“ הקודמים בארץ. השלטון הבריטי, שלא מנע מבעוד מועד את מסע ההסתה, לא עשה כמעט ולא־כלום להגן על החיים והרכוש של האוכלוסייה היהודית. יותר מזאת, הוא אף התנכל למאמצי ההגנה העצמית של היישוב, אשר דמו הופקר.

133 יהודים נרצחו ו־330 נפצעו ב„מאורעות“ תרפ״ט. האסון הכבד ביותר הונחת

על היישוב היהודי בחברון, ומתוך כ־600 הנפשות שגרו בעיר זו נרצחו באכזריות 60 יהודים ועשרות נפצעו. היישוב היהודי בחברון, עיר־האבות, נחרב בפרעות אלה. גל הרציחות עבר גם על מקומות אחרים בארץ, ובעיקר על צפת ומוצא. מלבד חברון נחרבו כפר־אוריה, הר־טוב, עין־זיתים וכפר־עטה.

עתה נתברר מה צדק ז'בוטינסקי בדרכו ליצור כוח הגנה עברי על ההתיישבות הציונית. אלה שהתנגדו ל"מיליטאריזם" העברי וללגיון עברי והטיפו לפאציפיזם ול"הגנה" אורחית, בלתי ליגאלית, חייבים היו לתת את הדין על כשלון ה"הגנה" ומפקדיה. אותו זמן היתה עדיין ה"הגנה" חלק ממוסדותיה של ההסתדרות; אירגון צבאי חיוני זה היה נתון בידי גוף מעמדי, מחוץ לפיקוח המוסדות הלאומיים הכלליים. והדיעות הפאציפיסטיות ששררו במפלגות הסוציאליסטיות נתנו אותותיהן ביום שוד ורצח. תורת ההגנה העצמית. הפאסיווית, היתה לנגד עיניהם של מפקדי ה"הגנה", גם כאשר תורתם הכזיבה.

י. טבנקין, אחד מהוגי־הדיעות של "אחדות־עבודה", קבע יסודות לחינוך ה"הגנה":

"למה צריכה לחנך ההגנה? — לכושר כל יחיד להגנה, לחובה מוסרית של כל אחד להגן על עצמו, ודינה כחובת העבודה העצמית. אין החינוך להגנה כפוף לדרך החינוך הצבאי. רב הניגוד ביניהם. חינוך צבאי פירושו טישטוש היחיד, משמעת מכאנית, חזית מנוהלת על־ידי מצביא — — — חזית הגנתנו היא אחרת לחלוטין. היא דורשת — — — הגנה קולקטיבית המשתנה לפרקים, למרות חוקי המלחמה הצבאית וגם בניגוד אליה, שמירה על הנקודה, על הבהמות, על הגרנות — — —".

וכאשר ההגנה על הנפש והרכוש שנמצאו בתקופה ההיא בארץ נמסרה בידי מתיי־מעט "יפי־נפש", שהתנגדו לחינוך צבאי ולתורת המלחמה — מה פלא, איפוא, שכוח זה לא הרתיע את הערבים מלבצע את התכניות שלהם, ולא מנע את הרצח והחורבן? אותו זמן עדיין לא הוקם האירגון הצבאי הלאומי, הזרוע הצבאית של התנועה הלאומית. אבל כבר אז הנצו הניצנים הראשונים של האירגון, בקורס המדריכים הראשון של בית־ר בת־לאביב. וכאשר האויב הערבי החל לפרוע בפרברי יפו, יצאו חברי הקורס להגן על פרברים אלה, במסגרת עצמאית משלהם. הם לא הופיעו כ"יחידים בעלי חובה מוסרית להגן על עצמם", אלא כחיילים, אשר בהמשך הזמן השפיעו מרוחם על האירגון הצבאי הלאומי ועיצבו את דמותו של הלוחם העברי. הם לא גרסו את ה"הבלגה", ובמקומה העמידו את תורת ההגנה וההתקפה, אשר אין טובה ממנה להבטיח את שלום האומה. זו התורה אשר הפכה לנחלת הכלל בצבא ישראל.

הגל הגואה של התנועה הלאומית בעקבות כשלונות תרפ"ט

כשלון ה"הגנה" הביא בעקבותיו כשלון מדיני רצוף לתנועה הציונית. הוברר כביכול כי היישוב העברי מסוגל להתקיים ולהתפתח רק בחסות כידונים בריטיים, והבריטים החלו במערכת פיוס הערבים, על חשבון האינטרסים החיוניים של העם היהודי. בזה אחר זה הופיעו ועדות־חקירה בריטיות, וכל אחת מהן גילתה במסקנותיה את אפייה האנטי־

ציוני. ועדת שאו חקרה את גורמי ה"מאורעות", ועדת סימפסון חקרה את בעיות ההתיישבות ובסיומן של החקירות פורסם באוקטובר 1930, "הספר-הלבן" שבו היתה כלולה הצעה להקים מועצה-מחוקקת בארץ עם רוב ערבי.

אותו זמן הופסקה העליה ונדמה היה כי הקיץ הקץ על תקוות עם ישראל להקים את מדינתו בארץ-ישראל. אפייני הדבר כי הגזירות שהוטלו על היישוב העברי ועל התנועה הציונית — בימי ממשלת ה"לייבור" הוטלו. האשליה של המפלגות הסוציאליסטיות בארץ כי "האחוזה הסוציאליסטית" העברית-בריטית תביא ישועה לעם ישראל נגוזה חיש-מהר, וכמו בימי ממשלת ה"לייבור" בתקופת בווי, בשנות הארבעים, גם בראשית שנות השלושים הביאה המפלגה הסוציאליסטית הבריטית מפת-נפש לעם ישראל. הגזירות הקשות ביותר על התנועה הציונית נגזרו בימי שלט ממשלות ה"לייבור" בבריטניה.

בעקבות הכשלונות החמורים של ההנהגה הציונית ושל ההסתדרות, באה תקופת עליה גוברת והולכת לתנועה הלאומית, שהצביעה על דרך אחרת להבטחת ביצועה של הצהרת-בלפור. במרכזי התפוצות חלה התעוררות עצומה, בעיקר במזרח-אירופה. רבים מבני-הנוער נחלצו לעלות ארצה, לעזרת היישוב העברי העומד במערכה, ואלה הניחו את היסודות לעליה החמישית שהיתה בראשיתה מורכבת בעיקר מבוגרי ההכשרות החלוציות בגולה. עם העליה הזאת החלו להגיע ארצה שיירות בית-רים, אשר העלו על גס את סמל המגל ומגן, סמל היצירה וההגנה.

גם בארץ גברה השפעת התנועה הלאומית, עקב ה"מאורעות". בשנת 1928 התיישב ראש-בית"ר בירושלים ורכש מידי איתמר בן-אבי את "דואר-היום", אחד העתונים המפארים שהופיע אי-פעם בארץ. הפיכת "דואר-היום" לבטאון הצה"ר תרמה תרומה עצומה להגברת כוחה של התנועה הלאומית, בעיקר בימי "מאורעות" תרפ"ט. סביב עתון זה התרכזו מיטב הפובליציסטים העבריים, ביניהם א.צ. גרינברג, ד"ר י.ה. ייבין וד"ר א. אחימאיר, שמצאו כאן כר נרחב לגילוי כשרונותיהם הפובליציסטיים ולביטוי להטם הנפשי. טובי העתונאים בארץ השתתפו בעתון, ומכאן ואילך ליווה כלי-ביטוי זה את המתרחש בארץ בתנופה עצומה. היה זה עתון לוחם נגד האדמיניסטרציה הבריטית; נגד ההנהגה הציונית שהשלימה עם האדמיניסטרציה הבוגדנית, ונגד המפלגות הסוציאליסטיות ששלטו ללא מצרים במשק העברי בארץ. אבל כיוון ועמודי התווך בעתון היו שלישיית הסוציאליסטים-לשעבר, שהביאו אתם את אכזבתם העמוקה מן המשטר המעמדי, עיצבו מאמריהם נגד הנהגת ההסתדרות את האופי האנטי-מארכסיסטי של התנועה הלאומית.

התהום בין שני המחנות בציונות הורחב, ולעומת מפלגות השמאל התייצב כוח גובר והולך של תנועה לאומית. טהורה משעטנו מעמדי, שהטיפה למוניזם ציוני, לזקיפת-גו לאומית, להסתערות מדינית ולדריכות צבאית.

עלייתה של התנועה הלאומית התבטאה יפה בקונגרסים הציוניים, ואם בשנת 1929 הופיעה הצה"ר עם 21 מתוך 310 צירים, עלה מספרם בקונגרס הציוני בשנת 1931 ל-52 מתוך 254 צירים. התנופה הרוויזיוניסטית היתה במלוא עצמתה, והדרך לכיבוש השלטון

בתנועה הציונית לא נראתה רחוקה ממנה. השמאל נבעת מאפשרות זו, ופתח בהסתת גוברת והולכת נגד התנועה הלאומית ותבריה. כל האמצעים היו כשרים במלחמה זו, ביחוד בארץ. בה שלט השמאל על פת-הלחם של האדם העובד; הרעבה, שפיכת-דמים, שלילת זכות עליה למולדת, הלשנות, עלילת-דם — כל אלה נועדו לחבל בכוחה העולה של התנועה הלאומית. ובתנאים אלה נעלמו הספקות ביחס להמשך השתייכותה של המפלגה הרוויזיו-ניסטית למסגרת ההסתדרות. אפילו אנשי „מנורה“, אשר האמינו כי אפשר ומוטב להישאר בתוך ההסתדרות וכי אפשר יהיה לשנות את דמות ההסתדרות תוך מאבק מבפנים — שינו בסופו של דבר את דעתם והשלימו עם הפרישה הבלתי נמנעת.

עליית הצה"ר בבחירות לקונגרסים הציוניים

מפלגות	הקונגרס ה־14 (1925)	הקונגרס ה־15 (1927)	הקונגרס ה־16 (1929)	הקונגרס ה־17 (1931)
הצה"ר	5	10	21	52
ציונים-כלליים	177	151	145	84
מזרחי	55	46	51	35
שמאל	59	63	81	75
ראדיקלים	15	11	12	8
ס"ה צירים	281	281	310	254

השמאל מתלכד נגד הרוויזיוניזם

התעצמותה של הצה"ר היתה אחד הגורמים לליכוד מחנה השמאל. כבר בראשית שנת 1930 החלה בשתי מפלגות השמאל התסיסה לקראת האיחוד ובמשאל שנערך בין 2953 חברי „אחדות-עבודה" ו־2075 חברי „הפועל-הצעיר", הצביע הרוב המכריע של החברים בעד האיחוד. למעשה איבדה מפלגת „הפועל-הצעיר" זה מכבר את דרכה העצמאית ונטמעה בהדרגה בתוך „אחדות-עבודה". התנגדותה של מפלגת „הפועל-הצעיר" לסמלים המעמדיים של ההסתדרות ולאופי הסוציאליסטי המובהק של „אחדות-עבודה" — נעלמה אי-שם באמצע שנות העשרים. חילוקי-הדיעות בין שתי המפלגות היו בעיקר על רקע אישי ועל מסורת העבר. בשאלות המדיניות לא היה הבדל בהשקפות שתי המפלגות. „השוני בינינו הוא בטמפראמנט", — אמרו דוברי שתי המפלגות, ועל הטמפראמנט אפשר היה להתגבר, נוכח „הסכנה" הרוויזיוניסטית.

ב־5 בינואר 1930 נתכנסה ועידת האיחוד של שתי המפלגות, ועם איחוד זה החל השמאל לחתור לקראת הגמוניה בהסתדרות הציונית. באותו זמן נמצאה ההנהלה הציונית בעיקרה בידי חוגי הציונים הכלליים, אנשי-ממון ללא חוֹט־שדרה פוליטי, שיחסם לציונות

היה פילאנטרופי. בהנהלת הסוכנות ישבו „פיפט־פיפט־י” ציונים ולא־ציונים, אנשים מתונים שראו את חזון הרצל על מדינה עברית כאוטופיה, ועסקו באוסף־כספים למען המוסדות היישוביים בארץ. הם לא נלחמו, לא נגד הפקידות הבריטית העוינת ולא נגד המפלגות השמאליות. הם לא ראו כל סכנה בשמאל שזמם לכבוש מידיהם את השלטון. להיפך, היתה קיימת ביניהם אידיליה של גביר נדיב־לב, המסב לשולחן אחד עם אביון בצרך. לגביר לא היה איכפת אם השמאל ישתלט על הקערה הציבורית. המאבק של השמאל לכיבוש השלטון בהנהלת הסוכנות הרכוכית לא היה קשה — לולא עמדה בדרכו התנועה הרוויזיוניסטית.

ההסתערות של השמאל על השלטון בתנועה הציונית החלה בהסתה פרועה נגד התנועה הלאומית „אויבת מעמד הפועלים”. העובדה ששכבות נרחבות מקרב הפועלים השתייכו להצה״ר לא הפריעה לשמאל להפיץ את הדיבה על יחס עויין של הצה״ר לפועל. כל האמצעים נעשו כשרים לעקור את הצה״ר מן ההסתדרות „הכללית”.

בבחירות למועצות הפועלים בארץ בשנת 1929 היתה ל„גוש־העבודה” עליה רבה, והעידו על כך תוצאות הבחירות בירושלים. באגודת פועלי המתכת קיבלו הרוויזיוניסטים 10 אחוז; גם באגודת פועלי הדפוס ובאגודות מקצועיות אחרות זכו הרוויזיוניסטים להישגים דומים. „הסכנה” הרוויזיוניסטית גברה בתוך ההסתדרות עצמה והמערכה נגד „הסוכנים של מעמד המנצלים, הנמצאים בתך שורות ההסתדרות”, כדברי ד. בן־גוריון, נפתחה. גם ברל כצנלסון קרא למלחמה נגד „ההשפעה המזיקה של גוש העבודה הרוויזיוניסטי בתוך ההסתדרות”. שיטת המלחמה היתה פשוטה עד מאוד: רשימות „גוש העבודה” שהוגשו לבחירות לקראת הוועידה הרביעית — נפסלו על־ידי ועדת הבחירות המרכזית ללא כל הנמקה. זכות הייצוג נשללה מהפועל הלאומי בניגוד לכל חוקי הצדק והדמוקראטיה.

אף־על־פי־כן, עדיין לא הוסקה בהצה״ר המסקנה הסופית ונעשו מאמצים לשמור על אחדות הפועל העברי, במסגרת איגוד מקצועי אחד.

בית־ר״י פולין ולאטביה מבשרים את העליה החמישית

בסתיו של 1929 הגיעה לחופי הארץ הקבוצה הראשונה של בית־ר״ים מחוות־ההכשרה בפולין ובלאטביה, ואלה פתחו את העליה החמישית המבורכת, שנמשכה עד „מאורעות” 1936. מאורעות־הדמים שהתחוללו בקיץ של אותה שנה בארץ עוררו תנועה מחדשת של עולים־חלוצים, דומים באפיים לבני העליה השניה והשלישית; צעירים נטולי עול־משפחה, אשר חייהם היו קודש לבנין המולדת. אלה באו להתייצב שכמ־אל־שכם עם היישוב העברי בארץ, אשר עמד תחת לחץ האיומים הערביים והגזירות הבריטיות. אבל בניגוד לעולים בשנות העשרים הראשונות, מצאו הפעם החלוצים ישובים מפותחים, ערים ומושבות, והפועל לא היה עוד מוגבל בעבודתו בתחום החקלאות או בתחום העבודות הציבוריות. העליה הרביעית הספיקה להקים מרכזי בנין ויצירה, והעולים

החדשים נקלטו רובם בערים ובמושבות. גזירות השלטונות הבריטיים על העליה לא האריכו ימים, ועד מהרה נפרצו הדרכים המובילות לציון ותנועת העליה גברה והלכה, לא רק בקרב הצעירים החלוצים, אלא גם בקרב בעלי-הון ואנשי המעמד הבינוני. במיוחד גברה תנועת העליה עם השתלטות הנאצים בגרמניה בשנת 1933, ומאותה שנה החלה עליה רבת-ממדים של בעלי-הון, אשר הצליחו להוציא חלק מרכושם מגרמניה הנאצית.

זרם העולים בשנות העליה החמישית

שנה	מספר העולים
1929	5249
1930	4944
1931	4075
1932	9533
1933	30327
1934	42359
1935	61854
1936	29727

הקבוצה השנייה של עולים בית"רים, מראשוני העליה החמישית, הגיעה ארצה בינואר 1930, ואחד מסופרי „דואר-היום", קלמן צנלסון, מתאר את העולים הבית"רים: „ידים מיובלות, מעילי-עור, עינים עורגות ומחייכות כאחת. הסמל הוא תל-חי והמדינה — המטרה. אלה הם עולי בית"ר, במספר של שנים-עשר איש, הם באו עתה מהגולה, מפולניה. בית העולים קיבל אותם בצל צריפיו — — לפני שלושה חדשים באו ארצה כמה מחברי הברית, מלאטביה ופולניה. קבוצת בית"ר בבנימינה מונה כבר ארבע שנות קיום — — בשבועות הקרובים מחכים לעוד ארבעים עולים. הידיעות מבטיחות שעד ימות הפסח תגדל עדת חלוצי בית"ר בארץ-ישראל עד למאתיים נפש. אלה הן הסוגיות הראשונות. אבל זה לא הכל. מאחרי אותם העשרות שהספינות פולטות אותם בנמלי הארץ, נמצאים אלפים רבים, מחנה חרוץ של נוער מגילים שונים. הם מקנים להם מקצוע ולפעמים מתוך קשיים וסבל, מבלים את רוב ערביהם בלימוד השפה העברית וקנייניה הרוחניים של הציונות ושואפים לעליה. כולם כאחד, במוקדם או במאוחר הם חיילים עתידיים בחזית הבנין של העם העברי".

סיכסוך-העבודה הראשון על רקע פוליטי — בכפר-סבא

הבית"רים הראשונים שהגיעו ארצה בראשית העליה החמישית, בעיקר אלה שבאו מלאטביה, נקלטו רובם בקבוצת „מנורה" בבנימינה. אולם במרוצת הזמן הוקמה בתל-אביב

מחלקה מיוחדת לטיפול בעולה הבית"רי, וכיוון שצמרת בית"ר בתל-אביב עמדה תחת השפעת המתנגדים להסתדרות, לא צורפו חלוצי בית"ר למסגרת ההסתדרות, אלא נשלחו לשתי מושבות, שבהן הועסקו פועלים ערבים – לכפר-סבא בשרון ולראש-פינה בגליל-העליון. המטרה היתה לכבוש את העבודה מידי הערבים ולהשליט במושבות עבודה עברית.

בראש-פינה לא נתקלו הבית"רים בהתנגדות השמאל. זו היתה מושבה נידחת, רחוקה מקלחת המאורעות היישוביים, ומספר הבית"רים שנקלטו כאן לא העמיד בסכנה את המונופולין ההסתדרותי בשוק העבודה. כאן גם לא נמצאו לשמאל פועלים שיבואו לעבוד במקום הפועלים הערבים. אבל לא כן בכפר-סבא, ובואם של הבית"רים למושבה זו עורר את הסיכסוך הראשון על רקע פוליטי מפלגתי. החלטתה של ההסתדרות לשמור על „עבודה מאורגנת” עוררה שערוריה שהדיה דהדו בארץ ובתפוצות, ההחלטה לזותה במעשי אלימות ושפיכת-דמים, ושבועות מספר נמשך הסיכסוך, עד שנמצא לו פתרון בתיווך מנהיג האיכרים משה סמילנסקי ועסקן ההתיישבות, יהושע חנקין.

פלוגת בית"ר בכפר-סבא, 1930

המאורעות החלו באפריל 1930, כאשר פרדסני כפר-סבא פנו לפיקוד בית"ר והזמינו מספר פועלים לעבודה בפרדסים. בגילוי-דעת שפירסם הוועד החקלאי המקומי בעיצומו של הסיכסוך נאמר:

„בקשר עם הנחיצות החיונית בהחזת עבודות תכופות עונתיות בפרדסי כפר-סבא, פנו פעמים רבות חברי הוועד החקלאי בכפר-סבא ללשכת-העבודה המקומית בדרישה לידים עובדות עבריות. הלשכה ברוב המקרים לא נענתה לדרישותינו הנ"ל מסיבת חוסר פועלים חפשיים ורק במקרים בודדים נענתה לדרישתנו. אולם שלחה פועלים במספר פרכמה מצומצם מאשר דרשנו, וגם במקרה האחרון היתה הלשכה שולחת במקום פועלים פועלות, שאינן מתאימות לעבודות ידועות.

ב. ענייני המשק לא סבלו שום דיחוי בהזמנת פועלים גוספים ומשום כך עמדה סכנה ממשית לחדירת פועל זול לאיזור של עבודה עברית טהורה.

ג. עקב הנימוקים הנ"ל באו פרדסני כפר-סבא לידי הכרה הכרחית להזמין פועלים עברים ממקומות אחרים, במקרה דידן — פועלי בית"ר שהגיעו לכפר-סבא ביום ב', 21 במרץ. לפועלי המקום היה ברור שהפועלים החדשים אינם באים לתפוס מקומות עבודה תפוסים וכמו כן שלרגל קבלת פועלים חדשים אף אחד מפועלי המקום לא יסבול.

העבודה הבית"רית בפרדסי כפר-סבא לא פגעה, איפוא, בפועלים „המאורגנים” במקום, ולא מצדם באה ההתנגדות להעסקת בית"רים בלתי הסתדרותיים בפרדסים. אבל עצם הנסיון לשלול את המונופולין בשוק העבודה מלשכת-העבודה ההסתדרותית נראה בעיני מנהיגי ההסתדרות כמעשה שיש להילחם בו בכל האמצעים. כי הבית"רים אמנם התכוונו לקיים הלכה למעשה את האידיאולוגיה הרוויזיוניסטית בדבר הקמת לשכות עבודה נייטראליות, והתנגדו ללשכות המעמדיות-מפלגתיות של ההסתדרות. הם לא חפצו להיזדקק ללשכות אלה, ומבלי לפגוע בפועלי כפר-סבא ניסו למצוא מקומות עבודה, ללא תיווכה של ההסתדרות.

בן-גוריון, ששימש אז כמזכיר כללי של ההסתדרות, בא להשפיע על הבית"רים שיפנו ללשכה ההסתדרותית, אבל כשהתערבותו לא הועילה, החלו „משמרות” בהתנפלויות אכזריות על בית"רי כפר-סבא.

ב-9 באפריל 1930 יצאה קבוצה בת 25 בית"רים לעבוד בפרדס אהרונוביץ. משמרות השמאל התנפלו עליהם. מספר בית"רים נפצעו, המשטרה התערבה, אך ההתנפלויות התפשטו למקומות אחרים שבהם עבדו פועלים בית"רים, ביניהם בפרדס אידלמן. למחרת הושג הסכם בתיווכם של סמילנסקי וחנקין, לפיו יעבדו 25 בית"רים בפרדס אידלמן במשך שבועיים ימים, ובינתיים יבחרו שני הצדדים באי-כוח שינהלו משא-ומתן בדבר הקמת לשכת-עבודה נייטראלית במקום.

אבל ההסתדרות לא השלימה עם הסכם זה וההתנפלויות נמשכו. בהודעה על רקע המאורעות בכפר-סבא מסרה בית"ר את העובדות הבאות:

„א. עולי בית"ר לפי השקפתם וחינוכם מכירים בזכות היישוב המאורגן כולו לקבוע כללים מחייבים בשוק העבודה והם אינם נכנעים להוראות של אירגונים מעמדיים.
ב. לשכת העבודה הקיימת כיום היא מכשיר של הסתדרות מעמדית פוליטית שמופיעה בשם כל העובדים על הבמה הציבורית בקשר עם שאלות הרחוקות מהגנה על עניינים כלכליים ומקצועיים של העובדים.

ג. עולי בית"ר לפי מטרותם הלאומית פונים לאותן המושבות, שבהן ישנה סכנה לחדירת פועל לא עברי.

ד. בבואם לכפר-סבא הם לא תפסו מקומות-עבודה תפוסים קודם. לא הורידו את המחירים הקיימים, בשקט ובמנוחה ניגשו לעבודה, ובאופן פסי הורחקו ממנה.

התערבותם של ה"חנקין וסמילנסקי בסיכסוך הזה הביאה לידי קבלת החלטה זמנית דלקמן:

א. שני הצדדים מתחייבים במשך השבועיים הקרובים לעבד תקנון של לשכת עבודה נייטרלית.

ב. במשך הזמן הזה נשארים לעבוד בכפר־סבא רק 25 עולי בית"ר.

ג. אם אחד מהצדדים לא ייכנע להחלטה זו, תיפול כל האחריות לחידוד המצב עליו. בכפר־סבא עבדו כ־50 בית"רים ובכל זאת הסכימה בית"ר למסקנות, והודיעה על הסכמתה לה"ה חנקין וסמילנסקי, וכן לוועד החקלאי של כפר־סבא.

ההסתדרות לעומת זאת מערבת שני מושגים, "לשכה נייטרלית" ו"לשכה משותפת" ומתחמקת מתשובה לגבי השאלה אם זכותו של היישוב כולו לנהל ולכוון את שוק העבודה. ההסתדרות אמנם הסכימה להקים "לשכה משותפת" עם באי־כוח האיכרים, אך האיכרים התנגדו לכך, בטענה שלשכה כזאת תעמוד למעשה תחת מרות ההסתדרות, שהיא חזקה מאירגון האיכרים. לעומת זאת הסכימו האיכרים להצעת בית"ר בדבר "לשכה נייטרלית", בה יעבוד פקיד בלתי־לוי, כשלצידו שני יועצים משני הצדדים, האיכרים וההסתדרות. אבל לכך לא הסכים השמאל — והסיכסוך נמשך.

רק ב־29 באפריל נמצא פתרון לסיכסוך בהסכם שלפיו נשארו 25 בית"רים בעבודה בכפר־סבא, לפי הזמנת הוועד החקלאי המקומי.

המאורעות בכפר־סבא גילו את פרצופה של ההסתדרות במאמציה לשמור בכל האמצעים על זכות המונופולין שלה בחלוקת עבודה. לשכת־העבודה המונופוליסטית שימשה נשק רב־עוצמה בידי המפלגה השלטת בהסתדרות, ועל נשק זה לא רצו ראשי השמאל לוותר. עובדה היא שבית"רי כפר־סבא, חברי ההסתדרות, "הכללית" לא נהנו מן הלשכה וההסתדרותית גם לפני הסיכסוך, והיה עליהם להתחנן ליום־עבודה, גם בימים בה העבודה היתה מצויה בשפע במושבה.

"בוסתנאי", בטאון התאחדות האיכרים, בעריכת משה סמילנסקי, שהגיב על מאורעות כפר־סבא, כתב:

..על אחת המצוות העיקריות הכתובות בספר הציונות, על העבודה העברית, נוספה בתקופה האחרונה בתלואי: עבודה מאורגנת. ומי שאינו מודה בזה, כאילו לא הודה בציונות כל עיקר".

"בוסתנאי" לא כפר בזכות הפרעל לאירגון מקצועי, והוא אף ברך על קיום אירגון כזה, אבל —

"האירגון אינו זכות מונופולין ואין אנו סוברים, כי המוסד שהוכתר בהא הידיעה נתקדש על־ידי כך במידה שקדושתו מקדשת את כל האמצעים — — — נוצר אותו ה"מונח" החדש: "הורדת פועל", מעשה אלימות, פשוטו כמשמעו, בנוסח ישן נושן, בעזרת אגרוף רשע — — —".

ואגרוף רשע זה הורם מכאן ואילך לא פעם נגד אלה שכפרו בזכות המונופולין של מפלגה אחת על חלוקת עבודה ופת־לחם.

הפרישה מן ההסתדרות השמאלית

כאשר הבית"רים יצאו למושבות, לכבוש מידי הפועל הערבי את העבודה, לא היתה כוונתם לשבור את האירגון המקצועי של הפועל בארץ. למעשה היתה עדיין המפלגת הרוויזיוניסטית בחלקה הגדול בהסתדרות „הכללית“. „גוש העבודה“ עדיין לא פרש ממנה, אם כי לימד זכות על הבית"רים שיצאו לכבוש עבודה מבלי להודק לפקיד המפלגתי בלשכת העבודה. בכרוז של „הגוש“ לאחר מאורעות כפר־סבא נאמר:

פלוגת בית"ר בראש־פינה, 1931

„אם חלק של הפועלים אינו מוצא בשביל עצמו לאפשרי לפנות למוסד מפלגתי־מעמדי, ובצורה מאורגנת, בלי שום התחרות עם פועלים אחרים, ומבלי להקטין את שכר־העבודה, הוא מסתדר בעבודה — היש לפועלים אלה זכות לעבודה בארץ ישראל? — — — עלידי טירור־כלכלי ואלימות־פיסית נלחמים משרתי ההסתדרות בפועלים האלה בכל האמצעים: בשקר ומרמה, עלילות ודיבות, לחץ וחרם, התנפלויות והכאות — שומרים חם על השפעתם המונופוליסטית על המוני הפועלים.“

סיסמת ההסתדרות „הכללית“ בכפר־סבא היתה: „מוטב לקבל 10 פועלים ערבים מאשר פועל בית"רי אחד“, ולאור סיסמה זו נדרש בעל המסעדה בכפר־סבא למנוע אספקת מזון מפועל בית"רי.

ואמנם המאבק נגד הפועל הבית"רי העיב על המאבק נגד העבודה הזרה. איכרי כפר־סבא הדגישו, כי בגלל התנגדותם לסיסמת "העבודה המאורגנת" המפלגתית, התרופפה בקרב האיכרים המגמה לשמור על עבודה עברית במושבה. הרוגז על ההסתדרות היה רב, וכיוון שהפועל הערבי הזול היה גורם מפתה לאיכר, נמצאו ביניהם כאלה שהעדיפו להעסיק פועלים ערבים, ובלבד שלא להודקק ללשכת־העבודה ההסתדרותית. המאורעות בכפר־סבא הרעילו את האווירה, לא רק במושבה, אלא ביישוב כולו, ובשלה ההכרה, כי אין דרך אחרת לפועל הלאומי, אלא לפרוש מן ההסתדרות. ביום 31 במאי 1930 נקרא כינוס ארצי של עובדי הצה"ר ובית"ר בתל־אביב, ובכינוס זה הוחלט לפרוש מן ההסתדרות ולהקים מסגרת אירגונית נפרדת. עדיין לא הסתדרות עובדים לאומית, לפי שעה רק "אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר", גוף שעליו הוטל לדאוג לעבודה עבור הפועלים, חברי המפלגה הרוויזיוניסטית.

פרק ששי

אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר

הכינוס הארצי של „גוש העבודה” (1930) קובע כי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר נמצא מחוץ להסתדרות השמאלית. — נכשל נסיון הצה"ר למנוע קרע בציבור הפועלים. — גיבוש כוחו של העובד הלאומי בארץ. — „חזית העם”, בטאון אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר. — ההחלטה להקים את הסתדרות העובדים הלאומית. — השמאל מנסה בדרכי אלימות וטרור לשמור על זכות המונופולין בחלוקת־עבודה. — לשכת־עבודה נייטרלית בתל־אביב. — השביתה הפוליטית בביח"ר „פרומין”. — המגמה לשלול את זכות העבודה מהעובד הלאומי. — טירור־דמים של השמאל בפתח־תקוה. — מסע ההסתה של בן־גוריון נגד התנועה הלאומית. — מתי מתערבים „המוסדות הלאומיים”? — השמאל עורך פוגרומים בתל־אביב ובחיפה. — סיכסוך־העבודה במגדל. — עיצוב דמותה של תנועת העבודה הלאומית. — סיכסוך־העבודה בחיפה וכשלון ההסתדרות השמאלית. — לקראת ועידת היסוד של הסתדרות העובדים הלאומית.

כינוס „גוש העובדים הרוויזיוניסטים” בשנת 1930 שונה היה מן הכינוסים שקדמו לו: הפעם נכחו בו מנהיגי הצה"ר ובית"ר, לא כמשקיפים פאסיביים בלבד, המביאים את הברכה המסורתית של הנהגת התנועה, אלא כנושאי הדגל לשינוי הקו של העובד הלאומי בארץ־ישראל. המאורעות בכפר־סבא גילו, כי שלטון בית"ר נקט יומה, כמעט ספונטאנית, לעיצוב דמותו של הפועל הלאומי ואירגונו. חניכי בית"ר שבאו מן הגולה, ספוגים ברעיון המוניזם הלאומי, התייחסו מתחילה בהתנגדות עמוקה למשטר המארכסיסטי של ההסתדרות בארץ, וכיוון שבחוץ־לארץ לא נאלצו לעמוד יום־יום בפני עובדה קיימת של משטר מארכסיסטי, לא הסתגלו אליו גם בבואם ארצה. מבחינה זו שונים היו מן העסקנים של „גוש העבודה” בארץ, אשר ניסו לשנות את הרוח במסגרת בה פעלו תקופה ממושכת. לבית"רי מחוץ־לארץ היתה כל המסגרת על תכנה ומהותה — זרה. לא היו לו שום סנטימנטים להסתדרות. הוא לא ביקש לשנותה, כי לא האמין שיצליח בכך; הוא גם לא שאף לכך. מטרתו היתה להקים אירגון לפועלים הלא־מארכסיסטיים, ובכך לשחרר את האדם העובד מתלות בלשכת העבודה המונופוליסטית ולהקים בארץ משטר סוציאלי על בסיס לאומי.

אלה שיצאו לעבודה בפרדסי כפר־סבא הגיפו את נס המרד נגד המונופולין של לשכת העבודה המארכסיסטית. עסקני השמאל חשו בדבר בעומק הכרתם, ועל־כן נקטו בכל האמצעים, כדי לשמור על מעמד המונופולין שלהם, כולל שפיכת־דמים, מלחמת אגרופים והנהגת משטר של טירור גלוי נגד המתקוממים לשלטון המארכסיסטי.

השלב הבא היה טבעי — פרישה מן ההסתדרות השמאלית. ככל שגדלה בתנועה השפעת קבוצת הפורשים מן השמאל, א.צ. גרינברג, ייבין, אחימאיר — כן פחתה השפעתם של חוגי „מנורה“. עליהם נוספו עסקנים אחרים שפעלו בזמנו ב„הפועל־הצעיר“, ביניהם יוסף כצנלסון וז'ל מאבות עליית „אף־על־פי“ ויצחק גוריון שמילא לאחר מכן תפקיד מרכזי בהקמת הסתדרות העובדים הלאומית. בהשקפותיהם נגד ההסתדרות השמאלית הודוה אלה עם מפקדי בית־ר בארץ ומאות עובדי הצה״ר ובית־ר שהגיעו ארצה לא הצטרפו להסתדרות השמאלית גם לפני שהוקמה המסגרת הנפרדת לפועל הלאומי. „אירגון עובדי הצה״ר ובית־ר“ קם כאילו מתוך עצמו, לאחר שנמצאו בארץ המוני פועלים בלתי־תלויים בהסתדרות השמאלית.

בכינוס הארצי של „גוש העבודה“ ב־31 במאי 1930, נכחו 40 צירים מכל חלקי הארץ והשתתפו בו ראשי הצה״ר ובית־ר. לנשיאות הכינוס נבחרו עסקני „גוש“ הוותיקים, ליבין מנחלת־יהודה, חפץ מרחובות, לב מפתח־קווה וזאבי מת־לאביב.

מוזכיר „גוש“ א. שן־ארי בשר בנאום הפתיחה: „נמצאים בארץ אלפים פועלים שאינם יכולים להיכנס להסתדרות, הכללית, כיוון שהם מעדיפים את הלאומיות על המעמדיות“. ואותם אלפים כבר קבעו עובדה: ההסתדרות, הכללית, לא היוותה עוד מסגרת בלעדית לפועל העברי בארץ. אמנם לא היתה קיימת עדיין מסגרת נפרדת, חדשה, אבל המוני העובדים הלאומיים מוכנים היו להיקלט בתוך אירגון מקצועי חדש שיתאים להשקפותיהם הלאומיות והסוציאליות. צריך רק לצעוד את הצעד הנוסף, המכריע. והבית־רים נתנו את האות לצעד זה.

„העולים הבית־רים הספיקו להכניס מהפכה שלמה בסדרים היישוביים, אשר לפני זמן קצר היו נחשבים לקדושים“ — אמר יו״ר הצה״ר באותו זמן, ישראל רוזוב, בנאומו בכינוס — „הבית־רי בחו״ל שספג את התורה הלאומית, יודע להעריך את מהותה של ההסתדרות, הכללית, ומבלי להשפיע עליו הוא מעמיד לפני הצה״ר ובית־ר את שאלת אירגונו המיוחד, הלאומי והכלכלי.“

ההיסוסים ב„גוש העבודה“, אם לפרוש מן ההסתדרות או לאו, נסתיימו עם בוא גל העולים הבית־רים מחוץ־לארץ. הם קבעו הלכה, ועל־פיה נקבעו דרכיו של הפועל הלאומי. החלטות הכינוס, שהיו מושפעות ממאורעות כפר־סבא, היו בעלי אופי חד־משמעי:

„בצער רב מציין הכינוס, שבשעה חמורה זו קיבלה מלחמת־הידעות ביישוב צורה של אלימות והתנקשות בחופש הציבור“ — נאמר בטעיף השני משורת ההחלטות (הסעיף הראשון הוקדש לבעיות לאומיות כלליות) — „עסקני המפלגה המאוחדת מנסים בכוח האלימות

להילחם בצדק הרוויזיוניסטי. הכינוס מכריז כי מעשי אלימות לא יפחידו ולא יניאו את הרוויזיוניסטים ממלחמתם השיטתית בעד הבראת התנועה הציונית ותנועת העבודה בארץ. הכינוס מטיל את כל האחריות בעד המעשים הפראיים האלה על מנהיגי, הסתדרות העובדים. הכינוס שולח את ברכתו הלבבית לכל חברי בית"ר בכפר-סבא, העומדים במרץ ובגאווה על ענייניו החיוניים של העובד בארץ — — —

הכינוס מוצא, שמגיע סכסוכים בעתיד במשקנו אפשרית אך ורק עליידי יצירת לשכת עבודה נייטראלית ומוסדות לבוררות חובה בכל נקודות הארץ. הכינוס פונה בקריאה נמרצת לעובדים העבריים לגשת תיכף ומייד להגשמת הרעיון הזה ועליידי כך להציל את המשק העברי מזעזעים מיותרים ומסוכנים.

הכינוס מטיל על המזכירות הארצית לפנות בכרוז מיוחד לתנועת בית"ר בגולה לשם הכשרה מיוחדת, חלוצית, והגברת הרצון לכיבוש והרחבת העבודה העברית בגליל. על המזכירות הארצית לשים לב לכיבוש הגליל ולקרוא בזמן הקרוב לכינוס של העובדים הרוויזיוניסטים בגליל.

הכינוס מציינ ש"הסתדרות העובדים" נהפכה לאירגון מדיני עם תכנית מפלגתית מסוימת המשמשת מכשיר בידי המפלגה המאוחדת. השלטון הדיקטטורי והתכסיסים של המפלגה הזאת בהסתדרות הרסו את התנועה המקצועית החפשית. הכינוס קורא לכל היישוב העובד להילחם בדרך מסוכנת זו בכל האמצעים הציבוריים הנמצאים ברשותו.

הכינוס מכריז שאירגון עובדים רוויזיוניסטים נמצא מחוץ להסתדרות העובדים ובלתי תלוי (נתקבל פה אחד).

הכינוס מטיל על המזכירות לפנות למרכז העולמי של הצה"ר בלונדון בתזכיר מפורט על המצב בתנועת העבודה ועל החלטותיו ולבקשו להעמיד את כל השאלות האלו לבירור הוועידה העולמית של הצה"ר בפראג, לשם אישור רשמי של ההחלטה הנ"ל.

הכינוס מחייב את צירי הצה"ר מארץ-ישראל בוועידת פראג לתמוך בהחלטות הכינוס. הכינוס מחליט שעל כל עובדי הצה"ר ובית"ר להיכנס לאירגון העובדים, ששמו הרשמי, אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר בארץ-ישראל.

בראש האירגון הנ"ל עומדת המזכירות הארצית, הנבחרת עליידי הכינוס הארצי, הפועלת בהתאם להחלטותיו והעומדת בקשר תמידי עם מרכז הצה"ר.

בכינוס נבחרה מזכירות ארצית ראשונה, מורכבת מנציגי הסניפים הגדולים. פ. לכוביזקי מירושלים; י. ליבין מנחלת-יהודה; א. שן-ארי מתל-אביב; אהרן צבי וא. קלגסבלד מגוש השרון; זלוצ'נסקי מתל-אביב; מ. סגל מהגליל. מקום אחד נשאר פנוי לנציג העמק ומקום אחד לנציג "מנורה".

גם בכינוס היסוד של "אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר" עדיין התנגדה "מנורה" לפרישה מן ההסתדרות השמאלית, אולם כוחה של קבוצה זו תש, הגרעין התפורר, ובסופו של דבר השלימו שרידי "מנורה" עם החלטת הרוב והצטרפו אף הם ל"אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר".

לכל מניפי ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר

בארץ ישראל.

ח. נ.

- נזקק להחלטות שהוסמכו בכ"ר דא"ר ח"מ. הגנו שולחים לכם את יתר החלטות של כינוס עובדי הצה"ר ובית"ר:
- (1) לאור הסכם והסכמי בהגזקה העבודה בא"י קודם הכינוס לכל העובדים העובדים בא"י להתאחד לשם יצירת הסתדרות עובדים לאומית על יסוד העקרונות של מדינתם הלאומית על המעמדות ואי שכלביות של ההגזקה המקצועית.
- (2) הכינוס מנסה את השלום לבטל טרובי הצה"ר כלוגדון ובארץ על כוונת הסדני של הסתדרות העובדים והמסלול הסאודית, הסנהלות העסוקה ופעולות בלתי מוסקת נגד הצה"ר ובית"ר בכל החזיות.
- לפי דעתו של הכינוס על הצה"ר לאבכיר את המלחמה כגורם שלישי זה כציונות וביטחון.
- (3) כראש הארגון עומדת הסוכנות הארצית הנבחרת ע"י הכינוס הארצי והעולה בהתאם להחלטות הכינוס ועומדת בקשר מסידי עם מרכז הצה"ר. הסוכנות מורכבת מ" 9 חברים.
- (4) הכינוס מטיל על הסוכנות הארצית לכא כדברים עם מרכז הצה"ר והמקרה הראשית של בית"ר לשם ארגון מוסד כאביל עליה וההתייכונם פעם ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר.
- (5) פעם כמדמים המקימה מנישה של כל חברי הסוכנות.

בכרחה הצה"ר

הסוכנות הארצית
של ארגון העובדים
(הצה"ר ובית"ר)

אשר כחן
ראשית המעמד

3/5

החזר הראשון של ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר

חיפושי הדרך לאחר הקמת "ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר"

אכן, גם לאחר כינוס ה"גוש" במאי 1930 לא נקבעו סופית דרכי העובד הלאומי. ההיסוסים והתהיות עוד היו מרובים. הניתוק הסופי מעל ההסתדרות השמאלית עדיין לא אושר על-ידי מוסדות המפלגה העליונים, וצריך היה לחכות עד אוגוסט 1930, עד שוועידת פראג תאשר הפרישה מן ההסתדרות. מאידך גיסא נמצאו בתנועה הלאומית כאלה שדרשו להקים מסגרת עובדים כללית — הסתדרות עובדים לאומית, שתכלול את כל

העובדים אשר אינם מארכסיסטים, גם שאינם חברי המפלגה הרוויזיוניסטית. אולם לכך קיימת היתה התנגדות, בעיקר בגלל גימוקים מעשיים. בין עסקני העובדים הלאומיים היו שחששו מפני הניתוק המוחלט מן ההסתדרות השמאלית, כיוון וזו העניקה לפועל לא רק יום עבודה, אלא גם שירותים אחרים אשר במדינה נאורה מעניקה אותם הממשלה. התנועה הלאומית לא יכלה אז להבטיח לפועל שירות רפואי, ועל הקמת קופת-חולים לעובדים לאומיים עדיין לא חלמו. באותם ימים היו קיימים השירותים הרפואיים של „הדסה“, של ההסתדרות השמאלית ושל הממשלה המנדטורית. „הדסה“ היתה במהותה הסתדרות פילאנטרופית שסיפקה עזרה רפואית לנצרכים, ופועל המכבד את עצמו לא נאות לקבל שירות רפואי בתורת צדקה. משרד הבריאות הממלכתי עמד על רמה נמוכה ולא סיפק אפילו את הצרכים האלמנטאריים של האוכלוסיה הערבית הנחשלת. לא נותרה, אלא קופת-חולים של ההסתדרות, ולא בנקל אפשר היה לוותר על עזרה רפואית זו. אמנם במרוצת הזמן באה לעזרת העובד הלאומי קופת-חולים עממית, של בני המושבות, אבל עזרה זו נועדה רק לפועלים החקלאיים של בית-ר, ואילו הפועל העירוני נשאר תלוי בשירות הרפואי של ההסתדרות הסוציאליסטית.

במצב זה קשה היה לדרוש מן הפועל קרבן, שעלול היה לפגוע בבריאות בני-משפחתו. ואם למרות הכל הוחלט על הקמת אירגון פועלים של חברי הצה"ר ובית-ר, סברו כי מאלה קל יותר לדרוש קרבן כזה, ואף יותר קל יהא להגיש עזרה רפואית במסגרת מצומצמת. הרחבת המסגרת היתה מסכנת את עצם קיומה, כל עוד לא הוקמו המוסדות לשירות העובד.

אגרת ז'בוטינסקי להסתדרות השמאלית ותשובת א. גולומב

הוועידה העולמית של הצה"ר בפראג לא אישרה את החלטות כינוס העובדים בארץ-ישראל, אלא הטילה על הנהגת המפלגה את התפקיד לנסות שוב להשפיע על מנהיגי השמאל לשנות את האופי המפלגתי והמעמדי של ההסתדרות „הכללית“. בעקבות החלטת זו פנה ז'בוטינסקי ביום 9 בספטמבר 1930 אל מנהיגי ההסתדרות באגרת הבאה:

„לכבוד ההנהלה של הסתדרות העובדים הכללית, ת.א.

אדונים נכבדים!

הוועידה הרביעית של ברית הציונים הרוויזיוניסטים, שנתכנסה בפראג בחודש אוגוסט העבר, קבלה את ההחלטה הנ"ל:

הוועידה ממלאה את ידי הוועד הפועל לעשות את הצעדים הנחוצים בכדי להבטיח את האופי המקצועי הטהור של הסתדרות העובדים ואת האופי הנייטרלי של לשכות העבודה בארץ-ישראל.

בהתאם להחלטה זו הננו מתכבדים לפנות אליכם במכתבנו הנוכחי. עלינו להוסיף, כי בניסיון הזה של משא-ומתן בלתי-אמצעי הננו רואים לא רק מילוי חובה שהוטלה עלינו, כי אם מקווים אנהנו שאולי יעזור הנסיון הזה במידה כל-שהיא בכיוון של גמר סיכוסים בלתי רצויים ושל הקמת אחדות ציבורית וחברתית בארץ.

כידוע לכם יש בארץ־ישראל מספר של פועלים עברים אשר את יחסם אל השאלה המעניינת אותנו כאן אפשר לנסח כדלמטה :

(א) הטבת מצבו של הפועל העברי והתפתחות העסקים המיוסדים על העבודה העברית — שתי המטרות האלה, יד ביד הולכות ואת המטרה הכפולה אפשר להשיג, בתנאי הארץ הנבנית, לא על־ידי מלחמת מעמדות כ־אם אך ורק על־ידי שיטת הסכם הרדי.

(ב) אחד מהבסיסים העיקריים של ההסכם החברתי, ואולי החשוב שבהם הריהי לשכת עבודה נייטראלית, ז. א. לשכה משותפת לעובדים ולמעבידים.

(ג) מוסד שאיננו מכיר בעקרונות האלה, ויהי מוסד של מעבידים או של עובדים, עלול להביא נזק לבנין המדינה העברית.

הפועלים האלה מוצאים, כי הסתדרות העובדים איננה תומכת בהשקפה הזאת, ולא רק שאיננה עוזרת ליצירת הלשכה הנייטראלית, כ־אם גם רואה בתכנית זו סכנה למצבו של הפועל העברי בארץ.

מצד שני חושבים הפועלים האלה, כי הסתדרות העובדים היתה צריכה להיות אירגון פרופסיונאלי טהור, ז. א. אירגון עובדים לשם הגנת האינטרסים הפרופסיונאליים של העובד בלי כל מגמה מפלגתית ; אירגון שיוכל להשתתף בו כל פועל עברי, תהיינה מה שתהיינה דיעותיו בגדר ההשקפה הציונית, בלי שיסבול בגלל דיעותיו אלה שום רדיפות בקרב ההסתדרות. אבל לדאבונם הגדול, מוצאים הפועלים האלה, כי הסתדרות העובדים, בצורתה הנוכחית, קיבלה אופי של אירגון מפלגתי, בפרט וביחוד, הם מאשימים את הנהלת ההסתדרות ואת פקידיה ביחס של איבה אקטיווית כלפי הפועל הרוויזיוניסטי או חבר ברית תרומפלדור, יחס שנתבטא, לפי דעתם, בעובדות מרובות.

במכתבנו זה אין אנו רוצים להיכנס אל תוך התלונות האלה ולחקור את צדקן. די להטעים לעת־עתה, כי חומכים אנחנו בדעתם החיובית, דהיינו : כי נחוצה בארץ־ישראל הסתדרות עובדים עברית בעלת אופי פרופסיונאלי טהור, הסתדרות נקיה מכל מגמה מפלגתית ומתיחסת יחס שווה לכל חבריה בלי הבדל של מפלגה או השקפה ; ושנית, כי מחוייבת הסתדרות כזו לשאוף באופן אקטיוו ליצירתה ולהשלטתה של לשכת עבודה נייטראלית.

ואף גם נגיד : אם כי איננו מסכימים לדיעה שרבויה הסתדרויות־עובדים במדינת אחת, הנהו, כביכול, סכנה לפועל עצמו ולמשק הלאומי כולו, — בכל זאת מבכרים גם אנחנו שתהיה בארץ־ישראל רק הסתדרות פרופסיונאלית אחת של כל העובדים העברים. את יצירת הסתדרות עובדים שניה היינו חושבים למותרות, וגם ללא רצויה, אלא אם כן יוברר לנו באופן מוחלט, כי ההסתדרות הקיימת איננה רוצה בלשכה נייטראלית ואיננה רוצה לשאת אופי בלתי־מפלגתי ופרופסיונאלי טהור.

הננו מתכבדים, על־כן, להציע לפניכם שיטת בירור הדברים, אשר אולי, כאשר מקווים אנו וגם שואפים, תעזור להצלת אחדותו של ציבור הפועלים העברים. השיטה הזאת היא משא־ומתן בלתי אמצעי ביניכם ובינינו, ע"י באי־כח שיתמנו משני הצדדים, ואשר תעודתם תכיל, בין שאר העניינים המתאימים (שאוילי תואילו להציע מצדכם) גם את הסעיפים האלה :

(א) האופי הבלתי־מפלגתי של הסתדרות הפועלים, מוסדותיה ופקידיה.

(ב) האופי הבלתי־מפלגתי של כל עתון המוצא על־ידי ההסתדרות או המקבל תמיכה כל שהיא מכספי ההסתדרות או בעזרת השפעתה הרשמית של ההסתדרות.
הגנו מחכים לתשובתכם הנכבדה על הצעתנו זו, ואם תהיה חיובית, נודיע לכם בלי דיחוי את שמות באי־כוחנו בארץ שימשיכו את המשא־ומתן עם באי־כוחכם.
בכבוד גמור,

בשם הוועד הפועל לברית הציונים הרוויזיוניסטים (ברית הצה"ר)"

בתשובה לאיגרת של ז'בוטינסקי להנהלת ההסתדרות, באה תשובה חתומה על־ידי א. גולומב, הדוחה את ההצעה למשא־ומתן. אחרי שגולומב הכחיש את האופי המפלגתי של ההסתדרות, הביע את התנגדותו לצמצום תפקידיה במסגרת פרופסיונאלית בלבד.
„לפי כל טבעו, תפקידו ומטרותיו של הפועל העברי בארץ־ישראל, אין הסתדרותו יכולה להיות פרופסיונאלית בלבד. עתידו של הפועל עצמו וגורל היישוב העברי, אשר אותו הוא בא לבנות ולהקים, הנם כל־כך צרופים וקשורים בפעולה הציונית, הכלכלית והתרבותית, עד שאין הסתדרות העובדים העברים יכולה להינזר ממנה ולהצטמצם במלחמה על שכר ושעות עבודה.”

גם להקמת לשכות־עבודה נייטראליות התנגד גולומב באיגרת התשובה, אם כי הוא הסכים ללשכות „משותפות”. אמנם ז'בוטינסקי באיגרתו כרך משום־מה את שני המושגים יחד, אבל ההבדל ביניהם היה רב, וז'בוטינסקי עצמו הדגיש אחרי־כן את ההבדל במכתב להסתדרות העובדים הלאומית ב־9.3.34. הבדל זה בא לביטוי גם בסיכסוך כפר־סבא. ההסתדרות השמאלית הסכימה ללשכות משותפות עם נותני־העבודה, מתוך הנחה שאיגודי המעסיקים חלשים, לא מגובשים, והעבודה בהם מתנהלת על־ידי מתנדבים־עסקנים. ההסתדרות השמאלית עם מנגנונה האדיר, שעסקניה הם מקצועיים, יכלה בנקל להשתלט על „הלשכה המשותפת”. לעומת זאת סירב השמאל בתוקף לקיים לשכות „נייטראליות”, שיעמדו תחת מרות ציבורית כללית, ושיעבדו בהן פקידים נייטראליים. גולומב בתשובתו הדגיש התנגדות זאת.

ובאשר למשא ומתן עם הצה"ר לקביעת דרכה של ההסתדרות, כתב גולומב:
„למשא־ומתן על דרכה של ההסתדרות אין הוועד הפועל של ההסתדרות מוסמך. עיקרי דרכה של ההסתדרות נקבעים אך ורק בוועידות הכלליות של הפועלים, שבהן ניתנת האפשרות לכל קבוצת פועלים בתוך ההסתדרות להביא את הצעותיה ע"י ציריה הנבחרים.”

גולומב התעלם מן העובדה שרשימות הרוויזיוניסטים למוסדות ההסתדרות נפסלו באורה שרירותי עוד בשנת 1929, ויצוגם חוסל.
עוד נסיון של הצה"ר למנוע את הקרע בציבור הפועלים — נכשל, כי מפא"י לא חפצה לוותר על שליטתה הבלעדית בציבור זה.

על תשובתו של א. גולומב באו פניות נוספות של מרכז הצה"ר, אולם ברור היה כי מאמצי ההנהגה בלונדון למנוע את הקרע בין העובדים בארץ לא ישאו פרי. בינתיים יצרה

התנועה בארץ עובדה קיימת: „אירגון עובדי הצה״ר ובית״ר“ גדל והתרחב, ככל שגדלה התנועה וככל שהוסיפו לבוא צעירים בית״רים מן הגולה. פלוגות העבודה של בית״ר התבססו בגליל, בשרון ובשומרון, והן נשאו את דגל העובד הלאומי והתייצבו ראשונים בחזית, לכיבוש העבודה מידי הערבים ולשחרור העובד מן המונופולין המפלגתי של ההסתדרות השמאלית.

בראשית ימי הפרוספריטי

בשנת 1931, זו שנת הקונגרס הציוני ה־17, אין הכרוניקה מציינת התנגשויות מיוחדות בין השמאל ובין העובד הלאומי. „אירגון עובדי הצה״ר ובית״ר“ עדיין לא התגבש, ועדיין התנהלו ויכוחים פנימיים על דרכי האירגון, ואם כי בשנה זו הגיעה התנועה הרוויזיוניסטית לשיא הצלחותיה בבחירות לקונגרס, נמשכו בתוך צמרת התנועה חילוקי־דיעות מרחיקי לכת בין קבוצת מאיר גרוסמן לבין ראש־בית״ר והצעירים הארץ־ישראליים. התנועה התכוננה לכינוס בית״ר בדאנציג, בו הוחלט רשמית על הגיוס הבית״רי לשירות לאומי בארץ־ישראל.

החלטת בית״ר דאנציג הקדימה את גדודי נח״ל בצבא ישראל בדור שלם. מטרות השירות הבית״רי דומות היו למטרות השירות בנח״ל — מגל ומגן; כיבוש עבודה והכשרה הגנתית; חלוצים בשדה החקלאות וחיילים בשדה־המערכה. היתה זו ירושה שהנחיל לדור הבית״רים יוסף תרומפלדור, גבור תל־חי ויוזם גדודי־העבודה, לאורה נהרו רבבות צעירים בכל תפוצות הגולה למחנות ההכשרה של בית״ר.

הכינוס בדאנציג הקדיש חלק גדול מדיוניו לבעיות העבודה בארץ ולבעיות „אירגון עובדי הצה״ר ובית״ר“. ברור היה שהעולים הבית״רים יגבירו את כוחו של אירגון העובד

פלוגת בית״ר על־שם טיומקין, רחובות 1930

הלאומי, והכינוס חייב היה להתוות את קווי הפעולה של כוח זה, ולתת תשובה לאלה שדרשו הקמת הסתדרות עובדים לאומית.

בינתיים באו ימי שפע לארץ-ישראל. לא היו ימי פרוספריטי בארץ כתקופת העליה החמישית, בעיקר בשנות 1933–1936. העליה החלוצית ההמונית בצד עליית בעלי-החן ממזרח-אירופה ומגרמניה ואוסטריה, יצרו תנועה גדולה של בנין ויצירה, ביחוד במרכזים העירוניים. הוקמו מושבות חדשות, המושבות הוותיקות התרחבו והערים גדלו והרחיבו תחומיהן. מטעי ההדרים פרחו והעניקו שפע של ברכה לפרדסנים ולפועלים. גם המסחר פרח, ואתו צמחו מפעלי חרושת ותעשייה; חברת האשלג נכנסה לשלבי ייצור; הוקם הנמל בחיפה; הונח צינור הנפט מעיראק לבתי-הזיקוק במפרץ חיפה; הורחבו מפעלי החשמל. הגזירות על העליה לא האריכו ימים ו-400 אלף עולים נכנסו ארצה בתקופת העליה החמישית. לולא הקיצוב בסרטיפיקאטים היתה תנועת העליה יותר נרחבת, כי בארץ שרר מחסור חמור בידים עובדות ורבבות יהודים מתפוצות הגולה התדפקו על שעריה. מעתה לא נזקק עוד הפועל בארץ לחסדי פקיד לשכת העבודה כדי לזכות ביום עבודה; הוא לא היה צריך לנדוד לאיזורים מרוחקים למצוא את פרנסתו, כי היא היתה מצויה בשפע באיזורי הערים והמושבות. לא היה צורך בהשראה חלוצית, כדי לצאת לעבוד בבנין, כי עבודה זו הכניסה שכר יפה. על-מנת להתגבר על המחסור בידים עובדות, בחרה הממשלה המנדט-טורית בדרכים האנטי-ציוניות המיוחדות לה, בפתחה את שערי הארץ לפועלים זולים מן החוץ ומן המדבריות של הארצות השכנות. פועלים חורנים ובידואים מילאו את הארץ, בעיקר את המפעלים הממשלתיים. שכר-העבודה שלהם היה זעום. הם לא נזקקו לבתי-מגורים, אלא התרכזו בצדי הדרכים, ישנו בלילות תחת כיפת השמים ועמלו מעלות השמש עד שקיעתה תמורת פרוטות. הממשלה היתה מעוניינת בחדירת פועלים אלה ארצה, כי הם הורידו את מחירי העבודה הבלתי-מקצועית במפעלים הממשלתיים שהוקמו בארץ.

אבל למרות המוני הפועלים הזרים ועל אף המדיניות הכלכלית האנטי-ציונית של ממשלת המנדט, שרר שפע בארץ. אמנם היה זה שפע בן-חלוף; לא נחקקו חוקי-הגנה על התעשייה הקיימת. ההון הרב שהוזרם ארצה, בעיקר על-ידי בעלי הון פרטיים, לא בנה מפעלים יצרניים שיבטיחו את התעסוקה לפועל גם אחרי תום תקופת הבניה. הענף היצרני היחיד שזכה להתפתחות עצומה בשנות העליה החמישית היה ענף הפרדסנות. אולם במרכזי הערים לא הוקמו מפעלי-חרושת, שיבטיחו עבודה לפועלים אחרי שהבניה תגיע לרווייה. כל השפע נראה היה ללא בסיס וללא יסודות יצרניים. השאיפה של המפלגות השמאליות בשנות העליה הראשונות לבסס את היישוב העברי על הענף החקלאי בלבד — נתגלתה כשאיפה מכשילה, משום שבענף זה לא יכול היה האיכר העברי, בעל הדרישות התרבותיות, לעמוד בהתחרות עם החקלאי הערבי, בעל רמת חיים פרימיטיביות. ההשקפות הפסטרואליות על בן-כפר עברי מנעו את התפתחות מקורות היצירה והפרנסה של הפועל העברי בערים, ובשטח זה לא עשתה ההסתדרות השמאלית כמעט ולא כלום בשנות העליה הראשונות. מקורות העבודה של הפועל העירוני היו בעיקר- בענף הבנין, שנותני העבודה בו היו בעיקר הקבלנים הפרטיים.

התוצאה היתה שהפועל העירוני לא ראה את עצמו תלוי בלשכות העבודה השמאליות. העולים שהגיעו ארצה נקלטו יפה באיזורי הערים, ללא עזרת ההסתדרות דק מעטים מבין העולים כיוונו את דרכם לאיזורי פיתוח חקלאיים שבהם עדיין היתה השפעה ניכרת להון הלאומי (שהפך להון הסתדרותי). מעטים נחלצו למיבצעים חלוציים באותן השנים, ובין המעטים ניכר היה מספרם של כגויסי בית"ר, אשר הלכו לכפר. למרות השפע ששרר בערים.

ובעוד הפועל העברי משתחרר מן השיעבוד ללשכות השמאל בערים, הציבה בית"ר דגל איתנה בתחום החקלאי. החלטות כינוס דאנציג היו רבי-משמעות. ומאות בית"רים זרמו ליישובים בשרון, בשומרון, ובעיקר בגליל, במטרה לכבוש שם את העבודה מידי הערבים. החלוצים הבית"רים ויתרו מרצון על הריווחים הקלים מעבודה בערים והלכו לכפרים נידחים להתמסר לעבודה חקלאית מפרכת שלא היה עמה שכר ראוי. בשנת 1931 הקימה בית"ר את ישובה החקלאי הראשון על-יד נתניה, על שם הציוני ההרצלאי ז. טיומקין. נפתולים קשים ליוו את הבית"רים בעלותם על הקרקע. תוך סיכסוכים עם הערבים השכנים שתבעו לעצמם זכות-הזקה על הקרקע.

פלוגת בית"ר ברמת-טיומקין, 1930

כך עוצב האופי של הפועל הבית"רי בכפר וכך התגבש כוחו של העובד הלאומי בעיר. המחסור בידים עובדות ניתק את הפועל מתלות בלשכה, והוא יכול היה להצטרף אל מפלגה אפוזיציונית מבלי לחשוש מידו הנוקמת של פקיד הלשכה. מעמד הפועל העירוני, אשר התפתח בימי העליה הרביעית, כבש לחלוטין את ההגמוניה בקרב ציבור הפועלים בארץ. מספר העובדים הלאומיים בערים גדל והלך, ככל שגדלה והתפתחה התנועה הלאומית בארץ. האמצעים הנקמניים של פקידי השמאל לא יכלו עוד למנוע את התפשטות האידאות הלאומיות בקרב הפועלים. לא נשארה, איפוא, לפקידים אלה דרך אחרת, אלא להרתיע את הפועל באמצעי אלימות גלויים. בכוח האגרוף ניסו להוריד פועלים „בלתי־מאורגנים" מן העבודה, תוך שיסוי בלתי־פוסק בעובד הלאומי והשמצתו על כי הוא „מוריד מחירים" ומתחרה, כביכול, ב„פועל המאורגן". תחילה התנהלה המערכה בשטחי ההדרים במושבות, ואחרי־כן החלו התנפלויות יום־יומיות על פועלי הבנין בערים. סיכסוכי העבודה על רקע פוליטי נתרבו בכל חלקי הארץ. ההסתדרות השמאלית אירגנה „משמרות" של אנשי־אגרוף ודם רב נשפך עקב המאמצים של מנהיגיה לשמור על זכות המונופולין בשוק־העבודה.

הקונגרס ה־17

עם הסערת הפנימיות, על רקע בעיות העבודה, גברו גם הסערות המדיניות. כשלון ההנהגה הציונית בראשותו של ד"ר וייצמן עוררה תסיסה אפוזיציונית בקרב רוב המפלגות הציוניות, ואפילו בקרב ציוני ארצות־הברית, ובקונגרס ה־17 עמד ד"ר וייצמן מול ההתקפות של הרוויזיוניסטים, ובמידה מסוימת גם של „המזרחי" והציונים הכלליים. היחידים שנשארו נאמנים לקו המדיני של וייצמן היו המפלגות הסוציאליסטיות, שחששו מפני עליית התוגים הלאומיים לשלטון בהסתדרות הציונית.

בקונגרס ה־17 נאלץ ד"ר וייצמן להתפטר, ובמקומו נבחר ד"ר נחום סוקולוב, שניהן כנשיא ההסתדרות הציונית עד שנת 1935. באותו קונגרס נפערה התהום בין התנועה הלאומית לבין המפלגות הסוציאליסטיות שביקשו להתעלם מן היסוד הממלכתי של התנועה הציונית. לאחר „מאורעות" תרפ"ט ולאחר הגזירות המדיניות שליוו אותם, דרש ז'בוטינסקי בשם סיעת הצה"ר שהקונגרס יצהיר על המטרה הסופית של הציונות — הקמת מדינה עברית בארץ־ישראל. אולם דרישה זאת נדחתה על־ידי הרוב בקונגרס. המפלגות השמאליות התנגדו למדינה עברית מטעמים אידיאולוגיים־קומופוליטיים, ואילו המפלגות האחרות, שתחילה נטו להצביע בעד ההצעה הרוויזיוניסטית, נרתעו ברגע האחרון, בגלל מברק מבויים שהגיע מא"י בחתימת א. גולומב וס. שושני, בו הזהירו מפני „התחדשות המאורעות" בארץ, אם תתקבל ההחלטה. הצעת מפא"י להסיר את ההצעה מעל סדר־היום הובאה להצבעה אישית, ונמצא רוב של „אומרי „הן" — היינו להסיר מעל סדר־היום את ההצעה על מטרתה הסופית של הציונות.

ז'בוטינסקי קרע את כרטיס ציר הקונגרס שלו, אחד מצירי הצה"ר עלה על במת

הנשיאות ובהסירו מעליה את הדגל הציוני, סימל במעשהו את הבגידה שבגד הרוב בקונגרס בצוואתו של הרצל. סיעת הרוויזיוניסטים עזבה באורח הפגנתי את הקונגרס. אחרי דיונים החליטה הסיעה לחזור לשיבות הקונגרס, על-מנת לסייע בהדחתו של ד"ר וייצמן. להצה"ר הוצע להצטרף לקואליציה החדשה של ההנהלה הציונית, אבל הרוב במפלגה התנגד לכך. התנגדות זו היתה מעין פשרה בין חוגי גרוסמן, שדרשו להצטרף לקואליציה, לבין נאמניו של ראש בית"ר, אשר הציעו לפרוש מן ההסתדרות הציונית ולהקים מסגרת ציונית חדשה, ממלכתית, נאמנה לתורתו של הרצל.

בקונגרס הציוני ה-17 הגיעה המפלגה הרוויזיוניסטית לשיא כוחה, אולם באותו קונגרס כבר נתגלו סימני הקרע בתוך המפלגה. חוגי גרוסמן, שהיוו רוב בהנהגת התנועה, התנגדו לדרכו המדינית של ראש בית"ר ולשאפתו לנהל מדיניות ציונית עצמאית. הם גרסו נאמנות ללא סייג להסתדרות הציונית. במאבק זה בין שני המחנות במפלגה, מצא ראש בית"ר את הצירים הארץ-ישראליים לצדו. הם היו בעד הקמת מכשירים אירגוניים עצמאיים, כדי לבצע בהם את המטרות הלאומיות של הציונות; הם היו בעד הקמת הסתדרות עובדים לאומית ובעד ניהול מדיניות ציונית עצמאית. בעיניהם לא היתה קדושה המסגרת, אלא המטרה.

ערב ועידת קאטוביץ, שנערכה בשנת 1933, זמן קצר לפני עליית-הדם על רקע רצח ד"ר ח. ארלוזורוב, הי"ד, ניכר היה שהמפלגה הרוויזיוניסטית הולכת לקראת פילוג. המערכה בין שתי הסיעות התנהלה במלוא המרירות, ועתון „חזית העם“, ששימש אז כ„בטאון אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר" ניהל תעמולה חריפה נגד סיעתו של גרוסמן. הקרע בתוך המפלגה הלך והעמיק, אולם בוועידה נמצא רוב שתמך בעמדת חוגי גרוסמן. ז'בוטינסקי שמצא את עצמו במיעוט בצמרת מפלגתו, הודיע על פרישתו מן המרכז. יחד עם תלמידיו-נאמניו עבר לווארשה, ושם הודיע על משאל-עם שייערך במפלגה על-מנת שהמוני החברים יכריעו על גורל התנועה. אנשי גרוסמן התנגדו למשאל-העם והם המשיכו לקיים את המרכז בלונדון. הקרע הפך לעובדה, ובקונגרס הציוני ה-18 הופיעו אנשי גרוסמן כסיעה נפרדת. הם מנו 7 צירים, לעומת 45 הצירים מטעם הרוויזיוניסטים.

הוחרף מטע השמאל נגד הרוויזיוניזם

שנת 1932 החלה בסימן המערכה החריפה נגד העובד הלאומי. דם רב שפכו בארץ „משמרות“ האגרופנים של ההסתדרות, אשר ניסו בכל מחיר למנוע את התבצרות אירגון העובד הלאומי. מאמרי „דבר“ בתקופה זו מעידים כי המלחמה ברוויזיוניזם הועמדה במרכז פעילותה של ההסתדרות השמאלית ושל המפלגות הסוציאליסטיות. הפחד מפני עלייתה של התנועה הלאומית לשלטון בהסתדרות הציונית הכשיר את כל האמצעים למלחמה ברוויזיוניזם.

אולם בשנה זו התבצר מעמדו של העובד הלאומי גם בתנועה הלאומית, ועסקני אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר עמדו במרכז הפעילות המפלגתית שנים אחדות, עד שמאורעות

מדיניים העבירו את מוקד המאבק של התנועה הלאומית מתחומי הכלכלה לתחומי המדיניות והבטחון. באותה שנה נתלבנו הבעיות האירגוניות של העובד הלאומי ונתבססה ההכרה כי אין די ביצירת אירגון פועלים מפלגתי, אלא שיש להקים הסתדרות עובדים לאומית, שתכלול בקרבה את כל אלה אשר אינם סוגדים למולך האדום. בזו אחר זו נתקבלו החלטות בדבר הקמת הסתדרות עובדים לאומית, אם כי בגלל תנאים אובייקטיביים נדחה ביצוע ההחלטות עד לשנת 1934.

ביום 29 בינואר 1932 החל להופיע „חזית-העם“, עתון לוחם שריכוז סביבו את המנהיגים האקטיוויסטיים במפלגה. לא עברו אלא מספר חדשים וביום 11 בנובמבר 1932 הפך העתון לבטאון אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, נושא דגל המערכה של העובד הלאומי. „השלישיה“ — א.צ. גרינברג—ייבין—אחימאיר — ואתם סופרים ופובליציסטים ברוכי כשרון הפכו את „חזית העם“ לבטאון רב עצמה ורב השפעה בציבור העברי בארץ, ולאורו התחנך דור של בית"רים ועובדים לאומיים.

באותה תקופה פירסם ז'בוטינסקי שורת מאמרים על שלטון האגרוף בהסתדרות „הכללית“, בהם הגיב על הפוגרומים שערכו שליחי ההסתדרות בעובדים הלאומיים. „צלב הקרס האדום“, „שלטון האגרוף בארץ-ישראל“, ובעיקר מאמרו המפורסם „כן, לשבור!“ — שמו קץ לפיקפוקים אם מותר או אסור לפגוע בשלמות הסתדרות העובדים הסוציאליסטית. הפוגרומים שערכו שליחי ההסתדרות בעובדים הלאומיים הסירו את הספק האחרון מלבבות הציבור הלאומי בארץ ובגולה, בדבר אפיה המעמדי-טוטאליטרי של ההסתדרות, ובחילוקי-הדיעות בין הצה"ר בארץ לבין מרכז המפלגה בחוץ-לארץ בשאלה זו — נתקבלה דעת המנהיגים בארץ-ישראל; אין עוד להשאיר את ההסתדרות הסוציאליסטית כבעלת-מונופולין יחידה לאירגון הפועל העברי. המטרה שהועמדה מעתה היתה לארגן את ציבור העובדים הלאומיים, כדי להקים בכוחות משותפים הסתדרות עובדים בעלת אופי לאומי. בינתיים נמשכה המערכה נגד העובד הלאומי בארץ ובגולה בכל עוזה. בירושלים, בפתח-תקווה, בתל-אביב, בחיפה, בהרצליה ובחדרה — פשה הטירור, ובגולה גזרה המנהיגות הרשמית על הבית"רים — לא לעלות ארצה. ביוני שנת 1932 היו מאורגנים בקיני בית"ר בפולין כשלושים אלף איש, והרוב המכריע של הציבור הציוני בפולין תמך בתנועה הלאומית. אולם הממונים על חלוקת הסרטיפיקאטים בסוכנות פסקו, כי אחוז הסרטיפיקאטים שיוקצב לנוער הבית"רי לא יעלה על ארבעה. הם חששו כי תגבורת של עולים בית"רים מפולין תחזק את שורות הנוער הלאומי בארץ, ועל כן גזרו עליהם להישאר בגולה.

מאבקו של העובד הלאומי התפשט, איפוא, גם לתפוצות הגולה, ובעוד שבארץ מנעו ממנו את הזכות להתארגנות עצמאית ולעבודה — נגזר עליו בגולה לכל יעלה לארץ-ישראל.

אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר היה במהותו אירגון ארעי, מעין מעבר בין הפרישה מן ההסתדרות השמאלית לבין ההתארגנות המיוחדת במסגרת כללית לאומית. אמנם עסקני התנועה בארץ נתאכזבו כאשר בוועידת פראג הוחלט לנסות למנוע את הפרישה מן ההסתדרות השמאלית, והאגרות שהוחלפו בין שני הצדדים במשך חדשים רבים, אף הן לא הבהירו את עמדת התנועה לגבי בעיותיו של העובד הלאומי. בינתיים הוקפאה הפעילות של מזכירות האירגון הזמנית שנבחרה בוועידת היסוד במאי 1930. היות ולא קיים היה קו ברור, החליטה המזכירות הזמנית להימנע מכל פעולה.

בכינוס בית"ר בדאנציג שנתכנס בשנת 1931, הושם קץ לתהיות ולחיפוש־הדרך. קו הפעולה נקבע, גם המטרה הובהרה — הקמת הסתדרות עובדים לאומית. אמנם לא בן־יום אפשר להגיע למטרה זו. עוד יהא צורך במשאומתן עם אירגוני עובדים אחרים, מפלגתיים ועדתיים, שצצו בארץ־ישראל. עוד יהא צורך לדאוג לשירותים חיוניים עבור העובד הלאומי, לפני שיקים לעצמו את מסגרתו העצמאית. אבל ההחלטה נפלה, וכאשר ציר ארץ־ישראל בכינוס דאנציג, גרשון שץ, חזר ארצה, יכול היה לבשר לחבריו במזכירות הזמנית, כי תקופת ההיסוסים חלפה וכי הגיעה שעת המעשים.

בטבת שנת תרצ"ב פירסמה מזכירות האירגון כרוז לחברים, בו הוסברו דרכי הפעולה:

„אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, אשר הנהו הגרעין העיקרי להסתדרות העובדים הלאומית, ואשר בגורלו נפל התפקיד הלאומי והציוני החשוב: הקמת ההסתדרות, צריך ומוכרח גם לקבל עליו את הכשרת הקרקע להקמה זו.

חבר! עלינו כרגע להתחיל בפעולה אירגונית נמרצת, כמו בפנים האירגון, כן גם בהסברה רחבה בין כל ציבור העובדים. אשר הרגש הלאומי עדיין פועם בלבנו, בשביל הצטרפותו לתנועת העובדים הלאומית.

כל הפעולה הזאת, יחד עם הקמת קופת־חולים ויתר המוסדות, דורשים סכומים ידועים בכדי להוציאם לפועל.

לך חבר ידוע היטב שאין לרשותנו תקציבים קונגרסיים ותמיכות וייצמניות לפעולה אירגונית וגם לא להקמת פקידות. אנו זקוקים לסכומים הקטנים שהנך נדרש להמציא לנו.

המזכירות הארצית העמידה את עצמה לעבודה המאומצת היום־יומית הזאת בלי כל שכר, הסכומים הדרושים לנו הנם בשביל הוצאות להקמת המוסדות. אותו זמן פירסמה גם נציבות בית"ר את דברה לבית"רים:

„הסתדרות העובדים הלאומית נוצרת להיות מאסף למחנה חלוצי בית"ר העולים ארצה לבנות ולהיבנות בה. היא גם תעזור להגשמת החלטת ועידת דאנציג על יצירת פלוגות עבודה בית"ריות“.

הצעירים הבית"רים נדרשו להטות שכס עם המזכירות הארצית של אירגון העובדים

הלאומיים, במטרה להגשים את הקמת ההסתדרות העצמאית. גם מרכז הצה"ר פנה אל חברי המפלגה לסייע „להגשמת שאיפתו של מנהיגנו הנערץ מר ז. ז'בוטינסקי ומטרת כל תנועתנו: הקמת אירגון מקצועי רחב שיקיף את כל העובדים הלאומיים בארץ”.

במועצה הארצית של האירגון, שנערכה בימים 22–23 בינואר 1932 כבר מסר חבר המזכירות י. גוריון סקירה מקיפה על ההכנות לקראת הקמת ההסתדרות. אולם למרות האופטימיות הרבה של גוריון, עדיין מרובים היו המחססים לצעד מכריע זה, ואפילו ד"ר י.ה. ייבין, אחד המכסימאליסטים באירגון, טען בוויכוח על נושא זה:

„אני מעריך את חשיבות ההסתדרות, אולם צריך להתייחס אליה בזהירות. שינוי שם בלבד יזיק הרבה. קופת־חולים עדיין לא קיימת למעשה — — — יש עוד פחד שבזמן הראשון יפנו אלינו כל העובדים הספרדים ומחוסרי־עבודה בכלל ואנו נעמוד בפני קטאסטרופה. יבואו מקופחים מכל המקומות, ובמקום התחזקות נקבל מפלה, גם רעיונית וגם מעשית. אם ההסתדרות תיכשל ייקבר הרעיון לשנים — — — אני מיעץ קודם כל לחזק את האירגון הפנימי”.

הסכנה היתה שבלי משאומתן מוקדם עם אירגוני הספרדים, התימנים ו„המזרחי”, שבינתיים הוקמו על יסודות רעועים ביותר, ינהרו חברים בודדים להסתדרות העובדים הלאומית, לא מתוך דחיפה אידיאולוגית, אלא מתוך הרגשת קיפוח, מאחר שבני עדות המזרח והחוגים הדתיים קופחו על־ידי השמאל במשרות ובחלוקת עבודה. הם עלולים היו להופיע בלשכות־העבודה של ההסתדרות הלאומית, בתקווה שכאן ימצאו יחס אוהד, נטול אפליות. אולם עם כל היחס הטוב, לא היו עדיין סיכויים ממשיים שהסתדרות העובדים הלאומית תוכל לספק עבודה לכל המקופחים הפונים אליה. ואכזבה נוספת לחוגים המקופחים היתה רק פוגעת באהדתם לתנועה הלאומית ודוחפת אותם לזרועות ההסתדרות השמאלית, והיתה קיימת בעיית קופת־החולים. מר י. פעמוני, שנחשב מומחה לבעיות קופת־חולים הוזמן במיוחד להשתתף בשיבת מועצת האירגון, כדי לחוות דעתו בעניין זה. אולם גם לגבי הקמת קופת־חולים נפרדת נמצאו מסתייגים.

„אני מתפלא על המזכירות שהיא הולכת ליצור קופת־חולים עצמאית — אמר ב. ויינשטיין בוויכוח — זה בניגוד לכל האידיאולוגיה שלנו. בשבילנו המטרה היא קופת־חולים עצמית. הדרך של המזכירות צריכה להיות: (1) אירגון פנימי. (2) הכנת חברים למנהלי העניינים בהסתדרות החדשה. (3) מו"מ עם גופים שונים, „מזרחי”, תימנים, ספרדים וקבוצות בלתי־מפלגתיות. אחרת יבואו רק לחפש עבודה”.

למרות כל ההחלטות היו עדיין ההיסוסים מרובים. עמדת התנועה הלאומית היתה שיש להפריד בין השירותים, שבמהותם הם ממלכתיים, לבין האירגונים המקצועיים או המפלגתיים. ביטוח רפואי חייב להיות מאורגן על־ידי המוסדות הלאומיים, למען כל האוכלוסיה העברית, ואין להפוך עניין זה למכשיר אירגוני או מפלגתי. זו היתה דיעה שהושמעה לא אחת גם לגבי בעיות ההתיישבות המפלגתית, אולם העובד הלאומי גאלץ היה להבחין בין מאבקו האידיאולוגי לבין המציאות היום־יומית; כל עוד לא הוכתר

בהצלחה המאבק למען שירותים ממלכתיים לכל האזרחים, מן ההכרח היה לדאוג לבני-המשפחות המאורגנות במסגרת העצמאית של העובד הלאומי. כל עוד ההסתדרות השמשאלית טיפחה את שירותי הרפואה המעמדיים והפכה אותם לנשק מפלגתי, חייב היה העובד הלאומי להבטיח לעצמו את העזרה הרפואית בכוחותיו הוא. ואמנם מועצת אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר קיבלה החלטות ההולמות את הדיעות שהושמעו במהלך הוויכוח:

„המועצה מחליטה כי מבחינה מדינית, ישובית וסוציאלית, יסוד ההסתדרות עובדים לאומית הוא צורך השעה.

המועצה מטילה על המזכירות להמשיך בריאורגאניזציה של כל הסניפים, לשם קריאת ועידה מייסדת של ההסתדרות העובדים הלאומית, לא יאוחר מימי הפסח. על המזכירות לבוא עד אז במו"מ עם גושים שירצו להיספח להסתדרות. על המזכירות להמשיך את המו"מ בעניין ביטוח רפואי בכיוון:

1. יצירת קופת-חולים עצמאית.

2. השגת הנחות מ„הדסה" ועירית תל-אביב והמועצות המקומיות האחרות.

לסניפים נשלחו „הצהרות" בהן נדרשו החברים לחתום על נכונותם להצטרף להסתדרות עובדים לאומית ולקופת חולים עצמאית. מנהלי הסניפים נצטוו להכניס ריאורגאניזציה בעבודתם ולהחתים גם חוגים אוהדים על „הצהרות", במטרה להרחיב את חוג העובדים המוכנים להצטרף להסתדרות העובדים הלאומית.

בתכנית היה לסיים את ההחתמה בסניפים תוך חודש ימים, עד סוף פברואר 1932, ובינתיים תיכנס המזכירות של האירגון במו"מ עם הגושים השונים על-מנת לברר את נכונותם להצטרף להסתדרות עובדים לאומית.

י. גוריון, חבר המזכירות, כותב:

„ההחתמה הזאת, שהיא בעצם היתה הריאורגאניזציה של האירגון לקראת ועידת היסוד, הצליחה יפה. המכתבים והדו"חות של הסניפים למזכירות הארצית מסוף פברואר והתחלת מרץ 1932 מספרים על מאות עובדים, מחוץ לשורות האירגון, שחתמו על הצהרות".

לכאורה אפשר היה לגשת עתה בלי עיכובים נוספים לביצוע ההחלטות בדבר הקמת ההסתדרות העובדים הלאומית. אלא שבינתיים התרחשו בארץ מאורעות חמורים שגרמו מפעם לפעם לדחיית כינוס היסוד. עברו עוד כשנתיים ימים עד שנקראה ועידת היסוד; ואלה היו השנתיים המרות ביותר בתנועה הציונית.

הוחמר שלטון האגרוף של השמאל

נוסף על חילוקי-הדיעות בין חוגי גרוסמן בהנהגת התנועה בלונדון לבין ראש בית"ר והמפלגה בארץ-ישראל, שגרמו לא מעט לדחיית הקמת ההסתדרות העובדים הלאומית, נמצאו גורמים חדשים אשר עיכבו את פעולות מזכירות האירגון בביצוע הקמתה של ההסתדרות החדשה. המאמצים להקים קופת-חולים עצמאית נתקלו בקשיים מרובים מצד

„הדסה“, שבה היתה השפעה רבה לפקידה ההסתדרות השמאלית. לעזרת הרשויות המקומיות קשה היה לצפות. גם משום שלרשויות אלה לא היתה השפעה רבה בשירותי הבריאות, ביהוד בשאלות האישיות; בתי-החולים השתייכו רובם למוסדות הבריאות של „הדסה“. ואם גם נמצאו רופאים פרטיים רבים, חברי התנועה הלאומית, אשר היו מוכנים להגיש עזרה לעובדים הלאומיים תמורת שכר פעוט או ללא כל שכר, הובעה דווקא מצד רופאים אלה התנגדות עקרונית להקמת קופת-חולים עצמאית.

מאידך גיסא חייבת היתה מזכירות האירגון לטפל בעולים הבית-רים שהתחילו להגיע ארצה במספרים גדלים והולכים. אלה שהצטרפו לפלוגות-הגיוס נמצאו אמנם בטיפול נציבות בית-ר, אבל בשאלות העבודה חייבת היתה לטפל מזכירות האירגון. גם בערים גדל מספר חברי האירגון. נתרבו הבעיות היומיומיות והמנגנון המצומצם לא יכול היה להשתחרר לביצוע משימות בעלות טווח ארוך יותר. הוא היה נתון בקשיים יום-יומיים, שנתרבו בעיקר עם הסתערות אגרופני השמאל על העובדים הלאומיים בכל חלקי הארץ. החלטת כינוס דאנציג בדבר הגיוס לשירות הבית-רי הביאה ארצה גלים-גלים של בית-רים, אשר הגיעו, חלקם בסרטיפיקאטים ורובם כמעפילים בדרכים מדרכים שונות. הפלוגה בראש-פינה התפשטה לעבר משמר-הירדן, יסוד-המעלה, יבניאל ומתולה. מכפר-סבא הועברו קבוצות בית-רים להרצליה, לנתניה ולמושבות השרון האחרות. הוקמו פלוגות-עבודה בכפר-תבור וברחובות וסביבותיה. לחדרה הגיעה קבוצת עולים בית-רים מלאטביה וליטא, ואלה הועברו בחלקם לבנימינה. כך נוצרה חגורה של בית-רים, אנשי עבודה, אשר השפעתם היתה מרובה בסביבות שבהן נקלטו. כך הונח יסוד אנושי ואידיאלי לוגי איתן להקמתה של ההסתדרות עובדים לאומית. אולם דווקא בתקופה זו החלו הסיכסוכים עקובי הדם בענפי העבודה השונים. השמאל הפעיל את האמצעי האחרון, את האגרוף והסכין, לדיכוי התפשטותה של תנועת העבודה הלאומית בארץ.

האות להתגברות שלטון האגרוף ניתן בהרצליה, בענף החקלאות. עד מהרה התפשטו סיכסוכי-עבודה מבויימים בתעשייה ובבנין, ורחובות הערים והמושבות הפכו לשדה מערכה בו נשפך דם העובד הלאומי.

בהרצליה קיים היה הסכם בין לשכת-העבודה המקומית לבין אירגון עובדי הצה"ר ובית-ר, לפיו קיבלו 12 חברי האירגון עבודה במושבה, בה היו כ-350 מקומות עבודה. הסכם זה היה מתחילה לרעת העובדים הלאומיים, אולם הם לא הפרו אותו, כדי לשמור על השקט במושבה.

במאי 1932 נתבקשה קבוצה של בית-רים לצאת לעבודה בפרדס, סמוך להרצליה. הלשכה ההסתדרותית, שהתנגדה להעסקת פועלים שאינם מחבריה, טענה כי ההסכם חל על הרצליה בלבד ולא תרשה עבודה בית-רית „בלתי מאורגנת“ מחוצה לה. היא שלחה אנשי אגרוף להוריד את הפועלים מן העבודה. הם אף לא הסתפקו בכך, אלא החליטו לבטל גם את ההסכם הקיים בהרצליה, ובכוח הזרוע ניסו להרחיק את הבית-רים מן העבודה במושבה. היה זה סיכסוך מלוגה מעשי אלימות שנסתיים בפציעת מספר בית-רים. לא עברו חדשים רבים, וסיכסוכי-העבודה הועתקו לענף הבנין בתל-אביב. תחילתו

של הסיכסוך בשנת 1931, בתקופת „גוש העבודה הרוויזיוניסטי“, כאשר קבוצת עובדים לאומיים קיבלה על עצמה ביצוע סלידת כביש „הגדוד העברי“. העבודה נמסרה לפועלים במישרין על-ידי המחלקה לעבודות ציבוריות של העיריה, השמאל הגיב על-כך בדרכי אלימות והעיריה נאלצה להיכנס כמתווכת בסיכסוך.

למעלה משנה נמשך הבירור, תחילה על-ידי ראש העיר מאיר דיונגוף ז"ל, ואחרי כן טיפלו בכך סגן ראש העיר, י. רוקח וד. צ. פנקס ז"ל, שנתמנה יו"ר ועדת העבודה. התיווך לא הביא לשום תוצאות. ההסתדרות סרבה לשבת לשולחן אחד עם נציגי העובדים הלאומיים, ורק לאחר שהעיריה הודיעה כי היא תסיק מסקנותיה גם בלי השתתפות נציגי ההסתדרות השמאלית, הופיעו הללו לישיבות.

הסיכסוך בתל-אביב בין השמאל לבין כל הגופים הכלכליים

ב־19 בינואר 1932 הושג הסכם בין העיריה ונציגי הקבלנים מצד אחד, לבין נציגי חמש ההסתדרויות עובדים מצד שני (ההסתדרות, אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, הפועל המזרחי, העובדים התימנים ואירגון בעלי-מלאכה). ההסכם קבע תנאי-עבודה ושכרה, וכן הקמת ועדה משותפת לקבלת עבודה לפי מפתח קבוע. אבל ההסתדרות הפרה גם את ההסכם הזה, שלושה שבועות אחרי שנחתם. שוב פרצו סיכסוכים, והפעם התערבו השלטונות והזמינו את הצדדים לשיחות. באותה ישיבה הזהיר נציג העובדים הלאומיים, כי העובדים הלאומיים לא יופקרו עוד לידי אגרופני השמאל:

„האירגון לא יסכים עוד לשלוח את חבריו לעבודה מבלי להגן עליהם“ — אמר גוריון — „ועדות נאמנה לכך יכול לשמש היום הזה: למרות שגוייסו היום משמרות של „מחוסרי עבודה“ הכוללים בתוכם פועלי בית-המטבחים, מדפיסי „דבר“, חייטי הקואופרטיב „עתיד“ וכו' — לא העיז אף אחד להפריע את העבודה ולפצות פה, פחד המשמרות שלנו נפל עליהם“.

על הפועלים הלאומיים החלו להגן משמרות של בית"רים שגוייסו בתל-אביב וסביבתה הקרובה.

בסוף שנת 1932 החרף הסיכסוך בין ההסתדרות השמאלית לבין אירגון הקבלנים. אותו זמן עוד שררה אבטלה בין פועלי הבנין, והמרכז הקבלני של ההסתדרות ניצל עובדה זו והעסיק פועלים בתנאים ירודים. אירגון הקבלנים טען, כי לא יתכן שההסתדרות תייצג את ציבור הפועלים, כאשר היא מופיעה נגד הקבלנים, ולעומת זאת תנצל פועלים שעה שהיא מעסיקה אותם בעבודות הבנין המבוצעות על-ידה.

מאידך גיסא תבעה לעצמה ההסתדרות השמאלית את הזכות להעסיק בבנינים המוקמים על-ידה אך ורק פועלים המאורגנים בלשכתה, ואילו מהקבלנים דרשה לשמור על „עבודה מאורגנת“, שפירושה — פועלי ההסתדרות השמאלית. אירגוני עובדים שמחוץ לשמאל עלולים היו לקפח לחלוטין את זכותם לעבודה בתל-אביב, והקבלנים ששבעו את תעלולי השמאל סירבו להיענות לתביעותיו.

אירגון הקבלנים החליט, איפוא, ללכת בדרכי „המרכז הקבלני“; מה מרכז זה מעסיק רק פועלי ההסתדרות השמאלית — גם הם יעסיקו רק פועלים שמחוץ להסתדרות זו. בהתאם להחלטה זאת קיבל אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר ביצוע עבודות בשני בנינים, בית הקבלן פכטהולד, מלון קטי דן, ברחוב הירקון, ובית הקבלן דרכסלר ברחוב בן-יהודה. השמאל הגיב בפוגרום. קירות שזה עתה הוקמו — נהרסו, ראשיהם של פועלים לאומיים נופצו ורחובות ת"א הפכו לשדה-קרב. הממשלה אמנם התערבה בסיכסוך, אך נציג המושל שקרא את הצדדים לשיחות קבע כי „לא מועצת פועלי תל-אביב אחראית למעשי הטירור“. הוא לא קבע מי בכל זאת הרס את המבנים וניפץ את הראשים.

לעובדים הבית"רים לא נשארה ברירה, אלא לגייס חברים ולהציב אותם במשמרות, כדי להגן על הפועלים. כאשר המושל קרא את הצדדים שוב לשיחות בבנין העיריה, כבר יכול היה נציג העובדים הלאומיים לבשר לעיריה ולאירגוני הפועלים כי „שקט השתרר בחזית“. הפורעים השמאליים לא העיזו עוד לפגוע בפועלים הבית"רים.

שוב העלו הגופים הלא-הסתדרותיים את התביעה להקים לשכת-עבודה עירונית, נייטראלית, בה ישתתפו נציגי מוסדות העובדים ונותני העבודה, אך נציגי השמאל התנגדו לתביעה זו.

ביום 14 באוקטובר 1932, לאחר שגבר גל הטירור השמאלי, שלחו נציגי הקבלנים איגרת לראש העיר מ. דיזנגוף ובה קבעו כי הם יהיו מוכנים להשתתף במר"מ על לשכה נייטראלית:

א. אם ישתתפו בה נציגי כל העובדים.

ב. אם האחראים על שפיכת-הדמים במקומות העבודה יודיעו בפומבי כי הם מפסיקים את הטירור.

ג. אם העיריה תפרסם בפומבי את הדו"ח שלה הקובע מי מונע הקמת לשכה נייטראלית.

בגילוי דעת שפירסמו הקבלנים, הם הוקיעו את „המרכז הקבלני“ של השמאל, על שהוא מעסיק פועלים יומיים, ללא הגבלת שעות העבודה, ובתנאי שכר ירודים. שוב התערבו השלטונות בסיכסוך, ואחרי משא-ומתן ממושך הושג הסכם זמני, לחודש ימים, כפי שהוצע על-ידי יו"ר ועדת העבודה של העיריה ד.צ. פנקס ז"ל.

לשכת-עבודה נייטראלית בתל-אביב

תנאי ההסכם קבעו הקמתה של ועדה משותפת על-ידי עיריית תל-אביב, בהרכב „מקבלי העבודה“, שהם: מועצת פועלי תל-אביב ויפו, אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, הפועל המזרחי, התאחדות התימנים ומרכז בעלי-מלאכה — מצד אחד, ו„נותני העבודה“: אירגון קבלני הבנין — מצד שני.

„מועצת הוועדה מורכבת: א. מהיו"ר ושני ב"כ לכל אירגון ואירגון הנ"ל המשתתף בוועדה. ב. ב"כ מועצת העיריה, הוא יו"ר הוועדה ומנהל את ישיבותיה;

כל ההחלטות מתקבלות לפי הסכמה כללית, בלי זכות הכרעה ליר"ר.
ההסכם גם קבע את המזכירות המוציאה לפועל של הוועדה, מורכבת מ-4 חברים, ולהם יחד זכות חתימה. חברי המזכירות הם:

„פקיד ממונה על-ידי העיריה (באופן תמידי), ב"כ מועצת פועלי ת"א ויפו (באופן תמידי) וב"כ אחד של יתר אירגוני הפועלים הנ"ל, המתחלפים ביניהם לפי תור מוסכם בכל חודש, וב"כ קבלני הבנין (באופן תמידי)“.
תפקידי הוועדה אף הם נקבעו:

„יציבת תנאי העבודה וחלוקתה בבנין ובעבודות ציבוריות בעיר תל-אביב, וכן, „לחלק עבודה בין אירגוני העובדים לפי המפתח: 66 אחוז — למועצת פועלי ת"א ויפו, 11 אחוז לאירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, 11 אחוז להפועל המזרחי ו-11 אחוז להתאחדות התימנים, או לפי מפתח שיקובל בעתיד על-ידי העיריה“.
לאחר שההסכם קבע את תנאי העבודה, הקבלנית והיומית, של הפועלים, הקדיש סעיף מיוחד לבוררות חובה, במקרה של סיכסוך אשר אינו מתיישב על-ידי הוועדה.
„במשך שני ימים מחייבים שני הצדדים להביא את הסיכסוך לפני בוררות חובה של זבל"א ועל הצדדים למנות במשך 48 שעות את הבוררים. עד גמר הבוררות — נמשכת העבודה. הבורר השלישי ייבחר מתוך רשימה של עשרה איש, שייבחרו ע"י האירגונים הנ"ל“.

אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר לא יכול היה להיות מרוצה מן האחוז שנקבע לו במפתח חלוקת העבודה, ביחוד נוכח העובדה שציבור העובדים הלאומיים, בעיקר בתל-אביב, גדל מיום ליום. אבל בכל זאת, היה בהסכם זה משום נצחון מוסרי, במאבק הממושך להשלת לשכות-עבודה נייטראליות ובוררות חובה. ההסכם שהושג, ולו רק זמנית, קבע בבירור את שני העקרונות החשובים, אשר השמאל בשום פנים לא רצה לקבלם.
התוצאה המיידית של ההסכם היתה, שפועלי ההסתדרות השמאלית אמנם נכנסו לעבוד בבניני פכטהולד ודרכסלר, אבל גם פועלי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר נכנסו, זו הפעם הראשונה, לעבודה בבנינים שהקים „המרכז הקבלני" של ההסתדרות. היה זה נצחון מוסרי חשוב. „המרכז הקבלני" לא נשאר עוד סגור לפני העובד הלאומי.

סיכסוך פרומין

מענף הבנייה באיזור תל-אביב התפשטו ההתנפלויות על פועלים לאומיים לענף התעשייה בירושלים, שהיה עדיין בשלבי ההתפתחות הראשונים. באוקטובר שנת 1932 פרץ הסיכסוך המר והממושך בבית-החרושת לביסקוויטים „פרומין“. היה זה מפעל לא גדול, כשלושים איש הועסקו בו, וכל הסערה פרצה, לכאורה, על רקע של מה-בכר, מעין סערה בצלוחית מים. פועלת לאומית אחת נתקבלה לעבודה. בעוד שהשמאל דרש לשמור על „עבודה מאורגנת" במפעל, היינו עבודה שכולה נמצאת בידי ההסתדרות

השמאלית. בעל המפעל התנגד לגוף מארכסיסטי זה והעדיף לראות במפעלו פועלת לאומית, ולו גם אחת.

כארבעה חדשים נמשך הסיכסוך, חברי בית"ר נפצעו ואנשי האגרוף הובלו לבתי־משפט. ההסתדרות לא נרתעה מלהכריז "חרם" על מפעל חלוצי זה, שהניח יסודות ליצוא מוצריו גם לחוץ־לארץ. הסיכסוך היכה גלים בכל הארץ, והגיע הרחק אל מרכזי הציונות בתפוצות ישראל. במשך שבועות וחדשים עמד היישוב בסימן המאבק על זכותה של הפועלת הלאומית לעבוד במפעל "פרומין", ובסופו של מאבק זה, לאחר שנשפך דם רב ונגרם חילול שם ישראל ברבים — הושגה פשרה: פקידי ההסתדרות קיבלו את העקרון שזכות לעבודה שמורה במפעל גם לפועלים החברים באירגון עובדי הצה"ר ובית"ר.

על פרשת הסיכסוך סיפר בעל המפעל בעדותו במשפט נגד אנשי האגרוף שהתנהל בבית־המשפט בירושלים:

"כאשר יסדנו את בית החרושת, קיבלנו פועלים באופן חפשי. היו מתקבלים גם פועלים כאלה שפנו אלינו בשעת צורך. לאירגון הפועלים המקומי לא פנינו מעולם בבקשה שימציאו לנו עובדים. הסיבה לשביתה היתה שקיבלנו פועלת נוספת. הית צורך בכך, מאחר שהבאנו מכוונות חדשות, הפועלת החדשה לא גרמה לפיטורי העובדים האחרים.

לאחר שקיבלנו את הפועלת פנו אלינו באי־כוח הפועלים בדרישה לפטר אותה, משום שהיא איננה רשומה בהסתדרות העובדים. אנו סירבנו למלא את הדרישה הזאת.

בשביעי לחודש אוקטובר בבוקר באו הפועלים לעבודה כרגיל. הם החלו בהכנת הבצק וכשגמרו את הלישה הפסיקו מייד את העבודה, ישבו על־יד המכוונות והודיעו שלא ימשיכו לעבוד, כל עוד לא נפטר את הפועלת החדשה. ביקשתי מהפועלים להמשיך בעבודה, או לעזוב את בית־החרושת, אולם הם לא מילאו אחרי הדרישה, ואז ביקשתי את עזרת המשטרה לפנות את המקום.

באי־כוח המושל, ה' ג'קובס, הזמין אותי ואת באי־כוח מועצת פועלי ירושלים, בכדי ליישב את הסיכסוך. ברם ההתערבות לא נשאה פרי. הצענו שנית לכל הפועלים לחזור לעבודתם ולמסור את כל הסיכסוכים לבוררות. הצעתנו לא נתקבלה גם הפעם. באי־כוח מועצת פועלי ירושלים הודיע כי לא יסכים לשום בוררות, כל עוד לא יפטרו את הפועלת החדשה. לא הסכמנו לכך. לפי דרישת המשטרה פינו הפועלים את המקום, וכעבור ימים מספר, לאחר שהצענו שנית למועצת פועלי ירושלים להשפיע על הפועלים לחזור לעבודתם ולמסור את הסיכסוך לבוררות והם סירבו — הוכרחנו להתקשר בחוזה עם פועלים אחרים."

הפועלים האחרים היו חברי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, אשר לא פעם הצהירו, כי במקרה שבעל המפעל מציע בוררות, וההסתדרות דוחה הצעה זו — היא תעמוד לצד המציע בוררות, ולא לצד שנוקט באמצעי החמור ביותר — השביתה. עקרון בוררות החובה

היה יסוד ראשון בגישתו של העובד הלאומי. אבל ב"פרומין" היה הגורם העיקרי לשביתה, רצון השמאל לשמור לעצמו זכות מונופולין לעבודה במפעל. בערב יום-כיפור תרצ"ג נחתם, איפוא, הסכם עבודה בין בעלי מפעל "פרומין" לבין אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר:

ה פ כ ב

"בין ה' פרומין ובניו, בעלי בית-החרושת לביסקוויט, שייקרא להלן צד א' לבין אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר שייקרא להלן צד ב'.

1. צד א' מקבל 20 פועלים-פועלות מצד ב' וצד ב' שולח את 20 הפועלים לבית-החרושת של צד א' בתנאים דלקמן:

א. הפועלים והפועלות של צד ב' עובדים באותם התנאים הכלכליים והמשכורות שהיו קיימים קודם בבית-החרושת לפני הפסקת העבודה.

ב. במקרה של הסכם מצד א' עם הפועלים הקודמים בבית-החרושת מחוייב צד א' לתת עבודה קבועה לצד ב' וצד ב' משאיר לא פחות מ-10 פועלים בבית-החרושת באופן תמידי.

ג. בקבלת פועלים נוספים לבית-החרושת מתחייב לקבל צד א' מצד ב' לא פחות משליש פועלים ממספר הפועלים שיתקבלו (מחוץ לסעיף ב') לעבודה.

ד. כל סיכוסך שהוא, הן בגלל תנאי ההסכם והן בעניינים אחרים, שיכולים לפרוץ בין צד א' ובין צד ב' יימסר לבוררות זבל"א וזבל"א, המחייבת את שני הצדדים הנ"ל.

ה. במקרה של הפרת ההסכם מאיזה צד שהוא משלם הצד המפר לצד השני פיצויים בשיעור שייקבע עליידי הבוררות ושלא יעלו על סכום של 100 לא"י. ההסכם הזה כוחו יפה למשך שנה מהיום ואם צד אחד לא מקבל מהצד השני הודעה על ביטולו חדשיים לפני גמר ההסכם, כוחו יפה לעוד שנה אחת, וכן הלאה.

ירושלים, יום 12.10.32. ח ת ו מ ים :

י. פרומין, בשם ל. פרומין ובניו.

י. גוריון ומ. גילוני בשם אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר.

בבוקר יום ה' 17 באוקטובר 1932 יצאו כ-20 פועלים לאומיים, ביניהם שלוש בחורות, לעבודה בבית-החרושת "פרומין". בדרך ארבו להם אנשי ההסתדרות, עצרו את המכונית והמטירו עליה אבנים. שבעה בחורים נפצעו.

הפצועים הובלו לבית-החולים, ושנים מהם נשארו שם לטיפול ממושך. אבל העבודה במפעל לא הופרעה. במקום הפצועים שלח אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר פועלים אחרים. מנוי וגמור היה לא להיכנע לבעלי האגרוף המארכסיסטיים.

החלה פרשת משפטים נגד המתנפלים. ההסתדרות השמאלית הפכה את בעלי האגרוף ל"קדושים", הנאבקים על פת-הלחם "שנגזל" מהם. כל ההצעות מצד גורמים ציבוריים שונים: ועד הקהילה, התאחדות בעלי התעשייה ואחרים למסור את הסיכוסך לבוררות — נתקלו בהתנגדות תקיפה של השמאל.

בכרוזים שפירסמה ההסתדרות בלטה ההסתה הפרועה נגד העובד הלאומי, שהפכה את הסיכסוך למרכז בעיותיו של הפועל בארץ.

„פועלי „פרומין“ עומדים במלחמתם מול החזית המאוחדת של הבעלי-ביתיות השחורה והריאקציה הרוויזיוניסטית המנהלות כעת בכל הארץ התקפה גלויה על הפועל המאורגן וחותרות תחת עצם קיומה של ההסתדרות” — נאמר באחד מכרוזי ההסתדרות — „תוצאות השביתה בבית-החרושת „פרומין“ יכולות להיות מכריעות לגבי מצבו של הפועל המאורגן והישגיו במפעלים אחרים בירושלים ומחוצה לה.

המושב המלא של מועצת פועלי ירושלים החליט לקרוא לכל חברי ההסתדרות להתגייס לעזרת השובתים אצל „פרומין“. המלחמה דורשת אנשים וכסף — — — כל החברים נדרשים לקחת חלק במשמרות ולהכניס את תרומתם לקרן השביתה“.

נציבות בית“ר, בכרוז „אל הציבור העברי“, הסבירה את פרשת המאבק של העובד הלאומי נגד ההשתלטות של ההסתדרות על נפשו ועל גופו של הפועל העברי:

„שוב התחילה בכל פינות הארץ התקפה פראית על חברינו החלוצים, פועלי בית“ר והצה“ר, חוליגאנים מתפרצים, המתכסים בלוזונגים מזוייפים של „עבודה מאורגנת“, „הגנת ציבור הפועלים“, „גזילת לחם הפועלים“ וכו' וכו' נלחמים בכוח האגרוף והמקל בחברינו שחטאם היחידי הוא, שהם באו ארצה „לבנות ולהיבנות בה“. פועלי בית“ר והצה“ר מוכים עד זוב דם והתעלפות עליידי באגדות מסודרות ומאורגנות במשרדי „מועצת הפועלים“ של ההסתדרות העובדים.

בימים שחורים אלה, כאשר מנהיגי הפועלים מנהלים בגלוי הסתה מחפירה נגד חברינו, פועלי תכלת-לבן, וחלק ידוע של הציבור האזרחי-לאומי הושפע עליידי סיסמאות השקר ומאמין שבאמת קרו מקרים של הפרת שביתות ו„שלילת לחם“ מפועלים, אנו פונים בדברי הסברה אל כל הציבור הלאומי, אשר רוצים לבנות את הארץ ולא להתעסק בנסיונות מסופקים ומסוכנים של בנין הסוציאליזם והקמת „החברה החדשה“. אנו פונים אל ציבור האזרחים, שאין להם קשר וגשר אל האינטרנאציונל השני או השלישי, אנו פונים אל ציבור הפועלים, אשר בשמו ועל חשבונם עושים את מעשיהם המגונים הבן-גוריונים והשפרינצקים למיניהם. מיום שהתחילה עליית חלוצי בית“ר לפני חמש שנים, הרגישו „מנהיגי הפועלים“ שהקיץ הקץ על שלטונם הבלתי מוגבל על ציבור הפועלים בארץ, והם התחילו במלחמה נגד בית“ר, אחרי שנוכחו שדברי החנופה שלהם כלפי הבית“רים „הטועים“ לא הועילו. בהתנפלויות ובמכות, בכפר-סבא, תל-אביב, הרצליה, חדרה, עכשיו בירושלים. בזה פגשו „המנהיגים“ את פועלי בית“ר העולים ארצה לבנות את המולדת. אבל פועלי בית“ר לא ויתרו על זכותם הטבעית לקבלת עבודה בארץ-ישראל.

בהתנפלויות ובזרם של שקרים רוצים „המנהיגים“ הפאראזיטיים להחניק את תנועת העבודה הלאומית.

כי שקר הדבר שפועלינו הם מפירי שביתה, שקר הדבר שפועלינו שוברים את האירגון, מורידים את שכר העבודה או מגדילים את שעות העבודה. שקר הדבר שפועלינו נלחמים בציבור הפועלים.

פועלי בית"ר דורשים זכות עבודה במשק העברי מבלי שיבדקו אותם קודם, המאמינים הם בתורת מארכס הקדושה או לכל הפחות בתורת מארכס עם תערובת קטנה של תורת הרצל. פועלי בית"ר מאמינים בתורת הרצל ובוטינסקי בלי כל תערובת שהיא — — — הם מאמינים בהקמת המדינה העברית בארץ־ישראל הגדולה, משני עברי הירדן. ואין כוח שיכריח אותם להתכחש לאמונתם זו ולתמוך בסוכני האינטרנאציונל — — —

ועד שלא תקום לשכת העבודה הציבורית הנייטרלית, ועד שלא יוגשם הפרינציפ של בורות ופשרה לאומית במקרה של סיכסוך־עבודה, ימשיכו פועלי בית"ר והצה"ר להילחם בעד זכותם לעבודה במפעלי החקלאות והתעשייה של היישוב העברי הציוני, בעד זכות „עבודה מאורגנת“, אבל מאורגנת על־ידי אירגונים הם, אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר — — —

כשלא הועילו המכות וההתפרעויות, הפעיל השמאל נשק, שמבחינה ציבורית ולאומית העיד עד מה נטולה היתה ההסתדרות השמאלית כל מגבלות מוסריות במלחמתה נגד יריב פוליטי — הוכרז חרם רשמי על מפעל, שעשה את צעדיו הראשונים בנסיון לייצא סחורות לחוץ־לארץ. מפעלי התעשייה בארץ שלא היו מוגנים כל עיקר על־ידי החוקים המנדאטוריים, קיימו את עצמם בתנאים חלוציים ונזקקו לעידוד מתמיד של הציבור העברי בארץ. מפעלים אלה שנמצאו בידים „בורגניות“ לא זכו לעזרה כלכלית מצד הגופים הציוניים הרשמיים, וכל קיומם היה נתון בלבטים בלתי־פוסקים. החרם שהוכרז על־ידי השמאל על תוצרת „פרומין“ העמיד בסכנה את עצם קיומו של בית־חרושת, אחד מהבודדים בירושלים.

אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר וברית־הצה"ר בירושלים פירסמו כרוזים לאוכלוסיה לתמוך בתוצרת „פרומין“ ולהתנגד לחרם :

„הסתדרות העובדים, במלחמתה כנגד בית־החרושת של „פרומין“, שהתיר לעצמו להעסיק גם פועלים שאינם חברי ההסתדרות, הכריזה למעשה חרם על תוצרת פרומין — — — אל תעלה מחשבת חרם על שום תוצרת עברית. בעבודה עברית, בכל עבודה עברית ורק בעבודה עברית תיבנה ארץ־ישראל. תשובתנו על החרם צריכה להיות, לא הכרזת חרם חדש, כ־אם משנה תמיכה באותה תוצרת שמבקשים להחרמה“.

העובדים הלאומיים היו יכולים להשיב מצדם ב„חרם“ על תוצרת המפעלים ההסתדרותיים שבהם נאסרה כל דריסת רגל לעובד לאומי. אולם הם לא הלכו בדרך פסולה זו, המנוגדת לעקרונות היסוד של הציונות. הם ביקשו תמיכה מוסרית בעמדתם, ותבעו מהציבור להתנכר לחרם שהטיל השמאל ולהרבות להשתמש בתוצרת „המוחרמת“.

ארבעה חדשים נמשך המאבק ובסופו של דבר נכנעה ההסתדרות השמאלית. בראשית חודש פברואר 1933 נחתם הסכם, לפיו הודו עסקני ההסתדרות, כי אמנם השביתה היתה פוליטית, ללא כל רקע כלכלי. הכובים, כאילו הוכרזה השביתה בגלל דרישת הפועלים להטבת שכרם וכאילו העובדים הלאומיים „הפרו שביתה“ — הופרכו עם חתימת ההסכם. יתר על כן, השמאל נאלץ היה לאשר במיסמך רשמי, כי בעל המפעל רשאי להעסיק במפעלו עשרה פועלים לאומיים, נוסף על הפועלת, שבגללה הוכרזה השביתה. עם זאת

הורשה בעל המפעל להעסיק 20 אחוז מעובדיו, לפי בחירתו, ללא כל קשר עם אירגון עובדים.

בהסכם שנחתם נאמר :

א. הפועלים שעבדו בבית־החרושת של פרומין עד לשביתה, חוזרים לבית־החרושת לתפקידיהם הקודמים.

ב. פועלים חדשים יתקבלו דרך מועצת פועלי ירושלים. 20 אחוז שיתקבלו — רשאים ה"ה פרומין לקבל שלא באמצעות ההסתדרות.

ג. בשים לב לחווה שבין ה"ה פרומין לבין אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר מיום 12 באוקטובר 1932, מסכימה ההסתדרות לתת לה"ה פרומין את האפשרות לקיים את החווה הנ"ל במשך תקופת תקפו ולהעסיק לפי תנאי החווה, נוסף על הפועלים הנזכרים בסעיף א' עשרה (10) פועלים מהאירגון הנ"ל.

עתה תגוו העובדים הלאומיים את נצחונם ובהודעה שפירסמה מזכירות אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר ניתן ביטוי לנצחון זה :

"לאחר מלחמה שנמשכה יותר מארבעה חדשים, מלחמה שהכריזה ההסתדרות על בית־חרושת יהודי היחידי לביסקוויט בארץ ; לאחר מלחמה בכל האמצעים : טירור מתמיד, מכות רצח, חרם על תוצרת עברית ותעמולה לתוצרת חוץ — לאחר מלחמה קשה זו — נאלצה ההסתדרות לכרות הסכם המכיר בחווה שנחתם בשעתו בין ה"ה פרומין ובין עובדי הצה"ר ובית"ר. נשבר המונופולין של קבלת פועלים אך ורק באמצעות מועצת "פועלי" ירושלים. המלחמה שהוכרזה בשל פועלת בית"רית אחת — נסתיימה, לאחר שההסתדרות הכירה בזכות עבודה במקום של עשרה פועלים בית"רים נוספים — — —

הצעקה הדימאוגית של ההסתדרות והבדיות שנפוצו על־ידה בכתב ובע"פ, בארץ וברחבי הגולה, על הסיבות הכלכליות של השביתה הנ"ל — מתנדפת לאור ההסכם הנ"ל המאשר את התנאים הכלכליים שהיו נהוגים עד עכשיו בבית־החרושת. ההסכם בין פרומין לבין ההסתדרות — הוכחה ברורה היא — כי השביתה היתה פוליטית ולא כלכלית".

השביתה בפרומין והשפעתה על היחסים הבין־מפלגתיים

למאבק ב"פרומין" היו תוצאות מרחיקות לכת ביחסים בין השמאל והעובדים הלאומיים. במאבק זה גילתה שוב הנהגת ההסתדרות, כי כל האמצעים כשרים במלחמתה למען שמירת זכות המונופולין בחלוקת עבודה. ביום כוזב של שביתה "כלכלית", צווחה בכל תפוצות הגולה על "מפירי שביתה", ראשים מגופצים, רדיפות וחרמות — כל האמצעים הפסולים הללו "כשרים" היו במלחמה נגד העובד הלאומי. אכן, כבר היו סיכוכי־עבודה במקומות שונים בארץ, בפרדסנות ובבנין ; גם אלה היו סיכוכים על רקע פוליטי, אולם שם לא השתדלו לחפות על האופי המפלגתי של הסיכוך, והטענה היתה שיש לשמור על

„עבודה מאורגנת“, כמובן על־ידי הלשכה השמאלית. אבל בירושלים ידעו כי התעמולה בעד „עבודה מאורגנת“ לא תשפיע על הציבור. כוחה של ההסתדרות לא היה רב בעיר זו, ועל־כן, כנראה, נזקקו לביום של שבתה „כלכלית“, שבתה „קדושה“ של פועלים הנאבקים. כביכול, על תנאי עבודה.

לשבתת „פרומין“ היתה השפעה רבה ביחסים הבינ־מפלגתיים, לא רק בארץ, אלא בכל העולם הציוני, ביחוד במרכזי הרוויזיוניזם במזרח־אירופה. במאמרו „צלב הקרס האדום“ שנכתב בעיצומם של מאורעות „פרומין“, כתב זאב ז'בוטינסקי:

„הגיעה השעה לקרוא את הדברים בשמם: השתלטות „השמאליים“ בארץ־ישראל תביא תגרות־סכנים בין יהודים. לא לסתם תגרות, אלא לתגרות־סכנים; ואיני רואה כל ערובה לכך שהתהליך יתעכב בנשק קר. נבואה זו יש לה צילצול בלתי נעים; אבל צריך שאנשים יהיו עיוורים בכדי שיטילו ספק בזה. אם יינתן לאותו סרטן שמן בגוף היישוב, ההולך ומשמין על חשבון נדבות בעל־ביתיות, לצבות גם הלאה, הוא יחניק את כל החי בציונות; ואשר לא יתן להחניק את עצמו ללא התנגדות — נגדו ישתמשו בכל האמצעים של מעשי אלימות ואגרוף בלי יוצא מן הכלל — — —

העבודה העברית בארץ צריכה, כמובן, להיות מאורגנת. אבל שימו את זאת כולכם על לב, שההסתדרות איננה ולא תהיה לאירגון היחידי של העבודה העברית בארץ. ישנם גם אירגונים אחרים; הם יגדלו. החלטות ההסתדרות אינן נוגעות להם, גם לשכות־העבודה שלה אינן נוגעות להם; הם שואפים ללשכות נייטרליות, המנהלות על־ידי רצון לאומי, ולא מעמדי — — —

ובמאמרו „שלטון האגרוף בארץ־ישראל“ שנתפרסם אף הוא עם מאורעות הדמים ב„פרומין“ מזכיר ז'בוטינסקי את ההחלטה של ועידת הצה״ר בווינה „לייסד הסתדרות בלתי־מפלגתית (סאביב הבא) שתיקרא „הסתדרות לאומית“.

ומהו ההפרש בין הסתדרות מעמדית־מפלגתית לבין הסתדרות לאומית?

„השמאליים“ מביטים על הפועל העברי בארץ־ישראל קודם כל כעל פרוליטארי בעל אינטרסים פרוליטאריים העומדים בניגוד מתמיד לאינטרסים של נותן העבודה; תפקידה של ההסתדרות — להגן על האינטרסים של הפרוליטארים. אם התברר יחד עם זה, שהאינטרסים של הפרוליטארי היהודי דורשים הסתדרות מקצועית משותפת עם הערבים, הרי לא מן הנמנע הוא ליצור את „האירגון המשותף“ היהודי־הערבי — — —

הפועלים הרוויזיוניסטים מתנגדים להשקפה זו. בשבילם הפועל היהודי הוא ח ל ו ן . הוא בא לארץ־ישראל לא בכדי להילחם בעד העניינים המעמדיים שלו, אלא בכדי לעזור ליצירת רוב ע ב ר י. את הרוב יוצרים על־ידי זה שבונים משק עברי ומרבים להכניס יהודים לארץ, אשר יוכלו להתקיים במשק הזה, משום כך עדיף בארץ־ישראל האינטרס של המשק העברי, פי כמה על האינטרס של הפועל

או בעלי-ההון. כל מה שטוב בשביל ההתיישבות — הוא חוק יסודי, כל מה שמזיק בשביל ההתיישבות — ראוי לגנאי — — — במלים אחרות: הפועלים אינם פועלים ובעלי-ההון אינם בעלי-ההון, בארץ-ישראל הם רק חילים, שכל אחד מהם ממלא תפקידו בתכנית הבנין המשותפת: התכנית היא המכריעה, היא הכל, והקבוצות, המעמדות והאנשים אינם אלא אמצעי למטרה הזאת — — —

בזה קשור גם הפרש מעשי חשוב, הוא מתרכז ביחוד בשני שטחים: „לשכת העבודה והשאלה „משפט בוררות או שביתה“ — — — בארץ-ישראל לשכות עבודה הן מונופולין בידי ההסתדרות — — — הפועלים הרוויזיוניסטים מאמינים שדווקא תפקיד חשוב זה — חלוקת עבודה — אינו עניין פרטי בין הפועלים ובעלי-התעשיה או האיכרים, זהו עניין של כל היישוב וכל העם — — — בארץ ישראל, יש צורך להקים לשכת עבודה אשר תיוסד ותנוהל על-ידי מוסדות היישוב והקונגרס הציוני — — —

שנית — לפי השקפתה של ההסתדרות הרי שביתה היא אמצעי טוב גם בארץ-ישראל לשם מלחמה לטובת ענייני הפועל; לעומת זאת חושבים הרוויזיוניסטים, כי במשך תהליך התיישבות לאומית אין לא שביתות ולא השבתות, כי שני הסוגים האלה של מלחמת המעמדות מזיקים למשק היהודי, והאמצעי היחידי המתאים להגנה על ענייניהם הצודקים של שני הצדדים הוא בוררות חובה לאומית, משום-כך הם דורשים, שגם היישוב, כלומר אסיפת הנבחרים, גם הקונגרס הציוני ישתתפו יחד בהקמת „מוסד עליון לבוררות לאומית“ — — —

לאחר ש'בוטינסקי מתעכב על המאמצים לשמור על שלמות הסתדרות פועלים אחת בארץ-ישראל ועל התנגדות מנהיגי ההסתדרות להצעות הרוויזיוניסטים בדבר שינוי אפיה של ההסתדרות, קובע הוא במאמרו:

„לא נשארה דרך אחרת, מאשר להקים הסתדרות שניה, והיא גם תוקם רשמית. באביב 1933 גדלה יהיה תלוי בכמה מסיבות שונות. עד עכשיו נמצאה חלוקת הסרטיפיקאטים בידי „השמאליים“ ועוזריהם הבורגנים, באופן שכמעט כל העולים הצעירים גויסו מהמחנה „השמאלי“. עכשיו, אם רק יגשימו בכנות את החלטת הקונגרס האחרון בדבר משרדי העליה, ישתנה המצב בהחלט. מלבד זה ישנן בארץ-ישראל גם קבוצות פועלים אחרות, לא רק רוויזיוניסטיות, שאינן נכנסות להסתדרות הישנה; הדבר תלוי, אם הן ייכנסו להסתדרות החדשה, הלאומית...“ שלטון האגרוף של השמאל הוא שקבע את יחסה של התנועה הלאומית להסתדרות „הכללית“, וכל ההיסוסים שהיו בעבר נעלמו. עתה היתה הדרך ברורה, והמאורעות ב„פרומין“ נתנו את הדחיפה לליבון הבעיות. במאמריו עוסק 'בוטינסקי, לא רק בהבהרות אידיאולוגיות, אלא גם בהחלטות מעשיות. הפתרון לעקור את המונופולין מן הידים המעמדיות הוא בהקמת הסתדרות עובדים לאומית. בעניין זה נתקבלו החלטות, ואם גם בוששה הגשמתן — הסתדרות העובדים הלאומית קום תקום. חלוקת עבודה לא תישאר בידיים המונופוליסטיות של השמאל.

ובמאמרו „העם העובד“ מתעכב ז'בוטינסקי על הפולחן הכוזב של „ארץ־ישראל העובדת“:

„אינם מביאים בחשבון, שבעל־מלאכה עובד לא שמונה אלא ארבע־עשרה שעה ביום (אם יש מה לעבוד למסכן), שהרופא מכתת את רגליו מקצה עיר אחד אל השני, שהחנווני משרת את לקוחותיו ואשתו מבשלת ומכבסת ומנקה את הבית — כל זה אינו כלום — — —

מימי לא הבינותי, מהיכן לקחו להם אלה את החוצפה הערומה הזאת להחרים ולנצל את זיעת האפים לטובת מעמד אחד — — —”

אחרי תום הסיכסוך ב„פרומין“ הגיע ז'בוטינסקי למסקנתו: „כן, לשבור!“, „איש אינו רוצה לשבור את ההסתדרות של הפועלים העברים — חס ושלום. פועלים מוכרחים לחיות מאורגנים. רוצים רק לשבור את „אחת“ מההסתדרויות של הפועלים, כלומר את ההסתדרות, יותר נכון — רוצים לשבור (וגם ישברו) את התביעה שלה למונופולין ולשלטון. זה נכון. כן, לשבור — — —

אפשר שבארצות אחרות זאת היא אמת קדושה, כי חובתו העליונה של הפועל היא הסולידאריות המעמדית שלו עם כל יתר הפועלים, הגם שאפילו בנידון זה קיימים ספקות גדולים וחשובים, אבל בשעה שעם רוצה לבנות את מולדתו, אין סולידאריות מעמדית יכולה להיות החובה „העליונה“; הסולידאריות הלאומית עומדת למעלה ממנה — — —”

ז'בוטינסקי ממשיך:

„בהיותי פועל — רוצה אני, כמובן, להשתייך להסתדרות של הפועלים היהודים, הגדולה והחזקה ביניהן היא „ההסתדרות“, אבל היא מתנגדת לכל אותם העקרונות — — — אין היא רוצה בשום התערבות „נייטראלית“ ביחסים בין הפועל ובין נותן העבודה; שני הצדדים צריכים בעצמם לבוא ביניהם לידי הסכם, וכשהדבר אינו מצליח, יכריח צד אחד את הצד השני על־ידי זה, שהוא מאיים על מתנגדו בהרס כלכלי: הפועל משתמש בשביתה, בעל הבית — בהשבחה. אם־כן, איך אוכל אני, לפי השקפותי, להיכנס לאיגוד שכזה? ושנית, אם אני נכנס להסתדרות, הרי אני שם מיעוט. העתון הרשמי של ההסתדרות מתרף אותי ואת חברי כמעט בכל גליון וגליון, משסה בנו את ציבור הפועלים — אבל אני חייב לשלם את מס האיגוד, שעל חשבונו מתקיים העתון הזה. ההסתדרות מארגנת על־ידי קרנותיה — כלומר, גם כן בכספי אני — את הסתדרות הפועלים הערבים ועוזרת להם להכריז שביתות נגד מפעלים יהודים, הגם שאני חושב אותן למזיקות. בבתי־הספר השייכים להסתדרות (אם כן, שוב על חשבוני אני) נותנים לילדים חינוך, שאני חושב אותו לחינוך מזיק. ואלי מתנהגים כאל בן חורג: אני מקבל עבודה בתור האחרון, ומובן שלא את העבודה הטובה ביותר; לשום משרה אחראית לא יבחרו בי, כמובן, שהרי אני מתנגד לאותם העקרונות המקודשים

בהסתדרות. אבל גרוע מכל הוא, שאם אני אחיה חבר בהסתדרות, הרי עלי להיכנע לפקודותיה על מלחמת מעמדות ושבתות, שאני חושב אותן לעוול נגד ציון. אם כן, תנו לי עצה — האם עלי להיכנס להסתדרות, לסבול בעצמי ולתמוך בשיטה שאני חושב אותה למזיקה, לעזור לזעזועים במשק היהודי ולארגן את הערבים שהם מתנגדים חריפים לציונות — או שעלי, יחד עם האחרים הדוגלים בהשקפתי, ליצור אירגון פועלים חדש? — — —”.

כמובן שהמשטר הסוציאלי הקיים איננו צודק, אפילו בארץ־ישראל. סוציאליסט יכול לחשוב על מהפכה סוציאליסטית, אבל לשם כך איננו צריך לעלות לארץ־ישראל, כי את הארץ אי אפשר לבנות בלי הון פרטי, ויש לתת להון הפרטי סיכוי של ריווח. אבל אם מישוה החליט לעלות כחלוץ לארץ־ישראל, עליו לשכוח שהוא „פועל” — הוא חייל מתנדב, וסגולתו הראשונה של חייל היא הסתלקותו מרגש הרחמים בעת ביצוע תפקידו.

„מתנדב הולך לקראת יסורים — — — כי בלי יסורים לא יבוא נצחון — — — כשם שהמלחמה היא תמיד אכזרית — — — ככה היא גם אותה מלחמה ששמה — התיישבות. היא יכולה להצליח רק על חשבון יסורינו אנר.”

אמנם אפשר לשפר את תנאי חייו של האדם העובד, אפילו במסגרת ההתיישבות הציונית, ומן החובה לעשותם, אבל שיפורים מותרים, רק במידה שאינם פוגעים באינטרס הציוני. בשביל מהפכנים סוציאליסטיים אין מקום בהתיישבות הציונית, כי היא מנוגדת לה.

מאמריו של ז'בוטינסקי בעיצומו של סיכסוך „פרומין” יצרו קשר אורגאני בין העובד הלאומי בארץ לבין הנהגת התנועה הלאומית בגולה. עמדת מנהיגי התנועה בארץ, שבאה לידי ביטוי חריף ב„חזית העם”, קיבלה תמיכה בלתי מסוייגת במאמריו של ראש־בית־ר. ואם בתקופות קודמות ניסה ז'בוטינסקי לתת לדיעותיו אופי תיאורטי, הנה הדם שנשפך על־ידי אגרופני השמאל שיווה לדבריו אופי מעשי ביותר. חילוקי־הדיעות על דרכו של העובד הלאומי נעלמו כליל; בהסתדרות המארכסיסטית אין מקום לחלוץ ציוני, אשר המוניזם הלאומי הוא בר־לגליו. אין בה מקום גם לסתם יהודי אשר איננו מאמין בתורת מארכס, ועל־כן מן ההכרח להקים הסתדרות עובדים, בלתי מארכסיסטית. ואם השמאל מנסה בכל האמצעים לשמור על המונופולין שלו בחלוקת עבודה ובאירגונו של הפועל — מן ההכרח לשבור מונופולין זה. כל יהודי אשר לבו אינו שלם עם דרכה של ההסתדרות השמאלית, מן הדין שיתן את ידו להסתדרות העובדים הלאומית. יש לבוא בדברים אתו, באורח אינדיווידואלי או עם האירגונים שאליהם הוא משתייך. המשא ומתן אמנם יגזול זמן ויתכן שביצוע המסקנות יבושש לבוא; לא בן־יום אפשר להקים הסתדרות עובדים לאומית על שירותיה ומוסדותיה. אבל העיקרון נתקבל, הסתדרותו של הפועל הלא־מארכסיסטי קום תקום.

סיכסוך־העבודה בבניי פתח־תקווה

בינתיים פרץ סיכסוך־עבודה חמור בפתח־תקווה. שוב בוצעו מעשי הרס על־ידי עממרות מוסתים של ההסתדרות השמאלית ושוב הוכו ונפצעו בית־רים.

ביום 23 בפברואר 1933 הומינו מספר קבלני בנין 10 חברי אירגון עובדי הצה"ר ובית־ר לעבודה. אותו זמן שרר מחסור בידים עובדות בפתח־תקווה. העליה החמישית כבר היתה בעיצומה ותנועת הבנין גדלה במושבה, בד־בבד עם הרחבת שטחי המטעים. אלפי צעירים גויסו מבתי־הספר, כדי לעזור במשקים, והעסקת עשרה עובדים לאומיים בבנין לא היתה לה כל השפעה בשוק העבודה, וכמובן לא גרמה לפיטורי פועלים.

למחרת הוזמנו הקבלנים למשאומתן עם עסקני ההסתדרות השמאלית במקום. הקבלנים נדרשו להיטיב את תנאי העבודה, ולכך הם הסכימו מייד. היה זה נסיון נוסף להכריז שבייתה, בתואנה של מאבק להטבת תנאי הפועלים. משמנו הקבלנים את התואנה, הוצגה לפנייהם דרישה נוספת — להעסיק „פועלים מאורגנים“, היינו מאורגנים בלשכת השמאלית. הקבלנים נצטוו, איפוא, להוריד את עשרת העובדים הלאומיים מן העבודה, ולכך הם התנגדו. הקבלנים הדגישו כי הם פנו בתחילה ללשכה השמאלית, אולם בגלל המחסור בידים עובדות, לא סופקו להם הפועלים ועל־כן פנו לאירגון עובדי הצה"ר ובית־ר. עתה, משחללו פועלים אלה בעבודתם — לא יורדו.

ב־26 בפברואר הוכרזה שבייתה כללית בבנינים של מספר קבלנים. למחרת היום קיבל אירגון עובדי הצה"ר ובית־ר מכתב מ„מועצת פועלי פתח־תקווה“ ובו שורה ארוכה של סיפורי בדים וצביעות:

„הננו להודיעכם שמטעם ההסתדרות הוכרזה שבייתה אצל הקבלנים: פיק, תקר, שניידר. זה מזמן עומד הפועל במלחמה להטבת תנאי חייו והכרת אירגונו — אך כל המאמצים להביא את אגודת הקבלנים לידי הסכם לא הועילו ונאלצנו לאחוז באמצעי האחרון, שבייתה; הננו פונים, איפוא, אליכם להזהיר את חברי אגודתכם לא ללכת לעבוד בבניי הקבלנים הנ"ל ולא לשמש נשק בידי הקבלנים במלחמתם בפועל. הננו פונים אליכם בתור פועלים לא להיגרר אחרי הבטחות שוא של הקבלנים ולא להפריע למהלך השבייתה“.

המכתב היה חתום על־ידי מ. גרבובסקי (ארגוב). כתשובה שלח האירגון את

המכתב הבא:

„בתשובה למכתבכם מיום 27.2 מס' 575 הננו להודיעכם כי השבייתה שהוכרזה על־ידי הסתדרותכם אין אנו מכירים בה, כי אחת הדרישות העיקריות שלכם שבגללה פרצה השבייתה, היא קבלת פועלים רק על־ידי לשכתכם, ז.א. החרמת פועלינו בשוק הבנין בפתח־תקווה.“

לוא היתה הצעתכם רק הרמת תנאי העבודה בפתח־תקווה, שלזה אנו מסכימים בכל לב, הייתם פונים אלינו בעוד מועד, והיות ודבר זה לא נעשה על־ידכם, הננו רואים שבבייתה שהוכרזה מצדכם רק צעד המכוון לדחוק את רגלינו משוק עבודות הבנין בפתח־תקווה“.

על מכתב האירגון חתם ג. לב. התשובה של ההסתדרות למכתב זה היתה הצבת „משמרות” עלי-יד הבנינים, תוך איום בטיור ובמעשי אלימות נגד הפועלים והקבלנים. משלא הועילו „המשמרות השקטות”, החלו אגרופני השמאל במעשי אלימות נגד הפועלים שהיו בדרכם לעבודה. מספר פועלים נזקקו לטיפול רפואי.

„אני עצמי הייתי עד ראיה כיצד התנפלו 20 איש על פועל אחד והיכוהו, עד שיצא מתחת ידם כולו שותת דם” — מספר י. גוריון, מעסקני האירגון — „כמו כן התנפלו שלושה פועלים על הקבלן פ. באחת החנויות, סגרו את הדלת על הקבלן והחנונית, היכוהו ופגעו גם באשה. היא נפצעה גם מכלי הזכוכית בחנות, תוך כדי ההתנפלות. שליחים חזרו גם על הבתים ואיימו על נשי הקבלנים שמרה תהיה אחריתן אם לא תשדלנה את בעליהן להיכנע”.

התסיסה במושבה היתה רבה. העבודה בבנינים אמנם נמשכה, אך מעשי האלימות לא פסקו. התאחדות האיכרים התערבה בסיכסוך והודיעה כי היא מפסיקה כל משאומתן עם השמאל בענייני עבודה „כל זמן שפועלים המאורגנים בהסתדרות מעיזים באופן שיטתי ותידיירי לאחוז נגד נותני עבודה במעשי אלימות”. במכתב הדגישה התאחדות האיכרים, כי אנשי האגרוף לא נרתעו אף מלאיים ברצח פועלים וקבלנים.

במרץ 1933 הורחבה השביתה והעבודה הופסקה בארבעים בנינים במושבה. כ־150 פועלים שבתו. עובדים לאומיים סירבו להצטרף לשביתה — הוכו.

מועצת המושבה התערבה אף היא בסיכסוך, אולם גם היא לא הצליחה להביא להסכם בין הצדדים. שוב פנתה „מועצת פועלי פתחתקווה” לאירגון עובדי הצה”ר ובית”ר במכתב:

„זה יומיים שובתים 150 פועלים בבנין בכדי להיטיב את תנאי העבודה ולהכיר באירגון הפועלים — כל יהיו הפקר בקבלה „חפשית” בשוק ובל יהיו צפויים לפיטורים בלי בורות חובה. הנימוק של חבריכם המופיעים כמפירי שביתה הוא: שעלידי דרישתנו להכיר באירגון אנו מחרימים כאילו את חבריכם. נימוק זה אין לו שחר. הננו מכירים בזכותו של כל פועל בנין על עבודה — בתנאי שיכיר באירגון הפועלים ולא ישמש נשק בידי נותן העבודה במקרים של שביתה.

אנו מציעים לכם ליצור ועדה משותפת של שלוש הלשכות אשר תחלק את העבודה בבנין, בהתאם ליסוד של אירגון מקצועי, ועלידי כך לפתור פה את השאלה הכואבת של חלוקת עבודה”.

במכתב, שנחתם עלידי מ. גרבווסקי (ארגוב), חל שינוי רב ביחס לאירגון עובדי הצה”ר ובית”ר. משנכשלו „המשמרות” ומעשי הטיור, ניסתה ההסתדרות למשוך לצדה את העובדים הלאומיים, נגד הקבלנים, תוך הבסחה שבעתיד תוקם „ועדה משותפת” לחלוקת עבודה. במכתב התשובה של האירגון נאמר:

„כאירגון עובדים הננו מוכנים כל עת לעמוד שכם עם שכם עם יתר העובדים במלחמתם לשם הטבת תנאי עבודתם.

אולם השביתה שהכרוזתם לא באה בשום אופן לשם הטבת תנאי העבודה, כי

אם בגלל הסירוב של הקבלנים לסעיף קבלת פועלים רק על-ידי לשכתכם ואשר חוסם את הדרך לחברי אירגוננו בעבודות בנין, וכמובן שבמצב כזה לא רק שלא נתמוד בכמ, כי אם לחוס גילחם נגד השתלטות אירגונכם בשוק העבודה. ואשר ביחס לוועדה המשותפת, לאחר שהשביתה תיפסק, הננו מוכנים להיפגש עם ב"כ של אירגוני הפועלים במושבה לשם קביעת מודוס וצורה של חלוקת העבודה".

הטירור האדום בפתח תקווה

למרות חומרת השביתה, לא התערבו בסיכסוך הסוכנות היהודית ולא הוועד הלאומי, שראו את בעיות העבודה כשטח הנתון לסמכותה הבלעדית של ההסתדרות השמאלית. נסיונות חוזרים של המועצה המקומית לתווך בין הצדדים לא הצליחו. גם אגודת בעלי-מלאכה, שאליה השתייכו הקבלנים, התערבה בסיכסוך ושלחה מכתב למועצה המקומית, בו הדגישה, כי עיקר מטרת השביתה היתה לנשל את העובדים הלאומיים מעבודה במושבה: "המו"מ שהתנהל על-פי האיניציאטיבה שלכם בעניין שביתה פועלי הבנין נפסק, מאחר שבא-יכוח הפועלים דרשו מאתנו שנפטר את פועלי הצה"ר שעבדו ועובדים אצלנו. אנו חוזרים ומדגישים שלדרישה זו ולעיוות-דין כזה לא נסכים בשום אופן בעולם — הגם שכל קיום הסיכסוך תלוי מעתה אך ורק בנקודה זו. בטרם שאנו יוצאים לחדש את מלאכת הבנין בהיקפה המלא מצאנו לנחוץ לפנות אליכם ולמסור לכב' הדעה שאם פועלי הבנין לא יחדשו את העבודה עד יום ה' בבוקר 9.3.1933 בהתאם לחנאים המפורטים במכתבנו אליכם מיום 3 לחודש זה — לא נחכה יותר ונחדש את העבודה ונעסיק כל פועל עברי שירצה לעבוד בלי לבדוק ב"כרטיס חבר" שבידו".

עתה הגיע הטירור לשיאו. על "האולטימטום" של אגודת בעלי-מלאכה, השיבה ההסתדרות בכרוז אל הפועלים: "ההסתדרות קוראת לכם לפעולה". ואכן, נכנסו פורעי ההסתדרות "לפעולה"; הטירור התפשט על פני כל המושבה, כל עובד לאומי שעבר ברחוב נתון היה להשתוללות אנשי האגרוף. אף במרכז המושבה, הותקפו עובדים לאומיים. נסיון להרוס חלקי בנין שהוקמו במשך היום — סוכל בהתערבות המשטרה. הטירור נמשך ביום ובלילה ופועלים מוסתים הטילו אימה על המושבה. חברי האירגון שהיו בדרכם מבנין שבו עבדו, לארוחת צהרים, הותקפו במטילי ברזל ונחבלו קשות. התוקפים גם השתמשו בסכינים, ואחד מחברי האירגון נדקר בידי פורע הסתדרותי.

בפתח-תקווה השתררה הפקרות מוחלטת, הרוחות סערו וטירור הדמים הניע מספר תושבים לפנות בפטיציה לשלטונות בבקשה להשליט בטחון במושבה. הקבלנים אף פנו למושל המחוז ודרשו ממנו הגנה על הנפש ועל הרכוש.

בסופו של דבר, התערבה המשטרה ואסרה עשרות מתפרעים. לעומת זאת עמדה הסוכנות היהודית בסירובה להתערב בסיכסוך. על פניית ראש המועצה לראשי הסוכנות

הוא נענה, כי עליו לפנות לוועד הלאומי, ואילו הוועד הלאומי נמנע אף הוא מלהתערב בסיכסוך, מתוך שמירה על העקרון שבעיות עבודה הן בתחום הטיפול הבלעדי של ההסתדרות. החשש מפני הסיסמה „בוררות חובה לאומית“ הרחיק את ראשי המוסדות הלאומיים מכל התערבות, שמא יתפרש הדבר כי הם קיבלו על עצמם את עקרון הבוררות. נבואתו של ז'בוטינסקי בימי סיכסוך „פרומין“ נתקיימה. אזהרתו במאמר „צלב הקרס האדום“ בו התנבא כי „השתלטות „השמאליים“ בארץ ישראל תביא לידי תגרות סכינים בין יהודים“ — לא היתה אזהרת שוא. השמאל אמנם הפעיל סכינים, ומנהיג האיכרים משה סמילנסקי שראה בחרדה את התפתחות שלבי הטיור והאלימות פירסם מאמר „בוסתנאי“ נגד משטר האגרוף שהשתלט על הרחוב היהודי.

„ובכן, העניינים „מתפתחים“ אצלנו במהירות הבזק. בימי השביתות הראשונות בתל-אביב השתמשו השובתים רק באמצעים „פאסיוויים“: התיישבו על הקירות, לא לתת למתחרים לבנות. ואחר-כך התחילו לעבור לאמצעים אקטיוויים: דחיפות ביד ובכתף. לאחר כך, באו שבירת החלונות וניפוץ הרהיטים בפתח-תקווה. ועם ההתפתחות: מכות יד בבנימינה ובחדרה. ולבסוף: המקל והאבן בשביתת פרומין. ולא עברו מימי פרומין כי אם ימים מספר, ועוד הקולות והברקים של מעשה פרומין לא השתקו, וימי השביתה נגד בעלי-המלאכה בפתח-תקווה הגיעו, ועמם הופיעה על הבמה הסכין!

אחד מפועלי בית-ר נפצע קשה עלידי השובתים בסכין. והמעשה נעשה קבל עם ועדה.

בימי פרומין אמרנו: רק צעד מן האבן עד החרב והאקדה. האקדה עוד לא בא. החרב כבר באה, „המבשרת“ של האקדה.

והסכין באה הפעם, כמו ברוב המקרים עד עתה, לא לשם שמים, לא לשם העבודה העברית ואפילו לא לשם הפועל המאורגן ולא לשם השבחת המצב של הפועל, כי אם אך ורק לשם השלטת „ההסתדרות“.

הדבר ברור כשמש. הרי אצל בעלי-המלאכה בפתח-תקווה לא נמצא אפילו פועל זר אחד. הרי בעלי-המלאכה הסכימו לכל הדרישות הכלכליות של השובתים — — — בעלי-המלאכה לא הסכימו רק לדבר אחד: להחרמת פועלי בית-ר, עברים ככל העברים ופועלים מאורגנים ככל הפועלים המאורגנים ורק „חטא“ אחד חטאו: אינם כנענים ללשכה של ההסתדרות!

ורק מתוך כך, ורק לשם כך נעשים מעשים בפתח-תקווה, מעשים אשר כמותם לא נעשו עדיין עד היום!

והיכן הציבור שלנו? — — — לא ציבור לנו כי אם חרפה — — —

והמוסדות העליונים שלנו? הוועד „הלאומי“ והסוכנות „היהודית“ — היכן הם? מדוע לא נשמע קולם, מדוע נאלמו פתאום, או נעלמו? או אפשר, דווחים הם את קולם עד הרגע האחרון, עד הלוויה הראשונה של ההרוג הראשון? — — —

ואתם אנשי פועלי בית"ר, תחזקנה ידיכם ואל יחלש לבכם! יילחמתכם מלחמת קודש; נגד האגרוף, נגד מעשי האלימות, נגד השתלטות של חלק אחד מן הציבור על כולו, וסוף נצחונכם לבוא.

וייכתב הדבר לדורות, בתולדות היישוב, שאתם שברתם את האגרוף, אתם עמדתם בפרץ".

קולו של סמילנסקי ביטא את דעת־הקהל בארץ באותם הימים. המוני העם בחלו בשלטון האגרוף של השמאל. המועצה המקומית של פתח־תקווה גינתה את הטירור האדום וקראה לשמאל, "להימנע ממעשי אלימות תיכף ומיד, בלי כל תנאים", ובינתיים מינתה המועצה ועדה שתחפש דרכים ליישוב הסיכסוך.

גם התאחדות האיכרים אמרה את דברה:

"השעוריה שהתחוללה בפתח־תקווה לרגל השביתה של פועלי הבנין עוברת את כל הגבולות — — — לשוא היו כל נסיונות התיווך שנעשו. לא עבודה זרה היתה הפעם לגורמי השביתה, גם לא תנאי עבודה הם שגרמו להסתערו מצד ההסתדרות. הקבלנים חטאו חטא שהעסיקו פועלים עברים לא דרך לשכתת של ההסתדרות, והותרה הרצועה עד מעשי אלימות ושפיכת־דמים של הפועלים העברים הרוצים אף הם ביום עבודה".

בטאון ההסתדרות, "דבר" לא נרתע מלהעליל כי העובדים הלאומיים הם שדקרו — את עצמם, כדי לגולל את ההאשמה על השמאל. דובר השובתים, מזכיר ההסתדרות בפתח־תקווה מ. גרבובסקי לא היסס מלהעלות דיבה זאת בעת ישיבת המועצה המקומית, שנתכנסה לדיון מיוחד בבעיית מעשי האלימות. לישיבה הובא אחד הבית"רים כשכולו שותת דם, זה עתה קיבל עזרה־ראשונה אצל רופא במושבה. חברי המועצה ראו במו עיניהם את הדם השפוף.

בתום הדיונים קיבלה המועצה החלטה בגנות שפיכת הדמים, ומינתה ועדה מיוחדת שתטפל בהסדר הסיכסוך. לוועדה נבחרו יו"ר המועצה ה"ה שטמפר, נציגי הקבלנים וההסתדרות.

אחרי דיונים קיבלה הוועדה שורה של החלטות, אשר הוצעו לצדדים כמוצא מן הסיכסוך. ההצעות כללו 4 סעיפים:

- א. כל הפועלים הקבועים שעבדו עד יום השביתה חוזרים לעבודה.
- ב. פועלים בלתי קבועים מתקבלים מהפועלים שעבדו עד יום השביתה בבנין על־פי רשימה שתיקבע על־ידי הוועדה, מתוך פנקסי הקבלנים ומתוך פנקסי אגודת פועלי הבנין.
- ג. שאלת קבלת פועלים נוספים על הנ"ל, אם יהיה צורך בזה, תובא לפני המועצה או לפני ועדה מיופת־כוח על־ידה.
- ד. שני הצדדים נכנסים במשא־ומתן בהקדם על־מנת לפתור את הסעיפים השנויים במחלוקת".

לצדדים ניתנה שהות של חצי שעה להשיב, אם הם מקבלים את ההצעות. השמאל נהג בדרך של השהיות, ומאוחר בלילה ביקשה ההסתדרות ארכה נוספת לתשובתה, עד הבוקר.

נקודת-המוקד בהצעות היה הסעיף המעניק לקבלנים אפשרות להעסיק בעבודה פועלים שעבדו אצלם לפני-כן, על-פי הרשימות בפנקסיהם. לכך לא הסכים השמאל, שעדיין לא זו מהתנגדותו להעסיק פועלים לאומיים בעבודות הבנין. הצעת „הפשרה“ של השמאל היתה שפועלים נשלחים לעבודה „בהסכמה הדדית“, ובמקרה של חילוקי-דיעות — יכריע יו"ר המועצה ה' שטמפר. הקבלנים לא הסכימו להצעה זו. הם דרשו לעצמם זכות להתקשר בחוזה-עבודה עם אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, כשם שזכות זו נשמרה לגבי פועלי ההסתדרות.

בהודעת אירגון הקבלנים על פרשת המו"מ נאמר:

„בהמשך המו"מ שהתנהל בוועדה דרש בא"כוחנו להכיר בזכותנו להתקשר בחוזה-עבודה עם אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר. ב"כ הפועלים מר גרובובסקי הודיע במפורש שאין לנו זכות זו, כמו-כן דרש שאנו נקבל את הפועלים חברי ההסתדרות אך-ידי אגודת פועלי הבנין שלייד מועצת פועלי פ"ת. אנחנו הודענו שבפרינציפ מסכימים אנו לקביעת רגולאציה בקבלת פועלים וחלוקת העבודה“. ההצעות העקרוניות של הוועדה נתכוונו לשמור על סטאטוס קוו, אך ההסתדרות ביקשה להנהיג חידושים, ולכך התנגדו הקבלנים, בעיקר תחת לחץ שביתות ואיומים. „יש לנו הכרה ברורה“ — כתבו הקבלנים בהודעתם — „שהרגע בו ניכנע לאגרוף, איבדנו את זכות קיומנו בתור קבלנים“.

נסיון התיווך של המועצה, נכשל, איפוא, והאגרוף הוסיף להשתולל במושבה. שוב נפעצו בית"רים אשר שמרו על משמרת עבודת הבנין. אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר שהגיב בכרוז על כשלון התיווך חזר על דרישתו להנהיג לשכת עבודה נייטרלית במושבה, וכל עוד לא קיימת לשכה כזאת, הזכות לכל קבלן לקבל לעבודה פועלים מאירגון לפי בחירתו.

הפרובוקאציה של השמאל ערב הקונגרס הציוני ה-17

מה הניע את השמאל להחריף את הסיכסוך דווקא בפתח-תקווה? הסיכסוכים בין הסוציאליסטים לבין המתיישבים של פתח-תקווה החלו זמן רב לפני סיכסוך הבנין בשנת 1933. ראשיתם כאשר אנשי ה„ברושורות“ הביאו אתם את הבזל „בוועזי“ העברי, לאיש המשק המבוסס על אדמתו. המאבק הראשון בין השמאל לבין „הבוועזים“ החל עוד בימי העליה השניה, ובני המושבה העדיפו לא להעסיק פועל מארכסיסט הבזל להם; הם אף גטשו בדרך קיצונית, ולפרקים העדיפו אפילו את הפועל הזר על הפועל השמאלי. גם בכפר-סבא ובמושבות ותיקות אחרות, התלוננו לא אחת עסקני האיכרים, כי האיבה ההדדית בין השמאל והאיכרים היא שמחדירה את העבודה הזרה למושבות.

בסקטור החקלאי בפתח־תקווה לא היה לשמאל כל סיכוי להתגבר על הפרדסנים ולהכתוב להם תנאים להעסקת פועלים. על־כן ניסו מנהיגי השמאל להשתלט על ענף הבנין, ותקוותם היתה כי הקבלנים, המאורגנים במסגרת חלשה כאירגון בעלי־המלאכה, לא יוכלו לעמוד בפני האמצעים של השמאל. תחילה ניסו להשיג את מבוקשם במשא־ומתן נוקשה; משנכשל המו"מ והקבלנים לא ויתרו לתביעות המונופולין של השמאל, החל זה במעשי אלימות שהחריפו והלכו, ככל שהשמאל איבד את סיכוייו לזכות בנצחון. לפועלים הבית־רים ולקבלנים, היתה מטרה אחת משותפת: לשמור על זכות ההתארגנות החופשית של כל פועל. לא היה כל רקע כלכלי לסיכסוך, ומה שניסו לעשות ב„פרומין“ — לעטות את הסיכסוך במסווה של בעיות כלכליות — לא נעשה עוד בפתח־תקווה. כאן הופיע השמאל במערומיו, ותביעתו היתה ברורה ושחצנית: כל העבודה שייכת לי, לזולת אין זכות לה. זכות ההתארגנות החפשית של הפועל איננה קיימת ולשכת־העבודה היחידה היא זו של ההסתדרות.

ועל כך לחם השמאל בכל האמצעים. בשבת, 18 בפברואר 1933, התקיימה בתל־אביב אסיפת־עם של ההסתדרות בהשתתפות ראשיה, ביניהם דוד בן־גוריון, ז. אהרנוביץ (ארן) ומזכיר ההסתדרות בפתח־תקווה מ. גרבובסקי (ארגוב). באסיפה זו השמיע בן־גוריון את אחד מנאומיו הארסיים ביותר נגד התנועה הלאומית. המשטמה נגד הרוויזיוניסטים, ובעיקר נגד ראש בית־ר עלתה מכל משפט בנאומו. הנואם השרה סביבו אווירה של פוגרום וזכאילו הצדיק מראש את מעשי האלימות ושפיכת־הדמים של שליחי בפתח־תקווה ובכל מקום בו נמצאים חברי התנועה הלאומית. לא היה הבדל רב בין דברי הנואם ובין מעשיו של אותו בחור, ששלף את הסכין בפתח־תקווה. גורם אחד הפעיל את היצרים של שניהם, השנאה התהומית ליריב מפלגתי. ושנאה זו טופחה על־ידי השמאל יותר ויותר, והגיעה לשיאה עם עליית־הדם לאחר רצח ד״ר חיים ארלוזורוב הי״ד. היד המגואלת בדם עברי לא היססה גם להעליל על אח עברי לפני השלטון הבריטי — כעל רוצח.

וכה אמר בן־גוריון בנאום־הפוגרום שלו:

„אני רוצה שתדעו כי הפרות השביתה אצל פרומין ובפתח־תקווה אינם אפיזודים מקריים וחולפים. אנו עומדים בפני מערכה קשה ומסוכנת. חזית המערכה הזאת אינה רק בארץ — אלא מתפשטת על פני כל העולם. מה שקרה בגרמניה אינו מניח לישון לסגני היטלר ברחוב היהודים. דימאגוג זול שנראה גם בגרמניה תחילה כמגוחך וגלעג, וכשכל העולם הנאזר חושב את עלייתו לשלטון להשפלה תרבותית ומוסרית של גרמניה — ידע לתפוס בתעמולה של תרמית כלפי כל המעמדות — הפועלים, האיכרים והעשירים — את לבבות מיליונים גרמנים ועלה לשלטון. ואל נזלזל בחומר הסכנה ההיטלריסטית שברחוב היהודי והציוני. כמו לקומוניסטים במוסקבה כך גם להיטלר יש יבסקציה. והיא לא תסתפק רק בהפרת שביתות. הם לא יעמדו גם בפני שפיכות־דמים ורציחות — כמו שאנו רואים בגרמניה“.

ובצביעות שאין דומה לה המשיך בן־גוריון במשא ההסתה שלו:

„מפירי השביתה בפתח־תקווה אינם נלחמים על עבודה — איש אינו פוגע בזכות עבודתם, והשונא שלנו הם לא הנערים העלובים האומללים והפרועים הללו, המשוסי עלידי נושאי דגל היטלר בציונות. כל הסיכסוך בפתח־תקווה אינו אלא פרובוקאציה מכוונת מצד המפלגה הרוויזיוניסטית להביא לידי שפיכת־דמים. שריפת בית־הנבחרים בגרמניה שימשה לנאצים תואנה לעשות מעשי טירור ב„מארכסיסטים“ — ומארכסיסטים בעיני הנאצים הם לא רק הקומוניסטים והסוציאליסטים, אלא כל מי שאינו מודה בהיטלר. גם מעשה פתח־תקווה אינו אלא פרובוקאציה.

לאחר שהיטלר עלה לשלטון בגרמניה בא ז'בוטינסקי לברלין ותחת משמר של בריתאים לבושים מדי נאצים הרעים נגד המארכסיו בציונות ובארץ וניאץ את תנועת הפועלים מתוך ויכוח עם הקומוניסטים. ולאדימיר היטלר ידע היטב שבבירת גרמניה, זו היא פרובוקציה פוליטית נגד רוב ציוני גרמניה. והוא עשה מה שעשת בכוונה ובמחשבה תחילה.

ואני לא אתפלא אם האיש שנעשה בימי פרעות אוקראינה בן־בריתו של ראש הפרועים, פטלורה — יהיה מחר לבן בריתו של היטלר. והם אינם מסתפקים בנאומי מלשינות רק בגרמניה — — —

והיבסקציה של היטלר בארץ מתקשרת עם כוח כלכלי גדול (הכוונה עם האיכרים — י.א.) — — —

ודעו לכם חברים, שיותר מכולם מתפללים אנשי היבסקציה ההיטלריסטית לשפיכות־דמים. קבוצות „האגרוף“, „הבריון“ נתארגנו לשם כך. לתעמולה הפרועה של ז'בוטינסקי נחוצות מהומות בארץ — — —

והדבר השלישי שעלינו לזכור — שאין זו חזית ארצישראלית בלבד. נלחמים בנו לא רק בבניי פתח־תקווה, אלא בכל המשרדים הארץ־ישראליים שבגולה. רוצים לסגור את הארץ בפני עליה חלוצית — ולתת סרטיפיקאטים רק למפירי שביתה. אנו עומדים בפני מערכה מכרעת בבחירות לקונגרס הבא. רוצים לשבור את הדימוקראטיה הציונית וליצור שלטון מעבר של הוגנברג־היטלר והמרכז הקאטולי למען הכשיר את הקרקע לדיקטטורה של היטלר בציונות וביישוב — — —

אכן, אימת הקונגרס הציוני נפלה על הסוציאליסטים בארץ־ישראל. הם ידעו כי הרוויזיוניזם צועד מחיל אל חיל, ויחד עם המפלגות הדתיות, — „המרכז הקאטולי“, בלשונם, תוכל התנועה הלאומית לרכוש את אמון הקונגרס הציוני ולהקים הנהלה בלתי־מארכסיסטית, המבוססת על האידיאלים הלאומיים הטהורים. בן־גוריון קרא לכן לאנשי המוסתים לעמוד דרוכים לקראת הקונגרס.

מה פלא, איפוא, שנמצאו כאלה אשר ראו כעבור זמר קצר ברצח ד״ר חיים ארלוזורוב מאורע דומה לשריפת הרייכסטאג הגרמני? כי רצח ארלוזורוב הוא אשר העניק לשמאל את השלטון בתנועה הציונית.

ההסתה נשאה פרי והשפעתה הורגשה מייד ברחובות פתח־תקווה. הטירור האדום התחדש ביתר שאת. כל הסכם לא הושג בסיכסוך, אחרי שהשמאל סירב לוותר על זכות־המונופולין שלו בשוק־העבודה. שוב נתכנסו פועלי ההסתדרות לאסיפת־עם, הפעם ב"חזית", בפתח־תקווה, וגרבובסקי הבטיח: "מאשימים אותנו במעשי־טירור, הם עוד יראו מה זה טירור". אותו זמן סייר בן־גוריון בשדה־המערכה, ביקר בקיבוצי הסביבה, וגם בקיבוצים של מפלגות לא הסתדרותיות, ובכל מקום נשא נאומי־הסתה. בצד הטירור האינדיווידואלי ניסו עסקני השמאל להטיל אימה ציבורית על־ידי הפגנות רחוב סוערות, בהן השתתפו לא־דווקא פועלי־בנין. ובינתיים נרשמו בכרוניקה היום־יומית שמותיהם של עוד עובדים לאומיים פצועים. במרכז המושבה, סמוך לרחוב הרצל, התנפלה כנופיה של עשרות פועלים מוסתים על ארבעה בית־רים, אחד מן הארבעה נפצע קשה. בית־רי, שעבר לתומו ברחוב בת־לאביב, נפצע בראשו, על שהעז לעלות לעבודה על פיגומי־הבנינים בפתח־תקווה. הדם השפוך הזעיק את הציבור כולו, פרט ל"מוסדות הלאומיים", שהפקירו את בעיות העבודה לטיפול הבלעדי של השמאל. המפלגות הדתיות ועמו על ה"מחמאה" שחילק להן בן־גוריון: "המרכז הקאטולי"; מאמרים נגד השמאל פורסמו בעתונות הנייטראלית, אך על כל אלה השיב אחד מעסקני ההסתדרות במשפט רב־משמעות: "אנו יורקים על המוסר". "יריקה" זו היא שקבעה את גורל הציונות, לא רק בשדה־ה"מערכה" בפתח־תקווה. היא פערה את כל תהומות השנאה, השיסוי והבלע נגד היריב הציוני; היא גם קרעה את המסווה המתחסד מעל פני המארכסיזם הציוני, ותוצאותיה לא נעלמו עוד משטח חיי היישוב והאומה.

חג הפסח של שנת תרצ"ג נחרת על דפי ההיסטוריה של היישוב היהודי בארץ־ישראל באותיות דם. בשביעי של פסח רוצצו ברחובות תל־אביב ראשיהם של ילדי בית־ר ובאותו זמן עסקו שליחי ההסתדרות במלאכת־ההרס בבנייני פתח־תקווה. מבנים אשר זה עתה הוקמו, נהרסו וגואמי השמאל בפתח־תקווה הרימו ידיים בשבועה: "בכל כוחנו נגן על כבוד ההסתדרות שלא יחולל על־ידי הבריתאים".

הגיעה השעה שאירגון עובדי הצה"ר ובית־ר יגן על כבודו ועל שלום חבריו. הוחלט לא להשאיר עוד את קומץ הפועלים בפתח־תקווה ללא הגנה, ואם "המוסדות הלאומיים" והמשטרה לא הצליחו להשתלט על יצרי המארכסיסטים — יעשו זאת החברים המאורגנים, פועלי הצה"ר ובית־ר. מעתה ידע איש־האגרוף, המארכסיסט, כי על מכות אפשר להשיב במכות ולמטיל הברזל שני קצוות. מעתה תיתקל היד המורמת לשפוך דמי־אחים בשורה המלוכדת של העובדים הלאומיים וזכות ההגנה העצמית תופעל במלוא הכוח.

וכשעברה תקופת ההבלגה על ההתנפלויות פתח השמאל, כדרכו, בזעקה. במסיבת עתונאים שנערכה בסוף מרץ סיכם נציג העובדים הלאומיים י. גוריון את המצב בפתח־תקווה. הוא הצביע על מלחמתו של האירגון לזכות־עבודה לחבריו, הפריך את הדיבות על

המגמות לפגוע בהישגים הכלכליים של הפועל העברי בארץ, והדגיש את האופי המפלגתי של הסיכסוך. עם זאת הצהיר:

„טוב שתדע זאת ההסתדרות! טוב שידע זאת היישוב כולו ואתו יחד העם כולו, כי תנועת העבודה הלאומית, אשר חלוצה הוא האירגון, לא תסוג אחור מפחד מעשי־טירור. יחד עם רצוננו הכביר למנוע בעד קרבנות ושפיכת־דמים, אשר כמעט בכל המקרים הרי אנו הסובלים, יחד עם הרצון למנוע בעד מלחמת־אחים ללא צורך, נדע להגן עליו בכוח. טוב שמנהיגי מפא"י ידעו כי הסתה פראית, כזו שמתנהלת כרגע על־ידה, לא תמיד היא נשארת בגבולותיה. חינוך ציבור שלם על מעשי טירור והתעוררות האינסטינקטים הפראיים שלו, עוברים תמיד את הגבולות שהמוררים קובעים להם. והם יהיו הראשונים שירגישו בזאת”.

י. גוריון הזכיר את הצעות־הפשרה שהציע האירגון בעיצומו של הסיכסוך, אולם על כל ההצעות השיב השמאל בטירור מוגבר.

„אם זאת היא התשובה, נקבל גם אותה ונדע לאן פני מפא"י מועדות — הוסיף י. גוריון במסיבת העתונאים — נדע כי סיכסוך־עבודה ודם־עובדים נהפך אצלם לחרב תעמולתית של בחירות לקונגרס. למקור של זריעת שנאה בקרב העובדים, למקור של משטמה והטלת דופי בכל היקר לנו. סיכסוך־עבודה רגיל נהפך אצלם גורם להכנסת מצב של מלחמת־אחים ביישוב ובתנועת־העבודה בארץ. ואם כוחנו ברגע זה קטן עדיין לעומתם, בכל־זאת מחושל החלוצ הצה"רי והבית"רי ברצון, וכקיר ברזל נעמוד כולנו בפרץ ונדע להשיב מלחמה שעה”.

במשך שבועות רבים קראו הרוויזיוניסטים, המועצה המקומית, הקבלנים, האיכרים ואישי־ציבור רבים להתערבות „המוסדות הלאומיים” בסיכסוך, אולם כל הקריאות היו לשוא.

י. גוריון הדגיש את השינוי שחל עם החלטת העובדים הלאומיים להשיב מלחמה:

„השמאל הבטוח בכוחו והמוסדות הלאומיים הבטוחים בכוחו של השמאל — „לחל את הבריונים” לא מצאו לנכון להתערב בסיכסוך. ברגע שבא המפנה, ברגע שהפצעים וההרס חדלו להיות מונופולין של צד אחד — התחיל השמאל לדרוש „התערבות”.

רק נשלחה האזהרה, ובטרם הופעל כוחו של האירגון הזדרז „דבר” לדרוש את התערבות המוסדות „העליונים”:

„הנסיון הזה שבו קשורים המעבידים ודבוקים באירגון פוליטי שהוא פרובוקאציוני ביסודו ובמהותו; נסיון זה אשר נשקו העיקרי ומכשירו הראשון הוא המעשה הבוזי והמחפיר של הפרת שביתה — הוא שהביא ושהיה מוכרח להביא אותנו, את ציבור העובדים בארץ ואת היישוב העברי כולו, לידי המצב הפרוע הזה של היום” — התחסד וכתב „דבר” במאמרו הראשי — „התרגזות, התרגשות, תסיסה, קטטות, התנגשויות, מאסרים, משפטים, שפיכת דם ממש — — — תמונה איומה היא שרק אויבי־ישראל יכולים למצוא בה סיפוק ונחת — — — מחזה זה שפתחתקווה הפכה לו לגיא־חזיון מוכרח להיפסק! תיכף ומייד! עוד היום הזה, פן תצא מחר אש מפתחתקווה זו, אשר לא נוכל לכבותה! חובת ועדה־מושבה היא, חובת השלטון היא לאחוז מייד באמצעים אשר יאפשרו לנהל מו"מ בין הצדדים, ולא

באווירה של איומים ושל סכונים, על רקע של קטטות והתנגשויות, אלא מתוך ישוב־דעת ומתוך שמירת הזכויות של כל צד".

לפתע גילה בטאון ההסתדרות כי אכן, נשפך דם בפתח־תקווה, בתים נהרסו ושם ישראל חולל ברבים. לפתע גילה שאין טעם בטירור ומוטב לנהל מו"מ "מתוך ישוב־דעות ומתוך שמירת הזכויות של כל הצדדים". אחרי שנכשל הנסיון לכופ על הציבור בפתח־תקווה את הדיקטאט של השמאל, הסכים בטאון להעביר את הסיכסוך להכרעת המוסדות "העליונים". שהרי אם נכשל האגרוף, שמא אפשר יהיה להשיג תוצאות רצויות יותר על־ידי פסק־דין של המוסדות?

הסוכנות היהודית מתערבת...

ואמנם למחרת היום באה התערבות הסוכנות היהודית והוועד הלאומי. הקסטר ורבינוביץ, מטעם הסוכנות וי. בן־צבי עם הרב אוסטרובסקי מטעם הוועד הלאומי הופיעו סוף־סוף בפתח־תקווה. הם נפגשו עם הצדדים ואחרי מו"מ שנמשך שעות ספורות הציגו שלוש הצעות:

א. למסור לבוררות את כל סעיפי הסיכסוך.

ב. לבחור את הבוררים עד למחרת היום.

ג. להפסיק את העבודה, עד שהבוררים יקבעו מי ומי זכאי לעבוד.

לשני הסעיפים הראשונים הסכימו הקבלנים, ואילו לשלישי לא הסכימו. י. בן־צבי איים שיפנה למושל וידרוש צו להפסקת העבודה, עד לגמר הבוררות. בינתיים המשיכה היד ה"אלמונית" לחבל, הפעם בחסות הלילה. רכוש קבלני הבנין הושחת. נסיון להתפרץ לביתו של הקבלן פסקל נכשל, והמתנפלים נפצעו.

לא היו כל אשליות, ידוע היה כי המוסדות "העליונים" יעמדו לצד אנשי האגרוף ויתמכו בשמאל. אולם הקבלנים והעובדים הלאומיים הודיעו כי העבודה לא תפסק, והחוזים שנחתמו עם הקבלנים ימלאו, בהתאם ללוח־הזמנים. גם האיום בפניה למושל־המחוז, לא הרתיע את חברי האירגון והקבלנים. "התערבות" עסקני הסוכנות והוועד הלאומי העלתה, איפוא, חרס. פתח־תקווה נידונה לעוד 40 ימי טירור.

רק בסוף חודש אפריל, לאחר שהאירגון גילה את יכולתו ועמד להשלים — למרות כל ההפרעות — את ביצוע הקמת הבנינים שקיבל על עצמו, הסכימה ההסתדרות השמאלית לבוררות זבל"א בנשיאותו של המהנדס י. זהבי מפתח־תקווה.

פסק־דין הבוררות הוצא ביום 5 באפריל, ולפיו נמצאו חברי אירגון עובדי הצה"ר זבית"ר זכאים להישאר בעבודה. היה זה אמנם הסכם "זמני", אבל הוא הכיר בזכות ההתארגנות של העובד הלאומי, מחוץ למסגרת ההסתדרות השמאלית. הקיץ הקץ על המונופולין של לשכת־העבודה ההסתדרותית בשוק עבודת הבנין בפתח־תקווה.

אבל סיכסוכי העבודה לא תמו. היו אלה ימי־הכרעה, ערב הבחירות לקונגרס ה־18, זמפא"י היתה מעוניינת להחריף את מלחמתה בתנועה הלאומית, על רקע זה.

אכן, לא רק בסיכסוכי־עבודה מבויימים על־ידי השמאל רוצצו גולגולתיהם של בית־רים. השיסוי המתמיד והחינוך לשינאת־אחים נתנו אותותיהם לא רק בשדה־העבודה. באווירה של הפקרות והשתוללות־שלוחת־רסן ערכו אגרופני השמאל פוגרומים מאורגנים על הנוער הלאומי, לא רק ליד פיגומי־בנינים ובשטחי־מטעים. כל כינוס של בית־רים שימש עילה להתנפלויות ולשפיכת דמים; מדי בית־ר בלבד, שנראו ברחובות הערים והמושבות שימשו, כביכול, „פרובוקציה“ מעוררת „תגובה“ אלימה מצד אנשי־אגרוף האמונים על שינאת־אחים.

בשביעי של פסח תרצ״ג נערך פוגרום על הנוער הבית־רי בתל־אביב. אותו יום התקיים כינוס בית־ר ובדרך חזרה ממקום המסדר עברו הצעירים דרך רחוב אלנבי. לפי הוראות המשטרה התקדמו היחידות בפלוגות מרוחקות זו מזו, בריוח של 200 מטר בין פלוגה לפלוגה.

בנין קופת־חולים ההסתדרותית שימש כמרכז לפורעים. מכאן יצאו שליחים לחלק כרוזים לנוער הלאומי ולהשפיע עליו — אם ב„דרכי־נועם“ ואם באיומים — לנטוש את בית־ר. מכאן יצאו מארגני הפוגרום ושליחיהם, אנשי־האגרוף. בין האישים שנראו בבנין קופת־חולים היו דב הוז, רוזה כהן ומנהיגים אחרים של השמאל.

כאשר עברה הפלוגה הראשונה עדיין לא העזו האגרופנים לפתוח ב„פעולה“. הם הסתפקו בהשמעות קריאות: „האו, האו, ולאדימיר היטלר! לשחוט אותם!“.

אחרי־כן עברה הפלוגה נושאת הדגלים. הידים הורמו. אבנים הושלכו, אבל עדיין לא היו נפגעים. רק לאחר שהתרחקו הפלוגות של הבוגרים והתקרבה פלוגת „מגן־דוד־אדום“, מורכבת מנערוֹת ונערים בני 15, החלה „המערכה“ במלוא עצמתה. הפורעים חדרו לתוך השורות והחלו להמטיר מהלומות. ראשונה נפגעה בית־ריה מכפר־סבא. נושאת סמל „מגן־דוד־אדום“. דם שנת משדה. אחריה נפלו פצועים נוספים, רחוב אלנבי הפך לשדה־קרבות.

עד שביעי של פסח תרצ״ג יכלו תעמלני השמאל לספר בדיות על „מפירי־שביתות“ ועל „גוזלי־לחם־הפועלים“, וההתנפלויות על עובדים לאומיים היו „צמודות“ לסיכסוכי עבודה מבויימים. בשביעי של פסח נתברר כי בשביל לשפוך דם בית־רים אין צורך לביים סיכסוכי־עבודה; החינוך למשטמה ולאלימות נשא פרי־באזשים. מהסיסמה „לשחוט אותם“ עברו למעשים.

עשרים וארבעה צעירים נפצעו בפוגרום ברחוב אלנבי בתל־אביב, מהם נערות צעירות וילדים. עדי־ראיה סיפרו כי בין המתנפלים נמצאו גם ערבים מיפו. חברי „האירגון המשותף“ של ההסתדרות. הם באו להגן על העם היהודי מפני „היבסקציה ההיטלריסטית“... כעבור שבועות מספר נתגלה כי הפוגרום בתל־אביב לא היה מקרי, אלא חלק משיטה מחושבת. כאשר בחג השבועות נתכנסו מאות בית־רים בחיפה, הופיעו שוב אגרופני השמאל ושפכו דם צעירים יהודים.

גם בחיפה נמסרו למארגני הכינוס הבית"רי הוראות מהמשרה להתקדם ברחובות בקבוצות בנות 20 איש, ובריווח ניכר בין קבוצה לקבוצה. פיזור זה, שנועד כביכול למנוע „רוגזם" של האדומים הקל על מלאכת הפורעים. קל יותר היה להתקיף קבוצות קטנות. ערביי חיפה ראו בנחת כיצד יהודים מרביצים זה בזה, והמשרה היתה „נייטרלית". היא לא התערבה.

כעבור חודשים מספר, ב־8 בספטמבר 1933, בוצעה עוד התנפלות מאורגנת על בית"רים, בכינוס שנערך בחדרה לרגל פתיחת המועדון שם.

הקונגרס ה־18 בסימן רצח ארלוזורוב

ובין התנפלות אחת לשניה קרו מעשי אלימות מסוג אחר, על רקע סיכסוכי־עבודה, בפתח־תקווה, בתל־אביב ובמקומות אחרים בארץ. האגרוף שהרים השמאל נגד התנועה הלאומית לא הורד עוד. להיפך, שינאת־האחים גברה והגיעה עד לסף מלחמת־אזרחים. ב־16 ביוני 1933 נרצח ד"ר חיים ארלוזורוב על שפת ימה של תל־אביב, ומכאן ואילך נפתחו כל הסכרים בפני הגל הרצחני שהציף את התנועה הלאומית. עלילת־הדם על שלושת הבית"רים, אברהם סטבסקי הי"ד, ד"ר אבא אחימאיר וצבי רוננבלאט, התנהלה בשצף־קצף בכל מרכזי היהדות, והיא נוצלה במלואה בבחירות לקונגרס ה־18. האווירה סביב התנועה הלאומית הורעלה והיו שהאמינו כי אמנם ידי הרוויזיוניסטים שפכו את הדם. הקונגרס עצמו שנתכנס בפראג עמד בסימן משפט רצח ארלוזורוב. בהשפעת השמאל הופרה המסורת בדבר הרכב נשיאות הקונגרס והצה"ר לא נכללה בנשיאות. באווירה זו סירב ז'בוטינסקי לשאת את נאמו המסורתי. הוא ידע כי ישא את דבריו בפני ציבור אכול משטמה. ראשי המעלילים התהלכו במסדרונות הקונגרס כמנצחים; עדיין לא התארגנה הציבוריות היהודית להתגונן מפני המעלילים, ועדיין לא התייצבו ראשי העם להגנת הנאשמים. הסיעה הופיעה מפולגת, מאיר גרוסמן עם 7 ציריו והצה"ר עם 45 ציריה. באווירה המורעלת לא קיבלה הצה"ר את התמיכה שהיתה לה קודם לכן בעם, ובבחירות השיג השמאל תוספת־כוח. מעמדה של התנועה הלאומית נפגע בקונגרס עצמו, עקב הידיעות המבויימות על חקירת הרצח. העלילה היתה מתוכננת כהלכה, ומה שלא השיג השמאל בשפיכת־הדמים ברחובות ארץ־ישראל, השיג בעלילת־הדם שאירגן בתקופה המכרעת. ערב הקונגרס הציוני.

התנועה הלאומית פתחה במערכת־הסברה. המערכה התנהלה בארץ ובחוץ־לארץ, בעיקר בפולין, בה היה מרוכז רוב רובה של התנועה הציונית. אותו זמן עשה ז'בוטינסקי בפולין, וזתוך חודשים ימים פקד 70 ישובים יהודיים. הוא עבר מעיר לעיר ומעיררה לעיררה והביא בפני דעת הקהל היהודית את דברה של התנועה הלאומית.

העם אמנם לא האמין בעלילת־הדם; הוא לא האמין כי אנשי התנועה הלאומית שפכו דם יהודי. בהמשך מהלך החקירה והמשפט, כאשר פרט־אל־פרט נתגלתה ריקמת העלילה, נתגייסו ראשי האומה, רבניה ובראשם הרב א. י. הכהן קוק ז"ל, רבה הראשי

של ארץ־ישראל, סופריה, ובראשם בן־ציון כ"ץ ז"ל, ואישי ציבור אחרים והצטרפו לתנועה הלאומית במערכה נגד עלילת־הדם.

סטבסקי, רוזנבלאט ואחימאיר שוחררו, אבל רושמה של עלילת־הדם לא נמחק עוד והיא טבעה את חותמה על תולדות התנועה הציונית והעם היהודי. השמאל השתלט על ההסתדרות הציונית, הגביר את מעשי האיבה כלפי התנועה הלאומית, מנע את עלייתם של בית־רים לארץ־ישראל ופילג את האומה.

בקיץ תרצ"ג עוצבה דמות התנועה הלאומית

בקיץ של 1933 עוצבה דמותו של הבית־רי, החולם את חלום מלכות־ישראל ומגשימו בדם וביסורים. כעבור שנים מספר ביטא ראש־בית־ר את סבלו של הבית־רי בשירו הידוע „כולה שלי”:

„מן היום בו נקראתי לפלא
של בית־ר וציון וסיני,
יד אחים הסגירתני בכלא
ותנעל בית־אמי לפני.”

בקיץ של 1933 נקט השמאל בכל האמצעים לדכא את התנועה הלאומית. בהרעבה, במעשי־הרס, בשפיכת־דמים, בעלילות על „מפירי־שביתה” — ובעלילת־דם איומה. ואם בכל זאת עמדה התנועה הלאומית במערכה נגד מסע־השיסוי של השמאל, היה זה בעיקר תודות לאפיו העז והמוצק של האדם, האינדיווידואל, אשר שתה את קובעת היסורים ולא נטש את אמונתו, והמשיך להיאבק ולהילחם למען השקפותיו.

והיו הישגים לתנועה הלאומית, בעיקר מוסריים. עמידתה האיתנה העשויה ללא חת סללה את הדרך להתלכדותו של העם כולו נגד השמאל במסע לשחרור שלושת הנאשמים ברצח ארלוזורוב. הוכח כי יש באומה יסודות מוסריים עמוקים ומושרשים אשר יש לעוררם בלבד. והם נתעוררו, לא רק בימי עלילת־הדם, אלא גם לעומת הסבל היום־יומי שנגרם לאיש התנועה הלאומית במאבקו ללחם ולפרנסה.

במאבק למען הצדק נטל העובד הלאומי חלק הארי מן המעמסה. אמונתו הלאומית כרוכה היתה בסכנה מתמדת של אבדן פת־לחמו. היא העמידה את כל בני־ביתו בסכנת רעב ומצוקה. ובכל־זאת לא נסוג מן המערכה ולא נענה לשידולי השמאל ולאיומיו. בעצם ימי הקיץ של שנת 1933 המשיך להיאבק ולהילחם נגד ההגמוניה של השמאל, ובמאבק זה ניצח ב„פרומין”, ניצח בפתח־תקווה וניצח בחזית החדשה שנפתחה בקיץ תרצ"ג במושבה מגדל שבגליל.

סיכום־הדמים במגדל

הפלוגות הראשונות של בית־ר בארץ נתארגנו במושבות המרוחקות שבגליל־העליון, באיזורים אשר פועלים יהודים לא נקלטו בהם. דלות שררה במושבות אלה, שנשללה מהן

כל עזרה קונסטרוקטיבית של המוסדות המיישבים. האיכרים התלבטו בקשיים ובמצוקה, ולא חלמו כלל על קליטת פועלים יהודים על אדמתם. גם חברי ההסתדרות השמאלית, אשר בשנים קודמות ראו את ההליכה לגליל כיעוד, ונחוהו, בהתעלמם מן העובדה שעבודה זרה חדרה למושבות הגליל, ומוסדותיה לא נקטו כל פעולה להכוונת ידים עבריות למושבות אלה.

הבית"רים הראשונים שעלו לגליל ראו מטרה אחת לנגד עיניהם — כיבוש עבודה מידי הפועל הזר. לשם מטרה זו סבלו רעב וקדחת, כי רק בקושי השיגה ידם להתפרנס. כאן לא נתקלו בהתנגדות השמאל, שלא קסם לו שכר-הרעב שקיבל הפועל הלאומי בגליל — כמעט כשכרו של הפלח הערבי הפרימיטיבי.

רוב העבודות בגליל היו בשדות הפלחה ובמטעי הטבק, והכנסתן היתה זעומה. רק במושבה מגדל התפתח ענף הפרדסנות. והנה נמצא חבר בתנועה הלאומית בירושלים, יהושע בנז'מין ז"ל, בעל משק חקלאי במגדל, שביקש להעסיק במשקו פועלים מפלוגות בית"ר בגליל. הוא התקשר עם מזכירות אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר והעביר בחוזה חכירה את הקרקע להכשרה ולעיבוד על-ידי בית"רים. באותו זמן שרר מחסור בידים עובדות במגדל, וזמר בנז'מין הבטיח לעצמו בדרך זו את הפועלים לעבודה במשקו. ביום 31 במאי ירדה קבוצת פועלים מראש-פינה למגדל — ולפתע נתברר כי למטעים מוכן גם השמאל לשלוח פועלים. פרץ סיכסוך, מלווה מעשי אלימות. בחצות הלילה התנפל המון מוסת על הבית"רים, היכה אותם, גרשם מן החדרים ושבר את כל-י עבודתם.

היישוב, ששבע מעשי אלימות גינה את ההתנפלות בחריפות. כל העתונות העברית, פרט ל"דבר", עמדה לצד המותקפים, אולם השמאל לא נרתע והמשיך להסית את אנשיו למעשי אלימות.

למרות שבפלוגות בית"ר בראש-פינה רבו הנפגעים וחלקם נלקחו לטיפול בבתי-חולים, באו פועלים אחרים במקומם והעבודה נמשכה.

ב־4 ביוני שלח השמאל מכתב ובו הסכמה למסור את הסיכסוך לבוררות. מזכירות אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, ששנים מנציגיה ישבו במגדל, השיבה בחיוב לפניה זו. ב־10 ביוני נתקבל שוב מכתב, ובו מוסבר כי הצעת השמאל לבוררות אין לפרשה כהסכמה לבוררות על חלוקת-עבודה, אלא על עצם זכותם של פועלים לאומיים לעבוד במגדל.

הנסיגה של השמאל היתה מלווה התנפלות חדשה. ביום 11 ביוני התפרץ המון מוסת לשטח העבודה, שבר את הכלים, השחית את השטחים המעובדים — ושוב הובלו עובדים לאומיים פצועים למרפאות. על המכתב השני של נציגי ההסתדרות לא השיב האירגון, אולם כדי להגן על חבריו, שלח תגבורת למגדל והעבודה נמשכה.

לפתע הודיעו נציגי השמאל שהם מוכנים למסור את כל הסיכסוך לבוררות. נתמנו 3 בוררים: ש. מוריאל (מאירוביץ) מצד אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, א. ציולינג מצד השמאל ויקותיאל בהרב, לשעבר חבר מפלגת "אחדות-עבודה" ומקורב למפא"י — כבורר מכריע. האירגון התייחס בספקנות כלפי בורר זה, אולם הסכים לו, מתוך בטחון שכל בורר

הגון לא יוכל להתעלם מזכותם של העובדים הלאומיים לעבוד בפרדס במגדל. ב־1 באוקטובר נתפרסם פסק־דין הבוררות, שהצדיק את עמדת אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר וגיינה את מעשי האלימות של השמאל. פסק־הדין שנתפרסם במלואו בעתונות נחשב באותו זמן למסמך בעל ערך ציבורי רב, ששפך אור על מסכת סיכסוכי העבודה בארץ. הטוענים בשם אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר בסיכסוך מגדל היו עקיבא ברון ואברהם סילמן, שני אישים אשר מילאו תפקידים מרכזיים בהקמתה ובהנהגתה של הסתדרות העובדים הלאומית במשך שנים רבות. מצד ההסתדרות השמאלית הופיעו כטוענים, פרט לבאי־כוח „פועלי" מגדל, נציגי הוועד הפועל נטע הרפז ואריה אופיר.

פסק־דין הבוררות בסיכסוך מגדל

צד א' (ההסתדרות השמאלית) טען כי :

מגדל היא מושבה קטנה. גידולה אינו עולה עם גידולן של מושבות אחרות, והסיכויים להתפתחות קטנים בתוכה. ב־11 ביוני, משנודע לו ש־12 איש מהצד השני יצאו לעבודה בעקירת החורשה, ראה את עצמו נאלץ להפסיק את העבודה בכוח. שני חברים מוועד הפועלים פרשו מיתר הפועלים שנאספו במקום וניגשו לחברי הצד השני שעבדו וציינו בפניהם שלא קיבלו תשובה למכתבם האחרון ודרשו מהצד השני (אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר) להפסיק את העבודה ולמסור את הסיכסוך לבוררות. על זה ענו חברי הצד השני כי באופן פרינציפיוני אינם מסכימים להפסיק את העבודה תחת איומים. אז ניגשו הפועלים של הצד הראשון שעמדו מן הצד והתחילו להוציא את הכלים מידי הצד השני, ואז פרצה גם קסטת. אחר זמן ידוע החזיר הצד הראשון לצד השני את הכלים המוחזרים.

הצד השני (אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר) טען כי :

1. הוא מסכים שראשיתה של מגדל מצער ושיגדולה אינו עולה בד בבד עם גידולן של מושבות יהודה, אולם אינו מסכים שסיכויי ההתפתחות קטנים במגדל ושאינן בה תקוות לנטיעות חדשות.

2. ההתנגדות של הצד הראשון לכניסת אנשים חדשים למגדל מכוננת כלפי הצד השני בלבד וביסוס ההתנגדות על טענה של חוסר־עבודה ואי־יכולת של קליטה נוספת במגדל היא תכסיסית. גם בשעת כניסת חברי הצד השני לכפר־סבא טענו שם חברי הצד הראשון אותה טענה. אולם משהצליחו חברי הצד השני להיקלט במקום ירדה טענת חוסר־העבודה ובמקומה באה הטענה של קבלת עבודה על־ידי הלשכה — — —

3. דאגותיו של הצד השני גדלו בשנה זו. אירגונו קולט עליה ומתרחב ותובע עבודה. לפני זמן מה החליט הצד השני לפנות לכיבוש העבודה העברית בגליל. לשם כך אירגן פלוגה מיוחדת. מתוך שלא רצה לבוא בסיכסוכים עם ההסתדרות לא הסכים ללכת ליסוד־המעלה במקום שעברו כבר 6—8 פועלים של ההסתדרות, ושלה את פלוגתו לראש־פינה. הצד הראשון ידע שהפלוגה בראש־פינה עושה עבודות כיבוש חלוצית גדולה ושמצבה החמרי קשה שם מאד. חברי הפלוגה סובלים שם רעב ממש ברוב ימות השנה. ולא פעם עמדה

השאלה על עזיבת המקום, אולם משגויסו לשם כיבוש עבודה עברית במקום עמדו בתוקף על דעתם ונשארו במקום למרות מצבם הקשה.

מתוך האמור לעיל ולרגל התפתחות המשק המטעי המודרני הסמוך (מגדל) היה צורך לפלוגה להיעזר בעבודה במגדל.

4. יש לקבל בחשבון את העובדה שבין הצד השני והצד הראשון אין קונטאקט. כל צד עושה מה שהוא חושב לטוב ומועיל בשבילו. יתר-על-כן, הצד הראשון מתנגד בתוקף לעצם קיומו של הצד השני ולקבלת עבודה על-ידו שלא באמצעות לשכת הצד הראשון. אין טעם, איפוא, לטענה שהצד השני היה חייב לעשות את כניסתו למגדל בהסכם הצד הראשון או באמצעותו. אילו גם פנה לצד הראשון בשאלה אם מותר לו להיכנס למגדל היה מקבל תשובה שלילית — כטענתו היום.

5. בחזירתו למגדל לא רצה הצד השני להיכנס בסיכסוך עם הצד הראשון על-ידי קבלת עבודה שכירה. לכן חקר מאת האיכר בנז'מין שתי חלקות אדמה לגידול ירקות בעבודה עצמית. החלקות דרשו הכשרה מוקדמת: עקירת החורשה בחלקה האחת ועקירת שרידי בנאנות, משברירי רוח וגדרות בחלקה השניה וחריש עמוק בשתייהן. את העקירה קיבל עליו הצד השני ואת החריש העמוק ואספקת המים — המחכיר. עקירת החורשה לא היתה, איפוא, עיקר ההסכם, תנאי החכירה נקבעו על-ידי חוזה מ-30.5.33 בחשבון שהצד השני משקיע עבודה מוקדמת בהכשרת החלקות. נקבעו גם פיצויים לאי-מילוי ההסכם — — —

7. — — — והנה ביום בואו של הצד השני למגדל ובטרם שהצד הראשון ניסה לברר את מטרת בואו של הצד השני, התנפלו בלילה חברי הצד הראשון על חברי הצד השני, תוך שנתם, והשליכום מחדריהם החוצה, אותם ואת כליהם. רק ברביעי ביוני פנו בפעם הראשונה בהסברה שמגדל אינה יכולה לקלוט פועלים נוספים — — —

8. במכתב של 4 ביוני הוזמן אליו הצד הראשון את הצד השני בפירוש לשם מציאת דרך שלא תפגע בסדר הנהוג של חלוקת-עבודה. הצד השני השיב שהוא מקבל בשמחה את ההזמנה לדיון על חלוקת-עבודה צודקת, וביקש לקבוע את זמן הפגישה. בתשובה לזה הודיע הצד הראשון במכתבו השני שהתכוון למו"מ על אפשרות של כניסת פועלים נוספים למקום, ואינו מוכן למו"מ על חלוקת-עבודה. הצד השני היה מוכן גם להיכנס לבוררות בדבר שאלת חלוקת-העבודה, אבל לא מצא לאפשרי להיכנס לדיון על זכותו לעבוד במגדל.

9. ב-11 ביוני כשיצאו חברי הצד השני לעבודתם בחורשה נאספו פועלים רבים של הצד הראשון ודרשו להפסיק את העבודה. הצד השני הודיע לצד הראשון כי באופן פרימיטיבי אינו מסכים בשום מקום ובשום תנאים להפסיק עבודה באמצע, אולם הוא מוכן לבוא לבירור אחרי העבודה. הוא גם הודיע כי הוא מוכן למסור לבוררות את שאלת חלוקת-העבודה, אולם הצד הראשון עמד בשלו וחבריו התנפלו על עובדי הצד השני באלות זבציגורות גומי והיכו בהם וגזלו בכוח את כליהם. אם באים רק לקחת כלים אין צורך באלות ובמקלות גומי.

מכל התנהגותו של הצד הראשון ברור כי הכוונה היחידה היתה להוציא את הצד הראשון מהמקום מפני שאינו בהסדרות.

הצד השני מצהיר כי לו גם לא היה חוזה חכירה יש לו רשות לעבוד במגדל, כי לא התנגד ואינו מתנגד גם כיום למסור לבוררות את שאלת חלוקת-העבודה במקום, בכלל זה גם את עקירת העצים בחורשה. אין הוא רוצה לבוא בתביעות בקשר עם הוצאת חבריו מהדירה וההתנפלות השניה עליהם, אולם הוא דורש שהבוררות תגנה בצורה מתאימה את מעשי האלימות, והוא סבור שהפתרון הטוב ביותר ליישוב הסיכסוך הוא סידור לשכת-עבודה על-ידי ועד המושבה — למרות שהוא מורכב היום מכוחות ציבוריים המתנגדים לצד השני — בהשתתפות באי-כוח נותני העבודה ואירגוני העובדים במקום.

ה' נטע הרפו השלים את טענות הצד הראשון:

אף פעם לא טען הצד הראשון שאין לצד השני זכות-עבודה. ענין כפר-סבא פרץ לאחר שהרוויזיוניסטים בתוך ההסתדרות קיבלו פקודה לעזוב אותה וליצור אירגון מיוחד. בן-גוריון הודיע אז כי אם ברצונם להיות בהסתדרות בתור אירגון מיוחד הם רשאים לעשות זאת, אולם יש צורך למצוא דרך של חלוקת-עבודה.

הרפו מוסר הצהרה „שההסתדרות אינה מתנגדת לכניסת עובדי בית-ר לאיזה שהוא מקום עבודה במושבות בארץ, בכל מקום לפי מצב העבודה. ההסתדרות מתנגדת לכניסה למקום ע"ח הפועל מבלי למצוא תחילה צורה של סידור לשם הבטחת עבודה מאורגנת. ההסתדרות מוצאת שכל יהודי רשאי להיכנס לארץ ולעבוד בה. אין היא מתנגדת לא רק לכניסת חברי בית-ר לעבודה בתור בודדים אלא גם לכניסתם לעבודה בתור אירגון“.

חוזה החכירה הנוכחי אינו החוזה הראשון. גם בירושלים עם פרומין וגם בפתח-תקוה עם הקבלנים היו חוזים. החוזים האלה הם פיקטיוויים, אך ורק לשם שבירת ההסתדרות. ברצון טוב אפשר למצוא דרך לסידור ענייני העבודה בארץ. יש צורך לפני כל עונה ועונה לסדר פגישה בין שני המרכיבים לשם קביעת סדר-העבודה בארץ.

עקיבא ברון השלים את טענות הצד השני:

זו הפעם הראשונה שהצד הראשון מצהיר שההסתדרות אינה מתנגדת לכניסת עובדי בית-ר לעבודה בתור אירגון. אולם אלה הן הכרזות פרינציפיות. למעשה מתנגדים בכל מקום לכניסת עובדי בית-ר ועושים הכל בכדי למנוע בעדם אפשרות עבודה בארץ. בכל מושבה טוענים טענות חוסר-עבודה ואי-יכולת של קליטה. מצד אחד מתמרמרים כלפי חוץ על עיכוב העליה מפני טענות של קליטה, ומצד שני נאחזים בטענות אלו כלפי מתנגדים מבפנים.

החוזה אינו ענין לכאן. האירגון עומד על דעתו שיש לו הזכות להיכנס לכל מושבה ולעבוד בה, מבלי לשאול את פי מתנגדיו, בין אם יש חוזה או אין. לחלוקת עבודה צודקת לא התנגד אירגון בית-ר מעולם.

מסקנות הבוררות

1. בדרך כלל סבור בית-הדין שכל כניסה של פועלים במאורגן למקום עבודה שקיים שם אירגון פועלים צריכה להיות מלווה בבירור מוקדם, בכיוון לקביעת יחסי הבנה ופעולה משותפת, גם במקרה שאין איחוד במסגרת אירגונית.

2. טענת הצד השני שלא היה טעם לִגְנִיה אל הצד הראשון, בדבר אפשרות של כניסה למגדל, משום שהיה מקבל תשובה שלילית, כטענת הצד הראשון בבית־הדין עצמו, למרות שהמצב אינו מצדיק תשובה כזאת, אינה מחוסרת־יסוד. אולם חשש כזה לא צריך היה לפטור את הצד השני מן החובה לעשות זאת, למרות היחסים דקיימים בין הצדדים, ולו גם לשם הצורה בלבד.

3. הדרך שבחר לו הצד הראשון לפתוח במו"מ מצדו הוא, ביום בוא הצד השני למגדל — מעשה ההתנפלות של ה־31 במאי בלילה — וזה בטרם ששאל את האנשים למטרת בואם או ניסה אליהם דברים. היא לכל הפחות מחוסרת תרבות; מעשה מגונה זה נוטל ממכתבו של הצד הראשון לצד השני מה־4 ביוני את כל ערכו המוסרי. שליחת מכתב לאחר ההתנפלות מבלי שתבוא איוו הצטרפותו היא על המקרה — אין בה לא טבילה ולא טהרה.

4. אם כי — לאחר „קבלת־הפנים” שערך הצד הראשון לצד השני ביום הראשון לבואו למגדל — לא היתה כל חובה על הצד השני לבוא בדברים עם הצד הראשון על מטרת בואו למגדל, הנה משענה על המכתב הראשון, מרצונו הטוב, היה חייב לענות גם על מכתבו השני של הצד הראשון ולאשר בכתב את הסכמתו להיכנס לבוררות בדבר שאלת חלוקת־העבודה. הפסקת ההתכתבות באמצע — בתנאים הנ"ל — אינה לזכותו של הצד השני וגותנת מקום להניח שזו נעשה הדבר היו אולי יותר סיכויים למנוע בעד ההתפרצות השניה.

5. הוברר לבית־הדין, שבזמן כניסת הצד השני למגדל לא היה בה כל חוסר־עבודה ולא נשקף כזה עד תום עונת־העישון. יתר־על־כן, עוד נשקפו באותו זמן לעונת־החוסר־העבודה, שלאחר עונת־העישון, שתי עבודות ציבוריות מלבד עבודת החורשה. דבר זה עושה לחמור יותר את התנהגותו של הצד הראשון ב־31 במאי וב־11 ביוני.

6. בית־הדין אינו סבור שהצד הראשון נמנע לכתחילה מקבל את העבודה בחורשה מפני אי־הסכמה בדבר מחירי העבודה. וכן אינו סבור שהצד הראשון בא לידי איזה שהוא הסכם עם האיכר בנוז'מין. יותר קרוב לאמת שבאותה שעה לא היה הצד הראשון מעוניין כלל לקבל את העבודה בחורשה, כִּי־אם ביקש לדחותה לעונה המתה ועל כן הופתע באופן לא נעים מן העובדה שהעבודה יצאה בכלל מידו ונמסרה לאנשים מן החוץ.

7. בית־הדין אינו משוכנע שהצד השני, בתנאי ההתקשרות עם האיכר בנוז'מין, הוריד את מחירי־העבודה. אולם הוא סבור שהחווה יכול היה להיערך ביתר פשטות מבלי לחפש כסות לכניסתו של הצד השני למגדל.

8. בית־הדין משוכנע שהצד הראשון — במכתבו מה־4 ביוני — לא הזמין את הצד השני לדיון על אפשרות של כניסת פועלים נוספים למקום, כי אם על מציאת דרך לחלוקת־עבודה־צודקת שלא תפגע בסדר הנהוג במקום. הצד השני נענה לכך בלי היסוסים למרות מעשה האלימות שקדם למכתב, וגם ביקש להועיד פגישה. בתשובה לכך חזר בו הצד הראשון מהצעתו הקודמת והודיע שהוא מוכן למו"מ

רק על אפשרות של כניסת תועלים נוספים למקום. צעד זה לא היה שקול כלל ואחריתו היתה מכשול נוסף לצד הראשון.

9. בית־הדין מחשיב את ההצהרה שניתנה בזמן הברור מבא־כוחו המוסמך של הצד הראשון לגבי הצד השני ומצטער על שהצד השני — למרות חששותיו לגבי כוונת ההצהרה — לא מצא לנחוץ להגיב על ההצהרה ממין זה בדרך הנאותה.

10. בית־הדין אינו מוצא לאפשר לבטל את החוזה שבין הצד השני ובין האיכר בנז'מין אולם הוא מוצא לנכון לחייב את הצד השני לחלק את עבודת עקירת החורשה בחלקה האחת ואת פינוי החלקה השניה בינו ובין הצד הראשון, כמצווה בפסק־הדין למטה.

11. מן האמור בבירור נוכח בית־הדין שהיה צורך לצד השני להיאחז בעבודה במשק המודרני של מגדל, לאחר שעבד במשקים נכשלים בגליל וכן היתה אפשרות לסדר את קליטתו במגדל בלי קשיים מיוחדים. מידת זכותו של הצד השני לאחיזה במקום נקבעה בפסק־הדין למטה.

12. בית־הדין מגנה גינוי מודגש את מעשי האלימות שנהג הצד הראשון כלפי הצד השני ב־31 במאי וב־11 ביוני. מעשים אלה אין להם כל הצדקה במסיבות יותר חמורות, על אחת כמה שלא היתה להם כל הצדקה ולא היה בהם כל הכרח בתנאי הסיכסוך הנוכחי. מעשים אלה היו רק לכלימה לעושיהם.

13. בית־הדין רואה צורך ציבורי לקבוע כי נוכח לדעת מן התמונה שנתגוללה לפניו בסיכסוך זה — שיחסי הבנה מינימאליים בין הצדדים יכלו למנוע בעד הסיכסוך כולו ובעד התחדדותו. ומכאן דוגמה לעתיד. בית־הדין רואה חשיבות ממדרגה ראשונה בקביעת מסגרת ליחסים קבועים כאלה ומחייב את הצדדים להפנות לכך את תשומת־לב מרכזיהם.

14. לבסוף מוצא בית־הדין לנחוץ להעיר לטוען מן הצד הראשון, מר אריה אופיר, שלא מן המנהג הוא לטוען להעמיד לדיון פומבי בעתונות סיכסוך המתברר על־ידו בבית־דין ומן הראוי להימנע מזה להבא.

פסק־הדין

1. הצד הראשון ישלם לקרן מפעל ארלוזורוב 18 (שמונה־עשרה) לא"י כדמי הצער והבושת שגרם לצד השני.

א. לכיסוי התשלום הנ"ל רשאי הצד הראשון לגבות 300 מא"י מכל אחד מששים האיש שהיו רשומים בלשכתו עד ה־11 ביוני.

2. לצד השני תהיה זכות לעבודה במגדל בכל העבודות ובכל העונות, כמו לצד הראשון. א. לשנתיים הבאות, תחל מהראשון באוקטובר ש.ז., נקבעת זכות זו של הצד השני לגבי הצד הראשון ביחס מספרי של אחד לארבעה, דהיינו 20% מכמות העבודה הכללית לכל סוגיה ששני הצדדים ישיגו במושבה הן בעצמם או על־ידי אחרים באיזו דרך שהיא. אחר שנתיים יקבע האחוז מחדש.

- ב. הצדדים רשאים לבוא לידי הסכם ביניהם על חלוקת העבודות באופן שלא יהיו נאלצים לעבוד בכל מקום ובכל עבודה דווקא בכפיפה אחת.
 - הוראות אלו חלות על כל חווי העבודה וההתקשרויות שעשו או שנקשרו בהם הצדדים החל מה־20 ביוני ש.ז. (תאריך שטר הבירורין).
 3. א. הצד השני ימסור לצד הראשון את כל העבודה בהכשרת החלקה השניה שחכר מהאיכר בנוז'מין (הרחקת שרידי הבנאנות, משבריי־הרוחות והגדרות).
 - ב. נוסף לזה יקציב הצד השני — בכל פעם שיעבוד בעקירת העצים בחורשה — שלוש חמישיות ממספר מקומות העבודה באותה פעם לצד הראשון.
 - ג. בתנאי ששכרה־העבודה שיהיה על הצד השני למסור לחברי הצד הראשון בעד העבודות הנזכרות לעיל לא יהיה פחות מ־180 מיל ליום־עבודה בן שמונה שעות. תנאי זה אינו הכרחי אם הצדדים יבואו לידי הסכם ביניהם על תנאי־עבודה אחרים בקבלנות או על חליפין של זכויות במקומות עבודה אחרים.
 4. כל זמן שלא תהיה במקום לשכה משותפת או שיחול בנידון זה הסכם אחר בין הצדדים, תיעשה חלוקת־העבודה במקום, כמצווה בסעיף 2 של פסק־דין זה, על־ידי לשכת העבודה של הצד הראשון, אשר אליה יצורפו באי־כוח של הצד השני לפי אותו היחס של אחד לארבעה, בזכות דעה מלאה.
 - א. לצד השני יהיה ב"כ אחד בלשכה גם אם מספר חבריה יהיה פחות מחמישה.
 - ב. אם הצד השני יחשוב שהוא מקופח באינו החלטה מהחלטות הלשכה, יובא הדבר להכרעה בפני ועדה מיוחדת וההחלטה לא תוצא לפועל עד שתתקבלנה הוראות הוועדה הנ"ל.
 - ג. הוועדה המיוחדת תורכב מב"כ אחד מכל צד ושלישי המתמנה על־ידי ועד המושבה. תוראות ועדה זו תחייבנה את הצדדים ואת הלשכה.
 5. הצדדים ישאו בהוצאות הבוררות לחצאין, לירה כל צד.
 6. הצד הראשון יפרסם על חשבונו פסק־דין זה במלואו בעתון היומי "דבר".
 7. פסק־דין זה אינו ניתן לערעור.
- חיפה, יום א', י"א תשרי, שחל ב־1 באוקטובר 1933.

הישגי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר בשנת הפרעות

באוירה העכורה של שנת 1933 היה בפסק־הדין של יקותיאל בהרב משום פיצוי דל על שעוללו מנהיגי השמאל לציבור העובדים הלאומיים בארץ. אותו זמן נכלאו בבתי־הסוהר בארץ עשרות בית"רים שנאשמו בקשירת קשר ובהקמת אירגון בלתי־ליגאלי — "ברית הבריונים"; גם חלק מחברי מערכת "חזית העם" נמצא מאחורי סוגר וברית ונדרשו כוחות נפשיים עצומים על־מנת להתגבר על מסע הנגישות שגרמו לו שליחי ההסתדרות במישרין ובעקיפין — על־ידי מלשינות — נגד עסקני התנועה הלאומית וחבריה. היו אלה ימי דיכוי ורדיפות שכמוהם ידעה רק המחתרת הלוחמת בבריטים בשילהי ימי המנדט.

ובכל זאת, בסיכומה של שנת תרצ"ג יכלו עסקני אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר לרשום שורה ארוכה של הישגים ושל התרחבות והתפתחות.

בסוף שנת תרצ"ב נמנו עם אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר לא יותר מ־1000 חברים, מהם כ־500 מרוכזים בתל־אביב, ואילו בסוף תרצ"ג, אחרי כל הרדיפות והמאסרים היו באירגון למעלה מ־3000 חברים, כמחציתם בתל־אביב.

בשנת תרצ"ג נרכש בתל־אביב מועדון קבוע לפעולות האירגון והוקמו תאים־מקצועיים שכללו עשרות איש בכל תא. י. גוריון סיכם את הישגי שנת תרצ"ג ב„חזית העם“ (גליון ערב ראש השנה תרצ"ד) וציין את התאים המקצועיים בתל־אביב באותו זמן; בנאים; טייחים; טפסנים; כופפי ברזל; מרצפים; צבעים; נגרים; פועלי בנין בלתי־מקצועיים; חשמלאים; פקידים; יוצקים; פועלי מחט; פועלי עור; פועלות ועובדים שונים.

בירושלים נרשמו כ־200 חברים, מהם רובם שהצטרפו לאירגון אחרי מאורעות „פרומין“. בחיפה — 150 חבר. במושבות הגליל — כ־70 חבר. בטבריה—צפת — 80 חבר. בחדרה — 80 חבר. בנתניה — 90 חבר. באבן־יהודה ותל־צור — 20 חבר. ברמת־גן — 112 חבר. בפתח־תקווה — 130 חבר. בהרצליה — 50 חבר, מהם 30 בפלוגה. בכפר־סבא — 80 חבר, מהם 20 בפלוגה. במושבות אחרות בשרון — כ־140 חבר.

מנין באה תוספת הכוח לאירגון, בעצם ימי המבחן של שנת 1933? רק כרבע מ־2000 החברים שנוספו לאירגון באו מחוץ־לארץ. חלק מן החברים הנוספים בא מן הנוער העובד והלומד שהתבגר ונכנס במעגל העבודה — וחלק בא לאירגון מן ההסתדרות השמאלית. הרדיפות, הבלתי־פוסקות הגבירו את אחדת הציבור לעובד הלאומי ומאות פועלים שהיו בלתי־תלויים במנגנון השמאל הצטרפו לשורות האירגון. אילו היו לאירגון מקורות־תעסוקה נרחבים, אפשר היה באותו זמן לקלוט הרבה חברים נוספים, אולם היתה מגמה לא להרחיב את השורות, כל עוד לא מובטח לחבר האירגון מקור־פרנסה. מסיבה זו גם לא נקלטו רבים מן העולים החדשים, שהגיעו ארצה ללא מקצוע. אלה שהלכו לפלוגות־הגיוס — הצטרפו ממילא לאירגון, אבל מחוץ לפלוגות נתקבלו לאירגון רק בעלי־מקצוע, כי הסיכויים להעסיק חסרי־מקצוע בעבודה היו מועטים.

עם זאת הקדישה מזכירות האירגון תשומת־לב לבעיותיו המקצועיות של העובד. בקיץ תרצ"ג הוקמה ליד האירגון מועצה־כלכלית, כן הוקם בית־ספר מקצועי בענפי הבנין השונים.

דמות תנועת העבודה הלאומית מתגבשת

בחזור שנשלח ביום 5 במאי 1932 על־ידי מזכירות האירגון למרכז העולמי של הצה"ר ולוועדים המרכזיים של המפלגה, וכן לשלטון בית"ר ולנציבויות בית"ר הארציות נאמר:

„זאת לנו הפעם הראשונה, שמוסד מיוחד של התנועה: אירגון העובדים,

התחיל לטפל בשאלת העליה. המזכירות רואה, אפוא, צורך מיוחד לציין, יחד עם שמחתה על העליה בדרך כלל, גם את המגרעות והליקויים ששררו בה, כדי למנוע אותם בעתיד הקרוב, כי כבר כיום אנו מתכוננים לה ויודעים כי נצטרך לקלוט עוד כ־500 חבר וחברה".

ואמנם נקלטו בתקופה שלאחר שיגור החוזר כ־500 עולים בית־רים במסגרת האירגון. באותו חוזר נקבע הקשר בין סניפי התנועה בגולה לבין מזכירות האירגון בארץ. כן נקבעו במכתב הנחיות־יסוד לנוער הבית־רי המכין את עצמו לעליה, ובצד החינוך הלאומי נדרשה התנועה בגולה להקנות לצעיר העולה הכשרה מקצועית, כדי להקל עליו את תנאי הקליטה במולדת. עם זאת תבעה המזכירות ביסוס־יתר של אמצעיה הכספיים לטיפול בעולה:

„העליה האחרונה מצצה את שארית האפשרות שלנו, ואנו עדים לכמה מקרים, כשנסיעות שונות (העולות דרך אגב בפרוטות) לשם השגת מקומות עבודה לעולים, נדחו מחוסר אפשרות כספית".

הסניפים נתבקשו לכלול בחשבון ההוצאות של העולה הבית־רי עוד 500 מא"י, לכיסוי הוצאות הקליטה בעבודה.

בצד הקשיים שנגרמו למזכירות האירגון עקב ההתנכלויות של השמאל, סבלה מחלקת־הכספים מחוסר כל תקציב לפעולה יום־יומית. במועצה הארצית שנתכנסה בחודש אוגוסט 1932 הוקדש חלק ניכר מן הדיון לבעיות העולה הלאומי. אותו זמן כבר פעלה מזכירות מאורגנת מורכבת מארבעה חברים, שחילקו ביניהם את התפקידים כחלקמן: עליה ואירגון — י. גוריון; כספים — ע. ברוך; התיישבות ומשקיע־זר — מ. כבירי; עבודה ומזכירות — מ. גילוני. מזכירות זו עתידה היתה להאריך ימים ולהכשיר את הקרקע להקמת הסתדרות העובדים הלאומית.

בעיית העזרה הרפואית נפתרה בחלקה בשנת 1933, כאשר נחתם ההסכם בין מזכירות האירגון לבין קופת־חולים־עממית, לפיו הגישה קופת־חולים זו עזרה רפואית לחברי האירגון במושבות, בעיקר בפלוגות בית־ר. אולם היה זה כאמור, פתרון חלקי בלבד. בערים עדיין לא היה לעובד הלאומי שירות רפואי משלו. המאמצים להקים קופת־חולים עצמאית נמשכו ביזמתו של י. פעמוני וחבר רופאים מעסקני התנועה הלאומית. לפי שעה הוחלט להרחיב את הקשר עם קופת־חולים־עממית גם בערים.

אותה שנה קבעה מזכירות האירגון את כ' תמוז, יום פטירתו של הרצל, כשבתון העובד הלאומי. מול האחד במאי, חג האינטרנאציונל, הועמד חג העובד הלאומי, ויום זה הפך למסורת בחיי הסתדרות העובדים הלאומית שהוקמה כעבור כשנה.

הנה כי כן, בצד הקשיים והסבל, נתגבש האופי העצמאי של העובד הלאומי ומוסדותיו, ונקבעו הדפוסים של הנוהג והיחסים הפנימיים באירגון. אותה שנה גם הועלתה על הפרק כפילות המרות שחלה על המגוייס הבית־רי — נציבות בית־ר ומזכירות האירגון, והוסדר שיתוף־פעולה בין שני גורמים אלה בתנועה.

אולם עם כל ההישגים שהושגו בשנת 1933, עדיין לא הוצאה לפועל ההחלטה בדבר

הקמת הסתדרות העובדים הלאומית. ההתגוננות היום־יומית מפני התקפות השמאל, בעיות הקליטה של העולה הלאומי, קשיים כספיים ואירגוניים הם שמנעו את ביצוע המו"מ עם אירגוני העובדים האחרים, שאתם יחד ביקשו להקים את ההסתדרות העובדים הלאומית. כל המאמצים והאמצעים של התנועה הלאומית הושקעו בשנת 1933 במאבק נגד השמאל — ומנהיגי האירגון והתנועה לא נתפנו לפעולה לטווח ארוך. המאסרים, עלילת־הדם, המאבק בקונגרס הציוני, התנפלויות הדמים בשעת סיכסוכי־העבודה, והפרובוקאציות המתמידות של השמאל — גזלו זמן רב ומרץ רב, ומן ההכרח היה לדחות את הקמת ההסתדרות החדשה. רק בימי הקונגרס ה־18, לאחר שהשמאל השתלט שלטון מוחלט על ההסתדרות הציונית, הוחלט לגייס את כוחות התנועה ולהקים את הסתדרות העובדים הלאומית. במסיבת עיתונאים בעת הקונגרס, הסביר ז'בוטינסקי את התפקידים המוטלים על התנועה עקב השינויים שחלו בהנהלה הציונית:

„שלושה תפקידים מוטלים עכשיו על הצה"ר. ראשית — להגביר, להעמיק ולארגן את תנועת החרם נגד גרמניה. בשביל מטרה זו מוכנים אנו לעבוד יחד עם כל שאר הקבוצות הפעילות בשטח זה. שנית — תפתח בהרשים הקרובים תנועת הפטיציה — זו ההתקפה הפוליטית, המוצאת אל הפועל על־ידי מיליונים יהודים, והתובעת את ארץ־ישראל בשביל המיליונים הללו. שלישית — עומדים אנו להקים בארץ־ישראל את ההסתדרות השניה, את ההתאגדות המקצועית הגדולה של אנשי עבודה ציונים, המתנגדים לצורת המלחמה המעמדית“.

השאפה לנהל פעולה מדינית ציונית עצמאית על־ידי התנועה הלאומית, היתה קיימת גם לפני הקונגרס ה־18. אולם ההתנגדות הפנימית בתוך התנועה מצד קבוצת־גרומן וכן האשליה שאפשר יהיה להתפשר עם דרכה של ההנהלה הציונית מבלי לפתח מדיניות עצמאית — מנעו תקופה ממושכת את האופנסיווה המדינית של הצה"ר. אחרי מה שקרה בקונגרס, בעקבות עלילת־הדם, שוב לא היתה דרך לפשרות. באופק כבר נסתמנה הפרישה מן ההסתדרות הציונית, ונראה היה כי פרישה זו היא בלתי־נמנעת. לפני התנועה הלאומית היו משימות מדיניות שביקשה לבצען. עוד לפני שירדה השואה על יהדות גרמניה, בשעה שהסוכנות החלה בעסקי „טראנספר“ עם הנאצים, כדי „להציל רכוש“ העולים, והפכה על־ידי כך לסוכנות לתוצרת היטלריסטית, עמדה בעיית אירגון החרם על תוצרת גרמניה, כאחת המשימות העיקריות של הצה"ר באותו זמן. עם זאת קיוותה התנועה הלאומית לעורר את דעת־הקהל באנגליה לטובת הציונות על־ידי פטיציה חתומה בידי מיליוני יהודים, בה ידרשו את ביצוע הצהרת בלפור. הפטיציה היתה פעולה תעמולתית עצומה שליכדה סביב התנועה המוני העם היהודי.

המשימה השלישית היתה הקמת הסתדרות העובדים הלאומית.

במאמרו „חזית העם“ מיום 3 בנובמבר 1933 כתב ז'בוטינסקי:

„המלה שלי לשבור“ היא בלתי־פופולארית מאוד; אבל זה מזמן הרגשתי (ודאי שאיני היחידי שהרגשתי בכך), שבשעה שאיזו מלה נעשית „בלתי־פופולארית“ באופן נורא, הרי זהו סימן לעתים קרובות, שהמושג הוא, להיפך, מאוד־מאוד פופולארי, אולי אפילו פופולארי-

„באופן נורא“. אגב, רוצה אני להעיר שוב, שאף פעם לא דיברתי על שבירת ההסתדרות בתור שכזו, אלא על שבירת המונופולין שלה, שבירת מעמדה רבי-הזכויות ותפקידה השליטי; ואני טוען בשקט ובבטחון גמור שבמשאלתי זו אני מבטא את רצונם הנלהב, ואפילו הלוהט של תשעים אחוז בציבור היהודי. בכל פעם שהם מהרהרים על ארץ-ישראל, יקדו בגשמתם משאלה זו, למצוא דרך או אמצעי, כיצד לשבור את ההגמוניה של הטירוף האדום הטפשי ולהציל ע"י כך את עתידו של מפעל הבניה שלנו.

הדרך והאמצעים ישנם, וזוהי דווקא דרך אחת ויחידה ואמצעי אחד ויחיד; נחוץ לעזור לארגן ולחזק אותו חוג הפועלים היהודים, הדוחה בבזו מוחלט כל רמז למדיניות מעמדית וחושב שהיחס בין הרכוש היהודי ובין העבודה השכירה היהודית, במשך כל תקופת ההתיישבות, צריך להיות יחס של שותפות ולא יחס של „מלחמה“. פועלים כאלה ישנם בארץ-ישראל הרבה מאוד, ולגמרי לא כולם הם רוויזיוניסטים או בית-רים. הנה אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, שהוא לעת-עתה הגרעין המאורגן היחיד של פועלים כאלה (מחוץ ל„הפועל המזרחי“ שעמדתו לגבי השאלה המעמדית אינה ברורה לי, לצערי, כל צרכה) ולאירגון כבר שייכים כאלפיים וחמש מאות נפש — ואין זה מעט כלל וכלל בשביל התחלה. אבל אין זה סוד לאף אחד בארץ-ישראל, שבתוך שורותיה של ההסתדרות נמצאים אלפי פועלים אחרים, שכל השיטה של מנהיגי ההסתדרות נמאסה להם מזמן. הם נשארים בהסתדרות, משום שזוהי שאלת לחם בשבילם. הרי לשכת-העבודה נמצאת כמעט לגמרי בידיה של ההסתדרות: אם אינך רוצה להכיר בהסתדרות, עלול אתה שלא לקבל עבודה; ואם תנסה לקבל עבודה שלא בתיווכה של ההסתדרות, יכו אותך באמצע הרחוב — כמו שמכים את הרוויזיוניסטים, כמו שהיכו אותם שוב לא מזמן בחדרה ואולי מכים אותם כיום במקום אחר. אם אינך רוצה להכיר בהסתדרות, אין לך לא קופת-חסכון ללוות לידה, לא קופת-חולים ובכלל אין לך שום מקלט בפני רוח-רעה או צרה. אם אינך רוצה להכיר בהסתדרות עליך להיות מוכן לחיות בארץ-ישראל ככלב מגורש ממש.

כך חיים בארץ מולדתנו המתוקה חברי הצעירים. בשביל פועלי ההסתדרות עברת התקופה ההירואית הראשונה של יסורים „חלוציים“ כבר מזמן. לא לחינם פיטמו זה חמש-עשרה שנה רצופות את ההסתדרות בנדבות בורגניות (אגב, גם אני, הקטן, עזרתי לזה — כמעט מחצית העמק נבנתה על אותם סכומי הכסף שעזרתי לקבץ על יד מאת המעמד הבינוני היהודי באמריקה). לא לחינם פיטמנו את ההסתדרות! עכשיו יכולים הרבה פועלים אירופאיים, אפילו בארצות התרבותיות ביותר, לקנא בפועל ההסתדרותי בארץ-ישראל, גם במוסדותיו, גם בתנאי-עבודתו. היחידים, שחיים עד עכשיו כאביונים מתוסרי צל קורה, בלי גג לראשם ובלי חסות בכל היישוב, עד לחרפת רעב ממש — הם הפועלים שלנו. הצעירים והצעירות מקבוצת רוזנבלאט בכפר-סבא ומפלוגות בית-ריות אחרות. רק שלשום ראיתי מכר אחד בחזור מארץ-הקודש: במקום לברך אותי, הוא התחיל מגדף. „זוהי בושה אפלה“, התנפל עלי — „הבריתניקים שלך חיים שם ממש כמו ה„קול“ השחורים אי-שם בהודו, למה זה אינך מצווה עליהם להיכנס להסתדרות? אז הרי הם היו חיים כמו שאר הפועלים — הלואי וכל ידידי הטובים יחיו ככה!“

ואני שואל את עצמי, מאין נובע אצל הנוער הזה הכוח לעמוד בפני גיהנום, הרבה יותר גרוע, מיסוריהם המפורסמים של החלוצים הראשונים בין 1920 ובין 1925, וגרוע אפילו מהאיפופיאה המרה של אנשי ביל"ו: כי שם הם חיו ככה בתור חלוצים, ועכשיו הם יוצאים מן הכלל; ואז הביטו על החלוצים הסובלים מכל הצדדים כעל גבורים, כעל מיטב בניו של עם ישראל, בשעה שאת חברי הצעירים רוגמים באבנים ושופכים עליהם ספרות־רפש (ולפעמים גם סוחכים אותם לתליה), והכל משום מה? — משום שאין הם רוצים להאמין, שכל יהודי שאינו פועל שכיר הוא מוצץ דם ואויב. לעתים קרובות אני שואל את עצמי גם קושיה שניה שהיא מרה עוד יותר: האם ראוי הוא כל המעמד הבינוני הפחדני שלנו בארץ־ישראל לקרבן כזה מצד נוער שכזה?...

אבל עלינו להיות צודקים: האסון לא בזה שיש להסתדרות מוסדות שונים, הגם שאני מתחרט על כל פרוטה שזרמה, במקצת גם הודות למאמצי אני, לידים נקלות שכאלו; אבל עכשיו אין לתקן את זה, זה נשאר שלהם — אם כן, יערב ויבושם להם. האסון הוא אחר שהגוף השני, ההסתדרות של הפועלים הלאומיים, היא כה עניה וערומה ויחפה. הנה מעובדה זו נובע התפקיד — — — בשביל שנת תרצ"ד הטובה: העם היהודי חייב לעזור ולהגביר את ההסתדרות השניה, הלאומית, על־ידי מוסדות מתאימים והכרחיים: קודם כל — קופת מלווה וחסכון — — — וקופת־חולים.

ההסתדרות השניה צריכה להיות הסתדרות בלתי־מפלגתית, הפתוחה לכל הפועלים היהודים, אלא בתנאי אחד: השיטה שלה בהגנה על ענייניו של הפועל מוכרחה להיות בוררות, ולשכות־העבודה היחידות שהיא תכיר בהן תהיינה לשכות־העבודה הגייטראליות תחת פיקוחו של המוסד הראשי לבוררות־חובה — — —

אבל יותר חשובה תהיה התוצאה האידיאולוגית והרוחנית, תחל או — לכל הפחות, באופן חלקי — התופעה ההיסטורית של שיסוי יהודים נגד יהודים, של הטפה לדיקטטורה ואספרופריאציה במקום שרוצים למשוך אליו את הרכוש היהודי מחוץ־לארץ, שנרכש בעמל־פרך, ולכל הפחות לא ייראה אז לעתים קרובות כל־כך ברחובות היהודים הצבע הרצחני של „דגל היטלר בלי צלב הקרס“.

צעדים לקראת הקמת הסתדרות העובדים הלאומית

ב־10—11 בנובמבר 1933 התכנסה המועצה הארצית של אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר והחליטה על צעדים ממשיים להקמת הסתדרות העובדים הלאומית. בסיום דיוני המועצה נתקבלה הכרזה האומרת:

המועצה הארצית הששית של אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר בארץ־ישראל שהתכנסה בתל־אביב בימים 10—11 בנובמבר 1933 — מכריזה שהאירגון מקבל על עצמו את יצירת ההסתדרות של עובדים לאומיים בארץ־ישראל.

לשם זה הורכבה ועדה שעליה לנהל משא־ומתן בארץ עם גושים שחבריהם עומדים על הבסיס של עקרוני הסתדרות עובדים לאומיים והם:

א. הודאה בפתרון שאלת היהודים עלידי יצירת מדינה יהודית בארץ-ישראל.

ב. סידור לשכות-עבודה נייטראליות ביישוב.

ג. בורות-חובה-לאומית במקרה של סיכסוכי-עבודה וקביעת תנאיה.

ד. עבודה עברית מלאה במשק העברי.

על הוועדה הוטל להרכיב משלחת שתצא בזמן הקרוב לגולה לשם ניהול מו"מ עם גושים והסתדרויות העומדות על הבסיס האמור לעיל — לשם הצטרפותם להסתדרות העובדים הלאומיים.

על הוועדה המכינה הוטל להקים את המוסדות של עזרה מדיצינית וקופת-מלווה שישרתו את חברי ההסתדרות.

הוכרו על הקמת "קרן העובד הלאומי", כפעולה ראשונה של הקרן הוכרו על תרומת שכר-יום-עבודה — של כל חברי האירגון, הצה"ר ובית"ר למען הקרן. באותה מועצה נתקבלו גם ההחלטות הבאות:

1. המועצה הארצית הששית של אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר מציינת בשביעת רצון רבה, כי הכרזת האירגון על הצורך בהקמת הסתדרות עובדים לאומיים, שעליה הוא נלחם במשך כל שנות קיומו, נעשתה כרגע קנין של חלק חשוב ביישוב ובציונות, ושלרגל שאיפת מפא"י לשלטון על היישוב והציונות כולה, נעשית הכרזה זו להכרח ולצורך דחוף של השעה.

2. המועצה בוחרת בוועדה לשם הקמת הסתדרות עובדים לאומיים בהרכב החברים: מ. אריאלי, א. בן-חורין, עו"ד י. בנימיני, ע. ברוך, י. גוריון ונ. שבתאי. לוועדה יש רשות של קואופטאציה.

3. המועצה מביעה את רצונה הברור של כל התנועה, כי בהסתדרות יקחו חלק כל חברי הגושים והקבוצות הלאומיות שבתוך תנועת-העבודה בארץ ותנועות הנער בגולה. בתור אחד התפקידים של הוועדה יהיה — ניהול מו"מ תכוף עם כל הגורמים המעוניינים בארץ, וביתר שאת בגולה לשם הצטרפותם להסתדרות העובדים הלאומיים.

ההחלטה על הקמת הסתדרות העובדים הלאומית חייבה את האירגון לליכוד כוחותיו ולהגברת הפעולה הפנימית. הוועדה למען "קרן העובד הלאומי" החלה בפעולותיה, וכן שוכללו הפעולות האירגוניות הפנימיות. נקבעה חוקה ללשכת-העבודה של האירגון, הודקו הקשרים עם הסניפים, הוגברו פעולות ההסברה וזורזו התהליכים להקלת הצטרפותם של תברים חדשים לאירגון.

גליון "חזית העם" מיום 29.12.33 הוקדש כולו לביסוס האידיאולוגי של הסתדרות העובדים הלאומית והשתתפו בו הוגי-הדיעות של התנועה הלאומית, ביניהם פרופ' יוסף קלוזנר. ירחון "ביתר" שהופיע אותו זמן בעריכתו של פרופ' קלוזנר תרם אף הוא לביסוס האידיאולוגי של תנועת העבודה הלאומית.

אורגנו אסיפות-עם להסברת רעיון הקמת המכשיר האירגוני של העובדים הלאומיים. חשמאל התנכל לאסיפות אלה וכאשר נערכה בדצמבר 1933 אסיפת-עם בתל-אביב, גוייסו

אנשי אגרוף לפוצצה. תחילה הם פיזרו כרוזים הקוראים להחרימה, אבל בכך לא הסתפקו. וכשהתפרצו לאסיפה נפצעו מספר אנשים מבין באי האסיפה והמשטרה נאלצה להתערב. היחסים עם השמאל הוחרפו גם עקב המפנה שחל בפרשת חקירת רצח ארלוזורוב. שני ערבים, עבדול-מאג'יד ועיסה דרוויש, הודו שהם רצחו את הד"ר ארלוזורוב על שפת הים בתל-אביב. מחוגי הערבים, המשטרה וההסתדרות הופעל לחץ על השנים לחזור בהם מן ההודאה, וכתוצאה מכך הם בדו סיפור כי הבית"רים, הנאשמים ברצח, השפיעו עליהם ליטול על עצמם את אשמת הרצח. שוב גברה שנאת-האחים ובעקבותיה ההתנפלויות של השמאל על חברי התנועה הלאומית. על רקע זה הוחמרו גם סיכסוכי-העבודה, בעיקר בחיפה, ובתקופה זו הופקר דמם של חברי התנועה הלאומית ברחובותיה של עיר הכרמל.

סיכסוך-הדמים בחיפה בבניני לויין-ויידנפלד

על הפוגרום בחיפה, שהחל ב־12 בינואר 1934 מספר מר נחום לויין, שהיה באותו זמן קבלן-בנין, שותף לויידנפלד. כמפקד בית"ר חיפה ועסקן התנועה הלאומית נהג נ. לויין להעסיק בעבודה חברי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר. והרי סיפורו של מר נחום לויין:

„בשנת 1932 התחלתי בשותפות עם הקבלן ויידנפלד להעסיק פועלים, חברי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר. תחילה היו העבודות מחוץ לעיר, ושם לא נתקלנו בהתנגדות ההסתדרות השמאלית. בסוף שנת 1933 התחלנו לבצע עבודה בבנין והיה שייך לגרין במרכז הדר-הכרמל, ברחוב הרצל, מול בנין ההסתדרות. את כל העבודה ביצענו בעזרת חברים שלנו. עם התקרב גמר הבנין זקוקים היינו לפועלי-אבן, כי החוק העירוני חייב להקים את חזית הבית מקיר אבנים. בחיפה לא היו לאירגון פועלי אבן, והחלטנו להזמין פועלים מירושלים.

הופיעו אצלנו בעלי מקצוע מחיפה והציעו את עצמם לעבודה, בטענה שלא נאה להביא פועלים מעיר אחרת. שאלתי אותם בחוק: „ותעשו לי שביתה?“. הם ענו: „אנו בוודאי לא נכריזי שביתה. אבל ניגש לאבא חושי ונשאל את פיו, אם מותר לנו לקבל אצלכם עבודה“.

כעבור שעה חזרו והודיעו כי קיבלו תשובה חיובית וכי הותר להם לעבוד „לא רק אצל רוויזיוניסטים אלא גם אצל ערבים ואין חשש מפני שביתה“.

למחרת התחילו ארבעה פועלי בנין, חברי ההסתדרות השמאלית, לעבוד בבנין גרין. כעבור יומיים, בבואי למשרדי, מצאתי מתחת לדלת פתק אדום ובו הודעה ואזהרה: „אם לא תופיע בשעה 7 בבוקר, היום, בבית ההסתדרות לחתום על חתה קולקטיווי, תוכרז שביתה בבנין“.

כשקיבלתי את הפתק כבר היתה השעה שמונה. עליתי לבנין וראיתי משמרות של פועלים זרים עומדים עם פלקאטים ועליהם כתוב: „פה הוכרזה שביתה“. אותו זמן עבדו בבנין 12 פועלים מאירגון עובדי הצה"ר ובית"ר ו־4 פועלים מן ההסתדרות השמאלית. מייד יצאתי אל הבנינים שבהם ביצעתי עבודות עם

פועלים מחברי האירגון וריכוזי את הפועלים שלי לבנין גרין, שבו הוכרזה השביתה. התאספו במקום כ־50–60 פועלים שלנו, ותחת חיפויים נמשכה העבודה בבנין. כך עבר היום הראשון של השביתה. בלילה נסעתי לתל־אביב ונפגשתי עם מזכירות האירגון. הזעקתי עזרה, ומיד הופיעו כ־200 פועלים, מוכנים לבוא לעזרתנו. שלחנו הודעות לסניפי האירגון במושבות, לאורך המסילה המובילה לחיפה וביקשנו עזרה גם מהם. ברכבת שיצאה מתל־אביב בשעה 4 בבוקר יצאנו עם קבוצת פועלים ולאורך כל הדרך זרמו אלינו, בכל תחנה, פועלים נוספים, חברי האירגון מסניפי חדרה, בנימינה, זכרון־יעקב ועתלית.

בשעה 7 הגענו לחיפה, למעלה משלוש מאות חברים שלנו. עברנו בשירה מן הרכבת לבנין גרין. כאשר באנו למקום כבר עמדו משמרות ההסתדרות השמאלית. אולם הצלחנו לעקוף אותן ולהמשיך בעבודה.

בשעות ארוחת־הצהרים התפזרו אנשינו בעיר, ואז החלו ההתנפלויות עליהם. במוטות ובאבנים נפגעו אנשינו ואחדים מהם סבלו שברים וחבלות. אנשינו השיבו מלחמה ושכונת הדר־הכרמל הפכה לשדה־קטל. בשלב זה עדיין לא התערבה המשטרה.

לפנות ערב נודע לנו כי שלושה בנינים שלנו, נהרסו על־ידי פורעי השמאל. בכנינים האלה עבדו פועלי האירגון, אבל כיוון שהורדו מן העבודה והועברו להגן על פועלי בנין גרין, נשארו הבנינים ללא שמירה והפורעים יכלו לבצע את זממם ללא התנגדות.

למחרת המשכנו לעבוד. פתאום ראינו מרחוק כיצד הדר־הכרמל הולכת ומשחירה מהמון אדם: חברי ההסתדרות השמאלית שהובאו מכל נקודות הצפון להילחם בעובדי הצה"ר ובית"ר. אנשים לאלפים הובאו לחיפה, מן הקיבוצים ומן המושבים. ראינו אותם מתקדמים לעבר בנין גרין.

החלטנו לא לזוז מן הבנין ולהמשיך בעבודה, למרות הסכנה שהיתה כרוכה בדבר. לפתע הופיע בבנין שלמה מוריאל (מאירוביץ), מזכיר התנועה הלאומית באותם הימים, וכעבור זמן קונסול ליבריה בישראל. הוא ראה את הסכנה המתקרבת ומיהר להתקשר באמצעות הטלפון הקרוב ביותר עם מושל המחוז. הוא שוחח עם קצין המחוז בינה והזהיר אותו, כי התגרה עלולה להסתיים בשפיכת־דמים איומה. מוריאל רץ חזרה לבנין והודיע לנו, כי אם רק נחזיק מעמד זמן־מה תתערב המשטרה.

ואמנם כשהתקרבו הראשונים מן ההמון אל בנין גרין, והתחילו לחרף ולגדף אותנו, הודענו להם כי לא נזוז מן המקום למרות איומי הרצח שלהם. אז החלו לעוף אבנים — ותוך כדי כך הופיעה מכונית ראשונה של מפקד המשטרה המחוזית וסגנו. אחריהם הופיעה מכונית עם כ־30 בריטים מזויינים ברובים. במרחק־מה מהם התקרבה פלוגה בת כ־50 רוכבי סוסים, מן המשטרה המעורבת היהודית־ערבית־בריטית.

כשראה ההמון את כוח המשטרה — נרתע במקצת. בינתיים הופיע באופק גם כוח של צבא בריטי, ואז החלה בריחה מבוהלת של ההמון.

הקצין בינה שהופיע בבנין הציע לנו להפסיק את העבודה. סירבנו והמשכנו לעבוד. אותו יום ערב־שבת היה, ורק עם היכנס השבת היצבנו משמרות בבנין והפסקנו את העבודה. אברהם סילמן, שנשא אז תפקיד חשוב בתנועה, יחד עם שלמה מוריאל, עברו לפנות ערב ברחוב הרצל והותקפו קשות במוטות ברזל ובאבנים. שניהם נלקחו מיד לבית־החולים לטיפול רפואי ממושך.

בשבוע השני של השביתה חודשה העבודה תחת משמרות שובתים. באותו שבוע בא אלי פרופסור לדז'ינסקי, מורה שלי בטכניון העברי, והביע לפני את תמיכתו על שאדם כמוני „יכול לנצל פועלים ולפגוע בתנאים הסוציאליים שלהם“.

אמרתי לו שאני מוכן מיד לבוררות יחידה שלו, או של איזה אדם אחר המתקבל על הדעת. הוא התפלא לשמוע זאת ממני, הלך וחזר כעבור שעה ושאל אם אסכים לבוררות של ועד הדר־הכרמל, אשר היה מורכב מחברי מפא"י וציונים כלליים. הסכמתי גם לכך, כי הייתי משוכנע בצדקתי. פרופ' לדז'ינסקי הציע לי להפסיק את העבודה עד לבוררות — לזאת לא הסכמתי. במקום זאת הצעתי להתחיל מיד בבוררות.

הצעתי נתקבלה ותחת משמר חזק של חברינו הלכתי לבוררות בוועד הדר־הכרמל.

כעדים ראשונים הזמנתי את ארבעה פועלי־האבן, חברי ההסתדרות. זה אחר זה הופיעו וסיפרו כי שכר־העבודה שהם מקבלים אצלנו הוא בערך ב־20 אחוז יותר מאשר מחייב תעריף ההסתדרות. כשנשאלו אם יש להם חוזי־עבודה, השיבו כי אין להם צורך בחוזים עם הקבלנים וכי זו הפעם הראשונה בחייהם שהם עובדים אצל קבלנים כה הגונים. הבעת פניהם של חברי ועד הדר־הכרמל גילתה את תמהונם על התשובות שקיבלו.

כ־11 יום נמשך הסיכסוך בבנין, עד שוועד הדר־הכרמל הוציא פסק־דין, לפיו נשאר המצב הבנין גרין כמו שהוא. ועד הדר־הכרמל הצדיק את העמדה שלנו. אבל עד שהוצא פסק־הדין היתה חיפה נתונה תחת שלטון האגרוף של שליחי ההסתדרות. גם על אשתי התנפלו, שעה שעמדה לצאת מפתח ביתה. כן התנפלו על אברהם בן־זיו, מראשי „ההגנה הלאומית“; הוא נתפס בידי כנופיה בת 20—30 איש והוכה קשות“.

מנהיגי העובדים הלאומיים לא חששו בוררות, ולו גם יהיו הבוררים חברי מפלגה יריבה. הם היו משוכנעים בצדקתם, והאמינו שכל אדם, שמצוי בלבו שמץ של הגינות, יצדיק את עמדת האירגון. כך היה בסיכסוך מגדל וכך היה בסיכסוך בבנין גרין בחיפה. בשני המקרים כאחד היו הבוררים אנשים מקורבים להסתדרות השמאלית. אבל אף הם לא יכלו להתכחש לצדק.

באותה תקופה הופיע בחיפה בעל־הון יהודי מאמריקה, בשם ג'ו וייס, שהחליט להקים

בית־מידות בשכונת הרצליה, הוא בנין „כרמליה“. וייס ביקש הצעות ממספר קבלנים, ביניהם מ„סולל־בונה“ ומהקבלנים ויידנפלד־לויין. הצעות ויידנפלד־לויין היו הזולות ביותר והעבודה נמסרה להם.

נציגי ההסתדרות השמאלית הופיעו לפני ג'ו וייס והזהירו אותו כי במקרה שימסור את העבודה לרוויזיוניסטים „יישפך דם“. וייס, שהיה תורם נלהב לקרנות הציוניות ואידיאליסט לא האמין למשמע אוניו. אולם האיום לא השפיע עליו, להיפך, הוא חתם על חוזה עם הקבלנים הרוויזיוניסטים והעבודה בוצעה על־ידי אירגון עובדי הצה"ר ובית־ר. עמידתם האיתנה של ציונים, כמו ג'ו וייס והקבלנים ויידנפלד־לויין, סללה את הדרך לעובד הלאומי בחיפה, מבצר ההסתדרות השמאלית. עד אותו זמן שלט השמאל על כל ענפי העבודה בעיר, הפרטית והציבורית, והמקום היחיד שבו יכול היה העובד הלאומי להשיג יום עבודה היה בענף הבנין. כשלון השביתה בבית גרין וביצוע העבודה בבנין „כרמליה“ הגבירו את כוחו של העובד הלאומי בחיפה.

ומחיפה — לרחובות; ביום 11 במרץ 1934 נערך פוגרום על צעירים בית־ריים ברחובות. אותו זמן כבר הושלמו ההכנות לקראת הבחירות לוועידת היסוד של הסתדרות העובדים הלאומית. וככל שהתקרב מועד הוועידה הגביר השמאל מלחמתו בעובד הלאומי. אף־על־פי־כן, בעצם ימי המערכה של שנת 1934 נחתם בכפר־סבא הסכם בין אירגון עובדי הצה"ר ובית־ר ובין ההסתדרות השמאלית, שמטרתו היתה להבטיח את שמירת העבודה העברית במושבה. ההגנה על עבודה עברית עמדה בראש דאגותיו של הפועל הלאומי, ולמטרה זו מוכן היה אף לכרות ברית עם השמאל. העובדה שאירגון עובדי הצה"ר ובית־ר התעלה מעל לחשבונות מפלגתיים, בעצם הימים בהם היו חבריו נתונים לנגישות השמאל ולמסע עלילת־הדם, הוכיחה שוב, כי בעניינים הכרוכים בעקרונות־היסוד של הציונות מתעלה העובד הלאומי מעל לכל חשבונות, יהיו חשבונות אלה מרים ככל שיהיו. מאוחר יותר, בשנת 1935, כשבן־גוריון ניסה להגן על ההסכם שחתם עם ראש־בית־ר להפגת המתיחות ויחסי־האיבה בתנועה הציונית, הודה בן־גוריון שכל מלחמתה של ההסתדרות השמאלית בתנועת העבודה הלאומית לא היתה אלא כדי לשמור על זכות המונופולין של השמאל בחלוקת־עבודה. ולמען מטרה זו הביאו את העם בארץ ובתפוצות אל סף מלחמת־אחים. אותו אדם שהסית לפוגרום ב„יבסקציה ההיטלריסטית“, הודה ואמר: „רוב המלחמות שהיו לנו עד עתה עם הפועלים הרוויזיוניסטים, היו בגלל הזכות לעבודה, ומעטים היו המקרים שהיו בינינו סיכסוכים בקשר עם הרעת תנאי־העבודה. עברתי הרבה בארץ, בדקתי את המצב בהסתדרות, התעניינתי בכל מקום אם יש פועלים רוויזיוניסטים והתעניינתי לדעת אם הם הולכים לעבוד בתנאים גרועים יותר מאשר חברי ההסתדרות, ולא שמעתי מקרה כזה. הפועל הרוויזיוניסטי איננו מאמין בישרה של הסתדרותנו ואינו מקבל את המרות שלה. אבל בנוגע לתנאי העבודה, הוא אותו הפועל כמו האחרים...“ (*).

(*) „הפועל הצעיר“, גליון מס. 19/20, 15 בפברואר 1935.

השתלטותו של השמאל על התנועה הציונית לא הקלה על המו"מ שניהלו מנהיגי התנועה הלאומית עם הגושים הלא-מארכסיסטיים להקמת הסתדרות העובדים הלאומית. להיפך, הנטייה להיגרר אחרי השמאל, עם טובת ההנאה החמרית הכרוכה בכך, גברה במפלגות הציוניות, ולא קל היה להניע את מרכזי המפלגות לתת יד נגד ההסתדרות השמאלית ונגד ההגמוניה הסוציאליסטית. „הפועל המזרחי” שהצטרף לקואליציה עם השמאל בהנהלה הציונית, דחה את הצעת התנועה הלאומית בדבר הקמת הסתדרות עובדים לאומית, משותפת למפלגות לא-מארכסיסטיות. גם הציונים הכלליים לא הצטרפו למייסדי ההסתדרות החדשה, ורק חלק מחברי מפלגה זו הופיעו ברשימה עצמאית לבחירות לוועידת היסוד של הסתדרות העובדים הלאומית.

אחרי משא-ומתן ממושך התייצבו המורה יצחק יעקבי וגדליהו הכטמן בראש קבוצה של ציונים כלליים, שהצטרפו למייסדי ההסתדרות. בראש קבוצה של תימנים עובדים הופיעו העסקנים נחמן צארום וי. עמרני, וכן נמצאו עסקנים שריכזו סביבם חוגים של עובדים דתיים, ספרדים, „מכבי” ועולים חדשים, ויחד התייצבו למערכת הבחירות הראשונה של הסתדרות העובדים הלאומית, לקראת ועידת היסוד שלה.

במרץ 1934 נערכו הבחירות. היו אלה ימי סיכסוכי-דמים ברחובות, בחדרה ובמקומות אחרים בארץ. מול גל השיטנה של השמאל עלה גל של התלהבות עצומה בקרב תנועת העבודה הלאומית, ובבחירות הופיעו תשע רשימות, שייצגו את הקשת המגוונת של ציבור העובדים הלאומיים.

4039 מפרנסים בארץ-ישראל הצביעו בבחירות לוועידת היסוד וחלוקת הקולות

והצירים היתה כדלקמן:

הצה"ר ובית"ר	—	2767	קול,	139	צירים.
הפועלים התימנים	—	373	קול,	19	צירים.
הפקידים הלאומיים	—	230	קול,	14	צירים.
בלתי-מפלגתיים	—	181	קול,	9	צירים.
פועלים דתיים	—	177	קול,	9	צירים.
פועלים ציונים כלליים	—	175	קול,	9	צירים.
ספרדים	—	54	קול,	3	צירים.
חברי „מכבי”	—	45	קול,	2	צירים.
עולים חדשים	—	37	קול,	2	צירים.

בתל-אביב היה מספר המצביעים 2241; בירושלים — 326; בפתח-תקווה — 306; בחיפה — 186; בחדרה — 147; ברמת-גן — 147; בכפר-סבא — 120; בנתניה — 92; בטבריה — 100; מאות קולות נוספים באו משאר חלקי הארץ. ברוב המקומות עברו הבחירות ללא תקלות, למרות התנכלויות השמאל. רק ברחובות הצליחו שליחי המארכסיסטים לפרוץ לקלפי ולהשמיד את המסמכים.

עקרונות ה.ע.ז.

בחודש יוני 1934 הוגשה לממשלה בקשה לאשר את הקמת הסתדרות העובדים
הלאומית בארץ-ישראל בהתאם לתקנון הזמני שכלל את עקרונות ההסתדרות ואת דרכי
פעולתה.

העקרונות כללו 8 סעיפים :

1. הסתדרות עובדים לאומית, מאחדת את כל העובדים העברים הלאומיים בארץ-ישראל הנאמנים לרעיון הקמת המדינה העברית בכל שטח ארץ-ישראל.
 2. הסתדרות עובדים לאומית, היא הסתדרות מקצועית ועוסקת בעניינים המקצועיים של חבריה לאגודותיהם.
 3. הסתדרות עובדים לאומית, רואה בהשלטת העקרון של בורות-חובה לאומית בכל יחסי העבודה במשק העברי בארץ ובהקמת לשכות-עבודה נייטרליות, את הדרכים היחידות ליצירת יחסים גורמאליים בין נותני עבודה ומקבליה העבריים בארץ, והתפתחות המשק העברי בארץ.
 4. הסתדרות עובדים לאומית תפעל עבור השלטת העבודה העברית המוחלטת במשק העברי בארץ.
 5. הסתדרות עובדים לאומית לוחמת בעד קביעת תנאי עבודה הוגנים של העובד העברי בארץ וטיפול יחסים גורמאליים בין העובדים ונותני העבודה העבריים בארץ.
 6. מתוך ההוקרה לדת ישראל שהיא תורת חייהם של המוני העם, ומתוך רצון לא לפגוע ברגשות הדתיים, הרי הסתדרות עובדים לאומית תימנע מכל פעולת העלולה לפגוע ברגשות אלה.
 7. הדגל הלאומי (תכלת-לבן) הנהו דגלה של הסתדרות עובדים לאומית.
 8. ההימנון הלאומי ("התקווה") הנהו ההימנון של הסתדרות עובדים לאומית.
- דרכי ההתארגנות של ההסתדרות, לפי התקנון הזמני, נקבעו כדלקמן :

דרכי פעולה :

1. אירגון כל העובדים העברים הלאומיים בתוך סניפי ההסתדרות.
2. יסוד סניפים בכל ערי ומושבות הארץ, בעלות ישוב עברי.
3. יצירת לשכות-עבודה, ריכוז וחלוקת עבודה, עד ליצירת לשכות העבודה הנייטרליות.
4. אסיפות-הסברה.
5. הוצאת עתונים, חוברות, ביוליטינים, חזירים וכו'.

חברים :

1. כחבר להסתדרות עובדים לאומית, יכול להתקבל כל עובד עברי המכיר בעקרונות ההסתדרות.

חובות החברים:

1. תשלום מס־כניסה ומס חדשי בהתאם לדרגת המסית של ההסדרות.
2. מלוי כל החלטות והוראות של מוסדות ההסדרות.

מוסדות ההנהלה המרכזיים:

1. ועידה ארצית המתקיימת פעם לשנה והמקבלת החלטות בנוגע לשאלות פרינציפיות ועיקריות, בוחרת לשנה אחת את המועצה הארצית, הוועד הפועל ואת משפט החברים העליון וקובעת את מספר חבריהם.
2. המועצה הארצית המתאספת פעם לשלושה חדשים, שומעת דין־וחשבון מאת הוועד הפועל ומקבלת החלטות בנוגע לכיוון הכללי.
3. הוועד הפועל, שמתפקידו:

- א. להוציא לפועל את החלטות הוועידה הארצית והמועצה הארצית.
- ב. לנהל את כל ענייני ועסקי ההסדרות.
- ג. לבקר את פעולות הסניפים.
- ד. לייצג את ההסדרות כלפי חוץ ולנהל מו"מ בשמה.
- ה. בית־הדין העליון הנבחר על־ידי הוועידה הארצית השנתית מתפקידו:
 - א. להחליט בשאלות קונסטיטוציוניות.
 - ב. לשמש כמשפט־ערעור על החלטות בתי־המשפט שעלייד הסניפים.

מוסדות ההנהלה של הסניפים:

1. מועצת העובדים המקומית, הנבחרת על־ידי חברי הסניף ומנהלת את כל העניינים המקומיים. המועצה נבחרת פעם לשנה.

על מכתב הבקשה הפורמאלית שנשלח למושל מחוז הדרום־יפו, לאישור הקמת ההסדרות, חתמו לפי הסדר:

- ברון עקיבא — מנהל מחלקת העבודה, העליה והכספים.
גוריון יצחק — מנהל מחלקת האירגון ומוכיר.
הרלב דב — פועל חקלאי, חבר הוועד הפועל.
זהבי צבי — פועל — חבר הוועד הפועל.
יעקבי יצחק — מורה — חבר הוועד הפועל.
ליברמן דוד — מנהל פנקסים — מנהל מחלקת המוסדות.
מאירוביץ שלמה — עורך־דין — חבר הוועד הפועל.
פינברון משה — פועל — חבר הוועד הפועל.
צארום נחמן — פועל — חבר הוועד הפועל.

הרכב הנהלתה הזמנית של ההסדרות אשר הכינה את ועידת היסוד, כבר כלל בתוכו את נציגי הציונים הכלליים והתימנים, יצחק יעקבי ונחמן צארום. כן כללה ההנהלה את שלמה מאירוביץ, ממרכז המפלגה הרוויזיוניסטית בארץ.

הוועידה עצמה עמדה להתכנס בתל־אביב בחול־המועד פסח תרצ"ד, 4 באפריל 1934. אולם גם ערב כינוסה, עדיין לא הוסרו המכשולים האחרונים שנערמו בדרך להקמת הסתדרות העובדים הלאומית. היו חששות רציניים מפני מעשי איבה חמורים מצד השמאל ומרכז הצה"ר העולמי דן באמצעים מיוחדים להגן על מארגני ועידת היסוד ועל המשתתפים בה. יומיים לפני כינוסה של ועידת היסוד, הגיע מכתב משרדי מושל מחוז הדרום־יפו ובו הודעה על איסור קיומה של הוועידה:

„נצטוויתי להפנות את תשומת־לבכם אל בקשתכם לקיים את ועידת היסוד של הסתדרות עובדים לאומיים בבית־העם בתל־אביב ביום 4 באפריל 1934 ולהודיעכם שהנציב המחוזי איננו מוכן לאשר את בקשתכם מתוך זה ששעה זו איננה מתאימה לאסיפת־יסוד של חטיבה פוליטית חדשה“.

מיד פנו חברי הוועדה המכינה י. גוריון ונחמן שבתאי אל קצין המחוז אפשטיין וטענו לפניו כי אין המדובר ב„חטיבה פוליטית חדשה“, אלא בהסתדרות מקצועית. בו ביום נתכנסו חברי הוועדה המתמדת לדיון על הצעדים שיש לנקוט, כדי לבטל את צו המושל האוסר על קיום הוועידה בתל־אביב. שליחים יצאו לירושלים כדי לפעול אצל השלטונות לביטול הצו, כי מתוך השיחות עם השלטונות בתל־אביב הוברר שאין סיכוי לשנות את עמדתו של מושל המחוז.

עתון „חזית העם“ הגיב על הוראות המושל והדגיש כי „המושג על הסתדרות העובדים הלאומית — על האיגוד המקצועי של הפועל הלאומי — כעל „חטיבה פוליטית חדשה“ לא נולד במשרדי הממשלה, אלא במשרדים אחרים... ואף פעם בהיסטוריה לא נהנתה מפלגה סוציאליסטית מהחסות תחת כנפיו החמות של שלטון אימפריאליסטי, כמו שנהנית המפלגה הסוציאליסטית „הציונית“ בארץ“.

אותו יום דחה מושל מחוז הדרום גם את בקשת הרשיון לעריכת כינוס בית־ר בתל־אביב עם שורה של הופעות פומביות, שעה שרשיון דומה הוענק ל„הפועל“. האפליה הגלויה של השלטונות הבריטיים כלפי התנועה הלאומית עוררה רוגז רב, ואחרי התערבות בירושלים הסכימו הבריטים שוועידת היסוד של הסתדרות העובדים הלאומית תתקיים בירושלים. הרחק מן המרכז הסואן של החיים הפוליטיים הציוניים. ומעז יצא מתוק — רבים הביעו קורת־רוח על שהוועידה ההיסטורית של העובד הלאומי נתקיימה בעיר הנצח, בירת ארץ־ישראל.

ביום כ"ד בניסן תרצ"ד, 9 באפריל 1934, הונח בקולנוע „עדן“ בירושלים היסוד להסתדרות העובדים הלאומית בארץ־ישראל.

פרק שביעי

הסתדרות העובדים הלאומית בשתי שנות הפרוספריטי

הסתדרות העובדים הלאומית ועקרוניתה. — קופת־חולים לעובדים לאומיים. — נשללה זכות העליה מחברי בית"ר. — הרס בית הורקין ברחיבות. — הצה"ר מציע למפא"י ועידת "שולחן־עגול". — השיחות בארץ בתיווכו של פנחס רוטנברג. — התפרעות השמאל בחיפה. — הסכם־השלום ז'בוטינסקי—בן־גוריון. — התנגדות התנועה הלאומית במולדת להסכם. — הסכם־השלום נדחה במשאל־חברים של ההסתדרות "הכללית". — ההדים והתגובות עם כשלון ההסכם. — היציאה מן ההסתדרות הציונית וייסוד ה.צ.ח. — התפתחותה של ה.ע.ל. ומאבקה למען עבודה עברית. — פלוגות בית"ר בין מייסדי נהריה. — הוועידה הארצית השניה של ה.ע.ל. — ראשית המשבר הכלכלי בארץ (1935).

יסודה של ההסתדרות העובדים הלאומית היה אחד המאורעות המרכזיים, לא רק בחיי התנועה הלאומית, אלא גם בחיי היישוב העברי בארץ; הוא סימל את נצחון הלוחמים הראשונים במנופולין שנטל לעצמו השמאל בתנועת העבודה בארץ. הוא סימל תחנה חשובה בדרך בה הלכו ראשוני "העמלים" ואחריהם אנשי "מנורה", "גושה־העבודה" ואירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, והוא הביא לשיא את המאבק עקוב מדם, שהחל בשנת 1930 עם סיכסוך־העבודה בכפר־סבא. ארבע שנים רצופות נמשך מאבק זה, בכל חלקי הארץ ובכל ענפי התעסוקה; בחקלאות, בבנין ובתעשייה. אולם בשנת 1934 כבר רכש לעצמו העובד הלאומי מעמד איתן ביישוב; תקע יתד בעיר ובכפר, ופסק־דין לזכותו הוסיפו לו כוח והצדיקו את דרכו להתארגנות עצמאית. לא היו עוד עוררין על זכות ההתארגנות של העובד הלאומי; עתה חייב היה להיאבק כדי לחזק את מכשירי ההסתדרות ולגבש את המוסדות העצמאיים שלה.

יום חג היה יום כ"ד בניסן תרצ"ד, ה'9 באפריל 1934, ואם כי בפקודת השלטונות הועתק מקום כינוס היסוד מתלאביב לירושלים, הנה גם בעיר העברית הראשונה הורגשה היטב התכונה לקראת המאורע הגדול. משעות הבוקר המוקדמות רבתה התנועה לירושלים וצירים ואורחים זרמו לבירה, כששירת בית"רית מלווה אותם לאורך הדרך.

"חזית העם" מתאר את יום ייסוד ההסתדרות העובדים הלאומית:

"ירושלים היתה מוצפת חולצות חומות והמוני אורחים־פועלים שבאו לוועידה. ברחובות התבלטו הפנים של התימנים מפורכי העבודה והיסורים, שעתידיהם להוות

חלק מן ההסתדרות הזאת. הרחובות היו מלאים נוער שבא מן הטוריה ומפיגומי הבנין, בכדי להקים את מפעל הסתדרותו החלוצית, העתיד לשרת את האומה המפרפרת ביסוריה בכל תפוצות הגולה — — —

בשעה 9 בערב היה המגרש מסביב לאולם „עדן” מלא וגדוש קהל. הכניסה לאולם היתה קשה. יוזמי הוועידה, למודי־נסיון, הכניסו לאולם רק את אלה שהיו בטוחים בהם שאינם שליחי הכוח ההורס. הבא בכוונה תחילה לשם פרובוקאציות והפרעות. ב־9.30 כבר היה האולם מלא עד אפס מקום. באולם בלטו ציונים ותיקים וסופרים, שבאו לחזות במחזה החגיגי. הבימה היתה כולה עטופה בדגלי תכלת־לבן, התבלט ביחוד דגל העבודה של הרצל על שבעת כוכביו, המסמלים את שבע שעות העבודה, שאותן חזה בעיני רוחו מחולל הציונות, ותמונותיהם של מנהיגי הציונות. ב־9.30 פותח עקיבא ברון בשם הוועדה המייסדת את הישיבה. כל הקהל והצירים קמים על רגליהם ושרים את „התקווה” בהתלהבות ובחרדת קודש.

ועידת היסוד של הסתדרות העובדים הלאומית

היתה זו זכותו של עקיבא ברון לשאת את נאום הבכורה בוועידת היסוד של ה.ע.ל. הוא עמד בדבריו על מלחמת הגבורה של העובד הלאומי לעיצוב דמותו של הפועל הסולל את הדרך למדינה עברית:

„קומץ אנשים אמיצים נלחם זה כמה שנים להחזיר לפועל העברי את כתר הלאומיות, וסוף־סוף הבקיעו אנשים אלה דרך רחבה, דרך המלך ממש, לאלפים ולרבבות של פועלינו הלאומיים, דרך המובילה ציונה. הסתדרות העובדים הלאומית לא תעמוד מנגד ליתר חלקי העם, לא תצפה ולא תדרוש שהעם יישאנה על כפיו — הסתדרות העובדים הלאומית מקבלת על עצמה להיות החלוץ העובר לפני המחנה,

סולל הדרכים וצבא הכיבוש לכל העם העברי על כל מעמדיו, עדותיו וקהילותיו
באשר הם שם".

הוועידה נפתחה. נבחרה נשיאות מורכבת מן החוגים השונים שיוצגו בוועידה:
נחמן צארום, נציג התימנים; הרב אלטשולר, נציג העובדים הדתיים; יצחק יעקבי,
נציג הציונים הכלליים; אריה בבקוב, דוד ליכרמן, דב הרלב, נציגי עובדי הצה"ר ובית"ר;
משה פיינברון, נציג בלתי־מפלגתיים.

בן־ציון ידידיה הקריא את ברכתו של זאב ז'בוטינסקי, זו הברכה, אשר כללה
בתוכה את המהות ואת המטרה של הסתדרות העובדים הלאומית:

„כבוד הנשיאות לאסיפה המייסדת של הסתדרות העובדים הלאומית בארץ־ישראל,

אסיפה נכבדה,

הנני שולח את ברכתי זו מתוך הכרה עמוקה של האחריות הרבה המוטלת על כולנו
ברגע זה. מה שעומד להיווצר עתה ידביק את חותמת־רוחו על כל המבנה החברתי של
היישוב, בעתיד הקרוב גם על המדינה כולה. בעתיד יותר רחוק אולי גם מחוצה לגבולות
הארץ.

הרשוני לסכם לפניכם תמצית המחשבות ההולכות הלך ובשל בקרב חוגי תנועת הצה"ר
השואפים לגיבוש תורה חברתית חדשה. אמנם בדברי אני לא תמצאו כל „חדש": את
החידוש האמיתי רק המציאות תתן. והמציאות היא — אתם ועתיד מפעלכם הנולד ברגע זה.
המהות היסודית של נשמת ישראל היא התשוקה ליושר חברתי. עוד לפני דור הגביאים,
מראשית היוולדה, בחלומותיה ובאגדותיה הראשונות הביעה הנשמה הזאת געגועי־נצח
לתיקונו של עולם. מימי ילדותו ועד הנה, אף פעם לא השלים הרוח העברי עם „המצב
הקיים". בהדרת קודש כרע ברך לפני יוצרו, אבל יחד עם זה דרש בזכותו לתקן ולשפר
את היצירה. למרות האיסור הגבוה, טעם מפרי „דעת טוב ורע"; חזה סולם המשתף ארץ
ושמים — סמל לרעיון הגאיה שגם בן־אדם הוא יוצר. במשל הנאייוו על „עקודים וברודים"
בצאן יעקב — לימדנו לשעבד את הטבע לממשלת ההרהור האנושי; עם הכורא נאבק
פנים־אל־פנים, יעקב על־יד מעבר היבוק, ורכש לו את התואר „ישראל" — „כל שרית
עם אלקים — ותוכל". אחרי־כן בנה לו מדינה ותיקן דינים; את דין ה„שבת" ואת דין
ה„פאה" — זרע שממנו, עם מהלך הזמן, צמחה ונתפתחה כל אותה שיטת החוקים המגינה
בימינו על זכויות הפועל העובד והאביון המחוסר־עבודה. ולא די בזה, גם את חזון ה„יובל".
רעיון של מהפכה סוציאלית החזרת בכל דור ודור, רעיון עמוק ונשגב שאת כל ערכו
יבינו רק בני בנינו. והקים נביא אחרי נביא, ושני עקרונות לתורת כולם: שחרור החברה
מחרפת הרעב והדלות, והאמונה ב„משיח" — לאמור, ב„תור הזהב" שאיננו בעבר (כאשר
האמינו בני־יפת — יוון ורומא) אלא בעתיד, ואתה בן־אדם, אתה תהיה בונהו.

אין כישראל באומות העולם, אין כמוהו שעד לתחתית־ההומות־מצפוניו הגהו חדור
אותו הצמא ליושר חברתי. אבל אין לו בית שייצר בו חברה כפי רוחו, חברה „בצלמו
ובדמותו" של אותו המצפון המיוחד. העם שנבחר לתפקיד נושא האמת הסוציאלית —

הריהו נעִוֵּגד המִטִּיף את רעיונו רק באזני נכרים, מִטִּיף בעֲלִיפָה ולא עֲלִיידִי דוגמה, כי אין לו „מעבדה” שבה יבנה וישפר ויסיים את ציבורו הלאומי, ציבור מופת לכל העמים. אין אני מומחה למדעי הכלכלה והציבור, אבל אינני מאמין, כי יעלה בידי עם אחר לברוא את ציבור־המופת. הננו רואים עתה את נסיונותיהם בארצות שונות — בצפון, בדרום, במרכז, במערב הרחוק: „פאליצי־שטאט” שמאלי „פאליצי־שטאט” ימני — שיעבוד היחיד לפקודה יום־יומית, ולמרות הכל — חרפת הרעב והדלות עודנה שוררת בארצות האלה כקודם, וגם באופק הרחוק עוד אין רמז לצפירה של „תור הזהב”, של ציבור הבנוי על הצדק. כי סורס הרעיון העברי בידים הנכריות שניסו להוציאו לפועל, קיבל צורת מכאנית, איבד את גמישותו החיה. המושג העברי של הצדק הסוציאלי הוא מורכב ועשיר־גוונים; לפי המושג הזה, כל אדם הוא מלך המולך תחת גפנו ותאנתו, לא עבד הנכנע למפקדו, עבד שגם לחמו וגם תלבשתו הם קנין החברה ולא קנינו הוא. המושג העברי כולל ומקדש בהלכה הארמונית גם רכוש פרטי וגם מרות הציבור על הרכוש הזה, התחרות ושוויון, משטר־צדק מתמיד יחד עם חובת ה„יובל”, חובת המהפכה בכל דור ודור לשם משטר עוד יותר צדקני. המושג העברי של הצדק החברתי הוא רחב כרוחב החיים עצמם — ולא יתגשם בחיים אלא בידים עבריות על אדמת ה„מעבדה” העברית.

על־כן, עתה בונה ישראל את המעבדה הזאת; ובזה, ואך בזה, לא רק את עצמו יציל, כִּי־אם לכל עמי תבל בעתיד שאולי איננו רחוק, יראה את הנתيب לגאולה הסוציאלית. גם בימי ביתו הראשון וביתו השני לא לעצמו לבד עשה ישראל כִּי־אם לאנושות כולה, ביצרו את יסודות המוסר העברי, מתן לכל עם ועם; אבל כמה יגדל מהמתן הראשון ההוא מתננו השני, באשר עתה קמנו להגשים את מוסרנו ב„יש”. תעודה זו אין כמוה לקודש וליופי בתנועות הלאומיות שנכתבו עד עתה על ספר דברי־הימים העולמי; אין כמוה ראויה לתואר „אידיאל” במלוא משמעות המושג, כי באמת מכילה ומקיפה תעודה זו את כל שאיפותיו של הרוח העברי — גאולת עמנו כמבוא לתיקונו של עולם. ודווקא לפיכך אין מקום בלבנו ל„אידיאל” שני, לחזיון החולני של נשמה הפוסחת על שתי סעיפים, לב קרוע שיתרוצצו בקרבו שני תאומים ויריבו על זכות־הבכורה, „שעטנו” קראנו לחזיון החולני הזה; ובמקום „שעטנו” קבענו לעצמנו את הדין של „חד־נס”, הדור העברי הזה ישרת את שירותו לגאולת החברה העולמית בצורה זו, אך זו ורק זו; יבנה את מדינת ישראל.

בנין מדינתנו הריהו מפעל התיישבותי; וכבר ידוע לכולנו, כי ישנה סתירה תמידית ואובייקטיבית בין תועלתו הכללית של מפעל התיישבותי ובין תועלתם האישית או הקיבוצית של המשתתפים בו. בזה דומה התיישבות למלחמה: החייל רוצה לנצח — קודם כל יקריב את כל האינטרסים שלו מלבד האינטרס המינימאלי היחיד — להתפרנס דִּי־צרכו למען יוכל להמשיך במלחמתו. כמובן, לא באותה האכזריות מתבטא החוק הזה במפעל היישובי; פה אפשר למצוא הרבה תיקונים, פה אפשר להקל על עולו ולהיטיב את מצבו של החייל הבונה ככמה מעלות למעלה מן המינימום המספיק לקיום גרידא. אבל העיקר הוא אותו העיקר: צרכי המפעל היישובי יעמדו לפעמים קרובות, בסתירה לתועלת היחיד או לתועלת המעמד,

לחוק הזה יוכרחו להיכנע כל המעמדות המשתתפים במפעל ההתיישבותי. מצד אחד, למשל, תועלת המפעל דורשת ריבוי הפועלים החיים — וזה מתנגד לנטייתו של הרכוש הפרטי בימינו לנצל את המכונה המשוכללת ולהמעיט במספר הידיים העובדות. וכמוֹכֵן תתנגד תועלת המפעל לנטייתו של הרכוש הפרטי להשתמש בעבודה הזולה הנמצאת על המקום, ותכריחו להעסיק את הפועל המהגר, ששכרו יותר גבוה.

מצד שני, ובלי ספק במידה עוד יותר מרובה, תתנגד תועלת המפעל גם לתועלתו של הפועל העברי. בתור ציוני, יוכרח בעצמו לדאוג להבטחת הפירוי (הכוונה לפירוי עבודה — י.א.) לרכוש הפרטי הנכנס לארץ — כי הלא בלי סיכויים לפירוי נורמאלי לא תתמיד כניסת הרכוש לארצנו, ובלעדיו אי־אפשר לבנות את המדינה. כמוֹכֵן יתכן לפעמים שהתחרות, המקומית או העולמית, תכריח את הפועל עצמו לחפש דרכים להוולת התוצרת העברית, ואולי גם־כן בניגוד לתועלתו בתור יחיד או בתור חלק ציבורי המעמדי.

אמנם, כאשר אמרתי, לרוב הבעיות האלה יימצא תיקון — הן מצד האומה שתבוא לעזרתנו, הן אולי מצד המדינה שחובתה להגן על התוצרת המקומית ולהקל את הפצתה בחוץ־לארץ; ואולם דבר אחד ברור הוא, וזהו העקרון היסודי המבדיל בינינו לבין סיעות ה"שעטנז": בכל תקופת ההתיישבות, עד היווצר הרוב העברי במדינה, אין מקום לריב־המעמדות בקרב היישוב הבונה. יש ויש מקום למאמצי הפועל להיטיב את מצבו, למאמצי הרכוש להגדיל את דיווחיו; יתאוננו זה על זה, יתווכחו, יפצירו — אבל יוכרע הוויכוח לא על־ידי תגרה והגנה, לא על־ידי שביתה והשבחה, כִּי־אם אָךְ ורק על־ידי הבוררות.

עקרון הבוררות — זהו התנאי היסודי להצלחת מפעלנו ההתיישבותי; לא ניתן לא רק לשכוח אותו, כִּי־אם גם לטשטשו ולזייפו. לא נסכים לראות "בוררות" בהסכם התיאורטי האומר: "במקרה של סיכסוך מתחייבים שני הצדדים לבחור בבורר". כי ידוע מראש, כי דווקא במקרה החשוב ביותר לא יתאחדו הצדדים על אישיות הבורר — והסיכסוך יתפרץ בצורתו הרגילה של שביתה או השבחה. וגם בזה לא נשלים: כי תישאר לצדדים, למרות הכירם ביסוד הבוררות, גם הרשות להכריז שביתה או השבחה הן בטרם יפנו לבוררים והן אחרי שלא מצא חן בעיניהם פסק־דין של המוסד הבורר.

עקרון הבוררות — איננו תיאוריה: עקרון הבוררות יתבטא במבנה המיוחד של הציבור המאורגן. דרושה, קודם כל, ביאת־כוח משותפת של היישוב היצירני; לא ביאת־כוח של המפלגות האידיאולוגיות, כִּי־אם של ענפי התוצרת השונים; וביאת־כוח זו תקבע את החוק המקים את עקרון הבוררות כתובה הכרחית בלי יוצא מן הכלל, תבחר במוסד העליון לבוררות הלאומית בצורת בית־דין גבוה העומד מעל לכל המפלגות, ותכריז איסור וקלון על כל שלוש צורותיו של הריב המעמדי, דהיינו:

(א) השבחה

(ב) שביתה

(ג) החרמת העבודה העברית

המוסד העליון הזה ימשול בכל מקצועות חיינו הסוציאליים בארץ: ימנה בתי־דין

מקומיים בתור אינסטאנציה ראשונה לבוררות, בתי-דין גליליים לערעור; והוא, אך הוא זרק הוא, יצור וינהל גם את לשכת-העבודה הנייטרליות בעיר ובמושבה.

בפני המוסד הזה תגן ההסתדרות החדשה על זכויותיו ועל תועלתו של הפועל הציוני, הגני מדגיש את המלה „תגן“. מתנגדינו שהגידו ויגידו, כי מזלולים אתם בסובתו של הפועל בתוך הציבור הבונה את מדינת ישראל, אינם אלא טועים — אולי טועים מדעת. הרוב העברי בארץ לא יוצר עליידי עליית בעלי-הון, כי מעטים הם; רק עליידי עליית אביונים יוצר הרוב העברי. האביון — הוא הוא הגורם האנושי החשוב ביותר להגשמת האידיאל הציוני. בקרב המון האביונים הזה ישנו גם בעל-מלאכה עצמאי, ישנו גם סוחר פשוט, פקיד, מורה — כולם אביונים, כולם אחיכם לצער הסוציאלי ולתלונה הסוציאלית; אבל הרוב שבהם פועלים יהיו, שכירים המוכרים את יגיעתם. אם אלה לא יתקיימו במלחמת-החיים והבנין שלהם, אין תקווה לציונות. המגן על תועלת הפועל הציוני הוא מגן על הבנין הציוני. אבל אין מגינים על בנין עליידי הפרת הבנין, עליידי שביתות המחלשות את תעשייתנו, עליידי הטפת המשטמה המעמדית החותרת מתחת לשיתוף כוחות הדרוש לנצחון, עליידי איומי קונפיסקציה של הרכוש הפרטי אשר, אם ברצינות הוכרו, יעכבו את ריכוז ההון העברי בארץ-ישראל. רק לפני בית-משפט נייטרלי, בית-משפט השוקל את העדות בלי משוא-פנים לשום צד וצד, היווע להקדים ולהשליט את צרכי הרעיון הממלכתי על כל צורך אישי או חוקי — רק לפני מוסד כזה נוכל להגן על הפועל הציוני במלוא מובן המלה, רק לפניו מותר יהיה לנו לתאר את כל כובד-עולו, את כל עומק קרבנו, את כל היקף צרכיו — והבורר העליון ישפוט ויחליט.

עד היווסדו של המוסד העליון לבוררות לאומית, בורות חובה — תדעו להתחשב גם במצב הקיים. אחרי שיוצר אותו המוסד — לעוון לאומי תוכרזנה גם השבתה וגם שביתה; אך כל זמן שעוד איננו בחיים, תדעו להימנע, כאשר נמנעתם עד עתה, מכל התערבות באותן הצורות של תגרות והגנה-סוציאלית שהן זרות לרוחכם. בפני השבתה כמו בפני שביתה — בתנאי שיהיו גם לזו וגם לזו אופי טהור של סיכסוך משקי — תעמדו מרחוק כעד הנה.

וכעד הנה, בלי חמלה תשברו כל נסיון, מצד מי שהוא, להחרים את הפועל הלאומי, את הסתדרותו ואת לשכת-העבודה העצמאית, המתווכחת בינו ובין החוג המעביד כל-עוד אין ביישוב, לא באשמתכם אתם, לשכת-עבודה נייטרלית.

כבר הזכרתי לעיל, כי שלוש הן צורות ה„עוון הלאומי“ בשטח העבודה, שלוש ולא שתיים: השבתה מצד המעבידים, שביתה מצד הפועלים — והחרמת הפועל העברי, תהיה שלמה או חלקית. מכל שלושת העוונות, זה האחרון הוא הקשה ביותר. אם ביד כה רחבה מקריב עמנו מרוחו והונו להפרחת ארצנו, הלא אין לכך טעם אחר אלא זה: שכל מקום ומקום ההולך ונוצר במשק העברי בארץ יציל מהגולה עוד אחד ועוד אחד מבניו המפוזרים. ואל ישכחו אף בעלי הרכוש הפרטי בארץ-ישראל, כי הצלחתם הכלכלית גם היא איננה אלא מסקנה של ההתאמצות הלאומית הזו, וגם הם חייבים להיכנע לחוק הזה של עבודה עברית, רק עברית, עברית במאה אחוזים.

אולי בעתיד נזכה לראות חווה שייחתם בינינו ובין שכנינו הערבים, אשר בתקפו יהיה מספר הפועלים העברים העסוקים במשק הערבי — כמספר הערבים העובדים במשק העברי. להסכם כזה לא תתנגדו — להיפך, תקדמוהו בברכה. אבל בטרם הגיע יום זה — תילחם הסתדרות העובדים הלאומית על השלטת הפועל העברי במשק העברי בלי הנחה, בלי הגבלה, בלי פשרה — וגם בלי מסווה. כי איננו אלא „מסווה” הנסיון הידוע לכסות על טעם מלחמתנו בעד העבודה העברית על-ידי סיסמת „העבודה המאורגנת”. אף אם יתארגן הפועל הבלתי-יהודי בארץ — הלא תישאר דרישתנו איתן: כל מקום-עבודה הנוצר בארצנו הודות למפעל הציוני — הריהו גורם התיישבותי, גורם לעליה, הוא שייך לעולה עברי עוד אחד, ועל זה לא נוותר.

ואולם אף במלחמה הזאת לא על-ידי תכסיסי אלימות ננצח. האמצעים שיובילונו לידי השלטת העבודה העברית הם חינוך אותו החלק של הציבור המעביד ששכח את חובתו הלאומית; חינוך הפועל העברי גם-כן, חינוך טכני שיעזורנו „לכפר” ביצרנותו הנעלה על יקרותו היחסית, וחינוך מוסרי שילמדנו ליצור יחסי אחווה לאומית עם המעביד במקום יחסי משטמה מעמדית. ואני בטוח, כי דווקא החזיון החדש הזה בחיי היישוב — הסתדרות עובדים לאומית המכריזה על עקרון האחוה בין המעמדות לשם המטרה הלאומית המשותפת — הוא הוא שיסלול את הנתיב לנצחון המוחלט של הפועל העברי במושבה. אלה הם, עד כמה שיכול להבינם ידיד צופה מרחוק, תפקידי ההסתדרות החדשה כשהיא לעצמה. ואולם אני רואה עוד תפקידים אחרים, שגם הם קשורים באירגון החדש, אבל הגשמתם אולי איננה בכוחותיו הוא לבדו. פה חייב בישראל כולו לבוא לעזרת הפועל הציוני.

אין להגשים בערכו של ההון הלאומי וגם אין לזלזל בו. קרנותיה הלאומיות של התנועה הציונית הרשמית הלכו עד עתה בדרכים בלתי-נכונות; יש לתקן את הדרכים, אבל העקרון עצמו הוא בריא: כל יהודי בגולה חייב לתרום מס תמידי לבנין המולדת הלאומית. מה היא הדרך ה„בלתי-נכונה”? היא דרך ה„תמיכות” ליחידים או לקיבוצים. הדרך הנכונה היא השקעת ההון הלאומי אך ורק בבניה, בהקמת מפעלים ממשיים ובניינים: בתי-מעון זולים, בניינים לחנויות ולבתי-חרושת קטנים, בניינים לבתי-ספר; בארות, צינורות השקאה, מקווי-מים לשמירת מים-הגשמים; מכוניות ומכשירי-עבודה שיושכרו לנצרכים. ישנה תעודה עוד אחת להון הלאומי: ליצור את „קרן-הערובה” לאשראי הפרטי, קרן שתאפשר את אספקת הקרדיט הזול ל„אביון” החוסך והחרוץ, ויהי פועל או סוחר או בעל-מלאכה או פקיד.

ותעודתו השלישית של ההון הלאומי היא ליצור שיטת „ביטוח לאומי” של פועלי-החקלאות, אשר תתן לרבים מהם את היכולת להתאכר, אחרי מספר מתאים של שנות עבודת-שכיר, בתור איכר עצמאי היושב על אדמתו הוא ובביתו הוא — איכר שגם הוא אז יתן עבודה על חלקתו לעולה חדש ויציל עברי עוד אחד מחשכת הגלות.

בימי הולדת הרעיון של „קרן-תלחי”, גם החזיונות האלה ריחפו בדמיון מייסדיה. אבל עד עתה חסר היה הגורם היסודי — ציבור הפועלים שגם הוא יחזה אותו חזון. עתה ישנו:

ויחד נלך בדרכי הגשמה ובנין, שעליהם יודנו ויברכנו בעתיד, עם ישראל המושל במדינתו.

תל-חי, הפועל הציוני!

זו לא היתה ברכה בלבד, כי-אם צוואה לדור העברי הבונה את מולדתו; אלה היו עקרונות ה"חד-נ"ס" שלאורם חונך דור של עובדים לאומיים וחלק מעקרונות אלה הפכו ברבות הימים לנחלת הכלל במדינת ישראל.

והיתה גם ברכת המורה הדגול, פרופסור יוסף קלוזנר, אשר בגלל בריאותו הלקויה נמנע ממנו להופיע בוועידת היסוד של הסתדרות העובדים הלאומית:

"דומה שההסתדרות החדשה באה למלא את החלל, שהשאר אחריו, "הפועל-הצעיר" מיום שנתחבר אל "אחדות-העבודה" ונבלע בתוכה" — כתב פרופ' קלוזנר אשר זכר עדיין את חסד נעוריו של "הפועל-הצעיר".

"כי את ההסתדרות החדשה צריכה ללוות, קודם כל ההכרה העמוקה, שבשעת-הירום, בשעה שאנו מוקפים שונאים מכל צד, אין מקום לתחם תחומים בשביל "מעמדות". השונא הוא משותף לבורגנים ולפועלים; ובכן שותפים הם בעבודת התחיה כל המעמדות שמתכוננים לבנות את המדינה העברית. מלחמת מעמדות בשעת יסוד מדינה על הריגש כלום יש לך שגוען גדול מזה? — — —

ועוד הכרה צריכה ללוות את ההתאחדות החדשה כל הימים: אם לא מדינה עברית במחשבה תחילה — הרי כל מה שנבנה יחזק את הערבים ויחליש אותנו. נכין ארץ חמדה בשביל המונים מעם אחר, שלא היו מגיעים לידי הפרחה זו בכוחותיהם העצמיים לעולם. ואם הם יתחזקו בארץ הפורחת, ידחו אותנו בהמוניהם מכל עמדותינו. רק עבודה מכוונת לחכלית מדינית ברורה שכל צעד הנעשה בה יהא לשם המדינה העברית העתידה יכולה להציל אותנו מכשלונו. "אירגון משותף" הוא, איפוא, כליה ואבדון לכל המפעל הלאומי שלנו, כי תוצאותיו יכולות להיות רק ארץ סוציאליסטית ערבית-עברית עם רוב ערבי, שהרי הם המרובים והזולים ביותר.

שני דברים מאחדים אתכם, הפועלים הלאומיים, עם שאר הפועלים מישראל: עבודה עברית טהורה ותנאי-עבודה הוגנים בשביל פועלים בני-תרבות. בכל שאר הדברים דרכים נפרדות.

היו ימים שהפועלים העברים האחרים היו סובלים דחקות, עוני, רדיפות. אז היו הם החלוצים והיו הם המגשימים את החזון הגדול. מיום שעלו הם "לגדולה" — אתם הסובלים, אתם הנרדפים, אתם המופכים והפצועים, אתם שמעלילים עליכם כל מיני עלילות שב-עולם — אתם המגשימים את חזון-הדורות, את יעודי הנביאים, את חלומותיהם של בית-חשמונאי ובר-כוכבא ביחד עם כל חולמי החלום המלכותי שלנו מכל שאר המעמדות. ולהיות נמנים עם המהפכים חזון גדול למציאות הוא שכר עליון, שכדאי לשאת עליו כל עמל ותלאה!".

את ברכת "שהחיינו" בירך עסקן הציונים הכלליים, הסופר שלום שווארץ (בן-ברוך). הוא הביע את צעריו על כך שלא כל העובדים ממפלגת הציונים הכלליים הצטרפו להסתדרות החדשה וחילק כבוד לאירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, "שהתקדש עליידי מסירתו

זהקרבנות. אם יש בעולם קידוש־השם, הרי התגלה באירגון שעמד נגד כל הרדיפות, נגד כל היסורים שעברו עליו".

בשם הצה"ר בארץ־ישראל הכריז ד"ר אברהם ויינשל: "מת המנופולין בארץ־ישראל!". אם קודם לכן נאלצה המפלגה הרוויזיוניסטית להקים אירגון פועלים משלה, למרות התנגדותה לשלטון מפלגתי בשטח המקצועי — הנה הגיע הקץ גם לפאראדוקס זה, עם הקמת אירגון מקצועי כללי לכל פועל ציוני, לא־מארכסיסט.

גם מאיר גרוסמן, שפרש מן המפלגה הרוויזיוניסטית שלח את ברכתו. חבריו העובדים בארץ־ישראל עתידים היו להצטרף להסתדרות העובדים הלאומית כסיעה.

עם תום הברכות השתררה דממת־קודש באולם. י. גוריון קם והקריא את ההצהרה על הקמת הסתדרות העובדים הלאומית בארץ־ישראל:

"העובדים למקצועותיהם ומפלגותיהם מאוחדים מהיום הזה באירגון חברתי חדש, בהסתדרות העובדים הלאומית בארץ־ישראל".

עקרונות הסתדרות העובדים הלאומית

בדיונים המעשיים שהחלו למחרת הפתיחה החגיגית אושרו עקרונות ה.ע.ל. ברוח הדברים שנוסחו ערב הוועידה ובתיקונים שהוכנסו בעיקר בסעיף הנוגע לזיקתה של ה.ע.ל. אל ערכי הדת. פה ושם גם הוחלפו ביטויים מסויימים שהעידו על הרוח הלוחמת של חברי ועידת היסוד.

והרי עקרונות הסתדרות העובדים הלאומית שלא שונו מאז הונחו יסודותיה:

א. הסתדרות העובדים הלאומית, מאחדת את כל העובדים העברים הלאומיים בארץ־ישראל, הנאמנים לרעיון הקמת המדינה העברית בכל שטח ארץ־ישראל.

ב. הסתדרות העובדים הלאומית, היא הסתדרות מקצועית, ועוסקת בעניינים המקצועיים של חבריה לאגודותיהם.

ג. הסתדרות העובדים הלאומית, רואה בהשלטת העקרון של בורות חובה לאומית בכל יחסי העבודה במשק העברי בארץ ובהקמת לשכות־עבודה נייטרליות, את הדרכים היחידות ליצירת יחסים נורמאליים בין נותני העבודה ומקבליה העבריים בארץ, והתפתחות המשק העברי בארץ.

ד. הסתדרות העובדים הלאומית תלחום עבור השלטת העבודה העברית המוחלטת במשק העברי בארץ.

ה. הסתדרות העובדים הלאומית תלחום עבור תנאי־עבודה הוגנים של העובד העברי בארץ, וטיפוח יחסים נורמאליים בין העובדים ונותני העבודה העבריים בארץ.

ו. מתוך ההוקרה לדת ישראל, שהיא תורת חייהם של המוני העם, ומתוך רצון לא לפגוע ברגשות הדתיים, מכריזה הוועידה שהסתדרות העובדים הלאומית תימנע מכל פעולה העלולה לפגוע ברגשות הדתיים, ומתוך כך מחליטה הוועידה:

- 1) בכל מוסדות ומפעלי ההסתדרות, ישמרו על קדושת השבת, החגים והכשרות.
- 2) ההסתדרות לא תוציא לפועל שום עבודה ומלאכה בשבתות ומועדי ישראל.
- 3) באסיפות וכינוסי ההסתדרות, שיתקיימו בשבתות ומועדי ישראל, לא ייעשו שום דברים העלולים לגרום לחילול השבת והמועדים.
- 4) ההסתדרות תלחום, שבכל העבודות במוסדות הממשלתיים והמוניציפאליים יקבלו העובדים העבריים את חופשתם בשבתות ומועדי ישראל.
- ז. הוועידה מכריזה כי הדגל הלאומי (תכלת-לבן) הוא הדגל של ההסתדרות העובדים הלאומית בארץ ישראל.
- ח. הוועידה מכריזה כי ההימנון הלאומי ("התקווה") הוא ההימנון של ההסתדרות העובדים הלאומית בארץ-ישראל.
- ט. הוועידה קובעת את יום כ' תמוז ליום השבתון היחיד עבוד העובד הלאומי בארץ.

בקשר לבעיות אירגוניות החליטה הוועידה להטיל על הוועד הפועל הנבחר ליצור קשרים מתמידים עם ההסתדרויות העבריות בגולה, על מנת להסביר את רוח ההסתדרות הלאומית לחבריהם "הנמצאים בארץ, שהצטרפו או עומדים להצטרף אליה", וכן להגיש עזרה בהכנת חברי ההסתדרויות האלה לעליה. המקור העיקרי לכוח האדם שעמד להתווסף להסתדרות היה בתפוצות-הגולה, הכוונה היתה להגיע אל העובד הלאומי ולצרפו להסתדרות בהיותו עוד בחוץ-לארץ.

הוועידה בחרה ועדה מיוחדת לבעיות קופת-חולים בהרכב ד"ר בנימיני, ד"ר בק, וי. פעמוני כמרכז זמני לענייני הקופה. על ועדה זו הוטל להכשיר את הקרקע לקראת הוועידה הראשונה של קופת-חולים שעמדה להיערך אותה שנה*.)

הוועד הפועל הראשון שהורכב בוועידה כלל את נציגי כל החוגים שהשתתפו בייסוד ההסתדרות: עקיבא ברוך, יצחק גוריון, דב הרלב, צבי זהבי, יצחק יעקבי, דוד ליברמן, שלמה מוריאל (מאירוביץ), משה פיינברון ונחמן צארום.

כן נבחרה ועדה מיוחדת לענייני הפועלת בראשותה של גב' נחמה אבניאל. בית-הדין העליון של ההסתדרות כלל את: הרב אלטשולר, עו"ד מ. אבניאל, א. בבקוב, עו"ד י. בן-אמית, ד"ר י. ה. ייבין, סעדיה נחום, י. צוייג, ש. שוורץ (בן-ברוך) ועו"ד רבינוביץ.

ההדים בארץ עם הקמת ה.ע.ל.

התגובות בארץ על הקמת ההסתדרות העובדים הלאומית היו בהתאם ליחסם של המגיבים אל הפועלים הלאומיים, ובעוד שעתון "דבר" ניסה לשלול ממאורע זה את חשיבותו ההיסטורית ראו כמעט כל העתונים העבריים בארץ בהקמת ה.ע.ל. מאורע

(* הוועידה לא נתקיימה, עד שנת 1943 נערכו אסיפות-כלליות בלבד, בהתאם לחוק העותומאני.

בעל חשיבות ציבורית ולאומית שעתיד היה להשפיע השפעה מרובה על יחסי העבודה ועל המשק העברי בארץ.

„דבר“ כתב במאמרו הראשי בגליון מיום 18 באפריל 1934 :

„מטרת היצור החדש — כפי שהורה בגלוי יוצרו — היא „כן, לשבור“ את הסתדרות העובדים הכללית, זו שאיננה „לאומית“. האמצעי של היצור החדש — כפי שהורה חשאת משוררו — הוא „הכזב הקדוש“, אשר מצא את ביטוי הראשון בשם האירגון גופא, ודרכי היצור החדש — לפי אותה ההוראה החשאית ולפי נסיון העבד — הפרת השביתות, „ניפוח“, גירוי פרובוקאציוני של מבוכה ברחוב. אך כל אלה ידענו, את כל אלה טעמנו די והותר. לא — יום כ"ד ניסן איננו „תאריך היסטורי“ — — —“.

לעומת זאת ראה עתון „הארץ“ את הקמת ההסתדרות בעינים ספקניות, המיוחסות לו, תוך גילוי יחסו העויין לתנועה הלאומית :

אין צורך להרבות דברים על אפיו של אירגון הפועלים, הלאומיים — כתב „הארץ“ בגליונו מיום 22 באפריל 1934 — „די אם נאמר שמגמתה הכללית, כפי שהובלטה עם יסודה, היא להקיף בעיקר שני חוגים: את הפועלים הרוויזיוניסטים, הנלחמים בהסתדרות הכללית מטעמים „פוליטיים“ כביכול, ואת הפועלים מהעדות הרואות את עצמן כמקופחות — — — שלוש הן האפשרויות לפני אותו חלק של היישוב בארץ — שאינו נמנה לא על הפועלים ואף לא על נותני העבודה — והתנועה הציונית, שתים עשויות לגרור אחריהן הרס לעבודתנו. אם יצא צד זה או זה, תעמיד התנועה בסכנה חמורה, השתלטותו של אירגון פועלים או נצחון של פאשיזם יהודי — שניהם עלולים להעמיד בסכנה את מפעלנו — — — האפשרות השלישית והיחידה, שעשויה להשאיר לפנינו דרך פתוחה להתקדמות מפעלנו, היא דרך של הכסם לאומי; לא „הסכמי עבודה“ שעליהם מדברים מנהיגי הסתדרות העובדים, ולא הסתדרות „לאומית“ שעליה מכריזים מהצד שכנגד, אלא הסכם לאומי, שיוציא את כל ענין העבודה, תנאיה וחלוקתה מידי גורמים המשחקים בהם משחק פוליטי מפלגתי — — — בשנים שעברו היו אלמנטים רחבים בתנועה הלאומית, שעזרו לפועל הציוני להתבסס ולהתבצר, כי למדו להבין ולהוקיר את כוח היצירה שבו — — — אבל הנה בא הרגע שמהסתדרות הפועלים יידרש דבר שאינו אפילו קרבן, אלא מילוי חובה: חובת הכרה בפאריסטט הלאומי — — — מצדם באו תשובות שאינן מספיקות. במצב כזה מתעוררת מטבע הדברים השאלה: היש עוד טעם ותכלית ציונית לשותפות זו? וכי לא יראו את עצמם מוכרחים לעיין מחדש בעמדתם? וכלום אין מנהיגי ההסתדרות מבינים שבדרך זו הם הולכים לקראת התבודדות?“.

הנהיכנו, למרות המגמה להמעט מערכה של הסתדרות העובדים הלאומית ולמרות תו „הפאשיזם“ שעתון זה הדביק לעובדים הלאומיים, חייב היה לבטא את דעת החוגים הלא מארכסיסטיים, שותפי השמאל בהסתדרות הציונית, אשר העדיפו הסכם לאומי בענייני עבודה על מלחמת מעמדות בלתי-מרוסנת ועל טירור ואלימות נגד היריב. ההסתדרות השמאלית נדרשה להשיב דבר על פניית „הארץ“, עתון שביטא את דעת החוגים המקורבים לד"ר וייצמן. ואם גם תשובה מיידית לא באה, הרי עצם הקמתה של הסתדרות העובדים

הלאומית חייבה את השמאל להתחשב במציאות החדשה. מן ההכרח היה להכיר בעובדה שענייני עבודה וחלוקתה חדלו להיות מונופולין שלו, והכרה זו היא שהביאה בסופו של דבר להפסקת הטירור הגלוי נגד העובדים הלאומיים ולנסיון ראשון להגיע לידי הסכם עם התנועה הלאומית בענייני עבודה, הסכם שנחתם כעבור חדשים מספר בין ז'בוטינסקי ובן גוריון, והוכשל על-ידי הרוב השמאלי בהסתדרות, שעדיין סירב להכיר במציאות החדשה.

ה.ע.ל. וזיקתה לתנועה הלאומית

עם הקמת הסתדרות העובדים הלאומית חדל „חזית העם” לשאת מעל עמודיו את כרוזו המחייבת: „בטאון אירגון עובדי הצה״ר ובית״ר”. הוא חדל לשמש בטאון לאירגון העובדים הלאומיים, לא רק משום שאירגון זה חדל להתקיים במסגרתו הקודמת, אלא בעיקר משום שהסתדרות העובדים הלאומית חדלה להיות גוף אינטגרצלי של התנועה הרוויזיוניסטית. שערי ההסתדרות החדשה נפתחו לרווחה לכל עובד לאומי, ללא הבדל מפלגה. ואם כי הרוב השתייך לתנועה הלאומית, השתדלו מייסדיה לשוות לה.ע.ל. אופי בלתי־מפלגתי. „חזית העם” ביטא לאחר ייסודה את עמדת התנועה הלאומית, אולם נשאר נאמן לייעודו בתחום העבודה — זה היעוד שהיה משותף לו ולהסתדרות העובדים הלאומית. אכן, לא תמיד השלימו כל מנהיגי התנועה הלאומית עם עצמאותה האירגונית של הסתדרות העובדים הלאומית. היו כאלה שדרשו להפכה למכשיר אירגוני וחלק מן התנועה; לעומתם הושמעה הטענה כי אין להפוך את בעיות העבודה לנושא מפלגתי וצריך לשמור על אפיו הכללי של אירגון העובדים הלאומיים.

בתקופה הראשונה, כאשר מייסדי ה.ע.ל. קיוו להצטרפותם של גושים מפלגתיים נרחבים למסגרת החדשה, הופרדה ה.ע.ל. לחלוטין מן ההנהגה הכללית של התנועה הלאומית, אם כי גם אז היו עסקניה המרכזיים — חברי הצה״ר, ועיקר התמיכה בא לה מן המפלגה הרוויזיוניסטית. בתקופה מאוחרת יותר, כאשר כבר ברור היה כי גושים מפלגתיים מאורגנים לא יצטרפו אליה, נשארה הסתדרות עובדים לאומית צמודה יותר למפלגה, אבל יחוד עם זאת פתוחה היתה לכל עובד, ללא התחשבות בהשתייכותו המפלגתית. וכאשר הוקמו והתבססו מוסדות העזר והשירותים של ה.ע.ל., יכול היה כל עובד לאומי ליהנות משירותי מוסדותיה.

ייסוד קופת חולים לעובדים לאומיים

ייסודה של קופת־חולים לעובדים לאומיים קדם לייסודה של הסתדרות העובדים הלאומית. הקמתה של ה.ע.ל. היה משום צעד פוליטי, לאחר שהאירגון העצמאי של העובד הלאומי כבר היה קיים למעשה. אולם עוד לפני ייסוד ה.ע.ל. מן ההכרח היה להבטיח עזרה רפואית לחבר הנצרך, אם בפלוגות בית״ר ואם בסניפי אירגון עובדי הצה״ר ובית״ר בערים ובמושבות.

ד"ר אלכסנדר דוידזון מספר בעדותו*: "בשנת 1932 עליתי מפולין, כאחד מראשוני ברית הצה"ר בפולין וכמרצה בקורס מפקדים של בית"ר בהנהגתו של ירמה הלפרין. באתי בקשרים עם אנשיו, הם דנו איתי ועם עוד מספר אנשים שהיו מועמדים לעליה, בענין הקמת קופת חולים עבור חברי ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר. אמנם באותם הימים עוד לא היתה הסתדרות העובדים הלאומית קיימת, אבל כבר אז היו שתכננו את הפיכת ארגון עובדי הצה"ר ובית"ר להסתדרות עובדים לאומית. הסכמתי אז להצטרף למפעל זה בתנאי שקופת חולים לא תהיה מפלגתית, אלא אך ורק של ההסתדרות שתקום.

מצויד בהמלצותיו של ירמה הלפרין, עליתי ארצה והשגתי את דירתי הראשונה בתל-אביב ברח' יבנה, מול דירתו של יוסף פעמוני, האיש שאליו הפנה אותי ירמה הלפרין. יחד איתו התחלנו במרץ לתכנן ולהפעיל, למרות כל הקשיים שהיו בדרכנו, כתוצאה מפרשת רצח ארלוזורוב. רוב הפעולות נעשו ע"י שנינו יחד.

אנו פתחנו במשא ומתן עם ד"ר יעקב וינשל בענין העמדת חלק מדירתו לרשות קופת חולים שתקום. כן נכנסנו במשא ומתן עם קבוצת רופאים ראשונה, במטרה לשתפם בקופת חולים. במשך שנה שלמה פעלנו ימים ולילות, גייסנו אנשים לעזרתנו וטיפלנו בהגשת בקשה לשלטון המנדטורי שתעניק לנו רשיון להקמת קופת חולים. מאז הנני משרת את קופת חולים בצורות שונות.*

לא קלה היתה ההחלטה בדבר הקמת שירות בריאות עצמאי. היוזמים חסרים היו את האמצעים הדרושים ואת האמון הדרוש למנהלי מוסד מסוג זה. הקשר בין אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר לבין מוסדות הרפואה בארץ, לא הבטיח טובות; במנגנון "הדסה" שלטו פקידי ההסתדרות השמאלית וברשויות המקומיות כמעט ולא היה קיים שירות רפואי. המוסד היחיד שהבטיח את העזרה הרפואית לעובד הלאומי היה קופת-חולים-עמית, בהנהלתו של ד"ר ראובן כצנלסון. אולם מוסד זה פעל בעיקר במושבות, ואילו בערים נשאר אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר ללא ביטוח רפואי. כל עוד היה האירגון בשלבי התפתחותו הראשונים, אפשר היה לדרוש מחבריו את הקרבו, שבויתור על שירות חיוני זה. אבל משהתפתח האירגון ומנהיגיו החלו לזום את הקמת ההסתדרות העובדים הלאומית, מן ההכרח היה למצוא פתרון גם לבעיה זו.

ב-15 בנובמבר 1933 הונח היסוד הראשון לקופת חולים לעובדים לאומיים. במטבתו של ד"ר יעקב וינשל בתל-אביב. נוסף לד"ר וינשל היו נוכחים יוסף פעמוני וד"ר אלכסנדר דוידזון. היה זה חדשים מספר לאחר רצח ד"ר חיים ארלוזורוב, ומספר עובדי קופת-חולים "הכללית", חברי המפלגה הרוויזיוניסטית, פוטרו מעבודתם עם פרוץ גל ההסתה הבלתי-מרוסנת נגד התנועה הלאומית. אותם חברים שפוטרו שירתו את קופת-חולים השמאלית עוד משנות העשרים. הם נשארו בעבודתם גם לאחר שהצה"ר ובית"ר פרשו מן ההסתדרות השמאלית. היו ביניהם רופאים והיה ביניהם יוסף פעמוני. ואלה לא יכלו להסתיר את הזדעזעותם מעלילת-הדם שאורגנה בחדריי-חדרים של ההסתדרות השמאלית. הם ביטאו את רגשותיהם ואת דיעותיהם באומץ-לב אזרחי ולאומי, ועל-כך פוטרו מעבודתם.

כותב י. פעמוני בזכרונותיו:

"עצם האווירה המחניקה שאינה מרשה לחבר בלתי מפא"יי להיות בטוח כי

* העדות ניתנה בספטמבר 1982 למהדורה השניה של הספר.

יטיחו אליו במוסד הרפואי, כפי שיש להתייחס, הוא היה הגורם המכריע ליצירת מוסדנו, כי מה שהתהווה בשנה השחורה ההיא בתוך המחנה שלהם הגיע אפילו לתוך כתלי מוסדם הרפואי שאסור לו לפי כל חוקי המוסר האנושי, הפרימיטיבי ביותר, להתערב בענייני פוליטיקה ו"פוליטיקה"... על כן העמידו יוצרי מוסדנו שאלה: האם אפשר שגם להבא ייזדקק חלק לאומי ואזרחי של עובדים למוסד של מפא"י, או שיש למצוא דרך אחרת".

עדיין לא היה נהוג בהסתדרות השמאלית "המס האחיד", המחייב חבר להיות קשור גם בהסתדרות וגם בקופת-חולים, ונמצאו כאלה שלא היו חברים בהסתדרות השמאלית, אבל השתייכו לקופת-חולים. המציאות שנוצרה עם עליית-הדם שללה את האפשרות מכל יהודי שלא נמנה עם השמאל להשתייך לקופת-חולים זו.

על מר י. פעמוני הוטל התפקיד לארגן את קופת-חולים לעובדים לאומיים. בתחילה החלה הקופה לפעול בצורה "פארטיזאנית", ללא מנגנון ואפילו ללא משרד. ביתו של ד"ר י. ויינשל שימש כמשרד וכמרפאה כאחד, ורק בינואר שנת 1934, כאשר נראה היה כי המשך קיומה של הקופה מובטח, הוגשה בקשה לשלטונות המנדט לאשר את הקמת קופת-חולים. באותו חודש ניתן האישור והקופה החלה לפעול באורח "ליגאלי".

בנובמבר שנת 1933 מינה אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר את ההנהלה הראשונה של קופת-חולים, אשר עדיין לא היתה קיימת. ההנהלה הורכבה משבעה חברים: יצחק גוריון, יוסף פעמוני, משה רוזנבוים, משה רדינסקי, דוד מילשטיין, ישראל מרנץ ויצחק ילין. ביום 4 בנובמבר 1933 התקיימה הישיבה הראשונה של הנהלת הקופה, ובה הוחלט להתחיל בהרשמה מזורזת של חברים, וכן "להטיל על י. פעמוני את הכנת חוקת קופת-חולים שתוגש לאישור הממשלה — — — לחתום חוזה עם הרופאים לשלושה חדשי נסיון מ-15.11.33 עד 15.2.34 — — — לנהל משא ומתן עם הקליניקה של ד"ר שטיין על הוספיטאליזציה ועל לידות — — —".

ב-20 בנובמבר, חמישה ימים לאחר שהקופה החלה בפעולתה, נתקבלה לעבודה האחות הראשונה, גב' עדה שטקליס ז"ל, ששירתה בנאמנות את ציבור חברי הקופה בתל-אביב, עד יום מותה. היא נתקבלה בשכר זעום, לירה אחת לחודש, אולם גם שכרם של מייסדי הקופה האחרים היה דל, והפעולה התנהלה בעיקר על יסוד של התנדבות; בתחילה לא קיבלו הרופאים כל שכר קבוע והסתפקו בחלוקת "הריווחים" ביניהם. לששת הרופאים נקבעו 20 אחוז מ"הכנסות" הקופה. התוצאה היתה שחלק מן הרופאים שילם מכספו עבור ההוצאות החיוניות הראשונות, בעיקר לשכר-דירה.

הסיוע הכספי הראשון לקופת חולים לעובדים לאומיים — פרט מהתנועה הלאומית — ניתן על-ידי עיריית תל-אביב. נציג הצה"ר בעירייה ד"ר משה כהן דרש הקצבת 150 לא"י מקרנות העירייה לקופה. באפריל 1934 הוחלט להקציב למטרה זו 75 לא"י.

בינתיים התרחבה רשת השירותים בסניף האחד והיחיד של הקופה, בתל-אביב. במשך החודש הראשון נרשמו 35 חברים שכללו 87 נפשות. לא עבר זמן רב ולקופה בתל-אביב הצטרפה שורה של רופאים ספציפיים, מספר החברים גדל והחלו חיפוש-דרך

לשיטה עצמאית בעבודה. אחרי דיונים רבים נתגבשו עקרונות יסודיים הקיימים בקופת־חולים לעובדים לאומיים כל השנים, ובאחר זמן רב הועתקו בחלקם גם לקופת־חולים אחרות.

שלושת העקרונות היסודיים היו:

1. בחירה חפשית של הרופא על־ידי החולה.
2. קבלת חולים בדירת הרופא ולא במרפאה.
3. שותפות הרופא בהכנסות הקופה.

העקרון השלישי בוטל במרוצת הזמן, אולם עם יסוד הקופה היה לו ערך־רב. הוא הפך את הרופא לשותף במוסד והטיל עליו אחריות רבה לעצם קיומו, שעדיין לא היה מבוסס. הרופאים ידעו כי שותפות זו לא תעניק להם ברכה כלכלית, אבל הם נשאו בעול, כי מלבד היותם רופאים, היו אידיאליסטים בעלי לב חם שתרמו את תרומתם המופלאה לביסוסה של קופת־חולים לעובדים לאומיים.

עד שנת 1935 קיימה קופת־חולים לעובדים לאומיים את סניפה היחיד בתל־אביב. אולם הסניף הלך והתפתח ובסוף שנת 1934 כבר היו רשומים בו 162 משפחות. ייסודה של ה.ע.ל. הביא להגברת התפתחותה של הקופה, ובשנת 1935 הוקמו שני סניפים נוספים בירושלים ובחיפה.

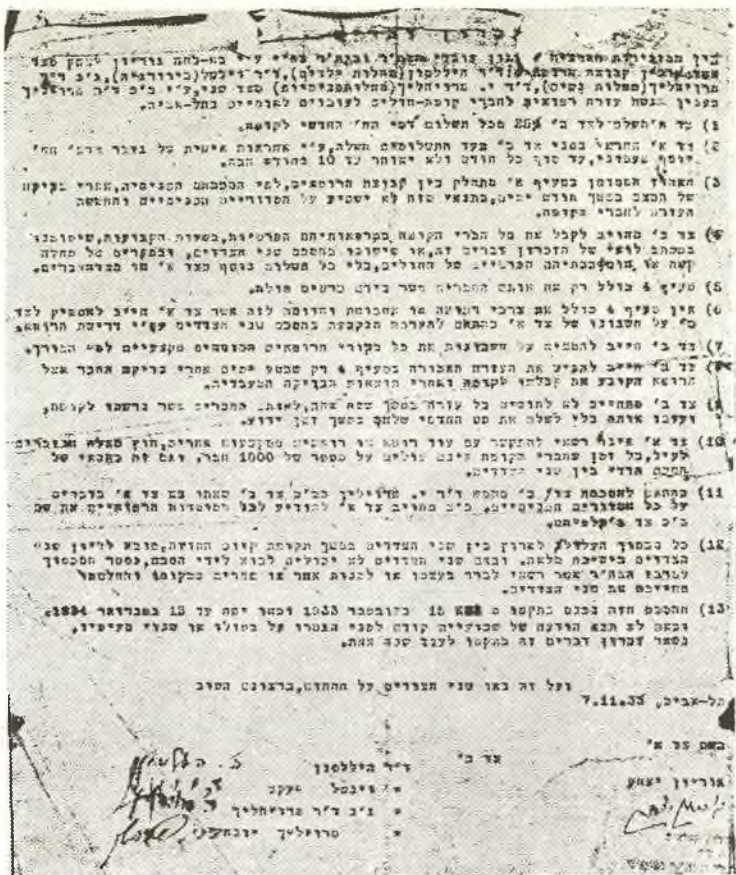
התפתחות הסניף בירושלים מהירה היתה; הציוד הראשון למרפאה הושג בהשאלה מרופאים, אוהדי העובד הלאומי, ובסוף שנת 1935 כבר היו רשומים בה 380 חברים, רובם משכונות העוני.

קשה יותר היתה הקמת סניף קופת־חולים לעובדים לאומיים בחיפה, בה שלט השמאל שלטון מלא. גם כאן נוסדה הקופה באפריל שנת 1935, אבל כעבור חצי שנה נסגרה בשל קשיים כספיים. עקשנותם של עסקני הסתדרות העובדים הלאומית עמדה להם, ובחודש נובמבר 1935 נפתח הסניף מחדש ע"י ד"ר ג'ואן וד. רוזנפלד, שבמסירות שאין למעלה הימנה, פלסו דרך לפעולת הקופה בחיפה והצליחו להתגבר על המכשולים שנערמו בדרכם.

בסך־הכל היו בתקופה הראשונה בחיפה 26 חברים. המרפאה שוכנה בחדר קטן, ליד משרדי הסתדרות העובדים הלאומית. לאחר מכן נדדה ממקום למקום, ותקופה מסוימת נמצאה בביתו הפרטי של ד"ר ג'ואן. גם הציוד נרכש כתרומה מרופאים, אוהדי העובד הלאומי, ובתקופה מאוחרת יותר — מכספי קרן־תל־חי, שנחלצה לעזרת הקופה.

בשתי השנים הראשונות של קיום הסתדרות העובדים הלאומית היו, איפוא, שלושה סניפים לקופת־החולים העצמאית. האמצעים הכספיים לא הספיקו לפתח פעולה ענפה יותר בסניפים הקטנים של ה.ע.ל., ורק בשנת 1937 נפתח הסניף הרביעי של הקופה, ברמת־גן.

מקור ההכנסה העיקרי של הקופה היו מסי־חברים והסיוע של קרן־תל־חי, המכשיר הכספי של המפלגה הרוויזיוניסטית. אולם לקרן־תל־חי היו משימות חשובות נוספות והנהלת קופת־חולים מעולם לא הסתפקה בתקציב הועזם שהוענק לה על־ידי קרן־תל־חי; שאיפתה היתה לבסס את תקציבה ללא תלות במוסדות אחרים.

חוקה העבודה הראשון של קופת חולים לעובדים לאומיים

מקור אחר להכנסות היוו נשפים שנערכו מזמן לזמן בתל-אביב ושהכנסותיהם הוקדשו לפיתוח המרפאות ולרכישת ציוד. כך הכניס הנשף הראשון שנערך בשנת 1935 סכום כסף מספיק לפתיחת בית-המרקחת הראשון, ברחוב גרוזנברג בתל-אביב, אשר מתחת לשלט "מחלקת האספקה" שימש בתקופות מסוימות גם כמטה האירגון הצבאי הלאומי. ב"מחלקה" זו שימשו בתפקידיהם מפקדי אצ"ל בתקופות שונות: אברהם תהומי, רוברט ביתקר, משה רוזנברג, דוד רוזאל, וסגנו אברהם עטרן.

תקנון קופת חולים לעובדים לאומיים

בחודש יוני 1934 נצריכה האסיפה הכללית הראשונה של חברי קופת-חולים, בתל-אביב, ונבחרה הנהלה חדשה בהרכב י. פעמוני, י. ברוך, ד. גורביץ, ד"ר שולצר וא. אריאלי. המגמה היתה להשאיר לקופה חופש-פעולה, מבחינה ציבורית ומקצועית ועליכן נבחרו

להנהלה גם רופאים שלא ייצגו את הוועד הפועל של ה.ע.ל., אלא את האינטרסים המקצועיים הנוגעים לקופה. השאיפה היתה להפוך את הקופה למוסד לביטוח רפואי גם בשביל אותו חלק ביישוב העברי שאיננו משתייך לה.ע.ל., ואף איננו נמנה עם מעמד השכירים. העיקרון היה שכל אורח עברי, אשר הכנסתו החדשה איננה עולה על 20 לא"י (בימי המנדט היתה זו הכנסה מכובדת למדי), זכאי ליהנות מן השירות של הקופה. ואם כי המוסד הוקם בעיקרו למען חברי הסתדרות העובדים הלאומית, ניתנה לכל יהודי הזכות להשתייך אליו. אבל כל עוד לא הוכיחו מנהלי קופת־חולים את יכולתם המקצועית, היינו מתן עזרה רפואית נאותה לנזקקים לה, לא נמצאו רבים שהסכימו להצטרף כחברים לקופה, וצריכים היו להפעיל השפעה מוסרית וציבורית גם על חברי הסתדרות העובדים הלאומית וחברי התנועה הלאומית על־מנת שיסכימו להצטרף לקופה. רק בתקופה מאוחרת יותר, כאשר הרופאים והמרפאות וההנהלה, גילו את יכולתם המקצועית, הפכה הקופה לנחלת הכלל. מכל שכבות היישוב באו פניות, של יחידים ואירגונים, להצטרף לקופת־חולים לעובדים לאומיים. הצטרפותם של אלה יצרה הבדל חברתי בין ה.ע.ל. ומוסד הביטוח שלה, ובתקופה מסוימת היתה נטיה בהנהלת הקופה לשמור על עצמאותה ללא קשר עם ההסתדרות שהקימה אותה.

במאי 1934 הצטרפו חברי „מפלגת המדינה העברית” לקופה. חדשים מספר לאחר מכן, באוגוסט 1934, כאשר הוועד הפועל של ה.ע.ל. דן על בעיות קופת־חולים, נתקבלו שלוש החלטות שמטרתן היתה לקשור את חברי ה.ע.ל. לקופת־החולים לעובדים לאומיים בהחלטות אלו נאמר:

„א. אסור לחברי הסתדרות העובדים הלאומית להשתייך לקופת־חולים השמאלית. באותם המקומות שבהם קיימים סניפי קופת־חולים לעובדים לאומיים.

ב. אסור על קבוצות מאורגנות של חברי הסתדרות העובדים הלאומית להתקשר עם רופאים או מוסדות־חוץ בנוגע לקבלת עזרה רפואית. במקרים מיוחדים נתון הדבר להחלטת הוועד־הפועל.

ג. על כל הקבוצות המאורגנות של חברי הסתדרות העובדים הלאומית לעמוד בתוקף על הדרישה של תשלום מס מקביל לקופת־חולים לעובדים לאומיים בכל מקרה של קבלת עבודה”.

מאוחר יותר, בוועידה השניה של הסתדרות העובדים הלאומית, שהתקיימה ב־22 באפריל 1935, נתקבלה החלטה המחייבת כל חבר בה.ע.ל. להשתייך לקופת־חולים לעובדים לאומיים. אמנם החלטה כזו כבר נתקבלה קודם לכן, אך לא נשמרה כהלכה. הוועידה השניה של ה.ע.ל. קבעה, איפוא, כללים להחדרת ההכרה בצורך התפתחותה של קופת־חולים לעובדים לאומיים. בהחלטות הוועידה השניה נאמר:

„א. בתור הראשון צריכים להירשם לקופת־חולים כל החברים המתפרנסים מעבודה בהסתדרות העובדים הלאומית ומוסדותיה ובכל יתר מוסדות התנועה הקשורים בהסתדרות.

ב. באופן מקביל לנ"ל, תעבור פעולת הרשמת-חובה גם בין כל עסקני ההסתדרות אשר אינם עובדים בהסתדרות ומוסדות התנועה.

ג. אחרי הגשמת שתי הפעולות הנ"ל, צריכים להתחיל בהרשמת-חובה לקופת-חולים, את כל חברי ההסתדרות הנשלחים למקומות עבודה קבועים.

לאט-לאט חדרה ההכרה בקרב חברי ה.ע.ל. על תפקידו החיוני של המוסד הרפואי העצמאי, ושנים עוד עברו עד שהקופה הפכה לאחד המפעלים הגדולים והמרכזיים של העובד הלאומי. אולם ככל שהתרחב המוסד וגדל, חייב היה לקבוע את עקרונותיו ולהגדיר את מטרותיו. באורח הדרגתי נתגבש התקנון של הקופה, והוועידה הראשונה של קופת חולים לעובדים לאומיים בשנת 1943, קבעה את סעיפי החוקה של הקופה.*

בעיקרי התקנון נאמר:

שם, מטרות ותפקידי המוסד:

1. שם המוסד הוא: קופת חולים לעובדים לאומיים של ההסתדרות העובדים הלאומית בארץ-ישראל.

2. קופת-חולים לעובדים לאומיים הנה מוסד לביטוח רפואי-סוציאלי של השכבות העממיות במדינה ומשמשת באח-כוחם של העובדים המאורגנים בה. ע.ל. בכל ענייני הבריאות.

מטרות קופת-חולים לעובדים לאומיים ותפקידיה הם:

א. לדאוג לבריאותם של החברים עלי-ידי הגשת עזרה רפואית בעת מחלה.

ב. לצורך זה תקיים קופת-חולים מרפאות עירוניות וכפריות, בתי-מרקחת, מעבדות, מכוני רנטגן, בתי-הבראה, מרפאות שיניים, מכונים לריפוי פסיקאלי, בתי-חולים וכו'.

ג. למטרה זו תתקשר קופת-חולים עלי-ידי הסכמים וחוזים עם מוסדות רפואיים שונים ועם רופאים.

ד. לדאוג לאפשרויות קיומם של החברים בשעת מחלה או נכות.

ה. לארגן את ענייני הבריאות של העובדים במקומות עבודתם.

ו. לנהל פעולת הסברה רפואית עלי-ידי הוצאת ספרות מקצועית וכתבי-עת, עריכת אולפנים להשתלמות, הרצאות, שיחות וכו'.

ז. טיפול רפואי באירגוני הספורט הקשורים למוסד.

3. שטח פעולתה של קופת-חולים לעובדים לאומיים — ארץ-ישראל.

החברות:

16. על יסוד ההחלטה שנתקבלה בוועידה הארצית הרביעית של ההסתדרות העובדים

הלאומית — — — „מוטלת חובה על כל חבר ה.ע.ל. להיות רשום כחבר קופת-חולים לעובדים לאומיים ולשלם את מסיה“.

* ראה להלן בפרק התשיעי.

17. מחוץ לחברי הסתדרות העובדים הלאומית יכולים להתקבל לקופת־חולים לעובדים לאומיים כחברים כל תושב עמל בארץ־ישראל בגיל שאינו עולה על 55 שנה ושהכנסתו החדשית אינה עולה על סכום שייקבע מדי פעם בפעם עלידי המרכז.

שנים עברו עד שנקבעו דפוסי הפעולה של קופת־חולים, תוך חילוקי־דיעות פנימיים לא מעטים על מידת כפיפותה למרות הוועד הפועל של ה.ע.ל. אולם תמיד הובטחה זכותו של כל תושב בארץ להצטרף לקופת־חולים, ומבחינה זו זכה המוסד הרפואי להגשים את המטרה הנכספת של הסתדרות העובדים הלאומית — לרכז סביבה חוגים נרחבים ביישוב, אף מחוץ למסגרת התנועה הלאומית. ואס־כי מוסדות ה.ע.ל. ובתוכם קופת־חולים, מעולם לא חדלו מההתייעה לביטוח־בריאות ממלכתי, כשם שלא הפסיקו לתבוע לשכות־עבודה ממלכתיות ובוררות חובה לאומית — עשו הכל כדי לחזק ולהגביר את המוסד שנועד להבטיח את בריאותו של האדם העובד, כל עוד לא נטל על עצמו גוף ממלכתי את התפקיד להבטיח את בריאות האזרח.

מאמץ־רב השקיעו מנהלי קופת־חולים בכל הזמנים, כדי לרכוש את אמון הצבור הרחב ביכולתה־המקצועית של הקופה ובמסירותם של סגל עובדיה, ומאמץ זה נשא פרי מבורך. הקופה הלכה והתפתחה ומשנה לשנה נוספו סניפים, נתרבו החברים והורחבה רשת הרופאים והמרפאות ברוב חלקי הארץ.

הסוכנות שוללת זכות העליה מבית"ר ומן העובד הלאומי

החודש שלאחר ייסוד ה.ע.ל., אייר הרצ"ד, הוכרז כתודש־ההרשמה, במסע־הסברה מקיף אורגנו חברים נוספים לה.ע.ל., אבל המאמצים לרכז סביב העובד הלאומי גושים מפלגתיים נוספים לא הוכתרו בהצלחה. האירגון היחיד שהודיע על הצטרפותו לה.ע.ל. היה אירגון עולי פרס. בסופה של שנת תרצ"ד עלה מספר החברים הרשומים ל־6500, ועם הנשים הגיע מספרם ל־7500 נפש.

גידולה של ה.ע.ל., לא בא לה מן העליה החדשה שנרמה לארץ, כי דל וזעום היה מספר העולים מבין חברי התנועה הלאומית; העובדים בארץ שקודם לכן לא השתייכו לכל מסגרת אירגונית, וכן חברי הסתדרות „הכללית" ואירגוני פועלים אחרים — הם שהצטרפו לשורות העובד הלאומי.

לא קלה היתה דרכם של מנהיגי ה.ע.ל. בשנת ההתארגנות הראשונה; החגיגות של חדשי הייסוד חלפו מהר והגיעו ימי־חולין של עבודה קשה, בתנאים העגומים של ימי עלילת־הדם. כל היזמה וההתמסרות נדרשו למערכה הגדולה נגד עלילת־הדם. כל האמצעים והמאמצים של מנהיגי התנועה הלאומית כוונו למטרה זו, ורבים מבין עסקניה הוותיקים חשבו כי ההסתדרות החדשה, כיוון שקמה — תעשה את דרכה קדימה, ללא מאמץ נוסף מצדם; בעיות העבודה והמשק כאילו נדחו הצדה. כי התנועה הלאומית כולה עמדה במערכה הציבורית נגד מעלילי־הדם.

היו אלה חדשי טירור ומשטמה, אשר כמוהם לא היו בתנועה הציונית וביישוב. מנהיגי השמאל הגבירו את מסע האיבה, והתנפלויות על בית"רים במרכזי הערים ובמושבות הפכו לתופעה יום-יומית.

באותו הזמן השתלט השמאל שלטון מלא על ההסתדרות הציונית ועל מוסדותיה. ואם קודם לכן נשללו מבית"ר, מכסות הסרטיפיקאטים מבלי להכריזו על-כך בפומבי, הנת בקיץ של שנת תוצ"ד הודיעה הנהלת הסוכנות כי זכות העליה לארץ-ישראל, באמצעות הסרטיפיקאטים שנמסרו לידיה על-ידי שלטונות המנדאט — נשללה לחלוטין מהמוני הבית"רים שהתדפקו על שערי הארץ. היה זה לאחר „הפקודה מס. 60" שהוציא שלטון בית"ר אל הנציבויות האויציות, לפיה נדרשו הנציבויות להכין רשימה של בית"רים המוכנים לעליה לפי דרישת „נותני-העבודה", האיכרים ובעלי-התעשייה והמלאכה, אשר בהתאם לחוקי המנדאט יכלו להזמין פועלים תוך התחייבות לדאוג להעסקתם ולפרנסתם. שלטון בית"ר, שזה מכבר טען נגד קיפוחם המשווע של חברי התנועה הלאומית בענייני הכשרה ועליה, ראה ביד המושטת של נותני-העבודה בארץ דרך להגביר את מספר העולים הבית"רים.

הנהלת הסוכנות טענה כי הקשר הישיר של המפלגה הרוויזיוניסטית עם נותני-העבודה, היא פגיעה בזכותה בענייני עליה, והגיבה בשלילת הזכות לסרטיפיקאטים מכל מרכזי-ההכשרה של בית"ר.

כך החלה האיפופיאה המופלאה של העליה „הבלתי-ליגאלית", שיוזמיה ומארגניה הראשונים היו אנשי התנועה הלאומית אשר שערי הארץ נסגרו בפניהם. בצד המאבק הגדול נגד עלילת-הדם גברה המערכה גם בשטח העליה „האסורה", ובכל הדרכים, ביבשה ובים, החלו צעירים עברים להעפיל למולדת.

בשנת 1934 הוגברה פעילות המשטרה הבריטית נגד „הבלתי-ליגאליים" וחברי התנועה הלאומית נחלצו לעזרת העולים באסיפות-עם ובהפגנות סוערות שנסתיימו בעונשי-מאסר כבדים בבתי-הסוהר בנור-שמש, בירושלים ובעכו.

במאי 1934 מסר שר המושבות קונליף ליסטר בבית-הנבחרים הבריטי מספרים על העליה „הבלתי-ליגאלית" — 1000 נפש לחודש בעשרה החדשים הראשונים של 1934 ו-300 נפש לחודש בתקופת נובמבר 1933 — ינואר 1934. אלה היו מספרים רשמיים, מבלי לקחת בחשבון את אלה אשר בדרך-לא-דרך הצליחו להעלים את עצם עלייתם וקיומם מעיני השלטונות הבריטיים.

באותם ימים היתה עדיין העליה „הבלתי-ליגאלית" בלתי-מאורגנת כהלכה, היא זרמה כזרם סטיכי מבלי שמוסד או אירגון כלשהו יטפל בעידודה ובהכוונתה. רק בתקופה מאוחרת יותר, בשנות השלושים המאוחרות, החלה התנועה הלאומית לארגן את עליית „אף-על-פי", זו העליה המבורכת, אשר נתקלה בתגובתה הזועמת של הסוכנות היהודית ושל מפלגות השמאל שהעדיפו „עליה סלקטיווית" מבין הנוער הסוציאליסטי על העליה „הבלתי-ליגאלית" של הנוער הלאומי.

הרס בית הורקין ברחובות

בחדש מאי 1934 זוכה ד"ר אבא אחימאיר מאשמת רצח ארלזורוב, אולם הוא לא שוחרר; החלה פרשת המשפטים נגד „ברית־הבריונים" שהתנהלה בעידודה הגלוי של ההסתדרות השמאלית.

ב־15 ביוני אותה שנה זוכה צבי רוזנבלט, ואילו סטבסקי נידון למוות. בית המשפט שהיה מורכב משלושה שופטים, בריטי, ערבי ויהודי, הכריע ברוב קולות נגד סטבסקי. השופט היהודי, ולירו, הוציא פסק־דין של מיעוט בו זיכה את אברהם סטבסקי מכל אשמה. אולם שני השופטים האחרים — הבריטי והערבי קיימו את מבוקשם של מעלילי־הדם.

פסק־הדין הטיל את היישוב העברי ואת התנועה הציונית לתוך קלחת רותחת של שיטנה מחודשת. ההתנפלויות על בית־רים וחברי הסתדרות העובדים הלאומית לא פסקו. אך הפעם התייצבה מול המעלילים האומה כולה. הרב א. י. הכהן קוק זצ"ל, רבה הראשי של ארץ־ישראל, הטיל את מלוא משקלו המוסרי נגד פסק־הדין, ויחד אתו יצאו להגנת הנידון־למוות אנשי רוח, רבנים, משוררים, סופרים ומנהיגים.

אור ליום 15 ביוני, ערב מתן גזר־הדין נגד אברהם סטבסקי, התנפלה חבורה גדולה של אנשי קיבוצים מהדרום על שומר בית הורקין ברחובות, שנבנה על־ידי עובדים לאומיים. הם כבלו את השומר, סתמו את פיו, היכוהו קשות והרסו את הבנין. „אתם תבנו ואנו נהרוס" — זעקו אנשי האגרוף.

היישוב הועמד בצל מלחמת־אחים. שוב ניסה השמאל לשלול מן העובד הלאומי באמצעי טירור את זכותו לעבודה. הוועד־הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית פירסם את הכרוז הבא על הרס בית הורקין:

„לכל חברי הסתדרות העובדים הלאומית ואוהדיה!

במלחמתנו הקשה לזכות העבודה, המלאה נסיונות קשים ומחרידים נתנסינו בנסיון מזעזע חדש: הרס וחורבן.

הפקידות השמאלית העומדת בזמן האחרון ביישוב לפני אבדן השלטון הפוליטי, מנסה לבצר את עמדתה בשוק העבודה, על־ידי טירור של התנפלויות והריסת עבודה.

בנין הורקין ברחובות, שקבוצת פועלים לאומית כונה אותו, נהרס.

במשך כמה שעות הוחרב בנין שהושקעו בו עבודה וחמרים בסכומים גדולים.

פועל לאומי! הגב על מעשה חוליגאני זה באימוץ כוח מחדש!

עזור לחבריך העומדים בחזית רחובות להמשיך עבודתם להבא!

נקים מחדש את בית הורקין!

ידע השמאל שגם בנסיון חדש זה נעמוד ונוכל!

הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית הכריז על אוסף תרומות למטרה זו.

בית הורקין הוקם מחדש, והסתדרות העובדים הלאומית המשיכה בקו הבנין והיצירה נוכח גל ההסתה וההרס.

ביום 21 ביולי 1934 זוכה אברהם סטבסקי ושחרר ממאסרו, מעלילי-הדם הובו, אולם האיבה בין שני המחנות בציונות לא פגה, ובעוד השמאל ממשיך בהסתה נגד התנועה הלאומית, ביטא היישוב העברי בארץ את שאט-נפשו מדרכיו וטכסיסיו. שוב עלתה קרן התנועה הלאומית. ברור היה כי כוחה של המפלגה הרוויזיוניסטית נתחשל בנסיון הנורא של עלילת-הדם. אבל העלילה גרמה להשתלטות השמאל על ההסתדרות הציונית והנהלת הסוכנות והוא ניצל את שלטונו לחיזוק עמדתו ולביצור כוחו בארץ. הפסקת חלוקת הסרטיפיקאטים לבית"ר היתה חלק מטכסיסיו למנוע את הגברת כוחה של התנועה הלאומית בארץ. גם הקרנות הלאומיות, אשר השמאל השתלט עליהן, עזרו לו לבצר את עמדתו.

הצה"ר לא ניצל את היתרון הפסיכולוגי בדעת הקהל, לאחר שנכשלה העלילה. להיפך, במשרדי שלטון בית"ר והוועד הפועל של הצה"ר החלו לדון על משא-ומתן עם מפא"י להפגת האיבה בין המחנות היריבים בציונות. הסופר בן-ציון כ"ץ יצא בקריאתו: "האמת קודמת לשלום", בתבעו הקמת ועדה ציבורית-לאומית שתחקור פרשת רצח ארלוזורוב ואת המאורעות שליוו את הרצח, אולם קריאתו של בן-ציון כ"ץ נפלה על אזנים אטומות. האמת לא קדמה לשלום. ראשי המפלגה הרוויזיוניסטית, אשר שנאת-אחים היתה זרה לרוחם, העדיפו לעבור לסדר-היום על פרשת העלילה ולהתחיל בפרק חדש בתולדות התנועה הציונית. הצו הפאטריסטי הלאומי חייב השכנת שלום-בית בציונות, ולמענו ויתרה התנועה הלאומית על יתרונות מוסריים ופסיכולוגיים שהיו לה בשילהי שנת 1934.

ביום 31 ביולי, ימים מספר לאחר זיכויו של סטבסקי, נתקבל בארץ מברק של סוכנות הידיעות סט"א המודיע כי "הוועד הפועל של הצה"ר פנה למפא"י בהצעה לערוך ועידת שולחן-עגול לשם הפסקת מעשי האלימות, כיוון שהסכנות המרחפות על היישוב העברי בארץ-ישראל מחייבות מודוס ויווני".

באיגרת שנשלחה למפא"י נאמר:

לכבוד הוועד הפועל למפלגת פועלי ארץ-ישראל, תל-אביב.

אדונים נכבדים,

במשך שנים נעקרו חיי היישוב העברי בארץ עליידי צורות הריב המפלגתי העלולות להזיק לכבוד היישוב, להחליש את כוח הגנתו כלפי הגורמים החיצוניים ולסכן את תקוותיה של התנועה הציונית כולה.

המסוכנים בפרט הרי הם מעשי האלימות הגופנית, אלימות עליידי יהודים כנגד יהודים וכנגד רכוש יהודי, מעשים שמותר היה לצינן בשם "מלחמת אזרחים" לולא היו בעלי אופי חד-צדדי לגמרים. ביחוד נתחדד מצב זה במשך השנה האחרונה, בקשר עם האשמות הפליליות שהוכרזו עליידי מחנה עברי אחד נגד מחנה עברי שני, ושגרמו למאסרם של שלושה צעירים עברים הנאשמים ללא אשם, עוון פלילי נורא.

ברית הצה"ר קיוותה שזיכויים ההכרחי של הצעירים האלה החפים מפשע ישים קץ לצורות הריב הנ"ל ויביא ל"מודוס ויונדי" המתאים לכבודו ותועלתו של היישוב; ויחד אתנו קוה קיווה זאת גם הרוב המכריע של הקהל העברי בארץ ובגולה.

היום לאחר שזוכו אחד אחד כל שלושת הנאשמים, הגנו מוכרחים להכיר שהתקוות האלה לא נתאמתו, והכרזות ידועות שהוכרזו בארץ, ומעשים ידועים שקרו בתל-אביב יוצרים את הרושם, שעדיין לא פסקה שורת התופעות המעציבות שתיארנו אותן למעלה.

והלוא הימים הם ימי סכנה רבה הנשקפת למפעל הציוני מבחוץ, יחס הממשלה המנדטורית לעליה העברית ולציונות בכלל מתבטא בטכסיס-מעצור ההולכים וקשים מדי יום; שוב עומד לפנינו איום המועצה-המחוקקת עם רוב אנטי-ציוני קבוע מראש; בתוך הארץ ובגבולותיה מסביב מצטברים כוחות המתנגדים לשאיפותינו הלאומיות; בשעה שמצבו של עמנו בגולה הולך וקרוב בלי הרף לחורבן גמור ומוחלט.

והנה, לפני סכנות כאלה שמבחוץ, עומדת היהדות הציונית בארץ ובגולה באותו המצב שביטוי — וגם סיבתו העיקרית — הן הצורות האמורות של הריב המפלגתי בקרב היישוב, בהתחשב עם המצב הזה, מצאנו לחובתנו — דווקא ברגע זה, שביחד אתנו שמחים המוני ישראל בכל תפוצות העולם לנצחון המשפט, שבעדו נלחמה ברית הצה"ר במשך השנה הזאת — לפנות ישר לוועד הפועל של מפלגת פועלי ארץ-ישראל בהצעה לערוך משא-ומתן בלתי-אמצעי בין באי-כוחם ובאי-כוחנו אנו, כדי לחפש ביחד את היסודות של מודוס ויונדי.

אין פה כמובן שום מקום לפשרה עקרונית; השקפתנו המדינית והחברתית, וכמו-כן דרישתנו לשוויון הזכויות של תנועת העבודה ההרצלאית, אינן ניתנות לשינויים ובלייספק חל אותו דין גם על עקרונותיכם אתם בעיני מנהיגי מפא"י, אבל מקווים אנו שהתחרות בין המחנות השואפים גם זה וגם זה להשפעה מכרעת על היישוב והציונות, יכולה, וחייבת להתפתח בצורות שתתאמנה לכבודה של האומה ושל תוקנה לכוח התגר והמגן של היהדות הציונית.

אם תקבלו את הצעתנו, נהא מוכנים למנות שנים מחברי ההנהלה שלנו שייפגשו עם מורשיכם, מכיוון שחוקת העליה מעכבת את חברי הנהלתנו לבוא לארץ, תצטרך הפגישה להתקיים באחת מערי אירופה.

את המסקנות של צעדנו זה — תהיינה מה שתהיינה — נציג לפני ועדת המוסד המחוקק לברית הצה"ר שנקבעה ל-25 בספטמבר ש.ז.

בכבוד גמור

כפקידת הוועד הפועל לברית הצה"ר העולמית

ש. מרלין

איגרת הוועד הפועל של הצה"ר הועברה למפא"י באמצעות הנהגת התנועה בארץ ביום 7 באוגוסט 1934, אבל כל תשובה לא הגיעה על איגרת זו. המגע הראשון שקויים בארץ בין מפא"י והצה"ר היה בערב יום־הכיפורים תרצ"ה, בביתו של פנחס רוטנברג ז"ל ובנשיאותו. הפגישה התקיימה לפי הצעת מפא"י, לשם קביעת יחסים הדדיים בבעיות־העבודה. את הסתדרות העובדים הלאומית והצה"ר ייצגו בפגישה ד"ר אברהם ויינשל ועקיבא ברון ; את מפא"י ייצגו דוד רמז ז"ל וברל רפפור.

באורה בלתי־רשמי באה פניה של רמז לאלהיו בן־חורין, ממנהיגי הצה"ר, עוד בפברואר 1934, במטרה להסדיר את בעיות־העבודה בארץ. אולם, תשובת בן־חורין היתה שאין השעה כשרה למו"מ כזה, כל עוד נמשך משפט־העלילה, וכל עוד נשללת מהבית־רים זכותם לעליה והמוסדות הלאומיים אינם מגנים את מסע הטירור של השמאל נגד התנועה הלאומית.

לאחר זיכוי של סטבסקי ולאחר שהוועד הפועל של הצה"ר העולמי שיגר את איגרתו למפא"י, נראה היה כי הוכשרו התנאים לשיחות בסדר הסדר בעיות־העבודה בארץ, וכאשר בערב יום־הכיפורים תרצ"ה הוזמנו הצדדים לשיחות אצל רוטנברג, הפיעו נציגי התנועה הלאומית, מוכנים למו"מ. אולם שני הצדדים יצאו מנקודות השקפה שונות לגבי מטרתן של השיחות. נציגי השמאל ראו בטירור נגד התנועה הלאומית תוצאה הכרחית מקיומה הנבדל של לשכת־העבודה הלאומית ; הם באו בהצעה להקים לשכה אחידה „עם שמירת הזכויות החוקיות של המיעוט“. לעומתם דרשו נציגי הסתדרות העובדים הלאומית והצה"ר להפסיק את הטירור ואת האלימות קודם לכל משא־ומתן על הסדר בעיות־העבודה. הפגישה אצל רוטנברג נסתיימה בלי תוצאות. מפא"י ניצלה את הפניה של מרכז הצה"ר העולמי לשלום — כדי לנסות ולכפות שלום לפי התנאים של השמאל, וכיוון שתנאים אלה נדחו, פתחו עסקניה בתעמולת כוזב על אי־הכנות בקריאות השלום של המפלגה הרוויזיוניסטית.

אותה שעה ציפו בלונדון למשא־ומתן על הסכם שלום בתנועה הציונית, והסכם מקביל בארץ בבעיות עבודה עלול היה לקדם את המשא־ומתן בלונדון. אבל לכך לא היתה ההסתדרות השמאלית מוכנה, היא הסתפקה בהוקעה של התנועה הלאומית כאילו אין פניה לשלום, והכשירה את הקרקע להמשך מסע האלימות.

והטירור נמשך בכל כיעורו ובכל אכזריותו. ב־12 בספטמבר 1934 הוכתה קבוצת בית־רים בחיפה, על שענדו את סמל בית־ר.

ימים מספר לאחר מכן נפצעו קשה שני בית־רים בחיפה, על שהעיוז ללבוש מדי בית־ר.

בית־רים שעלו כעבור יומיים לקבר שרה אהרנסון בזכרון־יעקב הוכו ושנים מהם נפצעו קשה.

ביום 3 באוקטובר 1934, התנקשו בנציב בית־ר בארץ־ישראל, הד"ר י. רח

(פרויליך). לאחר שיצא משיבה במועדון הצה"ר בתל-אביב, הופיעו פתאום שני „אלמונים“ שהיכוהו באכזריות במוטות ברזל.

היו אלה התנפלויות ללא כל קשר עם סיכסוכי-עבודה. החינוך לשנאת-אחים גשא פרי ודרישת הנהגת התנועה הלאומית בארץ להפסיק את הטירור לפני כל משאומתן נבעה מתוך ידיעה ברורה שלא רק בעיות-עבודה הן שגורמות להתנששויות-הדמים. אבל השמאל לא הפסיק את הטירור. להיפך, הוא אף השתמש בו כאמצעי-לחץ על היריב המפלגתי בעצם הימים בהם התנהל המו"מ בין התנועה הלאומית וראשי ההנהלה הציונית בלונדון בדבר הפסקת מעשי הטירור, ובעצם הימים בהם נעשה מאמץ מצד פנחס רוטנברג להפגיש שוב את הצדדים, על-מנת למצוא לשון-משותפת להסדר הבעיות השנויות במחלוקת.

ביום 9 באוקטובר פירסם מרכז הצה"ר בארץ-ישראל הודעה בדבר הגברת מעשי האלימות מצד השמאל, ובסיום ההודעה נאמר:

„לכל ההתנפלויות האמורות יש אופי שיטתי ומאורגן, ובלא שום ספק, נופלת האחריות בעד פורענות זו על הוועד הפועל של ההסתדרות הכללית ועל הוועד הפועל של מפא"י, שלא מצאו לנחוץ להגיב עד עכשיו בשום צורה שהיא על מעשי חבריהם ולאחוז באמצעים לשם הפסקתם. להיפך, העתונות של המוסדות האמורים שימשה ומשמשת לאמצעי הסתה בלתי מרוסנת, העלולה רק לעורר את חבריהם להמשיך במעשיהם.

הננו מצטערים להודיעכם, שבאווירה כזאת אין אנו רואים שום תועלת בהמשכת משאומתן כל שהוא אתכם, ואנו נאחוז בכל האמצעים החוקיים כדי לשים קץ לפורעניות האמורות.

על ההודעה הזאת של מרכז הצה"ר בארץ באה למחרת היום תשובה מעל עמודי „דבר“, בצורת „פרוטוקול“ מהפגישת שהתקיימה בבית רוטנברג, אשר נועד להוכיח כי מגמת פני מפא"י לשלום, וכי הרוויזיוניסטים הם המחבלים, כביכול, במאמצי השלום של מפא"י.

ה„פרוטוקול“ הדגיש כי הנקודה המרכזית במו"מ היתה ההצעה של נציגי השמאל להקים לשכת-עבודה אחת, שתיבחר על-ידי כל הפועלים המקומיים „ללא הבדל השתייכות מפלגתית או עדתית“, תוך מתן ערבות למיעוטים לקיום החוקה. כגוף עליון ללשכות המקומיות הוצע להקים לשכה-ארצית שתכריע בסיכסוכים מקומיים, והוועד הלאומי והסוכנות יהיו הגורם האחראי ללשכה מרכזית זו.

לפי ה„פרוטוקול“ התנגדו נציגי הסתדרות העובדים הלאומית והצה"ר להצעה זו, וטענו שבשאלות-עבודה אפשר להגיע להסדר זמני בלבד, אך לא על-ידי הקמת לשכה משותפת. הפתרון היסודי שהציעו היה הקמת לשכה נייטראלית ובוררות חובה. עד שיושג פתרון זה הציעו להפסיק ראשית כל את מעשי האלימות.

פירסום ה„פרוטוקול“ על הישיבה בבית רוטנברג בא להצדיק בעקיפין את מעשי

האלימות, אולם מרכז הצה"ר הכחיש בתוקף את עצם קיומו של ה"פרוטוקול" ואת התמונת הכללית שהשמאל ביקש להציג על-ידי פירסומו.

ביום 14 באוקטובר פירסם ד"ר א. ויינשל ב"הירדן" את ההודעה הבאה על המו"מ עם השמאל ועל הפגישה בבית רוטנברג:

"השאלה הראשונה שדורשת פתרון מידי היא — לשים קץ למעשי האלימות. בתוכנו יכולות להיות מפלגות שונות ואירגונים שונים, מתנגדים אחד לשני באופן יסודי, בשטח פוליטי וכלכלי; כל אחד מהאירגונים והמפלגות האלה יכול ללכת בדרכו הוא, אבל זאת לא אומרת שחברים מאירגון אחד צריכים להתנפל על חברי אירגון שני כחיות טורפות. אין מקום לשלטון האגרוף בתוכנו — זה מחליש את ערכנו כלפי חוץ ומרעיל והורס עד היסוד את חיינו הציבוריים. רצוי מאוד לבוא לידי הסכם, עד כמה שהדבר אפשרי גם ביחס לשאר הבעיות הציבוריות.

בכדי להפסיק את מעשי האלימות וליצור יחסים נורמאליים חיצוניים בין אירגונים שונים ביישוב, הצענו תכנית שלמה:

א. שתי ההסתדרויות מכריזות באופן חגיגי על הפסקת התנפלויות ומעשי אלימות הדדיים.
ב. שתי ההסתדרויות מתחייבות לגנות בחריפות את כל מעשי האלימות או התנפלות ולאחוז בכל האמצעים נגד חבריהן האשמים במעשים אלה.

ג. שתי ההסתדרויות מתחייבות להשגיח שחבריהן לא יפגעו במדים ובסימנים של הצד השני.
ד. שתי ההסתדרויות מתחייבות להשגיח שחבריהן לא יפריעו באיון צורה שהיא באסיפות של הצד השני, ותיתנה הוראות נמרצות לעוזב את האסיפה שתסודר על-ידי הצד השני, במקרה שיו"ר האסיפה ידרוש את זה.

ה. שתי ההסתדרויות מתחייבות שחבריהן לא יתנפלו על המועדונים של הצד השני.
ו. שתי ההסתדרויות מתחייבות לא להעליב באופן אישי לא בעתונות ולא באסיפות, את מנהיגי הצד השני.

ז. שתי ההסתדרויות מתחייבות לפרסם בעתונתן כל הכחשה עובדתית, שתימסר על-ידי הצד השני ביחס לידיעה שבאה בעתון.

ח. שתי ההסתדרויות ממנות ועדה מורכבת משלושה אנשים, אחד אחד מכל צד ושלישי נייטראלי, שלו יסכימו שני הצדדים, בכדי להשגיח על מילוי ההסכם הזה; החלטות הוועדה הזאת מחייבות את שני הצדדים בגדר השאלות הנכללות בהסכם.

— — — תשובת באי כוח ההסתדרות הכללית היתה: "לא לשם כך באנו". למעשה המשיך הצד השני במעשי האלימות. חבריו היו מתנפלים, מעליבים, מכים, פוצעים את חברי בית"ר — — — הפירוש היחידי שאפשר לתת לתשובת מנהיגי ההסתדרות הכללית על הצעתנו להפסיק תיכף-ומיד את מעשי האלימות, הוא: אנו נמשיך במעשי האלימות כל זמן שלא יתכנעו לדרישותינו ולא תקבלו את תכניתנו בשטח יחסי העבודה!

י ח ס י ה ע ב ו ד ה: גם בשטח זה עשינו הצעות מסוימות. הדגשנו שצריך להבדיל בין הדברים שאפשר להגשימם תיכף-ומיד, ובין הפתרון היסודי של השאלה הזאת, שדורש זמן, משא-ומתן ממושך והסכם כל החוגים המעוניינים.

מה שנוגע לפתרון היסודי — עמדתנו ידועה למדי. צריכה להיווצר לשכת־עבודה נייטראלית, שתורכב על־ידי כל הגורמים המעוניינים (פועלים ונותני־עבודה) ומוסד לבוררות חובה, שיקבע את היחסים בין הפועלים ונותני־העבודה. הצענו לבחור בוועדה נייטראלית תחת נשיאות נייטראלית, שתעבד את העקרונות של המוסדות הנ"ל ותבוא במו"מ עם כל הגורמים המעוניינים, בכדי להבטיח את תמיכתם והכנעתם למוסדות הנ"ל.

— — — במקום לשכת־עבודה נייטראלית, הציעו הם שלשכת־העבודה תהיה של הפועלים בלבד, וגם לא הסכימו להקמת מוסד עליון לבוררות חובה. הם הכריזו: „לא נוותר על הנשק של הכרזת שביתה ולא נוכל להתחייב בכל מקרה של סיכסוך בין נותני־עבודה ופועלים ללכת לבוררות“.

בזמן השיחה התעוררה השאלה — מה יהיה אם נותני־העבודה יסרב למסור את הסיכסוך לבוררות? וגם על זה נתנו תשובה ברורה: בכל מקרה של סיכסוך, על הפועלים להציע לנותני־העבודה למסור את הסיכסוך למוסד עליון לבוררות, ורק במקרה שנותני־העבודה יסרב למסור את הסיכסוך לבוררות, רשאים יהיו הפועלים להכריז שביתה.

אבל גם הנוסח הזה לא סיפק אותם. ברור היה שקיים מרחק גדול בין שני הצדדים ביחס לפתרון היסודי של השאלה הזאת. אנשי הצה"ר ובית"ר לא חונכו ברוח מלחמת־מעמדות; הם אינם חושבים שנותני־העבודה הוא שינא לפועל והפועל הוא שינא לנותן־העבודה. הם חושבים שגם נותני־העבודה וגם הפועל הם שותפים במפעל אחד, מפעל הקמת המולדת; הם אינם חושבים שהאמצעי היחידי לסידור היחסים בין נותני־העבודה והפועל, זה אמצעי של לחץ של מעמד אחד נגד מעמד שני, כי אם הסכם הדדי, ואיפה שהסכם כזה הוא בלתי־אפשרי — הכנעה למוסד נייטרלי שבאופן צודק פותר את דסיכסוך; חברינו חושבים שהשביתה מזיקה למפעל הלאומי, וכל זמן שנותני־העבודה מסכים לבוררות — אין לה שום הצדקה; חברינו חושבים שלשכת־העבודה צריכה להיות מוסד נייטרלי, שיוכר בתור שכזה גם על ידי נותני־העבודה וגם על־ידי הפועלים, ולא יהיה נשק חד־צדדי בידי מעמד אחד, שישתמש בו לשם אינטרסים איגואיסטיים בלי להתחשב עם הצרכים והאפשרויות של הצד השני. ברור שחברינו לא יכלו להסכים לשלשכת־עבודה, כפי שהיא הוצעה על־ידי בא"כוח ההסתדרות הכללית — להיות מיעוט בלשכת־עבודה בכל השאלות הנובעות מהיחסים בין נותני־העבודה והפועלים — להיכנע לרוב, ז.א. להוראות ההסתדרות הכללית ובתנאי זה לקבל זכות לעבודה. במלים אחרות, פירושה של הצעת אנשי ההסתדרות הוא: השתתפו במלחמת המעמדות ואז תקבלו את החלק היחסי המגיע לכם בעבודה!

כל אחד ביישוב יבין שחברינו לא יכלו לקבל את ההצעה הזאת.

שאלת העליה: נוסף לניגידים שהזכרנו ושאלת לשכת־העבודה, יש עוד קושי אחד — שאלת העליה. תפקידה של לשכת העבודה — לחלק את העבודה בין העובדים. אבל מי הם העובדים הבאים לארץ־ישראל? אלה שמקבלים סרטיפיקאטים. לעת־עתה, המוסד היחידי המחלק סרטיפיקאטים היא הסוכנות. אנו מאשימים את הממשלה בזה, שהיא מגבילה את העליה: במקום לאפשר עליה המונית, היא מוסרת מספר מצומצם של סרטיפיקאטים, שלא מספק אפילו חלק קטן של הצרכים של המשק העברי. אבל אנו מאשימים את הסוכנות

שגם אותו מספר מצומצם של סרטיפיקאטים שהיא מקבלת, היא מחלקת באופן בלתי צודק: היא מקפחת את הזכויות של העליה הצה"רית והבית"רית.

למרית שהנוער הצה"רי והבית"רי הוא היום הרוב המכריע של הנוער הציוני בגולה, רק בידדים מהם מקבלים סרטיפיקאטים. עם המצב הזה אין אנו יכולים להשלים. וכל זמן שהסוכנות תמשיך בשיטתה ותסגור את שערי הארץ לפני העליה הצה"רית והבית"רית — נהיה נאלצים לחפש דרך אחרת בכדי לאפשר עליית חברינו ארצה. כל זמן שהסוכנות אינה מוסרת לחברינו חלק מהסרטיפיקאטים המגיע להם — נהיה נאלצים לנהל משאומתן עם נותני־העבודה (בעלי־תעשיה, קבלנים, איכרים, בעלי־מלאכה), שיזמינו באופן ישר גם את חברינו וגם צעירים סתם, שאינם שייכים למפלגת השמאל, בתור פועלים מחוץ־לארץ. אולי מצב העניינים הזה הוא בלתי־רצוי (גם על זה יש להתווכח). אבל הסוכנות צריכה להאשים בזה את עצמה, היות והיא משתמשת בזכות חלוקת הסרטיפיקאטים בתור נשק מפלגתי.

בלי פתרון שאלת העליה במובן חלוקה צודקת של הסרטיפיקאטים — אי אפשר לנו לוותר על הזכות לנהל משאומתן עם נותני־העבודה בנוגע להזמנת פועלינו מחוץ־לארץ. בהתחשב עם כל הקשיים והעיכובים הנ"ל, חשבנו לחובתנו להציע סידור־זמני, שיקטין את שטח החיכוכים בין שתי הסתדרויות העובדים: ההסתדרות הכללית והסתדרות העובדים הלאומית:

- א. שתי הסתדרויות העובדים מכירות אחת בשניה ובלשכות־העבודה הקיימות עלי־דן.
 - ב. בכדי למנוע בעד התחרות, שיכולה להביא להורדת תנאי־העבודה, תיבחר ועדה פאריטטית תחת נשיאות איש גייטראלי, שתקבע את תנאי־העבודה לכל סוג וסוג ולכל מקום ומקום (מחיר־עבודה, זמן־עבודה, שעות־נוספות וכו') ושתי ההסתדרויות מתחייבות לא לקבל עבודה בתנאים ירודים יותר.
 - ג. שני הצדדים מתחייבים לא ללחוץ על נותני־העבודה שלא יקבלו או שיפטרו את פועלי ההסתדרות השניה.
 - ד. באותם המפעלים, שבהם עסוקים חברי שתי ההסתדרויות, לא תוכרזו שביתה כל זמן שנותני־העבודה לא יסרב למסור את הסיכסוך לבוררות.
- ברור שההצעה הזאת אינה נותנת פתרון־סופי לשאלת יחסי־העבודה, אבל בכל אופן, היא מקטינה את שטח החיכוכים ומאפשרת יחסים גורמאליים בין שתי ההסתדרויות. בהצעה זו אין שום צל של רצון לשבור או להרוס אירגון זה או אחר. להיפך — הצעה זו נותנת אפשרות לשתי ההסתדרויות להתקיים ולהתפתח באופן טבעי, בלי מלחמה הדדית ובלי לשלול את האפשרות להבא לבוא לידי הסכם רחב יותר.
- ההצעה הזאת לא נתקבלה עלי־ידי באי־כוח ההסתדרות הכללית, שמעוניינים היו יותר לשמור על שליטתם ועל המונופולין שלהם בשוק־תעבודה, מבסידור יחסים גורמאליים והשלטת השלום.
- המשאומתן נכשל, אנשי השמאל ממשיכים במעשי האלימות. גם ה"פרוטוכול" שהדפיסו — — מוכיח, שמעשי האלימות אינם דברים מקריים של אנשים בלתי אחראיים, כי־אם חלק בלתי־נפרד של שיטתם — להחניק את הסתדרות העובדים הלאומית. מנהיגי

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים, הם אחראים בעד כל ההתנפלויות ברחובות תל-אביב.

מנהיגי ההסתדרות מכריזים: נשבור את ראשיכם, כל זמן שלא תכנעו לדרישותינו. תשובתנו לזה: לאגרוף לא ניכנע. לשבור את ראשינו לא ניתן, ובכל האמצעים החוקיים נילחם נגד הפורעניות המחריבה את היישוב.

הפוגרום בחיפה

על הודעות מרכז הצה"ר והוועד הפועל של ההסתדרות הכללית הגיב „השומר-הצעיר“ בכרוז בו הביע התנגדות נמרצת לכל גילוי של משא-ומתן „עם מפלגת סטבסקי“, ובשעה שבשמאל המתון נתגלו נטיות להתפשר עם היריב, ביחוד לאחר כשלון משפט-העלילה, נערך השמאל הקיצוני בהסתדרות למאבק נגד שלום-בית בתנועה הציונית ובין הסתדרויות הפועלים. ההסתה נגד העובד הלאומי גברה והגיעה להתפרצות חמורה בפוגרום שערך השמאל על חברי התנועה הלאומית בחיפה.

באמצע חודש אוקטובר 1934 פרץ סיכסוך-עבודה בחיפה, בבנין שמואל דוד, אחרי שעבודות הבנין נמסרו לחברי הסתדרות העובדים הלאומית. הוצבו משמרות ופרצו סיכסוכים שבשלבם הראשונים נסתיימו ללא שפיכת-דמים.

ביום 17 באוקטובר הופיע ד"ר זאב פון-וייזל באסיפת-עם. השמאל נערך לקראת אסיפה זו, ובפוגרום מאורגן על המשתתפים באסיפה נפצעו עשרות אנשים, בעיקר בסקילת אבנים. 26 איש נזקקו לטיפול רפואי בבית חולים, ביניהם ד"ר פון-וייזל.

היה זה ימים מספר לאחר גילוי-דעת מתחסד של מפא"י על תשוקתה לשלום: „האמנם נגזר על תנועת העבודה שתבזבז כוחות-יצירה יקרים בהתגוננות מפני התקפה בריזנית? האמנם נגזר על התנועה הציונית כי תהיה לשימצה?“ — שאלו ראשי מפא"י בכרוזם, ובו בזמן רוצצו שליחיהם ראשי עובדים לאומיים.

„האין כל אפשרות לשחרר בעוד מועד את חיינו מסכנות האלימות והבריונות מבלי לבטל את גיגודי-הדיעות והעניינים של החוגים השונים בשטח הכלכלי, המדיני והחברתי? האין כל אפשרות להכניס את מלחמת המפלגות לתוך אפיקים תרבותיים של חברה מתוקנת? לעקירת כל אלימות ובריונות בכל צורותיהן וגילוייהן — ללא כל פשרה וללא כל שיור — מתוך חיי היישוב והציונות, לביעור כל שיסוי אישי או מפלגתי מתחומי הוויכוח הציוני ולמניעת כל נסיון של „שבירה“ באיזו צורה שהיא.

מפלגת פועלי א"י מציעה לכל בוני הארץ ונאמני התנועה באשר הם, הסכם ישובי-ציוני אשר יקבע יחסים מסודרים ומתיקנים בין פועלים ובין מעבידים, אשר יבטיח יחסי חברות בין פועלים לפועלים, למרות הבדלי השקפה ומפלגה, אשר יבצר את שלמות האירגון של היישוב ויקים את מלוא כשרון הפעולה והסמכות הלאומית של ההסתדרות הציונית כלפי חוץ וכלפי פנים, מבלי לפגוע בחופש הוויכוח והכיוונים האידיאולוגיים של הסיעות והמפלגות השונות — — —“

הכרוז של מפא"י היווה התקדמות לקראת שלום-בית בהסתדרות הציונית וביישוב, אולם הוא ביטא רק את המיעוט בשמאל והפגרום בחיפה העיד כי אפשר לשפוך דם גם תוך קריאה פאטטית לשלום. ואכן, אי-אפשר היה לעבור בשתיקה על ההתפרעות בחיפה, ואפילו מרכז מפא"י נאלץ היה לפרסם גילוי-דעת בגנות ההתפרעות. "האבנים שנזרקו באסיסה בחיפה פגעו קודם-כל בתנועת הפועלים, פצעו את לבה, השפילו את כבודה", נאמר בהודעת מפא"י אחרי הפרעות בחיפה. ניכר היה שהוגדשה הסאה, וההתרור צצות בשמאל בין הרצון לשלום-בית לבין המשכת מסע-הטירור הוכרעה במשאומתן שהתנהל אותו זמן בין ז'בוטינסקי ובן-גוריון בלונדון, בתיווכו של פנחס רוטנברג. ב-27 באוקטובר 1934 נחתם הסכם-שלום בתנועה הציונית.

ההסכם לשלום-בית בהסתדרות הציונית

"ההסכם הבא נחתם בין בן-גוריון בשם ההנהלה הציונית ובין זאב ז'בוטינסקי בשם הצה"ר:

א. מבלי לנגוע בחופש הוויכוח והביקורת בתנועה הציונית, מתחייבות כל המפלגות להימנע מכל אמצעי-מלחמה מפלגתיים היוצאים מגדר ויכוח אידיאולוגי ופוליטי, ושאינם מתאימים למוסר הציוני ולנימוס החברתי.

ב. כל המפלגות תפרסמנה כרוז לחבריהן, שכל טירור ומעשה אלימות, באיזו צורה שהיא, אסורים בהחלט ובכל התנאים בין בארץ ובין בגולה. כל מפלגה תאחוז באמצעים החמורים והנמרצים ביותר לעקור מיסודם מעשים אלה. איסור זה חל במידה שווה על הטפה לטירור ומעשי-אלימות וכן על הצדקת מעשים כאלה.

ג. כל המפלגות מתחייבות למנוע בכל האמצעים שבידן הפרה או פגיעה בהסכם, שקיבלו על עצמן לקבוע בין אירגוני-העובדים בארץ למען הבטיח יחסי-חברים, חלוקה-צודקת של עבודה בין כל מבקשיה ושמירה על תנאי-עבודה הוגנים.

ד. כל המפלגות מתחייבות לאחוז באמצעים למנוע כל מעשה בלתי-הגון במלחמת המפלגות, כגון העללה, דיבות, פגיעה בכבוד איש, של יחידים וקיבוצים, הפצת ידיעות-שקר, מלשינות, והעלבת סמלים, מדים ודגלים של מתנגדים.

ה. בארצות, שבהן אוסרת הממשלה איזה כיוון או זרם ציוני, או שרואה אותו בעין-רעה, אין שום קבוצה או יחיד רשאים להילחם במתנגדים בעזרת הממשלה, בין באופן ישיר ובין בעקיפין וכמו-כן אסור לכנות מפלגה מתנגדת או חבריה בתואר, העלול לסכן את קיומה באותה מדינה.

ו. בשום מקרה ובשום תנאי אין שום מפלגה, או חברי מפלגה, רשאים לפוצץ או להפריע אסיפות של מפלגה מתנגדת.

ז. כל המפלגות מתחייבות להעניש את חבריהן, שפגעו באחד הסעיפים הקודמים, מייד לכשתוודע הפגיעה באופן בלתי-אמצעי או על-ידי מי שהוא מהמפלגה

הנפגעת, באחד העונשים הבאים: גזיפה, קנס, הפסקה זמנית של חברות, גירוש מוחלט מן המפלגה, וביחס לשוקלים — גירוש מההסתדרות הציונית. אם המפלגה איננה מענישה את חבריה הפוגעים או אם הצד הנפגע אינו מסתפק בעונש שהוטל על הפוגעים, הרשות בידו לערער לפני משפט בינמפלגתי, שייקבע בכל ארץ לפי הצורך ובארץ-ישראל ופולין — מייד. מגורש מההסתדרות הציונית רשאי לערער בפני משפט-הכבוד של הקונגרס".

הצעת ההסכם בין ז'בוטינסקי ובן-גוריון

ההסכם בין הצה"ר לבין האכסוטיבה הציונית היווה שלב ראשון, לקראת ההסכם העיקרי בין הסתדרות העובדים הלאומית ובין הסתדרות העובדים "הכללית", והסעיף השלישי באותו הסכם גם חייב "לקבוע בין אירגוני העובדים בארץ — למען הבטיח יחסי-חברים — חלוקה-צודקת של עבודה בין כל מבקשיה ושמירה על תנאי-עבודה הוגנים". מקור הסיכסוכים בימים ההם בין המפלגות הסוציאליסטיות לבין התנועה הלאומית היה על רקע סוציאלי-פנימי ולא על רקע מדיניות-החוץ, אם כי מפא"י המשיכה בקו המדיני המתון של וייצמן. חילוקי-הדיעות המדיניים היו חריפים, אבל הם לא הביאו למעשי אלימות; הבעיות הסוציאליות הן שעוררו את השמאל למסע-הטירור, ובלי הסכם בין שני אירגוני הפועלים, לא היה סיכוי שהסכם-השלום בהסתדרות הציונית יקויים.

ז'בוטינסקי היה מעוניין גם בהסכם בין אירגוני הפועלים, וכאשר הגיעו אליו ידיעות על המשא-ומתן שהתנהל בביתו של רוטנברג, שיגר ביום 21 בספטמבר מכתב להסתדרות העובדים הלאומית בתל-אביב, בו ביקש לשלוח לו בדחיפות הבהרה מפורטת על דרישותיה, ועל עמדת החוגים האזרחיים לגבי הסכם בין ה.ע.ל. והשמאל.

מנהיגי הצה"ר והסתדרות העובדים הלאומית בארץ התייחסו בחששות לכל המשא-ומתן שהתנהל אז בלונדון. ביום 9 בנובמבר 1934 שלח ז'בוטינסקי למרכז הצה"ר בארץ ולמזכירות הסתדרות העובדים הלאומית מכתב עם הצעת ההסכם:

"לוטם בזה שני טופסים שעובדו על-ידי יחד עם מר בן-גוריון אחרי פגישות רבות אצל מר רוטנברג וגם בלעדיה, בקשר עם המשא-ומתן שנתנהל בין ההנהלה הציונית ובין באי-כוחנו מר יעקבי והד"ר שוורצמן. הטופס הראשון (איסור מעשי-אלימות) נתקבל באופן מוחלט על-ידי בשם הצה"ר ועל-ידי בן-גוריון בשם מפא"י, והוא יתפרסם אחרי שיתממו עליו "המזרחי" והציונים הכלליים או אולי גם מבלי לחכות לאלה. השני (יחסי-הפועלים) הוא רק פרויקט, אשר שנינו התחייבנו להציע אותו לפני מפלגותינו ולהשתדל באופן נמרץ שיסכימו לו.

על-כן עליכם לאסוף תיכף ומייד ישיבה משותפת של המרכז, הנציבות והמזכירות ולדון קודם כל על הטופס השני.

בהסכימי לטופס זה התחשבתי עם ההכרה, הקיימת גם אצלי וגם אצל חלק חשוב מחבריני המכריעים בפאריס ובלונדון (אם כי לא אצל כולם), כי מידת

ידועה של הסכם בין שתי הסתדרויות העובדים הוא דבר שאי־אפשר לעכב אותו עד אין סוף, ראשית מפני שאת זה דורש המצב הפוליטי, שנית מפני שאין להימנע מהקמת „מודוס ויוונדי” תחת לחץ החיים האובייקטיביים. באותו זמן ידעתי כי יש דיעה שהסיכסוך הנוכחי אולי מועיל למפלגתנו יותר משהוא מזיק; ואולם מצאתי, וזו היתה גם דעת הוועד הפועל, כי חובתנו היא ברגע זה לקדם את הנימוקים בעד ההסכם על נימוקים שהם נגד ההסכם.

בענין הקשר בין שתי הלשכות לא מצאתי (ואי־אפשר למצוא) קשר יותר מינימאלי מזה שתראו בטופס הלוטה. הוא דומה ביסודו לחוזה המפורסם שבין ההסתדרות ו„הפועל המזרחי”, בהבדל היחיד שאצלנו „בורר” בתור פונקציה תמידית, אפילו בעבודת יום־יום בחלוקת־העבודה בין הנרשמים בשתי הלשכות. מבלי שאגזים את ערכו של „בורר” זה, נדמה לי בכל זאת שבידי סיעה חזקה יוכל הוא לשמש תריס נגד כפיה חד־צדדית.

מה שנוגע לעצם התוכן של העקרונים, אשר לפיהם תחולק העבודה, לא נתתי לקבוע בהסכם הזה לא את טבע ה„מפתח” ולא את טבע ה„תור” — כל אלה ייקבעו ביניכם ובין ההסתדרות בתיווך ה„בורר” (אם יתקבל ההסכם בצורתו זו), ואני בטוח שתדעו לעמוד על הגדרות של „מפתח” ו„תור”. המתאימות לצדק ולצורך. ביחס להשתתפות חברינו בשביתות הכלכליות (שביתות עם דרישה לסלק את העובדים שלנו יורדות מן הפרק עם קבלת ההסכם הזה) נשענתי על דרישתכם שנוסחה בישיבה אצל רוטנברג (ויינשל, ברוך, רמז, רפטור): הרוב לא יוכל להכריז שביתה בלי הצעת־בוררות למפרע אם ידרוש את זה המיעוט. אבל הקושי היה בהגבלת מושג ה„מיעוט”. מובן מאליו כי 1 בין 100 אינו „מיעוט”. בן־גוריון הציע 25%; הסכים לבסוף להציע לחבריו בארץ שיסכימו ל־15%. אף כי הוא מסופק אם הם יסכימו לכך; רוטנברג אמר שיכתוב לב. כצנלסון ויפציר בו שיסכימו ל־15%. בטופס לא קבענו את מספר האחוזים, ועליכם להשתדל שיהיה נמוך עד כמה שאפשר. ואם ייקבע — אז עליכם להשגיח, במידת האפשרות המעשית, שיימנעו חברינו מלקבל עבודה במקומות־עבודה ששם אין מספרם מגיע לאותו מינימום. ובדרך כלל להשתדל שיוצא לפועל באופן מכסימאלי הסעיף ד’ המאפשר את ריכוז חברינו במקומות העבודה, כדי להימנע מסכנת „ביטול בששים”. כאשר אתם רואים, השתדלתי לא לקבוע אלא את המסגרת של עצם ההסכם בתקווה שאת הפרטים המכריעים (בגודל ה„מפתח” וכו’) תקבעו אתם במגע בלתי אמצעי עם הצד שכנגד, בהתאם למצב המעשי שאיננו ידוע לי. נדמה לי שמסגרת יותר נוחה ויותר רחבה מזו אי־אפשר לשרטט (ז.א. אם בכלל יש רצון לכרות הסכם כל־שהוא בתנאים שישנם לפנינו), ואם גם אתם חושבים כמוני — אז הנני מייעץ אתכם לאשר את ההסכם, אולי בתיקונים, ולנסות להשתמש בו לטובת התנועה. אבל אם טעיתי, וגם ה„מסגרת” איננה נוחה ואפשר למצוא נוחה ממנה, אז דעו לכם גם בדיעה זו נתחשב בכובד־ראש, מבלי כל פחד שנישאר

„דעזאואירט“. — ואולם, כמובן, ההחלטה האחרונה עם הוועד הפועל, ומה שהוא יחליט — תהיה סיעת הצה"ר בקרב העובד הלאומי חייבת לקיים.
נא לענות בהקדם האפשרי.

בכבוד רב

ז. ז'בוטינסקי

פ.ס. — יש להעיר כי בטופס הזה לא הוגבל במובן הכרונולוגי זמן תקפו של ההסכם: הוגד רק שהוא קיים עד שמועצה כלכלית מיוחדת תקבע משטר חדש להסכם ובוררות וכו'. — אם יש בדעתכם שצריך לקבוע גם תאריך כרונולוגי, נא להציע תקופה מתאמת.

עלי להוסיף שאנחנו נאשר את ההסכם הזה רק אם ייפתר באותו הזמן עניין הסרטיפיקאטים של בית"ר. עלפי מהלך המשאומתן יש אפשרות לפתרון כזה בכי טוב, ובכלל להנחות חשובות (כגון הפסקת ההתנגדות לפטציה), כמובן בהנחות הדדיות גם מצדנו; אבל בלי סרטיפיקאטים לא נחתום על שום הסכם מלבד ענין מעשי-האלימות בהשמטת הסעיף ג'.
ז.ז.

את שלא עלה בידו לעשות בארץ, השיג רוטנברג בחוץ-לארץ. הוא הפגיש את שני מנהיגי המפלגות, ובמשאומתן הצליח להתגבר על אחד המכשולים העיקריים בכל משאומתן בין השמאל והצה"ר — ענין חלוקת הסרטיפיקאטים. נראה כי המגמה לפתוח לבית"רים חזרה את הדרך „הליגאלית“ לארץ-ישראל היתה אחד המניעים העיקריים שהשפיעו על ז'בוטינסקי לחתום על ההסכם עם בן-גוריון.

נוסח ההסכם שהושג בלונדון כלל י"ג סעיפים, ושם ההסכם — „יחסי פועלים בארץ": „הסתדרות העובדים הכללית והסתדרות העובדים הלאומית כורתות ביניהן הסכם על דבר חלוקת-עבודה צודקת, שמירה על תנאי-העבודה ותיקון של יחסי-חברים לשם הגברת העבודה העברית והמפעל הציוני.

א. שתי ההסתדרויות קובעות בהסכם הדדי סדר חלוקת-עבודה שיבטיח שוויון כל הפועלים והעובדים לגבי קבלת עבודה על-פי חוקת תור מוסכמת.

ב. שתי ההסתדרויות מתחייבות למנוע מהתחרות בקבלת עבודה על-ידי הרעת תנאי-העבודה.

ג. שתי ההסתדרויות עושות מאמצים משותפים להשלטת העבודה העברית בכל ענפי המשק היהודי בכפר ובעיר.

ד. שתי ההסתדרויות מאפשרות לכל אחת לרכז את חבריה במקום העבודה לפי מידת האפשרות המעשית.

ה. חלוקת-העבודה בכל סוג וענף נעשית לפי מפתח מוסכם בכל מקום ובכל מקצוע ומקצוע.

ו. עד שתוקם לשכת-עבודה אחת, מוסכמת על-ידי שני הצדדים, רשאית כל הסתדרות לקיים לשכת-עבודה משלה.

ז. מזכירי שתי הלשכות בכל מקום ומקום נפגשים מזמן לזמן לפי הצורך לשם חלוקת העבודה בין נרשמי שתי הלשכות לפי העקרונות דלעיל.

ח. כשמזכירי שתי הלשכות אינם באים לידי הסכם באחת השאלות העומדות על הפרק, עובר הענין לוועדה הארצית.

ט. ועדה זו מורכבת משני באי-כוח של שתי ההסתדרויות ובורר שלישי שנבחר על-ידו.

י. במקום עבודה, שכל פועליו שייכים להסתדרות אחת או שמספר חברי ההסתדרות השניה הוא פחות מ- ---- אחוז הפועלים במקום, קובעת אותה ההסתדרות, שרוב הפועלים שייכים אליה, את התנאים שעל פיהם אפשר להכריז שביתה במקום עבודה זה, וההסתדרות השניה אינה רשאית לשלוח פועלים למקום הזה עד גמר השביתה.

יא. במקום עבודה, שמספר החברים של ההסתדרות השניה מגיע עד ---- אחוז מפועלי המקום, לא תוכרז שביתה (אם ידרוש את זאת המיעוט השייך להסתדרות השניה) מבלי שתוצע מקודם בוררות למעביד.

אם המעביד ידחה את ההצעה הזאת או אם יסרב לקיים את פסק-הדין של הבוררות, רשאי הרוב להכריז שביתה, והשביתה מחייבת גם את המיעוט ואת חברי שתי ההסתדרויות.

אולם המיעוט אינו רשאי לעכב שביתה בשלושה המקרים דלקמן :

1. אם המעביד דורש מפועל שלא יהיה חבר בהסתדרות פועלים זו או אחרת.

2. אם המעביד מוריד את תנאי-העבודה בלי הסכמת הפועלים ואינו רוצה לדחות את השינוי הזה עד בוררות.

3. אם המעביד מפטר פועלים אחדים או פועל בלי סיבה מספקת לפי דעת הפועלים ואיננו מסכים לדחות את הפיטורין עד בוררות.

יב. באי-כוח שתי ההסתדרויות נפגשים מזמן לזמן להתייעץ על ענייני עבודה משותפים, לחיזוק ההבנה ההדדית ויחסי האמון בתוך כלל העובדים.

יג. הסכם זה יש לו תוקף עד שמועצה כלכלית מכל הגורמים הכלכליים ביישוב לכל זרמיהם תקבע חוקת-עבודה מוסמכת שתבטיח במשק העברי משטר של הסכמים בין כל הצדדים. תנאי-עבודה הוגנים ובוררות חובה, ותקים לשכת-עבודה אחת".

התנגדות התנועה בארץ ל"הסכם לונדון"

ביום 7 בנובמבר 1934 נערכה התייעצות על הצעת ההסכם בהשתתפות מנהיגי הצה"ר בארץ ומזכירות הסתדרות העובדים הלאומית. בהתייעצות נכחו ד"ר א. ויינשל, א. בן-חורין, ר. רוזוב, מ. כבירי, מ. גילוני, י. גוריון, ר. ילין וע. פרניק. מההתייעצות נעדר ע. ברוך, שהתעכב אותו יום מחוץ לתל-אביב, גילוני, שדיבר בשמו, הציע לקרוא לישיבה

משותפת של מרכז הצה"ר, נציבות בית"ר ומזכירות הסתדרות העובדים הלאומית כדי לדון בהצעת ההסכם.

גילוני הציע להעביר לארץ את המשאומתן עם ההסתדרות בשאלות העבודה. לעצם ההסכם המוצע טען שאין לתת יד לשביתות שהשמאל מארגן. "עד עכשיו יכול היה המעביד לקבל פועלים מאיזו הסתדרות שרצה. מההסכם תרוויח רק ההסתדרות השמאלית, מפני שלה יש מנגנון ולהסתדרות העובדים הלאומית אין מנגנון שיטפל באירגון הפועלים. המנגנון שלהם יוכל לשלוט ולרמות; להם מחלקה מיוחדת לסטאטיסטיקה ולידיעות — הסתדרות העובדים הלאומית חסרה כוח-אדם והיא עדיין בשלבי התארגנות ראשוניים". לדעת גילוני לא הכירו בלונדון את המציאות בארץ, ולכן מוטב להעביר את המשאומתן לארץ.

גם גוריון הצטרף לדעת גילוני: "ההסכם מכיל סעיפים שאין ביכולתנו למלא". לשכת-העבודה נשארת מעמדית ולא נייטרלית, והלוא מזה שנים נלחם העובד הלאומי למען לשכה-נייטרלית. ובאשר לאחוזים, הרי שביתה בבית-חרושת אחד משפיעה על בית-חרושת שני באותו ענף, גם אם יחסי האחוזים בשני המפעלים אינם שווים. באשר להעברת המו"מ מלונדון לארץ — אין גוריון מאמין שהסוכנות תסכים לכך, "כי הם יודעים שכאן אנו יותר חזקים". במקום זאת נחוץ לשלוח בן-אדם ללונדון "לפי דרישת ז'בוטינסקי".

בן-חורין עמד אף הוא על הליקויים בהסכם. כי הוא "מסתלק מעקרונות הצה"ר שעבורם נלחמנו. תמיד רצה השמאל להכניס אותנו ללשכת-עבודה מעמדית, בכדי שהלשכה זיחד אתה השלטון יישארו בידיו". לדעתו מסתלק ההסכם מעקרון הלשכה הנייטרלית ומעביר את השלטון בשוק-העבודה לשמאל — לצמיתות. "מעמדה של ההסתדרות הלאומית כנושאת דגל אידיאולוגי יתערער אם חבריה יצטרפו לכל שביתה שתכוף עליה ההסתדרות הכללית, כי כוחה של הסתדרות העובדים הלאומית מפוזר במפעלים רבים, וברובם אין אחוז העובד הלאומי מגיע גם ל-15".

רוזוב תמך בדעת בן-חורין. הוא דרש להפריד את בעיית גזילת הסרטיפיקאטים מההסכם-העבודה: "עלינו לדרוש שיחזירו לנו את הסרטיפיקאטים".

כבירי הרחיק לכת: "עלינו לדון לא על פרטי ההסכם, אלא כיצד לבטלו".

יו"ר הצה"ר בארץ ד"ר ויינשל ניסה לשכך את הרוחות הסוערים: "אין אנו יודעים את חשבונות חברינו בלונדון. אל נשכח שהצה"ר בפולניה דרש ביטול פקודה מס. 60". הוא הציע לשגר שליח ללונדון, על-מנת להבהיר שם לוועד הפועל העולמי את עמדת התנועה הלאומית בארץ להצעת ההסכם.

בינתיים הוחלט: "לשלוח לז'בוטינסקי מברק על התנגדותנו להצעת ההסכם הנוכחי ועל הצעתנו לשלוח את בן-חורין ללונדון".

הוועד הפועל העולמי של הצה"ר הופתע מן ההתנגדות הכללית להצעת ההסכם, ובמברק לוויינשל נאמר:

"מפרוטוקול ישיבתכם בשביעי בנובמבר ברור שכל חששותיכם אפשר לסדר

במסגרת ההסכם ז'בו-גוריון בדיון על פרטי המפתח ואחוז המיעוט. הופמן ייצא ארצה בשבוע הבא לעזור לכם בסידור המומנטים האלה ולתווך במשא-ומתן. לכן אנו דורשים שההסתדרות הלאומית תודיענו במברק או שההסכם אושר או שאושר כבסיס והיא מוכנה לדון בתיקונים הדרושים. אישור מוחלט יותר רצוי, כי אישור בתור בסיס עלול לעכב כל מפעלנו. תשובה מברקית נחוצה לפני 21 בנובמבר.

על מברק זה השיבה ההסתדרות העובדים הלאומית במברק הבא:

„יעקבי בעד. ליברמן, צארום — נגד. זהבי, כהן, ברוך — לא משביע רצון. מסכימים בתנאי הסכם בכל השאלות בציונות“.

אולם ביום 22 בנובמבר 1934 נחתם בלונדון ההסכם בין ז'בוטינסקי ובן-גוריון. ביום 23 בנובמבר התקיימה בתל-אביב התייעצות משותפת של כל מוסדות התנועה הלאומית בארץ וההסתדרות העובדים הלאומית ועל-פי הצעת בן-גוריון הוחלט למנות ועדה מיוחדת שתבדוק את פרשת ההסכם ותסיק מסקנותיה. לוועדה נבחרו ויינשל, בן-גוריון, בלילובסקי, בבקוב, ברוך, גוריון, גילוני, שץ, ליברמן, רוזנפלד, סלמן וילין. בישיבת הוועדה טען בבקוב: „ההסכם מחזיר את התנועה הלאומית למצב ששרר לפני הוצאת „פקודה מס. 60“. אמנם ההסכם גרוע, אבל על-סמך הסעיף הדורש הקמת מועצה כלכלית אפשר יהיה תמיד לבטלו. את ההסכם יש לקבל, כשם שנתקבלו כל פקודות ראש-בית“ר, ובמסגרת ההסכם אפשר לפעול לטובת התנועה“.

גוריון חזר וטען כי ההסכם עלול להביא לידי חיסולה האידיאולוגי של ההסתדרות העובדים הלאומית. „הלשכה נשארת מעמדית; הסעיף על מלחמה עבור עבודה עברית אומר, שלהבא נצטרך ללכת למשמרות יחד עם ההסתדרות השמאלית“.

ליברמן: „יש עוד אפשרות להשפיע ברגע האחרון לביטול ההסכם. חובתנו להזהיר את חברינו בפאריס לא ללכת בדרך זו. נפסיד את אהדת חוגי נותניה-עבודה...“

בן-גוריון: „ראשית כל עלינו להבין מה הכריח את נשיא הצה"ר ואת חברינו בוועד הפועל ללכת בדרך ההסכם הזה. — — — כולנו מסכימים כי ההסכם יביא לידי תוצאות חמורות מאוד לה.ע.ל. גם מספר הסרטיפיקאטים שאנו עלולים לקבל איננו מצדיק ביטול עצמאות ההסתדרות. מציע לטלגרף לפאריס שההתנגדות במקומה עומדת“.

ויינשל: „אם יש לתנועה מטה ראשי, ברשותו להקריב חלק זה או אחר של הצבא למטרה הכללית. תפקידו הוא להחליט על הכיוון הכללי. אני בטוח שכל הוויכוחים והחששות היו גם בפאריס. אין שום תועלת מצדנו לשבור את המו"מ. תפקידנו רק לתת אינפורמציה מלאה ונכונה. כלפי חוץ נחוץ להדגיש את נצחון הצה"ר ואת הצדדים החיוביים של ההסכם. ההסכם הוא רע, אך אנו נקבל אותו וננצל אותו לטובתנו. אנו נטלגרף את התנגדותנו, אך לא נעשה מזאת התנגדות כללית לוועד הפועל העולמי שלנו“.

שץ: „ההסכם הוא רע בגלל מצב-הרוח שהוא יוצר בין חברינו, אין באפשרותנו להביע דעה מוחלטת על עצם ההסכם“.

ילין: „על ההסכם כבר חתמו. עלינו רק להציל מה שאפשר. עדיין אין בטחון

שהשמאל יאשר את ההסכם, במעלה* יצא באופן גלוי נגד ההסכם. גם עמדת 'דבר' לא ברורה. בהמשכת המו"מ נוכל להכניס בו שינויים לטובתנו. ניזהר במברקים — נדבר רק על חששות".

גילוני: "את פקודות נשיא הצה"ר נמלא, אבל עלינו לברר לו את המצב. ההסכם הוא רע. נטלגרף שאי אפשר לקבלו, אך נציית לפקודה".

סלמן: "עייפות וטשטוש מושגים בתנועה. יש צורך להינפש. מברקים רק יפריעו להנהלת התנועה. יש צורך לתת להנהלה יד-הפשית".

ברון: "הענין יתברר רק עם בואו של הופמן. מתנגד לתיאוריה על עייפות ונופש, המצב המדיני ומצב העליה — אלה סיבות ההסכם. בל נעשה מן ההסכם נצחון, כי אחר-כך נצטרך אולי לבטל אותו".

בן-חורין הציע לשגר מברק בנוסח זה: "ועדה בת 12, שנבחרה על-ידי התייעצות חברים אחראים, אחרי דיון מפורט בשאלות ההסכמים ממשיכה להתנגד לכריתת הסכם-עבודה והסכם-פוליטי ורואה בהם סכנות חמורות. יחד עם זאת מתנגדים לדיזאוארציה של המנהיג. נשתדל כאן על המקום בזמן המו"מ לשמור על העמדות ולא לוותר גם אם זה יביא לביטול ההסכמים".

ילין הציע מברק בנוסח אחר: "ועדה המאחדת חוגינו החליטה: הסכם מסכן עמדותינו בשטח העבודה, אולם באם תחליטו לקבלו, נציית, גלחם בהמשכת המו"מ לבטל ערך התנאים המסוכנים".

בהצבעה הוחלט לשלוח מברק כפי שנוסח על-ידי ילין.

תגובות נשיאות הצה"ר להתנגדות התנועה בארץ

ז'בוטינסקי וחברי הוועד הפועל העולמי של הצה"ר לא יכלו להתעלם מן ההתנגדות החריפה של התנועה בארץ להסכם, וביום 29 בנובמבר 1934 שלח מזכיר הוועד הפועל העולמי, שמואל מרלין, מכתב-הסברים על טיבו ומהותו של ההסכם שנחתם:

"מתוך פרוטוקולים של שתי אסיפות, אשר נשלחו לנו, הובלט כי יש לחברינו בארץ ישראל כמה חששות ביחס להסכם הזה. את החששות האלה אפשר לחלק לשני סוגים: א. אלה שאפשר לסדר במו"מ על העניינים שלא נקבעו בעצם ההסכם, כי-אם נשארו

לדיון על המקום (מפתח; תור; אחוז המיעוט; בורר);

ב. אלה שדורשים תיקונים בעצם ההסכם.

כאן נביע את דעתנו לכל אחד מהסוגים האלה לחוד:

א.

1. "אחוז המיעוט": בן גוריון הציע 25%, רוטנברג 15%; ז'בוטינסקי לא הציע שום מספר. — חברינו חוששים, כי אפילו 15 או אף עשרה אחוזים אינם אלא תיאוריה, כי חוץ למקומות העבודה שבהם כל הפועלים הם חברינו, אי-אפשר להבטיח אפילו 10%.

(* עתון הנוער העובד.

אבל נגד זה אפשר לדרוש כמה עריבות ; למשל :

א. האחוז המספיק הוא 10, או אפילו 5.

ב. במוסדות הגדולים, למשל „נשר“ וכדומה, יבוא בחשבון האחוז שבמחלקה (בבתי־חרושת גדולים הלוא יש מחלקות לכל מקצוע ומקצוע). לאמור : אם בכל בית־חרושת אתם למטה מהאחוז המספיק, אבל במקצוע פלוני אתם אחוז מספיק, אז המקצוע הזה לא ישובת בלי שיציעו בוררות.

ג. לקבוע מספר פועלים — למשל 50, או פחות או יותר, שיש לו זכויות מיעוט אף כי איננו מגיע לאחוז המותנה.

(אין מטרתנו לקבוע את דרישותיכם, אלא רק לתת דוגמה ; ואתם בעצמכם בטח תמצאו כמה אפשרויות אחרות).

אבל השאלה העיקרית היא זאת : מה מטרתכם היסודית — להתרכז במקומות עבודה אחדים, או להיפך — לחדור לכל מקומות העבודה ? במקרה הראשון תוכלו להדגיש בפרט את הסעיף בהסכם שבבטיח לכם אפשרויות ריכוז, פה תנסו להבטיח לעצמכם את הזכויות הכי־רחבות, ותשתדלו להימנע מלהכניס פועלינו במקומות עבודה מעורבים, בלבד אם אפשר להכניס מיעוט „מספיק“. אם, להיפך, רצונכם לחדור למוסדות כ„שמן“, חשמל וכדומה — אז כדאי ל־risquer ביחוד מפני שבמקומות האלה השביתות בלי הצעת בוררות אינן תדירות.

2. „המפתח“ : פה, קודם־כל, אפשר לדרוש קביעת הברדל בין שני המצבים : בין מצב של חוסר־עבודה ובין מצב של חוסר־עובדים כעכשיו. במצב הנוכחי אין צורך אמיתי בשום „מפתח“ (אולי מלבד המושבות הקטנות), כי הלוא בין כה וכה ימצא כל עובד את מעבדו. צורך ארצי ב„מפתח“ יבוא רק עם חוסר־עבודה, ופה בלי ספק, הצדק עצמו דורש שיהיה איזה „מפתח“ (וגם האינטרס שלנו דורש את זאת, כי במצב הנוכחי של פחד השמאל על רוב המעבידים, סכנת הרעב גדולה בשבילנו מאשר בשביל הפועלים השמאליים).

על־כל־פנים, צריך להגביל את מושג ה„מפתח“ בזה, שאם איזה מעביד רוצה לקבל רק פועלים לאומיים, או רוב, או אחוז ידוע של אלה ואלה — קודם כל צריכים למלא את דרישתו ; ורק אם יש סכנת־רעב ממשית ליתר הפועלים — רק במקרה הזה יש תוקף ל„מפתח“.

3. „התור“ : אותו הדבר כמו המפתח.

4. „הבורר“ : פה נחוצה זהירות יתירה. קודם־כל, בפעם הראשונה הוא צריך להיבחר לזמן מוגבל, למשל חצי שנה — לשם הנסיון.

חוץ מזה, כדאי לדרוש שהבורר הנבחר יהתום על התחייבות המכילה את העקרונות שלפיהם הוא מתחייב לעשות את כהונתו. למשל :

„הגני מודיע שאני ציוני ואינני שייך ואינני נוטה לשום מפלגה מיוחדת בקרב התנועה הציונית.“

„תפקידי בתור בורר הוא קודם־כל, לדאוג לקידמתו של המשק העברי בארץ, אשר שני

תנאיו העיקריים והשווים הם: (א) תנאי-עבודה הוגנים לפועל. (ב) סיכויי-ריווח בריאים למוסד המעביד את הפועלים; ועל כן אשתדל בכל כוחותי, לפי מצפוני ובלי משוא-פנים לצד זה או אחר, לחפש פתרונות שיסלימו את שני היסודות האלה.

„שווי ערך יהיו בעיני כל אירגוני הפועלים בלי כל הבדל, ואתאמץ לעזור להתפתחותו של כל אחד מהם מבלי להזיק לאינטרסים החיוניים של השני“.

מצד אחר לא כדאי להגזים את הזהירות בבחירת האיש. כמובן יש אנשים הידועים במפלגתיותם, אשר אותם לא תקבלו; אבל גם את האיש ה„אידיאלי“ אל תחפשו, כי אין כאלה בעולם. בותרים „בורר“ כמו שבותרים „שופט“: אדם הגון יותר או פחות, אבל בתנאי שידע כי זוהי משרתו וזוהי ההתחייבות שחתם. נסיון העמים הראה, כי יש כוח מוסרי גדול להכרה הזאת, המשרה מחנכת את האיש. יש פתגם לאומות העולם: שים גנב להיות שופט — ואולי לא תצטער.

ב.

1. „הסעיף האחרון צריך להיות ראשון“: זה אמר, והרבה יותר יפה היה ההסכם לו התייחס בהכרזה, שהמטרה היא „משטר הסכם כללי ובוררות חובה“, וזה רק הסכם-זמני לתקופת-המעבר, אז כדאי היה גם להבליט את ההתחייבות-ההדדית ליצור את המועצה הכלכלית.

יש שתי אפשרויות לדרוש את התיקון הזה (ואת כל התיקונים בטופס עצמו של ההסכם) מבלי לפגוע באישור שכבר חתמתי:

א. אפשר שוועידת ההסתדרות השמאלית בעצמה תדרוש ניסוח אחר של כמה סעיפים — אז תוכלו גם אתם לדרוש שינויים בניסוח.

ב. אבל גם במו"מ על ה„מפתח“ וכו' וכו' — תוכלו, בעד כל הנחה שתעשו להם, לדרוש את העלאת הסעיף י"ג למקום הראשון, ובכלל כל שינוי בניסוח עצם הטופס המוסכם. אם תעשו את זה בטאקט, לא יתקבל הרושם כי אתם נסוגים מהאישור: „לא, את הטופס שלפנינו אישרנו, והוא קיים; אבל אם אתם רוצים שנוותר על האינטרסים החמריים שלנו, אנחנו דורשים הנחה לאינטרס המוסרי שלנו“.

2. בטופס המוסכם לא הוזכר המקרה, כאשר המעביד מפחד פן יקלקל הפועל הגרוע איזו מכונה יקרה, וע"כ רוצה להרחיקו גם אם לא הסכימו לזה הפועלים. הדין במקרה הזה: שעד הבוררות חייב המעביד לשלם את שכרו של הפועל הזה, אבל אי-אפשר לדרוש שיתן לו „לעבוד“, ז.א. לשבור את המכונה.

גם את התיקון הזה אפשר לקבל עלידי אחת משתי הדרכים הנזכרות לעיל; חוץ מזה, אפשר שגם בלי כל ויכוח יסכימו לזה באי-כוח הצד השני, כי הלוא הדבר מתקבל על הלב.

3. חסרון אחר בטופס: לא הוזכר, כי שביתה עם דרישה להרחיק פועל צה"רי או בית"רי או לאומי — איננה שביתה ומותר להפיר אותה. בן-גוריון אמר בזמן המו"מ: „מובן מאליו, שמן הרגע שיש הסכם — אין מקום לשביתות כאלה“. אם חושבים אתם, כי טוב

יותר לנסח את זה בשחור על גבי לבן, תדרשו את ההוספה הזאת, לא בתור „שכר“ בעד איזה הנחה מצדכם, כִּי־אם פשוט כדבר צודק; ועל־כל־פנים — עליכם להכריז בכתב, בזמן חתימת ההסכם בצורתו המלאה והמושלמת, כי לא תכירו בשביתות כאלה.

4. חסרון אחר: איסור שביתה בזמן הבציר, או בכלל בעונה שבה יום אחד יכול להרוס משק. — אותו הדבר כמו למעלה, בסעיפים 1—2 של הפרק הזה.

5. „משמרות“: אין שום סעיף בהסכם הזה המחייב אתכם להשתתף במשמרות אם לא תרצו.

בכבוד רב ובברכת מלכות ישראל

ש מ ו א ל מ ר ל י ן

מזכיר ראשי, הוועד הפועל

פ. ס. — עליכם להודיע מראשית המו"מ וגם להכריז על זה בפומבי במבוא שתדפיסו בזמן האישיור־הסופי של ההסכם: כי „ההסכם הזה עומד ונופל, קודם־כל, עם זכויות העליה הצה"רית והבית"רית, ז.א. שאם ייעשה, אף נסיון, לשלול את הזכויות האלה, באיזה שהוא תירוץ, תראו בזה הפרת ההסכם המשחרר גם אתכם“. רשות לכם להכריז את זאת, כי ז'בוטינסקי הודיע את זאת לבן־גוריון גם בכתב וגם בעל־פה במעמד רוטנברג, וגם בטופס הרשמי שנשלח לרוטנברג נזכר התנאי הזה.

בכלל, תטפלו בתוכן אותו „מכתב המבוא“ שצריך, לדעתנו, להתפרסם מצדכם בתור הקדמה לטופס האישיור הסופי. צריך לכתוב אותו בטאקט, אבל באומץ. שם תזכירו, כי ערכו של ההסכם הזמני בשבילכם — ברעיון „המועצה הכלכלית“, שתקיים את משטר הבוררות ביישוב וכו' וכו'.

הסכם ז'בוטינסקי—בן־גוריון נדחה על־ידי השמאל במשאלי־חברים

למרות ההתנגדות החריפה להסכם, אישרו מוסדות התנועה הלאומית והסתדרות העובדים הלאומית את הסכם ז'בוטינסקי—בן־גוריון. לעומת זאת נתקל בן־גוריון בהתנגדות מצד הנהגת ההסתדרות השמאלית, וביום 27 בדצמבר 1934 החליט הוועד הפועל להביא למשאלי־כללי בין חברי ההסתדרות את שאלת אישור ההסכם.

בדברי הסברה להצעת ההסכם שפורסמו על־ידי הוועד הפועל של ההסתדרות העובדים „הכללית“ נאמר:

1. הצעת ההסכם המוגשת לאישור חברי ההסתדרות מכוונת לשלושה דברים:

א. חלוקת עבודה צודקת ומאורגנת, המבטיחה שוויון כל הפועלים לקבלת עבודה, אוסרת על אירגוני הפועלים להתחרות בקבלת עבודה, שומרת מפני אנארכיה והפקרות בשוק־העבודה, ומונעת בעד קנוניות בין מעבידים ומפלגות פוליטיות להעדפת פועלים מסוגים ידועים בגלל שייכותם המפלגתית או דיעותיהם הפוליטיות והסוציאליות.

ב. מניעת הפרת שביתות, עקירת כל הסיכסוכים בקרב הפועלים הכרוכים בהפרת שביתה, ובמקומות שבהם עובדים שני האירגונים — רגולאציה מוסכמת בהכרות שביתה. כל שביתה המוכרזת על-ידי אירגון פועלים בהתאם להסכם מחייבת את כל חברי האירגון השני. למיעוט מסוים — ח' בן-גוריון הציע בלונדון מיעוט של 25% — יש הזכות — מלבד במקרים המפורטים בהסכם — לדרוש מהרוב, שלפני שביתה תוצע למעביד בורות ובמקרה זה אין הרוב רשאי להכריז שביתה בלי הצעה מוקדמת של בורות.

ג. פעולה משותפת של ציבור הפועלים להשלטת העבודה העברית במשק היהודי בכפר ובעיר. בין חותמי ההצעה הוסכם שבנידון זה יוסיפו בסעיף י"א על המקרים שבהם אין מיעוט רשאי לעכב שביתה, גם אם המקרה של נישול מלא או חלקי של העבודה העברית.

2. הצעת ההסכם מכריזה גם על הצורך בקביעת „משטרה-הסכמים” בין העובדים והמעבידים, משטר של חוזים-קולקטיביים המבטיחים יחסי-עבודה מסודרים, תנאי-עבודה הוגנים ובוררות חובה בין הצדדים לכל תקופת ההסכם.

במועצה שתדון על קביעת משטרה-הסכמים ישתתפו, כפי שהוסכם בין החותמים, העובדים והמעבידים באופן פאריטטי על-ידי מספר שווה של באי-כוח. המועצה לא תהיה מוסמכת לקבל שום החלטה בדבר יחסי-עבודה בלי הסכמת שליחי הסתדרות העובדים שבמועצה (זכות זו נתונה גם לכל אירגון אחר שישתתף במועצה).

3. הצעת ההסכם לחברים אינה לפי שעה אלא מסגרת להסכם עבודה. השאלות העיקריות הטעונות בירור וקונקרטיזציה על-ידי מו"מ עם הצד השני הן:

א. קביעת המפתח והתור שעל פיהם תסודר חלוקת-העבודה (סעיפים א', ה').

ב. הגדרת האמצעים המשותפים שיש לאחוז בהם למען השלטת העבודה העברית (סעיף ג').

ג. קביעת הבורר לוועדה הארצית הפאריטטית של שתי ההסתדרויות (סעיף ט').

ד. הגדרת המושג „מקום עבודה” לגבי הכרות שביתה (סעיפים י', י"א).

ה. קביעת גודל האחוז של המיעוט הרשאי לדרוש הצעת בורות לפני הכרות שביתה (סעיף י"א).

ו. קביעת המועד למתן תשובה מצד המעביד על הצעת הבוררות הנדרשת על-ידי המיעוט וקביעת הזמן והתנאים לקיום הבוררות, שאי-שמירתם מצד המעביד מבטל את עיכוב השביתה (סעיף י"א).

במשאל צריך כל חבר לענות בכתב אם הוא מאשר את הצעת ההסכם ביסודה וממלא בזאת את ידי הוועד הפועל של ההסתדרות לבוא בדברים עם הצד השני לבירור וקביעת השאלות הנ"ל.

סדר המשאל

- החלטות הוועד הפועל בישיבתו מיום 31 בינואר 1935 בדבר סדר המשאל הן :
1. יום המשאל — כ"א אדר א' תרצ"ה, 24 בפברואר 1935.
 2. כל חברי ההסתדרות, הנמצאים בהסתדרות לא פחות משלושה חדשים, ישתתפו במשאל לפי פנקסי-חבר.
 3. חבר ההסתדרות, אשר אין בידו פנקס-חבר, חייב להומינז' לאלתר.
 4. הוועדה המרכזת למשאל : א. ברודני יו"ר, ז. אברמוביץ, י. אפטר, ב. לינקובסקי, גולדה מאירסון, מ. נמירובסקי, מ. ארם, י. פוס.

הסערה שהתחוללה בהסתדרות השמאלית בעקבות ההסכם והמשאל הוכיחה, כי הנהגת ההסתדרות ורוב חבריה הפעילים עדיין שקועים היו במסע האיבה. גם בהסתדרות העובדים הלאומית ובהצה"ר היה רוב מוחלט נגד אישור ההסכם, אולם השיקולים הפאטריסטיים של הנהגת התנועה וה.ע.ל. שיכנעו את החברים לקבל את הרע במיעוטו ולאשר את ההסכם, שעחיד היה להשכין שלום-בית בתנועה הציונית וביישוב העברי בארץ. לעומת זאת נתן אותותיו החיגוף הרצוף לשנאת-אחים במחנה השמאלי. בזה אחר זה הופיעו כרוזים נגד הסכם לונדון, ובאותה תקופה היה בן-גוריון אחד האישים המושמצים במחנה השמאלי, מפני ש"העיו" לחתום על הסכם עם מנהיג המפלגה הרוויזיוניסטית. בראש מסע-התעמולה נגד ההסכם עמדו חברי "השומר הצעיר", שעדיין לא נתארגנו כמפלגה, והיוו סיעה בהסתדרות. גם במפא"י נמצאו רבים שהתנגדו להסכם. ביניהם יצחק טבנקין ואישים אחרים שייצגו את האגף השמאלי במפא"י ואשר פרשו ממנה בשנת 1944, עם הקמת "אחדות עבודה" המחודשת.

לעומת התסיסה במפא"י הופיע כרוז של ז'בוטינסקי אל חברי התנועה הלאומית : "הוועד הפועל של ברית הצה"ר מאשר בזה את ההסכם בין הוועד הפועל של בריתנו והאקסקוטיבה של ההסתדרות הציונית, שנחתם ביום 22 בנובמבר ש.ז. מן היום יש להסכם זה תוקף פנימי בברית הצה"ר לכל ענפיו וסניפיו השייכים לברית זו או שקשורים אתה באיזו צורה שהיא.

כל חברי בריתנו ישמרו על החוק הצה"רי הזה בכבוד והדר בארץ-ישראל ובגולה בכל התנאים ולמרות כל גירוי חיצוני ואפילו במקרים שההסכם הזה לא יישמר על-ידי הצד השני.

עליכם עכשיו לשכוח את כל חשבונות העבר. המנהג של ברית הצה"ר הוא או "הן" מוחלט או "לאו" מוחלט בלא שעטנז, בלא חצאיות נפשית. ברגע שחתמנו על ההסכם עלינו לסלוח על העבר, ולא נזכיר אותו כל זמן שיעמוד בתוקף.

אל תשכחו שמן הרגע הראשון, כשלקחנו בידינו את היזמה, שתוצאתה הראשונה הוא ההסכם הנוכחי, הדגשנו את ההכרח לעקור מחיינו הלאומיים את כיעור האלימות — בכל התנאים ולמרות הכל. עכשיו נתקבלה הדיעה הזאת על-ידי כל הסיעות בתנועה הציונית, וכבודכם דורש שאתם תהיו השומרים הנאמנים ביותר של חוק תרבות זה".

כמה שונה היתה עמדתו הלאומית של ז'בוטינסקי לעומת המשטמה אשר הפיצו פלגי השמאל נגד הסכם לונדון. הם היו מערערים גם על ההסכם שנחתם עם האכסקוטיבה הציונית, משום שבעיניהם, כל הסכם עם התנועה הלאומית היה פסול. אולם כוחם לא עמד להם בהסתדרות הציונית; כאן היתה השפעה גם לשאר המפלגות הציוניות שנקעה נפשם מן הטירור והאלימות שהכניס המחנה השמאלי לתנועה הציונית. לא כן בהסתדרות. כאן היה כוחם עדיף: הקיצונים, שלטו בה וכיוונו את דרכה; הם החדירו לתוכה את ארס השנאה המעמדית, וכאשר הסכם לונדון הועמד להכרעת חברי ההסתדרות, נמצאו בן־גוריון וחבריו במיעוט. דברי־השיטנה שלו מימים עברו לא נמחקו מלב שומעיו, ולא בתנופה אחת של חתימה על ההסכם יכול היה לקומם את ההרס הנפשי שגרמו דבריו בעבר. במשאל־חברים בהסתדרות השמאלית נדחה הסכם לונדון ברוב של שלושה נגד שנים. השמחה שפקדה את המחנה הציוני אחרי הסכם לונדון חלפה כחלום, שוב נפתחו

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל

כ ר ט י ס - ה מ ש א ל

במשאל צריך כל חבר לענות: אם הוא מאשר את הצעת ההסכם בין ההסתדרות הכללית של העובדים העברים לבין «הסתדרות העובדים הלאומית» — טופס ההצעה נתפרסם בגליון «דבר» מיום ל' שבט תרצ"ה, 3 בפברואר 1935 — וממלא את ידי הועד הפועל של ההסתדרות לבוא בדברים עם הצד השני לבירור השאלות הפתוחות וקביעתן.

כ

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל

כ ר ט י ס - ה מ ש א ל

במשאל צריך כל חבר לענות: אם הוא מאשר את הצעת ההסכם בין ההסתדרות הכללית של העובדים העברים לבין «הסתדרות העובדים הלאומית» — טופס ההצעה נתפרסם בגליון «דבר» מיום ל' שבט תרצ"ה, 3 בפברואר 1935 — וממלא את ידי הועד הפועל של ההסתדרות לבוא בדברים עם הצד השני לבירור השאלות הפתוחות וקביעתן.

לא

פתקאות־ההצבעה במשאל־החברים של ההסתדרות השמאלית, 1935

כל הסכרים לגל חדש של שנאת־אחים; העליה „הסלקטיווית” שהביאה ארצה את מתנות „השומר הצעיר” האמונים על מלחמת־מעמדות נתנה אותותיה. ואם בנקודות היישוב הוותיקות היו הקולות שקולים, הצביעו כמעט כל חברי ההתיישבויות החדשות נגד ההסכם. בדגניות, עין־חרוד, כפר־יחזקאל, פתח־תקווה, נתניה, נשר, טבריה, קרית־ענבים, כפר־יתקין, בלפוריה — בכל אלה הצביע הרוב בעד ההסכם. אבל בקיבוץ מרחביה של „השומר הצעיר” לא ניתן אפילו קול אחד בעד ההסכם; גם ברחובות ובחדרה, שם השתולל השמאל הקיצוני וגרם להרס וחבלה, נמצא רוב מכריע נגד ההסכם.

מתוך 82 אלף חברי ההסתדרות השמאלית בעצת 1935 הצביעו רק כ־26 אלף חברים. הרוב המכריע בהסתדרות לא לקח חלק פעיל בכל המערכה המדינית ולא התעניין בבעיות שהסעירו את מחנהו. רוב החברים שקוע היה בבעיות הפרנסה שלו ולא טרח לעמוד בתור לקלפי ביום המשאל. הקיצונים מן האגף השמאלי הם שאירגנו את חבריהם להשתתף בהצבעה והצליחו להביא לקלפי יותר מ־15 אלף אומרי לאו. 15 אלף אלה, מתוך מחנה שמנה למעלה משמונה רבוא איש, קבעו את גורל הסכם־לונדון, ובמידה רבה גם את גורל ההסתדרות הציונית והעם היהודי. המיעוט הקיצוני בהסתדרות השמאלית הוא שהכריע, וההסכם בין שני אירגוני הפועלים נדחה.

כעבור זמן־מה, בישיבת הוועד הפועל הציוני, הביע בן־גוריון את צערו על הדחיה: „נדמה לי שחברי עשו משגה, משגה כבד. לא משגה כלפי התנועה הציונית, לא משגה כלפי העם היהודי. הם עשו משגה כלפי עצמם — — — אולם אין זה אלא סילוף האמת כשאומרים שההסתדרות מסרבת לעשות הסכם עם הפועלים הרוויזיוניסטים. ההסתדרות דחתה את הנוסח שז'בוטינסקי ואנוכי הצענו, אבל אין היא דוחה הסכם — — — ולמחרת המשאל באה ההסתדרות בהצעת הסכם חדשה”.

תגובת התנועה הלאומית על דחיית „הסכם לונדון”

במחנה הלאומי לא גרמה דחיית ההסכם כל צער. מתחילה ראו בו מכשול וזיתור רב לשמאל. אבל היה בדחיה גילוי נוסף לשנאה־המעמדית שהשתלטה על ההסתדרות השמאלית. הציבור היהודי בארץ ובעולם יכול היה להיווכח מי שואף למלחמת־אחים ומי מונע שלום־בית בתנועה הציונית. אחרי המשאל פירסם הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית את הכרוז הבא על תוצאות משאל־החברים בשמאל:

„ליישוב העברי ולציבור העובדים הלאומי בארץ:

לא מתוך שמחה לאידה של ההנהגה השמאלית, שהציבור המיונהג על־ידה הפך על־ידי דחיית הסכם־העבודה, את חתימתה ואולי גם את עצם מנהיגותה לפיקציה — אלא מתוך חרדה עמוקה לגורל העם בציון, שלרגליו נפתחה כעת התהום העמוקה של השנאה־המעמדית האוכלת, אנו מקבלים את התוצאות העגומות של המשאל.

לאחר שלפי יזמתו של מנהיג הצה"ר, ז'בוטינסקי, נחתם ההסכם בינו לבין בן-גוריון, מנהיג מפא"י, קיבל הוועד הפועל של הסתדרותנו, בישיבתו מיום ה-26 לנובמבר 1934 את ההסכם. ידענו, שהצעה זו אינה מגשימה את כל רעיונו במלואו, שלמענו הוקמה ולוחמת הסתדרות העובדים הלאומית. ידענו שהמומנט העיקרי בסידור יחסי העבודה בארץ, לשם החשת הקמתה של המדינה מתוך שלום פנימי, אינו בסידור יחסי-עבודה בין העובדים לבין עצמם בלבד, אלא בעיקר — בין נותני-העבודה למקבליה. אבל ידענו שהאומה הישראלית עומדת על עברי פי פחת, שמפעל תקומתה בארץ מוקף אויבים עצומים מבחוץ, והיינו מוכנים לווייתורים קשים, בכדי להקים ולקיים את השלום הפנימי ביישוב ולשים קץ לשנאת-האחים האוכלת אותנו בכל פה.

לא כן — במחנה השמאלי. לא השגינו בדבר, שטובתה של הציונות דורשת כיום לשים קץ לשנאת-האחים בכל מחיר; לא חשוב היה להם אם העם היהודי, המתבוסס בצניו ומצוקתו בכל קצות העולם, הבא הנה לבנות מתוך מנוחה פנימית את מולדתו, כל-כך זקוק לשלום. אלה, שמוכנים להושיט יד-אחים ב„אירגון משותף“ לכל אחד מפרולטריון „זכנינו“; אלה, המקבלים בברית אחת את שונא-רציון, סרבו להושיט יד-אחים לחלוצים ציונים, הבונים את המולדת, הנלחמים בעד עבודה עברית, שתקומת העם היא חייהם וכל משאת-נפשם. הם לא השגינו גם בחתימת מנהיגיהם ודחו את ההסכם, שכריתתו עוררה שמחה כל-כך רבה ותקוות כל-כך גדולות בכל חוגי העם היהודי.

וכיום אנו עומדים בפני תקופה הרת-סכנה חדשה של מלחמת-אחים, ששוללי ההסכם עלולים להכניס ביישוב.

לנוכח סכנה זו אנו מכריזים, שאנו מוסיפים לעמוד על בסיס ההסכם ורוחו. בכל כוחנו נשתדל לשמור על היישוב מכל סכנת-זעזועים חדשים. אולם אם ינסה מי שהוא, כתוצאה מן המשאל, לחסום בעדנו את הדרך לקליטת העליה ולשלול מן העובד הלאומי את הזכות לעבודה, נדע להגן על ענייניו החיוניים בכל הכוח המוסרי והאירגוני שבידינו.

ידענו: מנהיגי השמאל, ותיקי התנועה, שאולי באמת ובלב תמים רצו בהסכם, קוצרים עכשיו את אשר זרעו במשך שנים.

החינוך המעמדי המסולף, ההסתה הבלתי-מרוסנת שהם ניהלו כל הזמן נגד נאמני הציונות, התהום העמוקה שהם כרו בשקדנות בין המחנה שלהם ובין כל שאר חלקי האומה, נתנו את פרי-הלעגה שלהם. הנוער שלהם, החלקים הצעירים ביותר, שאינם יודעים תצאיות, קיבלו את התורה שמנהיגיהם בעצמם הטיפו לה והסיקו ממנה את כל המסקנות; ועכשיו — עומד המחנה הזה מחוץ לדאגותיה ומשאת-נפשה של האומה, זר למנהיגיו הוותיקים וזר עוד יותר לעם ישראל.

ולציבור העובדים הרחב, הרואה עכשיו בעיניו את התהום, שאליה מוביל החינוך המעמדי, אנו פונים:

הסתדרות העובדים הלאומית, המתנגדת בכל תוקף למלחמה-המעמדית, והמביאה קרבות גדולים במלחמתה לעבודה עברית, הרואה בנותן-העבודה את האח והשותף לבנין המולדת, הדוגלת בבוררות חובה ובהבראת היחסים בין חלקי הישוב, קוראת לכם:

התלכדו מסביב למחננו החלוצי, למען נוכל לעבוד שכס אחד לתקומת המדינה ולרפורם היישוב והעם מן הנגעים של האיבה-המעמדית ושנאת-האחים!

בחרדה משותפת ופעולה משותפת נשיב את העובד העברי אל עמו ואל מקום-תקומתו ונראה, שהעם והציונות אינם הפקר ואינם מדרס-רגל לאינטרנאציונלים שונים!

תחי הסתדרות העובדים הלאומית!

גם מרכז הצה"ר בארץ-ישראל פירסם גילוי-דעת על תוצאות המשאל בהסתדרות:

„המאמצים להשלטת השלום בקרב התנועה הציונית והיישוב העברי נכשלו. הצעת ההסכם בשאלות העבודה בין הסתדרות העובדים הלאומית והסתדרות העובדים הכללית שנחתם על-ידי ז. ז'בוטינסקי וד. בן-גוריון ואשר אושר ללא כל תנאים מצד הסתדרות העובדים הלאומית — נדחה ברוב גדול על-ידי חברי ההסתדרות הכללית.

כל מאמציהם של מנהיגי המוסמכים של ההסתדרות השמאלית להשפיע על חבריהם ולהוכיח להם את ההכרח בהסכם היו לשוא. אפילו בקרב מפלגתם הם נשארו במיעוט. כיוונם המדיני באחת השאלות החשובות ביותר של המדיניות הציונית הסוציאליסטית, נדחה באופן מוחלט. ה„חינוך המעמדי“ אשר הוטף במשך שנים לחברי ההסתדרות השמאלית — נשא את פרו: מצדדיה של מלחמת-מעמדות בלתי-מרוסנת ושל „דיקטטורה של הפרולטריון“ הם שניצחו.

אין אנו יודעים עדיין את המסקנות שיוציאו מנהיגי ההסתדרות השמאלית ביחס לעמדתם הם מתוך הדחייה המפורשת של מדיניותם על-ידי התמונים, אשר בשמם הם מופיעים. אולם תוצאות המשאל דורשות צעדים מידיים וברורים מצד אלה אשר הטילו על עצמם את האחריות על גורל הציונות והיישוב העברי.

בחוגי השמאל הלכה ונפוצה אגדה, כי הסתדרות העובדים הלאומית הורסת את עקרונות העבודה העברית המאורגנת, שהיא גורמת לאנארכיה ביחסים בין נותני-העבודה ומקבליה, שהיא מורידה את תנאי-העבודה ושכרה, שהיא מכשילה את חלוקת-העבודה הצודקת ומקלה על חדירת פועלים ערבים לתוך המשק העברי, ורק ההסתדרות השמאלית היא הלאומית לעקרונים הללו. הצעת הסכם-העבודה ותוצאות המשאל הוכיחו בעליל, שאין האגדה הזאת אלא שקר.

כל העקרונות הללו אושרו ללא תנאי מצד הסתדרות העובדים הלאומית, — — — במלחמת התנופה, אשר נוהלה עד עתה נגד הפועל הלאומי והחלוץ הצה"רי והבית"רי הבליטו חלוצי הלאום חוסן מוסרי, הקרבה-עצמית בלתי-מוגבלת והכרה עמוקה באחריותם הלאומית. שלילת זכות העליה, גירוש ממקומות העבודה, האגדה על הפרת שביתות, התנפלויות ומעשי-אללימות של מאה נגד אחד — כל אלה לא הצליחו לדכא את רוחו של הנוער הלאומי; להיפך, הם הכפילו את מרצו והשלישו את שורותיו.

דחיית הסכם-העבודה מצד ההסתדרות השמאלית מהווה סכנה רצינית לכל המפעל הציוני. המפלגה השלטת בציונות הוכיחה בעליל, שהיא מנהלת מדיניות-מעמדית צרה ולא לאומית-כללית. העם העברי בארץ ובגולה חייב לענות בבירור, אם יש ברצונו להיכנע גם

בעתיד לדיקטטורה של השמאל, אם ברצונו לשמש גם בעתיד את האינטרסים המעמדיים במקום הלאומיים, הרוצה הוא גם בעתיד להשלים עם העובדה שמהחלוץ הלאומי תשלל זכות־העליה וזכות־העבודה בתעשייה ובבנין. הן ברור כעת לכל יהודי השואף לשלום ולהסכם בקרב הציונות וביישוב, היכן יש לבקש את המכשול העיקרי לכך — — —

מנקודת מבטו של הפאטריטיזם הציוני, מנקודת מבטה של השלטת יחסים גורמאליים בקרב היישוב יש לראות בתוצאות המשאל מכה קשה והרת־סכנות. ידנו המושטת נדחתה. ישוב עומדים היישוב והציונות בפני אימת התנגשויות ואלימות, אשר ההסכם צריך היה לעקרו מן השורש.

מחנה הציונות המדינית מבין את פירושה של הסכנה הזאת בכל היקפה, והוא נשאר באותה עמדה אשר נקט מקודם: הוא מוכן כמקודם לבוא לידי הסכם על אותם היסודות שנקבעו בלונדון על־ידי ז. ז'בוטינסקי וד. בן־גוריון. — — — דבר זה יהיה מעכשיו עניינה של התנועה הציונית כולה — — —

נסיון מחודש להסכם מצומצם בארץ

הסכם השלום שציפו לו במחנה הציוני עלול היה להביא בעקבותיו התפתחות רצויה גם בהרכב ההנהלה הציונית. בחוגים ציוניים הלא־שמאליים דובר על אפשרות של קואליציה כוללת בהסתדרות הציונית, נוכח המצב המדיני שהלך והחמיר. המשטר הנאצי כבר נתן את אותותיו הראשונים והסכנות שנבעו ממנו כבר הורגשו במרכזי היהדות, ביחוד במזרח־אירופה. שונאי ישראל בכל העולם הרימו ראש, והם מצאו לעצמם משען בגרמניה הנאצית. ובארץ־ישראל, אם כי העליה נמשכה, למרות הגבלות מחמירות והולכות, ואם כי השפע שבא עם גבור העליה ממרכז־אירופה העניק הרגשה של רווחה בכל ענפי המשק, הרי יסודות הכלכלה היו מעורערים; ללא התפתחות תעשייתית, ללא הרחבת ענפי הייצור וללא מדיניות ממשלתית מכוונת לביסוסה הכלכלי של הארץ. עיקר התעסוקה היה בענפי הבנין וההון היהודי זרם לידי בעלי־הקרקעות הערביים שנהנו מן השפע והפקיעו מחירי הקרקעות; הספסרות פרחו וההון הרב שאפשר היה לבסס בו באותה תקופה את מעמדה הכלכלי של הארץ התבזבז על בעבוע של פרוספריטי דמיוני ובן־חלוף.

בינתיים החלו שליחי גרמניה הנאצית לבחוש בקלחת של המזרח־התיכון. החוגים תאנטי־ציוניים הקיצוניים שהתרכזו סביב המופתי הירושלמי מצאו לעצמם תומכים לתעמולתם האנטי־ציונית; הם התקרבו לנאצים, קיבלו הדרכתם ובאורח הדרגתי נפלה האוכלוסיה הערבית במדינות השכנות תחת ההשפעה ההיטלריסטית. המצב המדיני שהחמיר והלך באירופה השפיע במישרין גם על המצב בארץ, ועננים שחורים החלו מכסים את שמי ארץ־ישראל.

שלום פנימי בתנועה הציונית עלול היה לתרום תרומה רבה להרמת המוראל בעם ולהגברת הלחץ המדיני על הממשלה המנדטורית. רבים קיוו כי אחרי הסכם לונדון יבוא המשך לקו ההתפייסות בין שתי המפלגות הגדולות בציונות. הרוויזיוניסטים מוכנים היו

לשכוח את התקופה האפלה של עלילת־הדם, למען המטרה הלאומית הגדולה. השאיפה ל"מדוס־ויוונדי" עלולה היתה להביא להבנה הדדית בין התנועה הלאומית והחוגים הלאומיים המצויים בשמאל המתון. אולם שאיפה זו לא התגשמה, ודחיית הסכם לונדון היתה לה השפעה מכרעת על המשך התפתחותה של התנועה הציונית עם כל הכרוך ביציאת הרוויזיוניסטים מן ההסתדרות הציונית והקמת ההסתדרות הציונית החדשה.

General Federation of Jewish Labour in Eretz-Israel (Palestine)

EXECUTIVE COMMITTEE

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל

הועד הפועל

זכירו נא בתשובתכם:
In reply please quote:
1/7/35

תל־אביב יום כב' אדר תרצ"ה
Tel-Aviv, the (27.3.35)

לכבוד
ההסתדרות העובדים הלאומית
ת ל - א ב י ב
א.נ.א.

המשאל ההסתדרותי דחה את הצעת ההסכם כפי שנוסחה בלונדון ע"י חברנו ד.בן-גוריון וסר ז.ז'בוטינסקי.
בהתאם להחלטת ועידת ההסתדרות שלנו אנו מודיעים לכם על נכונותנו לכרות אתכם הסכם עבודה אשר יבטיח חלוקת עבודה צודקת, פעולה משותפת להשלטת העבודה העברית במשק היהודי, שמירה על תנאי עבודה הוגנים וקביעת יחסים מסודרים עם מעבידים.
כיסוד להסכם אנו מציעים את העיקרים הבאים:
א. הסכם הדדי על סדר חלוקת עבודה צודקת לפי מפתח, שוויון כל הפועלים והעובדים בקבלת עבודה לפי חוקת תור מוסכמת; מניעת התחרות בקבלת עבודה ע"י הרעת תנאי העבודה.
ב. מאמצים משותפים להשלטת העבודה העברית בכל ענפי המשק היהודי ככפר ובעיר וסלחמה משותפת נגד ניסול הפועל היהודי מהעבודה בפרדסים ובבנינים יהודים ומעבודות המסשלה והעיריות.
ג. התחייבות הדדית לשמור על תנאי-עבודה הוגנים בכל מקום עבודה, מלחמה משותפת נגד הרעת תנאי-עבודה ועזרה בודית בכל מאמץ להשכיח את מצב העובדים.
ד. פעולה ועזרה הדדית לקביעת יחסים מסודרים ותנאי עבודה מוסכמים בין המעבידים ובין העובדים על יסוד הסכמי עבודה בין הפועלים המאורגנים ובין המעבידים וארגוניהם.
ה. בהסכמים יקבע סעיף של בורות מחייבת ובוררות זו כחה יהיה יפה לכל תקופת קיום ההסכם ופסקי דינה יחייבו את שני הצדדים.
הסכמים אלה יתיו מיוסדים על הכרת זכויות העובדים, על הכפפות תנאי עבודה הוגנים לפועל, לפועלת, לפקיד ולנוצר העובד, ועל התחשבות בצרכי המשק המתפתח - בדרך הנאותה ביותר לביצור כבושי הפועל וקידום ענייניו.
אם אתם מסכימים לעיקרי הצעתנו כיסודם - אנו מציעים שתסנו כאי כח להפגש עם באי כחנו לבירור וקביעת סעיפי ההסכם.

בכבוד רב,

מכתב דב הוז לה.ע.ל. על דחיית "הסכם לונדון", 1935

ביום 27 במרץ 1935 שלח הוועד הפועל של הסתדרות העובדים „הכללית” מכתב לוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית ובו הודעה על דחיית הסכם לונדון והצעה להיפגש לדיון מחדש על הדרכים להבטחת יחסי־עבודה נורמאליים בארץ. „המסגרת” הרחבה להסכם שהושג בלונדון צומצמה עד למינימום, אבל על המינימום הזה רצו מנהיגי מפא”י לשמור. אותו זמן כבר הריעו אנשי „השומר הצעיר” והפלגים השמאליים הקיצוניים האחרים בהסתדרות הציונית מעל כרוזים ובמות: „להוציא את הרוויזיוניסטים מן ההסתדרות הציונית!”. הם דחו כל אפשרות של מגע בין שני המחנות בציונות — פניהם היו למלחמה, מלחמת־מעמדות ומלחמה נגד התנועה הלאומית.

אולם היד המושטת לשלום עם העובד הלאומי לא נדחתה, גם לאחר דחיית הסכם לונדון וגם לאחר מסע־האיבה שניהלו נגדה רוב עסקניה של ההסתדרות השמאלית. ביום 4 באפריל 1935 השיב הוועד הפועל של ה.ע.ל. על ההצעה של ההסתדרות „הכללית”: „נהיה שבע־רצון להפגש עם ב”כ בכדי לדון על הדרכים להגשמת היסודות, המבטיחים יחסי־עבודה נורמאליים בארץ:

1. הבטחת פעולתנו המשותפת לשם הקמת משטר־הסכמים בין בותני־העבודה ובין מקבליה, בוררות חובה לאומית, לשכות־עבודה גייטראליות ויצירת מועצה־כלכלית המאחדת את כל הגורמים הכלכליים ביישוב;
2. הבטחת שוויון כל העובדים לגבי קבלת עבודה — חלוקת הצודקת — שמירה על תנאי־עבודה הוגנים — מניעת התחרות בין אירגוני העובדים על־ידי הרעת תנאי־העבודה;
3. הבטחת הדרכים למניעת שביתות והשבחות בארץ;
4. קביעת הדרכים להשלטת העבודה העברית במשק העברי בעיר ובכפר. בהסכמתכם ליסודות הנ”ל — כבסיס למו”מ — נשמח לקבל מכם הצעה בנוגע לזמן ולמקום הפגישה”.

שוב החלה פרשה של משא־ומתן, הפעם ללא אמון הדדי וללא תיווכו היעיל של פנחס רוטנברג. בין־הדוכה השתרר שקט בחזית העבודה בארץ. עצם העובדה שראשי ההסתדרות השמאלית הגיעו לידי הסכם עם הרוויזיוניסטים, אף כי הסכם זה נדחה אחרי־כן, השפיע השפעה רבה על מנגנון ההסתדרות השמאלית במקומות שונים בארץ. חריפות המלחמה על רקע סיכסוכי־עבודה — פגה. הסתדרות העובדים הלאומית הפכה לגורם שיש להתחשב בו, ואם כי לא היה הסכם חתום עם העובדים הלאומיים, הרי קשה היתה המלחמה עם גוף שהוכיח את כושר קיומו, ועמד איתן מול גלי ההסתה והטירור. נוצר הכרח למצוא דרך לקיום בצוותא, ואמנם, פה־ושם נתגלתה יזמה מקומית להסכמים בענפי עבודה מסויימים. בחיפה — העיר שדחתה ברוב קולות מכריע את הסכם לונדון — הושג הסכם בענף הזגגות בין שתי ההסתדרויות.

חריפות המלחמה בעובד הלאומי מצד השמאל פגה גם משום שההסכם שנחתם בין ז’בוטינסקי והאכסקוטיבה הציונית בדבר מניעת מעשי אלימות — נשאר שריר וקיים. המשקע העכור שהשאירה עלילת־הדם ומעשי האלימות הברוטאליים שבוצעו על־ידי

השמאל במשך השנים האחרונות עוררו את זעם העם, ומפא"י לא חפצה בזעם זה. עם השתלטותה על ההנהלה הציונית, היא השתלטה על התקציבים הציוניים ועל הסרטיפיקאטים ורצינה היה לשבת על כס השלטון בשקט, ללא סערות נוספות. מכאן ואילך החלה לקרב את יריביה מן המפלגות הציוניות האחרות בדרכי־נועם ובהפרשת חלקים זעמים מן הקערה הציונית. את החלק האופוזיציוני של „המזרחי“ הצליחה לבודד ובמקומו העלתה את „הפועל המזרחי“ ואת מעט עסקני „המזרחי“ שהיו קרובים לרוחה. הציונים הכלליים התפלגו לשני חלקים, ימני ו„פרוגרסיבי“, וכמובן שמפא"י מצאה לשון־משותפת עם האגף הוייצמני בציונים הכלליים. מפא"י השתדלה לצאת מבדידותה, כאגף מארכסיסטי שמאלי, והחלה להתקרב למרכז. ואם גם המשיכה לדגול בדוקטרינה המארכסיסטית, נעשתה פשרנית יותר בכל הנוגע לסוציאליזם. השמירה על עמדותיה החמריות שכבשה בשנות השלושים הראשונות הפכה למטרה בפני עצמה, ולמען שמירה על השלטון ויתרה בקלות על עקרונות שהיו מקודשים בעיני חבריה מאז ומתמיד. במפא"י החל להתפתח פולחן המפלגה, כמסגרת, ללא צביון אידיאולוגי, ואת האידיאולוגיה התאימו בדיעבד לצרכי המסגרת. התפתחות זו הביאה במרוצת הזמן להתפצלות השמאל לאגפים שונים; נאמני תורת מארכס פרשו ממפא"י, והקימו לאחר שנים את „אחדות עבודה“ בתרא ומפא"ם.

הפרישה מן ההסתדרות הציונית

אולם שלטונה של מפא"י לא הובטח, כל עוד נמצאה התנועה הרוויזיוניסטית בתוך ההסתדרות הציונית. אמנם בהשפעת עלילת־הדם זכתה מפא"י להישגים חשובים בקונגרס הציוני ה־ת, אולם כשלון עלילת־הדם עלול היה להחזיר לתנועה הרוויזיוניסטית את מעמדה בקונגרס הציוני ולפגוע במעמדה של מפא"י. המסע נגד עלילת־הדם אליו הצטרף רוב רובה של האומה, הקמתה וביצורה של הסתדרות העובדים הלאומית בארץ, המאורעות המדיניים שהתרחשו בעולם היהודי עם עלות היטלר לשלטון — כל אלה הגבירו מחדש את כוחה של המפלגה הרוויזיוניסטית.

ועידת הצה"ר העולמית שהתכנסה בינואר 1935 עמדה תחת השפעת עלייתה המחודשת של התנועה הרוויזיוניסטית בציונות. הוועידה התקיימה לפני שההסתדרות בארץ דחתה את הסכם בלונדון, וז'בוטינסקי הגן בתוקף מעל במת הוועידה על ההסכם שחתם עם בן־גוריון, נוכח התנגדות כללית מצד הצירים הארץ־ישראליים, ולא רק הארץ־ישראליים בלבד. אבל את עיקר הישגו ראה בהסכם השני, עם האכסקוטיבה הציונית: „ההסכם השני אשר נחתם בלונדון גוגע בזכותה היחידה של הסוכנות היהודית לחלק את הסרטיפיקאטים. במונופול זה אין אנו מודים. הזכות הראשונה לבחירת פועלים יהודיים צריכה להינתן לבאי־כוחם של המפעלים התעשייתיים והחקלאיים. פנינו בנדידון זה גם לממשלה בלונדון, גם לחוגים היהודיים המעוניינים בארץ־ישראל. מאמצינו לא היו לשוא. הנהלת הסוכנות נאלצה למסור חלק מן המכסה האחרונה שלה לחוגים אלה. עכשיו יכול שלטון בית"ר להמשיך במנוחה בצעדים

נוספים. ביחוד שהדבר עשוי אף להיטיב את האווירה להמשכת המשאומתן על שלום-בית בציונות.

ומה תהא תוצאתו של המשאומתן הנוסף? דבר אחד ברור מכל מקום: עכשיו צריכה לבוא ועידת שולחן-עגול של כל המפלגות בציונות. מה תביא ועידה זו? אולי לא הרבה. אולי הסכם על מגע תמידי. אולי הסכם שלא להפריע איש לרעהו. אילו יכולנו לציין, שכבר יש הזדהות כלשהי בין השקפותינו בנוגע למטרה הסופית של הציונות ולדרכי פעולתה — כי עתה יכולנו לדבר על קואליציה באכסוטיבה הציונית, קואליציה בנויה על יסוד שוויון משקל. אולם, הצה"ר ישאיר לעצמו, מכל מקום, את הזכות לפעולה בלתי-תלויה באותם השטחים, שבהם אין עדיין הסכמה כללית. ובשום אופן לא נקבל את ההשקפה ה"פראגית" על משמעת, שפירושה שלטון הרוב על המיעוט. אין אנו שייכים לאותם ה"מאזוכיסטים" הנכונים להשתעבד בלי שום תנאי ולכל רוב מקרי, אף אם רוב זה מתייחס אליהם בשנאה. לדידנו הקונגרס הי"ח לא היה. מה שהיה בפראג לא היה קונגרס.

אם תחליט הוועידה ללכת לקונגרס הבא — יש לי רושם, שעכשיו נוכל לצפות בביטחה לנצחון מכריע של האופוזיציה — — —".

ז'בוטינסקי האמין בנצחונה הקרוב של התנועה הלאומית, וגם מפא"י חששה מנצחון זה. נצחונה ב"קונגרס-לא-קונגרס" בפראג עלול היה להישמט מידה עם הבחירות לקונגרס הי"ט והיא החלה להטות אוזן לתביעות השמאל הקיצוני להוציא את הרוויזיוניסטים מן ההסתדרות הציונית. כיוון ומעשה זה עלול היה להרגיז את השותפים בקואליציה הציונית, על-כן ביקשה דרכי-ערמה שיביאו לסילוקה של התנועה הלאומית מן ההסתדרות הציונית. הדרך לכך נמצאה במושב הוועה"פ הציוני שנתכנס בירושלים באביב שנת 1935. במושב זה העלתה מפא"י את ההצעה להכניס סעיף "משמעת" בשקל הציוני. היא ניצלה את אוזרת ז'בוטינסקי "בשום אופן לא נקבל את ההשקפה ה"פראגית" על משמעת", והציעה להוסיף על השקל הציוני התחייבות לקבל את מרות המוסדות הציוניים ולא לפעול פעולה מדינית בפרדת.

צירי הצה"ר הזהירו את חברי הוועד הפועל הציוני מפני קבלת החלטה זו, שתמנע את פעולתה המדינית העצמאית של הצה"ר. באותו זמן ניהלה הצה"ר פעולה קדחתנית, הן בהחתמה על הפטיציה ההמונית לממשלה הבריטית והן באירגון מסע-חרם עולמי על תוצרת גרמניה. למרות הסכם "הטרנספר", שחתמה הנהלת הסוכנות עם שליטי גרמניה הנאצית, צירי הצה"ר הזהירו כי קבלת סעיף המשמעת פירושה יהיה יציאתה של המפלגה הרוויזיוניסטית מן ההסתדרות הציונית.

למרות האזהרה — נתקבל הסעיף. מפא"י היתה מעוניינת ביציאת הרוויזיוניסטים, כדי להבטיח לעצמה את השלטון בהסתדרות הציונית, ואילו גרוריה מהמחנה האזרחי היו אדישים.

דחיית הסכם לונדון מצד אחד וקבלת סעיף המשמעת מצד שני הביאו להחלטת ז'בוטינסקי לצאת מן ההסתדרות הציונית. הוא ראה בציונות, לא נושא למשאומתן בין-

מפלגתי על בעיות משנה, אלא משאת־נפש לאומית שנועדה להציל את האומה מן הכליון הצפוי לה בגולה. הציונות נוגעת לכל יהודי בין אם הוא תורם את תרומתו וקונה את השקל הציוני ובין אם אביון הוא ואיננו תורם את תרומת־השקל; „כל דכפין“ — כל יהודי רשאי להביע דעתו על גורל עמו, אם רק קיבל על עצמו את ההכרה הלאומית. המטרה היא „כנסיה לאומית“ של כלל ישראל, סינאט כל־יהודי שיהווה מעין ממשלה בדרך לממלכה עברית.

בקיץ שנת 1935 נערך משאל־עם בקרב הצה"ר בדבר היציאה מן ההסתדרות הציונית. 90 אחוז מחברי המפלגה הצביעו בעד היציאה. הדבר קם והיה. שוב קמה תסיסה עצומה בעולם היהודי, ביחוד בפולין ובארץ־ישראל. גושים חדשים הצטרפו למחנה הלאומי, בעיקר מקרב החוגים הדתיים בפולין, ובבחירות לקונגרס היסוד של ההסתדרות הציונית החדשה השתתפו 713.000 יהודים.

בספטמבר 1935 נתכנס בווינה קונגרס־היסוד של ה.צ.ח., בו נוסחה מחדש מטרת הציונות:

„תעודת הציונות היא גאולת ישראל וארצו, תחיית ממלכתו ושפתו והשרשת קדשי תורתו בחיי האומה.

ד ר כ י ה :

יציירת רוב עברי בארץ־ישראל משני עברי הירדן;

הקמת המדינה העברית על יסודות החופש האזרחי ועקרוני הצדק ברוח תורת ישראל;

שיבת־ציון לכל דורשי ציון וסוף הפיזור.

תעודה זו זכות הבכורה לה על תועלתם של הפרט, הקיבוץ והמעמד.

בנאום הפרוגראמטי המרכזי של ז'בוטינסקי על מטרות ה.צ.ח. דן גם בבעיות הסוציאליות של הציונות:

„עמדתנו לבעיות הסוציאליות תהיה ראשית־כל יהודית, שנית — ציונית, שלישית — חלוצית. כיהודים שומרים אנו בדמנו את רעיון היוכל, את חזון המהפכה החברתית הגדולה, את הכמיהה לתבל שאין בה רעב ודמעות. לעולם לא נסכים למשטר הסובל בקרבו רעב ודמעות; ומדינת ישראל תתגאה שהיא תשמש מעבדה לרוח עברית זו של ריפורמה סוציאלית ותראה לתבל כולה מופת של דמות חברתית חדשה. ואולם, כציונים יודעים אנחנו, שמעבדה זו איננה עדיין. היום שומה עלינו לגייס את כל שכבות העם, כדי לבנות את הקומה הראשונה למגרד שחקים זה. צמח רך וצעיר, החייב לצמות מהר, אסור לזעזעו; בכל מריבה ישפוט השופט, ולא יכריע משפט־האגרוף הקרוי שביתה או השבתה. כי גם בכלל, ולא רק ביישוב, צריך לשלוט החוק, ו„צדק“ חברתי, ככל שאר סוגי המשפט, יושג לא על־ידי דר קיום אלא על־ידי פניה אל „בית־הדין“.

ואולם ביחוד רוצה אני להדגיש את היסוד השלישי — החלוצי. רוח החלוציות כמעט חלפה ואיננה עוד. כיום יחשב הדבר לאכזריות בלתי־אנושית, אם בא אדם

להזכיר לנוער ש"חלוציות" פירושה סבל, מחסור, קרבנות. אנו כאן, בכנסיית-יסוד זה, המייצגים בלי ספק את אביוני האביונים בישראל, אנו רשאים לומר אחת לתמיד: במקום ש"חלוצים" משמינים, שם אין הם חלוצים, ושם משהו לא כשורה בכל העסק כולו של הצלת-העם. אין הצלת-עם בלי סבל ומחסור. סילוף זה, שהעליה נהפכה לפרס של הנאה אישית, והתחליף הוסווה במליצות מעמדיות — דבר זה נקום יתנקם. קוראים אנו לנוער החלוצי שישבו אל גאוות הקרבן. חלוץ פירושו: נזיר, נגיד, נדיב".

ה.ע.ל. לאחר הקמת ה.צ.ח.

כך הגיעה לסיימה פרשה רבת-מתח בתנועה הציונית, שתחילתה בסיכסוך-דמים על רקע בעיות חברה ועבודה, וסיימה — בדחיית היד המושטת לשלום. האינטרס המעמדי והתאוה לשלטון גברו על האינטרס הלאומי. הדרכים נפרדו. הוקמה לא רק הסתדרות עובדים נפרדת, אלא גם הסתדרות ציונית נפרדת. מעתה חייבת היתה התנועה הלאומית לבצר, לא רק את הגוף החדש שהוקם בארץ, את הסתדרות העובדים הלאומית, אלא ובעיקר את ה.צ.ח. שהוקמה באחת התקופות הרות-הגורל בתולדות העם היהודי. הסכנות והצורך בהצלה דחופה הם שהולידו את ה.צ.ח. אולם דווקא סכנות אלה וסערת הדמים שהחלה זמן קצר לאחר ייסודה של ה.צ.ח. הן שהקשו על התבצרותה של ההסתדרות הציונית החדשה.

מעתה הועבר מרכז הכובד של החיים המדיניים מבעיות העבודה הפנימיות לבעיות חוץ. לפני התנועה הלאומית הועמדו משימות חדשות, גדולות ועצומות בהיקפן, ושוב אי-אפשר היה להקדיש את תשומת-הלב הדרושה לביצורה של הסתדרות העובדים הלאומית. הגוף שהוקם, נאלץ היה להיאבק בכוחות עצמו על-מנת לבצר את מעמדו, נוכח נחשול האיבה בו הוצף. גם האמצעים הכספיים של ה.ע.ל. הוגבלו והמכשיר הכספי של התנועה הלאומית, קרן תל-חי, חייב היה מעתה להקדיש את עיקר תקציבו לצרכי ההסתדרות הציונית החדשה, אם לאירגון ואם לביצוע משימות מדיניות שנטלה על עצמה ה.צ.ח.

למרות הקשיים העצומים שבהם התלבטה הסתדרות העובדים הלאומית בשתי שנות קיומה הראשונות, הצליחה להתגבר על המכשולים ולהתפתח. מן המבחן הקשה של שנת עלילת-הדם ומסע-הטירור שליווה אותה, יצאה ה.ע.ל. מחושלת יותר וגדולה יותר. חברים חדשים נוספו לה, הוקמו סניפים חדשים, נוסדו שירותי-עזר והגוף העצמאי של העובד הלאומי הפך לאחד הגורמים החשובים במערכת העבודה בארץ.

בסוף שנת 1934 מנתה ה.ע.ל. כ־6500 חברים, ועם הנשים כ־7500 חברים. הסניף הגדול ביותר היוותה תל-אביב עם 3500 חברים.

למרות צימצום העליה הבית-רית נרשמו בשנת 1934 כ־1000 עולים חדשים לשורות ה.ע.ל. — מתוך 11000 עולים שנרשמו כעובדים מאורגנים.

אותה שנה נתארגנו בתל-אביב 24 קבוצות קבלניות של ה.ע.ל. עם כ-500 פועלים. אחת הקבוצות, "מנורה", ביצעה עבודות בקנה-מידה רחב שהסתכמו בעשרות אלפי לירות. בשנת 1934 הוקם מכשיר כספי לחברי התנועה הלאומית, "אוצר עממי", עם הון יסוד של 650 לא"י. מוסד זה שהלך והתפתח משנה לשנה הגיש עזרה בנקאית לחברי ה.ע.ל. והפך לאחד המפעלים החשובים של התנועה הלאומית.

שנה לאחר מכן, בבחירות לוועידה השנייה שהתקיימה בשנת 1935, השתתפו כ-6500 מצביעים. בסקירה על התפתחות ה.ע.ל. שפירסם מזכיר ההסתדרות, מ. גילוניי, נאמר כי מספר חברי ה.ע.ל. בתל-אביב בלבד הגיע ל-6000 (עם הנשים), אולם גידולה של ה.ע.ל. לא בא מן העליה החדשה שזרמה ארצה, אלא מעובדים מקומיים, שהיו מאורגנים בהסתדרויות אחרות, או שלא היו מאורגנים כלל והצטרפו לשורות ה.ע.ל.

גם מספר הסניפים גדל משנה לשנה. ב-1935 הוקם אחד הסניפים המפוארים של ה.ע.ל., במפעל האשלג בים-המלח. אמנם גם קודם לכן עבדו מתי-מספר פועלים לאומיים בים-המלח, ואחד הפקידים הבכירים במקום, דוד לוי, אירגן סביבו תא פעיל של חברי אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר. אבל בשנת 1935 גדל מספרם של העובדים הלאומיים במקום וניתן היה להקים סניף פעיל שדרכו עברו במשך הזמן טובי העסקנים של הסתדרות העובדים הלאומית, כפועלים שהקדישו עמלם למפעל האשלג.

בשנת 1936 עלה מספר חברי ה.ע.ל. ל-8000 (פרט לנשים), ומשנה לשנה גדל המספר. ערב מלחמת-העולם השנייה, בשנת 1939, הגיע מספר חברי ה.ע.ל. ל-16,500. חברים מאורגנים ב-26 סניפים; כ-11 אלף חברים בערים, כ-3700 חברים בכפר, 1230 חברים בשמירה כנוטרים ושומרים במושבות ובנקודות-ספר ו-626 חברים בפלוגות-הגיוס של בית"ר.

פלוגות-העבודה של בית"ר והמאבק למען עבודה עברית

תרומה חשובה להתפתחותה של הסתדרות העובדים הלאומית תרמו פלוגות-העבודה של בית"ר. בשל שלילת הסרטיפיקאטים מן התנועה הלאומית, לא היה רב מספר המגויסים בפלוגות, אולם בגלל סגולותיהם האישיות ובגלל הרוח החלוצית שפעמה בהם, היתה השפעתם מרובה. בכל מקום בו שכנה פלוגת עובדים בית"רים — היתה כמעט מובטחת העבודה העברית במשק. פלוגות אלו היוו גם בסיס איתן לסניפי ה.ע.ל. שהתרכזו סביבן. בשנת 1934 התייצבו 834 צעירים וצעירות בפלוגות בית"ר. לא כל המתייצבים גויסו; חלק מהם לא עמד בקשיים ובמחסור ששררו בפלוגות וזרם לערים ולמושבות ליהנות מן הפרוספריטי ששרר בהן, אולם חלק נשאר בפלוגות. בשנות 1933—1934 נמצאו פלוגות-עבודה ברמת-טיימקין, חדרה, מושבות הגליל-העליון, כפר-סבא, הרצליה ורמת-גן.

* "הירדן" גליון ערב ראש השנה תרצ"ה.

בשנת 1934 הוקמה פלוגת־עבודה בחיפה. שנועדה לקלוט קליטה ראשונה את הבית־רים שהגיעו ארצה דרך נמל חיפה.

לא היתה יציבות במספר חברי הפלוגות. בדרך כלל נמצאו כ־250 איש ואישה בגיוס מלא בכל שנות השלושים, ומאות חברים נוספים היו צמודים לבסיסי הפלוגות ונקראו לשירות בשעת הצורך. מעין ברית־בלתי־כתובה היתה קיימת בין מגוייסי בית־ר לבין מושבות פיק"א, שלא זכו לכל טיפול מצד מוסדות ההתיישבות הציוניים. שני הצדדים המקופחים, איכרי מושבות פיק"א ומגוייסי בית־ר, מצאו לשון־משותפת במפעל הבנין של המשק העברי.

על תרומת פלוגות בית־ר לבנין הארץ בשנות הפרוספריטי כתב ז'בוטינסקי באיגרת־ברכה ששיגר לכינוס בית־ר בראש־פינה שנערך ב־6–8 במרץ 1936:

„דווקא בימי הפרוספריטי המזוייפת מילאו פלוגות־הגיוס תפקיד חינוכי כביר: בעולם הווללות והשיכרון, אשר בו גם החלוצי נהפך לספסר, הן שמרו על שרידי המסורת החלוצית, הן הצילו מחידלון את הטיפוס של חייל־הבנין, נזיר ומתנדב. זהו תפקיד גדול ונעלה. יען כי הטיפוס הזה הוא הטיפוס היחיד של פועל המתאים להתיישבות לאומית, יחידי ואין אחר, ודווקא היעדרו של הטיפוס הזה בשנים האחרונות הוא אחד הגורמים העיקריים שעשו את „הגאות“ לזיוף.

— — — בית־ר צריכה ליצור ולחנך עולים נזירים לכל המקצועות, הדורשים עזרה בצורת גיוס — — — העליה הבית־רית תהיה כולה עליית מתנדבים ונזירים. אין זאת אומרת שאין צורך גם בעלייתו של פועל בלתי מגוייס; להיפך, גם בזו נטפל בשורות תנועתנו — אך בית־ר היא בית־ר, היא סוללת נתיבות“.

והיא סללה נתיבות בכל שנות קיומן של הפלוגות, אם בהגנה על העבודה העברית, אם בשמירה בפרדסים ובכרמים ואם במערכות האירגון הצבאי הלאומי אשר בשנת 1937 החל בפעולות קרב נגד הכנופיות הערביות.

בשנות 1934–1935 הופיעו חלוצי בית־ר במאבק נגד העבודה הזרה שפשתה במושבות השרון והשומרון. המחסור המתמיד בידים עובדות וחדירתם של פועלים זולים מן הארצות השכנות לארץ־ישראל, הביאו להעסקתם של פועלים ערבים במשק העברי, ביחוד בענפי הבנין והחקלאות. בכפר־סבא בוצעה פעולה משותפת עם השמאל נגד מעבידי עבודה זרה, אולם בשורות ה.ע.ל. נתעוררה התנגדות לשיתוף־פעולה זה עם אלה אשר כל השנים הטיפו ל„אירגון־משותף“ עם הערבים. לעומת זאת הצליחו העובדים הלאומיים בהצלחה, בשיתוף עם המוסדות המקומיים, לעקור את נגד העבודה הזרה, אחרי שעשרות בית־רים נעצרו ו־17 מהם נידונו לעונשי־מאסר ארוכים בכלא נור־שמש, בעון הפגנתם נגד העבודה הזרה.

בנתניה הצליחו העובדים הלאומיים לשמור על העבודה העברית בפרדסי „הנוטע“, אחרי שנכנסו לעבודה קבלנית בפרדסים אלה. גם בזכרון־יעקב נשמרה העבודה העברית בימי בציר הכרמים, ומחנות העבודה של צעירי־בית־ר עסקו בעבודות הבציר תחת חסותם של שומרי השדות, נוטרים מפלוגת־העבודה המקומית של בית־ר. מחנות־הקיץ בשדות

אסירי עבודה עברית מפלוגת בית"ר בהרצליה, 1934

זכרון-יעקב הפכו למסורת בבית"ר ובהסתדרות העובדים הלאומית, ועבודות הבציר במושבה וסביבתה, בוצעו תוך שיתוף-פעולה בין חבריהם. המאבק נגד העבודה הזרה התנהל גם בתל-אביב ובירושלים ומשמרות ה.ע.ל. יצאו להוריד מעבודות הבנין את הפועלים הזרים שפלשו, בחסות הבריטים, למשק הארץ-ישראלי. בפעולה זו נאסרו בירושלים עשרות עובדים לאומיים שנידונו לתקופות מאסר שונות.

פלוגות בית"ר בין מייסדי נהריה

באותו זמן נועד לפלוגת בית"ר בגליל תפקיד חלוצי חדש, בייסוד המושבה העירונית בגליל המערבי, נהריה. כאשר האגרונום ד"ר סוסקין החליט לבצע בנהריה את הנסיון לתיאוריה החקלאית שלו הבנויה על משק אינטנסיבי, שרר מחסור חמור בידים עובדות עבריות. קבוצת בעלי-הון, מעולי גרמניה, רכשה בשנת 1934 חלקת אדמה צפונית לעכו, ועם ציבור מתיישבים זה של עולי גרמניה, בעלי יזמה ומרץ, קל יותר היה לבצע את הנסיון הממשי בתורת ההתיישבות, שבה דגלה כל השנים התנועה הלאומית. אבל בתנאים של מחסור בידים עובדות נזקקה נהריה לציבור של חלוצים אשר קסם הפרוספריטי בערים לא סינוור את עיניהם. ציבור זה נמצא לו לד"ר סוסקין בפלוגות-העבודה של בית"ר בגליל.

ישעיהו מחנאי, מוותיקי פלוגות בית"ר מספר :

„בימים אלה החלה בפעולה חברת נהריה — אמנם כחברה מסחרית פנתה גם חברה זו קודם כל להסתדרות השולטת בארץ, אך פניה הושבו ריקם. אצל בית"ר זכתה נקודה זו ליתר תשומת-לב. מלבד נימוקים אחרים ומלבד שהיה המקום נקודה חקלאית חדשה, הכריעו בעיקר שני גורמים, והם : א. זאת תהיה הנקודה הצפונית בגליל המערבי. (עד אז הגיע היישוב עד הקריות של חיפה, ומשם והלאה לא היתה דריסת רגל למתיישב העברי — מלבד פועלי בית-חרושת „נור“ הגרים בעכו). נקודה זאת תשמש קרש-קפיצה צפונה לעכו, במקום שם משתרע עמק רחב ידיים המחכה לידיים עבריות שיגאלוהו. רב. — סיבה אמנם מפלגתית — סנטימנטאלית, אבל מכרעת, והיא : כאן יעשה ד"ר סוסקין את הנסיון הממשי של התיישבות אינטנסיביות, שבה דוגלת המפלגה. כשעמדה לדיון נהריה והקצבת אנשים לשם, הכריעו גורמים אלה ונעשה מאמץ לטובת מפעל זה.

התפקיד לייסד את הסניף במערב הוטל על פלוגת הגליל — למרות המרחק הגיאוגרפי — — —

בצירף ארוך גדול ששימש גם כ„קאנטין“ לפועלי הבנין, שבאו כל בוקר מחיפה, שוכנה הפלוגה, וכך התחילה בניית המושבה, המשגשגת כיום ביפיה, כבישה וגניה — — — *.

לפני הפלוגה בנהריה נוצרו אפשרויות נאות להתפתחות חקלאית וחבריה החלו לרקום תכניות להתבססות במשק המקומי ; אולם בין מתיישבי נהריה נמצאו כאלה שסיכלו את תכניות ההתיישבות של הבית"רים, מנעו מהם קרקע והתפתחות עצמאית במושבה. בין מתיישבי נהריה היו גם יוצאי „השומר הצעיר“ מגרמניה ואלה הביטו בעין רעה על מאמצי ההשתרשות החלוצית של בית"רי הגליל.

בכל זאת היתה נהריה אחת מנקודות-ההיאחזות לפלוגות בית"ר בגליל, בשנות השפע כבשנות המשבר, וכאשר בימי „מאורעות“ תרצ"ו ניסו אנשי השמאל לנשל את הבית"רים מן העבודה במקום, נמצאו לבית"ר תומכים רבים בין המתיישבים שראו בנוער הבית"רי את חלוצי נהריה, והם שייסדו במקום את הסניף של ה.ע.ל.

בסוף שנת 1934, כאשר פעולות ה.ע.ל. התרחבו ונוצר צורך להרחיב את מנגנונה ולהגביר את כוח ההנהגה, הוחלט לפנות לצבי בונפלד, אחד העסקנים הוותיקים של התנועה הלאומית, ולהציע לו את תפקיד המזכיר הכללי של ה.ע.ל. אחרי מו"מ הובאו בישיבת הוועד הפועל ביום 13.12.34 התנאים שלפיהם הסכים צ. בונפלד לקבל את מזכירות ההסתדרות :

- א. על ההסתדרות לשמור על אפיה הבלתי מפלגתי.
- ב. ההסתדרות והוועד הפועל שלה אינם תלויים במוסדות המפלגה הרוויזיוניסטית.

* „נחלת ז'בוטינסקי“ מאת ישעיהו מחנאי.

לא היו מתנגדים בוועד הפועל לתנאים אלה והוחלט להקים מזכירות מורכבת משלושה חברים: עקיבא ברון, נחמן צארום וצבי בונפלד, עם זכות הכרעה לבונפלד בכל הנוגע לענייני הנהלה.

מעתה הוטל על המזכיר החדש לארגן את הסתדרות העובדים הלאומית ולהכניס אותה למסלול של עבודה שיטתית, אחרי תקופת הסערה שעברה עליה בשנת 1934. מן ההכרח היה למצוא מקורות כספיים להחזקת ההסתדרות ולהרחבתה, ובונפלד הציע להקים את „חוג ידידי העובד הלאומי“ שתפקידו יהיה להשיג אמצעים כספיים עבור ה.ע.ל. עם זאת הציע בונפלד לחדש את הקשר עם חוגי עובדים אחרים, כדי לנסות שוב לצרף אותם לשורות ה.ע.ל.

החלה, איפוא, פעולה ענפה, באירגון חברים חדשים, בקשרים עם גורמי-חוץ וביצירת חוגי-ידידים להבטחת התקציב של הסתדרות העובדים הלאומית. בראשית שנת 1935 החל מו"מ עם מנהיגי „מפלגת המדינה העברית“ בדבר הצטרפות חבריה לה.ע.ל. לא רבים היו חברי מפלגה זו, אבל עצם התלכדותם המחדשת עם חברי התנועה הלאומית בתחום העבודה, עלולה היתה לתרום תרומה חשובה לאיחוד הכוחות האנטי-מארכסיסטיים בקרב ציבור העובדים. בינואר 1935 נפגשו מחדש מנהיגי „המדינתיים“, ב. ויינשטיין, ד"ר מ. מרקוס וד"ר ד. דונר, עם מנהיגי הצה"ר, צ. בונפלד, י. גוריון, ש. מאירוביץ ומ. פיינברון. אבל אחרי מו"מ שנמשך חדשים נפסקו השיחות, ורק בשנת 1938 הצטרפו „המדינתיים“ לה.ע.ל.

הוועידה הארצית השניה

בינואר 1935 החליט הוועד הפועל לכנס את המועצה הארצית, כדי לדון על הבחירות לוועידה השניה של ה.ע.ל., שעמדה להתקיים באביב אותה שנה. לשם כך צריך היה לעבד תקנון לבחירות, ונבחרה ועדה בת ששה חברים להכנת התקנון, בהרכב: צ. בונפלד, עו"ד י. בן-אמיתי, ד"ר ד. בוקשפן, י. גוריון, ש. מאירוביץ (מוריאל) ומ. פיינברון. על ועדה זו הוטל להביא את תקנון-הבחירות לאישור המועצה-הארצית. ביום 23 בפברואר 1935 אישרה המועצה-הארצית את תקנון הבחירות הראשון של ה.ע.ל., אחרי ועידת-היסוד, ולוועידה השניה כבר התנהלו הבחירות על-פי יסודות מגובשים שעיקריהם נשאו בתוקף בכל שנות קיומה של הסתדרות העובדים הלאומית.

ביום 20 באפריל 1935 נפתחה בתל-אביב במעמד חגיגי הוועידה הארצית השניה, בנוכחותם של 130 צירים ומאות אורחים מוזמנים.

על סדר-היום עמדו שני נושאים מרכזיים:

א. ה.ע.ל. לאחר כשלון ההסכם עם השמאל.

ב. אישור תקנון לה.ע.ל.

את הנאום הפורגראמטי המרכזי נשא י. גוריון, וכאחד ממייסדי הסתדרות העובדים

הלאומית סקר את המניעים האידיאולוגיים וההיסטוריים שהביאו להקמת הגוף העצמאי של העובד הלאומי:

„ההיסטוריון שיבוא פעם לכתוב את תולדות תנועת העבודה בארץ, ואת תולדות אירגוני העובדים הלאומיים, שהיוו את החלוץ של הסתדרותנו, אם ירצה להתעמק בהלך-הרוח שלהם, במגמה המרכזית של מהותם, יצטרך לקבוע את העובדה שאנו הננו תנועה של מרד, הפרי הבשל של התקוממות ומרד נגד המשטר המסוכן שהתבצר ביישוב בתור אירגון מקצועי, אימפריאליסטי, החורג מתוך המסגרת שלו ומשתלט על היישוב בהיקף פעולתו” — אמר י. גוריון.

ואמנם בדברים אלה מיצה את מהותה של הסתדרות העובדים הלאומית, שהוקמה תוך תנאי-ערב, סבל ומחסור ונאבקה על קיומה עם שלטון האגרוף של השמאל. שנה לאחר ייסודה של ה.ע.ל. כבר אפשר היה לסכם פרק חשוב ומרכזי בתולדותיה, פרק מלווה שפיכת-דמים, עלילת-דם ונסיון מתמיד למנוע מן העובד הלאומי את הזכות לעבודה ולפת-לחם. הפרק הזה נסתיים בהסכם לונדון ובכשלונו. מעתה הוטל על ה.ע.ל. לבצר את מעמדה שכבשה בקרבנות כה רבים, להתפתח ולשאת את דגלה ברמה. היא חייבת היתה ליצור לעצמה מסגרת לעבודתה היום-יומית, ולשם-כך הובא לפני הוועידה התקנון הראשון — תקנון שעובד על-ידי ועדה מיוחדת בוועד-הפועל וכלל את היסודות האירגוניים של ה.ע.ל. את מבנה מוסדותיה ואת חוקתה הכללית. תקנון זה נשמר עד שנת 1939, כשבוועידה הרביעית של ה.ע.ל. הוכנסו בו שינויים מסויימים, שהזמן גרמם, והוא הפך לחוקה כללית של ה.ע.ל.

בתום דיוניה קיבלה הוועידה שורה של החלטות, כלכליות, אירגוניות ומדיניות. בין השאר החליטה הוועידה „להקים מוסדות כלכליים וקואופראטיביים של כיבוש וחדירה והכשרה מקצועית של הפועל הלאומי בתוך כל ענפי המשק העברי בארץ”. כן החליטה הוועידה „ליצור מחלקה מיוחדת לשיכון עירוני — שתטפל ביצירת שכונות-עובדים, בתי-משותפים וכו’ ולהתקשר לשם זה עם מוסדות אשראיים ובעלי-הון פרטיים. בכדי לשתפם במפעל הזה”. באשר להתיישבות חקלאית החליטה הוועידה „להקים מוסד להתיישבות חקלאית שבתפקידו לארגן ולהוציא לפועל התיישבות חקלאית של הסתדרות העובדים הלאומית”. לשם כך „מטילה הוועידה להקים מוסדות-עזר בשביל הפועל הכפרי, כגון: שיכון, משקי-עזר ומוסדות לקליטה והתבססות בכפר”.

הוועידה החליטה להקים מחלקת תרבות ליד הוועד-הפועל. באשר לקופת-חולים, נתקבלה ההחלטה: „מחובתו של כל עובד לאומי, באשר הוא, כלפי תנועתו להירשם כחבר בקופת-חולים לאומית בכל אותם המקומות שבהם היא קיימת. במקום שקו”ח לאומית אינה קיימת התקשרה עם קו”ח-עממית לשם הגשת עזרה לחבריה, יש לעודד ולאמץ את העובדים הלאומיים להירשם בקופת-חולים-עממית”.

בהחלטות על יחסי-העבודה בארץ אישרה הוועידה את קו הפעולה של ז’בוטינסקי בחתמו על ההסכם עם השמאל, תוך הבעת צער על דחיית ההסכם על-ידי השמאל. „תוצאות המשאל הראו, שבארץ צמח והתפתח כוח מעמדי קיצוני מסוכן, שאינו עומד

תחת שום מרות של הציונות, היישוב וההסתדרות השמאלית עצמה. תוצאות משאל זה הוכיחו ביתר שאת, בידי מי נמצא גורל השלום בארץ ומי הוא המונע בעדו". עם זאת הכריזה הוועידה שהיא נשארת "נאמנה להסכם לונדון ורוחו, והיא מוכנה להמשיך כל מ"מ עם אירגוני העובדים האחרים לכריתת הסכם עבודה בארץ".

כחברי הוועד הפועל החדש נבחרו בוועידה: צבי בונפלד, יצחק גוריון, יוסף הגלילי, ישראל פיק, נחמן שבתאי, עקיבא ברוך, משה גילוני, יצחק יעקבי, נחמן צארום וגרשון שץ.

המשבר עם פרוץ המלחמות בספרד ובחבש

כבדה היתה המעמסה שנטלה על עצמה ה.ע.ל. אמצעיה הכספיים היו דלים; עיקר הכנסתה באה לה מקרן-תל-חי, אבל קרן זו לא היתה עשירה ולפניה עמדו תפקידים חשובים רבים שצריכה היתה לממן. מאידך גיסא סירבה קרן-תל-חי להרשות להסתדרות העובדים הלאומית לנהל מגבית עצמאית, כל עוד היא מקבלת את תקציבה ממגביות קרן-תל-חי. גם "חוג ידידי העובד הלאומי" לא הביא הכנסות מתאימות לצרכי ה.ע.ל., והמחסור באמצעים כספיים החניק את יזמת הוועד הפועל החדש.

במאי 1935, שבועות מספר לאחר הוועידה השניה, התפטר צ. בונפלד ממזכירות הוועד הפועל. בה.ע.ל. הורגש מחסור בכוחות אירגוניים, כיוון ועל העסקנים הוותיקים של התנועה הלאומית הוטלו תפקידים רבים במסגרת הפעילות המדינית של ה.צ.ח., שהלכה והסתעפה ככל שהחמיר והלך המצב המדיני בארץ ובעולם. בגרמניה נערכו פוגרומים מאורגנים על-ידי פלוגות הסער הנאציות. באותו זמן ניהלה הסוכנות היהודית את עסקי ה"טראנספר" עם ממשלת גרמניה והציפה את המזרח התיכון בסחורות גרמניות. התנועה הלאומית ראתה במלחמה ב"טראנספר" את אחת ממשימותיה המרכזיות, ומלחמה זו גולה הרבה מכוחותיה ומאמציה. היה זה עת עליה ריח אבק-שריפה בנקודות שונות בעולם: באפריקה פתח מוסולוני במלחמה נגד חבש, בספרד פרצה מלחמת-האזרחים. אימת מלחמת-עולם חדשה נתנה אותותיה גם במצב הכלכלי והמדיני בארץ-ישראל. הבריטים נקטו בצעדי-פיוס נוספים כלפי הערבים, ותכנית ישנה-נושנה משנת 1930 בדבר הקמת מועצה-מחוקקת בארץ-ישראל עם רוב ערבי — עלתה שוב על הפרק. העליה קוצצה עד למינימום. וההתכחשות להתחייבויות המדיניות שניתנו לעם ישראל נעשו גלויות. שוב לא היו אלה אנשי האדמיניסטרציה המקומית בארץ-ישראל, אשר הערימו מכשולים בדרכי ההתפתחות של הבית-הלאומי היהודי, אלא הממשלה הבריטית המרכזית היא שנקטה בגלוי במדיניות אנטי-ציונית. במטרה להבטיח לעצמה את החזית הערבית, במקרה של מלחמת-עולם. באופק הקודר נראו כבר הסימנים הראשונים למאורעות-הדמים, שעתידיהם היו להציף את היישוב והארץ כולה. המצב המדיני השפיע על המצב הכלכלי, ומספר המובטלים בארץ נמצא בעליה. ימי הפרוספריטי כלו, שנות השובע חלפו ורגש הבטחון הכלכלי נעלם. הפועל התחיל לדאוג ליום-עבודה ולמקור פרנסה שיבטיח לו קיום בשנות הרעה הממשמשות ובאות. שוב הורגשה הסכנה של השתלטות השמאל המאורגן על הפועל הזקוק לפת-לחם.

כל עוד שרר הפרוספריטי בארץ לא היה הפועל תלוי בחלוקת יום-עבודה, והאדם העובד השתחרר מתלות במנגנון השמאל. הוא יכול היה להביע ביתר חופש את דיעותיו, ולבחור לעצמו את האירגון המקצועי הקרוב ללב. אבל משהתקדרו שמי הארץ והמצב הכלכלי הורע, נתעוררו חששות שהשמאל ינסה שוב לכופ על העובד את שלטונו על-ידי תפיסת מקורות העבודה ומניעת חלוקתה לחברי הסתדרות העובדים הלאומית, שעדיין לא התבססה כל צרכה.

ימי חרדה באו לארץ, תקופת הרת גורל שאיימה על עצם קיומו של היישוב היהודי במולדת. ובימים קשים אלה הוטל על ההסתדרות הציונית החדשה לפעול ביתר שאת וביתר מרץ; כל תשומת-הלב של הנהגת התנועה הלאומית הועתקה מן הבעיות הכלכליות הפנימיות לבעיות המדיניות החיצוניות. במאי שנת 1936 מינה ז'בוטינסקי את ד"ר אריה אלטמן כיו"ר התנועה הלאומית בארץ. התנאים המדיניים החדשים שנוצרו חייבו אז חילופי משמרות בהנהגת התנועה בארץ-ישראל. מן ההכרח היה לרכז את ההנהגה ואת הכוחות האירגוניים שהיו מפורזים במוסדותיה השונים של התנועה, ולגבשם לכוח מלוכד; וכשד"ר אלטמן נבחר ביולי 1936 כיו"ר הוועד הפועל של ה.ע.ל. הוא הכניס שינויים בהרכב המזכירות. עקיבא ברון ופיבל פסח נתמנו מזכירי ה.ע.ל. ומ. גילוני, שהיה עד אותו זמן חבר המזכירות — פרש.

ה.ע.ל. הוסיפה לשמור על אפיה, כגוף מקצועי הפתוח לכל עובד המכיר בעקרונותיה הלאומיים. אבל הסכנות החדשות שבפניהן הועמדה חייבו אותה ללכד את שורותיה ולפעול בשיתוף-יתר עם הגופים הקרובים לה. בחירתו של האיש אשר היה יו"ר ועד המורשים של ה.צ.ח. כיו"ר הוועד הפועל של ה.ע.ל. נועד ליצור קשר-חי בין שני המוסדות, ולהבטיח תשומת-לב נאותה של הנהגת התנועה הלאומית לצרכיה של הסתדרות העובדים הלאומית.

ביום 17 באפריל 1936 נפל הקרבן הראשון במאורעות הדמים הרצופים שנמשכו למעלה משלוש שנים, עד סתיו 1939. תקופה חדשה באה לתנועה הציונית ולעם ישראל, תקופה של תמורות מדיניות וצבאיות בלתי-פוסקות, שנות שואה ומלחמה; שנות מערכות האירגון הצבאי הלאומי נגד האויב הערבי, מלחמת העולם השנייה, המרד נגד השיעבוד הבריטי ומערכות שנת קום המדינה. גלים-גלים באו המאורעות על עם ישראל ועל היישוב היהודי בארץ. ימי-השובע של שנות השלושים הראשונות חלפו כחלום ובמציאות החדשה לא קל היה להתמיד במפעל שהוקם בזמן שהיהדות הלאומית במזרח-אירופה עוד היתה קיימת, כשהתנועה הציונית חתרה בתוך מים שקטים ובמרכז החיים הלאומיים עמדו בעיות כלכליות-סוציאליות. לפתע נשתנה הכל. סכנות חמורות ביותר איימו על עצם קיומו של העם היהודי. על הסתדרות העובדים הלאומית הוטל לקחת חלק במאורעות הלאומיים הגדולים, ובאותו זמן לתת את דעתה גם לבעיות היומ-יומיות שבהן תלוי קיומו של היחיד, של האדם העובד.

פרק שמיני

הסתדרות העובדים הלאומית ב"מאורעות" תרצ"ו–תרצ"ט

המשבר הכלכלי והסתדרות העובדים הלאומית. — חלקם של חברי ה.ע.ל. בשמירה ובנוטרות. — כיצד נכבשה העבודה במשרפות מקוה-ישראל. — המשבר המדיני מעלה את קרנה של ה.ע.ל. — נסיון לנשל את העובד הלאומי מהעבודה בנהריה. — סיכסוך-העבודה בבנין ב"ח "הדסה" על הרי-הצופים. — "האזרחים" עוזרים למפא"י להשתלט. — ההסכם בין אירגוני הפועלים הלא-מארכסיסטיים. — העובד הלאומי בנמל תל-אביב. — הסכם בדבר לשכת-עבודה למקצועות בנין ועבודות ציבוריות בתל-אביב. — האופוזיציה בתוך ה.ע.ל. — קרנות עצמאיות של ה.ע.ל. — היחסים עם מרכז ק"ת לעובדים לאומיים. — הוועידה הארצית השלישית. — העובד הלאומי בימי מבחן לאומה. — בקונוונט ה.צ.ח. בפראג. — הצטרפות "המדינתיים". — הסכם חלקי עם השמאל בחיפה. — מרכז עבודה קבלני עצמאי. — שיתוף פעולה בין אירגוני הפועלים הלא-מארכסיסטיים בחיפה. — מעצרים ומאסרים בין עסקני ה.ע.ל. — קליטת "הבלתי-ליגאליים". — העליה לתל צור. — ההתיישבות הלאומית מחוץ למסגרת ה.ע.ל. — "קרן חוסר העבודה". — בסימן "הספר הלבן". — הוועידה הארצית הרביעית. — לשכות כלליות במישובות. — חברי ה.ע.ל. חלוצי תעשיית היהלומים. — רוטנברג נתמנה כנשיא הוועד הלאומי.

מטרתם של מייסדי הסתדרות העובדים הלאומית לא הצטמצמה ביצירת גוף לחלוצים נבחרים, המוכנים לסבל ולהקרבה-עצמית למען האידיאלים הציוניים שבהם האמינו. התקווה בייסודה של הסתדרות עובדים לאומית היתה ליצור מסגרת כוללת לכל פועל עברי, אשר איננו סוגד לאליל המארכסיסטי ו"המכיר בעקרונות הציונות השלמה". גם לאחר שסירבו אירגוני הפועלים האחרים — "הפועל המזרחי" ואירגון העובדים הציונים הכלליים — לוותר על מסגרתם המפלגתית ולהקים יחד אירגון פועלים לא-מארכסיסטי, לא תמה האמונה והתקווה שהסתדרות העובדים הלאומית תרכז סביבה המוני עובדים, לאו דווקא חברי הצה"ר ובית"ר. כוונתם של מייסדי ה.ע.ל. היתה ליצור בית נאמן לעובד הלאומי, שלא יצטרך לסבול בו עבור השקפותיו, אלא ימצא שם סעד ותמיכה בימי משבר כבימי שפע. כי מאבק החלוצים הראשונים של תנועת העבודה הלאומית אשר שפכו את דמם למען זכות ההגדרה-העצמית של הפועל הלא-מארכסיסטי

הוכתר בהצלחה. גם השמאל נאלץ היה להכיר בהסתדרות העובדים הלאומית. מעתה צריך היה להפוך את ה.ע.ל. לנחלת הכלל, ולא רק לחלוצים סוללי דרך. לא כל פועל לאומי מוכן היה לסבול עבור השקפותיו, ותפקידה של הנהגת ה.ע.ל. היה להקל על מצוקת העובד ולמנוע ממנו סבל, ללחום לזכויותיו ולטפל בבעיותיו המקצועיות היומיומיות. כל עוד שרר שפע בארץ לא היתה המשימה של מנהיגי הסתדרות עובדים לאומית קשה. הפועל לא היה תלוי בלשכות העבודה, וחפשי היה להצטרף לתנועת העבודה הלאומית מבלי לחשוש שיאבד בכך את מטה לחמו. עסקני ה.ע.ל. לא נאלצו להקדיש את מרצם לחיפושים אחרי יום-עבודה עבור החברים. וכאשר התנועה הלאומית יצאה במסע מדיני ותעמולתי עם הקמת ה.צ.ח., יכלו מנהיגי ה.ע.ל. להשתלב במסע זה ולהשקיף על הבעיות הסוציאליות של ארץ-ישראל מתוך פרספקטיווה תיאורטית רחבה. באותן שתי השנים לא באו אלפי העובדים הלאומיים לה.ע.ל., כדי להשיג לחם ועבודה בלבד. לא גורמים חמריים קשרו את העובדים הלאומיים להסתדרותם, הם ביקשו מסגרת רוחנית לשאיפותיהם הציוניות והסוציאליות, ואת המסגרת הזו מצאו בה.ע.ל. כך היה עד המשבר שנתן את אותותיו הראשונים עם פרוץ המלחמה בחבש ושהחמיר בשנות „מאורעות“ תרצ״ו—תרצ״ט. משפקד המשבר את הארץ חל מפנה בדרך התפתחותה של הסתדרות העובדים הלאומית.

ה.ע.ל. יוצרת את כליה האירגוניים

בשנות הפרוספריטי התנהלה הפעולה היומיומית של ה.ע.ל. על-ידי עסקנים, בחלקם מתנדבים. המנגנון היה מצומצם והאמצעים הכספיים דלים. התמיכה העיקרית באה מקרן תל-חי, דלת-האמצעים, שעמדו לפניה משימות עצומות. גם דרכי האירגון של ה.ע.ל. לא גובשו, ויחידותיה התבססו על סניפים. אמנם בוועידה השניה הוחלט על הקמת אגודות מקצועיות, אולם עד שנת 1936 לא בוצעה החלטה זו. בסניפים הקטנים מיותר היה לפצל את החברים לאגודות זעירות, ואילו הסניף הגדול בתל-אביב התנהל על-ידי שני גופים מקבילים — הוועד הפועל ומועצת-הסניף. מזכיר הוועד הפועל באותה תקופה, גרשון שץ, היה גם יו״ר מועצת-הסניף, ובפעולתו נתערבבו התחומים. ברוב הסניפים האחרים טיפלו בענייני עבודה — פלוגות בית״ר. הן שימשו חוליות מקשרות בין המועצות המקומיות לבין המרכז בתל-אביב, אבל לפלוגות בית״ר היתה הנהגה משלהן, נציבות בית״ר, שעמדה בקשר עם הוועד הפועל.

האדישות לדרכי האירגון של ה.ע.ל. באה גם בשל סתימת מקורות העליה הבית״רית. ציבור הפועלים בארץ כבר היה מוגדר, וכיוון שלא נתעוררו בעיות של חלוקת-עבודה, לא נתעורר גם צורך לפצל את הסניפים, אפילו הגדולים, ליחידות קטנות יותר. אילו היתה זורמת עליה מבחוץ, מן ההכרח היה ליצור תא-קליטה והתארגנות. אבל משללה הסוכנות את זכות העליה מבית״ר, צומצם גידולה של ה.ע.ל. ומתימעט שעלו נקלטו, אם בפלוגות-העבודה ואם במסגרת הסניפים.

השינויים בדרכי האירגון חלו בשנת 1936. כאשר המוני מובטלים החלו להתדפק על דלתות לשכות-העבודה. אז נוצר הכרח לפקח על חלוקת-העבודה בין החברים. בהתאם לתור ולזכויות-אישיות ולמטרה זו הוקמו לראשונה בתל-אביב אגודות מקצועיות. המשבר הכלכלי שפגע בתנועת הבניה בארץ, הוציא ממעגל העבודה המוני פועלי בנין. סניף ה.ע.ל. בתל-אביב, היה מורכב ברובו מפועלי בנין, והמצוקה הכלכלית שפקדה את הארץ, הורגשה בעיקר בסניף זה. לפתע התחילו החברים להרגיש שהסדרותם לא נוצרה לספק את השאיפות הרוחניות בלבד, אלא גם את צרכי החיים היום-יומיים. פועלים רעבים ביקשו עבודה. מן ההכרח היה למצוא מקורות תעסוקה; מן ההכרח היה גם ליצור ועדים שיפקחו על חלוקת העבודה. שוב אי אפשר היה להסתפק במנגנון מצומצם ובפעולתם המתנדבת של עסקנים. הצרכים החדשים שנוצרו דרשו דרכי אירגון והנהלה חדשים. בפני הנהגת ה.ע.ל. הועמדו משימות שלא הסכינה להן בשנות הפרוספריטי; הוטל עליה לדאוג לצרכי הפרט בעצם הימים בהם הועמדה האומה בפני סכנות חמורות ביותר.

בראשית שנת 1936 הוקמה, איפוא, בתל-אביב האגודה המקצועית הראשונה, של הפועלים הפשוטים, אשר היו ראשונים לסבל, עם שיתוק תנועת הבניה. אחריה הוקמו אגודות פועלי הבנין המקצועיים, וב-27 בינואר 1936 נערכה האסיפה הראשונה של נציגי האגודות המקצועיות שבחרה במועצה נרחבת לסניף תל-אביב. כיו"ר המועצה נבחר יעקב שובל ז"ל, אדם בעל כושר-עבודה רב שהעלה את פעולת הסניף למסלול חדש, ולרמה חדשה.

יעקב שובל ז"ל

בד בבד עם כך הורחבה הנהלת הסניף בתל-אביב והוקמו בה ארבע מחלקות: מחלקת אירגון ותעמולה, מחלקת עבודה, מחלקת תרבות ומחלקת כספים, ובאחד בפברואר 1936 נתמנה אליעזר שוסטק למזכיר המועצה בתל-אביב.

על הנהלת הסניף הוטל לטפל בסידורי העבודה המקצועיים, ואילו הבעיות המדיניות נשארו בסמכות הוועד הפועל, שישב בדירה אחת עם הנהלת הסניף. גם בתקופה זו טושטשו לעתים קרובות התחומים בין פעולות מקומיות לבין פעולות מרכזיות, וההנהלה בתל-אביב, שהיתה בעלת כושר-ביצוע רב, נטלה על עצמה לעתים קרובות תפקידים בעלי אופי מרכזי. היו"ר של הוועד הפועל, ד"ר אריה אלטמן, ששימש גם יו"ר ועד המורשים של ה.צ.ח. בארץ, שילב בתפקידו זה את פעולות ה.ע.ל. עם פעולות התנועה הלאומית. שילוב זה היה חיוני, דווקא בתקופת ה"מאורעות" בארץ, תקופת סכנות מדיניות ובטחוניות שנתלו למשבר הכלכלי.

הנדידה בשנות ה"מאורעות" מן העיר אל הכפר

דמותה של הסתדרות העובדים הלאומית, כאירגון מקצועי וכגוף לאומי, נתגבשה בשנות ה"מאורעות" תרצ"ו-תרצ"ט, כאשר בכוח המציאות שולבו צרכי הפרט עם צרכי האומה. חברי ה.ע.ל. התגייסו למאותיהם כנוטרים וכשומרים אזרחיים במושבות ובפרברי הערים, בהם נשפך דם יהודי. הם גם חשו לעזרת החקלאים העברים, כאשר מחסור חמור בידים עובדות הורגש במושבות.

שנות ה"מאורעות" הן גם שנות התחזקות ה.ע.ל. ביישובי השדה. בתקופה זו חלה נדידה ניכרת מן העיר, שסבלה ממצוקת האבטלה החמורה, אל הכפר שהיה חסר ידים עובדות. אמנם באותו זמן באה ההסתדרות השמאלית לידי הסכם עם האיכרים בדבר העסקת 20 אחוז בלבד פועלים עברים בענפי החקלאות, אולם בתקופה זו נעלמו מפעם לפעם הפועלים הערבים שחששו מפני היד העברית הנוקמת, ואת מקומם מילאו ידים עבריות.

הנה, כך נראו משרדי ה.ע.ל. בקיץ תרצ"ו:

"באותם הימים, ימי קיץ תרצ"ו, קיבלו משרדי ההסתדרות הלאומית בתל-אביב מראה מיוחד. אותם החדרים בגאולה 4, שתמיד היו מלאים מבקשי עבודה לסוגיהם, ובהם התנהלה העבודה המשרדית הרגילה והחילונית מאוד של חלוקת העבודה, של הרשמה בתור, של הוצאת פינקסי-חבר ותשלום מסי-חבר — אותם החדרים הפכו בימים ההם למשרד גיוס צבאי, שהזכיר את משרדי הגיוס בארצות אירופיות בשילהי קיץ, כשהטירונים החדשים נקראים לשירות בצבא...

בחדרים, בפרוודורים — תנועה בלתי פוסקת של צעירים, שרוצים להתקבל להגנה. הצעירים באים למשרד — כשהם נושאים את מזוודותיהם וילקוטיהם, מוכנים לדרך... פעמים עמדו בתור, וה"היצע" היה מרובה על ה"ביקוש", כי רבים מאוד היו אלה שרצו לצאת למשמר, להרגיש שהם עושים משהו להגנת אחיהם, בימים שחורים ורוויי-דם יהודי אלה... כאן, במשרד, נערכת ההרשמה לפי המקומות. "הנה יש דרישה בעקרון ל-5 אנשים". "הנה קרית-שמואל, בקצה הדרומי של ההתיישבות היהודית, מזמינה שומרים"... אלה שטרם זכו להתקבל מביטים בקנאה על המאושרים מהם, שכבר עמסו את ילקוטיהם על שכמם

ומתכוננים לדרך... נפרדים זה מזה בשמחה ובחיוך, כאילו כולם בטוחים שעוד יתראו בזמן מן הזמנים".*

ממתולה בצפון, עד קרית-שמואל בדרום נמצאו אותה שנה 442 נוטרים רשמיים, חברי הסתדרות העובדים הלאומית, מלבד מאות בית"רים, חברי ה.ע.ל., שנמצאו בשמירה אזרחית בכל חלקי הארץ. רבע ממספר הנוטרים בארץ בא משורות העובדים הלאומיים, והם עמדו על המשמר בסכנה מתמדת גם במקומות שבהם לא הורשו חבריהם לעבוד בגלל היותם עובדים לאומיים.

כיבוש העבודה במשרפות מקוה-ישראל

עם החרפת המשבר הכלכלי החריפו מחדש היחסים עם ההסתדרות השמאלית, בעיקר בתל-אביב, בה רבה היתה האבטלה. למרות ההסכם שנחתם על-ידי העיריה ושתי הסתדרויות הפועלים בראשית שנות השלושים בדבר הקצבת 11 אחוז מכלל העבודה בעיר להסתדרות העובדים הלאומית, לא נשמר הסכם זה, ובעבודות הציבוריות שבוצעו בעיר על-ידי גורמים שונים, קופת חלקו של העובד הלאומי, והנהלת ה.ע.ל. נאלצה להיאבק רבות, כדי למנוע מחבריה קיפוחים ואפליות.

עם זאת דרשה ה.ע.ל. לשנות את האחוז שנקבע לה עוד בתקופת אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר, כאשר מספר העובדים הלאומיים בתל-אביב לא עלה על אלף איש. במכתב מחודש מאי 1936, ששלחה מועצת ה.ע.ל. בתל-אביב ל"גוש האזרחי" בעיריה, קבעה כי מספר חבריה בתל-אביב הגיע לכדי 25 אחוז מכלל העובדים בעיר; בהתאם לכך דרשה לשנות את מכסה העבודה שהוקצה לחברי ה.ע.ל.

עם זאת החלה ה.ע.ל. בכיבוש עבודה, בשטחים שעד אז היו נתונים בידי פועלים ערבים, כגון במשרפות הזבל של עיריית תל-אביב שבסביבות מקוה-ישראל, בהן הועסקו עשרות פועלים ערבים, בשעה שבתל-אביב התהלכו המוני מובטלים יהודים.

ביום 28 באפריל 1936 שלח סניף ה.ע.ל. בתל-אביב את המכתב הבא לעיריה:

„אדונים נכבדים מאוד,

הננו מתכבדים בזה להביא לתשומת-לבכם את העובדה, כי בערמות האשפה שעלי-ד

מקוה-ישראל עסוקים עשרות פועלים ערבים ואף לא פועל עברי אחד.

אין ספק כי כבוד הנהלת העיריה תסכים לכך שהגיע הזמן להחליף את הפועלים הללו

בעברים. בפרט כעת, לאחר מאורעות-הדמים ביפו ולואר העובדה, כי עשרות ומאות רבות

של עובדים ערבים נתונים במצב של חוסר עבודה גמור.

הננו מקווים, שכב' הנהלת העיריה תדון באופן מידי בהערתנו זו ותקבל את החלטתה

להחליף את הפועלים הערבים בעברים, והננו מתכבדים להודיע, כי הסתדרותנו מוכנה להעמיד

לרשות הנהלת העיריה את הפועלים הדרושים לכך".

* „גלעד", תרצ"ז, בעריכת י.ה. ייבין.

בימי שפע לא הלכו יהודים לעבודות נקיון, הם לא נזקקו לכך. היתה להם עבודה אחרת, מכניסה יותר. כן סברו כי ישנם שטחים בחיי המעשה שמוטב להשאירם לנכרים, ערביי יפו דאגו לכך שת"א תהיה נקיה, והם קיבלו שכרם על כך, גם כאשר יפו הפכה לעיר מרצחים ועשרות יהודים נהרגו ונפצעו בה. פרברי תל־אביב הסמוכים ליפו נשדדו ונהרסו, אולם מעבר לפרברים אלה עבדו ערבים, ביניהם מרצחים, בשביל יהודי תל־אביב. הסתדרות העובדים הלאומית ביקשה לעקור תופעה זו מחיי היישוב היהודי.

הנהלת עיריית תל־אביב התייחסה בחיוב להצעה, ואחרי חודש ימים נתקבלה תשובתה: „מן הצורך לחכות לזמן המתאים לשינוי הרצוי, כי כפי שבררנו עם אנשים מוסמכים עלול השינוי להביא לידי תוצאות בלתי־רצויות בהחלט“.

ביום 15 ביוני 1936 התקיימה אסיפה כללית של פועלי הנקיון בתל־אביב ובה נמסר כי העירייה החליטה להעביר את העבודה במשרפות האשפה במקוה־ישראל לידיים עבריות. אולם הודגש כי עבודה זו דורשת אומץ־לב מיוחד, משום שהגישה למשרפות נמצאת באיזור ערבי מסוכן. דרושים היו מתנדבים לכיבוש העבודה באיזור זה.

והמתנדב נמצא — העובד הלאומי יוסף ולקר קם והודיע על נכונותו לצאת לעבודה במשרפות מקוה־ישראל. אחריו קמו עוד שלושה פועלים. למחרת יצאה חוליה של עובדים לאומיים לעבודה. שטח עבודה נוסף נכבש מידיים זרות ובמשך הזמן מצאו עשרות פועלים לאומיים את פרנסתם במשרפות מקוה־ישראל.

כיבוש העבודה במשרפות מקוה־ישראל, 1936

התפתחות ה.ע.ל. בימי המשבר

המצוקה יצרה את רוח ההתנדבות ואת האחווה בין החברים. הפועל המובטל שבא לחדירים הדלים של לשכת־העבודה בהסתדרות העובדים הלאומית לא יכול היה לצפות לסיוע ולתמיכה כלכלית רבה, אבל הוא מצא לב־אחים רגיש שהבין למצוקתו וניסה

לבוא לעזרתו. כאילו מעצמה נוצרה משפחה מאוחדת ומלוכדת של עובדים לאומיים, שיצרה סביבה מעגל של אחווה ודאגה משותפת. הנהלת ה.ע.ל. השכילה ליצור יחס בלתי-אמצעי בין המנגנון לבין הפועלים הנזקקים לו. ועדות התור, שהיו מורכבות מנציגי ציבור העובדים, שמרו על חלוקה-צודקת של מקורות הפרנסה וחברי ההנהלה עמלו יומם ולילה ונאבקו על כל יום-עבודה נוסף כדי להקל, ולו גם במקצת, על מוצקת האבטלה.

חברים חדשים נוספו להסתדרות העובדים הלאומית דווקא בימי המשבר, ביניהם רבים שנתנסו ביחס הקשוח והנוקשה של מנגנון ההסתדרות השמאלית כי אכן נפגע משהו בעמקי לבו של המובטל, כאשר הוא התייצב לפני הפקיד המדושן והשבע במשרדים המפוארים של ההסתדרות השמאלית. חיץ קם בינו לבין איש המנגנון המארכסיסטי, ועתון „במפנה“ של הפראקציה הקיצונית בהסתדרות השמאלית התריע על תופעה זו. בגליונו מ-1 באוגוסט 1936, במאמר תחת הכותרת „משהו נחרב בהסתדרות“ כתב:

„ואני נרתעתי בפני עובדה אחרת, אשר מגלה את כל עצם הסכנה. במו עיני ראיתי חברים נאמנים של ההסתדרות, אשר נלחמו שנים רבות למען התפתחותה והתבצרותה, נכנסו חפזי ראש, כשהם נמקים במצב של חוסר-עבודה אל משרד ההסתדרות העובדים הלאומית של „הרוויזיוניסטים“ וחתמו על דקלארציות. חברים נאמנים של ההסתדרות מרכינים ראש לפני האויב המסוכן ביותר, על-מנת לקבל יום-עבודה ופתקים למשפחתם. ההסתדרות, משקלה האירגוני יורד ורופף, השפעתה בשוק-העבודה מצטמצמת ומתכווצת. ואל תשתוממו אם ביום בהיר אחד יוודע לנו, כי 75% מן העבודה עברו לרשות ההסתדרויות הצהובות. נתפוררת עמדת ההסתדרות בשוק העבודה בתל-אביב וכו'. כוחות פועלים טובים הולכים ועוזבים את המערכה“.

ולעומת זאת נאמר באחד מכרוזי ההסתדרות העובדים הלאומית, כאשר שוב החמיר יחסי-העבודה ביישוב והשמאל החל מחדש להתנקש בעובד הלאומי:

„נוכח דמוראליזציה גוברת בשמאל והתמרמרות החברים בו, שונה המצב בה.ע.ל. האירגון של העובד הלאומי גבר. מצב העבודה בתוכו טוב יותר מאשר בימי הגיאות. המצב האירגוני — אפקטיווי ומשביע-רצון. הפקידות — רעבה וישרה. חלוקת-העבודה הוגנת ומבוססת על יסוד של שיטה. יש מוסר חברתי. יש דאגה וסבל-משותף, אין מנצלים ומנוצלים בתוך המחנה גופא. יש לב בשר לצרת האח העובד. יש דאגה מתמדת לגורל החבר, למרות חוסר האמצעים והסיוע. ויש אידאיה ודרך לאומית. הכרה ברורה וכיוון לאומי בריא, בלתי מעורפל ומוצק — — —“

סבלו של האח המובטל יצרה מקורות נפשיים חדשים לפעולה אירגונית מתמדת, על-מנת למצוא תעסוקה ולשמור על זכויותיו של העובד הלאומי במקומות העבודה השונים, אם בבניה, אם בתעשייה ואם בחקלאות.

גורם נוסף, אשר קירב את ציבור הפועלים בארץ להסתדרות העובדים הלאומית היה המשבר המדיני.

למרות סגירת שער-העליה בפני העולה הבית-ריזי ולמרות הלחץ הבלתי-פוסק על

התנועה הלאומית בארץ, היתה אזנו של הפועל היהודי קשובה למתרחש סביבו. הוא ידע כי המשבר הכלכלי מקורו בגורמים מדיניים, בכשלון המדיניות הציונית הרשמית. הוא ידע כי ההגמוניה השמאלית בציונות הוליקה את העם מדחי אל דחי, ממאורעות־דמים למאורעות־דמים. וכמו אחרי פרעות תרפ"ט נתעוררה בציבור העברי אהדה גוברת והולכת לתנועה הלאומית, שחזתה מראש את האסונות הבטחוניים והמדיניים, והצביעה על דרך אלטרנאטיבית ברורה, לשינוי קו המדיניות הציונית.

בארץ נשפך דם יהודי, נוכח הבלגה מוצהרת של מוסדות היישוב הרשמיים. השקפות מוסריות מסולפות על תורת המלחמה וההגנה, המבוססות על פאציפיזם בלתי־מציאותי הן שקבעו את דרכי ההתגוננות של היישוב היהודי מפני הגל הרצחני של הכנופיות הערביות. ה"הבלגה" היוותה לא רק סיסמה, אלא תורת־חיים. והמרצחים הערבים ביצעו את מזימות־הדם מבלי לחשוש לתגובה מצד האוכלוסיה היהודית. הם יכלו להיערך להתקפות־רצח, מבלי לחשוש לחדירת יד עברית לוחמת למשכנותיהם. המלחמה היתה חד־צדדית. היישוב היהודי ציפה לכידון הבריטי, שיגן עליו, והתעלם מגילויי הבוגדות הבריטית בשנות הדמים הקודמות. תורת המלחמה היתה זרה לרוחם של מנהיגי הציונות הרשמית, הם בחלו בתורה זו גם כאשר ליישוב היהודי צפוי היה גורל של כליון והשמדה.

התנועה הלאומית התריעה נגד הקו הפייסני של המנהיגים הרשמיים ונגד ה"הבלגה" הרת־האסון של היישוב היהודי. היא קראה את היישוב למלחמת־תנופה בטרור הערבי ולמדיניות תקיפה כלפי השלטון הבריטי. 450 אלף יהודי ארץ־ישראל באותו זמן יכלו בנקל לשחק את הזרוע הרצחנית של הכנופיות הערביות. אולם בראש היישוב היהודי עמדו מנהיגים סוציאליסטיים שהתבשמו מחזיונות פאציפיסטיים כוזבים. הם הניחו לטרור הערבי לגבור וציפו שבריטניה תעניק להם פרס עבור הבלגתם.

הפועל היהודי בארץ שמע את קריאות האזעקה של התנועה הלאומית והן נקלטו במוחו ובלבו. שוב עלה בקרב המוני העם בארץ גל אהדה לזאב ז'בוטינסקי ולתלמידיו, ואהדה זו מצאה את ביטוייה גם בהתפתחותה והרחבתה של הסתדרות העובדים הלאומית.

השמאל מחדש את הטרור בתל־אביב

אהדה הגוברת והולכת בציבור היהודי בארץ לתנועה הלאומית, בצד המצוקה הכלכלית החמורה שפקדה את המוני הפועלים, עוררו מחדש את השמאל למלחמת־תנופה עקובה מדם בעובדים הלאומיים. ההסכם שנחתם בזמנו בין ז'בוטינסקי ובן־גוריון למניעת מעשי אלימות — לא הופר עוד על־ידי מנהיגי השמאל, וכדי להפנות את תשומת־לב המוני המובטלים מן הגורמים האמיתיים למצוקתם, החלו מחדש להסית בשופרות התעמולה שלהם נגד הפועלים הלאומיים, "המורידים מחירי העבודה ומתנכלים למעמד הפועלים". סיכסוכי־עבודה מבויימים פרצו במקומות שונים בארץ, ובעיקר בתל־אביב בה הצליחה הסתדרות העובדים הלאומית לצבור כוח והשפעה.

בינואר 1937 פרץ סיכסוך בבנין האחים דוד בתל-אביב. אחד הקבלנים התקשר עם הנהלת ה.ע.ל. לביצוע הקמת בנין והזמין מספר פועלים לעבודה. ההסתדרות השמאלית הציבה משמרת של מובטלים ובידיהם שלט: „כאן הוכרזה שביתה“.

בבנין האחים דוד לא הועסקו פועלי השמאל וההסתדרות השמאלית לא יכלה להכריז שביתה במקום שאנשיה לא נמצאו, אבל היא עשתה זאת בנוקטה באמצעי אלימות ועליידי התנפלויות של המוני מובטלים מוסתים על מתי-המעט הפועלים שעבדו בבנין. גם התירוצי להתנפלויות נמצאו: השמאל טען כי הקבלן היה בזמנו קשור עם פועליו, וניתק קשרים אלה, כדי להשיג פועלים זולים יותר מהסתדרות העובדים הלאומית.

בהודעות ובכרוזי ה.ע.ל. בתל-אביב הוכחשו בכל תוקף הדיבות של השמאל: „אין כאן לא שביתה ולא השבתה“ — הודיע מזכיר מועצת סניף ה.ע.ל. בתל-אביב א. שוסטק במסיבת עיתונאים — „הקבלן בא לה.ע.ל. לקבל פועלים לעבודות בנין ולא היה קשור עם ההסתדרות השמאלית. השמאל זקוק כרגע לסיכסוכי-דמים, כשם שהיה זקוק לעלילת-הדם, כי המרירות בין חבריו קשה מנשוא.“

ה.ע.ל. עדיין עומדת על ההסכם שנחתם בין ז'בוטינסקי ובן-גוריון, הסכם שחשיבותו גדולה בימי מצוקה כלכלית, יותר מאשר בימי השובע של הפרוספריטי. אולם השמאל המשיך במסע-הדמים; פועלים לאומיים הוכו ברחובות תל-אביב, קבלנים שהעניזו להתקשר עם פועלים לאומיים נפצעו ונזקקו לטיפול-רפואי, ושעה שהיישוב היהודי ליווה יום-יום את קרבנותיו שנפלו מידי מרצחים ערבים, השתוללה יד-פורעת בעיר תל-אביב. „בפרוע פרעות בישראל“ — זעקו כרוזי הסתדרות העובדים הלאומית בארץ, והכוונה היתה, הפעם, לפרעות של השמאל בפועלים לאומיים.

שבועות אחדים נמשכה ההשתוללות סביב בנין האחים דוד. התערבות העירייה לא הועילה. נציג השמאל בעירייה השיב על הקריאות להפסקת מעשי-אלימות, כי הוא שותף לקריאה זו, בתנאי ש„יחד עם הפסקת מעשי האלימות תיפסק העבודה בבנין“. הוא הצדיק את שפיכת-דם של הפועלים הלאומיים, בטענה שאין ההסתדרות יכולה לשלוט על חבריה. ואפילו עתון „הארץ“, שגילה לא אחת את יחסו העויין לעובד הלאומי, קבע: „אין כאן סיכסוך כלכלי רגיל בין פועלים לנותני-עבודה, אין כאן מלחמה של פועלים

לתיקון מצבם, אין כאן ענין של שביתה או השבתה לשם עניינים כלכליים מוצדקים.

הסיכסוך הוא פוליטי, גורמיו הם סימפאטיות ואנטיפאטיות פוליטיות. הטענות האלה

נגד המונופולין של הסתדרות העובדים (השמאלית — י.א.) נכונות מצד עצמן“.

ואילו עתון „הבקר“ גילה את מקור הרוגו של השמאל: קבוצה של קבלנים עם פועליהם עזבו את השמאל והצטרפו להסתדרות העובדים הלאומית. הצטרפותם של הקבלנים והפועלים לה.ע.ל. לא היתה קשורה דווקא בבנין האחים דוד, אבל הרוגו היה רב והתגובה לא אחרה לבוא — הטלת אימים על פועלים לאומיים ועל קבלנים המעסיקים פועלים אלה.

רק לאחר כארבעה חדשי טירור, בהם נגרם נזק רב ברכוש ודם רב נשפך עליידי פועלים מוסתים, נמסר הענין לבוררות-יחיד, תחילה של ש. רפפורט ואח"כ של ד.צ. פנקס.

הבורר סירב להורות על הפסקת העבודה עד לגמר הבוררות, והעבודה נמשכה ונסתיימה בלי שהוצא פסק־דין.

הסיכסוך בבנין האחים דוד לא היה יחיד באותו זמן. שורת ההתנגשויות בפועלים הלאומיים בבנין ובחרושת היתה ארוכה. מאפית „דגניה” שהעיוה להעסיק פועלים לאומיים הפכה לזירת התגוששות. הוצבו בה משמרות ושוב נשפך דם עובדים לאומיים. קבוצת מובילי זיפזיף, חברי ה.ע.ל., עמדה במערכה כבדה נגד המוני חברי השמאל, בסביבה ערבית מסוכנת ורק בנס לא נסתיימה מערכה זו בקרבנות בנפש. סיכסוכי־דמים פרצו בבניני מלון „הס”, מלון „בריסטול” ובבנינים רבים אחרים שהועסקו בהם חברי הסתדרות העובדים הלאומית.

פועלים לאומיים בנמל חיפה, 1936

המערכה התפשטה גם למקומות אחרים בארץ. בחיפה נאבק העובד הלאומי על זכותו לעבוד בנמל, מאבק שנשא פרי. אותו זמן החריו יחסי־העבודה במושבה הקיצונית שבגליל המערבי, בנהריה, אשר הוקמה בזיעת־אפם של חלוצים בית־רים. בגלילי־דעת שפירסמה הסתדרות העובדים הלאומית בנהריה, מסופר על המצוקה

הרבה שמצאה את פועליה הראשונים של נהריה בימי ייסודה ועל הנסיונות לנשל את הפועל הלאומי מעבודה במושבה, לאחר שנסתיימו שנות הפרוספריטי:

„אין לתאר את המוצאות את החברים בימים הראשונים לבואם. החברים עבדו בתנאים חלוציים, מתוך חוסר מים נקיים, דירה מתאימה, אספקה מסודרת, צרכי קשר נוחים וכו'". אך לא באו אף פעם בטענות כלפי מי שהוא, ומתוך שאיפה להרחבת גבולות הארץ צפונה המשיכו בעבודתם החלוצית. יחסים אידיאליים שררו בינם לבין מנהלי-העבודה, לרבות המתיישבים. אולם, עם החלשת הפרוספריטי בעיר החלה חדירה למקום של פועלי הבנין ואלו החלו חותרים תחת קיומם של הראשונים. צעד אחר צעד, תוך השתמשות בכל מיני אמצעים של לחץ וכפייה ועלידי השפעה של „כוחם" בחיפה ועלידי איומים הוציאו את חברי הסתדרות העובדים הלאומית מכל עבודות הבנין במקום, ולאילו נשארה לפליטה העבודה והקלאית ועליה התבססו רוב החברים. אך בזה לא השביעו את תיאבונם, אשר הלך וגדל. לפני חדשיים החלה הסתה פרועה ומוגברת בקרב המתיישבים, ולמרות מצב העבודה הגרוע אשר החברים משתי ההסתדרויות סובלים מכך, החליטו מנהלי השמאל להביא למקום קבוצה, בכדי להוציא אף את העבודה החקלאית מידי חברי הסתדרות העובדים הלאומית. הקבוצה הזאת ניגשה לחרוש במקום שרגילים היו לחרוש חברי האירגון החקלאי הלאומי ואשר לשם כך נקנו בהמות שהן כרגע מובטלות.

חברי ה.ע.ל. ניסו על-ידי משמרת שקטה למנוע מחברי הקבוצה מלעבוד, ואמנם נענו להם חברי הקבוצה ויום אחד עבר בשקט. כתוצאה מהמקרה הנ"ל נתכנסו המוסדות המקומיים, הנהלת החברה וועד הקואופרציה לשיבה אשר בה דנו על מסירת מפתח על חלוקת-העבודה בעתיד.

בינתיים הוכרו על סטאטוס-קוו. על חברי ה.ע.ל. נאסר להמשיך בעבודה, אולם הוצאת פסק-הדין נתעכבה וחברי הקבוצה (השמאלית — י.א.) הפרו את הסטאטוס-קוו ויצאו לחרוש חריש דמונסטראטיווי ופרובוקאטיווי. חברי הקבוצה הכינו מבעוד מועד קבוצות המוכנות להתקפה ולעשות כלה ב„ברית-ניקים". החלו מכים ופוצעים את חברי האירגון אשר הגנו על זכותם ללחם הנקנה בזיעת-אפים.

„הקרב" נמשך שלוש שעות רצופות, עד אשר נקראה המשטרה מעכו והפסיקה את התגרה והחריש נפסק. לאחר פגיעתם האכזרית של אנשי השמאל בחברי ה.ע.ל. החלו להשתמש בנשק השני שלהם הידוע מכבר, המלשינות, דבר שהביא למאסרם של 6 מחברי ה.ע.ל., אשר שוחררו בערבותו של ד"ר סוסקין.

מייד לאחר מעשה זה התכנסו המוסדות, באמצעות ועדת ההתערבות, שהודיעה על מפתח-העבודה בכל עבודות המוסדות. הם קבעו 48% מכל העבודה לחברי ה.ע.ל., 41% לשמאל ו-11% לבלתי-מפלגתיים. למרות העוול שנגרם על-ידי פסק דין זה חתמו חברינו על פסק-הדין וקיבלו את גור הדין.

השמאל דחה את ההסכם והתגרות עלולות היו להתחדש, אולם בסופו של דבר הסתדרה חלוקת העבודה גם בנהריה, עם הסדר יחסי-עבודה מקומיים ברוב חלקי הארץ.

סיכסוך חמור פרץ באוקטובר 1936 בירושלים, שעה ש„הדסה“ החלה בבנין בית־החולים המרכזי על הרי־הצופים. יחסה העויין של הנהלת „הדסה“ לעובד הלאומי בא לידי ביטוי בהזדמנויות שונות, גם כאשר המדובר היה בהסדר ענייני האישפוז של חברי אירגון עובדי הצה״ר ובית״ר, ואחר־כך של חברי קופת חולים לעובדים לאומיים. מנגנון „הדסה“ בארץ שהיה נתון בידי פקידות שמאלית הצר את צעדיה של ה.ע.ל. גם בענייני בריאות וטבעי היה בעיניו לשלול מן העובד הלאומי את הזכות לעבודה, במפעל שמומן בכספי נשי „הדסה“ בארצות־הברית.

נציגי ה.ע.ל. בירושלים ניהלו משא־ומתן מייגע עם מנהל „הדסה“ באותו זמן. ד״ר יסקי ו״ל, אולם הוא הסביר כי העבודה נמסרה חלק כחלק לקבלן פרטי ולמרכז הקבלני של השמאל. לדעתו צריכים היו חברי ה.ע.ל. לפנות לקבלן הפרטי בבקשה שיקבלם לעבודה. הנהלת ה.ע.ל. טענה לעומת זאת שעל הנהלת „הדסה“ להבטיח את זכותו של העובד הלאומי בעבודה, עם חתימת חוזה הקבלנות. עם זאת פנתה ה.ע.ל. גם לקבלן הפרטי, אך זה השיב כי „ברור לו שהעובד הלאומי צודק בדרישותיו, אך חשבונו אינו חשבון של מצפון, אלא חשבון מסחרי גרידא, כל דאלים גבר“, ועם החזק ילך.

ביום 6 באוקטובר 1936 יצאו למקום העבודה מספר חברי ה.ע.ל., ביניהם חברי אירגון העובדים הציונים הכלליים וחברי „הפועל המזרחי המקורי“, שהצטרפו להסתדרות העובדים הלאומית, והם נתקלו בכוח עדיף של אנשי השמאל ו„הפועל המזרחי“ — פרצה תגרה והווצקה משטרה.

שוב נפגשו נציגי ה.ע.ל. עם מנהל „הדסה“, אך זה התרה בהם כי לא יימנע מלהזמין „גדודי צבא“ נגד משמרות העובדים הלאומיים.

המאבק על זכות העבודה ב„הדסה“ הועבר גם לארצות־הברית ובמברק שנשלח מאת הוועד למען העובד הלאומי, שבראשו עמד י. דה־האז, להסתדרות העובדים הלאומית בארץ־ישראל נאמר:

„תמיכתנו לדרישתכם הצודקת בירושלים וברכת החלמה לפצועים. פנינו ל„הדסה“

באמריקה. תלחי לאנשי ירושלים“.

נימוקיו של ד״ר יסקי נגד קבלת עובדים לאומיים היו שמוסד כ„הדסה“ חייב לקבל פועלים מאירגוני עובדים המכירים בהסתדרות הציונית. הוא הציע לקבל מה.ע.ל. רשימה של פועלים מובטלים, על־מנת להזמין אישית לעבודה. רשימה זו סופקה לו, אך הפועלים לא הוזמנו. שוב נערכו הפגנות במקום העבודה, הווצקה משטרה שאסרה שלושה פועלים לאומיים. אבל מאסרים אלה לא השפיעו על הנאבקים לזכות עבודה, וההפגנות ליד מקום העבודה נמשכו.

ההפגנות הסוערות והלחץ הציבורי בארצות־הברית השפיעו על הנהלת „הדסה“ בארץ לשנות את עמדתה כלפי העובד הלאומי ובגילוי־דעת שפירסמה, הדגישה כי היא עומדת „מעל למפלגות“ וכי היא „מכירה בצורך של חלוקת־עבודה צודקת בין כל אירגוני

העובדים". לשם כך ניסתה להשפיע על ההסתדרות השמאלית בירושלים שתסכים להקצבת חלק פעוט מן העבודה בבית-החולים לה.ע.ל. אבל השמאל בבירה נקט בעמדה בלתי-פשרנית; הוא ראה את עצמו כבעל הזכות וכבעל החזקה על העבודה ב"הדסה". בטאון עובדי הבנין של ההסתדרות השמאלית, "דבר פועלי הבנין", כתב:

"הנהלת 'הדסה' באמת ובהלח ומציעה לנו להכניסם (את העובדים הלאומיים — י.א.) לעבודה, ללמדם לעבוד — — — אבל הפועל הירושלמי מלומד הגסיון המר יודע את מצימת האנשים האלה, ולא יתן לכוח ההורס הזה להופיע שוב — — — ועד האגודה מתנגד לכל סידור שהוא עם הסתדרות העובדים הלאומית, בלקחו בחשבון את כל הנימוקים לכך: הכרה מעשית בקיומה בתור הסתדרות, קביעת פריצונם לבנינים אחרים — — —".

סיכסוך "הדסה" הגיע לדיון במוסדות היישוב, ובישיבה משותפת של הסוכנות, הוועד הלאומי, ההסתדרות השמאלית, הקבלנים ו"הדסה" שהתקיימה בדצמבר 1936 הוחלט להיענות לחלק מתביעותיהם של העובדים הלאומיים. 3 אחוזים מן העבודה בבנין בית-החולים נמסרו לפועלי ה.ע.ל.

שיתוף-הפעולה בין מפא"י והחוגים "האזרחיים"

בזמן שהשמאל לחם על זכות המונופולין שלו בשוק-העבודה, חדרה ההכרה בקרב אירגוני העובדים האחרים שיש צורך בליכוד פנימי ביניהם, כדי לעמוד מול מזימות ההשתלטות של ההסתדרות הסוציאליסטית. שיתוף-הפעולה בין אירגוני הפועלים הלא-מארכסיסטיים גבר, דווקא בשעה שהחוגים "האזרחיים" החלו להתקרב למפא"י ולשתף אתה פעולה בשטחים שונים.

הקו המדיני הפייסני של מפא"י מצא תמיכה בצמרת חוגי האיכרים והתעשיינים. מנהיגי האיכרים, משה סמילנסקי, אשר בשנים קודמות נחשב לאחד המתנגדים החריפים של השמאל, שינה את טעמו. הוא החל להתקרב לשמאל. גם בקרב התעשיינים נמצאו תומכים בקו המדיני של מפא"י, וכאילו נוצרה הבנה בין בעלי-ההון לבין המפלגה הסוציאליסטית שהשתלטה על התנועה הציונית. מצד אחד השתדל השמאל למנוע התנגשויות בין פועלים לבין בעלי-הון, על רקע של בעיות סוציאליות ומצד שני קירב את המנהיגים "האזרחיים", כדי ליצור בסיס רחב יותר לשלטונם. מנהיגים "אזרחיים" אלה שימשו בדרך-כלל צינורות, דרכם הועברו המגביות הפנימיות ביישוב אל הסקטור ההסתדרותי. מצב החירום ביישוב חייב אחריות לאומית משותפת, ו"אחריות" זו מצאה את ביטוייה בשיתוף החוגים "האזרחיים" במגביות ובשטחי-פעולה אחרים, שלא היה בהם כדי לפגוע בהגמוניה של השמאל.

חוד המלחמה של המפלגה הסוציאליסטית הופנה כולו כלפי התנועה הלאומית, אשר דרכה המדינית הועלתה כאלטרנאטיבה לקו הפייסני של ההנהגה הרשמית. בקיץ שנת 1937 חל פילוג ב"הגנה הלאומית", או כפי שכבר נקראה אז האירגון הצבאי הלאומי. החוגים "האזרחיים" פרשו מאירגון זה והצטרפו ל"הגנה" של ההסתדרות

השמאלית, אשר הועמדה תחת מרות הסוכנות היהודית. רוב החיילים שנשארו באירגון הצבאי הלאומי השתייכו לתנועה הלאומית. נוצר, איפוא, חיץ מבדיל בין חוגי „האזרחים” לבין התנועה הלאומית גם בשטח הבטחוני. השמאל השתלט על החוגים „האזרחיים” שהצטרפו ל„הגנה”, ואילו האירגון הצבאי הלאומי נשאר בתחום ההשפעה של המפלגה הרוויזיוניסטית.

פרישתם של החוגים „האזרחיים” מן „ההגנה הלאומית” השאירה אחריה משקע של מרירות ופגעה לא מעט ביחסים ההדוקים שהיו קיימים קודם לכן בינם לבין התנועה הלאומית, בעיקר בעירית תל-אביב, בה היה קיים „גוש אזרחי”.

אולם דווקא בתקופה שבה התרופפו יחסי התנועה הלאומית עם „האזרחים” נוצר שיתוף-פעולה בין העובד הלאומי לבין אירגוני הפועלים הלא-מארכסיסטיים בשטח העבודה. צמיחתם של אירגוני פועלים אלה אופשרה במידה רבה, תודות למלחמתה של תנועת העבודה הלאומית בעד חופש ההתארגנות של הפועל העברי. ומשהוקמו אירגונים אלה התייצבו בחזית משותפת עם הסתדרות העובדים הלאומית, נגד שאיפות-המונופולין של ההסתדרות השמאלית. ברור היה גם להם כי רק במאבק משותף יוכלו לעמוד נגד כוחו של השמאל ומזימותיו.

הסכם ראשון בין אירגוני הפועלים הלא-שמאליים

ביום 20 ביולי 1936 נחתם הסכם בין הסניפים התל-אביביים של הסתדרות העובדים הלאומית, אירגון העובדים הציונים הכלליים, אירגון עובדים מזרחיים, הפועל המזרחי המקורי, מרכז בעלי-מלאכה ואירגון העובדים המדינתיים, בדבר הקמת גוש מאוחד שבשמו הרשמי נקרא „אחדות-היישוב”. מטרת ההסכם היתה פעולה משותפת כדי להחדיר את חברי האירגונים לתוך ענפי המשק והכלכלה ולהילחם במגמות ההשתלטות של השמאל.

בתקנון „אחדות-היישוב” נקבע:

המטרה: לאחד וללכד את כל האירגונים האזרחיים, הפוליטיים, הכלכליים והעדתיים

של היישוב לשם:

(1) עבודה משותפת ומאורגנת בכל העניינים המשותפים לאירגונים אלה.

(2) רכישת השפעה מתאימה לחוגים אלה במוסדות המוניציפאליים, היישוביים, הכלכליים, התרבותיים וכו’.

(3) שמירה על זכויות החוגים האלה בעליה, עבודה, התיישבות וכו’.

היה זה זמן קצר בלבד לפני שהחוגים „האזרחיים” הסגירו את הזרוע הבטחונית לידי השמאל, כאשר עדיין קיים היה שיתוף פעולה ביניהם לבין התנועה הלאומית בשטחים ציבוריים ומדיניים שונים. באותם ימים נוצר „גוש” עם תקנון שסעיפיו העיקריים קבעו:

1. „אחדות-היישוב” איננה מפלגה חדשה, אלא גוש (פדרציה) של המפלגות, ההסתדרויות

והאירגונים, אשר התאחדו לשם הגשמת המטרות הנ"ל, מבלי שיוותרו על קיומם העצמאי ועל עבודתם העצמאית לפי תכניותיהם המיוחדות.

2. על כל אירגון המשתייך ל"אחדות-היישוב" להביא כל שאלה ישובית כללית, לפני שיתפוס בה עמדה סופית, לדיון בהנהלת "אחדות-היישוב", אשר תברר אם אפשרית פעולה משותפת בשם כל הגוש בשאלה זו.

3. הנהלת "אחדות-היישוב" תפעל בשם כל הגוש, אם ההחלטה בשאלה הנדונה נתקבלה בלי התנגדות. במקרה של חילוקי-דיעות אין כופים את דעת הרוב על המיעוט.

התנועה הלאומית התייחסה בחיוב ל"גוש", ובמכתב לזאב ז'בוטינסקי נאמר כי התלכדותו של גוש זה בא בעקבות התגברותו של השמאל ביישוב, ומטרתו הראשונה תהיה לפעול במשותף לקראת הבחירות שעמדו להתקיים למוסדות היישוב.

ב"גוש" השתתפו נציגים של הצה"ר והסתדרות העובדים הלאומית. אולם עד מהרה נתברר כי תחום הפעולה של "אחדות-היישוב" הצטמצם במסגרת כלכלית ואירגונית, ואילו בשטחי מדיניות ובטחון הסתגלו הנהגות המפלגות "האזרחיות" למדיניות הרשמית של התנועה הציונית. גוש זה גם לא הצליח להטיל את השפעתו על החוגים הכלכליים ובעלי-ההון, בכל הנוגע לענייני תעסוקה. התעשיינים והאיכרים, אשר לכאורה היוו חלק אורגאני של "הגוש", העדיפו להעסיק פועלים מן ההסתדרות השמאלית, כדי למנוע תקלות וסיכסוכים במפעליהם.

אבל חלק אחד מן "הגוש", אירגוני הפועלים שבתוכו, מצאו שטח נרחב לעבודה משותפת. בפניהם עמדה המטרה: לכבוש מידי השמאל מקומות-תעסוקה ולמנוע מעצמם קיפוחים ואפליית. ואמנם הפעולה המשותפת של אירגוני הפועלים הלא-מארכסיסטיים הגבירה לא במעט את הכוח הלאומי ביישוב.

הפעולה הראשונה של "הגוש" נערכה בחודש אוגוסט 1936, ומטרתה היתה למנוע פיטורי עובדים מעיריית תל-אביב.

בעקבות המשבר הכלכלי חלו גרעונות בתקציב עיריית תל-אביב. הנהלת העירייה החליטה לקצץ במשכורות העובדים. הגוש השמאלי בעירייה דרש במקום זאת — פיטורי פקידים. הכוונה הברורה בהצעה אנטי-סוציאלית זו של השמאל היתה לטהר את העירייה מפקידים בלתי-רצויים לו.

בגילוי-דעת שעליו חתמו הסתדרות העובדים הלאומית, אירגון העובדים הציונים הכלליים, מרכז בעלי-מלאכה, אירגון העובדים המדינתיים והפועל המזרחי הוקעה מזימת השמאל, שעלולה היתה להוסיף מספר ניכר של מובטלים בעיר.

"לאירגונים החתומים מטה יש חשש מבוסס מאוד, שכל ההצעה, 'הפרוגרסיבית' בדבר פיטורין איננה אלא תכסיס בלתי-הוגן בהחלט בידי הגוש השמאלי שהוא נציגה של הסתדרות העובדים הכללית ושמגמתו היא: טיהור המנגנון העירוני מאלמנטים בלתי רצויים לו ולכיוונו. במלים אחרות: מעובדים שאינם כורעים בדרך לפני פקידי מועצת פועלי תל-אביב ויפוי."

אירגוני הפועלים התריעו גם נגד התכניות לקצץ במשכורות העובדים, ללא

התחשבות בדרגות. "הקיצוצים הם אסורים ומתנגדים תכלית ניגוד לכל יסודות המוסר החברתי" — נאמר עוד בגילוי־הדעת.

ואמנם המאבק המשותף הראשון של כל אירגוני הפועלים נשא פרי. העובדים לא פוטרו ושכרם לא קוצץ.

באותו זמן נעשה נסיון משותף להקים מפעל קואופראטיווי של שלושה אירגוני פועלים: הסתדרות העובדים הלאומית, אירגון העובדים הציונים הכלליים וחברי "המזרחי המקורי" שפרשו מן "המזרחי" בגלל התקרבותה למפא"י.

המפעל היה במחצבות האבן במגדל־צדק. בדרך כלל שלטו הערבים בענף האבן בארץ. הם היו המומחים במקצוע זה, גם במחצבות שנמצאו בבעלות יהודית. עם פרוץ "מאורעות" תרצ"ו שותקה העבודה במחצבות מגדל־צדק, כיוון שנמצאו בסביבה ערבית מסוכנת. ניתוק הקשרים המסחריים עם הסקטור הערבי גרם למחסור חמור באבן בארץ, ואירגוני ה.ע.ל. הציונים הכלליים ו"המזרחי המקורי" יזמו את חידוש העבודה במחצבות מגדל־צדק, על־ידי פועלים יהודים, שמוכנים היו לסכן את עצמם ולעבוד במחצבות בעלי המחצבות באו במו"מ עם הסתדרות העובדים הלאומית, וזו מצידה החליטה לשתף במפעל חשוב זה את שני אירגוני הפועלים האחרים. לאחר שהעובדים הלאומיים הפעילו את המחצבות תוך סכנת נפשות, התערב השמאל באמצעות "האיגוד למען תוצרת עברית" שבו שלט ובאמתלות שוא, לשמור, כביכול, על קדושת "האבן העברית", פסל האיגוד את תוצרת העובדים הלאומיים במגדל־צדק, אף כי התוצרת היתה על טהרת העבודה העברית. כוונת השמאל היתה לשמור על המונופולין בשיווק האבן, שהיא הומריסוד בתנועת הבניה. אולם אחרי מאבק ממושך נאלץ גם "האיגוד למען תוצרת עברית" להכיר בזכות העובדים הלאומיים לשווק את האבנים שחצבו.

כיבוש העבודה במגדל־צדק

הסיכסוך בנמל תל-אביב

ביום 19 במאי 1936 הוחל בהקמת נמל תל-אביב. אחרי שנמל יפו נסגר על-ידי הכנופיות הערביות לתנועת האוכלוסיה היהודית. זמן רב השתדלה עיריית תל-אביב בפני השלטונות הבריטיים לפתוח נמל בחוף המאוכלס יהודים, אולם הבריטים שמרו גם בענין זה על הקו המדיני שנגד כל יזמה לפיתוח היישוב העברי. מקורות הפרנסה הכרוכים בחיי עיר נמל נשמרו לתושבים הערבים ביפו בלבד. רק לאחר מאורעות-הדמים שפרצו באפריל 1936, כאשר נמנעה מן האוכלוסיה היהודית גישה לנמל יפו, הסכימו השלטונות הבריטיים להרשות הקמת נמל עברי בתל-אביב.

פועלים לאומיים בנמל תל-אביב, 1936

יום 19 במאי 1936 היה יום חג ליישוב העברי בארץ, שראה בהקמת נמל עברי נדבך נוסף בבנין המולדת. היתה הרגשה שעם ישראל צעד צעד נוסף לקראת עצמאותו הממלכתית. חוזי חזיונות ראו בעיני רוחם את העיר העברית הגדולה שוקקת חיי ספנים, כאחת מערי הנמל, וגברה האמונה, כי דרך נמל ת"א יעלו המוני בית ישראל מתפוצות הגולה. הפועלים הראשונים שהופיעו בנמל תל-אביב חגגו את חג היישוב כולו. הם היו חלוצים, נחשונים שקפצו אל גלי החוף, לפרוק אניות ולהטעינן. צילומיהם הופיעו בכל תפוצות הגולה, גרמו נחת-רוח להמוני היהודים, שראו לנגד עיניהם ים עברי, ספנים עברים וצי-סוחר עברי העושה את דרכו מחוף העיר העברית אל העולם הגדול. פריצת הדרך לים, היתה, איפוא, חוויה עמוקה להמוני העם היהודי. אבל גם כאן דאגה ההסתדרות השמאלית בראש וראשונה להבטיח את שלטונה על בנין הנמל ועל העבודות בו. השמחה היתה אמנם של עם ישראל כולו, אבל השמאל השתדל שהתועלת החמרית תוענק לחבריו בלבד.

„לא עלה על דעת מי שהוא שגם בעבודות הנמל יכניס מי שהוא פוליטיקה מפלגתית — נאמר בדו"ח הסתדרות העובדים הלאומית על העבודה בנמל תל-אביב — אולם, כנראה, לא כך חשבה מועצת פועלי תל-אביב ויפו של הסתדרות העובדים הסוציאליסטית. בימים הראשונים של העבודות על-יד הנמל התחכמו שליחי מפא"י להרכיב ועדת נמל, שבה לא

ניתן מקום לוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית — — מובן מאליו שהעבודות נמסרו למשרד-הקבלני הקואופראטיווי הסוציאליסטי, והתחילה פרשה של מאמצים בעירית תל-אביב. בוועד הנמל ואצל אנשים פרטיים בעלי השפעה — — —

בנמל תל-אביב הוקמה חברה „פריקה“, בה הובטח מקום לחברי השמאל בלבד. כאשר אירגונים לא-שמאליים באו בתביעות לעבודה בנמל, הציעו להם לשלוח „מועמדים“ לעבודה. על „מועמדים“ אלה היה לעבור „בחינות“, בה בשעה שפועלי השמאל שוחררו מכל „בחינה“.

התוצאה היתה שמתוך 264 ספנים, סוארים וסבלים, היו 251 — חברי ההסתדרות השמאלית, 4 — חברי ה.ע.ל. ו-9 — חברי אירגוני ספורט שונים. חדשים רבים נאבקה הנהלת הסתדרות העובדים הלאומית בתל-אביב להחדרת פועליה לנמל, לפחות בשיעור האהוזים שנקבע לה על ידי עיריית תל-אביב, והדברים הגיעו עד לבית-המשפט.

קבוצת עובדים לאומיים „הספן“, בעלת שתי סירות קיטור, ציפתה זמן רב ליום שחברה „פריקה“ תאפשר לה להיכנס לעבודה בנמל. יום זה לא בא. לא היתה לפניהם ברירה, אלא להיכנס עם סירותיהם לתחום הנמל, מבלי לבקש רשות מן הגורמים השמאליים ששלטו במקום. הם רצו לבוא במגע ישיר עם בעלי מטענים ליד האניות, על-מנת לבצע עבודות פריקה וטעינה. הוזמנה משטרה בריטית וחברי „הספן“ נעצרו. כך החלה פרשה של משפטים, שנתלוותה למאבק הממושך של העובדים הלאומיים לזכות עבודה בים.

קופת-חולים לעובדים לאומיים הקימה סניפה בנמל תל-אביב

כשנה חלפה, עד שהעובד הלאומי הקים את סניפו בנמל תל-אביב ופרץ לעצמו דרך לעבודה בים.

פ. רוטנברג מחדש המשאומתן להסכם בין ה.ע.ל. והשמאל

בתחילת שנת 1937, כאשר יחסי-העבודה ביישוב החמירו מחדש, תכננה חברת החשמל, בהנהלת פנחס רוטנברג ז"ל, הקמת תחנת כוח חדשה בתל-אביב, על-שם הלורד רידינג. היה ברור, כי אם לא תעשה הנהלת הסתדרות העובדים הלאומית מאמץ מיוחד להעסיק פועלים לאומיים במפעל רידינג, ישתלט השמאל על כל העבודה. בשיחות ראשונות עם רוטנברג בשאלה זו השיב, כי על שתי ההסתדרויות לבוא בינן לבין עצמן לידי הסכם בכל הנוגע לבעיות עבודה בבנין ובמפעלים ציבוריים.

שתי דיעות הועלו אז בה.ע.ל. ביחס למשאומתן ישיר עם השמאל. חלק מבין מנהיגיה טען כי לא יתכן שנותן-עבודה — ולו גם יהא זה פנחס רוטנברג — ישמש מתווך בין שתי הסתדרויות פועלים, ובעיקר בדבר הנוגע לעבודה במפעלו הוא. תיווך כזה — טענו מתנגדי המו"מ — עלול להיות תקדים מסוכן לגבי כל נותן-עבודה, אשר על תביעות הסתדרות העובדים הלאומית להעסיק את חבריה בעבודה, יפנה אותה למשאומתן ישיר עם השמאל. חלק זה בה.ע.ל. טען כי לפני כל מו"מ יש ללחוץ על רוטנברג שיעסיק פועלים לאומיים במפעלו, ולאחר שיוקם במקום ועד פועלים משותף, אפשר יהיה להתחיל במו"מ.

אבל הרוב בהסתדרות העובדים הלאומית לא ראה את פנחס רוטנברג כנותן-עבודה בלבד, וב-18 באפריל 1937 הודיע הוועד הפועל של ה.ע.ל. על הסכמתו למשאומתן ישיר עם ההסתדרות השמאלית. בו ביום התקיימה פגישה ראשונה בבית רוטנברג בנוכחות ד"ר א. אלטמן וע. ברון מצד ה.ע.ל. וד. רמז וז"ב. רפטור מצד השמאל. בשיחה זו הציעו נציגי ה.ע.ל. להקים לשכת-עבודה משותפת, שתטפל אך ורק בקבלת עבודה וחלוקתה, מבלי לנגוע בשאלות יחסי-עבודה בכללם. השמאל הסכים להצעה זאת ועל מועצות-הפועלים של שתי ההסתדרויות בתל-אביב הוטל לנסח את פרטי ההסכם.

למחרת היום כונס הוועד הפועל של ה.ע.ל. בהשתתפות ראשי התנועה הלאומית, לדיון על הצעת ההסכם. בישיבה השתתפו ע. ברון, פ. פייבל, י. שובל, א. שוסטק, ב. לובוצקי, י. גוריון, ד"ר מ. כהן, ד"ר א. אלטמן, א. הלפרן, ד. ליברמן, ע. ז'בוטינסקי וד"ר ב. אבניאל. היתה זו, איפוא, התייעצות מרכזית של כל מוסדות התנועה הלאומית בארץ.

ע. ברון הביא לפני האסיפה את שלוש ההצעות העיקריות שנוסחו בפגישה הראשונה עם השמאל:

- א. ליצור מקום, מעין כתובת, אליה יפנה נותן-עבודה על-מנת להזמין פועלים.
- ב. לקבוע מפתח שבהתאם לו תחולק העבודה בין אירגוני הפועלים.
- ג. אם יהיו סיכסוכים — לקבוע מי יהיה הפוסק בסיכסוכים אלה.

ד"ר אלטמן הסביר את הרקע למשאומתן עם השמאל:

„רוטנברג הטיל על עצמו שליחות היסטורית. הוא מתחיל בעבודה גדולה, והוא מעביר את העבודה עד שיושב הסכם בין ההסתדרויות. הוא מבקש למצוא דרך לחלוקת עבודה בין האירגונים. אני חושב שמהסכם זה אנו עלולים להרוויח. כי ישנו סיכוי שנקבל עמדה במפעלי רוטנברג ובמפעלי תעשייה אחרים. אין כאן כל ויתורים עקרוניים, מלבד ויתור מעשי בשטח חלוקת עבודה“.

א. שוסטק פיקפק בנכונות השמאל להסכם:

„חושש אני שהשמאל אינו מעוניין בהסכם, אלא מעמיד פנים כרוצה בו. עם זאת עלינו לקבל את הצעת ההסכם, כי היא עלולה להכניס את העובד הלאומי לענפי תעשייה שונים“.

ד"ר ב. אבניאל תמך אף הוא בהצעה מטעמים לאומיים ומעשיים:

„קבלת הצעת ההסכם תהיה לא רק פעולה לאומית, אלא שֶׁ-60 אחוז מחברי ההסתדרות השמאלית תלויים בשמאל רק בפרנסה. אם נקבל עבודה בתעשייה יגדל כוחנו ונהיה כוח משיכה בלתי־פוסק של עובדים להסתדרותנו. השאלה היא רק באיזה ובמפתח שייקבע“.

י. שובל פיקפק:

זמן רב עבר עד שנוצר קשר ממשי בין הסתדרות העובדים הלאומית לבין אירגוני הפועלים האחרים. הסכם עם השמאל עלול לגרום לכך שהאירגונים הקטנים יתבוללו בשמאל. „יש לתת היום תשובה חיובית, וליצור אפשרות שהשמאל יפוצץ את ההסכם“. י. גוריון התנגד להצעת ההסכם, מטעמים עקרוניים. השמאל הוא שדחה את הסכם ז'בוטינסקי—בן־גוריון. עתה הם מסכימים שוב למו"מ, „וארור היום בו יוכל השמאל להגיד לציבור היהודי כי עם ז'בוטינסקי אין אנו יכולים לבוא לידי הסכם, אבל עם אנשיו בארץ אנו מסתדרים יפה“. זאת ועוד, „לחמנו כל הזמן עבור הרעיון, שענייני עבודה בארץ שייכים ליישוב כולו ולא רק למעמד אחד. כעת אנו מוכנים להסכם עם השמאל בלי אלה הנגררים אחרינו“. והשמאל מעוניין בהסכם, כי עד כה עמדה הסתדרות העובדים הלאומית כחלוץ במלחמה נגד המונופולין של השמאל, וההסכם יביא להסתלקותם של החוגים, אוהדי הפועל הלאומי, מאהדתם. „עלינו לנהל את המו"מ מבלי לוותר על עמדתנו העקרונית, ואז יצטרך השמאל לדחות את ההסכם“.

ב. לובוצקי תמך בהסכם:

„אני חושב שטוב שהאזרחים שלנו ידעו שאנו מדברים עם השמאל על הסכם. כל מו"מ עם השמאל בדבר עבודה בלי מרות המוסדות הוא ריווח עבורנו“. גם ע. ז'בוטינסקי צידד בהסכם, כי ראה בו שבירת המונופולין של השמאל. ד. ליברמן התנגד לכל צעד, בלי להיוועץ תחילה עם זאב ז'בוטינסקי: „ההסכם חותר תחת כל קו פעולתו של ז'בוטינסקי. הוא רוצה ודורש הסכם כללי בכל ההיקף — והשמאל בחר בדרך אחרת, דרך של הסכמים חלקיים. תהיה לשכת עבודה משותפת ללא כל מרות, כי השמאל מקבל יותר מזה — הוא מקבל

לשכה־מעמדית. הוא מאשר בעזרתנו שענין חלוקת עבודה שייך לציבור הפועלים בלבד. אנו חוקים בארץ, לא רק בגלל הסימפאטיות לשקפותינו המדיניות, אלא גם בגלל השקפותינו הסוציאליות והשנאה והפחד מפני השמאל. אין לסמוך על חוגי הגוש האזרחי, אבל חוגים אלה עזרו לעובד הלאומי".

בסיומה של הישיבה הוחלט להודיע לרוטנברג על ההסכמה להיכנס במו"מ עם השמאל בענין שלושת הסעיפים שעליהם דובר בפגישה אצל רוטנברג.

עם זאת שיגר ד"ר אלטמן איגרת לזאב ז'בוטינסקי בה הסביר לו את עמדת התנועה הלאומית בארץ לגבי המשא־ומתן:

"אינני יודע מה יצא מכל הענין הזה — כתב ד"ר אלטמן — מפני שהשאלה העיקרית היא המפתח, וקשה להגיד אם בשטח זה יגיעו לידי הסכם. בכל אופן, למרות זה שישנם חברים אחדים החושבים את הסכמתנו לדון בתנאים המוצעים לויתור מצדנו, הרי אחרים — והם הרוב המכריע — מביטים על הדבר הזה, כעל סידור טכני בלבד, ובשטח טכני זה, שאינו מחייב אותנו בשום דבר, אנו רק יכולים להצליח באופן מעשי במידה גדולה מאוד — — — זהו נצחון בשטח של פרסטיג' וגם כיבוש עמדות ממשיות בשביל פועלינו. ויש עוד דבר: אם יצא משהו מענין זה, הרי יוצר מצב שבמקומות רבים שעד היום אנו בהם מוחרמים בהחלט ושבהם עובדים הרבה אנשים הקרובים לנו, אך הנאלצים בתנאים השוררים במקומות עבודה אלה להסתתר תחת מסווה של ההסתדרות השמאלית, נוכל עליידי הכנסת אנשים שלנו, להפסיק את חיי האנוסים של הרבה מאוהדינו. ישנה היום קבוצת אנשים בבית החרושת „גשר", שהיו בעבר מפא"ייים וכיום הגם צה"ריים. כל זמן שלנו, בתור פועלים, אין כל סטאטוס בבית־החרושת הזה, הרי אינם יכולים לגלות את פרצופם.

ישנה עוד פרובלימה אחת, לצערנו הרב המצב בארץ הוא כיום כזה שמחוץ לשמאל וה.ע.ל. ישנם עוד מספר אירגוני פועלים, כמו הציונים הכלליים, אגודת ישראל ועוד. ובמקרה שאנחנו לא נמצא דרך מעשית להסכם, יבוא הסכם בשטח חלוקת־עבודה בין השמאל ויתר האירגונים ודבר זה יהיה מאוד מסוכן בשבילנו — — —".

משא־ומתן ישיר עם השמאל

ביום 20 באפריל התקיימה בבית אהרן בקר, חבר מועצת סניף ההסתדרות השמאלית בתל־אביב, פגישה שניה בין נציגי ה.ע.ל. י. שובל ז"ל וא. שוסטק, לבין נציגי השמאל, צ. לבון (לוביאנקר) ומ. נמיר (נמירובסקי).

את המו"מ פתח צ. לבון שהעלה שלוש הצעות:

א. ייחחם הסכם מקביל בין הסתדרות העובדים הלאומית והשמאל, כדוגמת ההסכם שנחתם בין הפועל המזרחי והשמאל במרץ שנת 1933, לפיו הוקמה לשכת־עבודה משותפת לשתי ההסתדרויות, תוך שמירת העצמאות האירגונית של הפועל־המזרחי.

ב. תוקם לשכת-עבודה כללית לקבלת עבודה, ומובטלים יירשמו בלשכה זו ויקבלו עבודה, ללא כל קשר עם שתי ההסתדרויות.

ג. תוקם לשכת-עבודה בה יהיו מיוצגים כל אירגוני העובדים, וכל אחד מהם יקבל את חלקו בעבודה, לפי מפתח של אחוזים.
א. שוסטק דחה את כל שלוש ההצעות של לבון:

„אילו נתקבל על-דכם בשנת 1935 הסכם העבודה שנחתם על-ידי ז'בוטינסקי ובן-גוריון, לא היינו צריכים לשבת כרגע כאן בשאלה זו — — — מה שנוגע לאפשרויות של דרכי ההסכם — איננו יכולים להיכנס לשום דיון על אפשרויות אלה. באנו הנה בתפקיד מסויים וברור, שמקורו ויסודו בפגישה שהתקיימה בין ד. רמז וב. רפטור לבין ד"ר א. אלטמן וע. ברון אצל הא' פ. רוטנברג. באותה פגישה צוינו קווים מסויימים כבסיס להסכם ורק לפי קווים אלה אנו חייבים ומוכנים לדון:

א. קביעת כתובת אחת לנותני-עבודה, שלפיה יוזמנו פועלים.

ב. מפתח מסויים שלפיו יקבל כל אירגון את חלקו בעבודה.

ג. מינוי מבקר-מכריע שיחרוץ דין במקרה של חילוקי-דעות.

בפגישה אצל רוטנברג הודגש מאה פעמים ואחת, שהלשכה היא רק עבור נותני-העבודה ולא לפועלים, ושהלשכה אינה מתערבת בשום שאלה של יחסי-עבודה. בכל השאלות של יחסי-עבודה חלה על הפועלים רק מרות אחת — והיא מרות האירגונים שאליהם הם משתייכים.

השמאל הודה בהנחיות שנקבעו בבית רוטנברג, אך נציגיו בפגישה ניסו להעביר את הדיון לפסים אחרים, כפי שהוצעו בתחילה על-ידי צ. לבון. משהודיעו נציגי ה.ע.ל. כי אין כלל לדבר על הצעות חדשות, מחוץ לאלה שהועלו בפגישה הראשונה, נשאלה השאלה: מהו האחוז שה.ע.ל. תובעת לעצמה? נמיר הציע לערוך מפקד כללי של הפועלים בעיר, ולפי מפקד זה ייקבעו האחוזים. א. שוסטק הציע אחת מן השתים, לקבל את האחוז לפי המפתח המקובל בעיריה, היינו 11%, או לערוך מפקד של פועלים מובטלים, אשר למענם נועדה הלשכה המשותפת.

השמאל התנגד לשתי ההצעות של שוסטק. הפגישה השניה נסתיימה ללא תוצאות, ושני הצדדים הסכימו להיוועד שוב ביום 22 באפריל.

בפגישה שלישית זו השתתפו הנציגים שנכחו בפגישה השניה. ונוסף עליהם י. קיציס, אחד הדוברים המרכזיים במו"מ. לאחר שהוברר כי נציגי העובדים הלאומיים לא יחרגו בשיתותיהם מן התחום שנקבע בפגישה אצל רוטנברג, הועלתה שאלת האחוזים. נתעוררה גם בעיית יתר אירגוני הפועלים בחלוקת האחוזים. א. שוסטק הציע לקבוע תקופת נסיון של חדשים מספר להסכם כלשהו בין שני האירגונים הגדולים בתל-אביב. בתקופה זו תצהיר ההסתדרות השמאלית שאין לה תביעות. יותר מאשר על 60 אחוז מן העבודה ו-40 אחוז הנותרים יתחלקו בין אירגוני הפועלים האחרים, בהתאם למפתח העיריה. כמובן שהסכם זה יכלול את כל ענפי העבודה בעיר.

הוחלט לדחות את הדיון. נציגי ה.ע.ל. דרשו לסכם את הדיונים בפגישה נוספת אחרונה.

הפגישה הנוספת התקיימה ב־23 באפריל, ונציגי השמאל באו לשיחות עם טיוטת מוכנה של הצעת־הסכם, לפיה הוצאו מן המו"מ כל ענפיה־עבודה, פרט לבנין ולעבודות ציבוריות. ההצעה היתה להקים לשכה כללית ובלתי־מפלגתית לכל דורשי עבודת בנין בעיר. לתקופת נסיון תחלק הלשכה עבודה לכל האירגונים המפלגתיים לפי מפתח זמני, שייקבע סופית אחרי מפקד כללי בין אירגוני הפועלים.

הצעות אלה של השמאל נדחו על־ידי נציגי ה.ע.ל. ולרוטנברג נמסר על כשלון המו"מ. שוב כינס רוטנברג את נציגי שתי הסתדרויות העובדים, לאחר שהודיע כי הוא עומד לעזוב את הארץ לתקופת־מה והתחלת בנין מפעל רידינג עלולה להתעכב. עם זאת הביע רוטנברג את דעתו כי השיחות שניהלו נציגי השמאל לא היו בהתאם לקו שנקבע בפגישה הראשונה בביתו.

בימים 2 ו־6 במאי 1937 נערכו שוב פגישות בין נציגי שתי ההסתדרויות, והפעם בהשתתפות ד"ר א. אלטמן, ע. ברון וד. רמז.

ד. רמז עמד על דעתו כי מעולם לא דובר על הסכם בענף התעשייה, אלא רק בענף הבנין, בקשר עם הקמת מפעל רידינג. הצעתו היתה לכלול את התעשייה בשלב שני של המו"מ בין ההסתדרויות. באשר לשאלה של שביתות, הסכים כי חברי ה.ע.ל. לא יהיו חייבים להצטרף לשביתה שתוכרז במפעל בו עובדים פועלים משתי ההסתדרויות, אך התנגד לכך שהלשכה תורשה לשלוח פועלים אחרים במקום אלה השובתים.

עיקר הוויכוח נסוב, איפוא, על השאלה אם ההסכם יכלול את כל ענפי העבודה, או רק את ענף הבנין והעבודות הציבוריות.

בסיכומו של דבר הוחלט כי שאלת ענפי העבודה האחרים, תעשה וחקלאות, תישאר לשלב שני של מו"מ, ובענף הבנין והעבודות הציבוריות — תחליט ה.ע.ל. אם רצונה בלשכה מבוססת על רישום אישי או בלשכה מבוססת על מפתח אירגוני, שייקבע במפקד כללי.

ביום 9 במאי 1937 נחתם ההסכם בין שתי ההסתדרויות שעורר לא מעט הפתעה בקרב היישוב, ולמעשה שימש יסוד לייצוב יחסי־עבודה בין אירגוני הפועלים. וזה נוסח ההסכם:

בין ב"כ ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ־ישראל ה"ה ד. רמז, י. בן־אהרן, א. בקר ומ. נמירובסקי מצד אחד,

ובין ב"כ הסתדרות העובדים הלאומית בארץ־ישראל ה"ה ד"ר א. אלטמן, ע. ברון, פ. פייבל, י. שובל וא. שוסטק מצד שני,

שני הצדדים רואים את המפקדים:

בהבטחת חלוקת־עבודה צודקת בין כל מבקשיה, במניעת התחרות בין העובדים ושמירת על תנאי עבודה הוגנים, בביצור העבודה המאורגנת והרחבת עמדותיה, בהשלטת העבודה

העברית במשק העברי ובהבטחת חלקו הראוי של הפועל היהודי בעבודות המדינה, העיריה וההון הבין-לאומי.

שני הצדדים מצהירים על נכונותם להגיע ליצירת בסיס להסכם כולל, אשר יקיף את כל ענפי המשק (חרושת, חקלאות וכו'). עד לקביעת הסכם כולל כנ"ל באו שתי ההסתדרויות לידי הסכם דלקמן:

א. שני הצדדים מקימים במשך ימים אחדים בתל-אביב לשכה לקבלת כל עבודה במקצועות בנין ועבודות ציבוריות וחלוקתה בין פועלי המקצועות הנ"ל וממשיכים במו"מ על הסכם וחלוקת-עבודה בכל יתר שטחי העבודה (תעשייה, חקלאות וכו') וכן באים במו"מ מידי עם יתר אירגוני העובדים הקיימים בתל-אביב (אירגונים — שיוסכם עליהם על-ידי שני הצדדים) על הצטרפותם להסכם זה.

ב. על הסתדרות העובדים הלאומית להודיע להסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל תוך ארבעה שבועות מיום חתימת הסכם זה, על הסכמתה לאחת משתי השיטות כבסיס לחלוקת-עבודה בלשכה:

1. לשכת-עבודה אחת וכללית על יסוד רישום אישי של מחוסרי-עבודה בתוכה ולפי תור שייקבע.

2. חלוקת-העבודה בין אירגוני הפועלים, המשתתפים בלשכה, לפי מפתח בין-ארגוני, שייקבע על-יסוד מפקד כללי של כל פועלי הבנין ועבודות ציבוריות בכל מקצוע ומקצוע לחוד, לפי השתייכותם האירגונית בזמן המפקד. המפקד ייערך תוך חודש ימים מתאריך התשובה, לפי סידורים מוסכמים בין הצדדים, באופן שיבטיח דייקנות ואובייקטיביות גמורה.

3. במקרה שתוך ארבעת השבועות הנ"ל תודיע הסתדרות העובדים הלאומית על הסכמתה לשיטת לשכת-עבודה אחת על יסוד רישום אישי, יקבעו שני הצדדים את חוקת הלשכה, ואם תוך שני חדשים מיום חתימת הסכם זה לא יבואו הצדדים לידי גמר העניין הזה, יוצא לפועל המפקד ועליו יבוסס המפתח לחלוקת-העבודה בין האירגונים לכל שנת ההסכם.

4. לאחר קבלת תשובתה של הסתדרות העובדים הלאומית יגשו שני הצדדים להקמת הלשכות בירושלים ובחיפה.

ג. עד לקביעת אחת השיטות הנזכרות לעיל יחלקו הצדדים את העבודות בתל-אביב לפי מפתח זמני, באופן דלקמן:

1. הסתדרות העובדים הלאומית תקבל בתורת מפתח זמני 11 אחוז מכל העבודות, הקבלניות והיומיות, מבלי שיהיה בזה משום הכרת המפתח הקיים בלשכת עיריית תל-אביב.

2. כניסת מיעוטים אחרים לחלוקת-עבודה תובא בחשבון על-ידי שני הצדדים, והמפתח הזמני יהיה נתון לשינוי בהתאם לזה.

3. בעבודת תחנת רידניג של חברת החשמל תקבל הסתדרות העובדים הלאומית את אחוזיה ביחס למספר מלא של הפועלים, שיכלול גם את אלה שנכנסו לעבודה עד כה.

249, 250 י"ב - פ.ו.ב. 203 ת.ח :תחנות תחנות
graphic Address: -OVDIM-, Tel-Aviv :תחנות תחנות

ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ ישראל מודיעה, כי היא מסכימה לדרישה, שהם מסוכן לא יכרוז במקום עבודה, ככלי להתייץ עם המיעוטים במקום ובסמירה חודעה פוקצטת לגנות ה בודה. מוכן מאלינו, שההסתדרות הכללית לאחלה מועלים לקטע אגבדה שיכרוץ בו מסוכן ולא תבצע דא מלשם כא.

א) הסתדרותנו לא שלחה גם עד היום שועלים מחסדרותה למקום
עבודה שמרץ בו טכסוך כללי

(ג) הסתדרות העובדים הצאוסית לאתסלה תוך שנת חמסכם תזח פועלים
לסגום שבו יפרוץ סכסוך ולא תהכע זאת פחלשכה.

“לשכח לא חסלה פועלים למקום עבודה, הנמצא בסכסוך עם אחד הצדדים

כל הדברים שבהודעות פני חפצים אמורים בתחום ההיקף של ההסכם
ה"בוכה" במקצות חב"ן ועבודות צבוריות בערים.

: ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

הפרוטוקול המצורף להסכם ה.ע.ל. עם ההסתדרות השמאלית, 1937

4. הפועלים שהוכנסו ויוכנסו עליידי מר רוטנברג או באי־כוחו מהעובדים הקבועים או המפוטרים לא יובאו בחשבון הכללי של חלוקת־העבודה בין ההסתדרויות הנ"ל. ד. ההסתדרויות הנ"ל הקשורות באוזנים או בהסכמים אחרים, בכתב ובעל־פה, עם מעבידים במקצוע הבניה והעבודות הציבוריות, מתחייבים להפנות את כל ההזמנות לעבודה — ללשכה הנ"ל, החל מיום הקמתה, וכן ימשיכו לפעול בכל האמצעים שברשותם לריכוז כל

ההזמנות לעבודה במקצועות הבנין והעבודות הציבוריות בתוך מסגרת הלשכה, ולא יהיו רשאים לשלוח פועלים אלא דרך הלשכה. כלולות בזה גם עבודות הבנין ועבודות ציבוריות של עירית תל-אביב והנמל. בהתאם לסעיף זה יודיעו מזכירי שני הצדדים בכל מועד שיהא להם עם נותני-עבודה הקשורים אתם במקצועות הבנין ועבודות ציבוריות על הסידור הזה בנוגע לקבלת דרישות לפועלים ושליחתם לעבודה.

ה. הנהלת הלשכה תורכב מבא"כוח ההסתדרויות הנ"ל ואירגוני הפועלים האחרים שיצטרפו להסכם זה, — באופן יחסי למפתח חלוקת-העבודה. במקרה שתוקם לשכת-עבודה כללית עליסוד רישום אישי של מחוסרי-עבודה, ידונו הצדדים על אופן הרכבת הנהלת הלשכה.

ו. מזכיר הלשכה ימונה על-ידי ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל, ושני סגנים — על-ידי המיעוטים. עד להצטרפות אירגוני פועלים אחרים להסכם זה יהיה סגן אחד שימונה על-ידי הסתדרות העובדים הלאומית.

ז. חבר העובדים בלשכה יורכב: 60 אחוז על-ידי ההסתדרות הכללית ו-40 אחוז על-ידי הסתדרות העובדים הלאומית ויתר האירגונים שיצטרפו.

ח. לריכוז הפיקוח והביקורת המתמדת על פעולות הלשכה בתחום סמכותה, בהתאם לסעיף א' («קבלת כל עבודה במקצועות בנין ועבודות ציבוריות וחלוקתה בין פועלי המקצועות הנ"ל») תוקם ועדת ביקורת פאריטטית, מחציתה מבא"כוח ההסתדרות הכללית ומחציתה מבא"כוח הסתדרות העובדים הלאומית ויתר האירגונים שיצטרפו. מספר חברי הוועדה הפאריטטית לא יעלה על ארבעה.

ט. כל העניינים בתחום סמכות הלשכה כנ"ל, השנויים במחלוקת בהנהלתה או בחבר העובדים המוציא לפועל, מובאים להכרעתה של ועדת הביקורת הפאריטטית. הוועדה תכריע מתוך הסכמה הדדית. באם לא תצליח לעשות זאת במשך שלושה ימים ייקבע על-ידה מכריע מוסכם. י. את המועד עם המעביד במקום העבודה, בכל ענייני הפועלים, ינהל הוועד שייבחר על-ידי פועלי המקום. במקרה שמהפועלים, המשתייכים לאירגון שהוא מיעוט במקום העבודה לא ייבחר אף אחד לוועד — תובטח להם נציגות בוועד המקום, אם אחוז חברי האירגון שבמיעוט יגיע ל-10 מכלל פועלי המקום.

יא. הלשכה תימצא בדירה מיוחדת. הוצאות החזקתה תחולנה על האירגונים המשתתפים בהתאם למפתח חלוקת העבודה.

יב. תקפו של הסכם זה — שנה אחת. אם לא תבוא הודעה מאחד הצדדים על ביטול ההסכם שני חדשים לפני גמר תקפו, יימשך ההסכם שנה אחת נוספת.

ה ח ת ו מ י ם :

ד. רמז, י. בן-אהרן, א. בקר, מ. נמירובסקי, ב. רפטיר — בשם ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל.

ד"ר א. אלטמן, ע. ברון, פ. פייבל, י. שובל, א. שוסטק — בשם הסתדרות העובדים הלאומית בארץ-ישראל.

להסכם צורף פרוטוקול, בו הצהירו שתי ההסתדרויות, כי הן לא תשלחנה פועלים למקום שבו יפריץ סיכסוך בתקופת ההסכם.

ד"ר"ח מפורט על השתלשלות המו"מ עם השמאל ועל סיכומו של מו"מ זה. שבא לביטוי בניסוח ההסכם, נשלח לזאב ז'בוטינסקי על-ידי ע. ברון. הדו"ח כלל הערכת להסכם שהושג, בהשוואה להסכם לונדון שנכשל:

„הסכם לונדון היה הרבה יותר רחב.

בענין הסיכסוכים, נקבע בהסכם לונדון שהרוב לא יוכל להכריז שביתה, אם המיעוט (באם המינימום שלו יהיה 15—20 אחוז) מתנגד לכך. לפי הפרוטוקול הנוכחי אין למיעוט הזכות הזאת. לעומת זאת יש למיעוט (יהיה אפילו 3 אחוז) הרשות להמשיך בעבודתו בכל מקרה. מובן שהניסוח לפי הסכם לונדון היה יותר מתאים.

בהסכם לונדון היה סעיף י"ג האומר: „הסכם זה יש לו תוקף עד שמועצה כלכלית מכל הגורמים הכלכליים ביישוב לכל זרמיהם תקבע חוקת-עבודה מוסכמת שתבטיח במשך העברי משטר של הסכמים בין כל הצדדים, תנאי עבודה היגנים ובוררות חובה, ותקים לשכת עבודה אחת“. בהסכם הנוכחי אין סעיף זה. יתכן אמנם שאת הסעיף הזה, לו גם היו מקבלים את הסכם לונדון, לא היו מעבירים בחיים, אבל עצם ההסכמה של השמאל לניסוח כזה היה הישג חשוב מאוד.

ההסכם הנוכחי בא כתוצאה מלחץ של עבודות רוטנברג. אמנם גם עכשיו לא ברור אם נבוא לידי הסכם ואז התוצאה היחידה של ההסכם תהיה — עבודת חברינו במפעל רוטנברג, אמנם רק בבנין התחנות ולא בתחנות גופא.

להנהלת הלשכה יהיה רק ערך של מועצה מייעצת לקביעת קווים רחבים לחיפוש עבודה. עבודת הלשכה תהיה תלויה במנגנון ובועדת הביקורת.

תוצאות ההסכם תלויות גם בשאלה אם תפוחת בעתיד הקרוב מלחמה עזה בשאלת הקאנטונים ועליית בית"ר. לשני הצדדים יהיה אז קשה להימצא בהסכם רק בשטח אחד של החיים.

ישנה נטיה גדולה בחוגינו לקבל ההצעה אודות רישום אישי בתור השיטה לחלוקת-עבודה בלשכה.

אנו עומדים בפני מו"מ קשה בשאלת החקלאות (כי בענין זה תורת התנועה התאמתה. בלי משטר פוליטי, ריווחים מהפרדסנות — זוהי אילוזה) ובשאלת התעשייה (כי שלטון השמאל בשטח זה הוא גדול למדי).

מתוך ההסתכלות הקלה ביותר למה שהתרחש בזמן המו"מ עם השמאל, באים למסקנה שבשמאל קיימת מלחמה פנימית גדולה בין הצעירים והזקנים.

דיועות מוגדות בתנועה הלאומית וביישוב בהערכת ההסכם

גם הסתדרות העובדים הלאומית וגם השמאל הלכו להסכם תוך התעלמות מכל רקע אידיאולוגי ומדיני, שליווה את הסיכסוכים בין שני המחנות במשך עשר שנים. ההסכם נבע מלחץ מקרי של ביצוע העבודה במפעל החשמל, תקוות מנהיגי הע.ל. שהסכם זה יפתח לפני העובד הלאומי את הדרך למפעלי-החרושת, שהיו כמעט נעולים בפני חברי

ז.ע.ל. נגוזה בפגישות הראשונות שהתקיימו עם נציגי השמאל. איש בהסתדרות השמאלית לא העלה על דעתו ששערי בתי-החרושת ייפתחו לעובד הלאומי; ואם גם נקבע שבשלבם הבאים של המו"מ ידונו על הסכמים בענפי החקלאות והתעשיה, ברור היה כי גם במקרה של הרחבת ההסכם, לא יוותר השמאל על שלטונו בתעשיה. להסכם לא היה איפוא כל דקע ואידיאולוגי, אלא סידור טכני בלבד באחד מענפי-העבודה.

בטאון התאחדות האיכרים „בוסתנאי“, שלכאורה בירך על ההסכם, שאל:

„העובדים הלאומיים, שכל כוננתם לא היתה אלא לשם שמים, ושבאו לפני הקהל בתכנית מפורטת על סידור של בוררות חובה ועל הסכמים קבועים בין נותני-העבודה ובין הפועלים וכו' וכו' — היכן נגנו עתה כל זה?“

לעומת זאת ראה עתון התנועה הלאומית, „הירדן“, את ההסכם כהישג, גם משום שכלולה בו הודאה מצד השמאל על ביטול תביעתו לזכות מונופולין בתלוקת-עבודה: „מלחמתנו בהסתדרות זאת, איננה נובעת רק מתוך המקור של חלוקת-עבודה בלתי צודקת, אלא היא מושתתת על יסודות עמוקים של השקפת-עולם אנטי-מארכסיסטית ואנטי-מעמדית, ושום הסכם — אפילו הסכם לקביעת יחסי-העבודה בארץ — אינו עלול להטות אותנו במלחמת קודש זו ימינה או שמאלה — — — הסכם זה אינו מושלם. אין הוא נוגע בבעיות יחסי-העבודה, השאלות היסודיות והעקרוניות כגון שאלת השביתות, משטר הבוררות הלאומית לעובד ולמעביד וכו' הוצאו עלידינו מתוך תחומי המו"מ וההסכם הזה. כי לא נסכים בשום פנים להכללתם לתחומי הסכם בין עובדים לעובדים, מבלי שיתקבל קודם העקרון של הקמת לשכת עבודה נייטראלית לעובד ולמעביד. ואדרבה, דווקא בשטח זה תינטש מלחמה עזה עם השמאל, למען הקמת לשכת-עבודה נייטראלית ומשטר של בוררות חובה — — — והננו אמונה שלימה שדווקא מתוך בחינה זאת ערכו של ההסכם כביר, באשר אין בו שמץ של הכרה בשלטון של מעמד פועלים וענייניו נגד מעמד אחר — — —“. אבל זאת לא היתה הדיעה היחידה ששררה בקרב תנועת העבודה הלאומית. היו כאלה ששללו בגלוי את ההסכם שנחתם עם השמאל, וביניהם מוותיקי העובדים הלאומיים. י. גוריון הביע את דעתו נגד ההסכם במאמר שפורסם בצורת מכתב למערכת „הירדן“ תחת הכותרת „הדרך החלקלקה“. במאמרו כפר גוריון בשיקולים המעשיים שהביאו לחתימת ההסכם:

„הסתדרותנו אינה הסתדרות מקצועית, „צכית“ הדנה על העניינים מבחינת ראות מקצועית בלבד. יש לה צביון מדיני ידוע, היא מבוססת על תורה מדינית לאומית מסויימת, והבא לדון בבעיותיה אינו רשאי להימנע מלבחון את הדברים מתוך ההשקפה הציבורית של ההסתדרות — — —“

הסכם זה עלול לקעקע את יסודות האמון בלבנות רבבות חברים בית-רים בגולה, שמקריבים את הכל, מחניקים בעצמם את התקווה היחידה, שנשארה בשעה זו לפליטה אצל הנוער העברי בגולה — תקוות-העליה. הם מקריבים מפני שהתנועה דורשת מהם להיות ברזל. והיא משננת להם יום-יום: לבוגדים ולמעללי-הדם אין להיכנע, מלחמה בהם עד שבירת שלטינם ביישוב ובעם — — —

ופתאום אנו מכזיבים אותם. לשם נוחיות גרידא ותקווה (תקוות־שוא) ליוס־עבודה נוסף, אנו מושיטים את ידינו להסכם עם מעלי־הדם, יושבים אתם ליד שולחן אחד, וכורתים ברית המתעלמת מכל סבך השאלות שבשבילן נלחמנו כל־כך. הסכם העובר בשתיקה על בוררות חובה, על לשכה־כללית וכו' ודן רק בחלוקת־עבודה — — —

הנימוק הרציני היחידי ששמעתי ממחייבי ההסכם, הוא הנימוק של הצורך בהבטחת עבודה והרחבתה לחברי ההסתדרות שלנו. לא שאני מסכים לנימוק זה — אני מתנגד לו. אולם אני מבין את מצבם של החברים מנהלי לשכת־העבודה בתל־אביב, שעליהם הטלנו את הדאגה להשגת עבודה בשביל אלפי חברינו המרוכזים בסניף זה. אני יכול להבין אותם, כי מתוך האחריות הרובצת על שכמם לרעב ולמחסור־העבודה שבתוכנו, ניסו להסכים ולהשלים עם הסכם זה. אולם — — — מאימתי התחלנו לקבוע את כיוונה של הסתדרותנו, מתוך פרספקטיבה של השגת יוס־עבודה?

ואמנם, האחריות הכבדה שהוטלה על מנהלי סניף ה.ע.ל. בתל־אביב קבעה לא במעט את הגישה החיובית להסכם. נתגבש רצון להפריד בין בעיות חלוקת־עבודה לבין בעיות יחסי־עבודה, ועתון „הירדן” בתשובה למכתבו של י. גוריון הדגיש את ההפרדה הזאת: „נקודת־הכובד במלחמה נגד השמאל אינה בשטח חלוקת־עבודה, אלא בשטח מדיני־לאומי וכן בשטח משטר העבודה הכללי ביישוב” — תשובת מערכת „הירדן” ביטאה את דעת הרוב בהנהגת ה.ע.ל. תנועת העבודה הלאומית לא היתה עוד תנועה של חלוצים נבחרים המוכנים להקרבה־עצמית מתמדת למען האידיאלים הסוציאליים. סניף ה.ע.ל. בתל־אביב כלל המוני חברים, אשר ראו את עיקר משימתה של התנועה הלאומית באותה תקופה, לא במאבק על עקרונות הקשורים בשיטת חלוקת־עבודה, אלא בעקרונות מדיניים־לאומיים שעמדו במרכז ענייניה של האומה. ולשם כך ראו צורך בקיצור חזית המלחמה של העובד הלאומי על־ידי הבטחת פת־לחם לעובד. כי המאבק של העובד הלאומי כוון בימים הגורליים של שנות ה„מאורעות” בארץ למטרות לאומיות, שחרגו מתחום הוויכוח הסוציאלי על דרכי חלוקת־העבודה.

הנהגת הסתדרות העובדים הלאומית לא ויתרה על עקרונות. היא הוציאה את העקרונות ממסגרת המשא־ומתן עם השמאל. מה שהושג בהסכם נגע רק בתחום צר, אבל מרכזי, ביחסים בין שתי ההסתדרויות בארץ. והישג זה נועד למנוע את שפיכת־הדמים שחודשה על רקע המצוקה הכלכלית שפקדה את היישוב. לנוער העברי בארץ נועד בעתיד הקרוב משימות נעלות אחרות להקרבה־עצמית. ואם כי בדיונים על ההסכם לא דובר על המשימות החדשות שהועמדו לפני התנועה הלאומית, הרי הנהגת ה.ע.ל. חשה בימים הגורליים העומדים לבוא והעדיפה לקצר את חזית מאבקו של הפועל הלאומי. הסתדרות העובדים הלאומית חייבת היתה להבטיח להמוני חבריה פת־לחם.

מבחינה זאת יש לראות בהסכם שנחתם בשנת 1937 מפנה בחיי תנועת העבודה הלאומית. סיכומי־העבודה העקובים מדם נפסקו. השמאל השלים עם העובדה שאין לו זכות־מונופולין על חלוקת־עבודה והכיר בזכותו של הפועל הלאומי להתארגנות עצמית ולעבודה. באותה מידה הכירה הסתדרות העובדים הלאומית שאין היא יכולה לשמש

מסגרת מצומצמת לחלוצים בודדים, המוכנים ללחום יום-יום על עקרונות, אשר חדלו להיות מרכזיים בשנות „מאורעות“ תרצ"ו–תרצ"ט. ואם גם לא ויתרה על עקרונות אלה, סברה כי הרחבת מסגרת הסתדרותו של העובד הלאומי וביסוסה עדיפים בשנות המערכה עם זאיב מבחוק, שנכוננו בעתיד הקרוב.

גם בשמאל היו דיעות מנוגדות בהערכת ההסכם. בטאון ההסתדרות השמאלית „דבר“ התייחס, כמובן, בחיוב להסכם, ובמאמר ראשי מיום 13.5.37, כתב:

„ההסכם שנחתם בין ההסתדרות לבין הסתדרות העובדים הלאומיים על חלוקת-עבודה בבנין ובעבודות ציבוריות — מאורע הוא החורג ממסגרת הימים. דבר נפל במחננו, אשר כל פועל בעל הכרה המרחיק ראות את צרכי מעמדו ויעוד מפעלו, וכל ציוני נאמן, החרד לייצוב החיים ולשלום הבנין בארץ, יקבלנו מתוך רצון וסיפוק. ולא-יכל-שכן שאת בשורת ההסכם תקבל עתה בשמחה ובהקלה הגולה היהודית החרדה שהיתה נדהמת מדי פעם לשמוע כל ידיעה מחרידה על ריב העבודה בין פועלים יהודים בארץ ועל סיכסוכי-דמים ביניהם. עם ההסכם הזה, לכשיתגשם במלואו, יקיץ הקץ על ריב העבודה המר והמושך בין פועלים עברים בארץ אשר אכל את בשרנו זה שנים, ואשר עלול היה לא פעם לסכן את מיטב מאמצינו.

המחלוקת הפוליטית אשר בינינו לבין מפלגת הרוויזיוניסטים תישאר בעינה אחרי ההסכם כאשר היתה לפניו. על חילוקי-הדיעות המפרידים יש להילחם וחובה להילחם. אולם מלחמת דיעות פוליטיות זו, היא גורלה אשר יהא. את חיי העבודה היום-יומיים בארץ לא תוסיף לסכסך, וחיץ בין פועל לפועל בשטח השגת עבודתו ותיקון תנאי-עבודתו לא יתקיים עוד — — —

עם כריתת ההסכם הזה ניתנת האפשרות לסיים את הפרק העגום הזה ולפתוח דף חדש בתולדות יחסיה-עבודה בין פועלים לפועלים בארץ-ישראל. בהסכם הזה אין יסודות מכשילים, מפני שהוא נכרת בין פועלים לפועלים מבלי להכניס מעבידים כתנאי להסדרת יחסים בין הפועלים. הסכם זה אינו כובל את עצמאות הפעולה המקצועית של הפועלים. הסכם זה גומר את הוויכוח על איזה פרינציפ תהא בנויה הנהלת הלשכה המשותפת של פועלים, כי הוא קובע פרינציפ של ביאות-כוח פרופורציונאלית בהנהלת הלשכה מתוך הבטחה גמורה של אינטרסי זמיעוטים“.

לעומת זאת הביא ההסכם להסתערות מחודשת של השמאל הקיצוני על התנועה הלאומית. „השומר הצעיר“ יצא במסע תעמולה נגד ההסכם עם „החוטף היהודי מגזע הפאשיזם העולמי“, ובכרוז שפירסם הוועד הפועל של „השומר הצעיר“ ב„דבר“ לאחר ההסכם נאמר:

„הקיבוץ הארצי „השומר הצעיר“ מחייב הסכמי-עבודה בין הסתדרויות ובין אירגוני פועלים אחרים על יסוד של לשכת-פועלים אחת, אשר מוסדותיה נבחרים באופן יחסי על-ידי כלל הפועלים. בתנאים אלה מחייב „השומר הצעיר“ הסכם עבודה גם עם אירגון הפועלים הרוויזיוניסטים. הפאשיזם מעוניין להקים חיץ בין פועלים לפועלים, כדי לשעבד

חלק מהם ולנצלו ככלי־שרת. מתן פריווילגיות לאירגון פועלים מתבדל וחוסה בצילם של המעבידים לא יגביר את ליכוד הפועלים אלא עלול להגביר את הפרוטקציוניזם והדימוֹ-ראליזציה.

„השומר הצעיר“ איננו מתעלם מן ההבדלים הניכרים, אשר ישנם בין ההסכם החתום ובין הסכמים, אשר כללו בתוכם בוררות חובה, שלילת חופש השביתה וכדומה. ההתקדמות הזאת מוכיחה, שעמדה בלתי מתפשרת של ציבור הפועלים בהגנה על חופש מלחמתו המקצועית מוכרחה להביא להישגים והיא מראה באיזה קו צריך לנקוט ציבור הפועלים גם כיום.

לצערנו ניתנו פריווילגיות מסוכנות למיעוט הרויזיוניסטי. חסרה התחייבות לסולידאריות מלאה של כל פועלי המקום במלחמתם על תנאי־עבודה — סולידאריות בשביתה. בלי התחייבות זאת לא יתכן שום הסכם־עבודה. ביהוד עם אירגון רויזיוניסטי, אשר המסורת שלו ביחס לשביתות ידועה למדי.”

גם החוגים „האזרחיים“ ביישוב לא היו מרוצים מן ההסכם. נשיא התאחדות בעלי־התעשיה הביע תקוותו שההסכם יביא אתו גם הסדר יחסי־העבודה בארץ. עלי־די בוררות חובה והנהגת חוקת־עבודה מחייבת מטעם המוסדות הלאומיים.

גלוי מנשיא התאחדות בעלי־התעשיה היה בטאון החוגים „האזרחיים“ „הבקר“ שהביע ספיקותיו: „אם אמנם נשמרו העקרונות הלאומיים הכלליים המונחים ביסוד מושגינו על סדרי־עבודה הוגנים — — — קשה להעלות על הדעת, כי הסכם עבודה ישובי לא יכלול גם התחייבות ללשכה־עירונית־נייטראלית, שאף המעבידים ישותפו בהנהלתה, התחייבות לגמר סיכסוכי־עבודה בדרך בוררות חובה; שלילת שביתות והשבחות; הכרת זכותו של העובד הבלתי מאורגן וכן שלילת שאיפות פוליטיות בהסדרות עובדים מקצועיות.“

ההסכם הפתיע את החוגים „האזרחיים“ ביישוב. הם לא האמינו כי הפועל הלאומי, אשר אותו החרימו התעשיינים ברוב מפעליהם, כדי לשמור על יחסי־שלום עם השמאל, ימצא לשון־משותפת עם השמאל בחלק מסבך בעיות־העבודה. נוח היה להם בכך שהעובד הלאומי ימשיך לעמוד, בודד ומופקר, במערכה הקשה והאכזרית שכפה עליו השמאל. ואפייני הדבר ש„הארץ“, אשר לא אחת ירה חיצים מורעלים בפועל הלאומי, שעה שעמד על נפשו ועל משמר עקרונותיו, קם לפתע להגן על עקרונות אלה:

„לחינם תבקשו כאן רמז וזכר להכרת הצורך בשותפות כנה, שותפות של תפקידים ואחריות עם המעבידים, לדאגה לתנאים הוגנים לקיומו של המשק. הדאגה לעצמאותה של הפעולה המקצועית — היא העיקר“ — כתב „הארץ“.

יחסו של ז'בוטינסקי להסכם ודעתו על החוגים „האזרחיים“

היו שחששו כי ז'בוטינסקי לא יראה בעין־יפה את ההסכם שנחתם עם השמאל, מבלי שפרטי־ההסכם היו נהירים לו. אמנם נשמר קשר הדוק עם נשיאות הצ.ח. אולם בניגוד למשאו־מתן שהתנהל בשנת 1934, הופיעה הפעם הסתדרות העובדים הלאומית

כצד העיקרי בשיחות. לז'בוטינסקי נמסרה אינפורמציה שוטפת על המשאומתן אך את דעתו הביע רק לאחר שההסכם נחתם. באותה תקופה שהה ז'בוטינסקי בשליחות ה.צ.ח. בדרום-אפריקה. משם שלח את איגרתו השופכת אור על יחסו לחוגים „האזרחיים” והמעמד הבינוני, שלימינם עמד הפועל הלאומי, ואשר מעולם לא העריכו את קרבנותיו, בגדו בו והפקירוהו לרעב. והגדישה את הסאה בגידת החוגים „האזרחיים” בהסגירם חלק מאירגון „ההגנה הלאומית” למרות השמאל.

וכה כתב ז'בוטינסקי במכתבו הנושא את תאריך 21.5.37:

„ד"ר אלטמן היקר,

בהסכם עם ההסתדרות יש כמובן הרבה חסרונות. אחד מהם הוא מיותר, לפי דעתי: למה הסכמתם למבוא תיאורטי על ה„מטרות”, שלא הוזכרה בו המטרה „בוררות” וכו'? קשה להאמין כי באמת הוכרחתם לקבל את פרק מליצה זה, הוכרחתם במובן של אולטימאטום מצד השמאל. — הדבר השני שאינני מבין אותו זהו חוסר בחירה פרופורציונאלית בתרכובת „ועד פועלי המקום”. הלוא פירוש המצב הוא שבמקום עבודה 60 שמאליים לעומת 40 שלנו, ובוועד יהיו אולי 9 שמאליים ואחד משלנו. אך אולי בתנאי הי ש אין זה חשוב, כי מיעוטינו הם קטנטנים.

מה שנוגע לעצם הדבר, לא כדאי להצטער על שהוכרחתם לסגת מעמדתנו בנוגע לשביתות וכו'. סוף־סוף אי־אפשר לנו להגן על המעמד הבינוני כשהוא בעצמו טינפות, איננו תומך בידידיו המגינים עליו, וגם בוגד בהם על כל החזית — מחרים אותם בבתי־החרושת שלו, ועוזב אותם בענייני האירגון. *Basta*. גמרנו את הפרק הזה. — אל תסכימו, למען השם, למליצות כמו באותו המבוא, מליצות שיש בהן כעין ויתור על עקרון; אך למעשה — לא כדאי עכשיו להקריב פת־לחם אחת של פועל אחד משלנו בגלל זכיות מר שנקר שהוא בעצמו מצפצף עליהן. — לו הייתי עתה בארץ, אולי הייתי מיעץ שגם בעיריה לא כדאי לתמוך בימין. כמובן גם בשמאל לא נתמוך; אבל מה נזק אם ניתן לשמאל לאכול את הימין? אותה הטינופת. — אך אינני יודע את המצב, ואפשר שאני טועה. כמובן לא צריך *Cut your nose to spite your face provided it could really be cut so that it*

really hurts.^{*)}

ואמור נא למפקדים ולפרטים שנאמנו לנו שהגני מתפאר בהם. כפלי־כפלים צר לי עתה שלא אוכל לבקר את הארץ וללחוץ את ידיהם”.
וכעבור ימים מספר, במכתב שני ששלח ז'בוטינסקי לד"ר אלטמן ביום 28.5.37, אחרי שקרא את תגובת החוגים „האזרחיים” על ההסכם, כתב:
„על ההסכם כבר כתבתי לאדוני. מאוד שמחתי בקראי ש„הארץ” מצטער על שנשכח בהסכם ידידנו המעמד הבינוני. עוד יותר אשמח אם עוד יותר ילמדו.”

(*) לקצץ את אפך, כדי להקניט פרצופך, אפילו אם הדבר יכאיב לו, לפרצוף.

וכאשר ביולי שנת 1937 ביקר ז'בוטינסקי במצרים, על-מנת להיפגש עם מנהיגי התנועה הלאומית בארץ בקשר עם המצב המדיני והבטחוני, התראה גם עם משלחת של הסתדרות העובדים הלאומית ובשיחה בעל-פה עודד את הנהגת ה.ע.ל. והביע את קורת-רוחו על ההסכם שנחתם עם השמאל.

להסכם החלקי לא היה המשך

בסופו של דבר לא היה אף אחד מאושר מן ההסכם החלקי והמקוצץ, שלא היה לו המשך, לא בענפי-עבודה אחרים ולא בערים אחרות. הוא נשאר במסגרתו המצומצמת בתל-אביב וכלל רק את ענף הבניה והעבודות הציבוריות. אבל חשיבותו של ההסכם היתה רבה בהסדר היחסים בין אירגוני העובדים בארץ. מצד אחד התברר כי ציבור הפועלים הלאומיים לא יילחם את מלחמתם של נותני-העבודה, המתכחשים לזכותו לעבודה. ומאידך גיסא התברר כי השמאל מעוניין בהסדר פנימי בין אירגוני הפועלים, לפחות בחלוקת ענפי-העבודה, שבהם לא שלט שלטון מלא.

המור"מ שהתנהל בענף התעשייה נכשל, כי השמאל לא היה מעוניין בכל הסכם בענף זה. מאותה סיבה לא הצליח המור"מ בדבר פתיחת לשכות-עבודה משותפות בירושלים ובחיפה, מפני שבשני סניפים אלה לא היה כוחו של העובד הלאומי מגובש, כפי שהיה בתל-אביב.

מכל הסעיפים שנשארו תלויים ועומדים בהסכם שנחתם הושגו תוצאות חיוביות רק בהצטרפות יתר אירגוני הפועלים ללשכה בתל-אביב. אולם אירגונים אלה הערימו מכשולים בקביעת מבנה הלשכה, ועל כן לא בוצע כל מפקד ולא נערך רישום אישי של העובדים, אלא נשאר המפתח המסורתי שהועתק מעיריית תל-אביב ולפיו חולקה העבודה בין האירגונים.

ובכל זאת, זמן קצר לאחר חתימת ההסכם, ביום כ' בתמוז תרצ"ז, יכול היה מזכיר מועצת ה.ע.ל. בתל-אביב, א. שוסטק, להעריך את ההסכם הערכה חיובית על סמך הנסיון הקצר שנרכש עם ביצועו. במאמרו „פרשת העבודה ובעיית העובד הלאומי“ כתב א. שוסטק:

„סיכום המצב השורר בשוק-העבודה — „אנארכיה“ ; כל הישר בעיניו יעשה, אין יציבות.

אין סדרים אלמנטאריים.

בחקלאות — ההדרים נרקבים והפרדסנים הגיעו להכרה שבעייתם היא מדינית.

בתעשייה — חורבן. המלאי של הייצור התעשייתי גדל, בעוד שמספר הפועלים המופלס מן התעשייה גדל והולך. דרגת-השכר נמוכה וצורת התשלום גרועה.

בבנין — פיסגת הפירצה. מקורות-העבודה הולכים ונסתמים. שוק-העבודה פרוע ומופקר וחסר כל יציבות. קבלנים — פועלים למחצה — השתלטו על חלק מן הבנין ומנצלים הפועלים.

מטרת ההסכם — להביא ליציבות בענפי העבודה השונים, ובעיקר בבנין, קודם-כֹּל.

על-ידי הסכם לחלוקת-עבודה צודקת בין פועלי שתי ההסתדרויות, ללא רצון של רמיה, השמצה והרעבה, ואחרי-כן, בדרך של קביעת סדרי-עבודה, מחיריה ושכרה על-ידי העובדים ונותני-העבודה".

היתה, איפוא, דאגה מקצועית לפועל העברי, אשר עקב המצוקה הכלכלית הורע מצבו ונוצל קשות על-ידי נותני-העבודה לסוגיהם. עם זאת לא נשכחה המלחמה במגמות ההשתלטות של השמאל, אלא שמגמות אלה לא התבטאו דווקא בשטח חלוקת-העבודה, אלא בכל ענפי המשק האחרים, וא. שוסטק כותב:

„המגמה המעמדית של ההסתדרות הסוציאליסטית הפכה לגורם מסוכן וריאלי מאוד ביישוב, סכנת השתלטות ההסתדרות על כל היישוב אינה רק בשטח הקרנות הציוניות, אדמות ההתיישבות, רשיונות העליה ומקומות-העבודה, אלא, ובעיקר, בשטח המחזור המסחרי והכספי בארץ-ישראל. אין הסתדרות העובדים הסוציאליסטית מתימרת להיות רק הסתדרות הדואגת למקומות-עבודה ותנאי-עבודה הוגנים לחבריה, אלא היא מתימרת להיות ממשלה בעלת מפעלים כלכליים עצומים משלה, בעלת מוסדות-הון כבירים משלה, בעלת מקורות עבודה במפעלים עצמאיים משלה ובעלת מקורות ריווחי-כספים משלה ולעצמה. ההסתדרות הסוציאליסטית בארץ-ישראל, כממשלה הסובייטית ברוסיה, אינה רק ב"כ ציבור העובדים ונציגת האינטרסים שלו, אלא גם נציגת ההון והאינטרסים שלו, כיעל-כן מגמה יחידה וברורה לה: לרכז ברשותה את ההון וגם את העבודה.

— — — העובד הלאומי הוא היחיד העומד בשער להתריע על הסכנה האיומה הזאת העולה וגדלה ביישוב. לא רק על זכות-עבודה וזכות-הקיום לכל עובד עברי, אלא גם על זכות-קיומו ואפשרות-קיומו של כל יהודי במולדת לחם בחירות-נפש העובד הלאומי בארץ. החדרת העובד הלאומי לתוך כל ענפי המשק והעבודה בארץ-ישראל אינה רק שאלת קיומם של כל בעלי המפעלים ובעלי היוזמה הפרטית בארץ-ישראל, כיעל-כן מתבצר ומתבסס על-ידי זה ביישוב כוח מאורגן וחזק, לאומי, חסר כל מגמות מארכסיסטיות, קנאי ונאמן לעמו על כל שכבותיו, שיעמוד נגד הכוח המאורגן והמלוכד ובעל המגמות המעמדיות של ההסתדרות השמאלית. אולם טימטוס-לב, עיוורון, חוסר הכרה, היכנעות ופחדנות מושקיסטית היתה התשובה.

היוזמה הפרטית איננה קולטת את העובד הלאומי, מתוך פחדנות ומתוך מושקזים. כיצד יעמוד, איפוא, העובד הלאומי במערכה כשהוא ניצב לבדו?

— — — אומרים — מלחמה, אבל אל לנו לשכוח שבמשך שלוש-ארבע השנים האחרונות ניתקו זידוניות את כל עורק החיים של ההסתדרות הלאומית — את עליית בית"ר והצה"ר, ולעומת הגידול העצום של מחנה העובדים הסוציאליסטי, הלך מספר העובדים הלאומיים, במובן יחסי, הלך ופחת.

במחנה התוקפים השמאלי נתווסף כוח, מרץ, רעננות ואמונה חדשה. ובמחנה המתגוננים הלאומיים לא די שלא נתווסף כוח חדש ורענן למלחמה, אלא להיפך, הוא פחת, כי גם אלה העומדים במערכה לא צברו להם בימי השומן כוח מספיק לימיי-שפל אלה, כשם שעשו זאת אנשי מחנה-התוקפים".

דברים גלויים ונמרצים, עם כל הכאב שבהם. ניתוק הרזרווה הבית"רית בגולה מן ה.ע.ל. בארץ העמידה את תנועת העבודה הלאומית במצב של התגוננות מרה, ללא כל סעד מצד ציבור גותני-העבודה. בשאלה השאלה: האמנם ימשיך העובד הלאומי להיאבק אין-אונים מול הכוח התוקף של השמאל, תוך אדישות גמורה של ציבור "האזרחים"? וא. שוסטק, שהיה בין מניחי היסודות להסכם החלקי עם השמאל, השיב:

"נוכה אדישותם של האזרחים ובעלי היזמה הפרטית, על מי תסמוך הסתדרות העובדים הלאומית? בפרדסים הושג הסכם בין האיכרים לבין ההסתדרות השמאלית בדבר העסקת 20 אחוז עבודה עברית. בנמל נגולה העבודה מידי העובד הלאומי".

ההסכם שהושג שבר את המונופולין של השמאל בחלוקת-עבודה, ובאותו זמן לא נכרת שלום בין העובד הלאומי לבין מעלילי-הדם. נעשה רק צעד של קביעת הסדר מינימאלי בחלוקת-עבודה; הוצא הנשק המסוכן ביותר מידי היריב אכול המשטמה "כדי לאפשר את ניהול המלחמה המדינית, שסוף-סוף היא העיקר ולא המלחמה ליום-עבודה". אמ-כן, איפוא, מה הניע את השמאל לחתום על ההסכם? גם על כך השיב א. שוסטק:

"יתכן שיש כאן מזימה, אבל יתכן שהגיעו שם מים עד נפש. האנארכיה בשוק-העבודה נתנה אותותיה בלשכת-העבודה של השמאל. אולם אפשר, וזה מתקבל על הדעת, שלדחות דרישה של פנחס רוטנברג אינה מן הקלות אצל השמאל, ביחוד בימים שהוא עומד להקים תחנת-כוח חדשה".

התבצרות ה.ע.ל. לאחר ההסכם

ההסכם שנחתם בתל-אביב פתח את הדרך לשורה של הסכמים מקומיים מצומצמים בנקודות שונות בארץ, בעיקר במקומות בהם היה מגובש כוחה של הסתדרות העובדים הלאומית. באיזורים חקלאיים נכללו בהסכמים גם ענפי חקלאות, אולם בכל המקומות נשאר שטח אחד סגור לפועל הלאומי — התעשייה. אחד מתפקידיה המרכזיים של הנהגת ה.ע.ל. היה לחזק את מעמדו של העובד הלאומי בחרושת ולהחדיר את השפעתו במפעלי התעשייה בארץ. משאומתן בלתי-פוסק התנהל עם בעלי מפעלים חדשים ועם בעלי מפעלים ותיקים שהורחבו וקלטו פועלים חדשים.

בתחילה אטמו התעשיינים אזניהם לתביעות העובד הלאומי. אולם אחרי שנחתם ההסכם בתל-אביב ואחרי שפגה מרירות המלחמה בין שתי ההסתדרויות, נפרצה החומה שהבדילה בין ה.ע.ל. למפעלי החרושת. ואף כי ענף התעשייה לא נכלל בהסכם, גילו במקרים רבים בעלי-התעשייה כי פחתה סכנת ההסתכסכות עם השמאל על רקע העסקת פועלים לאומיים; המשאומתן אתם, נעשה יותר קל ואחוזים קבועים הוקצבו במפעלים שונים לחברי הסתדרות העובדים הלאומית.

באותו זמן הגבירה ה.ע.ל. את פעולתה במושבות, ביחוד באיזורים בהם פעלו פלוגות-הגיוס של בית"ר. פלוגות אלה הכשירו את הקרקע להקמת סניפי ה.ע.ל. בטבריה ובנהריה,

ואילו חברי הפלוגות שימשו מקור קליטה לעובד הלאומי במושבות קטנות שבהן לא הוקמו סניפי ה.ע.ל.

בראש־פינה הועסקה פלוגת בית"ר בענף הטבק והוכיחה לאיכרי המקום כי אפשר ואפשר לבסס ענף זה על עבודה עברית טהורה. חברי הפלוגות בגליל גם עמדו לצד האיכרים בהגנה על חייהם ועל רכושם, אף כי רבים מהם העסיקו פועלים ערבים בעצם ימי ה"מאורעות".

במושבות השומרון הורחבו פעולות ה.ע.ל. בעיקר בחדשי הבציר. מחנות של נוער בית"ר מכל הארץ הוקמו בסביבות זכרון-יעקב ועשרות שומרים אזרחיים ונוטרים הועסקו בהגנה על הכרמים ועל הבוצרים.

פועלים לאומיים סוללים כביש בחדרה

נראה היה כי הנהגת ה.ע.ל. עלתה על מסלול של יצירה קונסטרוקטיבית, לביצוע מעמדו של הפועל הלאומי בארץ. דווקא בראשית שנות ה"מאורעות", כאשר המצוקה הכלכלית גברה, הגיעה ה.ע.ל. לידי גיבוש וביסוס. בפעולה מסועפת ומתמדת, בעיקר באיזור תל-אביב, רכש לעצמו העובד הלאומי השפעה גוברת והולכת בענפי המשק השונים. גל האהדה לתנועה הלאומית, שגאה עקב הכשלונות המדיניים של ההנהגה הציונית הרשמית, הוסיף כוח והשפעה להסתדרות העובדים הלאומית ובאותה תקופה התבסס מעמדה ועוצב אפיה.

הזיקה לתנועה הלאומית גברה, והיא ששיחררה את ה.ע.ל. ממערכה מדינית-חיצונית. ה.צ.ח. ניהלה את המאבק המדיני וה.ע.ל. יכלה להתמסר לפעולה כלכלית מקצועית. עם זאת לא נפתרה השאלה אם ה.ע.ל. היא חלק אינטגרלי מן התנועה הלאומית או שהיא מסגרת עצמאית השומרת על זיקתה בלבד לתנועה זו.

שאלות אלו צצו ועלו מפעם לפעם, ביחוד בימי בחירות למוסדות ישוביים. בזמנו הציע ד"ר פון-וייזל להקים בתוך התנועה הלאומית מפלגת פועלים, אולם לא נמצאו תומכים בהצעה זו, מפני שיצירת מפלגה בעלת אינטרסים מעמדיים עלולה לפגוע באידיאל החד-נס. "אצלנו פועל, בורגני ובן כפר התאחדו לחזית מאוחדת" — שר הנוער הבית"רי, ועל חזית מאוחדת זו שמרה התנועה הלאומית בכל תקופותיה ומשבריה. אמנם

אי־אפשר היה להתעלם מבעיות מקצועיות שעמדו בפני העובד הלאומי, ולשם פתרון הוקמה ה.ע.ל. אבל יוצרי המסגרת הניחו יסודות להסתדרות כללית, לא מפלגתית, ואכן השתייכו לה.ע.ל. חברים לא מפלגתיים, או חברי מפלגות הקרובות ברוחן לתנועה הלאומית. אמנם מפעם לפעם נשאלה השאלה: מה המטרה היעודה לה.ע.ל. האם עליה לשמש

מכשיר מקצועי בידי התנועה הלאומית, או עליה לשמור על עצמאותה? מעולם לא ניתנה תשובה לשאלה זו, והדברים לא הגיעו לידי הכרעה, אולם חוקת ה.ע.ל. קובעת את אפיה הבלתי־תלוי במובן האירגוני, המקצועי והמדיני.

ב־10 במרץ 1938, ערב הבחירות לוועד הקהילה בתל־אביב, הועלתה שאלה זו בכל חריפותה. נמצאו בה.ע.ל. עסקנים שטענו כי נציגי הצה"ר המועמדים לבחירות לוועד הקהילה אינם מייצגים כהלכה את האינטרסים של העובדים הלאומיים, ועל כן דרשו להופיע בבחירות אלה ברשימה עצמאית. מזכיר סניף ה.ע.ל. בתל־אביב, א. שוסטק, התנגד בחריפות להצעות אלה.

„אין מקום לדבר כזה“ — התריע א. שוסטק — „יש לכך מקום בהסתדרות השמאלית, היות והיא מייצגת את המעמד ואת ענייני המעמד. אין לזה מקום אצלנו, במקום שההסתדרות היא רק המכשיר המקצועי כתנועה. אני רוצה שההסתדרות תהיה חזקה, רפרזנטטיבית, אבל בתוך מסגרת גבולותיה של התנועה. כל צעד מחוץ לגבולות במובן זה הוא צעד מסוכן ומוביל אותנו למעמדות ולמגמות הנפסדות ביותר.“

האופוזיציה הראשונה בה.ע.ל.

התנגדות ראשונה של עסקני ה.ע.ל. ותיקים למרות ה.צ.ח. נתגלתה בשנת 1937, עם האופוזיציה הראשונה שקמה להנהגת ה.ע.ל. העובדה שהוועד הפועל הלך יד ביד עם הנהגת ה.צ.ח. עוררה מורת־רוח בקרב האופוזיציה ובינואר 1937 העלו במועצת עובדי תל־אביב את השאלה: „באיזו רשות מקבלת ה.ע.ל. בשאלות רבות את מרותו של מוסד מפלגתי מסויים, בשעה שה.ע.ל. היא בלתי־מפלגתית?“

חבר המועצה מ. קולומבוס השיב:

„בלי הצה"ר אין לי כל צורך בה.ע.ל. יחסי להסתדרות הוא יותר מאשר מקצועי, ומבחינה מקצועית אין לי כל צורך בהסתדרות.“

א. הלפרן היה אחד התומכים בניתוק מתלות בהצה"ר. הוא גם התנגד לגוש של אירגוני הפועלים הלא־שמאליים. „אירגונים אלה ילכו אתנו רק לקבל ריווחים, אבל לא לספוג מכות“ — אמר הלפרן, ובאשר להצה"ר:

„אני מעיז להציע פירוד מוחלט ממשמעתה של תנועת הצה"ר וה.צ.ח. אין הם עוזרים לנו במאומה בשטח הכספי, ולפיכך חייבת ההסתדרות לערוך מגביות בשמה, בארץ ובגולה.“

א. הלפרן דיבר על קרן תל־חי, שעליה הוטל לספק לה.ע.ל. את אמצעיה הכספיים.

אולם הכזיבה. ואילו להסתדרות העובדים הלאומית לא הורשה לערוך מפעלים עצמאיים, כדי לא לפגוע במגבית המרכזית של קרן תל-חי.

לעומת זאת מצא י. שובל הסבר הגיוני לתלות ה.ע.ל. בתנועה הלאומית :
„אין כל קשר רשמי בין ה.ע.ל. לבין הצה"ר. ואם חברי ההסתדרות שאינם משתייכים להצה"ר יקימו סיעה נפרדת חזקה וידרשו זכויות, יקבלו את כל הזכויות.”

ה.ע.ל. מקימה קרנות עצמאיות

הרוח האופוזיציונית בה.ע.ל. נתעוררה בעקבות הסערה בנוער הלאומי שהתחוללה בימי ה„הבלגה“. באותם ימים עדיין לא היתה לתנועה הלאומית זרוע צבאית עצמאית והיא יכלה רק להטיף להגבה, אך לא לבצעה בכוח צבאי משלה. „ההגנה הלאומית“ אמנם לא היתה כפופה לסוכנות היהודית, אבל הפיקוד והוועדה הציבורית שהיתה ממונה עליה השתייכו למסגרת ההסתדרות הציונית הישנה והתנגדו למדיניות של תגמול. ה.צ.ח. נאלצה, איפוא, להסתפק בתעמולה ובהסברה, ולא יכלה לנקוט במעשים.

בקרבת הצעירים, ביחוד בין אלה שקיבלו השראתם ב„ברית-הבריונים“, כמה תסיסה נגד אפס-המעשה הצבאי של ה.צ.ח. הם רצו בפעולה, במאבק, ולו גם מאבק של מעטים. בה.ע.ל. ראו מסגרת לוחמת שגילתה את אפיה בשנות המערכה נגד ההסתדרות השמאלית. הם רצו להמשיך במערכה נגד המנהיגות ביישוב שכפתה את מדיניות ה„הבלגה“. וגם אם הפעם לא היתה זו מלחמה על רקע מעמדי-מקצועי, הנה ראו בה.ע.ל. יותר מאשר מסגרת מקצועית.

עם זאת נתעוררה בה.ע.ל. מרידות גוברת והולכת על ההגבלות שהטילו עליה בהקמת מוסדות פינאנסיים משלה, בעצם הימים בהם נזקקה למימון תכניותיה הכלכליות הנרחבות. המחסור בכספים הביא תמיד לצימצומים דראסטיים בתכניות. אולם עם הגברת פעולותיה בשנות ה„מאורעות“, נאלצה ה.ע.ל. להגדיל את תקציבה. המקור היחיד לכספים נשארה קרן-תל-חי, אך היא לא יכלה לשאת במעמסה הכבדה של מוסדות כלכליים.

באוקטובר 1937 עברה הנהלת קרן-תל-חי מידי גב' יונה ז'בוטינסקי לידי ד"ר ז. פון-וייזל, שהחליט על צעד מרחיק לכת. הוא הוציא את כל המפעלים הכלכליים של התנועה הלאומית מתחום הפעולה של קרן-תל-חי וצימצם את פעולות הקרן לענייני ספורט, חינוך ואירגון הפעולות המדיניות של ה.צ.ח.

החלטה זו שיחררה את ה.ע.ל. מתלות בתקציבי קרן-תל-חי ומעתה יכלה לפתוח במגבית ענפה למען מוסדותיה בארץ ובגולה. מהחלטה זו נהנתה גם קופת-חולים לעובדים לאומיים, שנאלצה לצמצם את פעולותיה, בגלל מחסור באמצעים.

בהתייעצות ארצית של ה.צ.ח. שהתקיימה בימים 12—18 בצדמבר 1937 בשיתוף עם ה.ע.ל. נתקבלה החלטה האומרת :

„ההתייעצות הארצית של ה.צ.ח. — מתוך הכרת התנאים המיוחדים של עבודתה של

ה.ע.ל., קופת חולים לעובדים לאומיים ופולגות-העבודה של בית"ר, המהווים את המוסדות

הכלכליים העיקריים של התנועה הלאומית בארץ, באה לכלל דיעה שהדרך האחת לביסוס המשקי של המוסדות הנ"ל היא: יסוד קרן מיוחדת בארץ-ישראל, קרן תנועת העובד הלאומי, שתפקידה יהיה לארגן ולנהל אוסף כספים בארץ ובגולה לשם חיזוק וביסוס ענפים שונים לשירות העובד הלאומי: ה.ע.ל., ק"ח, פלוגות-העבודה, עזרה אשראית למוסדות ומפעלי העובד הלאומי וכו'.

ההחלטה נתקבלה בהתייעצות בחגיגות מרובה מאוד".

המצב החדש שנוצר בהנהלת קרן-תל-חי הביא ליוזמה חדשה מצד הנהגת הסתדרות העובדים הלאומית, בשטח שהיה עד כה סגור בפניה: פעולה עצמאית נרחבת באירגון מגבית לקרן העובד הלאומי. הקרן אמנם הוקמה עוד בשנת 1935, אך היא היתה מוגבלת בפעולתה. עתה ניתנה לה.ע.ל. לקרב את ענייניו של העובד הלאומי אל הציבור היהודי בארץ ובגולה.

הוחלט ששליח ה.ע.ל. יצא ללונדון, כדי לתאם את פעולות קרן העובד הלאומי עם פעולות קרן-תל-חי. על א. שוסטק, ע. ברון וי. ל. שניאורסון הוטל לצאת לפולין למען מגבית; מ. גילוני יצא לארצות-הברית והקים בני-יורק מוסד קבוע למען העובד הלאומי. שבועות מספר שהתה משלחת ה.ע.ל. בפולין ובתקופה קצרה עברה ב־800 סניפי התנועה הלאומית. בעזרת ד"ר י. שכטמן וי. קלרמן הצליחה לרכז סכומים ניכרים עבור מוסדות ה.ע.ל. היתה זו המגבית הראשונה של הסתדרות העובדים הלאומית בתפוצות ותוצאותיה עוררו תקוות רבות.

יחסי ה.ע.ל. עם מרכז קופת-חולים

בשנת 1937 נתגלו חיכוכים ראשונים בין הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית לבין מרכז קופת-חולים לעובדים לאומיים, בשאלת מרות הוועד הפועל על המרכז. המצב הכספי הקשה ששרר בה.ע.ל. השפיע במישרין על דרכי התפתחותה של קופת-חולים ובמאמצים קשים הצליח מנהלה י. פעמוני לאזן את התקציב. משהחמיר המצב בקופה, פנה י. פעמוני לכיוון חדש, הוא הצליח לרכז חוגים רחבים, לאו דווקא ממעמד הפועלים והעובדים השכירים, כחברים משלמי מס לקופת-חולים. סוחרים זעירים, בעלי-מלאכה ואנשי המעמד הבינוני מצאו במוסד הרפואי של העובד הלאומי שירות לביטוח בריאותם, שעה שהמוסדות היישוביים התעלמו מצרכי ביטוח הבריאות של המפרנסים העצמאיים והשכירים שאינם חברי ההסתדרות השמאלית. מרכז הקופה, שדגל בסיסמת ביטול המחיצות בין המעמדות, פתח את שעריה לפני כל-דיכפין, ושירותי הבריאות שלה עמדו לרשות כל יהודי אשר שילם את מס הביטוח הרפואי.

בשנת 1937 נמסר בישיבת הוועד הפועל של ה.ע.ל. כי רבים מבין חברי הקופה אינם חברים בהסתדרות העובדים הלאומית. עובדה זו השפיעה במידה רבה על מרכז הקופה, שראה את עצמו כמוסד אשר נועד לאו-דווקא לפועלים לאומיים, אלא כמוסד בריאות ממלכתי העומד תחת מרותה הישירה של ה.צ.ח.

מרכז קופת־חולים הורכב משבעה אנשים, מהם מונז שלושה על־ידי הוועד הפועל של ה.ע.ל. ושלושה על־ידי הרופאים, העובדים המקצועיים של המוסד. המנהל, י. פעמוני, היה למעשה האיש המכריע בקופה בכל הנוגע לבעיות שבהן באו לידי קונפליקט האינטרסים המקצועיים של הקופה והאינטרסים של הסתדרות העובדים הלאומית.

כל זמן שהוועד הפועל והנהלת סניף ה.ע.ל. בתל־אביב, היו עסוקים בפעולות המקצועיות של העובדים, התנהלה הקופה כמעט ללא מגע עם הנהגת ה.ע.ל. היא התקדמה בכוחות עצמה, רכשה חברים מכל החוגים ונאבקה על קיומה, ללא התערבות הוועד הפועל. משנשתנה המצב בהנהלת ה.ע.ל. בועה"פ ובתל־אביב, נתגלע סיכסוך בשאלת מרות הוועד הפועל על מרכז קופת־חולים.

ביום 31 באוקטובר 1937 העלה פ. פייבל בוועד הפועל את השאלה:

„אני רואה נטיה בקופת־חולים להתפרד, זאת־אומרת להיות עצמאיים במובן של חובות ולקבל את הזכויות של חובת הרשמת חברי ה.ע.ל. לקופה. אני מציע למנות מרכז חדש לקופת־חולים, לדרוש מהנהלת הקופה שמותייהם של ארבעת המועמדים שלה, ואנו נציע שלושה חברים שלנו, בהתאם לתקנון“.

באותו יום הוחלט על מינויו של א. הלפרן כמנהל ענייני ה.ע.ל. בארץ וכחבר מזכירות הוועד הפועל. על הלפרן, פ. פייבל וד"ר ש. יוניצ'מן הוטל לבוא במגע עם מרכז קופת־חולים על־מנת להסדיר את היחסים בין שני המוסדות.

עם הקמת המוסדות הכספיים של ה.ע.ל. נתעוררה גם השאלה: מה יהיה חלקה של קופת־חולים בהכנסות, ומי ישא בהוצאות ביטוח־הבריאות של חברי פלוגות־הגיוס של בית"ר? ד"ר יוניצ'מן, נציגן של הפלוגות בוועד הפועל, העלה גם הצעה לאירגון פעולה כספית נפרדת למען פלוגות־העבודה.

ביום 21 בדצמבר 1937 הועלתה שוב בעיית קופת־חולים בוועד הפועל ובהנהגת ה.צ.ח. אלחנן הלפרן מסר דו"ח על המגע עם מרכז הקופה:

„מרכז קופת־חולים לא נענה לדרישתנו בדבר הרכב המרכז והציע לנו לאשר את המרכז הנוכחי. אין להרשות יותר מצב כזה. אנו עומדים בפני התמרמרות גדולה על שאין להסתדרות השפעה על מרכז זה. בכל ענייני הקיפה מחליטים רופאי המרכז, המהווים בו רוב“.

מנהל הקופה י. פעמוני הכחיש את קיומו של „משבר קונסטיטוציוני“:

„הוועד הפועל יכול לעשות מה שהוא רוצה במרכז, לפזרו או להחליפו, כי זהו מוסד הסתדרותי. אם הוועד־הפועל רוצה להגביר את השפעתו, יאשר את המרכז הקיים ויספח עוד חבר למרכז“.

יו"ר ה.צ.ח. ד"ר א. אלטמן הביע את דעתו:

„הוועד הפועל לא השתמש בכוח הקונסטיטוציוני. מתוך זה נוצרו עובדות. זיקה חדשה נוצרת, לא על־ידי החלטות, אלא בעובדות. אפשר ליצור את הזיקה על־ידי סיפוח חברים למרכז. אמנם יש שם מגמה לעצמאות, ליהפך למוסד בלתי־תלוי, וצריך לתקן את המצב על־ידי השתתפות פעילה וליצור את המרות הממשית“.

בסופו של דבר נקבע מרכז קופת-חולים בהתאם לתקנון, אבל היחסים בין הוועד-הפועל ומרכז הקופה לא הוסדרו. חתירת המרכז לעצמאות לא נשתנתה. על הטענה שגם הסתדרות העובדים הלאומית היא בלתי-מפלגתית ופתוחה לכל אורח, ניתנה התשובה שקופת-חולים לעובדים לאומיים כוללת בתוכה גם חוגים עצמאיים.

עמדתו הבדלנית של פ. פייבל בשאלת היחסים עם ה.צ.ח.

במרץ שנת 1937 החלו ההכנות לקראת הבחירות לוועידה הארצית השלישית של הסתדרות העובדים הלאומית, שעמדו להיערך ב-18 באפריל. בישיבה מורחבת של הוועד-הפועל הועלתה שאלת מצע ה.ע.ל. לקראת הבחירות. פ. פייבל הציג את השאלה:

„יש חלק הסובר שעלינו לצאת בגלוי ולהכריז שאנו הננו הסתדרות של ה.צ.ח. ויש כאלה הסוברים שעלינו להיפרד מכל התנועה הלאומית ולהיות בלתי-לויים. לכן באנו לברר את השאלות הללו. אנו יודעים כהסתדרות צה"רית וכל החברים החדשים שבאים אלינו יודעים שהם באים להסתדרות צה"רית. גם האירגונים הלא-רעיוניים, כשאנו באים ומדברים אתם, לא על הסתדרות עובדים לאומית כללית הם מדברים, אלא על פרציה — אני מציע שהוועידה הארצית תקבל החלטה שהסתדרותנו היא חלק בלתי-נפרד מה.צ.ח. ובענייני עבודה היא בלתי-לוייה בכל גורם אחר“.

מ. כבירי התנגד למושג „מקצועיות“. ה.ע.ל. נוצרה מתוך תסיסה אידיאולוגית ועליה להרחיב את היקף פעולתה המדינית, האירגונית והמשקית, כדי להיות גורם מכריע בארץ.

ד"ר ב. לובוצקי תמך בדברי כבירי:

„אי-המפלגתיות של ההסתדרות איננה בלוף. להסתדרות יש תפקידים לא מפלגתיים או פוליטיים, כִּי־אם סוציאליים. התוצאה, כמובן, תהיה פוליטית. כל דרך אחרת עלולה להביא לריקנות, של מסגרת ללא תוכן“.

בויכוח השתתפו א. שוסטק, י. שובל, י. גוריון, י. פעמוני, ובמלים שונות השמיעו כל אחד התנגדות להצעת פ. פייבל, שנשארה דעת-יחיד. אבל פייבל נשאר איתן בדעתו, וברבות הימים גרמה עמדתו המתבדלת ליצירת תא אופוזיציוני קיצוני, שחבריו התרחקו לגמרי מה.ע.ל.

הוועידה הארצית השלישית

הוועידה השלישית של ה.ע.ל. שונה היתה משתי הוועידות שקדמו לה, לא רק משום שעמדה תחת השפעת מאורעות הדמים בארץ, אלא גם מפני שה.ע.ל. עצמה עברה בתקופה שקדמה לוועידה תהליך רצוף של התגבשות והתבססות. הוועידה החגיגית הראשונה הניחה רק יסודות; הוועידה השנייה עמדה תחת רושם ההסכם בין ז'בוטינסקי ובן-גוריון, ובמרכז דיוניה הועמדו בעיות אשר איבדו את כל חשיבותן, עם כשלון הסכם לונדון.

כ־75 צירים ייצגו את סניפי ה.ע.ל. בוועידה שנפתחה בל"ג בעומר תרצ"ז, 28 באפריל 1937, באולם "בית-העם" בתל-אביב. פתח את הוועידה פ. פייבל, בהרצאה על הבעיות הכלליות שעמדו לפני ה.ע.ל. אחריו השמיע ד"ר א. אלטמן את הנאום המדיני המרכזי על "שאלות העבודה בארץ לאור המצב המדיני". הנקודה המרכזית בנאומו היתה, שאין להפריד את שאלות העבודה והכלכלה מסבך הבעיות הפוליטיות, ואין לצפות למצב כלכלי איתן ויציב, כל עוד לא ישנה המשטר את עמדתו לבעיות היסודיות של ההתיישבות הציונית ולא ייצור את התנאים המדיניים הדרושים להשקעות ולפיתוח כלכלי. האיכרים, שהתעלמו מן השאלות הפוליטיות והצטמצמו בתחום המקצועי של הסקטור שלהם, רואים עתה את הדריהם נרקבים בפרדסים, כשם שהתעשיינים רואים את מוצריהם נערמים, ללא שיווק,

פרופ' ד"ר יוסף קלוזנר
ישראלים חלוצים, 56, חז"ר, 23

[illegible]

ברכת פרופ' יוסף קלוזנר לוועידה הארצית השלישית של ה.ע.ל.

במפעליהם. אי אפשר לבסס משטר כלכלי ללא יצירת תנאים מדיניים, והחוגים הכלכליים ביישוב שהתעלמו מן הבעיות הפוליטיות, וברוב המקרים אף תמכו במדיניות הקו הרשמי של הסוכנות היהודית, פגעו בסופו של דבר באינטרסים שלהם עצמם. המוצא מן המצוקה הכלכלית ומן האבטלה נתון בתחום המדיני. אם הממשלה המנדטורית תנקוט במדיניות כלכלית, בטחונית ותחוקתית, ההולמת את צרכי ההתיישבות הלאומית של עם ישראל, תיעלם המציקה, תוגבר העליה ותבוא רווחה כלכלית.

ע. ברון מסר דו"ח הוועד הפועל על פעולותיו וד"ר ב. אבניאל הירצה על השאלות העקרוניות של ה.ע.ל.:

„אין אנו סוציאליסטים ולא אַנטי־סוציאליסטים“ — אמר ד"ר אבניאל — „מעולם לא החלטנו שאנו דוגלים, או מתנגדים לדוקטרינה עולמית זו או אחרת. יש דברים שאנו נלחמים, או מוותרים עליהם כרגע. תוצאות המשאל בהסתדרות על הסכם לונדון מראות שיש 56 אחוזים האדישים לכל הפוליטיקה של ההסתדרות. ביניהם אנו צריכים להפיץ את הרעיון הלאומי. אסור, ולא שברנו עד כה שום שביתה כלכלית וכל זמן שאין בידינו ליצור את המנגנון של בוררות חובה לאומית אין לנו רשות לקחת בידינו את ההגנה המעשית על ענייני הפועלים“.

ובאשר ליחסים עם האיכרים:

„ישנם איכרים שישמחו על סגירת העליה, מפני שיוכלו להשתמש בעבודה זולה, לפעמים שאלתי את עצמי, למה אנו כל־כך אדישים לפעולתם של אותם איכרים שבוגדים בנו על כל צעד ושעל. אנחנו שללנו את הרעיון של המעשיות מתוך זה שקידשנו את עצמנו לרעיון המדיני. זה היה אולי צודק בהצה"ר ובהצ.ח. אבל לא בה.ע.ל. אני עומד בכל תוקף על כך שהצירים ידרשו ליצור את קרן העובד הלאומי. אנחנו צריכים לעזור לפועלים שלנו במשקיעזר ובשיכון וכו“.

י. גוריון העלה שאלת היחסים עם „הגוש האזרחי“ ועם אירגוני הפועלים המסונפים ל„גוש“, אבל לא הציע כל עמדה לשאלות אלה. לעומת זאת גילה י. המאירי התנגדות לשיתוף־פעולה עם ה„גוש“, ביחוד לאחר שהסוכנות היהודית באה להסכם עם התאחדות האיכרים בדבר העסקת 20 אחוז פועלים יהודים בחקלאות:

„טעות היא לחשוב את הגוש האזרחי לבעל־ערך ואין צורך באמצעים מיוחדים כדי למשכו לצדנו, אבל יש דרכים להשפיע על הפועלים מהשמאל שיעמדו לצדנו. לא ניצלנו את ההסכם של הסוכנות על 80 אחוז עבודה ערבית ולא הוכחנו את הבגידה שבהסכם זה. האלמנט המהפכני הוא הפועל ואותו צריכים לכבוש, ולא את האזרחים. בפתח־תקוות ישנם 800 עד 1000 מובטלים, אבל בפרדסים עובדים מאות פועלים ערבים“.

האיכרים נזקקים לפועל הלאומי, רק כאשר פחד השמאל נופל עליהם, אבל כאשר יכלו למצוא לשון־משותפת עם השמאל בדבר העסקת שמונים אחוז פועלים ערבים בחקלאות, לא מצאו לנכון אפילו לבוא בקשר עם הסתדרות העובדים הלאומית.

צירי הוועידה העלו את השאלה, אם מותר לה.ע.ל. לבנות לעצמה מוסדות כלכליים, בה בשעה שהתנגדה ליצירת מוסדות עצמאיים של ההסתדרות השמאלית. המגמה היא

להקים אגודה מקצועית טהורה, ובשום מקום בעולם אין לאגודות המקצועיות מוסדות כלכליים או תרבותיים, עצמאיים.

סטריקובסקי, ציר הוועידה מחיפה, טען :

„עלינו ליצור מוסדות כלכליים, לא מפני שזאת המטרה שלנו, אלא מפני שאלה הם האמצעים למטרה. אם לא ניציר מוסדות עזר לא נוכל להחזיק מעמד“.

הוועידה עדיין התלבטה בשאלות עקרוניות, מהותיות, אבל חותם המעשה היה טבוע בדיוניה. הצירים כבר יכלו לדון על דרכי הסתדרות העובדים הלאומית, לאור נסיון שהושג בשטח העבודה המעשית ובשטח היחסים עם גופים ציבוריים אחרים ביישוב, וההחלטות שנתקבלו בתום הוועידה ביטאו את הדיעות שרווחו בוועידה, בעיקר במה שנוגע ליחסים עם החוגים „האזרחיים“.

החלק הראשון מדיוני הוועידה הוקדש לבעיות מדיניות. הוועדה המלכותית הבריטית שנשלחה לארץ-ישראל, לחקור בבעיות הסיכסוך היהודי-ערבי, הגיעה למסקנות שיש לחלק את ארץ-ישראל המערבית ולהעניק אוטונומיה עברית בחלק זעיר של הארץ. התנועה הלאומית התנגדה בתוקף להצעות-החלוקה, והתנגדות זו מצאה את ביטוייה גם בהחלטות הוועידה השלישית של ה.ע.ל.:

„א. הוועידה מביעה את מחאתה הנמרצת נגד כל נסיון שהוא לחלק את ארץ-ישראל, או לצמצם את חופש-הפעולה של ההתיישבות היהודית בכל תחומי הארץ. העם העברי לא יסכים לשום הצעה והמלצה המנתקת את קשרי ההתחייבות של בריטניה ומעצמות העולם לתקומת המדינה העברית משני עברי הירדן.

מחנה החלוצים הלאומיים — לא יירתע מפני מלחמה חריפה נגד התכחשות וזיוף ההבטחות שניתנו לאומה העברית.

ב. לנוכח תכניות הקיצוץ השונות בזכויותיו ההיסטוריות של עם ישראל על כל שטחי המנדט משני עברי הירדן, מטעימה הוועידה שוב את הדרישה היסודית של תכנית העשור של מנהיג האומה, להנהיג בארץ-ישראל משני עברי הירדן משטר התיישבותי מכון להשגה מהירה של הרוב היהודי בארץ-ישראל על-מנת להקים המדינה העברית כמובטח במנדט. ג. הוועידה הארצית השלישית של הסתדרות העובדים הלאומית מצטרפת לדרישת זאב ז'בוטינסקי, לתבוע לדין את ראשי השלטון בארץ-ישראל, שהם אחראים באופן אישי ישיר למשטר הדמים שהשתרר בארץ זה שנה שלמה, וכן את הוועד הערבי העליון על כל חבריו, והמופתי בראש, המנהלים הסתה נפשעת ובלתי-חוקית של טירור ודמים, על-פי הסעיפים של החוק הפלילי בארץ-ישראל“.

ואשר להתכחשות החוגים „האזרחיים“ ומוסדות היישוב לצרכיו ולזכויותיו של העובד הלאומי, קיבלה הוועידה את ההחלטות הבאות:

„א. הוועידה מכריזה שלמרות כל ההכרזות של עסקני הציבור האזרחי על האהדה לעובד הלאומי זורמת כל עזרתו המוסרית וההמרית של ציבור זה דרך כל מיני צינורות, אך ורק

לביסוסה של ההסתדרות המעמדית. הוועידה פונה לציבור זה בדרישה לבדוק היטב את דרכו ולקבוע את עמדתו הברורה בשטח זה, כי העובד הלאומי לא יוכל להתייחס באדישות לפסיחה הזאת על שתי הסעיפים.

הוועידה רואה את העמדה ההרסנית הזו של עסקני הגוש האזרחי כקוצר־ראות וקוצר־הכרה, ורואה את כל ההכרזות החגיגיות על אהדה כגניבת דעת־הקהל בלבד. ב. הוועידה פונה אל ציבור העובדים העברים בארץ בקריאה לעבור מעל לראשי הפקידות והמנהיגים המטעים המטיפים לתורות זרות התלושות מן ההווי של מלחמת הקיום הקשה של העם העברי וקוראת את ציבור הפועלים העברים בארץ להתלכד בשורות העובדים הלאומיים, להקמתה של הסתדרות חלוצית תוקפנית שתצא שכם אחד לשיחורור העם והארץ. הוועידה מגנה נמרצות את מוסדות היישוב על יחסם הנפשע לדרישה של ה.ע.ל. בדבר הקמת מוסד עליון לבוררות חובה לאומית, ורואה ביחס זה ובחוסר המוסד הזה את המקור הראשי ליחס־העבודה המסוכנים בארץ, הממיטים קלון על האומה והציגות.

ע ב ו ד ו ת ת ע ש י ה

הוועידה מכריזה כי למרות כל ההבטחות החגיגיות של התאחדות בעלי־התעשיה בארץ, לבלי להפלות לרעה את הפועל הלאומי מכל ציבור הפועלים בארץ, עומד עדיין ציבור הפועלים הלאומי מנושל מזכותו לעבודה בתעשיה בארץ. ציבור הפועלים הלאומיים לא יסכים לנישול זה, וכשם שידע לפרוץ בדמו את חומת החרם בחקלאות ובבנין, כך יילחם בכל האמצעים שבידו לשם הפלת החומה שבה נסתגרה התעשייה בפני העובד הלאומי.

ב ש א ל ו ת ה ח ק ל א ו ת

הוועידה רואה בדאגה את המשבר העובר על החקלאות העברית בכלל ועל ענף הפרדסנות בפרט, ורואה את מקור המשבר הזה במשטר המדיני הנפשע הקיים בארץ, ופונה אל כל חלקי היישוב בדרישה לקום למלחמת־תנופה להקמת משטר־מדיני אוהד שלא יתנכר לבעיות המשק העברי בארץ.

הוועידה מוקיעה את שיטת העבודה של המשרד הקבלני לעבודות חקלאיות של ההסתדרות המפא"יית המוריד את שכר־העבודה המינימאלי של הפועל החקלאי. שיטה נפסדת זו מביאה להורדת מחירי העבודה בכפר, מונעת קליטתם של עובדים נוספים בכפר ומעמידה בסכנה את כל המשק החקלאי. הוועידה מטילה על הוועד־הפועל לפתוח במלחמה חריפה נגד שיטה הרסנית זו.

הוועידה מוקיעה אותו חלק מציבור האיכרים המנצל את המצב הקשה במשק העברי ומשתמש באמצעי־לחץ לשם הורדת שכר־העבודה של העובד. שיטה זו של הורדת השכר פוגעת קשה לא בעובד בלבד, והיא עלולה להביא לידי שיתוק קשה את המשק החקלאי בארץ. העובד הלאומי יילחם בתופעות מסוכנות אלו, לשם הצלת המשק החקלאי העברי. הוועידה מטילה על הוועד הפועל להקים מחלקה מיוחדת של העובדים החקלאיים, כדי לרכז את כל מפעלי השיכון הקיימים ולעבד תכנית מפורטת לשיכון וסידור דירות זולות, להתקשר לשם־כך עם מוסדות וגורמים שיסייעו בביצועם של מפעלי־שיכון.

הוועידה מציינת את יומתם של החברים בשטח הקלת תנאיו של העובד הלאומי על-ידי הקמת אירגונים חקלאיים לשיכון ולדירות זולות לעובד הכפרי. הוועידה מטילה על הוועד הפועל לרכו במחלקת העובד הלאומי הכפרי את העבודה הזו וליווה מפעל-שיכון ומשק-עזר. הוועידה מקדמת בברכה את מאמצי החברים להשתרש בגליל, על-ידי הקמת אירגונים להתיישבות, ולשמור שם על עתידנו. הוועידה מקדמת בברכה את הישגי העובדים הלאומיים בגליל, שחידשו את ענף הטבק והשמן העברי והגבירו הפצת הירקות מתוצרת עברית במושבות הגליל. הוועידה מציינת שלמרות התנאים הקשים ביותר לא נסוגו העובדים מעמדותיהם. ובתנאים חלוציים חידשו את הענפים החדשים של הטבק והשמן, למרות זה שבתי-החרושת, המשתמשים בתוצרת זו, מחרימים את הפועל הלאומי.

נוער העובד הלאומי

הוועידה מטילה על הוועד-הפועל לגשת מיד לאירגונו המקצועי של הנוער העובד הלאומי במסגרת ה.ע.ל.

קופת-חולים

הוועידה מציינת בסיפוק רב את התפתחותה הרבה ושיגשוגה המתמיד של קופת-חולים לעובדים לאומיים. הוועידה שולחת את ברכתה למוסד הבריאות של העובד הלאומי.

„הסלע“

הוועידה שמעה בסיפוק רב את הצעת הוועד-הפועל בדבר הקמת חברת ביטוח „הסלע“ ליד ההסתדרות ומביעה את תקוותה שכל חברי ההסתדרות ומוסדותיה יתמכו ויסייעו בידי מוסד זה, למען הפיכתו למוסד ביטוח רחב לעובד הלאומי.

מרכז העבודה

הוועידה מקדמת בברכה הקמת מרכז העבודה על-ידי הוועד הפועל.
החלטות הוועידה ביטאו דעותיהם של הצירים, כפי שהשתקפו במהלך הדיונים, והן העידו על הנושאים העיקריים שהועלו. יחס של אכזבה ומרירות הובע כלפי הגוש „האזרחי“, ודברי תוכחה קשים הושמעו כלפי התעשיינים והאיכרים. לעומת זאת הובעו דברי-הערכה חמים למגויסי בית-ר, אשר בתנאים חלוציים קשים המשיכו לשמור על העמדות שנכבשו במושבות הגליל ויוזמו מפעל-ייצור לביצור מעמדו של העובד הלאומי בשטחים חקלאיים שהונחו על-ידי המוסדות המיישבים הרשמיים.
עם זאת נקבעו בוועידה הנחיות להרחבת תחום הפעולה של ה.ע.ל. בהקמת מוסדות-עזר חדשים ובהגברת הפעולה האירגונית, בעיקר בקרב פועלי החקלאות והנוער העובד הלאומי.

יסודותיהם של שלושה גופים חדשים הונחו בוועידה: אירגון הנוער העובד הלאומי, „מרכז-העבודה“ וחברת-ביטוח „הסלע“. משלושת הגופים, שנים הראשונים התפתחו וליוו את הסתדרות העובדים הלאומית כל שנות קיומה, ואילו חברת ביטוח „הסלע“, לא הייתה שרשים למרות המאמצים שהוקדשו לחיזוקה.

ביום 14 בנובמבר 1937*) פתחו חיילי האירגון הצבאי הלאומי בירושלים בשורה של התקפות נגד הכנופיות הערביות בפרברי העיר. היה זה יום שנרשם בהיסטוריה של מלחמת המחתרת בשם „יום שבירת ההבלגה“, או כפי שנקרא עלידי חוגי היישוב הרשמיים „יום הששי השחור“. סערת רוחות קמה בציבוריות הרשמית עם גל התקפות הנגד של אצ"ל, אשר מאז נמשכו ברציפות, עד תום ה„מאורעות“, בספטמבר 1939, כשפרצה מלחמת העולם השנייה.

שופרות התעמולה של הציונות הרשמית פתחו בהסתה מחדשת נגד התנועה הלאומית, ובלי היסוסים הרבה הצביעו על מוסדותיה כעל המרכזים שמהם יצאו לוחמי האירגון הצבאי הלאומי.

בגל המעצרים הראשון נכלאו עשרות עסקנים לאומיים, מאלה שמילאו תפקידים מרכזיים במוסדות הסתדרות העובדים הלאומית בסניפיה השונים. בו בזמן הפכו משרדי ה.ע.ל. למקום ריכוז ופעולה של האירגון הצבאי הלאומי ומאחורי הפעולה המקצועית היום-יומית, תססו חיי מחתרת של מפקדים וחיילים אשר מצאו במסגרתה אפשרויות להיערכות ולאירגון תאים.

ימים חדשים באו לה.ע.ל., ימי סערה וסבל, ימים שבהם נבלמה התפתחות המוסדות המקצועיים. לפני העסקנים והפקידים הועמדו משימות חדשות, אם במסגרת תפקידיהם באצ"ל ואם בהבטחת מקור מחיה לבני-המשפחות שמפרנסיהם הוטלו מאחורי גדרות תיל.

גל המאסרים פגע בהכרח בתכניותיה הכלכליות והאירגוניות של ה.ע.ל. ובאותו זמן נרתע חלק מציבור הפועלים מן הסכנה שריחפה על ראשיהם של חברי ה.ע.ל. שוב קשה היה להעלות על הדעת שעובדים, חברי ההסתדרות השמאלית, אשר בגלל צרכי פרנסה השתייכו למסגרת מקצועית המנוגדת לרוחם, יעזבו מסגרת זו בעת שסכנת-מאסר נשקפה לכל חבר בה.ע.ל. לא היה עוד מקום לאדישים ולמהססים בה.ע.ל. ששימשה עורף נאמן ללוחם המחתרת. כל הירא ורך-הלבב סר הצידה, בה.ע.ל. נשארו נאמני התנועה הלאומית, אשר הפכה לתנועה לוחמת. ועל מוסדות-העזר של ה.ע.ל. הוטלה הדאגה ליום-עבודה בשביל האח הלוחם ולפת-לחם בשביל משפחות החברים שנעצרו באורח אדמיניסטרטיווי, ללא דין וללא משפט.

בשתי חזיתות ניהל האירגון הצבאי הלאומי את המערכה: במלחמה נגד הכנופיות הערביות בארץ ובאירגון אחד ממפעליה המפוארים של התנועה הלאומית — עליית „אף-על-פי“. עוד בשנת 1934 הניחו חברי הצה"ר ובית"ר את היסודות לעליה „הבלתי-ליגאלית“, ביחוד לאחר שהסוכנות היהודית שללה מבית"ר את זכות העליה. אולם בשנת 1938, עם

*) התאריך הנכון של יום שבירת ה„הבלגה“ הוא 12 בנובמבר 1937, אך מסיבות מסוימות נשתבש התאריך ויום 14 בנובמבר 1937 נתקבל במסורת אצ"ל כיום שבירת ה„הבלגה“.

סכנת השואה המתקרבת ועם גזירות העליה שהוטלו על־ידי השלטונות הבריטיים, קיבלה תנועת ההעפלה מימדים גדולים. רבבות עולים מכל החוגים והמפלגות הגיעו ארצה בעזרת האירגון הצבאי הלאומי ובית־ר ועליה זו הביאה אתה תוספת כוח־אדם לתנועת העבודה הלאומית.

אלא שהתנאים בהם הועמדה הסתדרות העובדים הלאומית בלמו את אפשרויות הקליטה של המוני העולים במסגרתה. אמצעי־הדיכוי הבריטיים, בצד המחסור באמצעים כספיים, שנדרשו למימון הוצאות המחתרת ואירגון ההעפלה, הגבילו בהכרח את אפשרויותיה האירגוניות והכלכליות של ה.ע.ל. ולמרות גל אהדה לתנועה הלאומית בשנות ה־מאורעות וההעפלה, באו ימים קשים לה.ע.ל. שכבר התנסתה רבות במצוקה ובמחסור. בלימת אמצעי־הקליטה יחד עם סכנת המאסרים הרחיקו פועלים רבים משורותיה, אף כי בעומק הכרתם גברה אהדתם לתנועה הלאומית דווקא בתקופה ההיא. ברבות הימים נמצאו גם רבים מבין אנשי המחתרת הלוחמת שהצטרפו להסתדרות השמאלית, לצרכי הסוואה. כך התפצל המחנה הלאומי, ובעוד שחלק גדול ממנו נשאר נאמן להסתדרות העובדים הלאומית, למרות כל הקשיים והסכנות, הצטרף חלק להסתדרות השמאלית. בעינינו נראו ענייני עבודה ופרנסה כנושא צדדי במאבק המדיני נגד גורמים חיצוניים והוא התעלם מסבך הבעיות הסוציאליות. לא המארכסיזם עמד עוד כחיץ עיקרי בין השמאל והמחנה הלאומי הלוחם, אלא דרכי המאבק והמלחמה. הריב בין התנועה הלאומית והמחנה השמאלי ששלט בציונות הועתק לשאלות „הבלגה” והתקפה. ושעה שהתנועה הלאומית ריכזה את תמצית כוחותיה במלחמה ובהעפלה, הפעיל השמאל את כוחותיו נגד היזמה המדינית והבטחונית של האירגון הצבאי הלאומי ובית־ר. אפשר שזו גם היתה הסיבה לשאיפת השמאל להסדר בעיות־העבודה בארץ, שעה שהעתיק את מלחמתו בתנועה הלאומית לשטח אחר לגמרי.

העובד הלאומי בימי־המבחן בעיר ובכפר

הבית־רים המגויסים והמעפילים שנקלטו בעיר, תרמו תרומה רבה להרחבת השפעתה של תנועת העבודה הלאומית. עבודה חלוצית, מלווה היערכות בטחונית, נעשתה בכל חלקי הארץ. בירושלים הוקמה „פלוגת־הכותל” של בית־ר, שהיוותה חלק מהסתדרות העובדים הלאומית בעיר־העתיקה. פלוגה זו העניקה לתושבי הרובע היהודי בטחון ושמרה את משמרת הקודש בכותל־המערבי, גם בזמנים שהמוני בית־ישראל נמנעו מלבקר ברחבת הכותל, מחמת הסכנה הצפויה בסימטאות הצרות והמפותלות המובילות אליה. בית־רים, חברי ה.ע.ל. יצרו ברובע היהודי גרעין של שמירה ועבודה, וה.ע.ל. בירושלים סיפקה לחברי הפלוגה מקורות תעסוקה, בתקופה של אבטלה חמורה.

חברי בית־ר הקימו נקודת משמר בנחלת־יצחק שבהרי ירושלים ופלוגת „הכביש” שהשתכנה בבית ערבי ישן על אחת מפסגות ההרים, הועסקה במחצבה סמוכה וסיפקת אבני בנין לבירה.

קבוצה גדולה של עובדים לאומיים השתרשה בעבודה בים־המלח, ומנהל המפעל,

מר מ. נובומייסקי, גילה יחס חם ואוהד אל הפועל הלאומי ודרישותיו. מפעל האשלג בים-המלח היה אחד ממרכזי-התעשייה הבודדים שבו לא קופח חלקה של ה.ע.ל. עשרות פועלים לאומיים נתקבלו לעבודה במפעל האשלג, ובמגע מתמיד שהיה קיים בין מנהל המפעל וראשי התנועה הלאומית הובטח מעמדה של ה.ע.ל. בים-המלח ובמשך הזמן נוצר במקום גרעין של עסקנים-חלוצים, אשר מילאו תפקידים נכבדים בהתפתחות ה.ע.ל. בכל הארץ. פועלים אלה יצרו הווי מיוחד בשממת החולות והמלח וסניף ה.ע.ל. במפעל האשלג נשאר אחד הסניפים המפוארים במשך כל שנות קיומו של המפעל.

לעומת זאת היוו פלוגות-העבודה של בית"ר בשומרון ובשרון מעין תחנות-מעבר למעפילים. מבני הפלוגות שימשו מקלט ראשון לבית"רים שירדו בחשכת הלילה מספינות „אף-על-פי“, והסתדרות העובדים הלאומית תרמה את התרומות הראשונות לעולים אלה, באספקת מיטה, כסות-לילה, ארוחה לרעב ועזרה-רפואית לחולה. לא בנקל גייסה ה.ע.ל. את האמצעים שנדרשו לכך, אולם מפקדי בית"ר בפלוגות השומרון, ששימשו גם נציגי ה.ע.ל. באותן הנקודות, עשו כמיטב יכולתם להשיג את האמצעים שנדרשו לקליטה ראשונה של הבית"רים המעפילים.

באותו זמן היה מעמדו של הפועל הלאומי במושבות איתן יותר מאשר בערים; תנועת הבניה, בה היתה לה.ע.ל. השפעה ניכרת, שותקה ואילו לתעשייה עדיין לא הצליחו חבריה לחדור. לעומת זאת שמרו העובדים הלאומיים על מעמדם בחקלאות, בעיקר באיזורי זכרון-יעקב, בנימינה, נתניה, חדרה, הרצליה ופתח-תקווה. רוב השומרים בנקודות אלה בא משורות העובדים הלאומיים, ועם השומרים התרבה גם מספר העובדים החקלאיים במושבות.

גם בערים נוצרה הרגשת שיתוף ואחוזה בין חברי ה.ע.ל. שהיו נתונים למחסור כלכלי ולרדיפות השלטונות הבריטיים. אחת התופעות הנאות שמעידות על האחוזה ששררה בין חברי ה.ע.ל. היא ההחלטה שנתקבלה במועצת העובדים בתל-אביב בשנת 1938, כאשר רבים מן העובדים הלאומיים שעבדו בעיריית תל-אביב נעצרו והשאירו את משפחותיהם ללא מפרנס. מועצת עובדי תל-אביב החליטה אז לשלוח לעבודה את חבריה הרווקים, במקום העצורים, בתנאי שעובדים אלה יקבלו את המשכורת המלאה של העצורים ויחלקו חלק כחלק עם בני-משפחות העצורים. הסדר זה, שהעיד על מידת המסירות של ה.ע.ל. לחבריה העצורים, נתקבל בעין יפה גם על-ידי הנהלת עיריית תל-אביב.

הקונוונט של ה.צ.ח. בפראג

בפברואר שנת 1938 התכנס בפראג הקונוונט העולמי של ה.צ.ח. היתה זו הוועידה העולמית הראשונה של התנועה הלאומית אחרי ייסוד ההסתדרות הציונית החדשה בווינה, והיא עמדה בסימן המאורעות החמורים שפקדו את העם היהודי בארץ-ישראל ובגלות אירופה. הצורך הנאצי כבר הטיל את אימתו על העולם והסכנה שריחפה על ראשיהם של מיליוני היהודים בגלות אירופה היתה מוחשית. ז'בוטינסקי הופיע בתכנית האוואקואציה

והשמיע את קריאתו להמוני בית־ישראל לפנות את אירופה, כל עוד לא אחרו את המועד מנהיגי ה.צ.ח. הכינו תכניות מפורטות להעברתם של רבבות יהודים מאירופה לארץ־ישראל, ואותו זמן הועלו בקונוונט בעיות מדיניות ובטחוניות הקשורות במדיניות האנטי־ציונית של השלטונות הבריטיים בארץ־ישראל ובמלחמת המחתרת שפתח האירגון הצבאי הלאומי. במרכז דיוני הקונוונט לא עמדו בעיות סוציאליות. בכל זאת, הועלו בעיות אלה על־ידי נציגי ה.ע.ל. בקונוונט, שראו בה.ע.ל. לא רק מוסד בעל יעוד סוציאלי, אלא בעיקר מכשיר מדיני שערכו רב בימי המבחן הקשים הבאים על התנועה הלאומית.

„קול העובד הלאומי“ שהופיע ערב הקונוונט ביטא את עמדת ה.ע.ל. על תפקידי הוועידה העולמית של ה.צ.ח. בדיוניה על הבעיות הפנימיות של היישוב והתנועה הציונית: „עד עכשיו סברו חברינו והמוסדות המנהלים שלנו שה.צ.ח. וכל התנועות הכלולות בה צריכה לשרת את האחרים ולא את עצמה; „אנו בשביל העם — ולא להיפך“. תמכנו בחוגים ששילמו לנו בכפיית־טובה מחפירה; לחמנו בעד האחרים והגינונו על ענייניהם בפני השלטות מפא"י; נשאנו על שכמנו את עולן של מפלגות אחרות בכל מקום שהיינו נפגשים אתן; בעיריות, קהילות, מוסדות מוניציפאליים וכו'. הרגלנו אותן לראות בנו שותפים ללא תנאי בהצבעה, כי הן ידעו שעם השמאל לא נצביע אף פעם ולפיכך הגנו ממילא תומכים הגונים שלא־על־מנת־לקבל־פרס.

אולם מעתה די לנו בזה — — — עלינו להשאיר את הדאגה לאינטרסים „האזרחיים“ בידי „האזרחים“ עצמם — — — מעתה עלינו ללכת עם אלה שילכו אתנו — — — מה נואלת היא הרדיפה אחרי „שותפויות“ ו„גושים“ הזקוקים לנו שבעת מונים יותר משאנחנו זקוקים להם — — —

אם כי הצה"ר — המוני האזרחות העברית — הוא גוף האומה, הרי הידים והרגלים של הגוף הזה הן בית"ר והסתדרות העובדים הלאומית; פועלים ונוער. גוף זה יהיה חזק ובעל כושר־פעולה רק כשידי ורגלי תהיינה איתנות, כשבית"ר ופלגות־העבודה, והסתדרות תהיינה החזקות ביותר ברחוב היהודי, הן בכמות והן באיכות. את שתי התנועות האלו צריכה ה.צ.ח. להעמיד בראש כל דאגותיה. ובמובן הכספי — במקום הראשון את ההסתדרות, באשר היא מרכזת בתוכה עניינים כלכליים חיוניים — — — תזכור ה.צ.ח. שההסתדרות היא המכשיר והמנוף העיקרי לשבירת השמאל ושלטונו המדומה בעם. תדע ה.צ.ח. שהחטא שחטאו כלפי ההסתדרות עד עכשיו, בזאת שהקדישו לה תשומת־לב מעטה, סיפקו לה אמצעים עלובים וכדו', חטא זה מתנקם בנו ויתנקם עוד בעתיד. הסתדרות עובדים לאומית חזקה — קטנה אפילו — יכולה לדחות את רגלי השמאל מכל המקצועות והמוסדות שבהם השתלט ולמגר על־ידי כך שלטונו ביישוב — — —

בשנת 1938 לא היה קיים שיתוף־פעולה בין החוגים „האזרחיים“ וה.ע.ל.; חוגים אלה הכזיבו, אף כי בתנועה הלאומית עדיין נשארו כאלה ששמרו על קרבה־נפשית ל„אזרחים“. המאמר ב„קול העובד הלאומי“, כהחלטות הוועידה השלישית, העידו על המרירות שהצטברה נגד „האזרחים“.

„קול העובד הלאומי“ ביטא גם את המרירות נגד הנהגת התנועה הלאומית אשר

לא הקדישה תשומת לב מספקת לבעיות ה.ע.ל. מנהיגי התנועה בארץ, ביחוד אלה שהיו אחראים למוסדותיה הכלכליים, טענו כי אין הנהגת התנועה, היושבת בחוץ-לארץ, מסוגלת לחזור לעומקן של הבעיות המטרידות את מוסדות ה.צ.ח. בארץ, וביחוד לא את בעיות ה.ע.ל., אשר לפניה עומדות שאלות של טיפול יום-יומי. וכיוון שההנהגה העליונה של ה.צ.ח. לא התמצאה בשאלות ה.ע.ל. — לא הקדישה לה את תשומת-הלב הדרושה, כי לפניה עמדו עניינים מרכזיים דוחקים שמן ההכרח היה לרכז בהם את כל המאמצים והאמצעים. אין ספק כי המרחק הגיאוגרפי שהיה קיים בין מרכז התנועה הלאומית לבין מוסדות התנועה וה.ע.ל. בארץ היה אחד הגורמים ליחס האדיש שגילתה הנהגת התנועה לה.ע.ל. לאחר שהוקמה ה.צ.ח. ז'בוטינסקי ישב בגולה, ראה אותה בעוניה ובמצוקתה וחרד לשואה הנוראה שחזה בעיני רוחו. הוא דאג לגורל הגולה, שהיתה נתונה בידי מנהיגים אשר הציונות היתה עבורם תיאוריה ולא תכנית-הצלה. את כל חזונו ומרצו הקדיש ז'בוטינסקי לתכנית האווקואציה, לעליית „אף-על-פי“ ולאירגון הצבאי הלאומי שנועד למלא תפקיד מכריע במיבצעי כיבוש והעפלה. לפני התנועה הלאומית לא עמדה עוד ההסתדרות השמאלית כמכשול עיקרי בביצוע משימותיה המדיניות, אם כי התורה הסוציאליסטית והתפיסה הלאומית של מנהיגי השמאל היו גורמים מעכבים בתכניות התנועה הלאומית. ז'בוטינסקי חשב לדלג על ההסתדרות השמאלית וליצור תנאי-פעולה בגולה, למען הצלת יהודיה, ולמען העלותם ארצה. הזמן דחק. עם כל התנגדותו למשטר הכלכלי של השמאל בארץ, לא ראה עוד את ההסתדרות השמאלית כמטרה ראשונה במלחמתו.

ואמנם, למרות חפצם של צירי הסתדרות העובדים הלאומית בקונוונט בפראג לעורר תשומת-לב לבעיות ה.ע.ל., הרי לא שאלות כלכליות עמדו במרכז דיוניו של הקונוונט, אלא שאלות מדיניות ובטחוניות. העולם היהודי עמד תחת רושם התקפותיו של האירגון הצבאי הלאומי בארץ נגד הכנופיות הערביות. באופק נסתמנו גזירות מדיניות חמורות שהוכנו במשרדי השלטונות הבריטיים. העליה עמדה לפני סגירה, שעה שהמוני יהודים התדפקו על שערי הארץ וביקשו מקלט מפני השואה המתקרבת. תכניות מדיניות וצבאיות בהיקף עולמי, שנועדו לפריצת שערי הארץ הנעולים ולהגברת כוחו המזוין של הנוער הלאומי, נרקמו בקונוונט ה.צ.ח.

בתנאים אלה, מה פלא שצירי הסתדרות העובדים הלאומית חזרו מן הקונוונט מאוכזבים. אין זאת אומרת שהנהגת התנועה הלאומית לא העריכה נכונה את המפעל שהקימו מנהיגי ה.ע.ל. ואת מאבקם המתמיד לקיים ולהרחיב מפעל זה. אבל לא בעיות סוציאליות עמדו במרכז דיוני הקונוונט בפראג.

משלחת ה.ע.ל. לפראג השתדלה לקבל מן הקונוונט אישור להקמת קרן נפרדת, „קרן העובד הלאומי“, אשר עליה הוחלט במוסדות התנועה בארץ. אך מנהיגי ה.צ.ח. לא ששו לאשר קרן נפרדת זו, בזמן שכל מאמציה ואמצעיה של התנועה כוונו למטרות אחרות; ומה עוד שהמשלחת הארץ-ישראלית בקונוונט הסתייגה בחלקה מהעלאת נושא זה לדיון.

י. שובל, שמסר ביום 12 במרץ 1938 דו"ח למועצה הארצית של ה.ע.ל. על דיוני ה.צ.ח. בפראג, הדגיש את היחס האדיש שגילו מנהיגי התנועה:

„אם דרישתנו ליצור את קרן העובד הלאומי לא הועלתה על הפרק בקונוונט, הרי זה בעיקר הודות ליחס שגילתה המשלחת הארץ-ישראלית לשאלה זו. השתתפנו בוועדת הכספים ובה הבינו שיש ליצור פעם ולתמיד מוסד כספי שידאג רק לצרכיהם של מוסדותינו הסוציאליים. והודות לעמדה שגילינו בשאלה זו, הכירו אנשים שהכרח הוא לא רק בקרן פוליטית. ומלחמה היתה לנו בחברי הנשיאות שלא גילו הבנה לצרכינו הכלכליים ורצו להשתיק את דרישות המשלחת בנידון זה. כתוצאה ממלחמה זו הוחלט להפריד את הקרן הפוליטית מהמעשית — היא קרן תל-חי“.

בטווח קצר הכזיבה פראג, אך קונוונט זה הוא שהניח את היסודות לעליית רכבות יהודים באניות „אף-על-פי“ לארץ-ישראל. אלפי העובדים הלאומיים שהצטרפו ברבות הימים לתנועת-העבודה הלאומית — בעליית „אף-על-פי“ הגיעו והם שהוסיפו מכוחם לביצור מעמדה של הסתדרות העובדים הלאומית בארץ.

הצטרפות „המדינתיים“

שילהי שנת 1937 וראשית 1938 הם ימי מו"מ על הסכמים, מקומיים וכלליים. בין ה.ע.ל. ואירגוני עובדים אחרים. כן נעשה מאמץ להרחיב את מסגרת ההסכם עם השמאל בתל-אביב ולהכליל בו ענפי עבודה אחרים, אולם המאמץ לא עלה יפה. בסניפים קטנים, בעיקר במושבות, בהן היה מצבו של הפועל הלאומי איתן, נחתמו הסכמים מקומיים בין ה.ע.ל. והשמאל. ההסכמים שנחתמו היו על בסיס ההנחיות של הוועד הפועל ובהתאם לרוח ההסכם בתל-אביב, היינו לחלוקת-עבודה טכנית על-פי מפתח של אחוזים מסויימים, מבלי לנקוט כל עמדה לגבי שאלות יחסי-עבודה. בדרך כלל השיגו חברי ה.ע.ל. בסניפים במושבות אחוזים גבוהים למדי, ובאחדות מהם נקבעו לחברי ה.ע.ל. כמחצית ממקומות העבודה. כגון בזכרון-יעקב, בנהריה ובנקודות אחרות שבהן ביצר לעצמו העובד הלאומי מעמד.

בו בזמן התנהל מו"מ מחודש בדבר חתימת הסכם עם „אירגון העובדים המדינתיים“. מתי-מספר היו חברי האירגון, אבל הצטרפותם לה.ע.ל. עלולה היתה לתרום תרומה מוסרית חשובה. איחודו של המחנה הלאומי, אשר ראה את חזון הציונות בהקמת מדינה עברית, ולו רק במסגרת ההסתדרות המקצועית, היה בה כדי לרפא פצע שלא הגליד בתנועה הלאומית. זמן רב התנהל המו"מ בין הוועד הפועל של ה.ע.ל. לבין נציגי „המדינתיים“, ד"ר ד. דונר, ב. ויינשטיין, ד"ר מ. מרכוס, פרופ' י. רוטמן ומ. מילר.

אחד הקשיים בהשגת ההסכם היה זיקת ה.ע.ל. למוסדות ה.צ.ח. „המדינתיים“ דרשו לחתום על פרוטוקול, שלא יהיה לפירסום, לפיו:

א. הרשות בידי אירגון העובדים המדינתיים להתארגן כסיעה בהסתדרות.

ב. אין ההסתדרות מטילה חובת תשלום לקרנות פוליטיות.

ג. אין סמכות עליונה של גופים פוליטיים על ההסתדרות.

דרישות „המדינתיים” נראו מיותרות מבחינה פורמאלית, משום שכל קבוצה יכולה להקים סיעה בה.ע.ל., אף כי בתקנון אין הדבר מוזכר. באשר לסעיף השני, היתה הכוונה לתרומת בול קרן-תל-חי, שלא היתה חובה. עם זאת הדגישו א. שוסטק וא. הלפרן במו”מ כי לא יתכן לשלול תמיכה מן הקרן היחידה העוזרת באמצעיה לה.ע.ל. ובאשר לסעיף השלישי — אין תקנון ה.ע.ל. מכיר בסמכות אחרת מלבד ועידות ומועצות נבחרות על-ידי חבריה.

מכשול נוסף בדרך להסכם, היוותה השאלה אם חברי „אירגון העובדים המדינתיים” ייכנסו לה.ע.ל. כסיעה מאורגנת או שכל חבר יירשם באורח אישי. על רקע שאלה זו נכשל הנסיון להסכם בשנת 1935, אולם הפעם הסכימו „המדינתיים” לקבל בנקודה זו את תנאי ה.ע.ל., וביום 21 ביוני 1938 נחתם ההסכם בין הסתדרות העובדים הלאומית לבין „אירגון העובדים המדינתיים”.

נוסח ההסכם בין ה.ע.ל. ו„אירגון העובדים המדינתיים”

„שני הצדדים יוצאים מתוך הנחה יסודית שמטרתה של ההסתדרות היא לאגד ולאחד את כל העובדים הלאומיים ללא הבדל השקפה מדינית, או השתייכות מפלגתית על יסוד העקרונים דלהלן: הקמת מדינת היהודים בגבולותיה ההיסטוריים, שלילת מלחמת המעמדות בתקופת בנין הארץ, הקמת משטר חברתי המיוסד על בורות חובה, ויתר עקרוני ההסתדרות המנוסחים בחוקת ההסתדרות.

מתוך הנחה זו הבנויה על הצורך לשמור על איימפלגתיותה ואייתלותה הגמורה של ההסתדרות, באים שני הצדדים להסכם דלקמן:

א. אירגון העובדים המדינתיים נכנס בתורת שכזה לתוך הסתדרות העובדים הלאומית ולאחר הכרתו הרשמית של האירגון על כניסתו לתוך ההסתדרות, יירשמו בה כל העובדים והעולים המדינתיים כיחידים, לפי הכללים המקובלים בהסתדרות.

ב. עם כניסתו של האירגון לתוך ההסתדרות מקבל האירגון עד לוועידה הקרובה של ההסתדרות את הנציגות שלו במוסדות המרכזיים של ההסתדרות, באופן דלקמן:

במועצה הארצית	—	ארבעה מקומות.
בוועד הפועל	—	שני מקומות.
בבית הדין העליון	—	שני מקומות.
בוועדת הביקורת המרכזית	—	מקום אחד.
במרכז קופת חולים	—	מקום אחד.

את הנציגות במועצות המקומיות ובחבר העובדים, תיקבע כל מועצה ומועצה לחוד בזמן כניסת חברי האירגון במקום להסתדרות.”

ההסכם כלל מספר פרטים טכניים הכרוכים בהתחייבויות שקיבלו על עצמם שני הצדדים. מטעם ה.ע.ל. חתמו: ד"ר ד. בוקשפן, א. הלפרן, י. שובל וצ. בונפלד. ומטעם „אירגון עובדים מדינתיים“: יעקב רוטמן, משה מילר ומשה ברקוביץ.

ביום 18 באוגוסט 1938 צורפו נציגי „המדינותיים“ למוסדות ה.ע.ל.: ב. ויינשטיין וד"ר ד. דונר צורפו לוועד הפועל; ד"ר מ. מרכוס, עו"ד מ. מילר, ז. ישראל-לחובסקי ומ. שיסל צורפו למועצה הארצית; ד"ר ר. רבינוביץ וי. רוטמן צורפו לבית-הדין-העליון; מ. פרבר צורף לוועדת הביקורת המרכזית וד"ר א. לבני-שלפוברסקי צורף למרכז קופת-חולים לעובדים לאומיים.

בין העובדים „המדינתיים“ שהצטרפו לה.ע.ל. היתה פלוגת-עבודה בהרצליה, על שם הציוני הדגול רוברט שטריקר.

המו"מ להסכם עם השמאל בחיפה — ללא תוצאות

עם תום השנה הראשונה להסכם שהושג בין שתי ההסתדרויות בתל-אביב נעשה ניסיון להרחיבו גם על חיפה, בשעה שפנחס רוטנברג עמד להקים את השיכון לעובדי מפעל החשמל בקרית-החשמל במפרץ.

הסתדרות העובדים הלאומית בחיפה מוכנה היתה לחתום על הסכם דומה לזה שנחתם בתל-אביב, אולם ברור היה כי השמאל לא יסכים לכך. השמאל גם סירב לאשר הסכמים מקומיים שנחתמו בנתניה ובפתח-תקוה, בטענה שהלשכות צריכות להיות מבוססות על רישום אישי או על מפקד של מחוסרי-עבודה. בתל-אביב לא נערך המפקד, משום שאירגוני המיעוטים, פרט להסתדרות העובדים הלאומית, התנגדו לו, ואילו לרישום אישי התנגדה הסתדרות העובדים הלאומית, כל עוד לא הוקמה לשכה גייטראלית.

כאשר פנו נציגי ה.ע.ל. לפ. רוטנברג בענין העסקת עובדים לאומיים בהקמת קרית-החשמל, נתקלו בקשיים. רוטנברג דרש הסכם-עבודה בהיקף ארצי בין שתי ההסתדרויות. על דרישתו זו באה תשובת ה.ע.ל. מיום 16 בספטמבר 1938:

„ — — — כפי שידוע לכו' לחמו העובדים הלאומיים במשך שנים רצופות בעד שיחרור העובד העברי בארץ מאפוטרופסות מפלגתית אכזרית ובעד חלוקת-עבודה צודקת ללא קשר עם השתייכות מפלגתית-אירגונית שהיא. לחמנו בעד לשכות-עבודה גייטראליות, תחת הנהלת המוסדות היישוביים, המקומיים והמרכזיים. עמדתה העקשנית של הסתדרות העובדים הכללית, עמדה כמשול על דרכנו — — —

הסתדרות העובדים הלאומית מוכנה להיכנס למו"מ בדבר הסדרת ענייני העבודה על יסוד העקרונות הבאים: זכות-עבודה לכל יהודי ויהודי בארץ, רישום אישי שיחול על כל ענפי המשק הארץ-ישראלי בעיר ובכפר, הקמת לשכות-עבודה משותפות-גייטראליות של העובדים ואירגון ועדים פאריטיטיים לביקורת ולבוררות. היינו שמחים מאוד לראות את כב' בתור איש העומד בראש הוועדה הפאריטטית לביקורת ובוררות. ואשר לענייני החרושת ושתי ההשקפות בדבר שיטת השביתות, הרי גם כאן מוכנים אנו לשאת ולתת, לחפש את

האפשרות של הסכם. ההסכם שנחתם בשנת 1934 בין מר ז'בוטינסקי ובן-גוריון ושנכשל על-ידי הסתדרות העובדים הכללית מכיל סעיפים אחדים בנוגע לשביתות, הנותנים לפי דעתנו את היסוד למו"מ חדש.

ברם עלינו גם להוסיף כי הסדרת ענייני העבודה בהיקף ארצי, לא תיתכן רק על-ידי מו"מ בין שתי ההסתדרויות. כידוע לכב' קיימים בארץ אירגונים אחרים, כגון הפועל המזרחי, אירגון העובדים הציונים הכלליים, אירגון עובדים תימניים וכו', והסולידאריות החברית המינימאלית ביותר, דורשת מאתנו לבקש את כב' לשתף גם את נציגי האירגונים האלה במו"מ זה.

מובן מאליו שהמו"מ הזה יביאנו לידי תוצאות פוריות, רק בתנאי, אם תינתנה ערבויות ממשיות שההסכם לא יישאר על הגייר ושיטת הקיפוחים כלפי המיעוטים תיפסק.

זהו המצע הכללי בשביל המו"מ, אולם ברור שלא יתכן לסיימו במשך ימים ספורים, על-אף רצוננו הכביר להחיש במידת האפשרות את הסדרת ענייני העבודה, משום-כך חוזרים אנו על הצעת הפשרה שנעשתה על-ידינו בישיבה מה-12 דנא, דהיינו, שני הצדדים נכנסים למו"מ על היסודות הנ"ל, אולם עבודות חברת החשמל ויתר העבודות הציבוריות בחיפה, תחולקנה בהתאם להסכם התל-אביבי, ואם ישנם חילוקי-דיעות בנוגע לאחוזים, אנו מציעים לכב' להיות הפוסק האחרון והמכריע בשאלה זו.

אם הצד השני לא יסכים גם לפשרה הכרחית זו, נציע לכב' לדחות לעת-עתה את התחלת העבודות העומדות להיבצע על-ידי כב' בחיפה.

נבקש את כב' מאוד להאמין לנו כי יזמנו והתערבותו בענין זה מטילות עלינו אחריות גדולה ואנו נאחזו בכל האמצעים האפשריים, בכדי למלא את התפקיד האחראי המוטל עלינו.

המו"מ בין נציגי הסתדרות העובדים הלאומית לבין נציגי ההסתדרות השמאלית החל, בשעה שבקיעים נתגלו בהסכם בתל-אביב. שני הצדדים האשימו זה את זה בהפרת סעיפים בהסכם. המפקד לא יצא לפועל, עם זאת האשים השמאל את ה.ע.ל. ש"כבשה" לעצמה מקום עבודה במשרפות הזבל במקווה-ישראל וסירבה לוותר על כיבוש זה. ה.ע.ל. האשימה את השמאל בתחבלנות ובפרוטקציוניזם בקבלת פועלים לעבודות בנין מחוץ לתחום הלשכה המשותפת.

גם בנמל תל-אביב לא היו היחסים כתיקונם והסתדרות העובדים הלאומית חתמה על הסכם עם "הפועל המזרחי", על-מנת להבטיח את הזכויות של שני אירגוני הפועלים בשטח הנמל. עצם ההתקשרויות הנבדלות של ה.ע.ל. עם אירגוני המיעוטים היו למורת-רוח לשמאל. בפגישה שנערכה בין נציגי ה.ע.ל. והשמאל, ביום 15 במאי 1938, ציין ע. ברון את הבקיעים בהסכם :

"לא נעשו על-ידי שני הצדדים מאמצים מספיקים לשם היצאה לפועל של אחד היסודות האורגאניים של ההסכם, והוא — העמקתו והרחבתו על שטח התעשייה והחקלאות".

ד. רמז השיב כי בעיית קביעתה של צורת הלשכה קודמת לבעיית הרחבת ההסכם על התעשייה והחקלאות; „בלי רישום אישי תמיד יעמוד הענין בלשכה בפני סכנת התפוצצות — — עליכם לקבל את הדרך של רישום אישי. והרי בחרושת לא יכולה להיות דרך אחרת מלבד רישום אישי ולא יתכן שבשטח התעשייה יהיה רישום אישי ובשטח הבנין נשאיר את האנדרלמוסיה“.

אבל הסתדרות העובדים הלאומית טענה כי רישום אישי יתכן רק בלשכה עירונית נייטרלית ולא בלשכה בה עלול הרוב השמאלי להשתלט. ובכל זאת, כאשר החל המ"מ עם השמאל בחיפה, היתה הדרישה הראשונה מצדו להקים את הלשכה המקומית על-פי רישום אישי.

השיחות עם השמאל בחיפה נערכו ביום 24 באוגוסט 1938. השתתפו בהן א. הלפרן, ש. יונגמן, י. שובל וא. שוטסק — מטעם ה.ע.ל. וא. חושי, מ. נמירובסקי (נמיר) דה. רמז — מטעם ההסתדרות השמאלית. בפגישה נוכח נציגו של פ. רוטנברג ר. בוניאק. ד. רמז פתח את השיחות תוך הדגשת תרומתו של רוטנברג להסדרת יחסי-עבודה בארץ:

„גזור על מר רוטנברג להביא לידי הקמת לשכות-עבודה משותפות. כיום, עקב העבודות של מר רוטנברג, הועמדנו בפני שאלת חלוקת-העבודה לכל האירגונים. הענין הוא בעצם חיפאי, וכפי שידוע לי — הציעה מועצת הפועלים שלנו בחיפה הסכם על יסוד רישום אישי“.

ד. רמז העלה את הקשיים שנתגלו בהסכם בתל-אביב, בגלל אי-ביצוע המפקד. כדי להימנע להבא מקשיים כאלה, הודיע כי השמאל יסכים ללשכה-משותפת בחיפה, רק על יסוד רישום אישי.

א. חושי הכניס נעימה תקיפה בשיחות: „אנו שולטים בשוק ונמשיך לשלוט בו גם בלי ההסכם“, אך אם רוטנברג בכל זאת דורש הסכם, מוכן היה לקבל את הדרישה, רק על יסוד רישום אישי.

א. הלפרן השיב:

„ההסכם קובע שתי אלטרנאטיבות, בנין הלשכה על-יסוד רישום אישי, או על-יסוד מפקד. הברירה ניתנה לנו. אנו יודעים כי הדרך הנכונה ביותר היא הרישום האישי, אבל עדיין לא מצאנו את התנאים האובייקטיביים והסובייקטיביים המתאימים לבנין הלשכה על-יסוד כזה. בחרנו בדרך של מפתח אירגוני, על-יסוד של מפקד. ההסכם קובע כי מייד לאחר שתקבל התשובה של הסתדרות העובדים הלאומית בדבר הקמת הלשכה, תוקמנה הלשכות בירושלים ובחיפה, ומחובתנו היה לגשת להקמת הלשכות על-יסוד ההסכם בתל-אביב“.

י. שובל טען: ההסכם קובע שיש להרחיבו ולהעמיק, תחילה על הערים הגדולות ואחרי כן בענפי העבודה האחרים. העמדת התנאי של ההסתדרות השמאלית שהיא מוכנה להסכם רק על יסוד רישום אישי, סוטה מן המוסכם בתל-אביב וה.ע.ל. מתנגדת לכל סטיה מן הסעיפים שנחתמו בתל-אביב.

השיחות בחיפה נסתיימו בכשלון. בינתיים הוחל בבנין השיכון בקרית-החשמל, ללא שיתופם של חברי הסתדרות העובדים הלאומית. רוטנברג נסע ללונדון, שם הודיעו לו על כשלון המו"מ. הכשלון העכיר את רוחו והוא שלח מברק ובו הוראה להפסיק את העבודה כל עוד לא יושג הסכם בין שתי ההסתדרויות.

שוב נתכנסו הצדדים לדיונים. מפא"י בחיפה מוכנה היתה לויתורים, אלא שאבא חושי עמד תחת לחץ השמאל הקיצוני, אשר התקיפו על השיחות שניהל עם „הפאשיסטים”. בהמשך המשאומתן חזר רוטנברג ארצה והוא הציע לה.ע.ל. לקבל באורח פורמאלי את ההצעה של אבא חושי בדבר הקמת לשכה-משותפת על יסוד רישום אישי, ובינתיים, עד לסיום הרישום, יוקצבו 10 אחוזי של העבודה בשיכון לחברי ה.ע.ל. ההנחה היתה שהרישום לא יבוצע, אלא אחרי שהעבודה תושלם, ובינתיים יזכו שני הצדדים — העובדים הלאומיים יקבלו את חלקם בעבודה, ואילו אבא חושי יוכל לסיים את המשאומתן מבלי לתת לשמאל הקיצוני עילה להתקיפו על „כניעה לפאשיזם”.

תחת השפעת רוטנברג הסכימה ה.ע.ל. להצעה, אולם זו לא פתרה את שאלת מעמדו של העובד הלאומי בשאר שטחי העבודה בחיפה. הסכם כללי בין הצדדים במקום לא הושג.

היחסים בלשכה בתל-אביב

אחד הגורמים לכשלון המו"מ בענף התעשייה היה הסעיף בענין שביתות. השמאל רצה לשמור על זכותו הבלעדית בכל הכרעה על הכרזת שביתה, שתחייב גם את אירגוני העובדים האחרים. אולם נקודה זו לא היתה יחידה בהתחמקות השמאל מהרחבת ההסכם. הוא נסוג גם מהסכמתו ללשכה מבוססת על מפקד אירגוני העובדים. חפצו היה להקים לשכה על יסוד רישום אישי, מתוך הנחה ששליטתו בלשכה כזו תהיה בלעדית.

היחסים בלשכה בתל-אביב התערערו והסיכסוכים בין האירגונים שהשתתפו בלשכה החמירו, בגלל התחבולות של השמאל „להבריח” מקומות-עבודה ולדחוק את רגליהם של אירגוני המיעוטים.

בפגישת נציגי ההסתדרויות שהתקיימה בפברואר 1939 סיכם א. שוסטק את המצב בלשכה בתל-אביב, בהטיחו כלפי נציגי השמאל:

„אנו עומדים בסוף קיום הלשכה, ואינני חושב שאלה שהקימו אותה מצטערים עליך. ישנו יסוד אחד חולגי, שאינו מאפשר קיום ללשכה: חוסר האמון מצד „ההסתדרות הכללית” וחוסר רצון כנה מצדה לוותר על השלטון ולמסור אותו ללשכה. בזמן הראשון היה אמון כזה. נדמה שאפילו ל„הסתדרות הכללית” לא היה הרושם שהקמנו את הלשכה לשם תכסיס בלבד, גם להם היה הרושם שהקמנו את הלשכה לשם סידור ענייני חלוקת-העבודה לפועלים דרך צינור זה. במוסדות העליונים של „ההסתדרות הכללית” שוגאים אותנו תכלית שגאה — אבל ללשכה התייחסו ברצינות. אחריכך נוצר מצב שהושפע מלחץ מזכירי-האגודות. והדבר עבר אצלכם מלמטה למעלה, עד למוסדות העליונים”.

ובפגישה אחרת של נציגי ה.ע.ל. ונציגי השמאל שהתקיימה בחודש מרץ 1939 הועלו הדברים בצורה ברורה יותר, אחרי שא. שוסטק פירסם שורה של מאמרים נגד המצב שהתהווה בלשכה.

על שאלתו של ד. רמז אם מאמרים אלה מבשרים את פירוק הלשכה, הסביר א. שוסטק:

„אין שאיפה לפירוק הלשכה, אך אין הלשכה ממלאה את תפקידה ואינה מחלקת עבודה. „ההסתדרות הכללית“ נוחתת יד לקבלני־משנה המורידים שכר־פועלים, יוצרת להם באורח מלאכותי פועלים קבועים, פרוטקציונרים, ואין מה לחלק בלשכה, וכל יתר אירגוני הפועלים סובלים מכך.“

נציגי הסתדרות העובדים הלאומית דרשו הפסקת החוזים הנפרדים עם קבלני־משנה, שנעשו על־ידי ההסתדרות השמאלית, במטרה לעקוף את הלשכה־הכללית; בארץ בוצעו עבודות רבות בשביל הצבא הבריטי, ביחוד בצריפין, ופועלי תל־אביב נשלחו על־ידי השמאל לעבודה זו, תוך עקיפת הלשכה הכללית.

על־מנת להתגבר על תכסיסי השמאל לכיבוש עבודה, הפעילה ה.ע.ל. מרכז־עבודה קבלני משלה. ההחלטה בדבר הקמת מרכז־עבודה־קבלני התקבלה עוד בוועידה השלישית, אך התקוות שתלו בהסדר חלוקת־העבודה על־ידי הלשכה המשותפת הביאו לדחיית ביצועה של החלטה זו. בשנת 1939, כאשר הוברר כי אין הלשכה ממלאה את תפקידה בחלוקת־עבודה צודקת, הוקם מרכז־העבודה שפעל בשיתוף עם הקבלנים הפרטיים.

תוך זמן קצר הצליח מרכז־העבודה לרכוש בידיו עבודות רבות בענפי בניה וחקלאות במקומות שונים בארץ.

בסך הכל קיבל המרכז הקבלני בשנה הראשונה לקיומו 35 אלף ימי עבודה. פועלי

פועלים לאומיים סוללים את כביש מלכיה

הסתדרות העובדים הלאומית ביצעו עבודות חלוציות בסלילת כבישים, ומחנות עובדים הוקמו במקומות שונים בארץ. ביניהם מחנה עובדים בצפון הארץ אשר כלל 200 פועלים. שסללו את כביש מלכיה.

התנכלויות השמאל לביצוע העבודות הקבלניות של ה.ע.ל. מצאו את ביטויין החרף, כאשר הסוכנות היהודית סירבה להציב מספר נוטרים להגנת סוללי כביש מלכיה, אף כי רבים מבין הנוטרים השתייכו להסתדרות העובדים הלאומית. תחת לחץ השמאל הפקירת הסוכנות חיי הפועלים בצפון. עסקני ה.ע.ל. התקשרו עם סגן מפקד אצ"ל, אברהם יאיר (שטרן), והוא שפקד להעביר מחסן נשק לפועלי מלכיה. הוא גם הדריך את האחראים על המחנה באירגון הגנתם העצמית.

בארץ הורגשה בימים ההם התכונה לקראת מלחמת העולם, והצבא הבריטי סיפק אלפי ימי עבודה לפועלים, בסלילת כבישים ובהקמת מתקנים צבאיים. פועלי הסתדרות העובדים הלאומית היו בין מקימי „מבצרי טייגר” בנבי-יושע, בסלחה ובסאסא ופלוגות העבודה שהוקמו במרחבי הארץ על-ידי ה.ע.ל. תרמו לא מעט לביסוסו של הפועל הלאומי, שעה שהשמאל התעלם מן הצורך למצוא הסדר כולל לחלוקת עבודה צודקת בין אירגוני הפועלים.

הידוק היחסים בין ה.ע.ל. ואירגוני העובדים „האזרחיים” בחיפה

סירובו של השמאל בחיפה להקים לשכת עבודה משותפת עם אירגוני הפועלים האחרים, הביא להידוק הקשרים בין ה.ע.ל. לבין האירגונים האחרים בחיפה. בדצמבר שנת 1938 התנהל מו"מ להסכם בין האירגונים בדבר הקמת לשכה משותפת. במכתב שכתב מזכיר ה.ע.ל. שלמה יונגמן, לוועד הפועל בתל-אביב נאמר:

„בהתחשב עם העבודה שקיבלנו בצפון התקשרנו עם אירגון העובדים הציונים הכלליים ופועלי אגודת ישראל ונתנו להם חלק בעבודה.

היחסים המהודקים הביאו למספר שיחות ידידותיות בנוגע לצעדים משותפים כלפי מוסדות מסויימים, כגון: ועד הדרי-הכרמל, מפעל רוטנברג ועוד. בינתיים הזמין אירגון האזרחים בחיפה את האירגונים הנ"ל וגם את הפועל המזרחי לשיבה בענין לשכה משותפת. האירגונים הנ"ל, והסתדרותנו ביניהם, הראו את נכונותם להסכם. הפועל המזרחי לא הודיע ברורות, אבל אמש הוא הודיע שאיננו משתתף.

העניינים הולכים למישרים, כולנו „קבצנים” ורוצים להתלכד כדי להיות גורם.

באירגון האזרחים נמצאים מאורגנים רוב בעלי התעשייה והקבלנים שפעולותיו של „סולל-בונה” הכריחו אותם לליכוד. הם הצהירו שהם יתקשרו רק עם הלשכה המשותפת בנוגע לכל ענייני העבודה. אין אני יודע אם יהיה ערך ממשי ללשכה בימים הראשונים, אבל ערך הפגנתי עצום טמון בדבר, אם שלושת האירגונים יופיעו מלוכדים. כיוון שהיחור היו מוכנים לכל הסכם, התיישבו כבר אמש לדון בפרטי ההסכם, וביחוד במכסת האחוזים. אני הצעתי בתור מפתח את ההסכם התל-אביבי, כלומר: 11 אחוז, 5 אחוז ו-5 אחוז. היינו,

לפי המצב שלנו זה נקרא 55 אחוז בשבילנו, 22.5 אחוז לפועלי אגודת ישראל ו-22.5 אחוז לאיגוד העובדים הציונים הכלליים. התווכחו על כך הרבה והוצעו ארבעים אחוז לנו, 30 אחוז לאגודת ישראל ו-30 אחוז לציונים הכלליים. לא הסכמתי לכך. מחר צריכה להתקיים שוב ישיבה ובה צריכים לסכם.

הדבר הוא לפי דעתי בעל-חשיבות, בתור הפגנה כלפי חוץ ואני מקווה שתצמח תועלת רבה בעיר האדומה הזאת מליכוד שלושת האירגונים האלה, ביחוד עכשיו כשהשמאל התחיל שוב להשתולל פה".

אכן, נתונה היתה ה.ע.ל. בחיפה לחץ בלתי-פוסק של השמאל וכל צעד בעיר זו נתקל בהתנגדותו הפעילה. זמן רב עמדו העובדים הלאומיים מבודדים במאבקם נגד קבוצות-אגרון שאורגנו על-ידי השמאל, אולם התחזקותם של אירגוני פועלים לא-מארכסיסטיים יצרה כוח מלוכד שיצא נגד שאיפות המנופולין של השמאל. הלחץ על החוגים „האזרחיים" והפיכת חיפה למרכז מארכסיסטי עוררו כאן תגובות חריפות גם בקרב אי-אלה חוגים אשר במקומות אחרים בארץ השלימו עם המארכסיזם. רבים היו הנכבעים, אבל רבו גם המתקוממים נגד השתלטות השמאל.

בין מאסרים למאסרים

בספטמבר 1937 נאסר חבר הוועד הפועל ע. ברון. אחריו נאסר מזכיר הוועד הפועל א. הלפרן. מכל הסניפים הגיעו ידיעות על מאסר עסקנים ועל חיפושים מתמידים במשרדי ה.ע.ל. לפני ההנהגה הועמדו שאלות חמורות, אירגוניות וכספיות; צריך היה להבטיח קיום מינימאלי לבני-משפחות האסורים, וצריך היה לקבל פקידים חדשים במקום אלה שנאסרו. מן ההכרח היה להתמיד בדאגה היום-יומית לחברים הזקוקים ליום-עבודה; למנוע קיפוחם של חברי ה.ע.ל. ולקיים קשרים ויחסים עם חוגי ציבור שונים ועם סניפי ה.ע.ל., אשר רבים מהם סבלו קשות בגלל רדיפות המשטרה והשמאל.

סניפים אחדים הגיעו לסף התמוטטות, ביחוד באיזורים, בהם היתה הבולשת הבריטית פעילה ביותר. סניף ה.ע.ל. בירושלים נאבק על קיומו, ואילו הסניף בטבריה התחסל, לאחר שמרבית עסקני התנועה הלאומית במקום נעצרו, או שנאלצו לנדוד מטבריה למקומות אחרים. במשך שנים רבות לא קיימה ה.ע.ל. סניף בטבריה, כי גם בשנות המרד נגד הבריטים אי-אפשר היה לפתח פעולה בעיר, בשל רדיפות „ההגנה". רק עם קום המדינה חודשה מסורת תנועת העבודה הלאומית בעיר הכנרת.

לעומת זאת היו סניפים שעל-אף הסבל והמצוקה התפתחו ופרחו. בין המקומות בהם כבש לעצמו העובד הלאומי מעמד איתן דווקא בשנות ה„מאורעות" היתה נתניה, לאחר מינויו של י. צ'ינסקי כמזכיר הסניף.

בדו"ח על סניף נתניה שמסר א. הלפרן במרץ 1938 נאמר:

„נתניה צועדת בראש כל הסניפים. מינויו של צ'ינסקי היתה הצלחה. הוא יודע את ענייני המושבה ואת מקורות העבודה החקלאית — — — פעולה רחבה מאוד נעשתה בשטח

ההשפעה על המוסדות, והמוניציפאליים בתוכם. הצלחנו לרכוש בנתניה הרבה פועלים מקומיים. כל שכונת התימנים במקום נמצאת תחת השפעתנו הציבורית".

השמאל נאלץ היה להכיר במעמדה של ה.ע.ל. בנתניה. בהצעת ההסכם שנחתם על-ידי נציגיו המקומיים, ושנדחה על-ידי הוועד הפועל המרכזי, הובטחו 50 אחוז ממקומות העבודה לחברי ה.ע.ל. אין פלא, איפוא, שכעבור שנה דובר על נתניה כעל "בירת העובד הלאומי". היא שימשה מרכז איזורי גם לסניפי ה.ע.ל. האחרים בשרון הצפוני ובשומרון, גם בפתח-תקווה שיגשגה ה.ע.ל. תחת הנהגתו של יצחק המאירי, אלא שהאבטלה באם-המושבות היתה חמורה וסבלם של הפועלים מכל האירגונים היה רב. המשבר בענף הפרדסנות הוא שהשפיע קשות על פתח-תקווה.

ביס-המלח הצליחו חברי ה.ע.ל. להתבסס ותבעו מהנהלת המפעל הכרה באירגונם העצמאי. הכרה זו גם הוענקה להם בתקופה מאוחרת יותר. מנהל המפעל מ. נובומייסקי התייחס באהדה לחברי ה.ע.ל. שהיו 15 אחוז מכלל העובדים בחלק הצפוני של המפעל, מהם גם בית"רים, חברי "פלוגת הכותל" שנאלצו לצאת לעבודות-חוץ, על-מנת להבטיח את קיום הפלוגה.

קליטת עולי "אף-על-פי"

קליטת המעפילים שהגיעו ארצה באניות "אף-על-פי" יצרה גם היא בעיה מיוחדת, אחד ממרכזי הקליטה הבית"רית היוותה הפלוגה בזכרון-יעקב. אולם העבודה במושבה היתה עונתית, בימי הבציר בקיץ, ואילו בשאר ימות השנה היו מקורות התעסוקה מצומצמים.

רוב השומרים בזכרון-יעקב היו אנשי ה.ע.ל. עד הקמת האירגון הצבאי הלאומי הסתדרו ענייני השמירה, בשיתוף עם הגורמים היישוביים. עם הצטרפות חוגי "האזרחים" ל"הגנה" הגיעה הסוכנות לידי הסדר עם השלטונות הבריטיים בדבר השבעת נוטרים רשמיים שבהמשך הזמן הפכו ל"משטרת היישובים העבריים". חברי אצ"ל קיבלו הוראות לא להישבע אמונים לשלטון הבריטי, ונוצרה בעיה, כיצד להמשיך ולהחזיק בתפקידי שמירה במקום, כאשר בענייני הנוטרים החלה לטפל ה"הגנה" באמצעות הסוכנות. לעזרת הבית"רים בא "אירגון השומרים", גוף "אזרחי", שהסכים לתת את חסותו לבית"רים, חברי האירגון הצבאי הלאומי, ששמרו בזכרון-יעקב ובנותיה.

אבל השמירה סיפקה תעסוקה לחלק לא גדול מבין חברי ה.ע.ל. במקום. כאשר עשרות מעפילים בית"רים החלו למלא את מבני הפלוגה במושבה, באה קריאת-אזעקה: "מאה איש נקלטו בפלוגה ואין במה לפרנסם" -- כתבו מפקדי הפלוגה לוועד הפועל של ה.ע.ל. ולנציבות בית"ר. הם ביקשו אמצעים מינימאליים לקליטתם הראשונה של המעפילים, אך האמצעים הכספיים שעמדו לרשות הוועד הפועל היו דלים. נוצר הכרח לארגן מגבית דחופה לעזרת המובטלים.

מגביות למחוסרי-עבודה התנהלו על-ידי ההסתדרות השמאלית ועל-ידי החוגים

„האזרחיים“. לא היתה כל תקווה שה.ע.ל. תקבל חלק כלשהו מן המגביות היישוביות הללו. על כן החליט הוועד הפועל של ה.ע.ל. בישיבה משותפת עם עסקני קרן-תל-חי ונציגי מרכז קופת-חולים לעובדים לאומיים, להכריז על „מפעל לעזרת מחוסרי-העבודה“, שבוצע בשיתוף עם קרן-תל-חי.

בכרוז שפורסם בקשר עם המפעל נאמר:

„תוך סבל קשה והתנכרות כללית צעדה תנועת העבודה הלאומית במלחמתה על העקרונות האידיאולוגיים וכיבוש עמדות בשביל חברה. בדם ממש היה נאלץ העובד הלאומי לכבוש מקום עבודה כדי לכלכל את עצמו ובני-משפחתו. מוכה, נרדף ורעב המשיך את מלחמתו לזכות עבודה במולדת לכל יהודי ללא הבדל זרם ומפלגה.

הרעיונות שעליהם התבססה תנועת העבודה הלאומית נעשו לנחלת ההמונים הרחבים, מחנה העובד הלאומי הולך וגדל אף בימים בהם נתן השפל הכלכלי את אותותיו בארץ. עם התגברות המצוקה, הודות לשיטת הכלכלה הנפסדת בה נקטו המוסדות היישוביים, עם השתלטות מפא"י עליהם, הורגשה ביותר מועקת חוסר-העבודה במחננו. תנועת הבנין כמעט ששותקה. בכפר העברי שותקה העבודה לאחר הקטיף וחוסר-העבודה ההולך וגובר הביא לידי מצב נורא, מצב שבו נשארו חברים רבים ללא פת-לחם ואפשרות קיום כלשהי.

בין השאר יזמו מנהלי המפעל להקים מטבחים זולים לנצרכים, לתת הלוואות למחוסרי-עבודה ולאפשר לקופת-חולים לעובדים לאומיים להגיש עזרה לחולים נצרכים, מחוסרי-אמצעים שלא שילמו את המס.

שליחי קופת-חולים יצאו לתפוצות-הגולה במטרה לקרב את הציבור היהודי בחוץ-לארץ לבעיות קופת חולים לעובדים לאומיים ולהניח יסודות למגבית עבור הקופה. מנהל הקופה י. פעמוני והמזכיר צ. סגל ביקרו במרכזי היהדות בין פולין ופינלנד ובשובם ארצה יכלו להביא דו"ח מעודד על פעולתם בקרב היהדות בחו"ל.

בנובמבר שנת 1938 הונח היסוד להסכם בין קופת-חולים וחוגי בני-הישיבות, כאשר קבוצה בת 30 רבנים הצטרפה לסניף קופת-חולים בירושלים. כך שמרה קופת-חולים לעובדים לאומיים על העקרון — שירות רפואי לכל שכבות הציבור, ללא הבדל מעמד.

ייסוד תל-צור

היחסים בין פלוגות-העבודה של בית"ר לבין הסתדרות העובדים הלאומית החריפו בשנת 1938, שעה שהתנועה הלאומית הועמדה בפני ההכרח למצוא מקורות כספיים לביסוס המשקי של חברי פלוגות-הגיוס, לאחר השלמת שירותם בבית"ר. המטרה היתה ליישב את בוגרי הגיוס בהתיישבות חקלאית, ענף בו רכשו נסיון מעשי וגם ביקשו להיקלט בו.

אולם לתנועה הלאומית לא היו עדיין מוסדות מיישבים. עלייתם הראשונה של חלוצי התנועה הלאומית על הקרקע היתה ברמת־טיומקין, בתקופה בה השתייכה בית־ר למסגרת ההסתדרות הציונית הישנה. עם פרישת התנועה הלאומית מן ההסתדרות הציונית, קיימות היו תכניות להתיישבות עצמאית של חברי התנועה הלאומית, אולם המאורעות המדיניים והבטחוניים והמצוקה הכספית שליוותה אותם שיבשו את התכניות: חברי בית־ר שהשלימו את תקופת שירותם, הועמדו לפני בעיות קשות בקליטתם בארץ. הופעל לחץ על פיק"א שתעלה מתיישבים בית־רים על אדמותיה. פלוגות־הגיוס כבר תרמו לא מעט לחיזוק מושבות פיק"א בגליל ונוצרו קשרים של הבנה והערכה בין פיק"א והבית־רים.

י. מחנאי, מבוגרי פלוגות־הגיוס, מספר על הלבטים שפקדו את בית־ר ועל המאמצים לרכוש מפיק"א אדמה להתיישבות:

„ — — בפלוגות זכרון גמרו המגויסים את שתי שנות שירותם. מהם נשארו במושבה ומהם שעזבוה עם גמר שירותם. הבעיה הישנה, שהיתה קיימת בשאר הפלוגות, תבעה פתרונה גם כאן: ומה הלאה? אמנם נתנו שנתיים מחיינו, אך כלום בכך סגי? הבזאת גמרנו את שלנו ונלך לחיינו הפרטיים? היו שטענו שיש לשלב את שני הדברים יחד. המוצא היה איפוא: התיישבות חלוצית. כמכירים את הסביבה מצאו, שאפשר להקים נקודה בת־יצור הסמוכה — — — תל־צור היא במקום איסטרטגי חשוב, ממול סיבוב־המוות. על פרשת הדרכים זכרון־יעקב — בנימינה — גבעת־עדה, שהיה מסוגל לשמש משגב־עוז עלי דרך מסוכנת ורב־תדמים זו.

על הגבעה נותרו בניינים, שרידי תל־צור הישנה, ובה מעין מים טובים. כאן אפשר להתחיל מחדש. נבחרה משלחת, שנסעה לפיק"א לשאת בדבר, ונפגשה עם מר וולפסון המנהל. הוגש תזכיר וציפו לתשובה. בד־בבד עם תזכיר זה יצא מכתב לשלטון בית־ר בפאריס המבקש, שיעשו למען רעיון זה, רעיון המפעפע בכל פלוגות־הגיוס, ובעיקר בין בוגריהן. ארכו הימים והתשובה בוששה לבוא מכאן ומכאן.

יוזמי הרעיון לא התיאשו, המשיכו בכתיבת מכתבים, ובינתיים הכשירו עצמם הכשרה חקלאית. נעשתה גם התחלה משקית קטנה. על מגרשה של פלוגת חדרה הוקם לול וסודר גן־ירקות, אותם ניהל אחד מבוגרי זכרון, ושם היו עתידים ללמוד את החקלאות האינטנסיביות גם שאר החברים המתכוננים להתיישבות.

ביום שמש חרפי אחד — — — הוזעקו חברי מוזכירות האירגון, הדורים בחיפה, על־ידי מזכיר ה.ע.ל. הח' יונגמן, לישיבה דחופה עם ד"ר ש. יוניצ'מן. הישיבה נערכה במשרדי ה.ע.ל. ושמשון (יוניצ'מן — י.א.) גולל את פרשת תל־צור. הוא סיפר שנקרא על־ידי מר אביגדור מירקין — אחד ממנהלי פיק"א בארץ, שהיה אמנם חדש במשרתו, אולם הספיק להתחבב כבר על מכיריו, והוא גם איש התנועה. פיק"א קרובה לחדש את פעולות ההתיישבות שלה ומתכננת עכשיו עליה לחמש נקודות חקלאיות חדשות, והאחת מהן תל־צור. ומכיוון שבדיונים על תל־צור הובא לתשומת־לבם של מנהלי פיק"א התזכיר שנשלח על־ידי הפלוגה בזכרון, הם שואלים, אם עדיין חפצים אנו לעלות למקום ואם מוכנים לעליה זו בהקדם.

יוניצ'מן הוסיף וסיפר שנקודה זו תקיף 8500 דונם אדמה, רובה ככולה אדמת טרשים, המיועדת למירעה ולגידול צאן ובקר, ושלשם כך הוא חושב לצאת מיד למרחביה להיועץ עם אירגון הנוקדים בארץ. על האפשרויות המעשיות בענף זה, וכן לברר אם קנייה של עדר כבשים של מאות ראש הוא ברתגשמה. — — —

חברי המזכירות של האירגון שמעו את כל אלה, ומפאת רצינות הדבר הוחלט לקרוא לפגישה יותר רחבה של חברים, שיתכנסו מנהריה, מהגליל ושאר חלקי הארץ. הפגישה תאורגן כך, שאפשר יהיה עם סיומה לצאת לביקור במקום ולראות את הארץ המיועדת. כעבור שבוע נערכה הפגישה — — — הוחלט קודם לכל על ביקור במקום למחרת היום".

תל-צור, אשר למרגלות הכרמל, החולשת על כל שפלת החוף, בין בנימינה וחדרה, הקסימה ביופיה את הבית"רים שביקרו במקום. אך בפניהם עמדה השאלה אם יוכלו להפוך את אדמת הטרשים לנקודת ישוב פורחת. מבלי לחקור הרבה בבעיות משקיות, הוכנו החוזים בחברת פיק"א ונעשו הסידורים הראשונים לעליה על הקרקע. ביום ה' בסיון תרצ"ט עלו הבית"רים על אדמת תל-צור ונאחזו בטרשיה. הם היכו יתד לשורה של ישובים אשר כרבות הימים הוקמו באיזור השומרון והשרון הצפוני, בין נחלת'ז'בוטינסקי ונורדיה. גם במשמר-הירדן התארגן קואופראטיוו של חברי בית"ר אשר נאחזו במקום ונציבות בית"ר הקימה מחלקה מיוחדת לענייני התיישבות, בראשותו של האגרונום וולקובסקי. ענייני ההתיישבות של התנועה הלאומית הופרדו, איפוא ממסגרת הסתדרות העובדים הלאומית אם כי מוסדותיה המשיכו לטפל בחלק מענייניהם המקצועיים של המתיישבים זכמובן שסיפקה להם עזרה-רפואית.

הפרדת מחלקת ההתיישבות ממסגרת ה.ע.ל. עוררה לא אחת התנגדות בקרב עסקני תנועת העבודה כיוון והיא פגעה בשיתוף-הפעולה בין שני הגורמים. ברור כי בשנות ה"מאורעות", כאשר ה.ע.ל. היתה נתונה בקשיים מתמידים בעניינים שוטפים לא יכלה לתת את דעתה להסדר שיטתי של בעיות בוגרי-הגיוס. בזמנו גם הוקמה ועדה מיוחדת לתיאום ענייני פלוגות בית"ר עם ה.ע.ל. אלא שוועדה זו פעלה בתקופת ה"מאורעות", המאסרים והאבטלה ההמונית ולא הבאה לתוצאות ממשיות. הקמת המחלקה המיוחדת להתיישבות בבית"ר היתה לצורך השעה, אך משהוקמה המשיכה בפעולה עצמאית, ובניגוד לשאר הסתדרויות העובדים בארץ, אין ההתיישבות הבית"רית נכללת בתחום הפעולה של ה.ע.ל. אם כי שירותיה מגיעים לנקודות ההתיישבות וחבריה מוסיפים באורח אינדיוידואלי למסגרת ה.ע.ל.

החסיסה בה.ע.ל. ערב הוועידה הרביעית

הנדידה מן העיר אל הכפר בשנות ה"מאורעות" יצרה בתוך ה.ע.ל. שכבה ניכרת של פועלים חקלאיים. בניגוד לימיה הראשונים של ה.ע.ל. כאשר הערים, ובעיקר תל-אביב, היוו את מרכזי-הפעולה, נשתנה המצב בשנות השלושים המאוחרות. העובדים הלאומיים

במושבות רכשו השפעה במקומותיהם, ואתה גברה גם השפעתם בהנהגת ה.ע.ל. בעיות פועלי הכפר העסיקו את הוועד הפועל, ודובריהם של פועלים אלה היו בוגרי פלוגות-הגיוס של בית"ר, נושאי דגל החזון החלוצי. הילה של גבורה וקדושה אפפה את מגויסי בית"ר, אשר משרותיהם יצא הראשון לעולי הגרדום שלמה בן-יוסף, שקידש את מלחמת השחרור העברית.

אכן, לא כל העולים הבית"רים הלכו לשירות; רבים היו שלא יכלו לעמוד במאמץ הפיסי והרוחני שהיה כרוך בחיי העמל בפלוגות. היו שהשתחררו מן השירות ברשות מפקדיהם והיו שהשתחררו ללא נטילת רשות. הם יצאו לחיי-עבודה עצמאיים, בחלקם הצטרפו להסתדרות העובדים הלאומית ויחלקם להסתדרות השמאלית — למען מצוא שם את פרנסתם.

נציבות בית"ר התייחסה במורת-רוח לעובדה שמסרבי השירות הבית"רי נקלטו בה.ע.ל. על רקע זה נוצרו חילוקי-דיעות בין נציבות בית"ר, שראתה בה.ע.ל. חלק אורגאני של התנועה הלאומית, ובין הנהגת ה.ע.ל., אשר טענה כי שערי ה.ע.ל. פתוחים לכל יהודי, אף לבית"רי שאיננו ממלא את פקודות הממונים עליו.

באותו זמן גברה בתוך ה.ע.ל. פעילות הקבוצה האופוזיציונית. כרוזים ועלונים שהכילו דברי ביקורת חריפים נגד ההנהגה הופצו בין החברים ובמצב הקשה שבו היתה נתונה ה.ע.ל. בשנות ה"מאורעות" היה בביקורת זו כדי לפגוע בעצם קיומה.

והיו בהנהגת התנועה חוגים שענייני העובדים העסיקו אותם רק במידה שעמדו במרכז המאבק נגד השמאל. הבעיות הסוציאליות לא הטרידו אותם כשלעצמן, אלא במידה קטנה. לנגד עיניהם עמדה בעיקר המערכה המדינית. אכן, עצם קיומה של ה.ע.ל. היה בו משום מאבק יום-יומי למען המטרות הסוציאליות של התנועה הלאומית. הטירדת המתמדת לחיפוש יום-עבודה, להבטחת פת-הלחם לעובד ועזרה רפואית וכספית לנזקק — היתה מערכה רצופה לבטים ויסורים, ולא כל אנשי צמרת התנועה הלאומית נתנו דעתם לטרדות אלה, ביחוד לאחר שחלק מתומכי התנועה הלאומית כבר נמנה עם ההסתדרות השמאלית.

נוצר מעגל קסמים. המערכה המדינית מנעה מן ה.ע.ל. אפשרות קליטה המונית, וכתוצאה מכך נרשמו רבים מעולי הצה"ר ובית"ר כחברים בשמאל. כדי לשמור על זיקתם של חברים אלה למסגרת המדינית של ה.צ.ח. נתעוררה דרישה לזהיר את ההשתייכות המקצועית לשמאל, גם לחברי הצה"ר ובית"ר. מנהיגי ה.ע.ל. התנגדו בתוקף לדרישות אלה, ועל רקע זה נוצרו חילוקי-דיעות שליוו את התנועה הלאומית כל הימים.

כיוון וחלק מן הקבוצה האופוזיציונית מילא תפקידים מרכזיים בסניפים אחדים ואפילו בוועד הפועל, נוצרו חילוקי-דיעות גם בתוך הנהגת ה.ע.ל. כדי להתגבר עליהן, נתקבלה בפברואר 1939 החלטה בוועד הפועל למנות מזכירות מצומצמת בת שלושה אנשים שתנהל את העניינים עד לוועידה הארצית הרביעית, שעמדה להתקיים במאי אותה שנה.

בחוזר שנשלח לסניפים ביום 15 בפברואר 1939 נמסר כי ע. ברון, א. הלפרן ונציג

אחד של פועלי המושבות ינהלו את ענייני ה.ע.ל. עד לוועידה. עם זאת הועברו לבית־הדין המשמעתי תלונות על מספר חברי אופוזיציה שעברו את גבול המותר בדרכי הביקורת שלהם.

הנהגת ה.צ.ח. לא ראתה בעין יפה את השינויים שחלו בהנהגת ה.ע.ל. אך היא לא מנעה את השינויים, להיפך, אותו זמן נחתם הסכם בין ה.ע.ל. לבין קרן־תלחי בדבר אירגון מפעל־כספי להקלת מצוקת האבטלה שהחמירה והלכה, ככל שהחמיר המצב המדיני בארץ־ישראל ובעולם.

„קרן חוסר העבודה“

קרן חוסר העבודה שאורגנה על־ידי ה.ע.ל. וקרן־תלחי בשנת 1939, מצאה הד רב בציבור. על הכרוז שקרא לתמוך בקרן חתמו הרבנים הראשיים י.א. הלוי הרצוג, הראשון־לציון הרב בן־ציון חי עזריאל, רבה הראשי של תל־אביב מ.א. עמיאל, פרופ. יוסף קלוזנר, המשורר שאול טשרניחובסקי ואישי ציבור רבים.

בכרוז נאמר:

„זה שלוש שנים שהציבור העברי בארץ עימד תוך מצור דמים מתמיד של פורעניות והתנקשויות בלתי־פוסקות, המכוונות להשתיק ולהחניק את חיינו המדיניים והכלכליים בארץ. בתוך מצור דמים זה נתון העובד הלאומי במצב של התגוננות בלתי־פוסקת ובמלחמה מתמדת למען קיומו בארץ, במצוקה קשה ובמחסור ללא כל עזרה וסעד. לשם הקלת המצב ולשם עידוד ותמיכה לעובד הלאומי בעיר ובכפר הגנו פונים בקריאה אל הציבור העברי להושיט יד אחים, לתמוך במיטב יכולתו בקרן חוסר העבודה של העובד הלאומי, אשר תאפשר פעולת־עזרה רחבה והרחבת מקורות העבודה עבור הפועלים הלאומיים.“

בסימן פירסוט „הספר הלבן“

באפריל שנת 1939 נערכו הבחירות לוועידה הארצית הרביעית של ה.ע.ל. בעשרים סניפים אשר בחרו בכ־70 צירים. גם „סניף כלא עכו“ בחר בנציגות סמלית לוועידה, בחבר הוועד הפועל י. גוריון. הוא כאסיר, כמובן, לא השתתף בוועידה, אך בבחירתו ניתן ביטוי לרחשי־הלב של ציבור העובדים הלאומיים כלפי החברים שנכלאו בבתי־כלא ובמחנות־מעצר עקב השתייכותם לתנועה הלאומית.

ביטוי זה היה רב־משמעות ערב יום ה־17 במאי, יום פירסוט „הספר הלבן“. בעולם כבר התקדמו ענני המלחמה. גייסותיו של היטלר כבשו את אוסטריה ואת צ'כוסלובקיה. תורה של פולין הגיע. העולם נערך לקראת ההתמודדות הגורלית עם הנאצים. בריטניה התייצבה בחזית אחת עם צוררי העם היהודי בארץ־ישראל; ברצותה לבצר את מעמדה במזרח־התיכון הוחלט במשרדי הממשלה הבריטית בלונדון להכריז את תקוות עם ישראל לעצמאות מדינית בארצו. בתנועה הלאומית הושמעה הקריאה: „אנגליה היא האויב“ —

היא מחבלת בשליחות הבין-לאומית שהוטלה עליה, להקים בית-לאומי לעם ישראל בארץ-ישראל.

„הספר הלבן“ ויעזע את התנועה הציונית. המדיניות הרשמית של הסוכנות היהודית הובילה את העם מדחי אל דחי וכל התקוות שתלו בקו הפייסני — נכזבו. הכנופיות הערביות יצאו מנצחות במערכה, אף כי כוחן הצבאי היה זעום. תורת ה„הבלגה“ נתנה פרי-באושים. העם נסער והנוער מכל השכבות מוכן היה להתייצב נגד מדיניות החיסול של השלטונות הבריטיים. אולם, הוא לא נקרא למערכה. המוני הוצאו להפגנות ברחובות הערים והמושבות, אבל היו אלה הפגנות „חוקיות“, שבראשן צעדו רבנים ובידיהם ספרי-תורה. ועד המורשים של ה.צ.ת. פירסם הודעות הסתייגות מהפגנות אלה, שלא היה בהן ממש. הנוער נכסף לפעולות ומשלחות של סטודנטים ואירגוני נוער התייצבו בפני מנהיגי הסוכנות וביקשו עצה והדרכה — אך כל עצה לא ניתנה. הוועד הלאומי הכריז על מפקד של כל בני הישוב בגילים 18—35, אך לאחר שרבות נפקדו — הם נשארו בבתיהם באפס-מעשה. המפלגות של ההסתדרות הציונית הישנה טרודות היו בבחירות לקונגרס הציוני ה־29 שעמד להתכנס ב־16 באוגוסט בג'נבה. הן האשימו זו את זו בזיופים ובמעשי מירמה, ובהשמיען כרזות־סרק נגד „הספר הלבן“ אירגנו פטיציה תחת הסיסמא „לא תרצח“, נגד לוחמי האירגון הצבאי הלאומי.

ובוארשה עמד זאב ז'בוטינסקי והשמיע את נאומו האחרון לפני הגולה שעמדה על סף השואה. הוא הציג את השאלה: מה יעשה הנוער השמאלי אם היישוב העברי בארץ יוסגר לשלטון הכנופיות הערביות? —

„התהיה אפשרות לגרוף את היישוב ולכופף אותו להתנגדות? — — — שלחנו לשם את בנינו בתורת חיל-חלוצי. חלוצי איננו חי למען עצמו אלא למען אלה שיבואו אחריו — — — ועתה השיבו בעצמכם את התשובה: כלום זהו הלך-הרוחות שיצרתו במשך עשרים שנה בקרב הנוער, באותו נוער שאיננו זכאי לשאת את התואר „חלוצי“? עתה, כשבאה עלינו צרה כזאת, כשמדובר לא בגירושם מן הארץ, אלא בכניסתם-אתם, שואלים אנחנו: התעשו מרידה? התסכנו את חייכם, את רכושכם, את „הבנין הקדוש“? השיבו בעצמכם את התשובה, ואזי תבינו את המרירות שבדברי, כשאני מעיף עין על עשרים שנות התעמולה הרקובה, שהטיפה לא לגבורה, לא לדם, לא להקרבה, רק לכסף, לכסף... הציונות הפכה לגבאי זקן הזוחל אנה ואנה עם הקופה ביד ואוסף כספים. זה נהפך לחזון הציונות — — — להיאנק בכלא עכו זו חרפה, — רק עושר, רק כרמים, רק בתים — — —“

המרידה לא באה מקרב הנוער השמאלי „החלוצי“. הנוער הביתי־רי, חיילי האירגון הצבאי הלאומי, הם שקראו למרידה. והבריטים שקיוו להשקיט את הארץ עם פירסום „הספר הלבן“ הועמדו בפני התקפותיהם של חיילי האירגון הצבאי הלאומי, אשר הלמו באויב הערבי; פצצות אדירות־נפץ התפוצצו במרכזים הערבים ובאותו זמן פתחו חוליות של אצ"ל במערכה נגד השלטון הבריטי בארץ.

בתל-אביב יצאו מפגינים אל עבר בנין הממשלה וחיילי אצ"ל שנערכו במשרדי הסתדרות העובדים הלאומית וצעדו בראש המפגינים, העלו את משרדי הממשלה באש

והניפו מעליהם את הדגל הלאומי. בכך ניתן האות למרד נגד השלטון הזר בארץ־ישראל. בירושלים צעדה הפגנה „חוקית” נגד משרדי הממשלה, ועל שוטרים בריטיים שניסו לפגוע במפגינים נפתחה אש — שוטר בריטי ראשון נפל במרד העברי. תאי־טלפונים, פסי־רכבת ומשרדים ממשלתיים נחבלו ונהרסו. המערכה החריפה וכוח־המחץ של האירגון הצבאי הלאומי הופעל בשתי הזיתות — נגד הערבים ונגד הבריטים. אותה שעה נמשכה ברחבי הגולה, בערים ובעיירות של מדינות מזרח־אירופה, פעולה מקבילה של חיילי אצ״ל וחברי בית״ר, שאירגנו אלפי יהודים לעלייה ארצה. היו אלה ימי זוהר ותהילה, ימים של יזמה מדינית והקרבה־עצמית בה נטלו חלק כל מוסדות התנועה הלאומית בתפוצות. נוכח המבוכה הכללית שהשתררה במחנה הציונות „הרשמית” הראה הנוער הלאומי את הדרך האלטרנאטיבית, את דרך המלחמה. הוא הוכיח כי שקט לא ישרור בארץ אם תיכרת תקוות העם היהודי במולדתו; הוא הוכיח כי הנוער העברי השואף לעלות, יפרוץ את שערי המולדת הנעולים.

במערכה זו נטלה הסתדרות העובדים הלאומית חלק חשוב. מוסדותיה שימשו מקום היערכות לחיילי המחתרת ומקור סעד ותושיה לרבים מהלוחמים ובני־משפחותיהם. אולם, כאשר החריף המאבק בארץ, החריפו גם אמצעי־הדיכוי בהם נקטו הבריטים ומאות אסירים ועצורים מילאו את בתי־הכלא ומחנות־המעצר בארץ. רבים מבין פעילי ה.ע.ל. נאסרו ונעצרו, ורבים יצאו לגולה, בשליחות התנועה הלאומית, על־מנת לסייע בהעפלה ובאירגון תאי אצ״ל, או כפליטים שנאלצו לחפש מחסה בחוץ־לארץ מפני רדיפות הבריטים. כך דולדלו כוחותיה של ה.ע.ל. החולמים והלוחמים, נושאי דגלה ויוצריה, נעקרו ממקומותיהם ומתפקידיהם. מיטב הכוחות ירדו למחתרת, ובתנועה הליגאלית נשארו מתי־מעט שנשארו למרות כל הסכנות והסבל בעול קיומה של ה.ע.ל. במאמצים בלתי־פוסקים השתדלו לקיים את המסגרת ואת הפעילות השוטפת. אבל חרף כל המאמצים נפגעה ה.ע.ל. הנוער ונושאי־החזון נקראו למערכה אחרת ואלה המעטים שהמשיכו לפעול במוסדות הליגאליים, היו בהכרח מוגבלים בפעולתם וביצירתם.

בתוך אווירה זו התקיימה הוועידה הארצית הרביעית; יחסים מתוחים מבפנים, מערכה כבדה מבחוץ ואבטלה גובלת ברעב, בעיקר בקרב המעפילים שזה מקרוב באו.

הוועידה הארצית הרביעית

נתניה, „בירת העובד הלאומי”, זכתה לארח את הוועידה, בימים 25—27 במאי 1939. אחרי שורה של ברכות נפתחה הוועידה על־ידי מזכיר הוועד הפועל א. הלפרן בסקירה על הפעולה בשנות ה„מאורעות”, מאז הוועידה השלישית:

„שנתיים של מערבולת־דמים, של מלחמה אכזרית לקיום ותקומה. עברו עלינו מאז ועידתנו האחרונה — אמר — שנתיים שבהן עמד היישוב העברי אובד עצות — מופקר למלחמה איומה שהתחוללה פה בארץ.

בתנאים אלה של מלחמה מתמדת והיאבקות קשה; של מיעוט־דמות הציונות, של

דיכאון כלכלי ביישוב — עמד העובד הלאומי, חלוץ התנועה הלאומית בארץ, בעמדות המלחמה הקדמיות בערים ובכפרים. מצד אחד עמדה הציבוריות היהודית, שהשתדלו לטמטמה ולהטיף לה חיי שלווה ויצירה, תוך בחל"ד, כשאלה המטיפים ידעו יפה ללחום בנו מלחמה ממושכת של הרעבה — ומן הצד השני עמדו השלטונות שראו בנו כוח צעיר ולוחם. העולה ומסכן במידה רבה את מזימותיהם. בתוך היאבקות זו עמד העובד הלאומי כשעליו מוטל עול כבד של מלחמת קיומו הוא. של מלחמה לחיי יום-יום במציאות הארץ-ישראלית הקשה; מלחמת קיום ופרנסה בשביל פת-לחם למשפחה ולטף. מלחמה זו נמשכה בין רדיפות לרדיפות, בין מאסרים למאסרים, בין קרבנות לקרבנות — וקרבנות אלה יקרים לנו. ממיטב כוחותינו נפלו במערכה זו, מעכו על הגרדום, בגלי הים הזועפים שבלעו מפליטי החרב המתפרצים לארצם — — —

אך ממשמשים ובאים ימים קודרים, אך מלאי-הוד שבקדושה, וימים אלה כבר אופפים אותנו. בימים אלה תשנה תנועתנו את כל מבנה חייה. בהם תקבל דמות של תנועת שיחרור, עם כל הנשגב והטהור שבה, תנועת שיחרור העומדת בחזית ומקדשת מלחמה למען עם חסר קרקע ומולדת. בתנועת שיחרור זו יצעדו בראש שני מחנות, בשתי חזיתות שאתת הן: הלוחמים בחזית והעמלים בעורף. תפקיד זה של שקידה ועמל למען המצא פת-לחם לצעירים בחזית יוטל, וכבר מוטל, על תנועת העבודה הלאומית.

ובכדי שלא נכזיב — עלינו להתלכד, על-מנת שימים אלה ימצאונו מוכנים, מלאי-עוז ושופע-יחיים. יש לשנות את כל הערכים, ולשם כך דרושה אמונה כבירה — — —

הדו"ח העובדתי שמסר הלפרן לוועידה היה עגום: „מאסרים וחילופי-גברי" בצד חילוקי-הדעות הפנימיים פגעו לא מעט בכושר-הפעולה של הוועד הפועל. האפשרויות הכספיות מצומצמות והאבטלה חמורה. כן ציין את הבדידות שבה נתונה ה.ע.ל., לאחר שנפגעו היחסים בינה ובין החוגים „האזרחיים". גם היחסים עם הנהגת התנועה הלאומית בלונדון אינם כשורה. „אין מבינים שם מה הם תפקידי ה.ע.ל. ולמה יש צורך בכספים שהיא בולעת". ההחלטה שנתקבלה בקונגרס בפראג, להפריד לגמרי בין קרן תלחי והמפעלים הכלכליים של התנועה — לא בוצעה. על ה.ע.ל. יהיה ליצור בעצמה קרן למימון מפעליה ולמימון הוצאות קיומה.

הבשורה המרנינה היחידה שהיתה בפי הלפרן — גידול ה.ע.ל. במושבות. 1400 חברים הועברו על-ידי הוועד הפועל לעבודה-חקלאית במושבות, פרט לשומרים ופרט לאנשי פלוגות בית"ר.

הגידול בכפר העלה את דרישת נציגי המושבות בוועידה להרחיב את ייצוג העובדים החקלאיים בוועד הפועל. בניגוד לוועידות הקודמות בהן היו הדוברים העיקריים נציגי הערים הגדולות, בלטה בוועידה הרביעית נוכחותם של נציגי המושבות, בעיקר של אנשי פלוגות-הגיוס של בית"ר, אשר למעשה היו הגרעין העיקרי של ה.ע.ל. במושבות.

חלק מדיוני הוועידה הוקדש לבעיית היחסים הרעועים בין ועד המורשים של ה.צ.ת. ובין הוועד הפועל. ד"ר יוניצ'מן שהיה איש הקשר בין מוסדות התנועה ודאג לשמירת המרות העליונה של ה.צ.ת. גם על ה.ע.ל., בעיקר נוכח ימי המערכה, אמר:

„יש לי הרושם שעל תנועת הפועלים, ודווקא הרעבים, יוטלו תפקידי התנועה כולה. — — הזמן הוא זמן של מלחמה ולמלחמה זו ייכנסו הנוער והפועל, חלוצי התנועה. מחר־מחרתיים ישלוט האיחוד בכל. טוב שלא חיפשנו את הקו ואת הדרך מה לעשות. את הקו יקבעו שם, אם ימצא חן בעינינו ואם לא ימצא חן בעינינו.“

ואמנם לא דנה הוועידה על קו ועל דרך, ואלא על עניינים מעשיים שהיו כרוכים בהסדר הבעיות האקטואליות. ידוע היה לצירי הוועידה כי לא במסגרת ה.ע.ל. ייקבעו העניינים המדיניים שעמדו להכרעה. הם ידעו כי ה.ע.ל. וחבריה שייכים ל„שם“, למחתרת הלוחמת אשר את דרכה קובעת ההנהגה העליונה של התנועה הלאומית. על ה.ע.ל. וחבריה יוטל רק לבצע את ההחלטות שיתקבלו „שם“.

ש. יוניצ'מן שרמז בדבריו גם על מלחמת־הדיעות בתוך ה.צ.ח. שבישרה את הפילוג במחתרת, הזהיר בקשר לכך :

„ההסתדרות מוכרחה לשמור על הגייטראליות שלה בכל מאה אחוזים במלחמת הדיעות המתנהלת בתנועה. אינני רוצה לשחק במשחק־מלים, שאנחנו איננו חלק של ה.צ.ח. הכל זה בשביל „מיטיגים“. אבל יש לדעת שאסור להתערב במלחמת הדיעות האידאולוגית של המפלגה. עכשיו יהיה פילוג בתנועה, אבל פילוג לגמרי אחר. לפועל הלאומי יהיו תפקידים אחרים.“

ע. ברון השיב בחריפות ליוניצ'מן :

„אני שונא את המלה אידאולוגיה בהסתדרות. אידאולוגיה יש לה.צ.ח. ולבית־ר. ההסתדרות היא מכשיר להמצאת לחם ליוני המלכות, לא יותר, אבל גם לא פחות.“
ולשם שמירת האידאולוגיה של ה.צ.ח. ובית־ר יש לשמור על טוהר־מסגרתה של ה.ע.ל., והאופוזיציה לא שמרה על טוהר זה. היא התקשרה עם השמאל והמציאה לז'בוטינסקי תקנון של „מפלגה“ חדשה הקשורה עם ההסתדרות השמאלית ובכל זאת משתייכת קבוצה זו לה.צ.ח.
גם א. הלפרן התריע על כך :

„העבירו ללונדון תקנון של „המפלגה“ החדשה, ואם אפשר להיות חבר טוב בה.צ.ח. ויחד עם זאת להיות בהסתדרות השמאלית, לשם מה באנו הנה? זה הורס את כל היסודות שבנינו במשך כל השנים. אנחנו צועדים לקראת מצב ששני כוחות יהיו ביישוב, הנוער שיילחם בחזית ואנחנו ההסתדרות שתמלא את תפקידה בעורף. — — אני מבטיח להנהגת המפלגה, אנו נמלא את כל התפקידים אשר תטילו עלינו, אבל אֵל תתערבו בעבודה היום־יומית של ההסתדרות. הטילו עלינו את כל העבודות הפוליטיות, אנו נמלאן בכל הדייקנות, אבל אֵל תרדו לעניינים שאינם שייכים לכם. הסיסמה: העניינים הקטנים — להסתדרות; הדברים הגדולים — להנהגת המפלגה.“

תפקידה של ה.ע.ל. מוגדר, אם גם מצומצם הוא לשטח סוציאלי בלבד. אבל בשטח זה אין המפלגה רשאית להתערב, כאשר המדובר בשאלות עבודה יום־יומיות, אין ההנהגה העליונה מצוייה בהן, ומשום כך אסור לה גם לתת יד לאופוזיציה, אשר דיעותיה נוגדות את עצם קיום ה.ע.ל.

המטרה היתה עתה להקים גוף מלוכד, בעל כושר-הנהגה, שיתגבר על חילוקי-הדעות שרווחו במפלגה ויכוון את הפעולה המקצועית הנוגעת לקיומו של הפועל הלאומי. אחרי ויכוחים נבחר הוועד הפועל בהרכב הבא: ע. ברון, א. הלפרן, ש. יוניצ'מן, ד. בוקשפן, ד"ר ד. דונר, נ. כהן, ש. שיכמן, א. ישראלי, י. המאירי, ש. יונגמן וי. שובל. הוועידה בחרה גם בוועדת ביקורת מורכבת מד"ר י. ויינשל, ד"ר ש. צ'רטוק וי. לחמן. כשופט כבוד נבחר אריה בבקוב.

בתום הוועידה נתקבלו ההחלטות הבאות:

„החלטות מדיניות

א. בשעה היסטורית זו לאומה, לאור בגידתה של ממשלת בריטניה באמון העם העברי המצפה לגאולה ולאור רפיון-האונים של המוסדות היהודיים הרשמיים, המייצגים את התנועה הציונית ואת היישוב, מכריזה בזה הסתדרות העובדים הלאומית, המאגדת בתוכה את כל ציבור הפועלים החלוצי הלאומי והמלחמתי ביישוב, שהיא תתקומם נגד מהרסי הציונות בבל כוחה ולא תירתע בפני כל קרבן. העובד הלאומי מרגיש את כל כובד האחריות הלאומית-חלוצית, שנטל על עצמו עם עלותו ארצה כשליח האומה בתפוצות, במלחמת שיתוררה בתזית המולדת ולא ימעל בשליחות זו עדי הגאולה השלמה.

ב. הסתדרות העובדים הלאומית רואה בציבור הפועלים את אחד הגורמים החשובים במלחמת השיחרור הלאומי ותובעת מאת כל ציבור הפועלים בארץ לעזוב כל הכרה מעמדית ולהתגייס למלחמה הזאת, כשם שעשו זאת פועלי כל אומה ואומה במלחמת שיחרורן.

ג. הסתדרות העובדים הלאומית רואה בכל דרכי מלחמתה המדינית של התנועה הלאומית ומוסדותיה העליונים, הן בשטח המדיני-כללי והן בשטח הציבורי-ישובי, את הדרכים ההולמות את תנועת השיחרור בישראל והוועידה מכריזה שהדרכים האלה מחייבות את ציבור הפועלים המאורגן בה.ע.ל.

החלטות כלליות

א. הוועידה קובעת, שההגנה על האינטרסים של העובדים העברים בארץ היא פגומה בתכלית בכל שטח תנאי-העבודה (שכר, שעות וכו'), והיא קובעת שההסתדרות השמאלית המתמירת לשמש הגורם הקובע בשטח ההגנה על האינטרסים הללו, מבליגה בשטח זה כשם שהיא מבליגה בכל שטחי החיים ביישוב.

הסתדרות העובדים הלאומית מכריזה בזה על פעולה מחודשת וענפה בשטח ייצוב תנאי-העבודה וקוראת לכל ציבור הפועלים לעמוד לימינה בפעולתה זו.

ב. הסתדרות העובדים הלאומית מזכירה לציבור הפועלים פעם נוספת את פגעי שיטת העבודה הקבלנית, ההורסת את תנאי-העבודה, המפרכת את גוף העובד וגורמת לאינוואלידיות, והמגדילה את חוסר-העבודה בארץ. היא קוראת לכל ציבור הפועלים בארץ להתקומם נגד השיטה הזאת, נגד יוצריה ותומכיה.

ג. הוועידה רואה את מצבו של העובד הלאומי בתוך מערכת יחסי הכוחות הציבוריים ביישוב בשעה זו, כמיוחד במינו ומטילה על המוסדות העליונים של ההסתדרות לכוון את

דרך פעולתה של ה.ע.ל. לקראת ביטוס והתקדמות על-ידי הכרות מלחמה למען זכויותינו בשטח עבודות ציבוריות ותעשייה, על-ידי הקמת מכשירים עצמאיים לקבלת עבודות פרטיות וממשלתיות ועל-ידי מלחמה מוגברת, להקמת לשכות-עבודה נייטראליות ועירוניות. ד. לשם התפתחותה ולשם סידור ענייני חבריה חייבות מועצות ה.ע.ל. להבטיח לעצמן נציגים בכל המוסדות היישוביים בארץ, במקום שלתנועה הלאומית יש נציג אחד, חייב הנציג לקבל עליו את המרות של המוסד העליון של התנועה בכל פעולותיו בתוך המוסד היישובי וחברי ה.צ.ח. והצה"ר המהווים את הרוב המכריע בה.ע.ל. מביעים בזה את משאלתם שבמוסד העליון של התנועה הלאומית בארץ, ייצג את ענייניה חבר שימונה על-ידי הוועד הפועל של ה.ע.ל.

ה. הוועידה מטילה על הוועד הפועל שייבחר, להקים רשת של סמינאריונים להשתלמות לעסקני ההסתדרות.

ו. הוועידה רואה סכנה לקיום ההסתדרות, בהקמת לשכות-העבודה המשותפות במושבות על-ידי הסוכנות היהודית בארץ-ישראל — אפילו על יסודות רישום אישי, והיא מטילה על הוועד הפועל לעשות באופן מהיר ביותר למען מנוע את הקמתן.

ז. הוועידה מטילה על הוועד הפועל להביא בפני המועצה הארצית שתיבחר הצעת תקנון למשפט החברים של ההסתדרות והוועידה מוסרת בזה סמכות מלאה למועצה הארצית של ה.ע.ל. לקבל את התקנון, והתקנון של משפט החברים, אשר ייקבע על-ידי המועצה הארצית של ההסתדרות יחייב את כל חברי ההסתדרות.

ב ש א ל ת ס נ י פ י ה מ ו ש ב ו ת

א. לשם התקדמותה של ה.ע.ל. מטילה הוועידה על הוועד-הפועל לגלות עירנות מיוחדת לשאלות הכפר, כי התקדמות בעתיד תלויה במידה רבה בהתרחבות סניפי המושבות. הוועידה רואה בכפרים ובמושבות, המקומות העיקריים שנשארו עדיין פתוחים לקליטת עולים חדשים, מפני זה רואה הוועידה כי בהתפתחות ובהתרחבות סניפי המושבות תלוי גורל עתידה של ההסתדרות בכל הארץ.

ב. כתוצאה מהג"ל רואה ועדת הכפר צורך חיוני והכרחי, שבוועד-הפועל שייבחר (ובמזכירות שתיבחר על-ידי הוועד הפועל החדש) יהיו מיוצגים באופן יחסי באי-כוח המושבות, שרק הם יכולים לנהל ולהדריך את המושבות ולכוון את הדרך ביתר הצלחה, מפאת נסיונם הרב.

ג. הוועידה מציעה לוועד הפועל שירכיב על-ידו ועדה חקלאית מיעצת, מיוצגת מרוב סניפי המושבות, שתתכנס לפחות אחת לשלושה חדשים.

ד. הוועידה רואה בהיעדר קשר-מתמיד בין הוועד-הפועל ומחלקת פלוגות-הגיוס מעצור להתפתחות הסתדרותנו ומציעה שבועד הפועל יהא נציג מחלקת פלוגות-הגיוס.

ב ש א ל ו ת ק ו פ ת - ח ו ל י מ

א. ההנהלות של סניפי קופת-חולים לעובדים לאומיים במקומות מתמנות על-ידי המועצות המקומיות של ה.ע.ל. והן טעונות אישור מרכז קופת-חולים.

ב. בכל סניף קופת-חולים מתקיימת ועדת תלונות. הוועדה תורכב מ-2 עד 4 חברים. 50% מתמנים ע"י מועצות העובדים ו-50% מתמנים ע"י הנהלות קופת-חולים במקומות. ג. הוועדה מטילה על הוועד-הפועל שייבחר, להרכיב ועדה-מיוחדת לענין הגשת העזרה-הרפואית למחוסרי-עבודה בכל המקומות שבהם קיימים סניפי קופת-חולים. הוועדה תורכב מ-5 חברים. 2 ממונים על-ידי הוועד הפועל של ה.ע.ל. ו-2 ממונים על-ידי מרכז קופת-חולים ואחד ממונה על-ידי ההנהלה הראשית של קרן תל-חי.

ד. הוועדה רואה צורך הכרחי בשינוי סעיפים שונים בתקנון קופת-חולים והיא מחליטה שהוועדה שתורכב לסידור העזרה-הרפואית למחוסרי-עבודה תהווה גם ועדה לשינוי סעיפי התקנון, אולם כל שינוי בתקנון הפנימי של קופת-חולים טעון אישור הוועד הפועל של ה.ע.ל. וייכנס לתקפו ביום האישור של הוועד הפועל.

ה. הוועדה מטילה על הוועד-הפועל שייבחר ועל מרכז קופת-חולים שייבחר ליצור רזרווה כספית לסידור סניפי קופת-חולים לעובדים לאומיים במושבות, במקומות שמספר החברים בהם אינו מרשה לפתוח סניף באופן רגיל. הרזרווה הכספית הזאת תשמש קרן לכיסוי ההפסדים של קופת-חולים, במקרה שיהיו כאלה עם הקמת הסניפים.

ו. הוועדה דורשת ממרכז קופת-חולים לפתוח מייד סניפי קופת-חולים בכל המקומות בארץ שבהם מגיע מספר חברי ההסתדרות לששים.

ז. הוועדה מחליטה שיש צורך לשנות את סעיף 11 של חוקת ההסתדרות, סימן א' פסקה 2 בענין הרכב מרכז קופת-חולים והוועדה מעבירה בזה למועצה הארצית שתיבחר בוועידה את כל סמכותה לשינוי חוקת ההסתדרות למען תחליט בדבר שינוי הסעיף הנ"ל.* החלטות הוועידה נתנו ביטוי לכל הנושאים שהועלו לדיון: מדיניים, כלכליים ואירגוניים. עם זאת הכניסה הוועידה שורה של שינויים בתקנון ה.ע.ל., כדי להתאימו לצרכים החדשים שנוצרו בשנים האחרונות. כי לא רק הסעיף הן בהרכב מרכז קופת-חולים טעון היה שינוי, אלא שורה של עניינים אשר מחברי החוקה הראשונה של ה.ע.ל. לא צפו אותם מראש, בעיקר בשאלות אירגון ומשמעת פנימית.

הלשכות הכלליות במושבות

החלטות הוועידה נגעו בשאלות הלשכה-המשותפת במושבות, מאחר ששאלות אלו הטרירו לא במעט את הנהגת ה.ע.ל. התקוות להרחבת ההסכם בתל-אביב והכללתו בענף החקלאות נכזבו זה מכבר, ואילו העובד הלאומי ראה את השטח העיקרי שהיה פתוח

* פסקה זו אומרת: בראש קופת-חולים עומד מרכז המורכב מ-7 חברים — 3 מהם מתמנים על-ידי הוועד הפועל ו-4 מהם נבחרים על-ידי המוסדות של קופת-חולים באישור הוועד הפועל. בתיקון סעיף זה בשנת 1939 נקבע כי 4 מתוך 7 חברי המרכז מתמנים ע"י הוועד הפועל ו-3 על-ידי מוסדות קופת-חולים.

לפניו באותו הזמן בחקלאות במושבות, ודווקא בענף זה מצאה הסוכנות לנכון להתערב במאמץ להקים בו לשכות־משותפות.

עוד בסוף שנת 1938 נערך מו"מ ממושך בין יצחק גרינבוים, ראש מחלקת־העבודה בסוכנות היהודית, לבין אירגוני הפועלים האחרים — פרט לה.ע.ל. — בדבר הקמת לשכות במושבות. השמאל ו"הפועל המזרחי" הסכימו עקרונית להקמת הלשכות עוד בשלבים הראשונים של המו"מ, ואילו הציונים הכלליים הודיעו כי בלי ה.ע.ל. לא יצטרפו ללשכות, וטעמם ונימוקם הבלתי־פורמאלי היה כי בלעדיה לא יהיה להם משקל נגד השמאל.

הסתדרות העובדים הלאומית לא היתה מוכנה לכל הסדר באמצעות הסוכנות היהודית. היא לא הכירה במוסד זה וראתה בו את מקור המדיניות הכושלת של התנועה הציונית.

ב־24 ביולי 1939 החליטה הסוכנות על הקמת לשכות־עבודה ב־16 מושבות קטנות, על בסיס רישום אישי. לפי החלטה זו נקבע כי מועצות הלשכות נבחרות בבחירות יחסיות וועדה פאריטטית, בה מיוצגים באורח שווה כל אירגוני הפועלים, עוסקת בחלוקת־העבודה היום־יומית.

כעבור זמן קצר הוקמו לשכות גם בפתח־תקווה ונתניה, והדבר הביא לשורה של סיכסוכים חמורים בין השמאל והסתדרות העובדים הלאומית, בעצם ימי הפורענות שעברו על היישוב ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה.

בד בבד עם כך פרצו סיכסוכי־עבודה בענפי המשק השונים על רקע המשבר הכלכלי. לשכת הסטאטיסטיקה של שלטונות המנדאט ציינה כי בחדשי יולי—אוגוסט—ספטמבר שנת 1939 הגיעו השביתות לשיא שלא היה כמוהו מאז שנת 1936. בתקופה זו נרשמו 40 שביתות, בהן השתתפו 834 פועלים. מספר ימי־השביתות הגיע ל־8139.

הסיכסוך בענף הפרדסנות

12 מהשביתות נערכו בענף הפרדסנות. בשנת 1939, כאשר החמיר המשבר בענף זה והאיכרים ניסו להוריד את מחירי האריזה הוקמה אגודת "האורז" שכללה את כל אירגוני הפועלים בענף זה. חוגי "האזרחים" והאיכרים התמרמרו על האחדות שהושגה בין האורזים וטענו כי בגלל המשבר בענף נאלצים רבים מהם להעסיק בעבודת האריזה את בני־משפחותיהם. נעשה גם נסיון להעסיק פועלים בלתי־מאורגנים בתנאי־עבודה ירודים, וכל אירגוני הפועלים התנגדו לכך. על רקע זה פרצו סיכסוכים בלתי־פוסקים עד שפנחס רוטנברג התערב בהם עם התמנותו כנשיא הוועד הלאומי אחרי פרוץ המלחמה.

באותו זמן פרצו סיכסוכי־עבודה בענפי תעשייה ועבודות ציבוריות, על רקע מלחמת השמאל לזכות־מונופולין בעבודה. כשהוקם בית־חרושת למנורות בתל־אביב ובעל המפעל ביקש להעסיק בעבודה זו פועלים לאומיים, הציב השמאל משמרות ותגרות פרצו במקום. בבוררות הסכים בעל המפעל למסור שלישי מן העבודה לשמאל, שלישי לה.ע.ל. ושלישי —

לפועלים שבעצמו יבחר בהם. השמאל התנגד לכך ובעל המפעל איים בסגירת בית-החרושת.

כן פרצו סיכסוכי-עבודה בסלילת כביש בפתח-תקווה, מאחר שה.ע.ל. סירבה להצטרף ללשכה המקומית. רק בהתערבות יו"ר המועצה המקומית ש. שטמפר ז"ל, נמצא הסדר זמני לסיכסוך. בנתניה הגיעו הדברים לידי מעשי-אלימות וחטיפת אחד מפועלי ה.ע.ל. אחרי שהשמאל עשה קנוניה עם אחדים מקבלני-המשנה נגד פועלי ה.ע.ל.

פועלי ה.ע.ל. מייסדים את ענף היהלומים

גולת הכותרת של הסתדרות העובדים הלאומית בפעולתה לפיתוח התעשייה בארץ-ישראל הם מפעלי תעשיית היהלומים, אשר הוקמו ביזמת בעלי-הון מחוגי התנועה הלאומית ושחלוציה הראשונים היו אנשי ה.ע.ל.

בעצם ימי ה"מאורעות", בשנת 1938, עלה מבלגיה צבי רוזנברג, איש הצה"ר, בעל-הון ומומחה בענף היהלומים. בלגיה היתה ערב מלחמת-העולם השניה מרכז עולמי של תעשיית היהלומים ויהודי בלגיה היו מעורים בענף תעשייתי זה. צבי רוזנברג, כציוני-לאומי, החליט להעתיק את היזמה ואת הידע של יהודי בלגיה לארץ-ישראל.

פועלי היהלומים הראשונים בארץ, פתח-תקווה, 1938

בביתן קטן בפתח-תקווה הקים את מפעלו הראשון. הוא נזקק למספר מתלמידים, אולם בארץ לא היה אמוני-יתר בעתידו של ענף חדש וזר זה. פתח-תקווה התייחסה לכל הנסיון בזילזול. היא שמרה על אפיה החקלאי וראתה את עתידה בענף הפרדסנות. חלומה של העולה מבלגיה לבסס בארץ תעשיית יהלומים נראה כעורבא-פרה. מועצת פתח-תקווה לא עודדה את יזמתו של צבי רוזנברג. הוא אף התקשה להשיג פועלים-מתלמידים. לעזרתו באה הסתדרות העובדים הלאומית וקרן תלחי. בהשפעת הוועד-הפועל של ה.ע.ל. תרמה קרן תלחי סכום כסף להחזקת מספר מתלמידים מפלוגות בית"ר בשרון.

פועלים אלה מצאו אכסניה במבנים של הפלוגה ובסיועה של קרן תלחי הצליחו 13 בחורים להחזיק מעמד עד להשתלמותם בענף חדש זה. 13 פועלים אלה, לצדו של צבי רוזנברג, הניחו את היסוד לתעשיית היהלומים בארץ.

חלפה שנה ופתחתקווה לא האירה פנים ליוזמי מפעל היהלומים. לענף זה, בעל קשרים עולמיים, דרושה היתה יזמה רבת-תנופה ואופק רחב-ידיים, ואלה נתגלו דווקא בנתניה שהיתה אז מושבה לא גדולה אבל רבת מרץ ויזמה.

בשנת 1939 הוקם בית-החרושת הראשון ליהלומים בנתניה — „אופיר“. איש בית-ר מנתניה, יצחק פוקס, ידע לקשר את המרץ של ראש-המועצה של נתניה, עובד בן-עמי, עם היזמה והידע של צבי רוזנברג. יצחק פוקס הוא שהביא את תעשיית היהלומים לנתניה. מספר יצחק פוקס:

„בשנת 1939 נפתח בנתניה המפעל הראשון ליהלומים בשם „אופיר“. אני הצעתי להביא את מפעל היהלומים לנתניה, משום שבמושבה זו עדיין לא שלט השמאל וחלוקת-העבודה לא היתה לפי מפתח. ידעתי כי אם נכבוש את העבודה בענף היהלומים נוכל אנחנו להשפיע על כל ענייני העבודה בנתניה.

ראש המועצה עובד בן-עמי ביקש ממני להזמין פועלים למפעל משני אירגוני העובדים שהיו אז במושבה. הסתדרות העובדים הלאומית וההסתדרות השמאלית. פניתי לשני האירגונים, אולם מזכיר מועצת הפועלים של ההסתדרות השמאלית התייחס בביטול להצעתי. הוא הודיע לי שאין לו פועלים למטרה זו. נתניה היתה אז מושבה קטנה, הפועלים מעטים והעבודה היתה רבה.

לעומת זאת ראו אנשי ה.ע.ל. עתיד גדול במפעל היהלומים והתייחסו להצעתי באמון. כך יצא שכל פועלי „אופיר“ נמנו עם ה.ע.ל. הם היו היסוד שעליו הוקמה לאחר מכן תעשיית היהלומים הענפה בארץ.

בינתיים הגיעו מבלגיה בעלי-הון נוספים מענף היהלומים, אף הם ממקורבי התנועה הלאומית, והקימו מפעלים חדשים. גם בבלגיה נעשתה פעולה לעידוד הייצור הארץ-ישראלי והוקם שם ועד ציבורי למען מפעלי היהלומים בארץ. חברי הוועד נמנו עם התנועה הלאומית.

כיוון שראשוני המתלמדים, גם בפתחתקווה וגם בנתניה, קיבלו סיוע מתקציב קרן תלחי נשלחו לעבודה חברים ותיקים של ה.ע.ל. ובית-ר. כך נוצר במרוצת הזמן גרעין חזק של פועלי יהלומים בה.ע.ל. ובתקופה מסוימת היתה ה.ע.ל. הכתובת העיקרית דרכה נתקבלו פועלים בענף היהלומים.

עם פרוץ המלחמה באה תנופה עצומה בהתפתחות ענף היהלומים בארץ. מרכזי התעשיה בבלגיה נכבשו על-ידי הנאצים ובארצות הקאפיטליסטיות גברה הנטיה להשקיע ממון בנכסים בעלי-ערך. הביקוש ליהלומים גבר בשווקי העולם וארץ-ישראל הפכה מרכז חשוב בייצור היהלומים.

השפעתה של ה.ע.ל. בענף היהלומים נשמרה גם לאחר מכן ומכל הארץ נהרו פועלים לנתניה ללמוד את מלאכת הליטוש והביקוע. הנהגת ה.ע.ל. מצאה מעתה מקור

חשוב לקליטת מובטלים ממקומות שונים בארץ ונתניה הפכה לא רק למרכז תעשיית היהלומים בארץ, אלא גם למרכז חשוב לה.ע.ל. כ"בירת העובד הלאומי". בשנות המלחמה, כאשר פלוגות בית"ר פורקו וחבריהן התגייסו ברובם לצבא הארץ-ישראלי, נקלטו בתעשיית היהלומים מאות בית"רים שלא התגייסו לצבא. אלה הפכו לאחר מכן, בשנות המרד נגד המשעבד הבריטי, את מפעלי היהלומים בארץ לעורף עבור תאי המחתרת הלוחמת. בבתי-החרושת בנתניה מצאו מקלט ופרנסה מאות לוחמי אצ"ל ולח"י, ביניהם אחדים מעולי הגרדום.

הדרישה להקים ועד עליון לשעת-חירום

עם פירסום "הספר הלבן" קראה התנועה הלאומית להנהלת הסוכנות ולוועד הלאומי להתפטר ולהקים ועד עליון לשעת חירום שיטול על עצמו את תפקידי החירום הכרוכים במאבק נגד גזירות "הספר הלבן". המגמה היתה להקים אחדות לאומית שתרכז סביבה את הנוער ואת היישוב העברי בכללו. לתביעות אלה נמצאו תומכים רבים גם בקרב החוגים "האזרחיים", אולם השמאל התנגד להן בכל תוקף.

בטאון התנועה הלאומית, "המשקיף", כתב באותם הימים:

"לשם יצירת הכוח שידע להילחם במזימה זו צריך להקים כוח אחיד ומלוכד של היישוב והעם כולו. התנאי הקודם של האיחוד הזה היא התפטרות האחראים בעד המצב שנוצר: הנהלת הסוכנות והוועד הלאומי. את מקומם צריך לתפוס ועד עליון לשעת חירום שיורכב מיידי ובו יתאחדו כל הכוחות החיים ביישוב, בלי הבדל מפלגה והשקפה, ושכל הגורמים יעמידו את עצמם לרשותו של הוועד שינהל את המלחמה — — —".

אותו זמן דרש זאב ז'בוטינסקי בווארשה להקים אחדות-לאומית עולמית ולארגן מפקד-עולמי של הנוער העברי המוכן ללחום למען מולדתו. הוא קרא ל"פראלאמנט המצוקה היהודית" שצריך היה להתכנס בווארשה בספטמבר 1939, על-מנת לתת ביטוי למצוקת-ישראל ולחפש דרך להצלה לאומית.

השמאל לעג לתביעות התנועה הלאומית. הוא אף פעל נגד האירגון הצבאי הלאומי בתעמולה ארסית שלעיתים קרובות גבלה עם הלשנה גלויה. הפעולה העיקרית של המוסדות הלאומיים באותו זמן התרכזה באירגון מגבית לשעת חירום, בה ביקשו גם לשתף את החוגים "האזרחיים", אלא שהתנגדות השמאל לאחדות-לאומית פגעה לא מעט בהכנסות המגבית, ולאחר לחץ גובר והולך מטעם גורמים שונים ביישוב ובתפוצות פנה השמאל לפנחס רוטנברג בהצעה, שיטול על עצמו את תפקיד נשיא הוועד הלאומי. רוטנברג היה מקובל על היישוב כולו ומינויו כנשיא הוועד הלאומי עלול היה לקרב את האחדות הלאומית.

רוטנברג סירב. אכן, לא הוועד הלאומי מסוגל היה לשנות את פני המדיניות הציונית, כי מוסד זה טיפל בעניינים שוטפים של היישוב, ואילו בשאלות מדיניות עליונות טיפלה הסוכנות היהודית. המאבק הלאומי שציפו לו אחרי פירסום "הספר הלבן" לא היה

ענין יישובי-מקומי, אלא ציוני-עולמי, ומה עלול היה לשנות הוועד הלאומי בענין זה, ולו גם בראשותו של פנחס רוטנברג? האחדות הלאומית חייבת היתה לקום בשלבים עליונים יותר — בין ההסתדרות הציונית הישנה והחדשה; בין המפלגות הציוניות. אבל לכך התנגד השמאל, שהמשיך במסע-השמצה נגד התנועה הלאומית, נגד הנוער הלוחם ונגד אירגון ההעפלה שבחירוף-נפש העלה אלפי יהודים, אשר תהום ההשמדה כבר גפעה לרגליהם.

רק אחרי שפרצה המלחמה ב־1 בספטמבר שנת 1939, כאשר היישוב בארץ עמד בפני סכנות כלכליות ובטחוניות, הסכים רוטנברג לקבל על עצמו את תפקיד נשיא הוועד הלאומי. המאבק הציוני נגד „הספר הלבן” הוקפא; אצ״ל הכריז על שביתת-נשק; את מקום הבעיות המדיניות תפסו בעיות אירגוניות מקומיות להקלת מצוקת היישוב בשנות המלחמה, שעדיין לא ידעו מה יהיה אפיה וטיבה. קיימת היתה סכנת רעב ואבטלה; סכנת התקפות אוויריות ופגעים אחרים. המטרה היתה למנוע ככל האפשר את סבלות המלחמה מן היישוב, ותפקידים אלה היו בתחום הפעולה של הוועד הלאומי.

ביום 8 בספטמבר נתמנה רוטנברג כנשיא הוועד הלאומי. תקופה חדשה באה ליישוב ולהסתדרות העובדים הלאומית.

פרק תשיעי

הסתדרות העובדים הלאומית במלחמת העולם השנייה

הנסיון ללכד את היישוב סביב הוועד הלאומי. — מסקנות פנחס רוטנברג בסיכסוך הפרדסנות. — חילופי-גברי בהנהגת ה.ע.ל. — עמדת ז'בוטינסקי לגבי הצטרפות הצה"ר לוועד הלאומי. — הוועד הלאומי מפלה לרעה את חברי ה.ע.ל. — מפתח-ארצי לחלוקת-עבודה. — הידוק היחסים בין אירגוני הפועלים הלא-שמאליים. — השפעת ה.ע.ל. על התנועה הלאומית. — הוועידה הארצית הראשונה של קופת-חולים לעובדים לאומיים. — חברי ה.ע.ל. חודרים לענפי התעשייה. — דיונים על הקמת לשכות-עבודה עירוניות. — כינוס העובד הלאומי (1941). — שיתוף-פעולה בין אירגוני הפועלים הלא-מארכסיסטיים בענף היהלומים. — הוועידה הארצית החמישית של ה.ע.ל. — בפרוס המרד נגד השלטון הור במולדת.

מלחמת העולם השנייה שפרצה ב־1 בספטמבר שנת 1939 ניתקה את התנועה הלאומית בארץ ממקורות ומן העתודה האנושית המפוארת שהיו לה ביהדות מזרח-אירופה. מאמצים מדיניים עצומים הושקעו ערב המלחמה על-ידי מנהיגי התנועה הלאומית, על-מנת לחלץ את יהודי מזרח-אירופה מן השואה המתקרבת. יחסים דיפלומטיים הדוקים נקשרו עם מדינות שונות במזרח-אירופה ובמרכזה, במטרה לפעול במשותף כדי להגביר את יציאת היהודים מארצות המצוקה. מנהיגי התנועה הלאומית, וז'בוטינסקי בראשם, פתחו במסע-תעמולה נרחב למען אוואקואציה כללית, הגירה המונית מן הארצות שבהן ישבו היהודים על הר־געש. הוכנו גם כלים ממלכתיים לביצוע האוואקואציה — „ציון-סיים" — פרלאמנט ההצלה העצמית של יהדות העולם, אשר עמד להתכנס בספטמבר 1939 בווארשה. מוסד זה עתיד היה ליטול על עצמו את המשימה ואת האחריות לביצוע העליה ההמונית לציון. באותו זמן הכינו תאי האירגון הצבאי הלאומי בתפוצות את תכניות שיבת-ציון, בסיוען של מדינות מזרח-אירופה. אירגון ההעפלה עמד ליהפך לתנועה שתסחוף אחריה את המוני היהודים, אשר צל ההשמדה כבר ריחף מעליהם.

אולם המלחמה שפרצה שיבשה את התכניות. הענף המפואר ביותר של היהדות ושל התנועה הלאומית במזרח-אירופה נותק מיהדות העולם ונידון להשמדה. המוני בית"רים

יצה"רים שדרכיה העליה נחשמו בפניהם שנים ארוכות. נשאר בגיא'ה הריגה. רק מעטים זכו לעלות, שארית הפליטה של דור חולמים ולוחמים.

חסימת דרכי העליה לנוער הבית"רי על ידי הסוכנות היהודית בשנות השלושים יצרה עובדה בארץ ישראל — רוב העולים באו משורות השמאל, ואלה הגבירו את כוחו ביישוב. שארית הפליטה של התנועה הלאומית הועמדה בפני מציאות אכזרית — היא איבדה את ההמונים שעליהם נשענה ואת המעיינות שמהם ינקה. כענף בודד נשארה ביישוב שצמח וגדל על ידי סרטיפיקאטים אשר הוענקו לחניכי התנועות הסוציאליסטיות. גזו התקוות לעליה בית"רית גדולה, ליצירת כוח עברי בארץ ישראל מן העתודה העצומה שהיתה לתנועה הלאומית בגולה. עתה הוטל עליה להיאבק בשארית כוחותיה על דרכה ועל אמונתה הציונית והלאומית — נוכח שלטון מארכסיסטי במוסדות היישוב. ואסון רדף אסון. בכ"ט בתמוז ת"ש (4.8.1940) נפטר זאב ז'בוטינסקי בניו יורק שבנכר. נסתלק מורה הדור בעצם ימי המבחן הנוראים שבאו לעם היהודי. באותו פרק זמן חל הפילוג באירגון הצבאי הלאומי ואברהם יאיר (שרון) הקים את „האירגון הצבאי הלאומי בישראל", שנקרא לאחר מכן „לוחמי חרות ישראל". דוד רוזאל, מפקד האירגון הצבאי הלאומי שיצא בשליחות לאומית לעיראק, נפל בפעולה בכ"ג באייר תש"א (20.5.41). התנועה הלאומית נשארה ללא המזניה וללא רועיה. ניטל ממנה כוח הסמכות העליונה והיא עצמה נתונה בתוך תסיסה פנימית.

והיישוב העברי בארץ חרד נוכח הגורל הנעלם שהביאה אתה המלחמה. הסכנות הפיסיות רבו ואתן גדלו גם התלאות הכלכליות של אבטלה, רעב ומצוקה. תנועת הבניה כמעט ונפסקה, יצוא ההדרים כמעט וחדל ויוקר המחיה גבר ועלה. ימי סכנות הגיעו ליישוב, ואתם ימי קטנות של לבטים יום-יומיים על פת לחם ועבודה להמוני מובטלים חסריישיע. על היישוב היהודי הוטל להתלכד כגוף אחד לקראת הסכנות שארבו לו, והתנועה הלאומית בארץ קראה לליכוד ולמאמץ משותף על-מנת להקל את המצוקה על המוני העם. רווחה התקווה כי בעניינים שוטפים של סיוע ותעסוקה, אפשר יהיה למצוא לשון-משותפת בין כל חוגי היישוב ללא הבדל השקפות פוליטיות.

ואמנם, בתקופה מסוימת נעשה נסיון ללכד את היישוב סביב הוועד הלאומי, המוסד היישובי שטיפל בבעיות האוכלוסיה היהודית. מפא"י ויתרה על מעמדה בוועד הלאומי, ובמקום י. בן-צבי נתמנה פנחס רוטנברג ז"ל כנשיא הוועד הלאומי. הוקמה הנהגה מורכבת משלושה נציגי היישוב: פ. רוטנברג, ד"ר א. אלטמן שהצטרף להנהלת הוועד הלאומי, כנציג התנועה הלאומית וא. ציולינג, בזמנו איש מפא"י. נדמה היה כי אמנם ייעשה מאמץ משותף לחלץ את היישוב מן הסכנות הכלכליות שארבו לו, לאחר שהנהגת המוסדות הלאומיים הסכימה להעביר לוועד הלאומי בהרכבו החדש סמכויות שהיו עד אז בידי הסוכנות היהודית.

במאמצים אלה נטלה חלק פעיל הסתדרות העובדים הלאומית, הזרוע הכלכלית של התנועה הלאומית.

הצעד הראשון של הוועד הלאומי היה להכריז על מגבית לשעת חירום, "מס־חירום" שמטרתו המוגדרת היתה "למנוע התנוונות כוחות היצירה, לעודד את התפתחות המשק" לאחר ש"נתערערה יציבותם של ענפי משק ועבודה". בלא אחדות לאומית אי־אפשר היה להשיג תוצאות רצויות במגבית החירום, ומה עוד שהפרסטיג' של הוועד הלאומי היתה ירודה וחוגים כלכליים ומפלגתיים שונים התייחסו אליו בזלזול גמור. עד המלחמה נמצאה התנועה הלאומית מחוץ לוועד הלאומי, שהשפעתו גם על החוגים "האזרחיים" היתה דלה ביותר. באותו זמן נמצאו האיכרים בסיכסוך חמור עם אירגוני הפועלים, בשל דרישת הפרדסנים להוריד מחירים ולהעסיק עובדים, "מבני־משפחותיהם" בתעריפים נמוכים. רוטנברג ניסה לפתור את סיכסוך הפרדסנים כדי לקרב את חוגי "האזרחים" לוועד הלאומי, אולם בפעולתו זו פגע בהסתדרות העובדים הלאומית.

ביום 6 בדצמבר 1939 פירסם רוטנברג את מסקנותיו לפתרון סיכסוך הפרדסנים:

1. לשם מניעת חיכוכים בין אירגוני פועלים שונים, תחולק העבודה על־ידי לשכות־

עבודה אחדות, מקומיות. הפרדסנים יקבלו 75% מהעובדים הדרושים. 25% הנותרים

יכללו את בני־משפחת הפרדסן יאת עובדיו הקבועים. השכר ותנאי־העבודה של

העובדים הנכללים ב־25% הנ"ל לא יהיו מעניינה של לשכת־העבודה.

2. בכל מושבה תוקם ועדה אשר בה יהיו הפרדסנים וחברי לשכת־העבודה מיוצגים

במידה שווה. הוועדה תחליט בכל השאלות הנוגעות לתוצרת בעבודה וכושר־העובדים

אשר יישלחו על־ידי הלשכה, וכן במקרים שהלשכה לא תספק עובדים כפי שיידרשו.

3. (עוסק בתעריפי השכר).

4. בהערכת חשיבותם בעתיד של יחסי־עבודה תקינים ויציבים בענף הפרדסנות תוקם

על־ידי הוועד הלאומי, לא יאוחר מינואר 1940, ועדה אשר בה ייוצגו מעבידים

ועובדים ואשר תקבע את תנאי־העבודה, השכר והיחסים בין מעבידים ועובדים..."

השינויים בוועד הפועל בעקבות המו"מ עם רוטנברג

גם האיכרים וגם הסתדרות העובדים הלאומית דחו את מסקנות רוטנברג. האיכרים משום שהיו נתונים במשבר קשה ולא ראו במסקנותיו פתרון לבעיותיהם, ואילו ה.ע.ל. התנגדה ללשכות־עבודה שבהן הובטח מראש שלטון מוחלט לשמאל. עתה פתח רוטנברג במו"מ עם ה.צ.ח. בדבר הסכמתה להצטרף ללשכות. נתעוררה שאלה אם ה.צ.ח. מוסמכת לדון עם הוועד הלאומי בשאלות הנוגעות באורח־ישיר להסתדרות העובדים הלאומית. כאשר שאלת ההצטרפות ללשכות הובאה לדיון בוועד הפועל של ה.ע.ל. קמו מתנגדים לעצם המשא־ומתן עם רוטנברג בשאלה זו. ה.צ.ח. לא ביקשה לכפות על ה.ע.ל. את ההצטרפות ללשכות, להיפך, היא השאירה ענין זה לשיקול עסקניה. אך השאלה היתה: היש צורך לדון על גושא זה עם נשיא הוועד הלאומי? חלק מחברי הוועד הפועל התנגד

לכל משאומתן עם רוטנברג בשאלת הלשכות. חברים אלה טענו כי ה.ע.ל. היא אוטונומית ואיננה קשורה בהצטרפות הצה"ר לוועד הלאומי.

הענין הובא להכרעה באחת הישיבות של מועצת ה.ע.ל. בשילהי שנת 1939. במועצה נמצא רוב בעד המשאומתן עם פנחס רוטנברג, וכתוצאה מהכרעה זו חלו חילופי גברי בהנהגת ה.ע.ל.

התדריך של ז. ז'בוטינסקי עם ההצטרפות לוועד הלאומי

משפרצה המלחמה נמסרה למוסדות ה.צ.ת. בארץ אוטונומיה מורחבת בעניינים מקומיים, כי דרכי הקשר שובשו ואי אפשר היה עוד לקיים התייעצויות תדירות עם נשיאות ה.צ.ת. העולמית. גם ההסכם שנחתם בארץ בדבר הצטרפות התנועה לוועד הלאומי נעשה ללא התייעצות מוקדמת עם ז'בוטינסקי, אולם בדיעבד התייחס ז'בוטינסקי בחיוב להסכם ובמכתב ששלח לוועד המורשים בארץ ביום 20 באוקטובר 1939 הניח קווי יסוד לדרכי הפעולה של התנועה הלאומית במוסדות היישוב:

„אדוני הנכבדים,

קראנו אתמול באיט"א* על ההסכם בינכם ובין הוועד הלאומי. את מברקנו הנוגע להסכם הזה בטח קבלתם, בו הבענו לכם את איחולינו הטובים לסידור החדש; ואין עלי אלא להוסיף מלים מעטות. מראשית המלחמה נתנו לוועד המורשים אוטונומיה מורחבת ביחס לעניינים הארציים: ההסכם הזה הוא, כמובן, צעד אוטונומי שנעשה בזכות המורחבת הזו ועל אחריותכם אתם. אין זה ביכולתנו וגם לא ברצוננו — לדון פה מרחוק על טיב ההסכם; בטח עשיתם בכובד ראש מתאים ואני תקווה שהנסיון יביא לידי מסקנות משמחות. אנו נביט אליו כעל „נסיון" במובן הראשון של הביטוי — כעין בחינה ליישוב, כדי לראות אם מסוגל הוא לחיישותפית עם תנועתנו. לא נכיר (ובליספק אין זו כוונתכם) כי היחס 2 על 18 הריהו נכון**), אבל עוד במכתבינו הראשונים אחרי פרוץ מלחמה הטעמנו כי לא חשוב לנו כעת „להשפיע" על תכסיסי מוסדות היישוב בשטח המדיניות הגבוהה היום ואין מקום למדיניות גבוהה לעת עתה. ולכן לא איכפת לעת עתה אם ירבו או ימעטו באיכוהנו בוועד הלאומי. העיקר הוא לבחון ולראות אם יש הנטיה ביתר המפלגות לשמוע לדברי צדק וטעם, או רק הנטיה הנושנה לשעבד את תועלת האומה לגורמים מפלגתיים. את הנסיון הזה, אנו בטוחים, תעשו בהירות שקטה, בטאקט ובמתנות ובסבלנות. מבלי להתרגז על דברים של מה בכך, מוכנים לסלוח כל שגיאה פעוטה אם רק יש תקווה להגיע לאיחוד אמיתי על בסיס הרעיון המדיני הנכון. אין צורך שתבליטו את השתתפותכם בכל ויכוח רגיל, אין צורך שתתאמצו

(* סוכנות הידיעות

(** 2 מתוך 18 חברי מליאת הוועד הלאומי היו נציגי הצה"ר.

יותר מדי בתיקון טעויות או שטויות של זולתכם; — התואר המתאים ביותר לעמדתכם בתקופת נסיון זו הריהו „אובזרבר“. כמובן אין זו „עצה“ כי־אם רק הד־רושם מרחוק, ואם תמצאו שלא נכון הערכנו במלים דלעיל את המצב המעשי — תעשו כטוב בעיניכם אתם. אנו רק רצינו להטעים ולהדגיש כי איננו רואים בצעד הזה שום כוונות „כיבוש“ וגם לא נצפה ל„כיבושים“ ברגע זה. בחינה ליישוב ולא יותר.

הערה אחת: בראשית השנה האזרחית החליטה הנשיאות לחדש באופן פורמאלי את „הוועד הפועל של ברית הצה״ר“ ונתנה אוטונומיה פורמאלית להצה״ר בתור שכזו לפעול בשטח היחסים עם „מוסדות“ יהודים שהם מחוצה לה.צ.ח. כוונתנו היתה לתת אפשרות להצה״ר לקבל התחייבויות — וגם לעשות בנאמנות ככל מה שתתחייב — מבלי לקשור ולחייב בזה את ה.צ.ח. ואת הנשיאות. ההסכם שנכרת כעת בארץ בשם הצה״ר הוא דוגמא לסדר זה. כמובן לא תבוא מצד הנשיאות שום פקודה או דרישה העלולה לעכב את „הנסיון“, אבל טוב שתזכרו את ההבדל הפורמאלי, ואם יהיה צורך (צורך אמיתי והכרחי) שגם תזכירו אותו לשותפים. הצה״ר בארץ התחייבה, וכל אותם המוסדות שהם חלק אורגאני של הצה״ר הארצית ישמרו על מילוי ההתחייבות. אנו תקווה שזה ברור.

ועתה — הצד המעשי והחמרי שבענין. שני מברקים שלנו לכם — או, ביתר דיוק למר רוטנברג על־ידכם — בשניהם דרשנו תשובה על „שוויון הזכויות הכלכלי“ ושניהם נשאלו בלי מענה עד היום הזה. לא ידוע לנו גם־כן אם היגשתם את התביעה הזאת, ובאיזו צורה היגשתם אותה, ולמי היגשתם — לוועד הלאומי או לסוכנות או למוסד הכלכלי המשותף שעל יצירתו הכריזה העתונות בראשית ימי המלחמה.* במכתבו של ה' פרניק כמעט שאין רמז לצד הזה של המצב — כאילו עשירים ושאננים מוסדותינו בארץ ולא חשוב בעיניהם אם ייהנו או לא ייהנו מהמגביות הנעשות כעת בכמה מדינות לשם הצלת היישוב בכללו. קשה להבין את יחסכם זה: הלא ידוע לנו היטב כי אינכם עשירים ואינכם שאננים. ובדעתנו את המצב הזה, עשינו התאמצות אל־טור לשלוח משלחות לדרום־אפריקה ולארצות־הברית, ושתיהן תצאנה לדרך בקרוב. תפקיד ה' בריסקו ונחום לזין בדרום־אפריקה הוא כולו מגבית, תפקיד המשלחת לאמריקה — חציו מגבית; ואנו תקווה כי בשתי הארצות האלה (אחר־כך גם בדרום־אמריקה) נוכל ליצור אמצעים. אבל קודם כל צריכים אנו לדעת מה הן מטרות המגבית — — —“.

כך ראה ז'בוטינסקי את הצטרפות התנועה הלאומית למוסדות היישוביים בימי המלחמה. לא ה.צ.ח. כגוף מרכזי הצטרפה לוועד הלאומי, אלא הצה״ר. בין ההסתדרות הציונית הישנה ובין ההסתדרות הציונית החדשה עדיין לא נמצאה לשון־משותפת. ועצם ההסכם הוא בגדר „נסיון“ — אכן, נסיון שלא עלה יפה, ואפילו נשיא הוועד הלאומי,

(*) הכוונה למגבית „מס־חירום“.

פנחס רוטנברג, נאלץ היה כעבור זמן־מה לנטוש את כהונתו בראותו כי אין כל דרך לשיתוף־פעולה נאות עם השמאל אשר השתלט על היישוב.

טיכטוכי־עבודה בעקבות מסקנות רוטנברג

הסתדרות העובדים הלאומית החליטה נגד ההצטרפות ללשכה־הכללית במושבות ובגילוי־דעת שפורסם אחרי שרוטנברג הסיק את מסקנותיו הודיעה הנהגת ה.ע.ל.:

„המסקנות של מר רוטנברג, הקובעות שכל נותני העבודה ומקבליה ביישוב משועבדים יהיו מהיום והלאה למרותה המוחלטת של „הלשכה האחידה“ מתעלמות באופן ממוה מהעובדה ש„הלשכה האחידה“, כפי צורתה והרכבה, תהא לשכת השמאל ונגרריו ואין לראות בה את לשכת־העבודה הציונית הראויה לשמה. „הלשכה האחידה“ היא יצירה מפא״ית טהורה וכשמר רוטנברג אומר לתת לה תוקף מוחלט דווקא בימי משבר אלה, פירושה הוא: נישול אלפי עובדים לאומיים ממקומות־עבודתם ואימתן דריסת־רגל להם לעבודה וללחם. כי הם לא ילכו ללשכה סוציאליסטית. שיטה הבאה לאשר את גזילת לחמו של העובד הלאומי לא תקום ולא תהיה“.

לא קל היה לצאת בהתקפה נגד פנחס רוטנברג על שנתן את ידו ללשכות שבהכרח הפכו למונופולין של השמאל. נשיא הוועד הלאומי היה מקובל גם על חברי התנועה הלאומית. אולם הוועד הפועל של ה.ע.ל. נקט בעמדה חד־משמעית. בדיון שנערך בוועד הפועל אמר ע. ברון:

„ה' רוטנברג עשה דבר בלתי־מוסרי ובלתי־ציבורי. כבר אמרתי פעם, שעצם העובדה שה' רוטנברג הוא האישיות הרשאית להזמין את הצדדים למשא־ומתן, עצם העובדה שה' רוטנברג עומד בקשרים עם ה' ז'בוטינסקי ודן אתו גם בענייני עבודה — הפריעה תמיד לה.ע.ל. לנהל מלחמה על זכויותינו לעבודה בחברת החשמל שבראשה עומד ה' רוטנברג“. הצעתו של ברון היתה לדרוש את התפטרותו של רוטנברג מנשיאות הוועד הלאומי. הנהגת ה.צ.ח. התנגדה להצעה זו וד״ר אלטמן התריע: „ברור שמלחמה פנימית כיום היא בלתי־מעשית. וכאשר רוטנברג קורא כל הזמן שרצונו בשקט פנימי ומדגיש את חוסר הפרסטיג'ה של היישוב היהודי — יש להבינו. כל צעד מלחמתי איננו חיובי ורק עלול לגרוע“.

בדיון כבר נשמעו חילוקי־הדיעות החריפים בין חלק מהנהגת ה.ע.ל. לבין ועד המורשים. בכל זאת נתקבלה החלטה משותפת, של ועד המורשים ושל ה.ע.ל. להצטרף ללשכות־העבודה במושבות, אם תעמודנה תחת מרות הוועד הלאומי. עם זאת הגישה ה.ע.ל. לרוטנברג הצעה משלה להסדר העבודה ביישוב ובה נאמר:

„בשעת חירום זו ליישוב רואה הסתדרות העובדים הלאומית בארץ־ישראל הכרח דחוף לפתור את בעיית יחסיה־עבודה וחלוקתה לכל מבקשה ביישוב.

— — — למען תת יד להחשת הפתרון הנדרש ולמען מנוע התחרות בין העובדים

בשעת מצוקה זו החליטה הסתדרות העובדים הלאומית לקבוע הסכם-זמני עם הלשכה הכללית של פועלי המושבות בדבר קבלת וחלוקת-עבודה בענפי החקלאות, התעשייה, הבנין והעבודות הציבוריות כדלקמן:

א. קבלת העבודה תיעשה על-ידי הלשכה-הכללית ועל-ידי לשכת הסתדרות העובדים הלאומית בכל מושבה ומושבה בצורה שתימנע התחרות הדדית.

ב. העבודה המרוכזת על-ידי הצדדים מתחלקת ביניהם לפי מפתח אחוזי שייקבע.

ג. לשם ביקורת על משלוח הפועלים ייקבע סדר שליחת הפועלים כדלקמן:

הצעה א: טופס פתקה של שני הצדדים — — — שמות הפועלים הנשלחים וחתומת שני הצדדים.

הצעה ב: פועלי ה.ע.ל. יצאו עם טופס של ה.ע.ל. באישור חותמת הלשכה הכללית ומזכירה או סגנה, ופועלי הלשכה יצאו עם טופס הלשכה באישור חותמת ה.ע.ל. במקום וחתומת בא-כוחה.

ד. במקומות שתשלום שכר-הפועלים נעשה באופן מרוכז יימסר השכר המרוכז על-ידי הצדדים לבא-כוח כל צד לשם תשלום לפועליו והוא ימציא את חתימותיהם.

ה. האחוז לה.ע.ל. ייקבע לפי המספר הכללי של הפועלים אשר יועסקו בכל מקום-עבודה.

ו. עד לקביעת המפתח האחוזי הסופי לה.ע.ל. לפי יסוד שייקבע תוך חודש ימים

מחתומת ההסכם תקבל ה.ע.ל. את חלקה בעבודה באופן זמני לפי מפתח זמני. — — —

י. כל חילוקי-דעות בדבר חלוקת-העבודה במקומות יימסרו להכרעת ועדת ביקורת מורכבת מנציגי ה.ע.ל. והלשכה הכללית בהכרעתו של שלישי מוסכם, וכל חילוקי-דעות בדבר חלוקת-עבודה באופן מרכזי יימסרו להכרעתו של נשיא הוועד הלאומי.

לעומת הצעת ה.ע.ל. הציע נשיא הוועד הלאומי הצעה משלו לפתרון בעיות-העבודה:

„א. סיכסוכים בין אירגוני עבודה שונים ובין פועלים ונותני-עבודה בתנאים הנוכחיים צריכים להיפסק מייד. למטרה זו מקים הוועד הלאומי מחלקת-עבודה, אשר תארגן עד סוף ינואר 1940 לשכת-עבודה אחידה בכל הארץ המחולקת לשלושה מחוזות: ירושלים, תל-אביב וחיפה והנהלה ראשית בתל-אביב. כל פוליטיקה תורחק מהלשכה. האירגון הנוכחי של לשכת-העבודה ינוצל, למחלקת-העבודה תהיה הזכות להפסיק את עבודתו של כל מזכיר של לשכה מקומית מייד, ולמנות באופן זמני אחר במקומו, עד בחירות חדשות.

ב. נותני-עבודה וקבלנים בערים ובמושבות יקבלו עובדים, מחוץ לבני-משפחתם, רק באמצעות הלשכה הזאת. ונותני-עבודה יכולים לסרב לקבל פועלים שהם חושבים אותם לבלתי-מתאימים ועל הלשכה לשלוח אחרים במקומם.

ג. לא תהיינה שביתות ומשמרות במשך זמן המלחמה. חילוקי-דעות בין אירגוני פועלים, או בין נותני-עבודה ופועלים, ייושבו על-ידי ועדת תיווך מיוחדת, במחלקת-העבודה של הוועד הלאומי. הוועדה הזאת תתמנה בהסכם אירגוני נותני-העבודה, הפועלים ומחלקת-העבודה; ולפי הצורך יכריע הוועד הלאומי.

ד. אירגוני עבודה מקצועיים אינם זכאים להתערב בשום צורה באדמיניסטרציה של המפעלים שהם עוסקים בהם.

ה. מסקנות הוועד הלאומי בנוגע לקטיף, תישארנה בתקפן עד שתאורגן לשכתי-עבודה, ואז כל הפועלים, מלבד בנייה-משפחות ופועלים קבועים, יתקבלו לעבודה רק באמצעות לשכתי-עבודה".

הסתדרות העובדים הלאומית קיבלה את הצעות רוטנברג ובתשובתה עליהן נאמר: „א. הסתדרות העובדים הלאומית רואה בהסדר המוצע עליידי נשיא הוועד הלאומי — הקמת לשכות-עבודה עליידי מחלקת-העבודה של הוועד הלאומי ובפיקוחו — יסוד בריא להטבת יחסי-העבודה ביישוב ולהפסקת סיכסוכי-עבודה ומריבות-אחים על חלוקת-עבודה בשעת חירום זו, ולפיכך היא מקבלת את ההצעה ותגיש את עזרתה להגשמתה. ב. לשכות-העבודה המוקמות עליידי הוועד הלאומי תכלולנה את כל ענפי העבודה ביישוב.

ג. הלשכות תתנהלנה עליידי פקידים ממונים עליידי הוועד הלאומי. פקידים אלה יכוונו את כל הפעולה בפנים הלשכה (חלוקת-העבודה) והם ייצגו את הלשכות כלפי חוץ (קביעת תנאי-העבודה של הפועלים במקומות העבודה). הפקידים יהיו אחראים על כל פעולותיהם בפני הוועד הלאומי ומחלקת-העבודה שלו.

ד. למען מנוע יחסי-איבה בין פועלי הלשכה ולמען מנוע כל השפעה מפלגתית על חלוקת-עבודה ופעולותיה הכלכליות של הלשכה לא ינתן מקום בלשכות-העבודה המוקמות עליידי הוועד הלאומי לשום בחירה, לא להנהלות הראשיות או המקומיות ולא לוועדי האגודות-המקצועיות השונות בתוכן.

ה. ועדת התיווך ליישוב חילוקי-דיעות בין אירגוני הפועלים או בין הפועלים לבין נותני-העבודה (סעיף ג' של הצעות ה' רוטנברג) חייבת להסיק את מסקנותיה בכל סיכסוך שיובא לפניה להכרעה תוך זמן מוגבל וקבוע מראש, למען מנוע כל אפשרות של פגיעה באינטרסים של צד הרואה עצמו נפגע. היות ובלשכה „האחידה" של הסוכנות אין הסתדרות העובדים הלאומית משתתפת ולמען מנוע מייד כל התחרות בקבלת עבודה ובחלוקתה ולמען הסר מעל היישוב את קלון סיכסוכי-העבודה, מקבלת ה.ע.ל. גם את ההצעה השניה של נשיא הוועד הלאומי על דבר „שביתת-נשק" מוחלטת ומיידית בשוקי-העבודה עד להקמת הלשכות של הוועד הלאומי והיא מציעה הסדר זמני בינה לבין הלשכה „האחידה". השמאל דחה את הצעותיו של רוטנברג, כי לא הבטיחו לו את השלטון המלא על לשכות-העבודה. שוב פרצו סיכסוכי-עבודה, אשר הקיפו את ענפי-החקלאות, העבודות-הציבוריות והתעשייה. בפחת-קווה קיבלה ה.ע.ל. בקבלנות עבודת-קטיף בפרדס האחים בראז, אך השמאל שהזהיר כי „דם יישפך", שלח משמרת של 300 פועלים כדי להפסיק את העבודה. למחרת חודשה העבודה והמשמרות הורחקו עליידי המשטרה.

בראשון-לציון נתקבלו פועלי ה.ע.ל. לעבודה אצל קבלנים פרטיים בסלילת כביש צבאי. כ־30 מפועלי הקבועים של הקבלן יצאו לעבודה. יחד עם 15 פועלי ה.ע.ל. השמאל גייס כ־400 מאנשיו שהפסיקו בכוח את העבודה. למחרת יצאו כ־200 אנשי ה.ע.ל. להגן על העובדים, אך השמאל גייס כ־500 איש, ובמקום פרצו תגרות רציניות. עד שהמשטרה התערבה. כאשר גם השוטרים לא יכלו להמון המוסת הזומן כוח-צבאי והחיילים פיזרו את

המשמרות. אך השמאל נקם בפלוגת בית"ר בראשון-לציון; צריף הפלוגה הועלה באש. גם מעון פלוגת בית"ר בנס-ציונה הותקף, השמשות נופצו והרהיטים נהרסו. אותה שעה לא היו במעון אלא מספר חולים ובחורות שטיפלו בהם, ואלה לא יכלו לעמוד נגד פורעי השמאל.

קצין המחוז הבריטי שהתערב בסיכסוך הציע בוררות. נציגי ה.ע.ל. הסכימו לה. בתנאי שעד סיומה תימשך העבודה, ושהיא תכלול את כל העבודה הציבורית המבוצעת במקום על-ידי „סולל בונה“. אלא שלא נמצא בורר מוסכם, וקצין המחוז קבע סידור-זמני בעבודה — 30 אחוז לפועלי ה.ע.ל. ו-70 אחוז לפועלי הלשכה „האחידה“. מספרים אלה לא כללו את הפועלים הקבועים שהיו כמעט כולם אנשי ה.ע.ל.

בנס-ציונה פרץ סיכסוך כאשר-פועלי ה.ע.ל. יצאו לעבודה קבלנית בפרדס. שוב הופיעו משמרות השמאל ובתגרה נפצעו אנשים משני הצדדים. המשטרה התערבה, פועלים נעצרו והמושבה היתה כמרקחה. הטיור האדום התחדש והמונים מוסתים התנפלו על חברי פלוגת בית"ר שעברו לתומם ברחוב.

בחודש ינואר 1940 פרץ הסיכסוך החמור בפרדס גן-ליטווינסקי ליד הרצליה. במשך שלוש שנים נהגו בעלי-הפרדס למסור את העבודה היומית למרכז-הקבלני של השמאל. אולם בשנת 1940, עם המשבר בענף הפרדסנות, ביקשו בעלי-הפרדס למסור את העבודה בקבלנות לאנשי קיבוץ שפיים. אנשי שפיים סרבו לעבוד בקבלנות, ובעלי-הפרדס התקשרו עם מרכז-העבודה של ה.ע.ל. ומסרו לו את קטיף הפרדס בקבלנות. משהחלו פועלי ה.ע.ל. בעבודה התפרצה חבורה מיישובי השמאל הסמוכים דרך הגדרות והוציאו אותם בכוח מן הפרדס. המשטרה התערבה, אולם אנשי שפיים מנעו בכוח את המשך העבודה, גם לאחר שבעלי-הפרדס ופועלי ה.ע.ל. הסכימו לבוררות ואף הסכימו להפריש חלק ניכר מן העבודות לקיבוץ שפיים. חברי הקיבוץ דרשו את כל העבודה לעצמם.

על פרשת הסיכסוך בגן-ליטווינסקי מסר עתון „הארץ“ מפי דובר מרכז-העבודה של הסתדרות העובדים הלאומית:

„קיבלנו את העבודה במחירים גבוהים יותר ממחירי השוק. בחוזה התחייבנו להעסיק גם את פועלי המקום ובתוכם אנשי שפיים. רצינו להכניס רק מספר עובדים קבועים, דבר שכל קבלן רשאי לעשות. לא הסכמנו לקבל את האריזה בפרדס, אף כי בעבודת-אריזה מרוויחים פי שנים יותר מאשר בקטיף, מפני שבאריזה עבדו קודם לכן 100 אחוז מאנשי שפיים, כך שאין לדבר על גזילת לחם מתושבי שפיים. זהו רק סיכסוך פוליטי ולא כלכלי.“

הסיכסוך בגן-ליטווינסקי נמשך כחדשיים, וביום 23 בינואר 1940 העלו נציגי ה.ע.ל., א. שוסטק וצ. מרסה בפני נציג השמאל מ. גרבוזסקי (ארגוב) שתי הצעות אֶלטרנאטיוויות: א) ה.ע.ל. כמרכז-עבודה תוציא לפועל את הקטיף, בתנאי שלא פחות מ-50% מהפועלים יהיו מאנשי ה.ע.ל.

° „הארץ“ מיום 24.1.1940.

ב) ההסתדרות השמאלית תקבל את חוזה הקבלנות על כל תנאיו וה.ע.ל. תקבל 50% מן העבודה.

קצין המחוז התערב בסיכסוך, הוא ניסה לשדל את ה.ע.ל. להפסיק את העבודה עד לבוררות. נציג ה.ע.ל. הסכים לבוררות, אך לא להפסקת העבודה. הוא אף הציע שהבוררות תסתיים ביום בו תתחיל. בינתיים עיכבו נציגי השמאל את תשובתם להצעות האלטרנאטיויות של ה.ע.ל. כאשר לבסוף הגיעה בעקיפין תשובת השמאל נתברר כי הם הסכימו לקבל את חוזה הקבלנות, אך לא הסכימו להעסיק את פועלי ה.ע.ל. בעבודה. ביום 24 בינואר הסכימו נציגי השמאל, תחת לחץ השלטונות, להעביר את הסיכסוך לבוררות נשיא הוועד הלאומי ולמחרת היום הודיע ה' מול, בא"כוחו של רוטנברג על פסק דין הבוררות: כל העבודה תימסר לקיבוץ שפיים.

על אף הפגיעות הקודמות מצד הוועד הלאומי בה.ע.ל. הפתיע פסק הדין ועורר התמרמרות רבה, וביום 27 בינואר דרשו נציגי הצה"ר בוועד הלאומי את ביטולו או כינוס מיידי של מליאת הוועד הלאומי:

„קשה לנו להאמין שכב' הוציא החלטה חמורה כזו, השוללת גם מקבלן — שהוא במקרה זה מרכזה העבודה של ה.ע.ל. — וגם מפועלים יהודים בארץ ישראל זכות יסודית לקבלת עבודה” — כתבו נציגי הצה"ר באיגרת לרוטנברג.

„זהו תקדים הפוגע עמוק בחיי הכלכלה של היישוב. אבל המפליא בהחלטה זו היא הפרוצדורה שקדמה לה. ה.ע.ל. ביקשה בורות וכוונתה היתה לבוררות פורמאלית, ואם אפילו היתה מסכימה לבוררות יחיד — כוונתה היתה שההחלטה תתקבל לאחר בירור ושמיעת הצדדים עלידי הבורר עצמו”.

בשעת הבירור לא שמע רוטנברג את עמדת ה.ע.ל. אלא את עמדת נציגי השמאל בלבד והבוררות נעשתה פלסטר. נציגי הצה"ר תבעו איפוא:

א. שכב' יואיל לבטל את ההחלטה שנמסרה על ידי מר מול.

ב. שכב' יכנס מיידי את הנהלת הוועד הלאומי כדי שהיא תרכיב בורות ותטיל עליה לשמוע את שני הצדדים.

ג. להפסיק מייד את ההתערבות של הא' מול בסיכסוכי העבודה, מכיוון שלה.ע.ל. שהיא צד בסיכסוך אין אמון בה' מול, אחרי שהוא הוכיח בכמה מקרים חוסר אובייקטיביות הדרושה למתווך בסיכסוכים כאלה.

במקרה שכב' לא יסכים לדרישותינו הנ"ל אנו מבקשים לכנס מיידי את מליאת הוועד הלאומי ולהעמיד על סדר יומה את שאלת הסיכסוך בגן ליטווינסקי”.

פסק הדין של רוטנברג והצורה בה נתקיימה הבוררות, הרסה לחלוטין את האשליה שנשתרשה בה.ע.ל. כי הנשיא החדש של הוועד הלאומי יביא שינויים ביחסים בין אירגוני הפועלים בארץ. המסקנות בסיכסוך עם האיכרים, תמיכתן בלשכות העבודה של הסוכנות ופרשת פסק הדין בסיכסוך גן ליטווינסקי גרמו לביקורת חריפה על רוטנברג בעתונות הארץ וניסיונות. הושמעו טענות נגד הנהגת ה.ע.ל. על שהסכימה לבוררות מתוך אמונה

עיוורת בנושא הוועד הלאומי. בינתיים החריפו יחסי העבודה בין אירגוני הפועלים ובעצם ימי החרדה של חורף 1940 שקע היישוב בתוך קלחת של סיכסוכי עבודה.

הסיכסוכים התפשטו עד מהרה לענף התעשייה. ניתוקה של הארץ ממרכזי התעשייה בעולם והפיכת המזרח-התיכון למרכז צבאי עולמי יצרו תנאים חדשים להתפתחות ענפי תעשייה שונים. הוקמו מאות מפעלי חרושת חדשים, הוותיקים התרחבו, ואם כי בתקופות קודמות שמרה ההסתדרות השמאלית על המונופולין בענף זה, נעשתה פעולה משותפת של ה.ע.ל. ואירגוני פועלים אחרים להחדיר למפעלי החרושת גם פועלים שאינם נמנים עם ההסתדרות השמאלית.

עם הגברת העבודות הצבאיות דרשה ה.ע.ל. זכות עבודה גם בתעסוקה הצבאית.

הוועד הלאומי נגד ה.ע.ל.

באביב שנת 1940 נסתיימו עבודות הקטיף וה.ע.ל. הועמדה בפני סכנה חמורה של אבטלה גוברת. יתר על כן הוועד הלאומי הפסיק את מתן הסיוע לפועלים הלאומיים, בטענה שכספי הסיוע הם מקרנות הסוכנות והם מתחלקים רק לפועלים המשתייכים ללשכות העבודה הנמצאות תחת מרות הסוכנות. הוועד הלאומי נקט בצעד שרירותי נוסף נגד ה.ע.ל. בהפסיקו את הסובסידיה בסך 30 מיל ליום עבור כל פועל, מן הפרדסנים שהעסיקו פועלים לאומיים.

ביום 4 במרץ 1940 נפגשו נציגי ה.ע.ל. עם ע. מול, בא-כוחו של רוטנברג, לדיון בדבר 30 המיל שהקציב הוועד הלאומי „לפועלי הקטיף ולעבודות הקיץ”. מטעם ה.ע.ל. הופיעו א. שוסטק, כמזכיר הוועד הפועל ומזכירי הסניפים במושבות.

א. שוסטק העלה ואת השאלה: „כל אירגוני הפועלים קיבלו את התוספת בסך 30 מיל, מדוע קופח חלקה של ה.ע.ל.?”
ע. מול השיב:

„ענין התוספת קשור עם החלטת הוועד הלאומי בנוגע ל„לשכה אחידה”. רק ל„לשכה האחידה” הגנו משלמים את התוספת. אני חותם על הצ'יקים של התוספות ומשלם רק ללשכות הנקראות „אחידות”... נשיא הוועד הלאומי לא יוכל לעשות שום דבר ואני מייצג לכם לא לנגוע בשאלה זו.”
א. שוסטק לא הירפה:

„אנו דורשים שה' רוטנברג יעביר את כל הכספים המתחלקים עלידי הוועד הלאומי כתוספת לאירגוני הפועלים, כשם שהוא מעביר את כספי הסיוע — — — היהודים הנותנים כספים למס החירום ולמגביות אחרות — כספם הוא והם אינם נותנים אותו רק ללשכות „האחידות” אלא לכל הפועלים — — —”
י. שמואל, בא כוח פועלי מושבות הדרום, הזהיר:

„אנחנו נעלה בהמונים לירושלים, נשלח את פועלינו הרעבים לשם. יבוא נא מר רוטנברג למושב ויראה את צריפניו הדלים — ולעומתם את בנייני השמאל". ע. מול: „אני מבין שמצבכם קשה יותר מכל יתר ההסתדרויות אך לא אוכל לעזור לכם. אוכל רק לקונן אתכם, איכה".

נציגי ה.ע.ל. דרשו פגישה עם רוטנברג, ועל כך מר מול: „איעץ למר רוטנברג לא להיפגש אתכם ולא להיכנס אתכם לתוך העניינים האלה". כזה היה יחסו של מול, ידימינו של רוטנברג בוועד הלאומי ו"מתווך" בסיכסוכי עבודה, לפועלי הסתדרות העובדים הלאומית, בעצם הימים בהם קיוו כי תנאיהם ימלחמה והצורך באחדות היישוב יביאו למפנה ביחסים בין המחנות היריבים.

המשא ומתן על מפתח לחלוקת עבודה

במאי 1940 הכריזו השלטונות על הקמת תחנות־משטרה בארץ באמצעות קבלני־בנין. החלה התחרות בין קבלנים ציבוריים ופרטיים על קבלת העבודה. כדי למנוע את התערבות השלטונות בחלוקת־העבודה, קרא הוועד הלאומי לשיבת אירגוני הפועלים לשם קביעת מפתח בחלוקת העבודות הציבוריות. נציגי ה.ע.ל. הסכימו לכך, בתנאי שבמפתח יכללו את כל העבודות הציבוריות והצבאיות ולא את העבודה בהקמת תחנות־משטרה בלבד. השמאל שהתנגד תחילה לתביעות אלו, נאלץ לבסוף להשלים אתן, מאחר שגם יתר אירגוני הפועלים תמכו בהן. בישיבה הוחלט:

א. כל אירגוני העבודה מסכימים ליצור מפתח לחלוקת העבודות הציבוריות והצבאיות בין כל הסתדרויות הפועלים.

ב. במקומות שבהם לא קיים מפתח, יוצר מפתח כזה במו"מ בין ה.ע.ל. והלשכה „האחידה".

ג. מפתח־ארצי במקומות שבהם אין ישוב עברי, ייקבע במו"מ בין ה.ע.ל. וההסתדרות הכללית, במקביל למפתח שהיה קיים בהסכם בין אירגוני הפועלים האחרים וההסתדרות הכללית.

ד. כל אירגוני הפועלים ילחצו גם על קבלנים פרטיים בדבר חלוקת־העבודה לפי מפתח שייקבע בין האירגונים.

כשהחלה העבודה בתחנות־המשטרה לא קיבלו עדיין הקבלנים כל הוראה בדבר שמירת מפתח כלשהו. הפועלים הלאומיים הופלו לרעה והשמאל ניסה לכבוש את המונופולין גם בשטח זה.

טענת השמאל היתה שבמספר ישובים קיים מפתח „בלתי־מציאותי" לטובת ה.ע.ל. המפתח בנתניה קבע 35% לה.ע.ל. ו־35% לשמאל; ברמת־גן — 35% לה.ע.ל. ו־58% לשמאל; בראש־פינה — 50% לה.ע.ל. ו־50% לשמאל; בזכרון־יעקב — 34% לה.ע.ל. והיתר לאירגוני הפועלים האחרים; בפתח־קווה — 15% לה.ע.ל.

הוחלט. איפוא, לקבוע מפתח-זמני בנקודות השנויות במחלוקת, עד שייערך בהן מפקד פועלים. השמאל טען כי מפקד יש לערוך רק בה.ע.ל. ולא באירגוני הפועלים האחרים. בסופו של דבר החליטה ה.ע.ל. לדרוש מפקד של פועלים מחוסרי-עבודה, אשר יבוצע על-ידי הרשויות המקומיות.

רק ביוני 1940 החליט הוועד הלאומי על מפתח-ארצי שקבע 10 אחוזים לה.ע.ל. הוועד הפועל של ה.ע.ל. הסכים לאחוז זה ואפשר היה לקוות כי מעתה תחולק העבודה בהתאם למפתח שהוועד הלאומי קבע.

אולם השמאל לא התחשב גם בהחלטת הוועד הלאומי. בעבודות הציבוריות שביצעו המשרדים הקבלניים של השמאל לא שותפו פועלים לאומיים כל עיקר, ואפילו בנתניה ניסו לשלול מן העובד הלאומי את זכות-העבודה, עד שבהתערבות ראש-המועצה ע. בן-עמי החליט מפקד הצבא במקום לקבל פועלים בהתאם למפתח המקומי. כשנתגלע סיכסוך על האחוז לה.ע.ל. הופיע „המתווך“, מול, והחליט להוריד מן המפתח המקומי 5 אחוזים השייכים לה.ע.ל. הוא קבע כי לפועל הלאומי מגיעים רק 30% בנתניה. בן-עמי שהתנגד להחלטה זו, נאלץ היה להיכנע לנציג הוועד הלאומי.

היחסים עם אירגוני הפועלים האחרים

שאיפת השמאל למונופולין פגעה גם באירגוני הפועלים האחרים, אשר חבריהם רעבו ללחם, שעה שהשמאל קיבל עבודות צבאיות וציבוריות והעסיק בהן רק את חבריו. לאירגונים האחרים לא היו מוסדות-קבלניים בעלי אפשרויות מימון גדולות ועל-כן לא קיבלו באורח-ישיר עבודות מן הממשלה והצבא. הם נזקקו לחסדי המוסדות הקבלניים של השמאל. במקומות שונים בארץ נוצר קשר הדוק בין אירגוני הפועלים הלא-שמאליים במטרה לשבור במשותף את המונופולין של השמאל.

בירושלים אשר מאז ומתמיד סבלה מחוסר-עבודה, הוחלט בישיבה משותפת של נציגי ה.ע.ל., „הפועל-המזרחי“ ואירגון העובדים הציונים הכלליים לנקוט בפעולה-משותפת כדי למצוא מקורות תעסוקה בעבודות הציבוריות.

בחולון הוקמה לשכה-משותפת של ה.ע.ל. והציונים הכלליים ובמשך חדשים מספר הצליחה לקיים את עצמה ולחזק את מעמדו של הפועל הלא-שמאלי במקום. הפתרון בבעיית התעסוקה בעבודות הציבוריות היה בהקמת מוסדות קבלניים עצמאיים של אירגוני המיעוטים, ולשם מטרה זו החליטו נציגי ה.ע.ל. ו„הפועל-המזרחי“ לפנות לשלטונות בתביעה משותפת להכיר בזכות חבריהם לעבודה.

- בשלושה כיוונים פעל, איפוא, הוועד הפועל של ה.ע.ל. במטרה לשלול מן השמאל את המינופולין בעבודה ולהבטיח לפועל הלאומי תעסוקה בימי המלחמה:
- א. בגיבוש עמדה אחידה של אירגוני הפועלים הלא-מארכסיסטיים.
 - ב. בלחץ על הוועד הלאומי.
 - ג. בפניה לשלטונות.

מכתבו של א. שוטסק להנהלת הוועד הלאומי על קיפוחו של הפועל הלאומי

ב־7 ביולי 1940 שלח מזכיר הוועד הפועל של ה.ע.ל., א. שוטסק מכתב להנהלת הוועד הלאומי בו נאמר:

„א. התלונה שלנו מתבססת על יסוד החלטת הוועד הלאומי וכל אירגוני העובדים בארץ־ישראל מיום 13 במאי 1940, בה הוחלט פה־אחד כי כל העבודה הציבורית, הצבאית והממשלתית, אשר נמצאת ותימצא ברשות קבלנים ציבוריים כגון „סולל־בונה“, מרכז העבודה של ה.ע.ל. תחולק לפי מפתח לכל אירגוני העובדים. יו"ר הוועד הלאומי, ה' בן־צבי אשר כינס את כל אירגוני הפועלים ביום הנ"ל הודיע על החלטה זו לכל אירגוני העובדים בארץ במכתב מיוחד של הוועד הלאומי מיום 14 במאי.

ב. עד היום — ההחלטה לא יצאה לפועל, ובינתיים אין חלוקת־עבודה צודקת בעבודות הציבוריות בארץ, לא בתוך אותן העבודות הנעשות במקומות ישוב יהודי, ובייחוד לא בתוך אותן העבודות הנעשות בנקודות־ישוב ערבי המכונות „אקסטרטוריאליות“. בעבודות הנעשות בנקודות־ישוב סודרה חלוקת־העבודה ברוב המקומות על־ידי הממשלה, על יסוד מפתחות שהיו קבועים מקודם, או שנקבעו בזמן האחרון על־ידי המועצות המקומיות. אולם גם כיום עדיין לא מקיימת ההסתדרות הכללית את חלוקת־העבודה לפי המפתח הזה, והקיפוחים גדלים מיום ליום, ובמקומות אחדים פועלינו מוחרמים בעבודות הציבוריות לגמרי.

ג. בכפר סבא ובגדרה, אין אף פועל אחד מהסתדרותנו בעבודות תחנות־המשטרה אף־על־פי שלשם מעבירה ההסתדרות הכללית פועלים מכל גקודות היישוב הסמוכות. בזכרון־יעקב, בחדרה, ברחובות, בראש־פינה ובראשון־לציון קיימים מפתחות של המועצה המקומית ואין הסתדרותנו מקבלת את האחוז המגיע לה, כי במקומות הנ"ל יצרה ההסתדרות הכללית המצאת־קיפוח מיוחדת במינה, היא מוסרת להסתדרותנו את האחוז המגיע לה רק בעבודות פשוטות, אבל לא בעבודות המקצועיות, כגון ספסנות, בנאות, כיפוף־ברזל וכו' והרוב המכריע של העבודה בבנייני תחנות־המשטרה הן הרי עבודות מקצועיות.

בראשון־לציון, משתמסת ההסתדרות הכללית מלקיים את המפתח בעבודות הציבוריות שמחזיקת חנות־המשטרה הנעשות במקום, כגון הכביש סרפנד—דשפון.

בדרך כלל מתחילה ההסתדרות הכללית לדרוש את קיום חלוקת־העבודה לפי מפתח רק באותם המקומות שהעבודה בהם היא של מרכז־העבודה של הסתדרותנו, או של קבלן הקשור אתנו, כגון ברמת־גן, ברחובות, בראשון־לציון וכו'. לעומת זאת, בנתניה, בחדרה, בראש־פינה, בזכרון־יעקב ובמקומות אחרים, בהם העבודה נמצאת בידי ההסתדרות הכללית — היא לא רצתה ואינה רוצה גם כיום לקיים את המפתח של המוסד המוניציפאלי במקום, וזכורה פרשת סיכסוך־הדמים בנתניה בדבר קבלת 35 האחוזים המגיעים לנו לפי המפתח. בזכרון־יעקב, נקבעו עבור הסתדרותנו 34 אחוז במפתח המקומי, וההסתדרות הכללית איננה מוסרת לנו הזמנות לפועלים אפילו כדי 25 אחוז.

בראש-פינה, במקום שמגיע לנו במפתח 50 אחוז מכניסה ההסתדרות הכללית בכוונה פועלים רבים מהסביבה הבולעים 50 אחוז של העבודה. נוסף לכך הכניסה פועלים „מומחים“ מגינסר במספר שהוא מחוץ לכל חשבון למפתח המושבתי (וזאת מחוץ ל-25—30 פועלים ערבים). לראש-פינה גופא מסרה ההסתדרות הכללית לחלוקה בסך הכל 16 מקומות עבודה, ומזה מקבלת הסתדרותנו, המונה 125 איש, רק 8 פועלים. מ„הסביבה“ שלנו, כגון משמר-הירדן, יסוד-המעלה לא מצאו לנחוח להזמין מספר פועלים — — —

ד. פרשה שניה היא פרשת העבודות שהן מחוץ לנקודות-ישוב, או בנקודות-ישוב ערביות. העבודות האלה הן תל-נוף, עזה, הר-טוב, קלקיליה, ג'זין, כרכור, תול-כרם, רמלה, צמת, צפת, יריחו, חלסה ואולי בעוד מקומות שאין אנו יודעים עליהם לפי שעה“.

הפנייה לוועד הלאומי לא נשאה פרי. אמנם נקבעו 10 אחוזים לה.ע.ל., אך השמאל מצא כל מיני דרכים להשתמט מביצוע ההחלטה. בינתיים הסתלק נשיא הוועד הלאומי מן הטיפול בבעיות-עבודה ויו"ר הוועד הלאומי י. בן-צבי קיבל על עצמו תפקיד זה. פנחס רוטנברג לא הצליח להסדיר את הבעיות הישוביות; תקוותו ליצור אחדות לאומית במבחן ימי המלחמה — נכזבה. הוא ניסה ללכת בדרך של ויתורים להסתדרות השמאלית, ובדרכו זו פגע לא במעט בציבור האזרחי, אך בסופו של דבר נאלץ להתפטר מכהונתו. לאחר שהאשים את ההסתדרות השמאלית בכשלונם. ב-21 באוגוסט 1940 הודיע רוטנברג על התפטרותו. הוא עוד ניסה לרכז חוגים ציבוריים ביישוב, כמשקל-נגד לשמאל. התריע בעתונות על תאוות-השלטון של ההסתדרות השמאלית המונעת כל פרשה לאומית, אולם באמצע המערכה חלה במחלה ממארת ולאחר שסבל ממנה חדשים רבים נפטר ביום 3 בינואר 1942.

פניית ההסתדרות העובדים הלאומית לשלטונות

המצוקה הכלכלית והרעב בהם נתונות היו משפחות רבות מציבור הפועלים הלאומיים אילץ את הוועד הפועל של ה.ע.ל. לפנות לשלטונות בדרישה להסדיר את יחסי-העבודה בארץ. התקוות שתלו בוועד הלאומי עלו בתוהו; כל הסדר לא הושג באמצעותו, ואף החלטותיו לא בוצעו על-ידי השמאל. במקום הסדר צצו סיכסוכי-עבודה מקומיים ומפעם לפעם נאלצה המשטרה להתערב בתגרות-דמים שפרצו, פעם בנתניה, פעם בראשון-לציון ופעם בהרצליה. השלטונות נתנו את דעתם לענין זה, שעלול היה לפגוע במאמץ המלחמתי, ולפי דרישתם שלחה לונדון את ר. מ. גרייבס, יועץ מיוחד לענייני-עבודה, על-מנת להסדיר את בעיות-העבודה בארץ.

מר גרייבס הושאל לשלטונות המנדאט על-ידי השלטון המרכזי באנגליה לתקופה של שנתיים, ובתקופה זו הוטל עליו להקים משרד לענייני-עבודה, שטח פעולה שעד שנות המלחמה הוזנח לחלוטין בארץ. השלטונות המנדאטוריים כמעט ולא נגעו בשאלות סוציאליות הכרוכות בענייני-תעסוקה ויחסי-עבודה, לא חוקקו חוקי-עבודה במידה שיבטיחו

את התנאים הסוציאליים הנאותים לאדם העובד ופרט לאי־אלה חוקים בודדים, נשאר תחום זה בתחוקה הארץ־ישראלית פרוץ.

התנאים הכלכליים החדשים שנוצרו עם פרוץ המלחמה הכריחו את השלטונות הבריטיים לתת את דעתם לבעיות־העבודה בארץ. העבודות הצבאיות העצומות שבוצעו אז באיזור וכן התפתחות התעשייה שהגבירה את הפוטנציאל הצבאי של בעלות־הברית הביאו אתם את ההכרח להסדיר את יחסי־העבודה, על־מנת למנוע שביתות והשבתות ולהבטיח תהליך סדיר בייצור בארץ בשנות המלחמה.

תפקידו של היועץ לענייני־עבודה, שנראה היה בתחילה כמצומצם, התרחב במשך השנים. מר גרייבס הקים את משרד־העבודה והניח יסודות לשורה של חוקים סוציאליים, מצומצמים בהיקפם, אך חדשים בגישתם לבעיות־העבודה בארץ.

עם בואו של היועץ לענייני עבודה נקשרו יחסים בינו ובין הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הלאומית, במטרה לקרבו לבעיות העובדים שאינם משתייכים להסתדרות השמאלית. בשורה של תזכירים ופגישות, בהן השתתפו גם נציגי „הפועל־המזרחי“, הועלו לפני גרייבס הבעיות הקשורות בתעסוקה, ביוקר־המחיה ובחלוקה־צודקת של העבודה בקרב הפועלים.

אחד הקשיים שבהם נתקלה ה.ע.ל. בקבלת עבודה ציבורית נעוץ היה בעובדה שמרכז־העבודה, המכשיר הקבלני של ה.ע.ל. נשאר גוף בלתי־מאושר, ואם גם חוגים פרטיים ומוסדות ציבוריים יהודיים לא התחשבו בפגם פורמאלי זה, הרי השלטונות והצבא הבריטי לא הכירו במרכז־הקבלני ולא מסרו לו במישרין ביצוע עבודות קבלניות. רק ב־13 בינואר 1941 אושר המרכז־הקבלני כחברת־מניית, ובעת ובעונה אחת התקשר עם בעלי־הון על־מנת לבצע יחד עבודות קבלניות בשביל הצבא והשלטונות הבריטיים.

בינתיים לחצו נציגי ה.ע.ל. על השלטונות והצבא למנוע את קיפוחם של הפועלים הלא־שמאליים בחלוקת עבודות ציבוריות וצבאיות.

ב־15 בספטמבר 1940 שלח המזכיר הכללי של ה.ע.ל. א. שוסטק איגרת למפקד הצבא הבריטי בארץ, בה נאמר בין השאר :

„ — — — בתנאים השוררים בארץ־ישראל אין אפשרות לפועלים המשתייכים להסתדרות עובדים שמחוץ להסתדרות השמאלית, למצוא עבודה בלי מלחמת־דמים, כי בעלי בתי־החרושת והקבלנים הפרטיים נאלצים עליידי איומים, שביתות ואמצעי־לחץ אחרים להעסיק אך ורק פועלים מלשכת ההסתדרות השמאלית. באותו זמן מקיימת הסתדרות זו עסק קבלני גדול משל עצמה, „סול־בונה“, שהוא כיום הגדול ביותר במינו בארץ, המוציא מהקבלנים הפרטיים את העבודות הצבאיות בהתחרות מסחרית. כל זה מביא להתמרמרות רבה שלעתים קרובות תוצאתה היא סיכסוכי־דמים.

כמה פעמים הוגשה הצעה, הן על־ידינו והן על־ידי הסתדרויות אחרות, שהעבודה תהיה מתחלקת על־ידי לשכות־עבודה בלתי פוליטיות בפיקוחה של הממשלה, אולם עד עכשיו מאמצים אלה לא נשאו כל פרי.

במצב זה הצטרכו לייסד מרכז-עבודה שמתפקידו להוציא לפועל עבודות בנין וסלילת כבישים ובמשך זמן קיומה הוציאה מחלקה זו לפועל בהצלחה רבה כמה וכמה עבודות. אולם כיום R.C.E. היא נותנת העבודה הגדולה ביותר בארץ, זולת, אפשר המחלקה לעבודות ציבוריות של ממשלת ארץ-ישראל.

מחלקת העבודה שלנו פנתה, איפוא, ל־ R.C.E. בנוגע לקבלת עבודות, אולם שלטונות R.C.E. סרבו להכניס את מרכז-העבודה שלנו ברשימת הקבלנים שלה, בטענה שהסדרותנו אין לה הון משל עצמה.

והנה אף-על-פי שאמת גמורה היא שאין לנו הון משל עצמנו, בכל זאת עלה בידינו למצוא בעלי-הון פרטיים הנכונים לממן בשותפות את ההוצאה לפועל של העבודות הקבלניות שתימסרנה להסדרות העובדים הלאומית — — —

בשים לב לכל זה, בשם אלפים רבים של מחוסרי-עבודה שהם חברי הסדרותנו, הרינו נוסלים רשות לעצמנו להביא את הענין לתשומת לבו. הרינו בטוחים שכב' יראה את הענין מתוך אספקלריה רחבה יותר ויתיחס באהדה לבעיה הקשה העומדת לפנינו והיא — הצורך לספק עבודה להסדרות גדולה המורכבת מאלפי פועלים צעירים שרובם מחוסרי-עבודה. — — — במקרה שתעזור איזו שאלה לענין המובא לעיל, נודה לכב' אם יואיל לפנות ל"ר תנועת ה.צ.ח. בארץ-ישראל, ד"ר א. אלטמן".

תשובתו של מפקד הצבא היתה:

"בהתאם לתקנות משרד המלחמה, אשר אי-אפשר לשנותן, יכולות להיות רשומות בתור קבלני משרד המלחמה רק אותן הפירמות, אשר יכולות לספק הוכחה מעשית ותמידית, כי יש להן הון מספיק. לכן, אם הסדרותכם תוכל לספק הוכחה מעשית, כי יש ברשותכם, באופן מתמיד, הון — — — אפשר יהיה לרשום אתכם ברשימת קבלני משרד המלחמה".

ואמנם ה.ע.ל. בסיוע הנהגת ה.צ.ח. יצרה אפשרויות למימון ביצוע עבודות קבלניות ונרשמה בין החברות המאושרות לקבלת מכרזים צבאיים.

אולם בשנת 1940 התלבטה עדיין ה.ע.ל. בקשיי חוסר-עבודה ונציגיה יחד עם נציגי "הפועל המזרחי" התקשרו עם נציג המזכיר הראשי של ממשלת המנדאט, ה' סקוט והיועץ הממשלתי לענייני עבודה ה' גרייבס. בפגישה שקוימה ב־20 בדצמבר 1940 ייצגו א. שוסטק זי. נדבה את ה.ע.ל. וה.צ.ח. ומ. קלמר ועו"ד ב. רוזנבלום — את "הפועל המזרחי". טענת שני אירגוני הפועלים היתה שההסדרות השמאלית בולעת 9 עשירות מכלל העבודה הציבורית בארץ. אירגוני המיעוטים תבעו: לצרפם לרשימת הקבלנים בעבודות הממשליות, למנות מפקח-ממשלתי על חלוקת-העבודה ולהכניס פועלים יהודים גם בעבודות הפשוטות שבהן הועסקו בעיקר ערבים.

בדצמבר 1940 הגיש א. שוסטק לגרייבס תזכיר-כללי על בעיות-העבודה בארץ.*

(*) ראה להלן במדור "יסודות".

בשנות מלחמת־העולם השניה הפכה ה.ע.ל. מחדש לאחד הגורמים המרכזיים בתנועה הלאומית בארץ. הסתדרות העובדים הלאומית השתדלה להבטיח לחבריה את צרכי־הקיום. תוך שמירה קפדנית על מסגרתה העצמאית ועל אפיה הלאומי. לא היתה זאת מערכה על עקרונות ועל כיבוש עמדות חדשות, כי אם על פת־לחם. אך גם בימי קטנות אלה שמרה ה.ע.ל. על חוקי־היסוד שהביאו להקמתה ועמדה נגד התכססנות של השמאל, שניסה לבלוע את אירגוני הפועלים בלשכות „אחידות” תוך ניצול ימי החירום שבאו על היישוב.

אחרי תקופה ממושכת של מערכות מדיניות ובטחוניות הועמד היישוב בארץ ואתו התנועה הלאומית בפני בעיות שבמרכזן עמדו עניינים כלכליים. שוב יכלה הסתדרות העובדים הלאומית להתרכז בעניינים המקצועיים שלמענם הוקמה. כי כל השנים שעברו מאז ועידת היסוד היו ימי לבטים ומאבק, בהם פעלה ה.ע.ל. כאילו בצדי הדרכים של המערכה המדינית הענפה אשר ניהלה התנועה הלאומית. תחילה היו אלה ימי ההתגוננות מבפנים, אחרי רצח ארלוזורוב; אחר כך הוקמה ה.צ.ח. והכוחות רוכזו בגוף חדש זה; פרצו ה„מאורעות” עם כל הכרוך בהם, באו ימי התקפות־הנגד, ימי המאסרים וההעפלה — זכתוצאה מכל אלה נדחקה ה.ע.ל. לקרן זוית; לא בעיות כלכליות עמדו במרכז המערכה, וההתמודדות עם השמאל השליט לא היתה בענייני עבודה, אלא בעניינים מדיניים ובטחוניים.

עתה, משפרצה מלחמת העולם והיישוב חדל לתקופה ממושכת להוות גורם מדיני פעיל ומפעיל, קיבלו שוב הבעיות הכלכליות זכות בכורה. אלא שעתה נשא המאבק הכלכלי ביישוב אופי חדש. השמאל נואש מן התקווה לשמור על המונופולין שלו באמצעי טירור בלבד, תוך הטפה מתמדת ללשכת פועלים אחת ויחידה ליד ההסתדרות המארכסיסטית. במשך השנים נוצרו עובדות קיימות. אירגוני הפועלים שהוקמו הצליחו למרות אמצעיהם הדלים לרכז סביבם חלק ניכר מן האוכלוסיה העברית, ואי־אפשר היה עוד שלא להכיר בקיומם. על־כן בחר השמאל בדרך חדשה לשמור על מעמדו המונופוליסטי — בהתחרות מסחרית, בנסיון להקים לשכה „אחידה” בה ייבלעו האירגונים הלא־שמאליים — וגם בדרכי טירור, שלמרות הכל לא פסקו גם בשנות המלחמה.

הרזרבות הכספיות העצומות שזרמו לקופות השמאל מן הקרנות הציוניות וממוסדותיו הכלכליים איפשרו לו להשתלט על העבודות הציבוריות והצבאיות שבוצעו לרגל המלחמה ואירגוני הפועלים האחרים נאבקו קשות כדי לזכות בחלק מן העבודות, ע"מ להבטיח תעסוקה לחבריהם. במאמציה של ה.ע.ל. לחדור לשטח העבודות הציבוריות והצבאיות לקחה חלק ניכר גם הנהגת התנועה הלאומית ובתקופה זו נתהדקו היחסים בין ה.ע.ל. וה.צ.ח.

גם האסונות שפקדו את התנועה הלאומית הביאו להידוק הקשרים בין הנהגת ה.צ.ח. וה.ע.ל. אבדן הרזרווה האנושית במזרח־אירופה, מותו של ז'בוטינסקי, נפילתו של דוד רזיאל, כל אלה ערערו את מעמדה של ה.צ.ח. וכיוון שבתקופה זו צומצמו עד למינימום

התפקידים המדיניים, נתפנתה הנהגת התנועה הלאומית בארץ לבעיותיה הכלכליות של ה.ע.ל. וממילא גברה השפעתה של זו בתוך ה.צ.ת. ונציגות העובדים הלאומיים במוסדות התנועה הלאומית ובמוסדות ישוביים, בהם השתתפה ה.צ.ת. — גדלה.

עם זאת סבלה ה.צ.ת. ממחסור חמור באמצעים כספיים, מאחר שהמוסד הכספי העיקרי, קרן תלחי, איבד את מקור הכנסותיו ממרכזי היהדות שבאירופה הכבושה. בתפוצות האחרות עדיין לא הופעלו הכוחות האירגוניים של התנועה במידה ניכרת. והתוצאה היתה שעם פרוץ המלחמה הודיעה הנהלת קרן תלחי למוסדות התנועה בארץ כי היא מסירה מעל עצמה כל אחריות להחזקתם. על כל אחד ממוסדות אלה הוטל לדאוג בכוחות עצמו לקיומו, וכך הפכה ה.ע.ל. לגוף הנושא את עצמו, ללא תלות בתמיכה הכספית של התנועה. יתירה מזאת, בתוקף העיסקות הכלכליות של ה.ע.ל. בשנות המלחמה נוצר בידיה אמצעים כספיים, אמנם מצומצמים, בהם יכלה לתמוך בשלוחות האחרות של התנועה הלאומית, אשר עמדו בפני סכנת חיסול בגלל חוסר אמצעים.

כך נטלה על עצמה הנהגת ה.ע.ל. את האחריות להוצאתו לאור של עתון „המשקיף“, בטאון ה.צ.ת. והגרעונות שהיו כרוכים בהוצאתו כוסו על-ידי הוועד הפועל של ה.ע.ל. ב־7 באוגוסט 1940, לאחר מותו של ז'בוטינסקי, כאשר נדמה היה כי התנועה הלאומית לא תוכל להתאושש מן המכה שהונחתה עליה במות המנהיג — חתמת ה.ע.ל. על הסכם להמשך הוצאתו של „המשקיף“ — „בהשתתפותו הקבועה של זאב ז'בוטינסקי“. מעתה הופיע שמו של ז'בוטינסקי במסגרת שחורה בעתון, אך מפעלו המשיך להתקיים, תודות למאמצי ה.ע.ל.

בתקופה זו ירדה מן הפרק השאלה אם ה.ע.ל. היא מכשיר בידי התנועה, או מוסד אוטונומי.

ה.צ.ת. מרחיקה את מתנגדי ה.ע.ל. משרותיה

הידוק היחסים בין ה.צ.ת. וה.ע.ל. חייב גם נקיטת עמדה ברורה על-ידי התנועה הלאומית כלפי חברים הפוגעים בשלמותה של ה.ע.ל. מזה שנים דרש הוועד הפועל החלטה עקרונית של ה.צ.ת. לפיה תיאסר על חברה ההשתייכות להסתדרות השמאלית. אך המציאות הכלכלית בארץ יצרה עובדות קיימות, ורבים מחברי התנועה הלאומית גאלצו להצטרף להסתדרות השמאלית, על-מנת להבטיח לעצמם עבודה ופרנסה. כל עוד אפשר היה להתעלם ממצאות זה לא הועלתה השאלה בכל חריפותה, אולם מספר חברים מתמרדים אשר בשילהי שנות השלושים הקימו אופוזיציה פנימית בתוך ה.ע.ל., הרחיקו לכת, עד כדי הושטת יד לשמאל, במטרה לפגוע בהנהגת הסתדרות העובדים הלאומית.

הוועד הפועל של ה.ע.ל. דרש לפזר את הסיעה הנפרדת של האופוזיציה שהופיעה בשם „חזית פועלים לאומית“ ולהוציא את חברה מה.צ.ת. ועד המורשים החליט ביוני 1940 לפזר את הסיעה ולמנות בית-דין מיוחד לבירור ההאשמות האישיות נגד החברים. חברי ה.ע.ל. שלא השתייכו לה.צ.ת. טענו כי בעיית ההשתייכות אינה מעניינה של ה.ע.ל. לעומת זאת היו שטענו כי אין ועד המורשים יכול להשלים עם העובדה שחברים שהוצאו מה.ע.ל. ימשיכו להשתייך למסגרת ה.צ.ת.

י. שובל אמר:

„בשבילי ברור שיש קשר אירגוני בין ההסתדרות והצה"ר — — — על-ידי זה שישנם חברים אשר הוצאו מן ההסתדרות ונשארו בתנועה נוצר מצב שוועד המורשים התערב גם בשאלה של חלוקת-עבודה, למען חברים שאינם בהסתדרות. קיים מצב שחבר שעזב את ההסתדרות ועבר לשמאל מרגיש את עצמו טוב מאוד, כי הוא נשאר „חבר טוב" במוסדות ה.צ.ח.". מוזכר ועד המורשים א. שכטרמן הודיע לחברי המועצה את החלטת העקרונית של ההנהגה:

„לדרישתם של חברי הוועד הפועל החליט ועד המורשים כי חבר ההסתדרות השמאלית איננו יכול להיות חבר בהצה"ר".

השינויים במרכז קופת-חולים

בעיה נוספת שנתונה היתה במחלוקת מאז שנות השלושים: מידת המרות של הוועד הפועל על קופת חולים לעובדים לאומיים.

ב־20 באפריל 1940 התכנסה המועצה הארצית של ה.ע.ל. ומכוח הסמכות המיוחדת שהעניקה לה הוועידה הארצית הרביעית בענין קופת-חולים קבעה מספר שינויים בחוקתה, אשר מטרתם היתה להבטיח את השפעת ה.ע.ל. והנהגתה בקופת-חולים ומרכזה.

לפי עדות של ד"ר אלכסנדר דוידזון: "היה קיים מרכז קופת חולים מורכב משבעה חברים: 3 נציגים של הרופאים, 3 נציגים של ציבור מחברי קופת חולים. ואנוכי, כנציג של הוועה"פ. שלושת נציגי הרופאים היו ד"ר י. פרויליך, ד"ר ש. צ'רטיק וד"ר לבני. שלושת נציגי הציבור היו: יוסף פעמוני, משה פינברון ובנימין גורביץ'.

לא זכור לי באיזו דרך נבחרו אנשים אלה למרכז. נכון יותר להגיד כי בחירות כלל לא התקיימו וכנראה שהכל היה מבוסס על הסכמים פנימיים. זכור לי רק שעקיבא ברון, המזכיר הכללי של ה.ע.ל. הודיע לי שאני מיצג את הוועה"פ במרכז קופת חולים. בתור שכזה הייתי גם יו"ר ישיבות המרכז. פעמוני היה המזכיר הכללי בנוסף לכך היה מנהל קופת חולים בתל-אביב.

ב־11 בנובמבר 1941 החליט ועד המורשים:

„מרכז קופת-חולים יהיה מורכב מעתה והלאה על-ידי שלושה באי-כוח קבוצת הרופאים וארבעה של הוועד הפועל של ה.ע.ל. את שלושת הראשונים ממנה הקבוצה עצמה; מארבעת האחרונים ממנה שלושה הוועד הפועל של ה.ע.ל. כרצונו והרביעי יהיה ד"ר ד. בוקשפן. ד"ר בוקשפן יהיה יו"ר ישיבות המרכז ויפעל בתוכו אך ורק לפי הוראותיו של ועד המורשים של ה.צ.ח.". י. פעמוני ונציג הרופאים ד"ר ש. צ'רטיק לא קיבלו את הכרעת ועד המורשים. הענין הובא לפני בית-דין תנועתי.

פסק הדין קבע:

א. לד"ר א. דוידזון, נציג הוועד הפועל במרכז, היתה זכות להצביע לפי מצפונו. גם בניגוד להוראות הוועד הפועל.

ב. יש לשמור על אוטונומיה גמורה של קופת־חולים מבחינה משקית, אירגונית, כספית ורפואית.

ג. המוסד מהווה „חלק בלתי־נפרד של תנועת הצה״ר והצ.ח. וניתן למרותה הרעיונית, ביקורתית ואירגונית”.

ד. עד סוף המלחמה יהיה מרכז קופת־חולים מורכב משמונה חברים. אחד מטעם הצ.ח., שלושה מטעם ה.ע.ל. וארבעה חברים מבין רופאי קופת־חולים.

הוועד הפועל של ה.ע.ל. התנגד לפסק־הדין, שהיה „בניגוד לחוקת ההסתדרות מיום היווסדה ומיום היווסד קופת־חולים. כי בתורת מוסד־עזר נתונה קופת־חולים למרות הוועידה הארצית של ההסתדרות ולמרותם האירגונית והביקורתית של מוסדות ההסתדרות”. טענת הוועד הפועל היתה שבית־הדין התעלם מחוקת ה.ע.ל. ועל כן לא קיבל את פסק־דינו. שוב החלה פרשה של דיונים וחילוקי־דיעות בין אבות קופת־חולים לעובדים לאומיים לבין הנהגת ה.ע.ל. שביקשה להבטיח את מרותה על מוסדות העזר שלה.

י. פעמוני חזר על דרישתו מלפני שנים מספר, להפוך את קופת־חולים לגוף בלתי־תלוי בה.ע.ל., כמוסד כללי לביטוח־בריאות לכל הציבור היהודי בארץ. אולם השקפה זו לא נתקבלה על דעת הוועד הפועל שיום את הקמת השירות הרפואי לחברי ה.ע.ל. אכן, מעולם לא התנגדו לקבלת כל יהודי כחבר בקופת־חולים, אבל השאלה היתה: האם הקופה היא מוסד־עזר של ה.ע.ל. או לא? הוועד הפועל תבע זכות־בעלות והשפעה על המוסד שנוצר על־ידו למען חברי ה.ע.ל.; י. פעמוני רצה, לעומת זאת, להפוך את הקופה לשירות־עזר ממלכתי העומד תחת מרות ישירה של הנהגת הצ.ח.

עד אותו זמן היתה קופת־חולים מבוססת, מבחינה חוקית־פורמאלית, על יסוד אגודה עותומאנית הבוחרת את הנהלתה באסיפות־כלליות. אולם אסיפות אלה היו פורמאליות גרידא. השתתפו בהן מתי־מעט חברי הסניף התל־אביבי, ובחירת חברי המרכז נעשתה בהסכמה מוקדמת של קבוצת הרופאים עובדי הקופה ועסקני ה.ע.ל. למעשה נכללה הקופה בפרק מיוחד של חוקת ה.ע.ל. עוד בשנת ייסודה. קופת־חולים היתה חלק בלתי־נפרד ממנה, ואם גם לא חלש עליה הוועד הפועל עקב נסיבות הזמן והמצוקה המתמדת, הרי מעולם לא ויתר על סמכויותיו לפקח על המוסד שנועד לתת סעד ועזרה רפואית לחבר נצרך. עתה, משנשתבשו היחסים בין מרכז קופת־חולים וה.ע.ל. — הודיע הוועד הפועל למנהלי הקופה כי מועד כהונתם פג וכי יש לקיים בחירות ארציות, על־מנת לקרוא לוועידה ארצית של חברי הקופה מכל הארץ. בינתיים מינה ועד המורשים, בהסכמת הוועד הפועל, מרכז־זמני להנהלת הקופה ומוסדות ההסתדרות נטלו על עצמם את התפקיד לארגן את הוועידה הארצית הראשונה של קופת־חולים, ב־3—4 במאי 1943.

הוועידה הארצית הראשונה של קופת־חולים לעובדים לאומיים

31 צירים שייצגו 7 סניפי קופת־חולים לעובדים לאומיים השתתפו בוועידה הארצית שהתקיימה בבית הבריאות על־שם שטראוס בירושלים. הקרע בין מייסדי הקופה,

חילוקי־הדיעות הפנימיים והמרירות נתנו אותותיהם בהרכב הצירים ; בלט בעיקר היעדרם של חברים ותיקים ממיסדי הקופה.

עם זאת נפתחה הוועידה בתגיות ונתקבלו ברכות בעל־פה ובכתב מאישים וממוסדות־ציבור רבים. את הדו"ח בשם מזכירות המרכז מסר דוד מלמדוביץ, המזכיר של קופת־חולים שנתמנה לתפקיד זה אחרי השינויים בהנהגתה. הוא בישר כי נתקבלה החלטה עקרונית להקים שורה של סניפים חדשים במושבות הארץ, הבטחה שהוגשמה זמן קצר לאחר הוועידה הארצית.

בשני ימי הדיונים נתקבלו בוועידה ההחלטות הבאות :

א. הוועידה הארצית של קופת־חולים לעובדים לאומיים רואה בחרדה רבה את המעמסה ההולכת וגדלה משנה לשנה על היישוב העברי ועל משפחות העובדים בהחזקת השירותים הסוציאליים של היישוב מתוך חוסר־עזרה ממשית מצד הממשלה, למרות העומס הגדול של מסים ממשלתיים המוטל מזמן והגדל כעת על המשק העברי בגובה של 80 אחוז מהכנסות הממשלה.

ב. הוועידה רואה את השירותים הסוציאליים של היישוב העברי בכללם ושירות הבריאות בפרט, ובעיקר בימים אלה, כמוסדות הממלאים תפקידים המוטלים למעשה על הממשלה והיא תובעת מהממשלה לשנות את יחסה האדיש כלפי השירותים האלה ולהגיש להם את כל העזרה הדרושה לפי יחס השתתפותו של היישוב העברי במסים האזרחיים של ממשלת הארץ.

ג. הוועידה תובעת מאת ממשלת הארץ לשנות את חוק הפיצויים מתאונות־עבודה בכיוון של הבטחת אפשרות קיום לנפגע.

ד. הוועידה מטילה על מוסדות קופת־חולים לעובדים לאומיים להתייזב בפני הממשלה ולתבוע ממנה את מילוי הדרישות הנ"ל וכן להטיל על נציגי התנועה במוסדות המוניציפאליים והיישוביים להפעיל את המוסדות הנ"ל בכיוון מלחמה בלתי־פוסקת להשגת התביעות הנ"ל למען היישוב העברי.

רוב ההחלטות נגעו בבעיות היחסים עם שלטונות המנדאט שהתעלמו באורח שיטתי מן החובה להבטיח שירותי־בריאות לאזרחים ולהסדיר ביטוח־בריאות לציבור העובדים ופיצויים נאותים לנפגעים בתאונות־עבודה.

בין ההחלטות שנתקבלו בוועידה היתה אחת שקבעה :

„הוועידה מחליטה לקבוע תקנון לקופת־חולים לעובדים לאומיים בארץ־ישראל שיכלול : 1. מטרת ומושב המרכז. 2. חברות. 3. מקורות הכנסה. 4. מס מקביל. 5. תנאי מתן עזרה. 6. אירגון“.

כך הניחה הוועידה הארצית את היסוד לתקנון כולל של קופת־חולים אשר ביסודו נשאר בתוקף כל שנות פעילותה של קופת־חולים.

כחברי המרכז נבחרו דוד מלמדוביץ — מזכיר כללי ; 4 נציגי הסתדרות העובדים הלאומית, ד"ר ג. קרסקי — יו"ר המרכז, ש. שיכמן, עו"ד א. ארזי וא. אקסלרוד ; שלושה

נציגים משלושת הסניפים הגדולים, ד"ר ש. צ'רטוק (תל-אביב), ד"ר י. לנדוי (ירושלים) וב. לזין (חיפה).

תקופת הקשיים הפנימיים חלפה, איפוא. נבחר מרכז חדש שהחל באירגון סניפים נוספים של הקופה בחלקים שונים בארץ. כעבור שנתיים, לקראת הוועידה הארצית הששית של ה.ע.ל. יכול היה מרכז קופת-חולים למסור על ביסוס הקופה בסניפים הוותיקים ועל הקמת סניפים חדשים בנס-ציונה, רמת-יצחק, נתניה, רחובות וחדרה. גם תקנון פנימי עובד על-ידי ועדה בהרכב ש. שיכמן (י"ר), א. אקסלרוד, ר. ילין וא. גורדין.

הפועל הלאומי חודר לתעשייה

המלחמה הביאה בעקבותיה פריחה כלכלית בעיקר בענפי תעשייה ועבודות ציבוריות והתרחבות התעסוקה בכל ענפי המשק העירוני, במסחר ובפקידות. אחרי תקופה ממושכת של מחסור ומצוקה, פחתה סכנת האבטלה ומצבו של הפועל השתפר. אולם בצד הפריחה הכלכלית החריפו מחדש יחסי-העבודה בארץ ושבתות והשבתות הפכו לתופעה יום-יומית במציאות הארץ-ישראלית.

„נתחלקו הדיעות: אימתי מתגבר גל סיכסוכי-העבודה, בשנות גיאות או בתקופת

שפל? יש טוענים לכאן ויש לכאן” — כתב ד"ר ב. אבניאל במחקרו בראשית המלחמה.

מסקנתו של ד"ר אבניאל היא שסיכסוכי-עבודה לא פסקו בימי שפל, שעה שהפועלים נאבקו על חלוקת-עבודה צודקת: ולא פסקו בימי גיאות שעה שהפועלים נאבקו להטבת תנאי השכר והעבודה. אולם בארץ-ישראל נוסף לסיכסוכים עוד גורם — שאיפת השמאל לשמור על המונופולין שלו בשוק-העבודה.

כך החלה בשנות המלחמה הראשונות פרשה ארוכה של סיכסוכי-עבודה, בעיקר בענפי התעשייה. עד המלחמה שמרה ההסתדרות השמאלית על עמדה מונופוליסטית בתעשייה ורק מספר קטן מפועלי האירגונים האחרים זכה להתקבל לעבודה במפעלי החרושת בארץ. חברי הסתדרות העובדים הלאומית נמנו בעיקר עם פועלי הבנין והחקלאות. אולם הגיאות בענפי התעשייה, שבאה עם המלחמה, יחד עם ההכרה שחדרה בכל חוגי היישוב שאין כל הצדקה בהחרמת הפועל הלא-שמאלי בתעשייה, הפחיתו במידה רבה את מעמד המונופולין של השמאל בחרושת. החזית נפרצה בענף היהלומים, בו היה הפועל הלאומי החלוץ והשפעתו היתה מרובה. ציבור גדול של מאות פועלים מכל הארץ, מירושלים הנתונה באבטלה מתמדת, ממושבות השרון והשומרון, בהן נפלטו המוני פועלים מענפי החקלאות, באו ללמוד את מלאכת עיבוד אבני-החן.

מתעשיית היהלומים חדרה השפעת העובד הלאומי גם לענפי תעשייה אחרים שצצו ופרחו, בעיקר במרכז הארץ. המאבק של העובד הלאומי בשנות השלושים נגד זכות המונופולין של השמאל בחלוקת-עבודה נשא פרי ושוב לא ההין השמאל לתבוע „עבודה מאורגנת” על-ידי לשכותיו במפעלי החרושת. זכות-העבודה, נשמרה גם לפועלים

מן האירגונים האחרים אשר באורח הדרגתי חדרו יותר ויותר לענפי התעשייה השונים, בעיקר במפעלים הפרטיים.

אף-על-פי-כן, במקומות בהם יכול היה השמאל ללחוץ על בעלי-מפעלים להחרים את הפועל הלאומי — עשה זאת באמצעות שביתות. פה ושם בוצעו אף מעשי-טירור, אולם גם השמאל ידע כי חלפו הימים בהם אפשר היה להתנכל לפועלים לאומיים, להכותם ולמנוע מהם עבודה בטענה שהם „פאשיסטים“.

כך פרצה בשנת 1940 השביתה בראשון-לציון בבית-החרושת לזכוכית „גביש“, משום שבעל-המפעל הזמין לעבודה ארבעה פועלים לאומיים וארבעה פועלים מ„הפועל-המזרחי“. באיומים ובאמצעי טירור ניסו השובתים להכריח את הפועלים להפסיק את עבודתם.

אחרי התערבות התאחדות בעלי התעשייה הושג בינואר 1941 הסכם עם השמאל לפיו נשארו הפועלים שנמנו עם אירגונים לא-מארכסיסטיים בעבודה, ולבעל-המפעל ניתנה זכות להזמין פועלים נוספים של ה.ע.ל. לפי מפתח מסויים.

גם בשביתה שפרצה בבית חרושת לרהיטים „תרזה“ הושג הסכם על חלוקת-העבודה בהתאם למפתח קבוע.

סיכסוכי-עבודה חמורים פרצו גם ב„עסיס“ וב„מספרו“ על רקע הזמנת פועלים לאומיים למפעלים המורחבים.

הלחץ הבלתי-פוסק על מוסדות היישוב, על השלטונות ועל בעלי-התעשייה לקלוט פועלים מאירגונים לא-שמאליים הביא בסופו של דבר להחשת הקמתן של לשכות-עבודה כלליות גם במרכזי הערים ואלה עלולות היו להשליט את השמאל בדרכי עקיפין על ענפי התעשייה החדשים.

הדיונים על הקמת לשכות-עבודה עירוניות

עוד בחודש נובמבר שנת 1940 הציעה ההסתדרות השמאלית למחלקת-העבודה של הסוכנות הקמת לשכות-עבודה עירוניות לפי הסעיפים הבאים:

„ — — — תנאי יסודי ראשון בהסדר הכללי הוא הבטחת שלמות האיגוד המקצועי.

פירוש הדבר:

1. איגוד הפועלים בכל בית-חרושת ומקום-עבודה משתייך בתור כלל לאותו איגוד מקצועי אליו שייך רוב הפועלים במקום.

2. ועד פועלים אחד בכל מקום עבודה — — — כמובן שאין לחייב את הפרט להשתייך לאיגוד המקצועי אם אין רצונו בכך. המדובר הוא על כלל הפועלים ועל משמעת בענייני עבודה.

מלבד העיקר של האיגוד המקצועי יש לשמור על העיקרים הבאים בהגשמת ההסדר

הכללי:

א. רישום אישי של מחוסרי־עבודה בלשכה ותור אישי של מחוסרי־עבודה — — —

ב. עצמאות הלשכה: הלשכה היא של הפועלים וקיימת ברשות עצמה ולא על־יד מישור. למוסדות הלאומיים זכות לפיקוח ולביקורת.

ג. הנהלת הלשכה נבחרת על־ידי הפועלים והנהלה ארצית נבחרת על־ידי כל הנהלות המקומיות.

ד. את הוועדה הפאריטטית יש להקים כמוסד לביקורת על חלוקת עבודה. עצם השליחת לעבודה על־פי התור האישי הוא מתפקידם של המזכירים הכלליים והמקצועיים.

ה. את ההסדר החדש יש להכין בזמן קצר ולהגשים בבת אחת בכל הארץ.

זו היתה, כמובן, הצעה שה.ע.ל. לא יכלה לקבל אותה, משום שהבטיחה את שלטון האיגוד המקצועי של השמאל על כל פועלי התעשיה בארץ. ה.ע.ל. גם התנגדה ל"עצמאות הלשכה", כיוון שמאז ומתמיד דרשו הפועלים הלאומיים, "לשכות־נייטרליות", לא רק של הפועלים, אלא גם של נותני־העבודה ושל המוסדות היישוביים. התביעה הטרומ־ממלכתית היתה להקים לשכות־פועלים ממלכתיות על־ידי המוסדות היישוביים, וכאשר המוסדות, בשל לחץ השמאל, לא נענו לתביעה זו, העדיפה ה.ע.ל. לשכות־עבודה ממשלתיות, בהן תובטח ההשפעה לכל חוגי היישוב, ולא רק לסקטור אחד.

ב־4 במרץ 1941 התקיימה בוועדת העבודה של הסוכנות היהודית ישיבה משותפת עם אירגוני הפועלים שהיו כפופים למרותה. בישיבה זו הוחלט כי על אירגוני הפועלים להשיב תשובה על ההצעה הבאה שנתגבשה:

"להקים לשכת־עבודה כללית בכל מקום, בכפר ובעיר, לשם הבטחת וחלוקת־עבודה צודקת בין כל הפועלים היהודים דורשי־עבודה. שתכלול את כל המקצועות וענפי העבודה בלי יוצא מן הכלל. הלשכה תבטיח זכות עבודה לכל פועל יהודי בלי כל הבדל אירגון או מפלגה על־פי התור האישי שלו. בהתאם לחוקת תור מוסכמת, על יסוד רישום אישי של מחוסרי־העבודה בלשכה.

במפעלי עבודה קבועים, בבתי־חרושת ומלאכה, הלשכה תטפל רק בשליחת הפועלים הנדרשים לעבודה ובפיקוח על התור ופיטורי פועלי המקום, האגודה המקצועית ואירגוני הפועלים.

בעבודות חקלאיות, בעבודות ציבוריות, כמו בכל עבודות ארעיות אחרות, וכן במקצוע שאין בו אגודה מקצועית, תטפל הלשכה גם בקביעת תנאי־עבודה ותעמוד בקשרים עם נותני־העבודה.

הזכויות של חברי המיעוטים תובטחנה בלשכה על־ידי ועדות פאריטטיות לחלוקת־העבודה ומינוי סגנים ומזכירים — — —".

אולם לא רק ה.ע.ל. אלא גם אירגוני פועלים אחרים התנגדו להצעות הסוכנות. עתון "הצופה" שביטא את עמדת "הפועל־המזרחי" כתב עוד ב־18 בנובמבר 1940 בתגובה על החלטת הנהלת הסוכנות "להנהיג רישום־אישי של מחוסרי־עבודה בלשכות־העבודה וחלוקת־העבודה בעיר ובכפר בלשכות־העבודה, בתוך זה גם בתעשיה":

„ושאלת השאלה: כלום באמת הגיעה ה„הסתדרות“ לידי הכרה שהזכות לעבודה ולחיים ישנה לכל פועל, אפילו אם איננו חבר ה„הסתדרות“, ואם אמנם היא חושבת לפתוח את שערי בתי־החרושת לפני הפועלים מאירגוני המיעוטים, ובלבד להסדיר את ענייני העבודה? הנסיון המר — — — וגם התנאים שה„הסתדרות“ מעמידה להקמת הלשכות האלה צריכים לשמש לאירגוני המיעוטים אזהרה, שינהגו בזהירות רבה“.

לאחר ש„הצופה“ מנתח את תנאי ההסתדרות ללשכות־עירוניות הוא קובע:

„בתנאים אלה אין מקום, כמובן, להקמת לשכה־כללית לכל הפועלים שתעמוד תחת שלטונה של ה„הסתדרות“, אולם אין גם להסכים שהמצב יישאר גם להבא כמו שהוא, שה„הסתדרות“ תמשיך לקפח והמיעוטים ימשיכו לצעוק“.

גם מוסדות מוניציפאליים שלא היו נתונים למרות השמאל התייחסו בשלילה, או בהסתייגות, להצעות הסוכנות, משום שהיתה הכרה ברורה שהצעות אלה עלולות לבטל את הישגי המאבק שהתנהל במשך שנים ארוכות נגד השלטון הבלעדי של השמאל בחלוקת־עבודה. ברוב היישובים כבר נקבעו מפתחות־עבודה בענפים שונים; על הפרק עמדה שאלת המפתח בתעשיה, וגם בשטח זה אפשר היה למצוא פתרון, בהשפעת המוסדות והגופים הכלכליים.

ואמנם ב־3 ביוני נערכה פגישה בהתאחדות בעלי התעשיה ובה נידונה שאלת מפתח התעשיה לאירגוני הפועלים הלא־מארכסיסטיים.

בפגישה השתתפו: מטעם התאחדות בעלי התעשיה — א. שינקר, י. טרובוביץ וד״ר ב. אבניאל. מטעם הסוכנות היהודית — י. גרינבוים, א. שמוראק ומ. שפירא. מטעם הסתדרות העובדים הלאומית — א. שוסטק, י. שובל וש. רודניק. מטעם „הפועל המזרחי“ — מ. קלמר, א. בוויאר וא. פדרהאר. מטעם פועלי אגודת ישראל — ז. פישרשיין ואברהמוב. מטעם הסתדרות העובדים הספרדים — א. תורג'מן, י. חבשוש וא. מזרחי.

י. גרינבוים הודיע:

„לפני זמן פניתי להנהלת הסוכנות ודרשתי יפוי־כוח בכדי להתחיל במשא־ומתן עם האירגונים בדבר הקמת לשכה־כללית בשביל כל הפועלים תחת פיקוחה של הסוכנות ועליידי כך להבטיח את זכות־העובדה לכל יהודי. קיבלתי את הייפוי־כוח. פניתי אז לאירגונים המשתייכים לרשת הקונגרס הציוני והיום היא הפגישה הראשונה“.

י. גרינבוים הדגיש כי עם האירגונים הנמצאים „ברשת הקונגרס הציוני“ עומד הוא להגיע לידי הסדר, אך הבעיה היא ה.ע.ל. שאיננה מקבלת את מרות הסוכנות היהודית, ואני מוכן לבוא אתה בדברים בדיון מיוחד“.

א. שמוראק טען כי אין לעכב את קביעת המפתח לאירגונים האחרים עד שגרינבוים יסיים את המשא־ומתן אתם ועם השמאל. „אפשר למצוא סידור ביניים שגם נותני־העבודה וגם האירגונים יסכימו ל־25 אחוז בתעשיה“.

גם מ. שפירא טען שאין לעכב עוד את ענין המפתח. גרינבוים רוצה בהסכם עם השמאל, אך מזה שנתיים מנהל הוא את המשא־ומתן ואין הוא בא לידי סיום. לא הסוכנות בלבד אלא גם התאחדות בעלי התעשיה צריכה להיכנס בעבי הקורה. „לא ייתכן ליצור

ביישוב שני סוגי פועלים: אריסטוקראטיה של פועלי תעשיה ופקידות, וסוג שני — חוטבי־עצים ושואבי־מים”.

א. שוסטק טען:

„צריך למצוא פתרון לשאלה כיצד להניע את הוועד הפועל של התאחדות בעלי התעשיה לקבל החלטה בדבר מפתח, לאחר שההתאחדות קיבלה החלטה בדבר זכות־עבודה לכל יהודי. הסדר ישובי־ציוני בענייני עבודה יושג רק לאחר שהיה מפתח בענף התעשיה. בתל־אביב רוצצו גולגלות עד שהוקמה לשכה־משותפת, תודות למפתח שהוסדר קודם־לכן. אירגוני המיעוטים לא יסכימו ללשכה־כללית לפני שיושג הסכם על מפתח. עוד נימוק היה בהקמת הלשכה בתל־אביב — המיעוטים היוו גורם בבנין ובעבודות ציבוריות. כך היה גם בחקלאות. השמאל מוכרח היה להתחשב בעובדה זו. עתה אין השמאל יכול עוד להתחמק מקביעת מפתח בתעשיה, כי הפכנו לגורם גם בענף זה. אפילו השמאל בבוליטין הסטאטיסטי שלו קובע שגדלנו בתעשיה פי שש”.

המסקנה היתה, שעל התעשיינים לקבל בינם לבין עצמם החלטה בדבר המפתח לאירגוני הפועלים שמחוץ להסתדרות, והחלטה זו תביא ללחץ על השמאל שיסכים להסדר חלוקת־העבודה בתעשיה.

אבל שינקר חשש מפני החלטה כזאת: „לאן אתם רוצים שגלך, לסגור את בתי־החרושת?” — טען.

המאבק נגד „לשכות גרינבוים”

בינואר 1943 החליטה מחלקת העבודה של הסוכנות היהודית על חוקת הלשכות־הכלליות בערים שסעיפיה העיקריים הם:

א. הלשכה תחלק עבודה לפועלים דורשי עבודה בכל המקצועות וענפי העבודה (כולל פקידות וכדומה) ועלי־ידי כך תובטח זכות־העבודה לכל יהודי בלי הבדל אירגון ומפלגה, עלי־פי חוקת תור אישי שתקבע לגבי שליחת פועלים ופיטוריהם ועל יסוד הרשמה אישית של דורשי־עבודה בכל המקצועות וענפי העבודה הזמנית והקבועה, בין במפעלים השייכים לממשלה, לצבא או לעיריות ובין באלה השייכים לגותני־העבודה הפרטיים, לקבלנים פרטיים ולחברות קבלניות ובין בעבודות של אירגוני הפועלים.

ב. בשליחת פועלים המוזמנים מראש לעבודה קבועה במפעל קבוע, הזכות לאירגון הפועלים בעלי־המפעל לקבל את פועליו הקבועים מבין חבריו מתוך התור הכללי, בתנאי שלא תקופח זכותו של הפועל, שאיננו נמנה על חברי האירגון בעלי־המפעל שהגיע תורו לקבלת עבודה קבועה — — — אם אין אפשרות להכניסו לעבודה קבועה דומה לזו שהאירגון בעל־המפעל דורש בשביל חברו, מיטלת החיבה על לשכת־העבודה להעסיקו בעבודה־זמנית במשך לא פחות מחודש. אם לא יסודר במשך הזמן הזה בעבודה קבועה, דומה בתנאיה לזו שבמפעל של האירגון, יישלח לפי תורו למפעל הנ”ל.

קבלת חברים לקואופרטיבו היא לפי תקנותיו.

ד. כל מקצוע שמספר הפועלים המשתייכים לאירגוני הפועלים, חוץ מהסתדרות העובדים הכללית, יגיע ל-10% מכל מספר הפועלים במקצוע הרשום בלשכה, תורכבנה הוועדות לחלוקת-העבודה על יסוד פאריטטי — 50% מבאי-כוח הרוב ו-50% מבאי-כוח המיעוטים.

במקצועות שמספר הפועלים חברי אירגוני המיעוטים לא מגיע בהם ל-10% ישותף נציג אחד של המיעוטים בוועדות-התור שבמקרה זה לא תורכבנה על-יסוד פאריטטי. במקרה שהוועדה הפאריטטית לא תוכל לבוא לידי החלטה מוסכמת יובא הדבר לידי הכרעה. המכריעים ייקבעו על-ידי הסכם בין אירגוני הפועלים.

בראשית שנת 1943 הוקמה בתל-אביב הלשכה הכללית, שכונתה „לשכת גרינבוים“. דאש העיר תל-אביב, י. רוקח, התמרמר על שהלשכה הוקמה מבלי לבוא אתו בדברים, למרות שבתל-אביב היה קיים מפתח קבוע ליד לשכה עירונית. התאחדות בעלי התעשייה הודיעה בעתונות כי „לפי שעה“ לא תכיר בלשכות הכלליות, אבל ברור היה כי בסופו של דבר תבוא לידי הסכם עם הסוכנות גם בענין זה.

הוועד הפועל של ה.ע.ל. פנה לעיריית תל-אביב, להתאחדות בעלי התעשייה וליועץ לענייני עבודה בממשלת המנדאט, בדרישה להכיר בלשכת-העבודה העצמאית של ה.ע.ל. ולא לראות בלשכות הכלליות גוף בלעדי.

במכתב לי. רוקח הסביר הוועד הפועל של ה.ע.ל. את גורמי התנגדותו ללשכות הבנויות „על מגמה להגביר את שלטון השמאל“. החוקה איננה כללית, אלא „של הפועלים“. היא בנויה על יסודות מפלגתיים והשפעה מכרעת ניתנה בהן להסתדרות השמאלית. מפעלי החרושת של השמאל „חיסנו“ את עצמם בחוקה, על-מנת למנוע החדרת פועלים לא-שמאליים לתוכם.

הצעת ה.ע.ל. היתה להקים לשכות-גייטראליות, עירוניות או ממשלתיות ולמען הצעה זו חידשה את מאבקה הציבורי. באותו זמן התנהל גם משא-ומתן בדבר הקמת לשכה משותפת של ה.ע.ל. ואירגון העובדים הציונים הכלליים בתל-אביב.

כינוס העובד הלאומי בשנת 1941

הפעילות הענפה של ה.ע.ל. בשנות המלחמה, הן בתחום תפקידיה בתנועה הלאומית והן בבעיות הכלכליות, עוררה את הצורך לקיים כינוסים מחוזיים ומקצועיים של עובדים, בתקופות שבין הוועידות הארציות. על הפרק עמדו שאלות מכריעות שמן ההכרח היה לתת עליהן תשובה; בעיות ההתגייסות לחטיבות הצבא הבריטי, היחסים עם המוסדות היישוביים, הלשכות, התעשייה והעבודות הציבוריות.

בימים 26—27 בדצמבר 1941 נערך כינוס העובד הלאומי בתל-אביב, בהשתתפות 111 נציגים מ-13 הסניפים המרכזיים של ה.ע.ל. לאחר פתיחה חגיגית, בנוכחות ראשי התנועה הלאומית ואורחים מחוגי היישוב השונים פתח א. שוסטק את הכינוס בסקירה על

„העובד הלאומי במערכה“. הוא הקדיש את דבריו למאמצי ה.ע.ל. לחדור לענפי התעשייה :

„פרצנו את החומה והרסנו את היסוד המונופוליסטי של השמאל גם בתעשייה ואנו מהווים כיום כוח רציני עד שאחד מראשי ההסתדרות השמאלית הודה בגלוי בדבר שנתערעה ההכרה בזכותה של ההסתדרות להיות בכל דין־דברים הנוגעים לתנאי העבודה של הפועל — — — במשך השנתיים של המלחמה הכניסה הסתדרותנו שמונה מאות פועלים לתעשייה — — — לפי המספרים שבידינו מגיע המספר הכללי של הפועלים החדשים שנתקבלו בתעשייה בזמן המלחמה ל־3000 איש בערך, ואם בתוך המספר הזה השגנו 800 מקומות, הרי זה סיכום מעודד בהחלט.

— — — בזמן המלחמה התפתח בארץ ענף חדש — ענף היהלומים, המעסיק פועלים רבים. שלחנו אליו את חלוצינו, עבדנו ללא קבלת שכר. אדרבה, כלכלנו מקופתנו הדלה את חלוצי התעשייה הזו, אולם אנו גאים על כך היום, כי בענף היהלומים השגנו הרבה. אבל אין אנו שלמים בהישג זה. צפויות עוד סכנות רבות להתפתחות הענף הזה בכלל. השמאל עוד יהא מוכן לאחוז באמצעים רבים, שימררו את חיי בעלי־התעשייה, אפילו אם זה יגרום לכך שחלק מהם יעביר את המפעלים לחוץ־לארץ — ובלבד שתושג המטרה שפועלים לאומיים לא יעברו בענף הזה — — —

אנו עומדים בפני סכנה אחרת בתעשייה והיא גוברת והולכת — — — במשך השנה הראשונה של המלחמה, ב־1940, היו בקואופראטיווים התעשייתיים של השמאל רק 480 פועלים, אולם כבר בשנה השניה של המלחמה אנו עדים ל־98 מפעלים תעשייתיים־קואופראטיוויים המונים 1000 פועלים. ההיסטוריה חוזרת. אותו תהליך שהיה בבנין, באפיה, בתעשיית־העץ — חזור. הקואופראטיווים יוציאו את התעשייה מידי בעל־התעשייה, כשם שהמוסדות הקואופרא־טיוויים הוציאו את קבלנות־הבנין מידי הקבלנים הפרטיים, לרעת היישוב ולרעת הפועלים...”

א. שוסטק סקר את חלקו של העובד הלאומי בעבודות הצבאיות ואת המשא־ומתן המייגע עם המוסדות היישוביים ועם השלטונות בדבר הבטחת חלקו בעבודות הציבוריות והדגיש: „לפי הסטאטיסטיקה של הממשלה אבדו למשק העברי בזמן המלחמה כ־50 אלף ימי עבודה בגלל 150 שביתות — — — לא נמצאה ההכרעה הציונית במלחמת האינטרסים בין הפועלים ונותני־העבודה והוכרחה לבוא התערבות הממשלה המנדטורית” — התוצאה היתה שהשלטונות יזמו חקיקת חוק נגד שביתות. ה.ע.ל. לא היתה נגד חוק כזה, שבא להבטיח גם מניעת שביתות על רקע העסקת פועלים לאומיים. ה.ע.ל. דרשה הקמת „מועצה כלכלית עליונה בארץ” שתכריע בשאלות יחסי־עבודה. מועצה כזאת עלולה למנוע „משטמת מעמדות ביישוב, שלא באמצעות הכפייה הממשלתית.”

ש. שיכמן דיבר על הבעיות האירגוניות של ה.ע.ל. :

„הסתדרות העובדים הלאומית, בתור חלק אינטגרלי של התנועה הלאומית בארץ, השתתפה ומשתתפת בפועל במלחמת הצה״ר למען נצחון הרעיון הלאומי. תנועתנו היתה הראשונה שעל גבה חרשו את החריש הרעיוני הלאומי העמוק ביישוב וחריש זה, מלוות

קרבנות איין־ספור, הטביע את חותמו על התנועה. מצד אחד כתבה תנועתנו דף מזהיר של גבורה — — — אבל מצד שני הוזהרו ונהרסו כלי האירגון בעצם התהוותם, מכיוון שמתנגדינו לא נרתעו מלהשתמש בכל אמצעי הדיכוי, החל משלילת העליה וגמור בהרעבה, בבתי־סוהר וגרדום — — —

כתוצאה ממצב זה נשאר העובד הלאומי בלתי־מבוסס. הסתדרותו הפכה לקיבוץ אנשים מגוייסים לצרכים האיסטראטגיים של התנועה הלאומית, מבלי שידאגו לעתידם האירגוני והכלכלי.

עתה שם שיכמן את הדגש על המנגנון שנועד „בשביל ההסתדרות וחבריה ולא להיפך“.

י. גוריון דיבר על יחסי־העבודה בארץ ונגע בשאלת החוק נגד השביתות: „אינני סבור שנקבל את החוק תוך צער על שום שלא נמצאה דרך פנימית ליישוב ענייני־עבודה — — — אם יש להצטער על החוק, הרי זה מסיבה אחרת: הוא אינו שלם, כי הוא מכווון רק לימי המלחמה הנוכחית ולא לימי מלחמת האומה לריבונות. הוא אינו מלא, כי אינו מקיף את כל המשק; ואינו מושלם, כי חסר בו היסוד העיקרי למניעת סיכסוכי־עבודה — לשכת־עבודה מוניציפאלית“.

הכינוס נסתיים בקבלת החלטות אירגוניות שנגעו בשאלת ההכנות לוועידה הארצית החמישית ובשאלת היחסים בקופת־חולים לעובדים לאומיים. כן שלח הכינוס את ברכתו לעובדים הלאומיים שהתגייסו ליחידות הצבא הארץ־ישראלי למלחמה בצורר הנאצי.

שיתוף־הפעולה בין האירגונים הלא־שמאליים בענף היהלומים

הענף היחיד בתעשייה בו נשארה ההסתדרות השמאלית גורם מבוטל היה ביהלומים. התעשיינים, חלוצי ענף זה, הקימו את מפעליהם שעה ששלטונו של השמאל בתעשייה היה מוחלט, ובכל זאת, הם היחידים מכל ענפי התעשייה בארץ שהקימו את מפעליהם תוך התעלמות מן השמאל. ראשית דרכם היתה לעובד הלאומי, אך הם העסיקו במשך הזמן מאות פועלים מהסתדרויות אחרות, „הפועל־המזרחי“, פועלי אגודת־ישראל ואירגון העובדים הציונים הכלליים.

בתחילה היו תנאי־העבודה של הפועלים ירודים. רובם היו מתלמידים ומשהתמחו בעבודה עדיין לא נקבעו דפוסיים קבועים וחשובים מתאימים לערך הייצור ולתפוקת העבודה הממוצעת. הענף כולו עדיין היה חדש בארץ ושכרו של פועל היהלומים לא היה קבוע ויציב. במרוצת הזמן, הועלתה הדרישה על־ידי כל הסתדרויות הפועלים לייצב את שכר־העובדים ולקבוע את תנאי־העבודה.

ביום 19 באוגוסט 1941 נחתם בנתניה הסכם בין ארבעת אירגוני הפועלים: ה.ע.ל., „הפועל־המזרחי“, פועלי אגודת־ישראל ואירגון העובדים הציונים הכלליים ובין יתר פועלי היהלומים שאינם נמנים עם ההסתדרויות הללו, לפיו:

א. כל הצדדים התחייבו לנהל כל משא־ומתן עם התאחדות בעלי תעשיית היהלומים

ביחד ואסור לשום צד מהיום ולהבא לנהל משא־ומתן או להפסיק את העבודה או לעשות כל צעד אחר באופן נפרד.

ב. כל הצדדים קבעו מחירים אחידים בסוגי העבודה השונים שבענף היהלומים.

ג. כל הפועלים שאינם משתייכים להסתדרויות יוחתמו על הסכם הדברים.

ד. הצדדים ייכנסו מייד במשא־ומתן להטבת תנאי השכר והעבודה.

בהתאם להסכם זה פתחו הצדדים במשא־ומתן ממושך ומיגע עם התאחדות בעלי תעשיית היהלומים, עד שבשלב מסויים נשקפה סכנה של שביתה כללית בענף. רק ביום 22 ביוני 1942 הושג הסכם כולל בין הסתדרויות הפועלים ובין התעשיינים, בו נקבעת מסכת היחסים בין פועלי היהלומים והתעשיינים בכל שלבי הייצור.

הוועידה הארצית החמישית של ה.ע.ל.

ב־3 באפריל 1942 התקיימה בירושלים הוועידה הארצית החמישית של הסתדרות העובדים הלאומית, ולפי הדין־וחשבון שמסר מזכיר ההסתדרות א. שוסטק עם פתיחת הוועידה:

„מייצגים 96 ציריה 25 סניפים, 2500 פועל־תעשיה, 600 פועלים חקלאיים, 1800 פקידים במסחר, בתעשיה ובמוסדות ממשלתיים ומוניציפאליים, 6000 עובדי בניה, 3500 פועלות ונשי עובדים, 1500 בעל־מקצועות אחרים, 2500 חיילים, מבין 3000 החיילים, חברי התנועה הלאומית. — — — 3־ר מוסדות עזר: קופת־חולים, מרכז־עבודה וקרן העובד הלאומי“.

היתה זו ועידה של חשבון־נפש, של סיכום אחת התקופות הקודרות לתנועה הלאומית, אחרי מות ז'בוטינסקי, אחרי שמסך הדמים ירד על יהדות מזרח־אירופה ואחרי הפילוג שחל בתנועה הלאומית, עם פרישתם של יאיר (שטרן) וחבריו. בעולם השתוללה מלחמה אכזרית. האימפריה ההיטלרסטית השתרעה על כל אירופה, ובארץ הלך הנוער העברי לשורות הצבא הארץ־ישראלי, שעדיין נעדר ממנו כל זכר וכל סימן של לאומיות עברית. פלוגות בית־ר בארץ התרוקנו, לאחר שחבריהן הצטרפו ברובם לשורות הצבא הארץ־ישראלי ומיעוטם נקלטו בענפי הכלכלה השונים בארץ. הבסיס של ה.ע.ל. — פלוגות־העבודה של בית־ר, נעלם כמעט מן האופק הארץ־ישראלי. גם מספרם של העובדים החקלאיים קטן והלך, עקב המשבר שחל בפרדסנות; במקום 2000 פועלים חקלאיים שנמנו עם ה.ע.ל. לפני המלחמה, ירד מספרם ל־600. המבנה הקודם של ה.ע.ל. טושטש, נוצרת מציאות חדשה, בתנאים של שיגשוג תעשייתי וירידת המתח של מאבק אידיאולוגי.

אכן, היתה תקווה שסכנות המלחמה ימנעו את המאבק האידיאולוגי הפנימי ביישוב, והתנועה הלאומית הושיטה את ידה לשלום־בית בציינות וביישוב בשנות המלחמה. אולם הרצון לשלום־בית היה חד־צדדי, השמאל המשיך בחתירתו לשלטון יחיד ביישוב. וא. שוסטק הקדיש לכך את דבריו בפתיחת הוועידה:

„בפרוץ המלחמה חשבנו כי שיטת ההרעבה נגדנו תיפסק ועם זאת יבוא קץ

למלחמתנו לכל יום־עבודה. סברנו כי היריבים שלנו יחסלו את שיטת חלוקת־העבודה הבלתי־צודקת בארץ. נתנו, איפוא, ידנו ליצירת ההנהלה המאוחדת ביישוב, שתהא אחריות לה הן בשטח המדיני והן בשטח הכלכלי. אולם לדאבוננו לא הית אצל היריב רצון לתמוך בהנהגה זו וכתוצאה מכך נמשך הקיפוח נגדנו בשטח העבודה — — — אחרי כן באה ההצעה אלינו להתחסל — כי זהו מובנה של התביעה להיכנס ללשכה „האחידה“. אנו תבענו ותובעים גם כיום הסתדרות עובדים אחת, אולם בערובה שתהא לאומית, אבל מה שהציעו לנו משמעו להיכנס להסתדרות לא־לאומית, עם דגל בלתי־לאומי ועם המנון בלתי־לאומי — דחינו כמובן הצעה כזאת.

היתה לנו מלחמה קשה גם בתעשיה. ישנו מוסד כלכלי בארץ, שלכאורה איננו עוסק בפוליטיקה, אולם הוא היריב הקשה ביותר של הסתדרות העובדים הלאומית — זו היא התאחדות בעלי התעשיה. התאחדות זו שותפת במלחמת ההרעבה נגד הפועל הלאומי — — — אמנם החדרנו במשך המלחמה 1250 חברים שלנו לתעשיה והשתתפנו בהקמתה של תעשיית היהלומים, אבל ההתאחדות בתורת שכנו מתעלמת מהסתדרות העובדים הלאומית“.

אכן, המעמד הבינוני הלך בדרך הקלה של כניעה לשמאל השליט — ובודד את הפועל הלאומי במאבקו לפת־לחם. בבדידות זו נשמעה כבשורת־נחמה ברכתו של פרופסור יוסף קלוזנר לוועידה החמישית:

„עוד לא חשבתם כראוי על הדבר הגדול שנמצא ביניכם. לו היו שואלים אותי מה ההבדל ביניכם ובין אחרים הייתי משיב: הם פועלים יהודים ואתם פועלים יהודים. אבל הם פועלים של כל העולם ואתם פועלים לאומיים — משפט הבכורה בשבילכם הוא גורל האומה. אני יודע, ישנם „מראגים“ בהסתדרות ההיא, הרבה ציונים טובים שהוטעו, שאינם רואים לאן מוליכה אותם הדרך בה הם הולכים. אבל אני יודע שיש ביניהם גם כאלה, אשר אם היו מעמידים לפניהם את השאלה — ציונות בלי מארכסיזם, או מארכסיזם בלי ציונות, הרבד מהם היו בוחרים לעזוב את הציונות — — —

אומות נלחמות על חרותן, ועל אושרן — אבל היכן היא האומה שנלחמת על קיומה? בזמן שגורמים ליהודים להיטבע ב„סטרומה“ אין שואלים אותם אם הם כורגנים או עמלים, הגויים אינם מבדילים בין יהודי ליהודי, רק אנו מבדילים. כיצד יכולים אנו לחשוב על ענייני מעמדות כשאנו עומדים לפני כליון ושמד? בוודאי יש לפועלים אינטרסים משלהם ותבוא עליכם ברכה על שייסדתם את הסתדרות העובדים הלאומית — — —“.

הוועידה הקדישה חלק מדינוניה לשאלת מרות ה.ע.ל. על קופת חולים ונראה הית שהיא תתרכז בעיקר בדיונים בשאלות אירגוניות, עד שקם יצחק המאירי והביע את דעתו, דעת־יחיד בוועידה:

„חברינו רוצים לראות בה.ע.ל. הסתדרות לוחמת. ותפקיד זה נוכל למלאות רק בתוך ההסתדרות השמאלית. אם כוח של 100 איש ייכנס להסתדרות הכללית לשם

מטרה מסויימת נוכל לפעול גדולות. ה.ע.ל. בלי מלחמה ורוויזיוניזם בלי מלחמה היא ברית ציונים-כלליים. ומלחמה אפשרית רק בתוך השמאל. ה.צ.ח. היתה צריכה לצוות עליה את הדבר הזה. להסתדרות הציונית אסור לנו להיכנס. כי יש לנו תפקידים פוליטיים. אבל אין לנו צורך בהסתדרות עובדים עצמאית".

העובדה שה.ע.ל. חייבת היתה להקדיש חלק מכריע ממאמציה לעניינים אירגוניים שוטפים, פגעה, לדעת י. המאירי, בכושר-מלחמתו של הפועל הלאומי על עקרונותיו הלאומיים. הוא נלחם למען יום-עבודה, שעה שלפניו עומדת מערכה מדינית.

בדברי המאירי הדהד קולם של אנשי "מנורה" אשר בשיליה שנות העשרים עמדו בתוקף על דעתם שהדרך היעילה למלחמה במארכסизם היא בתוך ההסתדרות השמאלית. ואם כי בשנת 1942 היתה זו דעת-יחיד שעוררה תרעומת, התייחסו אליה בהבנה. י. הס, איש חולון, הגיב: "אינני מצדיק אותו, אבל טוב שיש לכל אחד מאתנו חופש-הדיבור". גם י. גוריון השיב לו:

"לא כדאי להקדיש אף רגע לוויכוח על הרעיון המזור של הסרת המחיצות האירגוניות. לא מפני שאני חושב את המאירי לבוגד, גם אני חושב שאין ההסתדרות מטרה לעצמה, היא נוצרה כמכשיר בידי התנועה ורשאי חבר שלנו לחשוב על כל מיני דרכים בכדי להגביר את עמדת התנועה ואת רעיונותיה בקרב ההמונים".

השאלה היתה, איפוא, מה הדרך היעילה ביותר להצלחת המאבק האידיאולוגי של התנועה הלאומית, תוך כדי שמירה על מקורות הפרנסה של חבריה: המסגרת העצמאית של העובד הלאומי או ההצטרפות לשמאל, השומר על גיוני המארכסизם ומקדש את הדגל האדום ואת ה-1 במאי.

בוועידה היתה דעתו של המאירי דעת-יחיד, אולם לא חלפו חדשים רבים ודיעה זו הדביקה מספר חברים גם בתנועה הלאומית. ד"ר בנימין לובוצקי הטיף להצטרפות להסתדרות השמאלית, משום שלדעתו תביא הצטרפות זו להגברת כוחה של התנועה הלאומית בארץ. גם הפעם היתה דעת ד"ר לובוצקי דעת מיעוט זעום בתנועה הלאומית, אך הוא לא נכנע לעמדת הרוב, ובשנת 1944 הצטרף להסתדרות השמאלית כסיעה קיקיונית וסופו שנבלע במפא"י.

אכן, השאלה מה עדיף, הסתדרות מקצועית נפרדת, או מאבק לאומי בתוך ההסתדרות השמאלית, שאלה זו לא ירדה מעל הפרק מאז הוועידה החמישית. הסעיף ה-33 מהחלטותיה המדיניות של הוועידה החמישית אף נגע בשאלה זו.

החלטות הוועידה הארצית החמישית

מלבד שורת החלטות אירגוניות, קיבלה הוועידה את ההחלטות המדיניות הבאות:

א. עליה

הוועידה תובעת לפתוח את שערי המולדת לגולי-עולי בתי-ישראל, הדוויים והמעונים בכל ארצות תבל. הוועידה רואה בעליה עברית גדולה ומיידית הכרח מדיני להחשת

תהליך שיחרור העם, הכרח אנושי להצלת פליטי חרב, רעב ואבדון והכרח ישובי, להגברת המאמץ המלחמתי של הארץ המשוועת לידים-עובדות בחקלאות, בתעשייה ובהובלה.

ב. הנהגה אחידה ליישוב

הוועידה רואה בחוסר הנהגה אחידה ליישוב העברי בארץ בזמן המלחמה את מקור כל הרעה לאימה העברית שטרם הוכרה ככִּבְרִית שווה-זכויות במלחמה ואת מקור כל השלילה בחיי היישוב הלאומיים, התרבותיים, הכלכליים והסוציאליים ותובעת את הקמתה המיידית של הנהגת מלחמה כזו ליישוב.

ג. הסתדרות עובדים אחת

הוועידה רואה את הפירוד בין העובדים העברים בארץ ואת מלחמת האחים על מקום עבודה ופטרלחם גם בימי מלחמה אלה כחרפה גדולה ליישוב וכמכשול עצום בדרך השיחרור המדיני של התנועה הציונית ותובעת את הקמתה של הסתדרות עובדים אחת מושתתת על יסודות של צדק, שוויון, חופש ואחווה ושידולה הוא אך ורק הדגל הלאומי. ד. הוועידה מציינת לשבח את מאמצי הוועד-הפועל בלחץ על ממשלת א"י בכיוון הסדרת יחסי-העבודה על-ידי הפסקת תנועת השביתות המזיקות למשק הארץ וחלוקת-העבודה על-ידי הקמת לשכות-גייטראליות ומסילה על הוועד הפועל להמשיך במאמצים אלה עד להגשמתה.

ה. הוועידה רואה בחרדה ובזעם את חדירת העבודה הזרה לתוך המשק העברי ומטילה על הוועד הפועל לאחוז באמצעים הנמרצים ביותר ללא רתיעה בפני כל מאמץ וכל קרבן לשם סתימה מיידית של הפירצה בחומת העבודה העברית.

ו. הוועידה מוחה נמרצות נגד הגירוש ההמוני של חברי ה.ע.ל. מהרצליה על-ידי חברי מפא"י, שעלה לה.ע.ל. בקרבן חיים של חברה אליהו שלומי הי"ד ובשפיכת דם עשרות חבריה ורואה בזה תקדים מחריד להשתרשות שיטת הדיכוי של ההיטלריזם בארץ-ישראל וסכנה איומה לגורל בנין המולדת.

הסעיף האחרון בהחלטות הוועידה נגע בפרשה שהסעירה את היישוב העברי בשנת 1940, כאשר על רקע היחסים בין האירגון הצבאי הלאומי ובין ה"הגנה", ערכו אנשי השמאל בהרצליה פוגרום מאורגן על חברי התנועה הלאומית; אליהו שלומי נרצח זעזערות מחבריו בפלוגת העבודה של בית"ר במקום נפצעו. בעזרת ועד המושבה במקום הזורחקה הפלוגה מהרצליה וסניף ה.ע.ל. שנשען בעיקר על חברי הפלוגה נסגר לתקופה ממושכת.

הוועידה בחרה במוסדות ה.ע.ל.: כחברי הוועד הפועל נבחרו א. שוסטק, י. שובל, ש. שיכמן, י. גוריון, ד. מלמדוביץ, א. בן-יעקב, י. צ'ינסקי ובא-כוח של נציבות בית"ר. כן בחרה הוועידה ב־32 חברי המועצה-הארצית, בבית-דין עליון ובוועדת ביקורת עליונה.

כארבע שנים נמשכו התהיות בתנועה הלאומית, מאז פרוץ המלחמה העולמית ועד להכרזת המרד על-ידי האירגון הצבאי הלאומי בינואר שנת 1944. היו אלה ימי קטנות ביישוב ובתנועה הלאומית. המאבק נגד „הספר הלבן” נפסק, אף כי הגזירות נשארו בתוקפן. באירופה הובלו ששה מליונים יהודים לכבשנים הנאציים והושמדו. הבריטים נעלו את שערי הארץ ומנעו משארית הפליטה את הסיכוי האחרון להציל את חייהם. אבל רק הד קלוש מן השואה באירופה הגיע אל היישוב העברי. החיים בארץ התנהלו כסידרם, ביחוד אחרי שסכנות המלחמה הורחקו מאזור המזרח-התיכון. הבסיסים הצבאיים בארץ הביאו לפריחה כלכלית, התושבים הרוויחו את לחמם בשפע ושררה הרגשה של שובע. היו אלה ימי פרוספריטי שביצרו את כלכלת היישוב, אחרי המשבר שחל בעקבות „מאורעות” תרצ”ו—תרצ”ט. הדאגה ליהדות אירופה עדיין לא הטרידה במידה רבה את ההמונים שלא ידעו על המתרחש — הנהגת הסוכנות היהודית והמוסדות היישוביים השתיקו את הידיעות על הזוועה באירופה מן העם. דעת הבריות היתה נתונה לחיי יום-יום.

התנועה הלאומית עדיין לא התאוששה מהמכה שירדה עליה עם מות ראש בית”ר. פה ושם נתעוררה תסיסה. אירגון „לוחמי חרות ישראל”, שניתק את עצמו מן התנועה הלאומית, המשיך במאבק נגד הבריטים.

הסתדרות העובדים הלאומית, שלא נטלה על עצמה תפקידים של מדיניות גבוהה, יצאה מחוזקת ומגובשת משנות המלחמה. נוצרה בה הנהגה קולקטיבית של חברים אשר התגברו על קשיים פנימיים וחיצוניים ובמאבק הציבורי הצליחה ה.ע.ל. ליהפך לגורם בעל חשיבות בכלכלת היישוב. וכשם שהפרוספריטי בשנות השלושים הראשונות יצר את התנאים להקמת הסתדרות העובדים הלאומית, לאחר שהמוני פועלי בנין השתחררו מתלות בלשכת-העבודה של השמאל — כך ביצרו שנות הפרוספריטי בימי המלחמה את מעמדו של פועל התעשייה הלאומי. המוסדות העצמאיים של ה.ע.ל. היכו שרשים ביישוב ומבחינה כלכלית ואירגונית הצליחה ה.ע.ל. לבסס את עצמה, אחרי שנות השפל של „מאורעות” תרצ”ו—תרצ”ט.

אבל ימי השקט בתנועה הלאומית היו קצרים. בינואר 1944 הכריז האירגון הצבאי הלאומי על המרד נגד השלטון הבריטי. לא היה זה עוד אצ”ל משנות השלושים. ברור היה כי לשם ניהול המערכה נגד השלטון הזר, מן ההכרח להינתק מכל גורם ליגאלי, ואצ”ל ניתק את עצמו מכל תלות במוסדות התנועה הלאומית. לה.ע.ל. לא היתה עוד השפעה ישירה על אצ”ל, אך היא שימשה עורף נאמן למחתרת ורבים מחבריה היו בין הלוחמים. שוב באו ימים קשים להסתדרות העובדים הלאומית ולחבריה. ככל שהתעצמו המהלומות שהנחית האירגון הצבאי הלאומי על השלטון הזר כן צומצמו אפשרויות הפעולה המקצועית של מוסדות ה.ע.ל.; מרבית חבריה חשודים היו בהשתייכות למחתרת הלוחמת ומהם שנעצרו, מילאו את מחנות-הריכוז בארץ ואף הוגלו לאפריקה. שוב היה זה הפועל הלאומי, אשר יותר מכל חוג אחר ביישוב נשא בסבל מלחמת העם לחרותו. והיתה זו הסתדרות העובדים הלאומית, אשר באור ובסתר עמדה לימנם של הלוחמים במשעבר.

פרק עשירי

הסתדרות העובדים הלאומית בשנות המרד (1944—1948)

ה.ע.ל. בפני המשבר הכלכלי. — התנכלויות השמאל ורדיפות הבריטים. — מאסרים, הגליות, חיפושים והחרמות במשרדי ה.ע.ל. — המועצה הארצית של ה.ע.ל. (1944) על ה"טירור". — הוועידה הארצית השישית והחלטותיה. — הוועידה הארצית השנייה של קו"ח לעובדים לאומיים. — "ברית הצה"ר המאוחדת" והשיבה להסתדרות הציונית. — הרדיפות בעקבות פירוק "תנועת המרי". — סיכום העבודה במטוויות פתחתקוה. — הקונגרס הציוני הכ"ב. — חיסול סיכום המטוויות. — קונגרס היהלומנים באנטוורפן. — איחוד ה.ע.ל. וארגון העובד הציוני בחיפה. — כ"ט בנובמבר 1947 ולאחריו. — ההצטרפות ללשכות העבודה הכלליות. — סיכום.

האירגון הצבאי הלאומי הניף את נס המרד נגד המשעבד הבריטי בארץ-ישראל, כאשר באירופה כבר הבקיע שחר הנצחון של בעלות-הברית על הנאצים. מפלתה של גרמניה ובעלות-בריתה נראתה באופק והיישוב העברי בארץ הועמד בפני המציאות האיומה של השואה היהודית. ששה מליון יהודים לא זכו לראות במפלתה של גרמניה. אולם פה ושם נשארו באירופה קיבוצים של יהודים, בגיטאות ובמחנות-ריכוז ומאמצי היישוב העברי היו מכוונים להעלות את שארית-הפליטה מגיא-ההריגה. הטראגדיה הנוראה שפקדה את העם היהודי השפיעה לא מעט על רבים מחסידי אומות העולם, והיתה תקווה שלאור הנצחון על היטלר תרכך ממשלת בריטניה את עמדתה האנטי-ציונית ותבטל את גזירות "הספר-הלבן".

אולם, גם שואת יהדות אירופה לא השפיעה על המדיניות העויינת של בריטניה כלפי העם היהודי. שערי העליה נשארו נעולים גם בפני האודים הניצלים מן הכיבושים. התכנית הבריטית להשאיר את היישוב היהודי בארץ, במצב של מיעוט התלוי בחסדי הרוב הערבי נשארה שרירה וקיימת, תכנית שמשמעותה — כיליון היישוב העברי והכחדת התקווה להקמת מדינה עברית.

באותו זמן כבר אימץ יו"ר הנהלת הסוכנות דוד בן-גוריון את רעיון המדינה העברית וב"תכנית בלטימור" שלו ינק מתורתו המדינית של זאב ז'בוטינסקי. הוא לא לעג עוד לממלכתיות עברית ולסמליה וסיסמת המדינה העברית הפכה לנחלת-הכלל בתנועה הציונית.

עתה חזרו חילוקי־דעות על הדרך בה ילך היישוב העברי במאבקו המדיני. האירגון הצבאי הלאומי החליט להפסיק את שביתת־הנשק שעליה הכריז עם פרוץ המלחמה, ופתח בשורה של התקפות־מחץ. המוסדות הרשמיים של התנועה הציונית התנגדו לפעולה־צבאית; הם עדיין האמינו כי אפשר יהיה לשנות את המדיניות הבריטית בשתלנות ובלחץ־פוליטי. הם גם קיוו כי בהגיע ה"לייבור" לשלטון בבריטניה תשנה המפלגה הסוציאליסטית את המדיניות האנטי־ציונית. אכן, עם עלות ה"לייבור" לשלטון נתברר כי הסכנה ממדיניות מפלגת העבודה הבריטית היא לא פחות, ואולי יותר גדולה מסכנת המדיניות של הממשלה השמרנית. בריטניה התייצבה נגד העם היהודי. לא היתה דרך אחת, אלא דרך המלחמה. זו היתה דרכו של האירגון הצבאי הלאומי, בניגוד למדיניות המוסדות הציונים הרשמיים שהתנגדו למלחמה בשלטון הזר וניסו לשתק את הזרוע המורדת של אצ"ל.

ביישוב נפתחה, איפוא, מערכה כפולה, פנימית וחיצונית. כל האמצעים היו כשרים בעיני השמאל, השליט בתנועה הציונית, לחסל את ניצני המרד העברי; חטיפות, הלשנות, רדיפות והרעבה. הרדיפות לא הצטמצמו כלפי חיילי האירגון הצבאי הלאומי, אלא כוונו גם כלפי חשודים בהשתייכות למחתרת הלוחמת — והלוא כל חבר בתנועה הלאומית היה חשוד בהשתייכות למחתרת.

בחודש נובמבר שנת 1944, כאשר גבר גל ההתקפות נגד המשעבד הבריטי, החליטו המוסדות־היישוביים, לפי הצעת בן־גוריון, על שורה של אמצעים נגד לוחמי המחתרת. הנהלת הסוכנות, הוועד הלאומי והוועד הפועל של ההסתדרות השמאלית נענו לקריאתו של בן־גוריון, "להקיא אותם מתוכנו". והחלה התקופה הקרויה "הסיוון", בה שיתף השמאל פעולה עם המשעבד הזר, חטף, הסגיר ועינה את החשודים ב"טירור". בין שאר האמצעים שעליהם הצביע בן־גוריון היה גירוש ה"חשודים" ממקומות־העבודה.

"מה פירוש להקיא אותם מתוכנו?" — שאל בן־גוריון במושב הוועד הלאומי

בחודש נובמבר 1944, ותשובתו: "אם בחר, חבר לכנופיות אלה, או תומך בהן, עובד באיזה בית־חרושת או במשרד, נתבעים הפועלים ועובדי המשרד האחרים לגרש אותו ממקומו, להרחיקו ממקום עבודתו — — כל מי שקשור לכנופיות אלה, כל מי שתומך בהן — לאו דווקא אם הוא משתמש בעצמו באקדח או משליך את הפצצה, אלא כל מי שמפיץ את הספרות ומדביק מודעות שלהם, צריך להיות מורחק ממקום העבודה, אם זה משרד, בית־חרושת או פרדס, וצריך להיות מוצא מלשכת־העבודה — — —".

שוט־ההרעבה הונף מחדש על־ידי מנהיגי השמאל. אמנם הפעם לא נגד חברי הסתדרות העובדים הלאומית אלא נגד "חשודים" בהשתייכות לאצ"ל, ביניהם פועלים לאומיים אשר מסיבות שונות השתייכו גם לאירגוני עובדים אחרים.

ע. ה.ע.ל. הוטל שוב התפקיד לדאוג ליום־עבודה לחברים אשר השמאל החליט "להרעיבם", בעצם הימים בהם פקדו גלי מאסרים את משרדי ה.ע.ל. וחילבו באפשרויות הפעולה של מנגנונה. מיטב העסקנים של ה.ע.ל. נעצרו בזה אחר זה והובלו לבתי־סוהר ולמחנות־ריכוז ואף הוגלו לאפריקה, ואלה שלא נרתעו מסכנת־המעצרים והמשיכו לפעול

במסגרת ה.ע.ל. עמדו בפני קשיים עצומים. חיפושים והחרמת-מסמכים במשרדי ה.ע.ל. היו תופעה יום-יומית ומעולם לא ידע איש המנגנון שלה בצאתו לעבודה אם יזכה לשוב לעת ערב בשלום אל משפחתו או שייעצר על-ידי שוטרים בריטיים ויובל אל מעבר לגדרות תיל.

השמאל ניצל את מסע-הדיכוי הבריטי נגד ה"חשודים" בהשתייכות למחתרת ובמקביל למאמציו לפגוע בפועל הלאומי כפרט, הגביר את מערכתו נגד ה.ע.ל. כגוף מאורגן, ביחוד בתקופה בה עלתה קרן התנועה הלאומית עם גבור פעולות-המחץ של המחתרת הלוחמת. מערכה זו התבטאה בסיכסוך-עבודה תכופים אשר הגיעו לשיאם בשנת 1946 בסיכסוך-המטוויות בפתח-תקווה.

סכנת המשבר הכלכלי עם תום מלחמת-העולם

בצד הסכנות המדיניות הועמד היישוב העברי בארץ בפני סכנה של משבר-כלכלי. התעשייה המקומית שהתפתחה עקב ניתוק דרכי-המסחר עם המדינות שמעבר-לים עלולה היתה להיפגע קשות עם חידוש הסחר הבין-לאומי. גם העבודות הצבאיות שהעסיקו אלפי פועלים צומצמו וכמעט הופסקו. המוני פועלים עמדו בפני סכנת-אבטלה וברור היה כי המשבר הצפוי יפגע ראשית כל בתעשיין הפרטי.

בישיבת הוועד-הפועל של ה.ע.ל. ב-2 בפברואר 1944 העלה א. שוסטק את הסכנות הצפויות לעובד הלאומי עקב המשבר הצפוי בתעשייה:

"אנו עומדים בפני זעזועים כבירים בשטח העבודה. בכל הסניפים קיימת כבר בעיה של חוסר-עבודה. יש חשש שעכשיו לא ירצו החברים לסבול ויחפשו כל דרך שהיא להסתדר בעבודה".

הרצון להתעלם מגיבוי המארכסיזם בהסתדרות השמאלית לא היה תופעה אינדיווידואלית, אלא הטיפה לו סיעה בעלת השפעה ניכרת בה.צ.ח. בהנהגתו של ד"ר ב. לובוצקי, סיעת "התנערו" שאחת ממטרותיה העיקריות היתה להסתפח להסתדרות השמאלית.

א. שוסטק הגיב בישיבת הוועד-הפועל על תעמולת סיעת "התנערו":

"הבעיה אינה יכולה להיפתר על-ידי "התנערו" וכניסה להסתדרות השמאלית.

עלינו למצוא דרך אחרת בשביל החברים, והצעתי היא:

א. להרחיב את מרכז-העבודה שלנו ולקלוט חברים נוספים.

ב. להקים מפעלי תעשייה קואופראטיביים ולתת לחברים הלוואות קטנות.

ג. לאפשר שיכון לחברים, על-ידי מפעל שיכון עצמי.

ד. לבסס את מנגנון ה.ע.ל. לשם ריכוז-יתר של מקומות-עבודה.

ה. לפנות לנציבות בית"ר בהצעה לחדש את פלוגות-העבודה בכפרים, לרגל

העליה שתתחדש בתום המלחמה".

הצעותיו של א. שוסטק עלולות היו לחזק את מעמדה של ה.ע.ל. לקראת המשבר

הצפוי. הוא חשש מפני השתלטות השמאל על התעשייה הפרטית שלא תצליח להחזיק

מעמד בעתות-השלום ועל-כן ביקש ליצור מקורות-תעסוקה לחברי ה.ע.ל. בקואופרא-טיונים-תעשייתיים ובמפעלי-שיכון.

אבל לא המשבר הכלכלי, אלא המצב הפוליטי הוא שהיווה את עיקר הסכנה לה.ע.ל. היתה סכנה שחברים החוששים מפני מעצרים יסתלקו מן החזית של העובד הלאומי. ובישיבת מזכירות הוועד הפועל ביום 24 בפברואר 1944 הזהיר א. שוסטק: „אני רואה סכנה של אבדן חברים רבים בפעילות ה.ע.ל. דווקא בגלל הפעולה הפוליטית שהתנועה החלה בה. הפעולה תלך ותגבר והחבר לא יראה ענין בהשתיי-כותו לה.ע.ל. הוא יטען שהעבודה הפוליטית היא החשובה בשבילו ואת סידורו הפרטי ישיג בדרך אחרת“.

המחתרת, למעשה, העדיפה לשלוח את חבריה לשמאל, לצרכי הסוואה. ה.ע.ל. כגוף ליגאלי יכלה לטפל רק בחברים „מוכרים“, או לסייע בעקיפין לחבר „בלתי-מוכר“, דבר שהיה בעוכרי ה.ע.ל. ופעילותה.

וכי כיצד אפשר היה לחדש את פעילות פלוגות-העבודה של בית-ר בארץ, אם בית-רים אלה היו דרושים לתפקידים אחרים ולא בחזית-העבודה, אלא בחזית מלחמת השיחרור?

כך הועמדה ה.ע.ל. בפני סכנה כפולה ומשולשת: השלטונות הבריטיים התנכלו לה, השמאל נלחם בה והסכנות הכלכליות פגעו בשארית-התקווה להתגבר על תלאות שנות המרד.

גל המאסרים בשנת 1944

באפריל שנת 1944 הציף גל המאסרים הראשון את התנועה הלאומית. בין הנאסרים היו רבים מעסקני ה.ע.ל. העבודה במשרדים נפגעה; פקידים שזה עתה עסקו בעבודתם השיגריתית נלקחו מתפקדיהם. תכניות ופעולות שובשו ומצב-החירום התחיל לתת סימניו בפעולותיה של ה.ע.ל.

גל מאסרים שני פקד את ה.ע.ל. בחודש מאי. אותו זמן כבר היה היישוב נתון בתוך קלחת של סיכסוכי-עבודה, בעיקר בענף היהלומים ועסקני ה.ע.ל. השתדלו גם בימי-החירום לפעול כאירגון בעל תפקידים מקצועיים. בחודש אוגוסט 1944 גבר גל המאסרים במושבות. ההשתייכות לה.ע.ל. הפכה לסכנה ממשית.

ביום 19 באוקטובר 1944 החלו הבריטים בגירוש „חשודים“ בהשתייכות למחתרת למחנות-מעצר באפריקה. בין הגולים היו רבים שכל „אשמתם“ היתה פעילותם בה.ע.ל. עסקנים שמילאו תפקידים מרכזיים בהסתדרות „הזמנו“ לחקירה בבולשת הבריטית, וממנה הובלו ללא דין ומשפט אל בתי-הסוהר ומחנות-המעצר.

בדו"ח לוועידה הארצית הששית של ה.ע.ל. שהתקיימה בחודש מאי 1945 נאמר: „הבעיה המרכזית בהסתדרות היא בעיית המאסרים. בכל סניפי ההסתדרות כמעט שהעבודה נעשתה בלתי-אפשרית. המשטרה מקיפה את בתי ההסתדרות. המלשינות של השמאל גוברת מיום ליום ובאופן מכוון נגד עסקני ההסתדרות בבתי-חרושת ובפקידות.“

מועצת ההסתדרות השמאלית מתכנסת למעשי מלשינות פומבית וב־גוריון מכריז מעל במתה על המצווה והחובה של השמאל להשליך פועלים לאומיים מבתי־הרוש, דיירים מבתי מגורים ותלמידים מבתי־ספר. בסיסמה של טיהור הטיהור משתדלת ההסתדרות השמאלית לטהר את בתי־החרושת ממנהיגי־עבודה וועדי־פועלים מחברים פעילים של הסתדרותנו". עסקני ה.ע.ל. שהתהלכו עדיין חפשיים עברו מסניף לסניף כדי לעודד את החברים ולדאוג להמשך העבודה הסדירה במשרדים. משלחות של ה.ע.ל. התייצבו בפני ראשי עיריות וראשי מוסדות כלכליים וציבוריים וניסו לשוא להסביר להם כי ה.ע.ל. איננה עוסקת במלחמה, אלא בענייני עבודה, והפגיעה בעסקניה פוגעת באלפי עובדים. ההלשנה של השמאל נשאה פרי, וכאשר פועלים לאומיים הובלו לחקירות היתה אחת השאלות שהוצגו בפניהם: "מדוע משתייך אתה להסתדרות העובדים הלאומית?" או "מדוע אתה משתייך לקופת־חולים לעובדים לאומיים?" עצם ההשתייכות למוסדות ה.ע.ל. היתה סיבה מספקת למאסר ולמעצר.

אירגוני פועלים אחרים אף הם השמיעו את דברם נגד מאסר עסקני אגודות־מקצועיות, בין ההסתדרויות הללו נפקד מקומה של ההסתדרות "הכללית". זו ראתה בעין־יפה את פגיעת השלטונות הבריטיים בהסתדרות העובדים הלאומית. ה"מלחמה בטיהור" שימשה תואנה למלחמה נגד הסתדרותו של העובד הלאומי.

בדצמבר שנת 1944 הגיע גל המאסרים לשיאו. מזכירי ה.ע.ל. ואחדים מחברי הוועד הפועל נעצרו. נדמה היה כי המשך פעולתה של ה.ע.ל. ייפסק. שוב הופנו קריאות לראשי ערים ולמוסדות כלכליים שיתערבו למען קיום אירגונו של הפועל הלאומי. ביום 4 בדצמבר 1944 נשלח למזכיר הראשי של ממשלת המנדאט תזכיר מפורט על מאבקה של ה.ע.ל. ועל ההתנכלויות לקיומה, מצד השמאל ומצד המשטרה שהפכה לזרוע־מבצעת של השמאל:

— — — א. במשך כל זמן קיומה של הסתדרותנו הגנו נאבקים קשה על הבטחת זכות עבודה ולחם לחברינו. מקומות־העבודה הטובים ביותר נתונים בידי ההסתדרות השמאלית, אשר קיבלה אותם בכוח כפיה. אלימות וטיהור גלויים והמוניים כלפי נותני־העבודה וכלפי חברי הסתדרותנו מחוסרי העבודה — — —

ב. — — — העבודות הצבאיות הגדולות ביותר נמסרו למוסד הקבלני של ההסתדרות השמאלית "סיל־בונה" — — — הרשיונות לאכספורט סחורות נמסרו למוסד המסחרי של השמאל "המשביר־המרכזי", אשר רק בשנות המלחמה גדל ועצם. הרשיונות לשירותי התחבורה בארץ נמסרו לשמאל, וכל מאמציהם במשך שנים של יהודים שונים שלא מחוגי השמאל, לקבל רשיונות לתחבורה של אוטובוסים נכשלו כליל. בשלושת הענפים היסודיים האלה: בנין, מסחר ותחבורה החריבה ההסתדרות השמאלית כמעט לחלוטין את מרבית היממה הפרטית, ואם נוסף לכך את העובדה שעד היום לא הקימה הממשלה אפילו לשכות־עבודה נייטרליות לשם חלוקת־עבודה לכל הזקוקים לה וכל עובד היה נתון לחסרו של השמאל בהשגת יום־עבודה, אין כל פלא שבצורה זו השתלט השמאל על עובדים ומקומות־עבודה גם יחד.

ג. הסתדרותנו לא נהנתה מיחס כזה מצד השלטונות. בקושי רב עלה בידינו להשיג

איזה שהוא מקום עבודה. ובקשיים גדולים יותר עלה בידינו להקים מנגנון צנוע לשרת את מחוסרי־העבודה בלשכות־העבודה שלנו ובהגנה על פועלינו במקומות העבודה. חברינו סבלו רעב וחוסר־עבודה במלוא מובן המלה והכל בגלל חטא אחד: התנגדותנו למלחמת מעמדות ולחינוך וחיים סוציאליים־קומוניסטיים במולדתנו.

ד. בכל פגישותינו עם מחלקות ממשלתיות שונות הבהרנו את המצב הזה היטב והדגשנו שיחסי־העדפה הבולט כלפי ההסתדרות השמאלית גם מצד השלטונות והאפליה כלפי חוגים אחרים ביישוב גורמים למרירות איומה ומסוכנת בציבור העברי בארץ על כל חוגיו הלא־שמאליים — — —

ה. אנו מצטערים לציין, שלא הושם לב כראוי למצב הזה. אדרבה, העדפת השמאל גדלה וגברה עד כדי כך, שאפילו הפרה גלויה ותעמולה להפרה של חוקים ממשלתיים כגון חוק הפיקוח על כוחות אדם, סבוטאז'ה וזילזול גלויים כלפי חוק שבתות — — — או מעשי אלימות לאור השמש נגד נותני־עבודה ופועלים עד כדי הצתת מפעלי־תעשיה, (בית־חרושת לעפרונות „מולדת“ בתל־אביב) הכל הוא בחזקת מותר מפני שהוא בא מצד ההסתדרות השמאלית.

ו. תמורת זאת „נענשת“ ההסתדרות השמאלית וסיעותיה ברשיונות חדשים לבקרים לעתוניה ותעמולתה, במסירת כל עמדות־המפתח וההשפעה בכל מיני ועדות ממשלתיות לענייני כלכלה, כספים ועבודה, ביטוח ובריאות ובמחמאות וכיבודים פומביים כלפי המנהיגים־המסיתים האחראים שלה.

ז. לעומת זאת נעשו ונעשים קשיים לפעולתו ופיתוחו של כל מוסד ציבורי, כלכלי, כספי או תעמולתי לא־שמאלי, וביחוד של הסתדרותנו. מצד אחד אין אנו נהנים מכל אותן ההנחות בשטח קבלת־עבודות, רשיונות־תחבורה, שיכון, הוצאת עתונות, ומצד שני, פעילינו, מזכירינו ופקידינו הם הקרבנות הראשונים לכל צרה ולכל מאסר באשר עליהם למלא את תפקידם במשרדים ובלשכות־העבודה ויותר „נוח“ למשטרה לאסור אותם בתור „טירור־ריסטים“. בכל פגישותינו ושיחותינו עם המזכירות של הממשלה במשך השנים האחרונות הובטח והוצהר לנו ברורות שאין בכוונת הממשלה להפלות אותנו לרעה. הסתדרותנו מוכרת על־ידי הממשלה, היא הסתדרות חוקית בהחלט, הממלאת תפקידים סוציאליים חשובים מאוד ואין ברצונה של הממשלה לחסל אותה או לגרום לחיסולה, וכן אין בדעת הממשלה לאסור את עסקניה ופעיליה מתוך מגמה של הפסקת אפשרות פעילותה של הסתדרותנו. ויתכן, אמרו לי רבות בממשלה, שנעשו טעויות על־ידי המשטרה ביחס לכמה מחברינו ועסקנינו ופקידנו אך הן תבואנה על תיקונן מיידית.

ח. והנה בזמן האחרון קרו מקרים בולטים כלפי הסתדרותנו וחברינו החותרים תחת יסודות קיומנו מצד אחד והמטילים עליה חותם של אי־חוקיות ברורה. ואלו הן העובדות:

1. המשטרה ערכה חיפוש ביס־המלה, ובאופן הפגנתי הפרידה בין חברי הסתדרותנו וחברי ההסתדרות השמאלית. כל מי שהודיע על חברות בהסתדרות השמאלית היה

נקי מכל חשד אוטומאטית ושוחרר מכל חקירה ומעצר, וכל מי שהודיע על השתייכותו להסתדרותו נעצר אוטומאטית לחקירה ולמעצר. פיסול פומבי והפגנתי כלפי חוקיות הסתדרותו.

2. בנתניה נאסרו אנשים שונים בזמן חיפוש המוני ובזמן החקירות, כשהשיבו חבריהם שלנו על השתייכותם במובן האירגוני להסתדרותו הם נשאלו על-ידי החוקרים: „למה הגך משהיך להסתדרות העובדים הלאומית?“ ולאחדים, אשר הודיעו שהשתייכו פעם, אבל אינם משתייכים יותר השיבו „מספיק שהיית פעם — בשביל להיאסר“ — והאנשים נאסרו.

3. במשך השבועיים האחרונים נעשו מאסרים בין עסקנינו הראשיים. בתל-אביב נאסר ה' יעקב שובל, חבר הוועד הפועל של הסתדרותנו. בחיפה נאסר ה' ישראל קיק, יו"ר מועצת הסתדרותנו. בירושלים נאסר ה' אברהם אקסלרוד, המזכיר של הסתדרותנו. בראשון-לציון נאסר ה' בצלאל גיפשיין, מזכיר הסתדרותנו. בנתניה נאסרו 6 מנהלי-עבודה במפעלים שעבדו בהם חברי הסתדרותנו. וכל זה נוסף על הגירוש לחו"ל של כמה מפקידיו — — — מאסרים כאלה וצורה כזאת של חקירה הם הבלטה ברורה שהסתדרותנו היא פסולה בעיני הממשלה ומוסדותיה. אנו בטוחים, שכל המאסרים האלה בוצעו כתוצאה מקבלת אינפורמציה כוזבת שבאה מחוגי מתנגדינו, למען לגרום לחיסול הסתדרותנו, המתהרה שלה בשטח העבודה על-ידי מעצרים של העסקנים הראשיים שלה, אע"פ שחוגים אלה יודעים היטב, שאלה האנשים רחוקים מכל פעילות בלתי-חוקית ועוסקים רק בחיפוש-עבודה וטיפול בעובדים ובעזרה-סוציאלית.

ט. ברצוננו לציין ולהדגיש שהרושם של צורת חקירות ומאסרים מסוג כזה הוא קשה ביותר. המרירות גוברת והיאוש גדול מיום ליום. נוצר מצב, שאין זכות-קיום, עבודה וחופש אלא לחבר ההסתדרות השמאלית בלבד, ושדי לו לאדם בארץ הזאת לרשום עצמו בהסתדרות השמאלית למען יהא זכאי ליהנות מכל ההנאות הכלכליות, הציבוריות והמדיניות ולמען יהא מחוסן בפני כל חשד וכל חקירה או מאסר.

י. אנו מניחים שלא הושם לב כראוי לתוצאה המסוכנת העלולה להתפתח ממצב כזה. המנהיג של ההסתדרות השמאלית ה' ד. בן-גוריון, — — — הרשה לעצמו להכריז לפני שבועיים על השלכה מבתי-הרושת ומבתי-מגורים פועלים ודיירים החשודים בפעולות טרוריסטיות והוועידה של ההסתדרות השמאלית אישרה בהחלטות את ההכרזה ההיסטרית הזאת. וזה למען בער את הטרור כביכול. אך זוהי הכרזה בלתי-אחראית, מסוכנת וכולה צביעות. מגמתה היא רק לבער את חברי הסתדרותנו וחברי הסתדרויות אחרות שהם מתנגדים פוליטיים של השמאל והקומוניסטיזציה בארץ. והמאכרים הנ"ל שבאו בוודאי על יסוד אינפורמציה מחוגים אלה הם רק העדות המשכנעת לכך.

יא. הממשלה לא שמה לב לכך שפירוש של הדבר הזה הוא: הפיכת כל המנגנון הממשלתי, ובראש ובראשונה את המשטרה, למכשיר בידי השמאל למטרות השתלטות שלו ביישוב — — —

אנו שואלים את כב' הייתכן כדבר הזה? הייתכן שבצורה כזאת יושלט סדר, אמונה ואחריות בארץ? האין מצב זה נושא בחובו את ההיפך, — הגברת המרירות והיאוש? יב. אנו פונים אל כב' בבקשה נמרצת לדון על כל פקדינו אלה עם ראשי המשטרה בארץ ועם ראש מחלקת העבודה הממשלתית, ולתת הוראות מהירות לשיחרור הנעצרים ולהפסקת כל הפגיעות בהסתדרותנו שהתוצאה היחידה שלהן היא רק סבל חייגם ואנארכיה.

נודה לכב' באם יתן לנו את האפשרות להוסיף לו הסברה ופרטים בע"פ ואנו מוכנים להופיע בפני כב' ולקבל אחריות אישית מלאה בעד כל דברינו והננו בטוחים שכב' יואיל לדון בהם בכל תשומת-לבו ולמלא את בקשתנו בחיוב ובקהלם. על התזכיר התום א. שוסטק, המזכיר הכללי של ה.ע.ל.

החלטות המועצה הארצית על „הטירור“ ועל המעצרים

על ה.ע.ל. ריחפה הסכנה שתוכרוזו כאירגון בלתי-חוקי, ככל שגברו פעולות המלחמה של המחתרת. אכן, סכנה זו רחפה על כל מוסדות ה.צ.ח. ובסופו של דבר גם הכריזה הממשלה המנדטורית, בשנת 1946, על בית"ר כעל אירגון בלתי-חוקי.

זאת לא היתה הפעם הראשונה שמוסדות ה.צ.ח. עמדו בפני סכנת סגירה על-ידי השלטונות הבריטיים. כבר בשנת 1937, כאשר אצ"ל פתח במיבצע-תגמול נגד הכנופיות הערביות, נתעורר חשש שבעקבות המאסרים ההמוניים שבוצעו אז בקרב עסקני התנועה הלאומית, תוכרז התנועה כולה כ„בלתי-לגיאלית“. הבריטים העמידו בפני מנהיגי התנועה כארץ את השאלה: מה יחסם למיבצעי אצ"ל ומה השפעתם על מפקדיו? על שאלה זו חייבים היו להמציא תשובה שלא תביא להוצאת התנועה מחוץ לחוק. באיגרת של זאב ז'בוטינסקי לוועד המורשים נקבעה העמדה הרשמית של התנועה למחתרת הלוחמת: התנועה הלאומית היא תנועה פוליטית ואיננה עוסקת בעניינים צבאיים; כמובן שלתנועה ישנה השפעה מוסרית על לוחמי המחתרת, אבל השפעה זו מוגבלת בתנאי שהתנועה תצליח להשיג את מטרתה באמצעים מדיניים.

גם בשנת 1937 וגם בשנת 1945 רחפה סכנה לעצם קיומם החוקי של מוסדות התנועה הלאומית. מוסדות אלה שימשו עורף למחתרת ודרכם בא לעתים קרובות הביטוי האוהד של המוני-העם למיבצעי-השיחרור, אם בבחירות ואם בהופעות-פומביות במוסדות מקומיים ומרכזיים. ביחוד אמור הדבר על המוסד הכלכלי המרכזי של התנועה הלאומית — ה.ע.ל., אשר בתפקידה המקצועי שימשה עורף חשוב למחתרת.

השמאל ניסה לנצל את שעת-החירום כדי לחסל את תנועת העבודה הלאומית, אשר נאבקה על קיומה שנות-דור. קריאתו של בן-גוריון „להקיא אותם מתוכנו“ שימשה אות אזהרה ומנהיגי ה.ע.ל. השתדלו כמיטב יכולתם לשמור על המסגרת החוקית שלה. קיומה של ה.ע.ל. בעצם שנות המרד היתה מטרה לעצמה; היא היתה עמדה-קדמית נגד תאוות ההשתלטות של השמאל; היא שימשה לא אחת מקור עזרה ותושיה לאחר-הלחם,

וסביבה התרכזה פעילות לאומית ומדינית שחזקה את העורף הציבורי של המחתרת הלוחמת.

התזכיר שנשלח למוזכיר ממשלת המנדאט נגד המעצרים היה אחד האמצעים להבטחת המשך-קיומה של ה.ע.ל. אולם לא מחברי התזכיר ולא השלטונות התייחסו בכנות-יתר לנאמר בו. קציני המשטרה הבריטית ידעו יפה ש"מספיק אם היית פעם חבר ה.ע.ל. בשביל להיאסר". כי גם אם לא היה קשר-אורגאני בין המחתרת וה.ע.ל. היה קיים קשר-נפשי שאותו אי-אפשר היה לנתק.

כדי לשמור למרות הכל על קיומה של ה.ע.ל. הוחלט לקרוא למועצה-ארצית בה ידונו על ה"טירור" ועל המעצרים המתבלים בקיומה של ה.ע.ל. המועצה נתקיימה ב־7 בדצמבר 1944, ונתקבלו בה החלטות שכל מגמתן היתה להסוות על יחסה האמיתי של ה.ע.ל. למלחמת המחתרת:

„א. הסתדרות העובדים הלאומית עומדת על הבסיס המדיני שהותווה על-ידי זאב ז'בוטינסקי ז"ל, והוא: שותפות אינטרסים ידידותיים הדדית ורבת-חשיבות בין-לאומית בין עם ישראל ומדינתו במולדת ההיסטורית לבין בריטניה-הגדולה. והיא מאמינה שסוף האמת המדינית הזאת לנצח גם בתוך העם האנגלי וממשלתו.

ב. הסתדרות העובדים הלאומית היא הסתדרות מקצועית. היא לא עסקה ואינה עוסקת בשום עניינים פוליטיים החורגים ממסגרת של ענייני-עבודה ובעיות-סוציאליות. היא התנגדה ומתנגדת לכל מעשה אלימות כאמצעים להשגת מטרות מדיניות, ציבוריות ושלטוניות-ישוביות והיא מכריזה שהיא עשתה ותעשה את כל אשר ביכלתה לטיהור חיינו במולדת מדרכי מלחמה ואמצעי השפעה כאלה ולהגברת האמונה בקרב הציבור והנוער העברי בדרכי פעולה והשפעה מדינית למרות ועל-אף היאוש, המרידות, האכזבות והסבל שנגרמו ליישוב העברי כתוצאה מהקו המדיני הנוכחי של ממשלת המנדאט — וכתוצאה מיחס אומות העולם לטבח עמנו בגולה ולהקמת מדינתו במולדת.

ג. הסתדרות העובדים הלאומית מוחה נמרצות נגד יחס מוסדות ממשלתיים שונים בארץ, אשר מתוך הבלטה מיוחדת במאסרים ובחקירות שפרטיהם נמסרו בתזכיר מיוחד למוזכיר הראשי של הממשלה הטילו דופי בחזקיותה של הסתדרות העובדים הלאומית, עסקניה, חבריה, פקידיה ומוסדות-העזר שלה ותובעת מאת הממשלה המרכזית בארץ לשלם קץ למעשים בלתי-חוקיים אלה ולהסיק את המסקנות המרחיקות-לכת כלפי האשמים בדבר. ד. הסתדרות העובדים הלאומית רואה את ההכרזה ההיסטורית של המנהיג השמאלי ההפכפך ד. בן-גוריון ואת החלטות ועידת השמאל שבאו בעקב הכרזה זו, בדבר השלכת פועלים מבתי-הרושת, דיירים מבתיהם, תלמידים מבתי-הספר, לשם ביעור ה"טירור", כביכול, כהכרזות של קלות-דעת, חוסר-אחריות, סכנה וצביעות! אין כל זה אלא מסווה ופרובוקאציה להצתת תבערה של מלחמת-אחים ביישוב לשם חיסול המתנגדים הפוליטיים והכלכליים של השמאל בארץ. הסתדרות העובדים הלאומית מזהירה את כל בני היישוב, את כל הסתדרויות העובדים והתאחדויות נותני-העבודה; את כל העיריות והמועצות-המקומיות ואת כל האחראים לסדר ובטחון בארץ על הסכנה הזאת ותובעת לחסלה בעוד-מועד.

ה. מועצת הסתדרות העובדים הלאומית מוחה נמרצות נגד שליחת יהודים, עצורים פוליטיים, אל מחוץ לגבולות מולדתם והיא פונה בזה לשלטונות הארץ בתביעה להחזרתם המיידית.

ו. הסתדרות העובדים הלאומית רואה באי־קיומו של מוסד ישובי המייצג את כל היישוב רק הוכחה נוספת לדרכו של השמאל להשתלט על־ידי כוח וזיופים על כל יתר חלקי היישוב ורואה כהכרח־השעה שאין למעלה ממנה לעתיד קיומנו את דבר הקמת אחדות מלאה ביישוב ויצירת הנהגה אחידה ואוטוריטאטיווית. הסתדרות העובדים הלאומית רואה בפירוד שביישוב ובציונות את מקור כל הכשלונות במדיניותנו החיצונית ומקור כל התלאות והאסונות והשחיתות בחיינו הפנימיים ופונה לכל המנהיגים האחראים שבציונות וביישוב, לעשות מאמץ־עליון לליכוד ולשלום — לשם מלחמה מוגברת לגאולתנו השלמה. החלטות מועצת ה.ע.ל. תואמו את קו התנועה הלאומית — להסתייג כלפ־חוץ מן המיבצעים הצבאיים ולשים את הדגש על מגמות ההשתלטות של השמאל ביישוב, תוך ניצול שעת־החירום של מלחמת המחתרת.

הוועידה הארצית השישית

עם כל הסבל והקשיים נמשכו הפעולות השוטפות של ה.ע.ל. ובראשית שנת 1945, בעיצומם של המעצרים והמאסרים, הוחלט לקיים את הוועידה הארצית הששית של ה.ע.ל. הוועידה נתקיימה בנתניה ב־24—26 במאי 1945, למעלה משלוש שנים לאחר קיומה של הוועידה הארצית החמישית. על צירי הוועידה הוטל לסקור את הדרך שעברה ה.ע.ל. בשנות המלחמה ולהתוות קווי־פעולה לקראת הימים הגורליים שעתידיהם היו לבוא. בדו"ח שהוגש לצירי הוועידה הששית נסקרו פעולות ה.ע.ל. בשנים 1942—1945, שנות הגיאות בתעשיה הארץ־ישראלית:

„בתקופה זו ניצחה ההנחה הרוויזיוניסטית היסודית הקובעת שאם רוצים אנו לקלוט מיליונים של יהודים נרדפים מתפוצות־הגולה בארץ זו ולהפכם לעם עצמאי, יש לבנות את כלכלתנו על יסוד־תעשיה מוצק שיאפשר לנו להגיע לרוב עברי ומדינה עברית“.

התפתחות התעשיה בארץ יצרה תנאים כלכליים חדשים ושינתה את המציאות גם מהסתדרות העובדים הלאומית:

„הגיאות היחסית בתעשיה איפשרה לנו להיהפך מלשכת־עבודה להסתדרות מקצועית פעילה — נאמר עוד בדו"ח — היות ורק על־ידי טיפול מקצועי שיטתי ורציני יכולים לחדור אל מעבר לחומת השנאה של מחנה הפועלים השמאלי“.

השפעתה המכרעת של ה.ע.ל. בענף־היהלומים העמידה אותה בראש האירגונים המטפלים בבעיות המקצועיות של ענף זה. ערך האיגוד המקצועי עלה, ושוב לא טיפלה ה.ע.ל. בקבלת עבודה וחלוקתה בלבד, אלא גם בתנאים־המקצועיים של כל ענף. „עמלנו לבסס את האגודות המקצועיות הקיימות ולהקים אותן במקומות שלא היו קיימות“ —

נאמר בדו"ח. ליד הוועדים של האיגודים המקצועיים אפשר היה להרחיב את שירותי ההסברה והחינוך הלאומי ולהדק את הקשר בין הפועל לבין הסתדרותו. ה.ע.ל. התפתחה, חדרה למקומות-תעסוקה חדשים, בעיקר בתעשייה, וחבריה היו במקומות-העבודה גורם תוסס ומפעיל, הן בשאלות לאומיות כלליות והן בשאלות מקצועיות, ביחסים בין נותני-העבודה והעובדים. לכאורה עלתה ה.ע.ל. על דרך-המלך, להתבססות ולכיבוש עמדות חדשות. אולם בצד הדו"ח על ההישגים באה הסקירה על גלי המאסרים והמעצרים שבאו בעקבות ההלשנות וההכרזות הפרובוקטיוויות של מנהיגי השמאל. שוב עמדה ה.ע.ל. על פרשת-דרכים, בין המשך מאמצייה להתפתחות לבין הסכנה לעצם קיומה. הדיונים במועצה הארצית השישית נסובו בעיקרם על דרכה של ה.ע.ל. לקראת הסכנות שעמדו בדרכה.

כ-85 צירים מ-13 סניפים השתתפו בוועידה, הראשונה לאחר נצחון בעלות-הברית על גרמניה ולאחר השואה. מזכיר ה.ע.ל. א. שוסטק שפתח את הוועידה הדגיש בראשית נאומו את עמדתה של התנועה הלאומית במציאות המדינית שנוצרה עם הנצחון ועם השואה:

„הננו מתכנסים בתקופה של אבדן שלישי מִישראל. בתקופה בה נסתיימה המלחמה בשדה הקרב והתחילה המלחמה בשדה-הנצחון — — — הננו מתכנסים כצירים ונציגים של תנועה, שהכריזה מלחמה על גרמניה הנאצית בזמן שרבים מבין היהודים עוד האמינו כי אפשר יהיה להינצל מציפורני החיה המתועבת הזאת. הננו נציגים של תנועה שתבעה מעם ישראל להציל את עצמו מהגולה בעוד-מועד, וגם בתביעתנו זאת היינו בודדים ונרדפים על צוואר בארץ ובגולה. הננו מתכנסים כציבור של פועלים ביישוב הזה שסבל וסובל רבות בעד רעיונו — — — לצערנו ולאסוננו הננו מתכנסים במצב של חוסר כל בהירות במצבנו. הדם העברי והחיים העבריים היו ונשארו הפקר בעולם הנאור גם כיום.

ועידה זו היא ועידה יהודית ראשונה לאחר המלחמה האיומה, וכצירים של ציבור גדול אשר שם לעצמו מטרה, להביא לגאולת ישראל, אנו מכריזים קבל עם ועדה, וכלפי שליטי העולם, כי בעינינו אין כל הבדל אם כיליון יהודים נעשה במהירות ברוטאלית או באורח איטי. אין בעינינו הבדל אם יהודים מושמדים בתאי-משרפות, או בהתנוונות, ברעב וביסורים — — — אנו מזהירים שלא תהיה תקומה לעולם כל-זמן שלא תהיה תקומה לאומית לעם ישראל. הדם היהודי שנשפך לא ישקוט עד שתיגאל שארית-הפליטה, והגאולה רק אחת היא: מדינה עברית במולדת העברית“.

א. שוסטק עמד על הבעיות הכלכליות הקשורות במעבר המשק מימי מלחמה לימי שלום. הוא הביע חרדתו למצב המוני החיילים המשוחררים שיחזרו משדות-הקרב באירופה למשק מעורער, שאין בו תנאי-קליטה. קיימת היתה סכנה שהחיילים המשוחררים משורות ה.ע.ל. יופלו לרעה, כשם שהופלו חברי התנועה הלאומית מכל החוגים. הצעותיו של שוסטק להבטחת קליטתם של פועלים לאומיים במשק היו: הקמת מפעלים קואופראטיוויים וחזרה לעבודה-חקלאית:

„מעולם לא ניצלנו את החקלאות לשם ריווחים. שלחנו את מיטב אנשינו לפלוגות העבודה של בית"ר בחקלאות ועשינו זאת מטעמים לאומיים. עתה נחרבה החקלאות. ושוב מוטל עלינו — על הפועלים הלאומיים — ללכת לכפר“.

ובאשר למפעלים תעשייתיים, קיימת סכנה של השתלטות השמאל על רבים מן המפעלים הפרטיים, ואם כי אין ה.ע.ל. שואפת לדחוק את רגלי היוזמה הפרטית, תהיה נאלצת להקים לעצמה מפעלים קואופראטיביים, על-מנת להבטיח בהם את העבודה לחבריה. „על הוועידה גם להחליט בדבר הקמת ליגה למען העובד הלאומי בחוץ-לארץ. נציגי השמאל בחוץ-לארץ מתייצבים עם דגל כחול-לבן ומציגים את עצמם כלאומיים. עלינו להסביר שם את המצב לאמיתו, לגלות את פרצופו של השמאל“.

ש. שיכמן היתווה את קווי הפעולה של ה.ע.ל. לקראת הבאות. גם הוא העלה את שאלת החייל המשוחרר משורות ה.ע.ל. החוזר הביתה. מבלי למצוא בו מקורות-פרנסה. הוא העלה גם את הצורך לחפש דרכי קליטה לעולים שעתידים להגיע ממחנות שארית-הפליטה באירופה. המשבר הצפוי למשק הארץ-ישראלי עם המעבר לתנאי-מסחר של ימי-שלום עלול לגרום לאבטלה המונית בקרב הפועלים הוותיקים בארץ, ובוודאי קשה יהיה לקלוט את רבבות העובדים החדשים שיגיעו משורות הצבא או מן המחנות.

„עלינו יהיה לדאוג מבחינת יכולת העמידה וההתחרות עם שוקי-העולם, לשיכלולים טכניים, לטיב עבודה ולפריון עבודה כדי למנוע את עירעור יסודות השכר — — — — — אמר שיכמן — נצטרך להתחיל בכיבוש עמדות מונחיות בפרדסנות ובמשק המדינה. נצטרך להכריז על משטר של כוננות בתוך ה.ע.ל. ואפשר שנצטרך להכניס שינויים יסודיים בהסתדרות על-מנת להתחסן מפני סכנות הקיפוח והנישול מצד השמאל, סכנות שיגברו עם צמצום שוקי-העבודה. עלינו, איפוא, לדאוג מייד:

- א. לביצור וכיבוש עמדות בענפי תעשייה שישווקו את תוצרתם בארץ.
- ב. להעמקת תוכן המאבק של אירגוננו למען תנאים סוציאליים מתאימים.
- ג. למנוע עירעור בסיס שכר-העבודה שהושג בשנות המלחמה.
- ד. להבטיח טיב תוצרת ופריון עבודה כדי לשמור על כושר התחרות עם סחר-החוץ.
- ה. להקים מפעלים קואופראטיביים על-ידי חברי ה.ע.ל.
- ו. לחדור למשק הציבורי והממשלתי.
- ז. לשלוח פועלי ה.ע.ל. למושבות ולחדור מחדש לפרדסנות.
- ח. להקים מפעלי-שיכון על-מנת ליצור פועלי-קבע בענף הבנין ולהבטיח שיכון לחברים.
- ט. להחיות את משקי-העזר בסניפים החקלאיים ובפרברי הערים.
- י. להקים בתי-ספר מקצועיים לנוער-עובד.
- יא. להקים מוסדות כספיים לאשראי זול עבור חברי ה.ע.ל.
- יב. להקים מוסדות לאספקה עצמית עבור חברי ה.ע.ל.“

שאלת המרות של ה.צ.ח. על ה.ע.ל. הועלתה על הפרק מחדש. נשאלה השאלה, מדוע חייב הפועל הלאומי לקבל את מרות מוסדות התנועה בענייני כלכלה ועבודה, ואילו בותר-

העבודה חפשי ממרות זו ונתון למרות אירגונו המקצועי — התאחדות בעלי התעשייה, או התאחדות האיכרים ?

א. דרורי (קזניצקי) נגע אף הוא בשאלה זו :

„אנו עומדים כיום בפני עובדה שמרבית חברי ה.ע.ל., לפחות בסניפי הערים, אינם חברי התנועה. עם ירידת מעמסת חוסר-העבודה נקלטו בהסתדרות גם אלמנטים שבאר רק לבקש יום-עבודה ואין להם כל קשר עם התנועה. הפוטנציאל הלוזם בה.ע.ל. הוא במצב סטאטי. והעולים החדשים זקוקים להבראה פיזית ורוחנית, אינם מסוגלים לגלות כוח עמידה כמונו בעבר.

נוצר מצב שהקשר היחיד בין עובד לאומי וה.ע.ל. הוא ביום-העבודה ולא בהתמסרות המלאה ובהשתתפות במלחמה הפוליטית, כפי שהיה פעם.

ובכל זאת, עלינו להכריז כי ה.ע.ל. והתנועה — חד הם. יגידו כי אנו סוגרים שערים בפני כל יהודי שאיננו שותף למלחמתנו המדינית — ולפי התנאים הנוכחיים גם לגורלנו האישי — אבל עלינו גם לסגור את השער בפני הספקנים המבקשים לברוח. שערנו יישאר פתוחים לעולה הבית"רי, לחייל המשוחרר שלנו. אנו עומדים בפני החמרת הרדיפות נגדנו — עלינו לרכז בתוך ההסתדרות את האלמנטים של בית"ר והצה"ר ולהכניס בתוכה את רגש האחווה כדי לשמור יחדיו על הנכסים שהקימונו, נכסי המסגרת והרעיון, עד יעבור זעם. המאבק הצבאי שכבר התנהל בארץ נגד השלטונות הבריטיים לא הוזכר, מטעמים מובנים, בוויכוח הכללי. השאלות שהועמדו היו בעיקרן מקצועיות וכלכליות, והסתמן בהן החשש מפני הרעת המצב הכלכלי. נציג ה.ע.ל. בפתחת-קווה מסר כי השמאל קיבל את העבודה בפרדסי השרון במחירים ירודים והוא מוסיף מקופתו לפועלי הקטיף והאריזה. בדרך זו, של הורדת-מחירים וכיסוי ההפרשים מקופתה של ההסתדרות השמאלית, היתה טמונה סכנה של השתלטות השמאל על מקורות-התעסוקה שעדיין נשארו מחוץ לתחום שלטונו.

החלטות הוועידה הארצית הששית

בהחלטות הוועידה לא הוזכרה מלחמת המחתרת. כבר ברור היה שאין טעם בדברי הסתייגות מוסווים נגד ה„טירור“, כי השלטון הבריטי בין-כזה לא נתן אמון בדברים אלה. הוועידה קיבלה שורה של החלטות מדיניות בעלות אופי שיגרת, אף כי ידוע היה שחלף-עבר הזמן בו ייחסו עוד ערך כלשהו להכרזות מעין אלו :

א. „בראש מורכן וביגון קודר עומדת הוועידה דומיה לזכר חללי היהודים אשר הושמדו באירופה במיתות אכזריות משונות. באין קובר ומספיד, ואשר אפרים פוור בכל קצות אירופה — אחרי מלחמות גבורה בגיטאות ואחרי קידוש שם ישראל ברבים.

ב. הוועידה הארצית השישית של ההסתדרות העובדים הלאומית בארץ-ישראל קובעת בצער ובחרדה, שמדיניותה של ממשלת בריטניה וממשלת ארץ-ישראל, המתנהלת מאז פרוץ המלחמה לפי הקווים של „הספר הלבן“ משנת 1939, היתה וממשיכה להיות בעוכריה של

האומה העברית, ששליש מבניה הושמדו באירופה המנואצת נוכח אדישותן של האומות אשר התעלמו מצרת ישראל.

הוועידה קובעת שרק תקומה מדינית מלאה לאומה העברית במולדתה העתיקה, בארץ־ישראל, כמדינה עברית חפשית ועצמאית, עלולה לתת שילומים על דם ששת מיליוני היהודים המושמדים — ופורקן לשארית־הפליטה של אומתנו הדרויה.

הוועידה דורשת בכל תוקף את הקמתה של מדינה עברית בארץ־ישראל ופתיחתם המיידית של שערי הארץ לקליטת שבי־ציון למולדתם.

ג. הוועידה פונה לנציב־העליון שיתן שיחרור מידי לעצורי־ציון בגולה ובמולדת, אשר נאסרו ללא משפט וללא חקירה.

ד. הוועידה פונה לממשלת ארץ־ישראל בדרישה, שתדאג לעתידם של החיילים המשוחררים (עלידי: א) מסירת קרקעות־הממשלה לרשותם. (ב) מסירת בנייני הצבא שיצאו מכלל שימוש צבאי — לשיכון. (ג) הענקת פנסיה לנכים ולמשפחותיהם. (ד) מתן זכות בכורה לסידורם בעבודות ממשלתיות שונות. (ה) מסירת רכוש האויב המותרם לרשות החיילים ומשפחותיהם.

החלק השני מהחלטות הוועידה כלל ענייני משק, עבודה, אירגון והסברה וכן החלטה בדבר חידוש הפעולה בענף הבנין והפרדסנות שהזנחו בשנות המלחמה, על־מנת „לחסל את העבודה הזרה במושבות שנוצרה בתוך תקופת המלחמה“. המגמה היתה להרחיב את התעסוקה מחוץ לתחום התעשייה שמצבה התערער. עם זאת החליטה הוועידה להבוע מהתעשיינים חברי ה.צ.ח. לפתוח מפעליהם לפועלי ה.ע.ל. „ולהסיק מסקנות מרחיקות־לכת, עד להוצאה מן התנועה, לגבי כל אלה שלא ימלאו את החובה התנועתית הזאת“.

בין ההחלטות על ענייני אירגון והסברה נתקבל סעיף המטיל על הוועד־הפועל ליצור בחוץ־לארץ „ליגה למען העובד הלאומי“ שמתפקידה יהיה:

א. להפיץ את רעיון העובד הלאומי וליצור לו קשרים בתפוצות.

ב. לממן את המפעלים הכלכליים של העובד הלאומי.

כן החליטה הוועידה על הקמת „קופת העובד הלאומי“ — מוסד כספי מרכזי של ה.ע.ל.

בפרק על בעיות קופת־חולים לעובדים לאומיים נתקבלה החלטה לפיה יוקמו בתי־חולים ובתי־החלמה עצמאיים, מאחר ו„הדסה“ עדיין נהגה יחס של קיפוח כלפי העובד הלאומי. ענייני קופת־חולים לעובדים לאומיים בכללם לא נידונו בוועידה והוחלט לקיים תוך שלושה חדשים ועידה ארצית שניה של קופת־חולים.

הוועידה הארצית השניה של קופת־חולים לעובדים לאומיים

הוועידה הארצית השניה של קופת־חולים לעובדים לאומיים נתכנסה ב־3 בספטמבר 1945 ב„בית־האזרח“ ברמת־גן. הפעם השתתפו בוועידה צירים מסניפים חדשים שבינתיים הוקמו במושבות הדרום ובחדרה ובדו"ח לוועידה מסר מרכז קופת־חולים על הרחבת המוסד

במידה בלתי־משוערת. עם ההרחבה באו שיטות יעילות לריכוז העבודה בסניפים תחת מרות אחת של המרכז בתל־אביב, אשר כיוון את הפעולות השוטפות ודאג לסניפים החדשים. „באנו לידי מסקנה שעלינו ליצור סניפים בכל נקודה ישובית, מקום שם קיים אף הקומץ הקטן ביותר של עובדים לאומיים” — נאמר בדו"ח לוועידה, ולמטרה זו כווננו כל המאמצים והאמצעים.

2000 משפחות נוספו למוסד בין הוועידה הראשונה, בשנת 1943, לבין הוועידה השנייה. עתה תבע המרכז השתתפות השלטונות בהחזקת שירותי־הבריאות של הסקטור היהודי בכללו ושל העובדים הלאומיים בפרט.

ואמנם במרכז הוועידה עמדה שאלת הלחץ על שלטונות המנדט להשתתף בהחזקת שירותי־הבריאות היהודיים. א. שוסטק שהתעכב בהרצאת הפתיחה על בעיה זו התריע: לערבים מגישה הממשלה עזרה־רפואית, ומהיהודים מונעת היא כל עזרה. מצב קופות־החולים יחמיר כאשר החיילים המשוחררים ישובו לבתיהם ויזדקקו לעזרה־רפואית. חובה, איפוא, על השלטונות לסייע למוסדות הרפואיים היהודיים.

שאלה אחרת שעמדה בפני הוועידה היתה — האישפוז. ד"ר ש. צ'רטוק הקדיש הרצאתו לנושא זה והעלה הצעות לפתיחת בתי־חולים חדשים.

הצעות אלה השתלבו עם הסקירה של חבר המרכז ש. שיכמן על תכניות הקופה לפתוח בתי־חולים ובתי־הבראה עצמאיים. תכניות אלה שפרטיון הושלמו, לא בוצעו בתקופת המרד, בגלל השיבושים והתקלות שחלו בעבודת הקופה עם המאסרים של חברי המרכז ועסקניה. רק בתקופה מאוחרת יותר, לאחר קום המדינה, החלה קופת־חולים לטפל בהקמת בתי־הבראה עצמאיים.

בוועידה הועלתה תכנית להקמת קרן־נכות, שעם הקמתה תרמה תרומה חשובה להבטחת אמצעי־הקיום לחברים שאיבדו כושר־עבודתם.

הוועידה בחרה במרכז חדש: ד"ר ג. קרסקי, ד"ר ש. צ'רטוק, ש. שיכמן, י. צ'ינסקי, י. ולקר, י. רוזנברג וכמזכיר כללי — ד. מלמדוביץ.

השיבה להסתדרות הציונית הישנה

עם תום מלחמת העולם השנייה נסתמנה מפה חדשה של יהדות העולם: מרכזי היהדות באירופה הושמדו ואתם הושמדה העתודה העצומה של התנועה הלאומית. מאות־אלפי היהודים אשר בזמנו הצביעו בהתלהבות בעד הקמתה של ההסתדרות הציונית החדשה בהנהגתו של זאב ז'בוטינסקי לא חיו עוד וגם ז'בוטינסקי נפטר. ה.צ.ת. אשר מייסדיה קיוו להפכה למנוף אדיר במפעל התקומה של הממלכתיות העברית, איבדה את משענתה העיקרית. שארית־הפליטה ששרדה מן התנועה הלאומית הגדולה לא יכלה לשמש כאלטרנטיבה להסתדרות הציונית הישנה. המעטים ששרדו השכילו להקים תנועה לוחמת, שעברה כחלוץ לפני העם במיבצעה הצבאיים. בהשפעת מיבצעים אלה נהרו מחדש המוני יהודים אל התנועה הלאומית במרכזי־היהדות שלא נחרבו, בארץ־ישראל, באמריקה,

באפריקה ובמחנות־הפליטים באירופה. התחדשותה של התנועה הלאומית היתה מעתה בהשפעת המורדים בארץ, אולם להסתדרות הציונית החדשה, שקמה בתנאים של שנות השלושים, לא היו עוד סיכויים לבצע את המשימות המדיניות שנטלה על עצמה.

השאיפה להתלכדות, לאיחוד הכוחות הציוניים ששרדו לאחר השואה, הקיפה את כל האומה, אולם הגורם העיקרי שעיכב בעד האיחוד היה השמאל שהשתלט על היישוב בארץ־ישראל. הוא השתדל להחזיק בשלטונו בכל התנאים ובכל הנסיבות, גם לאחר ששגה כה חמורות במלחמתו נגד תכנית האוואקואציה של ז'בוטינסקי; גם לאחר כשלון מדיניותו הפייסנית בארץ־ישראל ולאחר שאלפי יהודים, פליטי־השואה התגוללו במחנות־אירופה ונתקלו בשעריה הנעולים של המולדת. תאוות השמאל לשלטון גברה על כל שיקול לאומי, ביחוד בתקופת „הסיוון“, כאשר מיטב הלוחמים של האירגון הצבאי הלאומי עונו, הורעבו והוסגרו על־ידי השמאל למשעבד הזר.

אולם באוקטובר שנת 1945 נסתמן שינוי ביחסה של ההסתדרות הציונית הישנה למאבק הצבאי. אחרי שכל התקוות שתלו בעלייתו של ה„לייבור“ הבריטי לשלטון — נכזבו, קמה „תנועת־המרי“ שכללה בתוכה את שלושת האירגונים הצבאיים, האירגון הצבאי הלאומי, לוחמי חרות ישראל וה„הגנה“. קרוב לשנה נמשכה הפעולה הצבאית המשותפת ב„תנועת־המרי“, עד 8 בספטמבר 1946, ובתקופה זו נוצרה אווירה של אחווה וקירוב־לבבות. בתקופה זו גברה בתנועה הלאומית הדרישה לחזור להסתדרות הציונית הישנה, כדי להשפיע מבפנים על התנועה הציונית לקראת ימי־המבחן העתידיים לבוא. כשלב ראשון לקראת איחוד התנועה הציונית הוחלט בהצה״ר על עריכת משאל־עם בין חבריה בדבר ההשתתפות בבחירות לקונגרס הציוני הכ״ב שעמד להתכנס בסוף שנת 1946. ביום 3 בפברואר 1946 נערך משאל־העם וכ־70 אחוז מחברי הצה״ר הצביעו בעד ההשתתפות בבחירות לקונגרס.

השלב השני בא עם איחוד המחנה הלאומי כשנחתם ההסכם בין הצה״ר ו„מפלגת המדינתיים“ על הקמת „ברית הצה״ר המאוחדת“. בחודש מרץ, אחרי שהמפלגה הרוויזיונר ניסתה הכריזה ברוב קולות בדבר ההשתתפות בבחירות לקונגרס הציוני, נחתם ההסכם בין שתי המפלגות שקבע בין השאר:

„הזעזועים הכבירים אשר עברו ועוברים על העם בגולה ובמולדת מחייבים את ליכוד של המחנה הציוני ההרצלאי, שבראשיתו יהווה איחוד המחנה הציוני הז'בוטינסקאי, לקראת ימי ההכרעה הבאים.

על הקונגרס הציוני הקרוב להיות מיפנה בהתפתחות התנועה הציונית ומדיניותה ולכך יכונוו מאמציה של התנועה הרוויזיוניסטית המאוחדת בחדשים הקרובים.

לכן מכריזים מרכזי ברית הצה״ר ומפלגת המדינה העברית בארץ־ישראל על החלטתם:

1. לחדש את המפלגה המשותפת בשם „ברית הציונים הרוויזיוניסטים המאוחדת בארץ־ישראל“, כצעד ראשון לאיחודה בעולם.

2. עד לכינוס הוועידה הארצית של ברית הצה״ר המאוחדת במולדת מתאחדים שני המרכזים הנ״ל להנהלתה הארצית“.

כך בא הקץ לפילוג שחל בתנועה הלאומית בראשית שנות השלושים. המנהיגים שפרשו יחד עם מאיר גרוסמאן מן התנועה הרוויזיוניסטית חזרו אליה, אמנם באיחור זמן. והצה"ר הכינה את עצמה לקראת הבחירות לקונגרס הציוני. בהכנות אלו לקחו חלק פעיל חברי הסתדרות העובדים הלאומית, בהפצת שקלים ובמסע התעמולה.

ב־28 באוקטובר 1946 התקיימו בארץ־ישראל הבחירות לקונגרס, ולמרות ההפרעות המכוונות של השמאל בניהול תקין של הבחירות במרכזי הערים, בהם היה רב כוחה של התנועה הלאומית, זכתה הצה"ר במקום השני, אחרי מפא"י. תוצאות הבחירות בתפוצות גילו אף הן כי גברה האהדה לתנועה הלאומית בעקבות המערכה הצבאית שהתנהלה בארץ ומספר הצירים של ברית הצה"ר המאוחדת בקונגרס הכ"ב הגיע ל־41 מתוך 385*.) ביניהם מעסקניה הוותיקים של הסתדרות העובדים הלאומית.

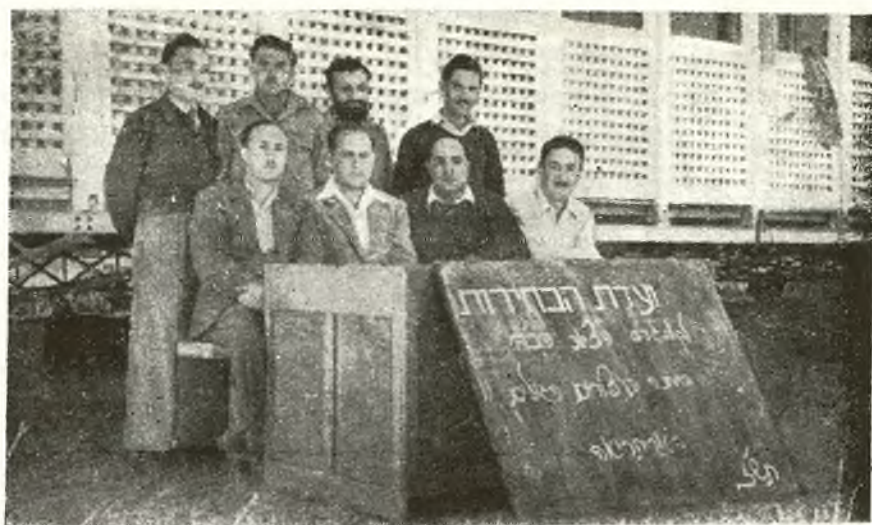
הרדיפות בעקבות פרישת ה"הגנה" מ"תנועת המרי"

יום ה־29 ביוני 1946 נרשם בתולדות היישוב העברי בארץ כיום "השבת השחורה", בו נאסרו מנהיגים מרוב המפלגות הציוניות ואתם אלפי בני־נוער. על ישובים שלמים הוטל מצור ומשרדי הסוכנות היהודית בירושלים נתפסו על־ידי כוחות צבא בריטיים. כתגובה פיצץ האירגון הצבאי הלאומי את מרכז השלטון הבריטי ששכן במלון "המלך דוד" בירושלים. רושם ההתקפה היה אדיר ומנהיגי הסוכנות נחרדו ממנו. הנהלת הסוכנות גינתה את ההתקפה אף־על־פי שבוצעה בידיעת נציגיה ובהסכמתם. ה"הגנה" פרשה מ"תנועת־המרי" והוועד־הפועל הציוני קיבל החלטה נגד ה"טירור" — החלטה שהיתה מותנית בשיחרור מנהיגי הסוכנות היהודית. ואמנם המנהיגים שוחררו ובעקבות השיחרור גאה שוב גל הרדיפות נגד המחתרת הלוחמת, ובמקביל לכך חודשה ההסתה נגד התנועה הלאומית.

בין הנאסרים בתקופת "תנועת־המרי" היו רבים מעסקניה המרכזיים של הסתדרות העובדים הלאומית, ואלה לא שוחררו עם מנהיגי היישוב הרשמיים. הכוחות הפעילים בתוך שורות הסתדרות העובדים הלאומית דולדלו יותר ויותר וכאשר הוקמה במחנה המעצר באריתריאה ועדת־בחירות לקונגרס הציוני הכ"ב נמצאו בין 8 חברי הוועדה — 4 מעסקניה הבכירים של ה.ע.ל., אשר ייצגו ציבור גדול של בוחרים במחנה.

העסקנים המעטים שנשארו חפשיים המשיכו בעבודתם בה.ע.ל. בתנאים של מסירות נפש מופלאה. אולם מה שלא הצליחו הבריטים, ניסו עתה לעשות עסקני השמאל. הם ביקשו לנצל את ימי־החירום כדי לדחוק את רגלי העובד הלאומי ממקומות־העבודה ולחסל את ה.ע.ל. אשר נאבקה על קיומה.

(*) חלק גדול מהצירים בא ממדינות בהן לא התקיימו בחירות וחלוקת המנדטים נעשתה לפי הסכם בין־מפלגתי, תוך קיפוח המפלגה הרוויזיוניסטית. במדינות שבהן התקיימו בחירות היתה הצלחה רבה למפלגה הרוויזיוניסטית.

ועדת הבחירות לקונגרס הציוני ה"ב במחנה המעצר באריתריאה.
 יו"ר: עסקני ה.ע.ל. זינגר ש"ן, כהן נ"ן, מרקוביץ מ. ויוטן ד.
 עומדים: שניידרמן, עופרי, בן-דוד וגורודיסקי

האהדה העמוקה שגילה היישוב היהודי בארץ ללוחמי המחתרת עוררה חששות בשמאל מפני עליית קרנה של התנועה הלאומית, ולהסתה נגד הלוחמים נתלוותה הסתה פרוצה נגד הסתדרות העובדים הלאומית שבאה לגילוייה בשורה של סיכסוכי-עבודה במקומות שונים בארץ.

בראשון-לציון הורחקה קבוצה-קבלנית של ה.ע.ל. מן העבודה. גם בבני-ברק נעשה נסיון להרחיק פועלים לאומיים מעבודות בנין. סיכסוכי-עבודה על רקע דרישת השמאל להעסיק פועלים רק מלשכות-העבודה „הכלליות" פרצו אפילו ברמת-גן ובנתניה, כיוון ואף שם ביקש השמאל לנצל את מצב-החירום שנוצר עקב רדיפות הבריטים. סיכסוכים אלה הגיעו לשיאם בפרשת הרס המטויות בפתח-תקווה בדצמבר 1946.

הקשר עם מנהיגי ה.ע.ל. במחנות-המעצר

למרות ניתוקם של עסקני ה.ע.ל. העצורים ממרכזי-פעילותם נשמר קשר ביניהם ובין מתי-המעט שנשארו על משמרתם במכתבים שהוחלפו מפעם לפעם. במכתבים אלה שאבו האסירים והעצורים עידוד בסבלם, ועם זאת תרמו מצדם את תרומתם בעצה ובהדרכה לעסקנים שכרעו תחת כוחד המעמסה במשרדי ה.ע.ל.

באחד המכתבים שנשלח ביום 19.9.47 על-ידי הוועד-הפועל למחנה-המעצר בלטרון יש משום ביטוי אפייני לאווירה ששררה בימים ההם:
 „הברים יקרים,

מיד עם קבלת מכתבכם מיום 17 בספטמבר 1947 התכנסנו ודנו בכל פרטי הפרטים של מכתבכם, בדרישותיכם ומשאלותיכם, הצעותיכם והחלטותיכם.

לאחר הימים השחורים האלה, כשהוצאו משורותינו, נעצרו ונשלחו ללטרון רבים מעסקנינו ומהאחראים להסתדרות, עשינו כמיטב יכולתנו בכדי להמשיך בעבודה הרגילה בהסתדרות. סניפיה ומוסדותיה. אין להתעלם מן העובדה שההסתדרות נפגעה קשה על-ידי מעצרים אלה. בימים הראשונים היינו מהוממים ועל ראש דאגתנו העלינו את הרעיון: יהי מה שיהי, על הנכס היקר — והוא ההסתדרות — נשמור מכל משמר, קראנו לכינוס ארצי של כל עסקני ופעילי ההסתדרות. הכינוס היה באמת רב-משתתפים והורגשה בו האחריות הכפולה והמכופלת שפעמה בלב החברים. בפי כל היתה הדרישה להמשיך בפעולה, להגביר מאמץ, וכך נעשה. היה דיון אינדיבידואלי על כל סניף וסניף ועל הוועד הפועל, הוכנסה ריאורגאניזציה בעבודה, נסתמו הפירצות לשעת-חירום שנעשו בשורותינו על-ידי המאסרים, נעשו סידורים לחילופי-גברי ויש לציין שההסתדרות לפי שעה פועלת ועובדת, מובן תוך מחסור בעסקנים ובחברים פעילים — — —

אנו רוצים להדגיש שאין פה הדברים נראים כמו שהם נראים אצלכם. בכל דבר יש קושי ומעצור. מבלי לנגוע בבעיות הכספיות, כדי לא להעכיר את רוחכם, הרי המצב הוא רע, רע עד מאוד — ובלי פירושים.

אתם דורשים מאתנו להחזיק מתח גבוה סביב המעצרים. יש לנו הרושם שעשינו הכל בכיוון זה. פירסמנו דברים בעתונות, הדגשנו בפירסומים את החלטות הכינוס שלנו, במאמר ראשי ב"העובד הלאומי" הקדשנו מקום נכבד לבעיה זו, אבל אם כוונתכם היא להחזיק את המתח הגבוה על-ידי גיוס גורמים יהודים הנוטים לנו, כגון בעלי-תעשייה, אנשי האיחוד האזרחי ומוסדות רפואיים — הרי אין אנו מאמינים בכך. ויש הרבה לכתוב על הסיבות לאי-האמונה. כינוסים של החוגים האלה הוכיחו את אמיתות עמדתנו.

מה שנוגע לבעיית המו"מ על הצטרפותנו ללשכות-העבודה הכלליות, הרי המצב הוא כזה: מייד לאחר המעצרים נפגשנו עם הצד שכנגד והודענו להם באופן רשמי ומוחלט, כפי שאתם מציעים במכתבכם, שכל עוד חברנו,*) שעמד בראש המו"מ הזה וניהל אותו בפועל איננו אתנו וכל עוד חברי הוועד-הפועל והמועצה נתונים במעצר — לא נוכל להמשיך במו"מ. מובן שהדברים נתקבלו בחרון-אף, אם כי למראית-עין הם אמרו לנו שהם מבינים לרוחנו. לא עברו יומיים ו"פרצו" סיכסוכי-עבודה בירושלים, בחדרה, בתל-אביב ובראשון-לציון. הודענו להם מייד שאם הם חושבים להכריח אותנו להצטרף ללשכות על-ידי לחץ פיסי הרי אינם אלא טועים טעות מרה. אם נחליט איך שנחליט — זו תהיה החלטה מתוך הכרה מלאה ומצפון נקי ולא מתוך כפיה איזו שהיא ולא על-ידי אגרוף. מובן שהם הכחישו ואמרו שאינם מעורבים בסיכסוכים האלה ואף לא יודעים עליהם. אבל "ההמונים מתמרמים". התקיימו בירורים והסיכסוכים חוסלו. לאחר הסיכסוכים האלה החלטנו להמשיך במו"מ. אבל עד כה לא התקיימה אף ישיבה אחת בינינו. ואני משוכנע שלא ייגמר שום דבר בינינו עד שלא תשחררו.

אתם דורשים קשר יותר הדוק בינינו והצדק אתכם. נשתדל להבא להדק יותר את

*) הכוונה לי. שובל ו"ל.

הקשרים, אם כי גם זה עולה בקושי, ואם עד כה לא כתבנו לכם הרי זה היה רק מתוך כך ששמועות שונות רודפות אחת את חברתה על שחרורכם הקרוב, ובידענו שמכתב אליכם הולך לפחות שבועיים חשוב חשבנו לתומנו שאתם תגיעו לפני המכתב — — —”.

סיכום העבודה במטוויות פתחתקווה

בסוף שנת 1946 הוקמו בפרדסי פתחתקווה, לא הרחק מן העיר, ארבעה בתי־חרושת גדולים לטוויה: „השרון“, „סיב“, „מרינו“ ו„ליאון“. למרות המצוקה הקשה שעברה על ה.ע.ל. בעקבות המאסרים הבלתי־פוסקים נמצאו בה עסקנים שראו במפעל החלוצי בפתחתקווה תעשיית־מפתח לכל ענף האריג בארץ שתספק את החוטים לתעשייה. עד אותו זמן היו מביאים את החוטים מחוץ־לארץ.

בעלי המפעלים היו קרובים ברוחם לתנועה הלאומית והעדיפו להעסיק פועלים לאומיים שהיו נתונים לרדיפות ולהרעבה. אחרי משאומתן ממושך נחתם ב־3 בדצמבר 1946 הסכם עבודה בין שנים ממפעלי המטוויות, „השרון“ ו„סיב“, ובין הסתדרות העובדים הלאומית והתאחדות בני־המושבות. בתיווכחה של התאחדות בעלי־התעשייה. בסעיף על קבלת פועלים קבע ההסכם:

„בעלי המפעלים יקבלו 60 אחוז מכל הפועלים הדרושים להם משגי האירגונים באמצעות לשכת־העבודה של ה.ע.ל. ו־40 אחוז הם רשאים לקבל בבחירה חפשית בכל מקום שהוא“.

לשכת־העבודה „הכללית“ נשארו, איפוא, 40 אחוז מכלל העבודה במטוויות. בפתחתקווה קיימים היו כעשרים מפעלי־חרושת שהעסיקו אלפי פועלים וכמעט כולם היו סגורים בפני העובד הלאומי. השמאל, באמצעות הלשכה „האחידה“ ביקש לדחוק את רגלי העובד הלאומי גם ממפעלי המטוויות, וכאשר נודע לו על ההסכם שנחתם עם ה.ע.ל. החל במסע־שיסוי נגד הסתדרות העובדים הלאומית.

יומיים לאחר חתימת ההסכם הכריזה מועצת ההסתדרות השמאלית בפתחתקווה על שביתה במפעלי המטוויות. התכסיס הישן־נושן, להשבית את עבודתם של מתי־מעט פועלי הלשכה „הכללית“ ולא לאלץ את העובדים הלאומיים להצטרף לשביתה נגד עצמם, תכסיס זה הופעל במלוא התקיפות נגד „השרון“. גם כאן, כמו בסיכסוכי־העבודה בשנות השלושים הראשונות ניסו תחילה לתת לשביתה אופי „סוציאלי“, כאילו נועדה להטבת תנאי־השכר, בגילוי־דעת של מועצת ההסתדרות השמאלית בפתחתקווה נאמר:

„נאלצנו להפסיק את העבודה אחרי שבמשך שבועות לא קיימו בעלי־המפעל את הבטחתם להעלות את שכר־העבודה של הפועלים, להבטיח להם את התנאים הסוציאליים המקובלים בכל המפעלים ולהתחייב לקבל פועלים על־ידי הלשכה הכללית לפועלי פתחתקווה“.

וכאשר הפועלים הלאומיים המשיכו בעבודתם במפעל הוצאה מחדש סיסמת־המלחמה נגד „מפירי־שביתה“. בהמשך גילוי־הדעת של השמאל נאמר:

„הבוקר הופיעו מפירי־שביתה, חברי הסתדרות העובדים הלאומית והתאחדות בני־המושבות ובכוח פרצו למקום העבודה, למרות התנגדותה של המשמרת שהיתה במקום“.

עתוני „דבר“ ו„משמר“ פתחו במסע־שיסוי נגד „הפאשיזם“ וכרכו בו את מאבקם נגד המחתרת הלוחמת. מול משמרות השמאל הועמדו משמרות ה.ע.ל. ובני־המושבות, פרצו תגרות־ידיים ואנשי השמאל ניסו להוריד בכוח את הפועלים מן העבודה. מאות אנשים גויסו משני הצדדים ובתגרות נפצעו רבים משני הצדדים. בא־כח מחלקת העבודה הממשלתית הוועק למקום לתווך בין הצדדים, אך נכשל והתגרות נמשכו. בינתיים הודיעו מפעלי־המטוויות האחרים על עמדתם הסולידארית עם „השרון“ ו„סיב“.

ביום 12 בדצמבר הוזכרו העתונים מפני כוונות ההסתדרות השמאלית לגייס כוחות אדם גדולים להסתערות על המפעלים. „המשקיף“ ראה במסע נגד הפועל הלאומי את מלחמת־אחים שהשמאל זמם לכופ על היישוב על רקע פעולות המחתרת:

„עוד טרם נדם הדם של האיומים על מלחמת־אחים ביישוב, והנה נראים באופק ניצני מלחמה כזו בשטח, שפחות מכל אפשר היה לצפות, כי דווקא הוא ישמש ברגע זה פתח להתגרות ולהתנגשות־דמים“.

התאחדות בעלי התעשייה הציעה בוררות זבל־א בסיכסוך, אך השמאל סירב להצעה זו בטענה שלא ה.ע.ל. ולא התאחדות בני־המושבות הם צד בסיכסוך, והמשיך בגירסתו על סיכסוך־עבודה עם בעלי־המפעלים ועל „מפירי־שביתה“.

בכרוז משותף של ה.ע.ל. והתאחדות בני־המושבות נאמר:

„את מלחמת הגנתנו הכנה והקשה על זכות העבודה והחיים לחברי אירגונינו מלווה הסתערות השמאל המונופוליסטי בדרכיו ובמינהגיו:

א. מנסה להשתמש בכוח פיסי של חבריו כדי להפר ולשבור תוך הסתה פרוצה זכות אנוש ויהודית זו בארצנו.

ב. מסלף את העובדות, מחפה על האמת ומפיץ שמועות כוזבות.

ג. מנסה להסוות את מלחמתו האנוכית וכוונותיו הפוליטיות הצרות עליידי הלשכה־הכללית.

אירגונינו היו אלו שחתמו חווי־עבודה עם בעלי־המפעלים „השרון“ ו„סיב“ ועשו זאת במגמה אחת: להבטיח אפשרות עבודה וקיום לחברינו.

במפעלים הנ”ל לא היו כל סדרים מוקדמים אחרים מאלה שנקבעו בינם לבין אירגונינו ולכן לא היו שובתים ומפירי־שביתה, לא הורדו מחירים ושכר־עבודה.

ההיפך הגמור: הבטחנו תנאים שהם מהטובים ביותר בארץ.

המצב בשעה זו במטוויות הוא:

מצד אחד פועלים עברים, שאינם מאורגנים דווקא בהסתדרות העובדים השמאלית והמחפשים את קיומם השקט והעמל בארץ.

ומצד שני ההסתדרות על שליחיה העושים הכל כדי לפגוע, למגר, להשפיל ולשבור זכות זו. לא נסכים לוותר על זכותנו כבני עם בדרכו לחיי עם.

לא נרתע מכוח, מאלימות, מהסתה ומכזב, כי בהגנתנו בפני אלה אנו מגינים על היקר והקדוש בחיי היישוב לעתידו — — —".

הוועד הפועל של ה.ע.ל. קרא לחבריו "לשמור על קור־רוח נוכח דם חברינו שנשפך, נוכח ההשתוללות של שכירי השלטון האדום" והזהיר מפני מלחמת־אחים בתקופה החמורה שבה היתה נתונה הארץ.

אבל השמאל דרש "לעקור את הפאשיזם", "להכותו בכל מערכותיו" — כפי שזעק בטאון מפלגת "השומר־הצעיר" "משמר", ובישיבה דחופה של מועצת פועלי־תל־אביב של ההסתדרות השמאלית שנתכנסה אור ליום 13 בדצמבר 1946 הושמעה הקריאה "לשבור את אנשי 'רק"ך'". הקריאה נשאה פרי, למחרת אורגן פוגרום על פועלי המטוויות בו נפצעו למעלה מ־70 איש ונהרס רכוש של אלפי לירות.

הפוגרום במפעלי־המטוויות

תיאור מלא על הפוגרום במטוויות ניתן בכל עתוני הארץ, בהם באה לידי ביטוי החרדה מפני האגרוף של השמאל.

"המשקיף" מיום 15 בדצמבר 1946 כתב:

"ההסתה שהתנהלה בשבוע האחרון בעתוני השמאל ואווירת־הפוגרום שיצר מזכירי ה"הסתדרות" כנינוסים בתל־אביב ובפתח־תקווה; פנייתו המפורשת של מזכיר ההסתדרות השמאלית בפתח־תקווה פ. רשיש "לשבור את הידים ואת הרגלים" וקריאתו של "משמר" "להכות את הפאשיסטים בכל מערכותיהם" — נתנו ביום ששי את התוצאות: 600—700 אנשים מוסתים התנפלו על חברי ה.ע.ל. ופצעו עשרות מהם במוטות, ברזלים ואבנים. בראש מערכת־הדמים התייצבו אנשי "השומר הצעיר" וגבעת־השלושה, והתבלטו בתלבושת ובמכשירי הקרב פלוגות פלמ"ח. ידיות מהוקצעות של טוריות מצופות בראשיהן בפח, מטילי־ברזל, כפפות־ברזל עם קפיצים מיוחדים, קרשים מכוסים מסמרים, אבנים, לבנים, אגרופנים — בכל הצידוד המגוון הזה השתמשו החוליגאנים בהתקפתם הפרועה.

הדבר החל ביום ששי, השכם בבוקר כאשר כמה עשרות חברי ה.ע.ל. והפועלים שהוזמנו לעבודה התקברו לבנין בית־החרושת "סיב", שנמצא באיזור הפרדסים שעל־יד פתח־תקווה. הם התגברו על המשמרת של פורעי השמאל שתפסה את הבנין במשך הלילה, גירשו אותם מבית־החרושת והכניסו את פועלי ה.ע.ל. לעבודה, בהתאם לחוזה שנחתם בין בעלי המטוויה לבין ה.ע.ל. והתאחדות בנייה־מושבות.

באותו זמן התנהלה העבודה כסידרה בבית החרושת "השרון" הנמצא בריחוק מקום של 2—3 ק"מ מ"סיב" ובו עבדו 14 פועלים חברי ה.ע.ל. ו־19 פועלים זמניים. כשנדע במזכירות "ההסתדרות" בפתח־תקווה שהמשמרת שלהם, אשר התבצרה בתוך בית־החרושת "סיב" גורשה, יצאו דחופים למחנה השיכון לעולים חדשים בעין־גנים המוקם על־ידי "סולל־בונה".

אותו זמן הגיעו לפתח־תקווה מזכירי ה"הסתדרות" מרמת־גן והודיעו שהזעיקו את פועלי המקום לצאת למשמרת. פקודות ניתנו לפועלי בתי־החרושת באיזור פתח־תקווה להפסיק את העבודה ולצאת למשמרות".

אחד הפורעים תיאר לסופר "המשקיף" את מלאכת ההרס:

"היקפנו את בית־החרושת מכל הצדדים. אנשי ה.ע.ל. התבצרו על גג הבנין והתגוננו באבנים שהספיקו לאסוף. כשנגמר המלאי שלהם התפרצנו פנימה. הצעירים שבהם ניסו להימלט, אולם המבוגרים נלחמו עד האחרון שבהם. אנחנו תפסנו אותם ופשט זרקנו אותם מהגג למטה. גם בשכבם על הארץ הרבצנו בהם בקרשים מכוס־מסמרים ובמטיל־ברזל; את המפקד שלהם, זה שהיה רוכב על האופנוע, כמעט הרגנו ובטוחים אנו שימות. אחר־כך זרקנו אותם כפגרים על מכונת־משא והוצאנו אותם מכאן. האופנוע של אחד מאנשי משמרת ה.ע.ל. נשרף ונותץ על־ידינו".

המערכה התפשטה גם על בית־החרושת "השרון". גולגולת רוסקו ומכונות נופצו. כל שטח המטוויות הפך לשדה־קטל. עשרות פצועים הובלו למרפאות ולבתי־חולים וקופת־חולים לעובדים לאומיים שלחה תגבורת של רופאים ואחיות לעזרת הפצועים. אולם גם על האחיות התנפלו הפורעים בקריאות "לא ניתן להגיש עזרה רפואית לפאשיסטים!" המשטרה היתה אינ־אונים ומפקד הצבא במחוז הודיע באמצעות קצין המחוז כי אם לא יוחזר הסדר על כנו יתערב הצבא.

בינתיים החלו שיחות בין גופים ציבוריים להרגעת הרוחות. שוב הוצע לשמאל בורות זבל"א, אך ההצעה נדחתה. קצין מחוז המושבות, י. צ'זיק, הזמין את הצדדים לפגישה דחופה במשמרת פתח־תקווה ושם הודיע על החלטת מפקד הצבא לסגור את בתי־החרושת עד שיושג הסדר בין־הצדדים.

השמאל השיג, איפוא, את שלו באמצעות מפקד הצבא. העבודה הושבתה כליל. אבל המשמרות עוד נמצאו בשטח וצריך היה לפנות. ראש המועצה המקומית י. ספיר ויור־התאחדות בעלי־התעשיה א. שנקר יצאו לשדה־הקטל, יחד עם נציגי ה.ע.ל. יצחק שמואלי וי. פלינר ונציגי השמאל בראשותו של פ. רשיש.

הפורעים התנפלו על נציגי העובדים הלאומיים וניסו לפגוע בהם. אותה שעה לא נפסקה עדיין מלאכת־ההרס במפעל ובנוכחות נציגי המוסדות ואיגודי הפועלים המשיכו הפורעים במלאכת החבלה במכונות היקרות. רק לאחר שהזעקו למקום עשרות שוטרים עבריים מכל הסביבה הצליחו לפנות את השטח מן המשמרות.

עתה, לאחר שפרכת־הדמים והרס־הרכוש החלה הסוכנות בדיונים על מאורעות פתח־תקווה. השמאל היה שיכור־נצחון ו"משמר" בישר לאחר הפרעות לקוראיו כי "פועלי פתח־תקווה הנחילו תבוסה לחזית השבירה של בעלי־הון ובריונים" בדרשו לנהל את המשא ומתן "בהתאם לנצחון הפועלים".

הסתדרות העובדים הלאומית שעמדה מוכת־תדהמה נוכח מערכת־הדמים הפנימית אשר נפתחה נגדה בעצם ימי המלחמה נגד השלטון הבריטי, נתכנסה לשיבת־חירום לדון על הטירור האדום המתודש. בכינוס השתתפו נציגי ברית הצה"ר המאוחדת ובין ההחלטות שנתקבלו:

א. לשלוח ברכת־עידוד לתנועת־העבודה הלאומית בפתח־תקווה על עמידתה האיתנה במלחמה לזכות־עבודה לכל יהודי.

ב. ברכת החלמה לחברי־נו הפצועים השוכבים בבתי־החולים.

ג. הכינוס מזהיר את השמאל שלא יפתח במלחמת־אחים ביישוב ומכריז על נכונותה של תנועת העבודה הלאומית להדוף כל התקפה.

ד. הכינוס מוקיע את העלילות וההלשנה השפלה מצד השמאל נגד עובדים המגינים על זכותם־לעבודה.

ה. הכינוס מכריז על משטר של נכונות ודריכות אירגונית בכל תאי ההסתדרות נוכח מזימת השמאל לנשל, לקפח ולפרוע פרעות.

עם זאת הקימה ה.ע.ל. ועדה ציבורית לעזרת עשרות הפצועים שנשללה מהם אפשרות העבודה לתקופה ממושכת.

בעיריית פתח־תקווה נידונה פרשת הטירור השמאלי, ואחד מחבריה, ע. איכילוב התריע:

"יודעים אנו על שנאה רצחנית של גויים כלפי יהודים, והנה ראינו במו עינינו כיצד מוכנים יהודים לרצוח את אחיהם. במו עיני ראיתי פועלים מבית־החרושת "יכין" יוצאים עם מוטות ברזל ומפוצצים ראשים. עד כה לא ראיתי מחזה כזה בחיינו — — — פ. רשיש, מזכיר ה"הסתדרות" בפתח־תקווה נתן הוראות, בנוכחות נשיא הוועד הלאומי וחברי הנהלת הסוכנות, להכות ולשבור".

י. ספיר, יו"ר המרעצה, שנוכח במקום הפורענות אמר אף הוא:

"הטפתי למתינות אבל ה"הסתדרות" דחתה בתוקף את ההצעה שהאירגונים האחרים יקבלו לפחות 25 אחוזים ממקומות העבודה. ראיתי את התגרה והיה זה מחזה מזעזע. ראיתי את מר שנקר חיזור כסיד לנוכח ההשתוללות וחששתי שיקרה אסון".

הצעתו של י. ספיר היתה להקים לשכת־עבודה עירונית, אך נציגי השמאל השיבו להצעה בחירופים וגידופים.

עתון "הארץ" כתב בהגיבו על הפרעות:

"מאורעות פתח־תקווה הוכיחו עד היכן יגיעו העניינים בחברה בלתי־מאורגנת ובלתי־מסודרת כראוי. מנקודת ראות זו אין בסיכון המסויות צד שאינו נושא בחלק מן האחריות: המוסדות, באשר הוניהו את חובתם והתערבו בסיכון רק אחרי שנשפך דם, הסתדרויות הפועלים, באשר סמכו על כוח תומכיהם ולא על צידקת דרישותיהם, וגם נותני־

העבודה — — — לא יאה זה מן המותר לציין כי הסתדרות העובדים הכללית, המוכנה תמיד לגנות מעשי־אלימות אם מבצעהם באים מצדדים אחרים, גילתה כאן לא פחות מיריביה מימין נכונות להשתמש במקלות בתורת ארגומנט לפיתרון השאלות שעמדו על הפרק — — — את מקור הסיכסוך צריכים לראות בליקוי בניין וצורתן של לשכות־העבודה. הקמת לשכות־עבודה כלליות תחת פיקוחה של הסוכנות, שבהן השתתפו כל אירגוני העובדים חוץ מן הרוויזיוניסטים היוותה בזמנה התקדמות לגבי המצב הקודם — — — אולם איחוד האירגונים המתחרים תחת גגה של לשכה־אחידה היה רק צעד ראשון ליסוד לשכות־עבודה המסוגלות למלא בנאמנות את תפקידן העיקרי: להיות מתווך בין בעל המפעל ובין הפועל המחפש עבודה.

מסקנתו של „הארץ” היתה שיש לשתף את נותני־העבודה בלשכות־הכלליות. הוא דאח רק צד זה של הענין, הנוגע לבעלי־התעשיה. עם זאת הדגיש כי הלשכות־הכלליות כפי שהן, מהוות למעשה מכשיר בידי ההסתדרות השמאלית. התאחדות בעלי־התעשיה לא ראתה בלשכות מוסד בלעדי לחתימת חווי־עבודה, ולדידה ניתנה זכות זו גם להסתדרות העובדים הלאומית שלא הצטרפה ללשכות.

בין המאשימים את השמאל באירגון הפרעות וההרס היתה גם התאחדות האיכרים שפירסמה גילוי־דעת בגנות ההסתדרות השמאלית. באותו זמן נתכנס הקונגרס הציוני ה־כ״ב בבאזל והחלטות־גיוני נגד הפרעים נשלחו לקונגרס עלידי חוגי ציבור שונים בארץ.

הקונגרס הציוני ה־כ״ב ופרעות פתח־תקווה

ההיסטוריה כאילו חזרה על עצמה. סיכסוכי־העבודה החמורים הראשונים בין השמאל והעובדים הלאומיים נתגלעו בימים בהם עדיין היתה התנועה הלאומית בתוך ההסתדרות הציונית הישנה. עתה, עם שובה של התנועה הלאומית לקונגרס הציוני חידש השמאל את סיכסוכי־העבודה בכל החריפות, כדי להקים מחדש את החיץ בין הפועלים הלאומיים לבין אירגוני הפועלים האחרים, אשר ברובם כבר הכירו בחובת המשמעת של הלשכות „האחידות”, של הלה עמדו תחת מרות הסוכנות היהודית, ולמעשה תחת מרות ההסתדרות השמאלית. המגמה לבדד מחדש את התנועה הלאומית, שעמדה להצטרף לתנועה הציונית, בלטה גם בפירסומי המפלגות השמאליות. „חדשות־הערב”, עלון של השמאל, שהתייצב במסע השיסוי וההשמצה נגד הפועל הלאומי כתב ביום 16.12.46:

„בארץ משתמשים הטרוריסטים באמצעי איום וסחיטה כדי להעמיד את הקונגרס הציוני, את הפרלמנט היהודי, תחת לחץ, כדי לבטל חופש הכרעתו. בפתח־תקווה החליטה קבוצה יוצאת־דופן להרוס את לשכת־העבודה המשותפת — — — ועליכן הקשר בין המאורעות בפתח־תקווה ובבאזל ברור מדי. אנו עומדים בפני גילויי הפאשיזם היהודי השואף להשתלט בכל האמצעים על חיי היישוב ועל חיי התנועה הציונית”.

הקונגרס ה־כ״ב התכנס בסימן מלחמת המחתרת, לאחר פרישת ה„הגנה” מן המערכה הצבאית. מנהיגי השמאל שחששו מפני הגברת השפעתה של התנועה אשר ממנה יצאו

לוחמי התופש, ביימו סיכסוך-עבודה שבו שימשה „לשכת העבודה האחידה” מסווה לתוקף פנות השמאל נגד „הפאשיזם”. כל האמצעים כשרים היו לדיכוי הפועל-הלאומי, אשר במקרה זה שימש קולטר-עמים להסתערות נגד הלוחמים שהמשיכו במאבק הצבאי לשיחרור הארץ מעול השלטון הזר.

הקשר בין באול לבין מאורעות פתח-תקוה גלוי היה לעין, כשם שגלוי היה לעין הקשר בין משפט רצח ארלוזורוב לבין הקונגרס הציוני ה"ח. הקריאה נגד עליית ה„פאשיזם” היהודי שימשה גם הפעם תכסיס בידי השמאל, שחש מפני עלייתה של התנועה הלאומית. בטאון מפא"י „הפועל הצעיר” עמד על כך בגלילי-לב:

„הכנופיה הרוויזיוניסטית, בעלת השמות והשלטים הרבים: הצה"ר, הצ.ח., בית"ר,

ה.צ.ל., אצ"ל וכו', החליטה כנראה ששוב הגיעה שעתה להעסיק את הציבוריות היהודית בשטח יחסי-העבודה. לאחר שהצליחו בימי המבוכה והזעם לצוד ברישתם אלפי בוחרים לקונגרס מבין שורות המעמד הבינוני ומחוסרי חוטה-השדרה מבחינה פוליטית וציבורית, ולאחר שהצליחו לבוא לקונגרס הציוני עם כמות מסוימת של צירים, הם חושבים את השעה הזו כשרה לחדש את „פעולתם” בשוק-העבודה, ונקודת-מוצא לפעולתם זו הם בחרו את המושבה פתח-תקוה בעלת הנסיונות הרבים לשבור את אירגוני הפועלים וידועת המסורת של התנכלות לפועל העברי. וזמן הפעולה הזאת בחרו דווקא את ימי הקונגרס הציוני”.

השאלה היתה מי מעוניין במערכה הפנימית ערב הקונגרס הציוני, התנועה הלאומית אשר כל מאווייה וכל כוחה ומרצה כווננו למטרה אחת עיקרית — המלחמה נגד השלטון הזר, או השמאל שנשש את דרך המלחמה הצבאית וחזר לשיתוף-פעולה עם הבריטים. ובמאמרו מיום 15.12.46 השיב על כך „המשקיף”:

— — — „אנו נוטים למחשבה שמלחמת-אזרחים זו, שהשמאל מכין אותה במלוא הקיטור, היא לו צורך פנימי. כי מתח רב ומתיחות צמאת-פורקן נצטברו במחנה השמאל, וביחוד בחטיבות הנוער. חדשים רבים ושנים הבטיחו לאלה מאבק, הלהיבוס ושילהובוס. ועתה אחרי ההתכחשות, אחרי הנסיגה הכללית כלפי חוץ, הפך המתח הנפשי שטופח לאוויר-דחוס שחובה לתת לו מוצא, פן ייהפך לתקלה. והמוצא שעומדים לפתוח למתח שנצטבר הוא מלחמת-אחים, מלחמה כלפי-פנים.”

כל עוד היתה התנועה הלאומית „פורשת” מן התנועה הציונית, לא היי חששות מפני עליית השפעתה בתוך המחנה „המאורגן”, אך עם שובה של הצה"ר לקונגרס נתעוררו מחדש דחששות הנושנים. אלה שהטיפו כביכול נגד „פרישה” חששו מפני סיומה של פרשה אחת במגילת הפרישה, ועתון „המשקיף” הדגיש זאת במאמרו הראשי מיום 16.12.46: „היו בינינו אשר חשבו בתום לבם כי עתה, לאחר שחזר הצה"ר להסתדרות הציונית, פתוחה הדרך גם להתקרבות בין ההסתדרות השמאלית וה.ע.ל. אך לא כן חשבו אלה שחרדים לשמור על שלטונם ביישוב בכל מחיר”.

רק לאחר שנשפך דם רב ולאחר שהשתלהבו היצרים התערבה הסוכנות היהודית במאורעות-הדמים בפתח-תקוה, ומינתה את יהושע סופרסקי, ממנהיגי הציונים הכלליים וזלמן אהרנוביץ (ארן) ממנהיגי ההסתדרות השמאלית לברר את רקע המאורעות. הוועדה

בעלת-סמכויות נרתבות, הורכבה לאחר שהשמאל סירב להכיר בה.ע.ל. כצד במשא-ומתן. תביעת ה.ע.ל. לבוררות מצאה אוזן קשבת אצל מנהל מחלקת-העבודה בסוכנות י. גרינבוים, אבל התנגדות השמאל לשיתוף ה.ע.ל. כצד בבוררות הביאה להחלטה להקים ועדה שבה היתה מיוצגת ההסתדרות השמאלית בלבד.

סיכסוך המטוויות בקונגרס הציוני הכ"ב

סיכסוך המטוויות הועלה בקונגרס הציוני על-ידי מזכיר ה.ע.ל. א. שוסטק בשאלתא על מברקיה של סוכנות הידיעות הרשמית של ההסתדרות הציונית „פלקור“, בהם הושמעה הסתדרות העובדים הלאומית. בין השאר שאל א. שוסטק :

„מה הזכות בידה של האכסקוטיבה להרשות לסוכנות ידיעות רשמית של ההסתדרות הציונית שתפרסם ידיעות מסולפות על מאורעות כה חשובים ושתשמיץ את שמה של ה.ע.ל. ? המשמרות שגוייסו נגד חברינו על-ידי ההסתדרות הכללית לא גוייסו בשמה אלא בשם לשכת-העבודה של הסוכנות ; לשכה שנציגי ההסתדרות הכללית מהווים רוב בהנהלתה. אנו שואלים את האכסקוטיבה : על-שום מה היא באה לעורר ברגע קריטי זה למלחמת-אזרחים רבת-ידם בין פועלים עברים ? על שום מה היא מרשה ללשכת-העבודה של הסוכנות לסרב להיזדקק לבוררות בשעה שהסוכנות עצמה תובעת הכרעה על-ידי בוררות במקרים רבים של סיכסוכי-עבודה ודורשת שהבוררות תהיה עקרון שלפיו מיישבים סיכסוכי-עבודה ? אנו שואלים על שום מה תבעה ההנהלה הזמנית של הסוכנות בירושלים, שתופסק העבודה בשתי המטוויות שמדובר בהן ? חובה על הסוכנות להגן על הזכויות לעבודה של כל טועל יהודי בארץ ; חובה עליה להגיש תמיכה מוסרית וציבורית לכל אירגוני העובדים בארץ“.

דבריו של א. שוסטק נתקבלו בהפרעות מאורגנות של צירי השמאל בקונגרס. ביום 20 בדצמבר 1946 נתקבלה בקונגרס הציוני החלטה בדבר הקמת לשכות-עבודה בהן יהיו מיוצגים העובדים ונותני-העבודה. היה בהחלטה זו משום נצחון העקרון הלאומי של לשכות-נייטראליות והיא נתקבלה ברוב מכריע של 143 קולות נגד 71 קולות צירי „השומר הצעיר“ ו„לאחדות העבודה“.

עתה, לאחר שהצה"ר הצטרפה להסתדרות הציונית ולאחר שנתקבלה החלטה עקרונית בדבר הקמת לשכות-עבודה בייטראליות — נסללה הדרך להצטרפות הסתדרות העובדים הלאומית ללשכות-העבודה האחידות וסיעת הצה"ר בקונגרס הודיעה על החלטה עקרונית להצטרף ללשכות. החלטה זו פתחה את הדרך לפיתרון הסיכסוך במטוויות פתחת-קווה שנשארו סגורות מזה שבועות אחדים.

בו ביום שלח י. גרינבוים את המברק הבא למחלקת-העבודה של הסוכנות בירושלים : „בוועדת העבודה נתקבלה פה-אחד החלטה בדבר הצטרפות הסתדרות העובדים הלאומית ללשכת-העבודה על-יסוד התקנון הקיים ונפתחה הדרך ליישוב הסיכסוך בפתחת-קווה. מקווים שלא תהיה התנגדות לצירוף הרוויזיוניסטים לוועדה הפארי-

טטית המחסלת את הסיכסוך. תסבירו למרכז הלשכות ולוועדת ההנהלה שדרך זו מבטיחה חיסול מהיר לסיכסוך ביחוד לאחר הודעת שוסטק שהוא מסכים לדיעה זו. השמאל לא הסכים לדעת י. גרינבוים ודרש מהנהגת ה.ע.ל. שתודיע מייד על הצטרפותה ללשכות.

כאשר נתקבלה בירושלים הידיעה על הסכמת הצה"ר להצטרף ללשכות נקראו נציגי ה.ע.ל. בארץ. בעלי המטויות ונציגי התאחדות בעלי-התעשייה לפגישה בהנהלת הסוכנות היהודית להחשת גמר הסיכסוך. השמאל דרש מה.ע.ל. שתצהיר מייד על הצטרפותה ללשכות. אולם כל עוד לא נתקבלה במוסדות העליונים של ה.ע.ל. החלטה מחייבת בדבר ההצטרפות אי אפשר היה עדיין לבסס את המשא-ומתן על החלטת סיעת הצה"ר בקונגרס. ונציגי ה.ע.ל. חזרו על הדרישה לקיים בוררות בסיכסוך.

באותו זמן ישבה מרבית הנהגת הסתדרות העובדים הלאומית במחנות-המצור, ובלעדיהם מן הנמנע היה לקבל החלטה כה חשובה. משום-כך נדחתה ההכרעה בדבר ההצטרפות ללשכות, וכיוון שהשמאל עדיין התנגד לבוררות — נשאו המטויות סגורות. בינתיים רגשה התאחדות בעלי-התעשייה ולמרות לחצה הבלתי-יוסף על הנהלת הסוכנות וההסתדרות השמאלית לא נמצא פיתרון לסיכסוך. אותו זמן הועברו המומחים בענף חדש זה, שהוזמנו במיוחד מאנגליה, למפעלי-חרושת שהקימו הערבים בבית-דגון ונתעורר החשש מפני כיבוש הענף על-ידי הסקטור הערבי. תעשיית האריג בארץ סבלה בינתיים ממחסור מחמיר והולך בחוטים.

בראשית ינואר 1947 נסתיים הסיכסוך באחת המטויות, ב"מרינו", בה הוחלט לשמור על סטאטוס-קוו, שלפני פרוץ הסיכסוך. 40 אחוז מן העבודה נמסרו ללשכת ה.ע.ל. ו-60 אחוז ללשכה "הכללית". עתה תבעה ה.ע.ל. מן השלטונות לבטל את הצו בדבר סגירת יתר המטויות. לדרישה זו הצטרפה גם התאחדות בעלי-התעשייה.

חיסול הסיכסוך במטויות

אחרי הקונגרס הציוני הכ"ב נמסר תיק המסחר והתעשייה לידי פ. ברנשטיין ועם שובו ארצה ניסה לפשר בין הצדדים. בפגישה שהתקיימה בהנהלת הסוכנות בהשתתפות נציגי ה.ע.ל. והשמאל חזרו נציגי השמאל על דרישתם לא להכיר בה.ע.ל. כצד בסיכסוך. כל עוד לא תודיע על הצטרפותה ללשכות. נציגי ה.ע.ל. השיבו כי כל עוד נתונים מנהיגיה במאסר ובמצור לא יקבלו כל החלטה בנידון זה.

כדי לעקוף את עמדת השמאל הוקמו ליד התאחדות בעלי-התעשייה שתי ועדות מקבילות, האחת לשיחות עם ה.ע.ל. והשניה — לשיחות עם השמאל. ב-4 בפברואר 1947 נחתם הסכם בין הסתדרות העובדים הלאומית ובין התאחדות בעלי-התעשייה ולפיו בוטלו הסכמי-העבודה הקודמים עם בעלי מפעלי המטויות ונחתמו הסכמים חדשים. באופן מקביל חתמו נציגי השמאל על הסכם עם בעלי-התעשייה, מתאים בסעיפיו להסכם עם ה.ע.ל.

בהסכם התאחדות בעלי־התעשיה עם נציגי הסתדרות העובדים הלאומית נאמר: „הוועדה הפאריטטית המורכבת מה' ד"ר ב. אבניאל (התאחדות בעלי־התעשיה) וש. שיכמן (הסתדרות העובדים הלאומית) סיכמה עבודתה והוציאה את מסקנותיה כדלקמן: א. לאחר שהוסכם בין הד"ר אבניאל והסתדרות העובדים הלאומית על חיסול הסיכסוך, אודיעה הסתדרות העובדים הלאומית לד"ר אבניאל, מנהל מחלקת העבודה של התאחדות בעלי־התעשיה, שהיא מסכימה להצעת הסיעה הרוויזיוניסטית בקונגרס הציוני הכ"ב על הצטרפותה ללשכת־העבודה הכללית ולהחלטת הקונגרס בענין זה. ב. עד להצטרפותה ללשכה תקבל הסתדרות העובדים הלאומית 25 אחוז מכלל הפועלים במטוויות „השרון“, „סיב“ ו„מרינו“ ו־20 אחוז במטוויות „ליאון“.

כך הגיעה לקצה אחת הפרשיות הדראמטיות בסיכסוכי־העבודה הפוליטיים בארץ. מפלגות השמאל שסירבו לתת מקום לפועל הלאומי במפעלי־החרושת בארץ, לא נרתעו מנקיטת אמצעי טירור נגד הפועל הלאומי אשר במאמציו וביזמת אוהדיו הצליח לחדור לענפי תעשיה שבהם עדיין לא היתה שליטה לשמאל. אף חלוצי תעשיית היהלומים עלולים היו להיתקל בזרוע הנטויה של השמאל, אילו האמינו עסקניו בעתידו של ענף זה. אך הם לא האמינו בו ועל־כן לא חששו מפני החדרת השפעת העובד הלאומי במפעל חלוצי אשר לדעתם היה חסר־סיכויים להצלחה. לא כן במפעלי המטוויות. כאן האמינו כי המפעלים יוכלו להעסיק כ־400 פועלים בפתח־תקווה, וחווה העבודה שנחתם בין בעלי בתי־החרושת ובין הסתדרות העובדים הלאומית הכשיר את כל האמצעים למלחמה נגד „מפירי־שביתה“ — בריסוק איברים ובהרס רכוש יקר. למעלה מחדשיים שבתו המפעלים, ובחקופה זו הצליחו הערבים להקים בעזרת המומחים הבריטיים, בתי־חרושת משלהם, מתחרים לתוצרת העברית. בסיכסוכי־העבודה הפוליטיים בארץ נרשמה פרשת המטוויות בפתח־תקווה כאחת המבישות ביותר. בפרעות פתח־תקווה ניסה השמאל לחרחר מלחמת־אחים אשר גורמיה לא היו לכלליים אלא פוליטיים, בתקופה בה עמדה המחתרת הלוחמת במאבק המכריע נגד המשעבד הזר וכאשר מרבית עסקני ה.ע.ל. נמצאו בבתי־הסוהר ובמחנות־מעצר. את הקריאה משנת 1944 של בן גוריון „להקיא אותם מתוכנו“ ניסה עתה השמאל לבצע מבלי לברור באמצעים, ודווקא לאחר שחבריהם של לוחמי המחתרת הופיעו מחדש על במת הציונות הרשמית בשובם לקונגרס הכ"ב.

ש. מאירוביץ, מעסקני התעשיינים הסיק את מסקנותיו מן ההסכם על גמר הסיכסוך בעתון „הבקר“ (11.2.47):

„סיכסוך־העבודה במטוויות פתח־תקווה חוסל, כפי שאפשר היה לצפות מראש, על־ידי ויתורים שעשו שני הצדדים, הסתדרות העובדים הכללית והסתדרות העובדים הלאומית זה לזה, מבלי שייפגשו אפילו.

— — — קודם כל יש לקבוע שהמלחמה אשר „ההסתדרות הכללית“ ניהלה תחת לחץ האלמנטים הקיצוניים שבה, יכולה להתפרש כהתנקשות במרות הלאומית והיישובית דווקא מצד הזרם הדוגל ביותר בסיסמת משמעת זו — — — העיקר הוא שמישהו חשב לפתור בעיות־עבודה על־ידי שימוש בכוח האלימות — — —

מסקנה אחרת מסיכסוך המטוויות היא חוסר-יכלתה של הסוכנות היהודית לפתור בעיות-עבודה — — — הם הלכו בדרך של לחץ על התאחדות בעלי-התעשייה וכלפי השמאל גילו חולשה וחוסר-אונים".

דעתו של ש. מאירוביץ היתה שלפני הקונגרס הכ"ב שלטו בסוכנות ובמחלקת-העבודה שלה אנשי מפא"י, ואילו אחרי הקונגרס רכשו השפעה בסוכנות גם אלמנטים חדשים, ציוני ארצות-הברית וחוגים-אזרחיים שקיבלו לידיהם את תיק המסחר-והתעשייה. בין כה וכה, השמאל נאלץ היה להכיר בזכותו של הפועל הלאומי לחתום על הסכמי-עבודה נפרדים במפעלי-החרושת ולבחור בוועדי פועלים עצמאיים. ה.ע.ל. מצדה ויתרה על חלק ממקומות העבודה במפעל.

הצהרתם של נציגי ה.ע.ל. בפני ד"ר אבניאל על הסכמתם להחלטות הקונגרס בדבר הצטרפות ללשכות-הכלליות" עדיין לא חייבה את הסתדרות העובדים הלאומית, כיוון שרק מוסדותיה העליונים יכלו להכריע בדבר זה. למעלה משנה חלפה עד שנתקבלה בה.ע.ל. ההחלטה על ההצטרפות ללשכות, ורק אחרי ששוחררו עסקניה ושותפו בדיונים, הודיעה ה.ע.ל. ב-1 במרץ 1948 על הצטרפותה ללשכות.

חזירות השמאל בקונגרס היהלומנים באנטוורפן

בשנת 1946 הוזמנו אירגוני העובדים בארץ-ישראל לקונגרס היהלומנים שנתכנס בימי 2—7 בספטמבר 1946 באנטוורפן. היה זה קונגרס היהלומנים הראשון אחרי מלחמת-העולם השניה, וזו הפעם הראשונה ייצגה ארץ-ישראל את אחד המרכזים החשובים בענף היהלומים.

את הסתדרות העובדים הלאומית ייצג בקונגרס ש. שיכמן. כן השתתפו בו נציגי ההסתדרות השמאלית, הפועל-המזרחי, פועלי אגודת-ישראל, אירגון הפקידים ונציג הפועלים העצמאיים.

להסתדרות העובדים הלאומית היתה זו ההופעה הראשונה בפורום בין-לאומי ונציגה ראה לפניו משימה לא רק מקצועית, אלא בעיקר לאומית. אולם תככי השמאל נגד חברי המשלחות מאירגוני העובדים האחרים חיבלו בהופעת המשלחת העברית כולה וגרמו נזק עצום לפרסטיג' שלה.

מן הרגע הראשון של פתיחת הקונגרס החל נציג השמאל בחזירות נגד השתתפותם של אירגוני הפועלים האחרים בו. הוא הסביר לזרים כי אירגונים אלה הם מיעוט חסר-השפעה בארץ והעלים מהם את העובדה שמרבית פועלי היהלומנים משתייכים להסתדרות העובדים הלאומית ולאירגוני הפועלים האחרים.

היו"ר ההולאנדי נאלץ היה להטיף מוסר לנציג השמאל והוא עמד על זכותם של כל אירגוני העובדים בארץ-ישראל להשתתף בקונגרס. הצעתו להרכיב נציגות של כל האירגונים נדחתה על-ידי נציג השמאל.

במרכז הקונגרס עמדו שתי בעיות:

א. איסור תעשיית היהלומים בגרמניה, והעברת מפעליה לארצות אחרות.
ב. התביעה של ארצות-השפלה למנוע קבלת מתלמדים חדשים בענף ולהקפיא את מספר פועלי היהלומים בעולם.

ארצות השפלה התייחסו במורת-רוח להתפתחות תעשיית היהלומים בארץ-ישראל בתקופת המלחמה והן ביקשו למנוע המשך התפתחות זו.

ש. שיכמן, שהצליח ללכד סביבו את משלחות אירגוני הפועלים בארץ, מחוץ לשמאל, העלה בקונגרס הצעה לאסור את קיום תעשיית-היהלומים בגרמניה. פליטי השואה עוד התגוללו במחנות-אירופה ונהרות הדם היהודי ששפכו הנאצים זעקו מן האדמה. בהצעתו של שיכמן היה משום ביטוי לכאב העם היהודי, והיא נתקבלה בהבנה על-ידי נציגי הארצות האחרות. אולם לפי הצעת יו"ר הקונגרס, וב הסכמת נציג השמאל במשלחת הארץ-ישראלית נדחתה ההצבעה על הצעה זו למועד מאוחר יותר. בדיונים על איסור קבלת מתלמדים חדשים בענף היהלומים הבליטה המשלחת הארץ-ישראלית את התנגדותה להצעה זו והדגישה את החובה להרחיב את מקורות הקליטה לאלפי העולים פליטי-השואה שעומדים לעלות ארצה. ש. שיכמן שביטא את עמדת נציגי האירגונים הארץ-ישראליים בנקודה זו העמיד את השאלה הנוקבת: כל העמים שסבלו מן הנאצים זכו לקבל פיצויים, והעם העברי שלא קיבל פיצויי-מלחמה, כלום אינו זכאי לכך שקרבנות הנאצים ייקלטו במפעלי-תעשייה בארץ-ישראל, על-חשבון סגירת תעשיית היהלומים בגרמניה והעברת חלק מצידה לארץ-ישראל?

יו"ר הקונגרס ביקש להפריד בין שאלת סגירת המפעלים בגרמניה ובין שאלת הקפאת התעשייה בעולם. הוא פנה למשלחת הארץ-ישראלית בבקשה לדון שוב בענין ונעל את הישיבה.

נציג השמאל ניצל מצב מיוחד זה והודיע לנשיאות הקונגרס שהסתדרות העובדים השמאלית מוכנה להסכים להקפאת התעשייה ואיסור קבלת מתלמדים חדשים במקצוע, אם נציגה יהיה חבר-יחיד בקונגרס מטעם התעשייה הארץ-ישראלית.

הצעה זו שעוררה תמיהה בקרב הזרים והתמרמרות עצומה בקרב הנציגים הארץ-ישראליים נתקבלה ברצון בקונגרס. אמנם נציג ההסתדרות השמאלית לא השתתף בהצבעה על איסור קבלת מתלמדים, כי נעלם בעת ההצבעה, אך התנגדותה של ארץ-ישראל להצעה זו נשברה. נציגי האירגונים הארץ-ישראליים, פרט לנציג השמאל, עזבו את הקונגרס. להחלטה על איסור קבלת מתלמדים ועל העברת תעשיית היהלומים מגרמניה לארצות השפלה לא היו עוד מתנגדים, כיוון שהמשתתף היחיד מטעם ארץ-ישראל, נציג השמאל, סמך ידו עליה. שאיפת השמאל לשמור על מונופולין הכריעה את הכף גם בדיוני מוסד בין-לאומי בהם חייבת היתה הנציגות העברית לגלות עמדה לאומית מלוכדת, בעיקר בעניינים שנגעו באינטרסים הלאומיים של העם היהודי בארצו.

למרות הרדיפות והקשיים בפניהם עמדה ה.ע.ל. התנהלה פעולה סדירה בסניפיה ובמוסדותיה. הכוחות התלכדו ושיתוף-פעולה מלא הושג בין הסניפים השונים. אחד ההישגים הנאים שהושג בתקופה הקשה ביותר בימי המרד, היה דווקא בחיפה, העיר בה שלט השמאל שלטון מלא. כאן הוקם איחוד מלא בין אירגון העובדים הציונים הכלליים לבין הסתדרות העובדים הלאומית.

במכתב ששלח יו"ר הצה"ר בחיפה ד"ר י. איגר לוועד הפועל של ה.ע.ל. ב־2 בפברואר

1947 נאמר:

„היתה לי שיחה ארוכה עם ד"ר אנגל ועם מר קולובסקי וכתוצאה משיחה זו הנני

פונה אליכם בענין דלקמן:

ה"ה הנ"ל מוכנים לקרוא לאסיפה כללית של חבריהם ולהציע שם קבלת החלטה על מיזוג לשכתם עם לשכתנו בחיפה. הם רוצים עליידי כך ללחוץ על מרכזם להסכים למיזוג ארצי — — —

הם טוענים שישנה אפשרות לסיים את המיזוג באופן ארצי — — — הבטחתי תשובה תוך שבוע ימים — — —“.

התשובה ניתנה וביום 28 במאי 1947 נערכה מסיבת האיחוד בין שני האירגונים. לחץ הסניף בחיפה על מרכז אירגון העובדים הציונים הכלליים לבצע איחוד בקנה-מידה ארצי לא הביא תוצאות חיוביות, אבל בעצם מיזוג שתי ההסתדרויות בחיפה היה משום ביטוי לרצון ההתלכדות של ציבור הפועלים הלא-שמאליים כולו נגד שאיפות הדיקטאטורה של השמאל.

אחרי כ"ט בנובמבר 1947

ב־29 בנובמבר 1947 החליטה עצרת האומות המאוחדות על חלוקת ארץ-ישראל ועל הקמת מדינה עברית בחלקה שממערב הירדן; מלחמת המחתרת העברית הוכתרה בהצלחה. אנגליה סולקה מן המנדאט הארץ-ישראלי והחלה מערכה חדשה — מלחמת המגן נגד כנופיות ערב וצבאות הפלישה.

חיסולו של השלטון הזר ועליית הלוחמים מן המחתרת גילו מה היתה הסתדרות העובדים הלאומית ומוסדותיה לאירגון הצבאי הלאומי. עסקניה ששוחררו באורח הדרגתי מבתי-הכלא וממחנות-המעצר חזרו לתפקידיהם באצ"ל כחיילים וכמפקדים וקופת-חולים לעובדים לאומיים נתגלתה כמרכז השירות הרפואי של אצ"ל.

כי ה.ע.ל. שימשה עורף ציבורי ללוחמי המחתרת, לא רק לספק יום-עבודה לחיילים מחפשי מקלט מפני הבולשת הבריטית. בה.ע.ל. התרכזו כוחות לוחמים ומוסדותיה שימשו עזר בטוח ומתמיד במערכות השיחרור. קופת-חולים לעובדים לאומיים שימשה כתובת לתורמים בחוץ-לארץ למשלוחי-ציוד רפואי עבור המחתרת הלוחמת. רופאית

ואחיותיה הגישו עזרה לנפגעים והדריכו יחידות-לוחמות בהגשת עזרה-ראשונה. בקורסים המרכזיים לחובשי אצ"ל לקחו חלק אנשי הסגל הרפואי של קופת-חולים ובמיבצעי הקרב נמצאו אנשי קופת-חולים בעמדות חזית קדמיות, בשירות האצ"ל.

הסתדרות העובדים הלאומית תרמה תרומתה במלחמת השיחרור, אולם לא פחותה היתה תרומתה לעצמאות העברית בחינוך דור של עובדים לאומיים ובשמירת מסגרתם העצמאית. תנועת העבודה הלאומית שהוקמה כאלטרנאטיבה לשלטון האדום חגגה את נצחונה על אלה שהאמינו בחדס הסוציאליזם הבינלאומי. דגלה הכחול-לבן הונף ברמה עוד בימים בהם לעגו מנהיגי השמאל לרעיון המדינה העברית והעצמאות העברית. ה.ע.ל. קמה למען המוני הפועלים אשר האמינו במלכות-ישראל, בימים בהם ראו מנהיגי השמאל את עיקר תפקידם בהקמת "מדינת ההסתדרות" תחת שלטון בריטי. היא נאבקה ונלחמה בעד המוניזם הלאומי כפי שחזוהו הרצל וז'בוטינסקי — עתה נשא מאבקה פרי. הבית-ירים, העובדים הלאומיים ואנשי התנועה הלאומית כולה חגגו את נצחונם. הניצנים שהנצו בשנות העשרים, עם הקמת ההסתדרות הציונים העמלנים, "מנורה" ופולגות-העבודה של בית-ר נתנו פרי. בסבל שאין דוגמה לו, במערכות נגד יריבים מבפנים ואויבים מחוץ — קם החזון; הוקמה מדינת ישראל.

הסתדרות העובדים הלאומית לא קמה כמטרה לעצמה, אלא כמכשיר ממלכתי לגיבוש הכוחות הלאומיים. את תפקידה זה מילאה במסירות לאין-שיעור; ברעב, במחסור, במעצר ובכלא. מאות מחבריה נפגעו ונפצעו במערכה עם היריב האכזר מבפנים, מאות מחבריה בילו חדשים ושנים מעבר לגדרות-תיל. עתה תמה פרשת היסורים. החלה תקופה חדשה במדינת ישראל העצמאית.

ההצטרפות ללשכות-העבודה הכלליות

עם שיחרור עסקני ההסתדרות העובדים הלאומית מבתי-הכלא וממחנות-המעצר החלו בדיונים קדחתניים על הצטרפות ללשכות-העבודה הכללית. לא רק החלטת הקונגרס הציוני ה"ב" היא שהניעה את הנהגת ה.ע.ל. לדון על ביטול לשכותיה העצמאיות, אלא התחושה הממלכתית שקיבלה תוקף משנה ערב הקמת המדינה. אכן, גם עתה היו בה.ע.ל. מתנגדים להצטרפות ללשכות. אלה סברו כי כל עוד לא נתונות הלשכות למרות ממלכתית, עדיין לא כשרה השעה לכך; כי ההצטרפות ללשכות תפגע בייצוג המקצועי של העובדים הלאומיים. אולם על חששות אלה גברה ההכרה כי יש להילחם בתוך הלשכות על-מנת להפכן לממלכתיות, וביום 1 במרץ 1948, חודש ומחצה ערב ההכרזה על הקמת מדינת ישראל, הודיע הוועד הפועל על חיסול לשכות-העבודה העצמאיות של ה.ע.ל. ועל ההצטרפות ללשכות הכלליות.

מאמצי ה.ע.ל. להכניס תיקונים בחוקת היסוד של לשכות-העבודה לא נשאו פרי. גם חלקה בהנהלות-הלשכות קופח, לאחר שהשמאל הצליח לרכוש את שיתוף-הפעולה של הפועל-המזרחי במזימותיו לקיפוח העובד הלאומי. אולם על תקלות אלה נאלצה מעתה

ה.ע.ל. להתגבר באמצעים חדשים — אמצעים ממלכתיים, תוך מאמץ להגביר את השפעתה של התנועה הלאומית במוסד המחוקק, בכנסת. ואם אחרי מאבק של שנות־דור קיבלה הכנסת החלטה על הפיכת לשכות־העבודה ההסתדרותיות ללשכות ממלכתיות; ואם ביטלה הכנסת את הזרם המעמדי בחינוך; ואם נתגבשה ההכרה המחייבת ביטוח־בריאות ממלכתי — הרי בכל אלה יש מתרומתה של הסדרות העובדים הלאומית.

סיכום ולא סיום

שונים הם תפקידיה של הסתדרות העובדים הלאומית במדינת ישראל, מאלה שעמדו לפניה בתקופה הטרומ־ממלכתית. שוב אין צורך לחנך ולהטיף למען רעיון העצמאות העברית. הערכים הממלכתיים חדרו ומוסיפים לחדור לתוך תחושת ההמונים, גם בקרב אלה אשר בזמנו התנגדו למדינה עברית. רבות מן האידאות של תנועת העבודה הלאומית הפכו לנחלת־הכלל במדינת ישראל. אולם השמאל המעמדי אשר הצליח לבסס את מסגרתו בשנים בהן היה העובד הלאומי נתון במאבק עם השלטון הזר, שולט עדיין במדינה ודגלו האדום עוד מתנוסס מעל ראשיהם של מרבית פועלי ארץ־ישראל. בלחץ, באיומים ובהרעבה השתלט השמאל על המוסדות הכלכליים במדינה ולא אחת גובר בו השיקול המעמדי על השיקול הממלכתי בהכרעות על המדיניות המשקית והכלכלית של המדינה. על הסתדרות העובדים הלאומית מוטל התפקיד להמשיך ולהיאבק נגד העדפת המעמד על המדינה; נגד השתלטות השמאל בכל ענפי המשק, השתלטות המחבלת בכושר התפתחותה הכלכלית של מדינת ישראל.

הסתדרות העובדים הלאומית היא עצמאית, אך צמודה לתנועה הלאומית, תנועת חרות־הצה"ר. במאבקה של תנועת ז'בוטינסקי לשינוי פני המציאות במשק הישראלי משמשת הסתדרות העובדים הלאומית כמכשיר רב־יכולת ורב־חשיבות. לסכם את פעולות תנועת העבודה הלאומית בישראל העצמאית — עדיין לא הגיעה השעה.

י ס ו ד ו ת

- מתוך משנתו של זאב ז'בוטינסקי
- מתוך משנתו של פרופ' יוסף קלוזנר

מתוך משנתו של זאב ז'בוטינסקי על מעמד ועבודה

מלחמת המעמדות

אנו רואים במלחמת המעמדות תופעה בריאה והכרחית. מלחמה זו אינה מתנהלת — בניגוד לארצות אחרות — מסביב לערכים הקיימים כבר, אלא הרבה יותר היא מתבטאת בעצם תהליך היצירה של ערכים חדשים: ציבור פועלים יוצר את הקבוצות ואת בתי-המלאכה הקואופראטיביים והמעמד הבינוני יוצר ערכים הנושאים אופי אינדיווידואלי. הרוויזיוניזם דוחה בהחלט את קביעת העמדה לטובת אחת הצורות האלה של בנין ונגד השניה. אין הוא מודה ב"פשיטת הרגל של הקבוצות", אולם הוא איננו מטיל גם דופי בעליה הרביעית. הרעיון הממלכתי-הציוני מקבל ברצון כל צורה של בנין ומרץ יהודי על שדה יצירת הרוב העברי בארץ. מרצם של אותם החוגים הדוגלים באידיאולוגיה של ציבור העובדים יכול להתבטא אך ורק בהקמת צורות חיים סוציאליות המתאימות לרוחם. זאת היא עובדה אורגאנית ופסיכולוגית שבשום נימוקים שבעולם אי-אפשר לשנותה. ועל זה משיב הרעיון הציוני-הממלכתי: ציבור הפועלים צריך לבנות את מציאותו בארץ על אותם היסודות המתאימים לרוחו והתנועה הציונית חייבת לסייע לו בכך. אולם עובדה קיימת היא כמובן שלמעמד הבינוני ישנן מגמות הפוכות מאלה של ציבור הפועלים, והוא יכול לבנות את מציאותו בארץ רק על יסודות אינדיווידואליים. ועל זה משיב הרעיון הציוני-הממלכתי אותה התשובה: בנה לפי רוחך — ואני אסייע. זאת היא העמדה הצודקת היחידה של הציונות בתור כוח מאחד עליון, לכן היא גם עמדתה הנכונה של האידיאולוגיה הרוויזיוניסטית. לכל צורה של בנין יש זכות קיום: לכל אחת מהן יש לסייע ולעזור ובמקום שמתגלעים ניגודים בין צורות ההתיישבות, מטלא הנושא של הרעיון הממלכתי תפקיד של בורר — זהו העיקר — השאר הוא טפל. עוד מוקדם הוא להחליט כי ההתיישבות הקואופראטיבית או הסוציאליסטית איננה מכניסה ריווחים: מפני שתקופה של שנים אחדות אינה מספיקה בשביל לחרוץ משפט על נסיון כה מסובך. כמובן הנהו משולל כל יסוד הרינון על-דבר אי-הכשרתו האורגאנית של המעמד הבינוני: העיניים מראים כי שניהם בונים, החיים גם יוכיחו איזו צורה של בנין הנה בת-קיימא יותר ואז תיטמע הצורה האחת לאט לאט בשניה. מעמדה בלתי-מפלגתית, ממלכתית מוחלטת זו לא יונו הרוויזיוניזם הן לימין והן לשמאל.

לקבוצות הפועלים השותפות להשקפות הפוליטיות שלנו ישנו החופש המוחלט לארגן סיעות בעלות אופי סוציאליסטי-רוויזיוניסטי. מצד שני יש גם מקום לסיעות רוויזיוניסטיות מחוגי המעמד הבינוני והאזרחי, אולם הרוויזיוניזם, בתור יחידה שלמה, עומד — וכן יישאר לעמוד שם להבא — מעל לכל מעמדיות: הוא הנהו הרעיון הטהור ואבי המושג של המדינה העברית.

מתוך "מה רוצים הרוויזיוניסטים?" (מצע הצה"ר 1928)

מחוקיה הסוציאליים של בית"ר

- א. עבודה עברית במאה אחוזים בכל המפעלים היהודיים.
- ב. תגא"עבודה הגנים לפועל העברי: אחרת לא יוכל לעלות לארץ-ישראל והיא לא תיעשה לעולם למדינת היהודים.

ג. בורות לאומית מחייבת בכל הסיכוסים הסוציאליים במשק העברי, וחרם על שני הפשעים הלאומיים — השביתה וההשבתה.

ומשום שהחוק בין כל אירגוני הפועלים בארץ-ישראל — „הסתדרות העובדים” — אינו מודה בעקרונות הללו, אלא להיפך, הוא ניצב על בסיס של מלחמת-מעמדות, אין הפועלים הבית-רים נכנסים לתוך ה„הסתדרות” ואין הם יכולים לבקש עבודה על-ידי לשכות-העבודה שלה.

ד. יצירת לשכות-עבודה נייטרליות עם באות-כוח שווה לכל אירגוני הפועלים היהודיים ועם באות-כוחם של המעבידים ובהנהלתם של יסודות נייטרליים, מוטב — בהשגחתו ובהנהלתו של אותו המוסד, אשר יוקם כמוסד לענייני הבורות הלאומית.

מתוך „עגלת הכלי זמר” (1935)

צדק סוציאלי

שני אידיאלים הם אבסורד, בדיוק כשני אלהים, כשני מזבחות שונים, ושני בתי-מקדש. אין פוסקים לעצמם. בשעה שהצדדים עצמם ירצו לפסוק בסיכוס על-ידי מבחן כוחות בלתי-אמצעי, ינצח לא זה שהצדק עמו, כי אם זה שהכוח עמו. בשביתה ינצח תמיד ובאופן בלתי-נמנע לא אותו הגורם שלצדו האמת העליונה, כי אם אותו צד שכספו מרובה. יתכן ואצל חיות-פרא זהו „צדק” אולם לא אצל בני-אדם וודאי לא אצל יהודים. הדרך האחת והיחידה לצדק בסיכוסים סוציאליים — שמה בורות.

מתוך „עגלת הכלי זמר” (1935)

על המוניזם

שני אידיאלים הם אבסורד, בדיוק כשני אלהים, כשני מזבחות שונים, ושני בתי-מקדש. אין ברוני להעליב איש; אולם נשמה היכולה למזג שני אידיאלים ולהיות בכך מאושרת, נשמה פגומת היא. נשמה מושלמת היא רק נשמה מוניסטית. על-פי התוכן אין למלה אידיאל מספר רבים. נשמה בריאה בה מקנן אידיאל, אין בה מקום לשני. אם הציונות היא אידיאל, אין על-ידה מקום לעוד שאיפה עצמאית ושוות-זכויות כלשהי, ואי-אפשר לעשות אתה לא שותפות, לא קארטל ולא שום „קומבינאציה”. אידיאל מסלק כל דבר צדדי, יהיה יפה, טהור וקדוש עד כמה שיהיה. ויחד עם זאת אין לו כלל טענה שמה שסולק אינו נאה, או אינו קדוש. יתכן שהסוציאליזם הוא תמצית הצדק — אני אישית איני מאמין בכך — אולם נניח שכן הוא: אין לדבר ערך — — —

מתוך „שעטנו לא יעלה עליך” (1933)

על הבורות

„בורות” אינו הסכם תיאורטי שהנה מתחייבים שני הצדדים, במקרה של סיכוס לבחור בבוררים ולמסור בידיהם את ההחלטה: כי יש תמיד סכנה שלא ייכנעו לפסק-הדין, או גם שלא יסכימו את מי לבחור. „בורות” על פי החלטותינו בוועידת וינה היא מוסד קבוע, שלושה, או חמישה או שבעה „שופטים” שייבחרו לצמיתות על-ידי כנסיה מיוחדת המייצגת את כל מקצועות המשק העברי בארץ בשיווי-משקל בין הפועלים ונותני-העבודה. השופטים האלה ייבחרו מאנשים שאינם שייכים לשום מפלגה, ואסור להם להשתייך לאיזו מפלגה שהיא. והם (לא בעלי-הדבר בכל סיכוס וסיכוס) ימנו את הבוררים לכל עיר ומושבה ויכהנו בתור בית-דין עליון לעירעורים. וגם את הלשכה הנייטרלית בכל מקום ומקום ימנו הם, אותו הקולגיום של הבוררים העליונים, ורק אז תהיה לנו לשכת-עבודה נייטרלית במלוא מובן המלה, ועל כן מתנגדים אנחנו ללשכת „משותפת” (עם באי-כוח של המפלגות), וגם בלשכה הממונה על-ידי העירייה או ועדה-מושבה איננו

רואים פיתרון מספיק מפני האופי המפלגתי של המוסדות האלה — מה שנוגע למועצות מקומיות, מתנגדים אנחנו התנגדות עקרונית לכניסת הפועלים הלאומיים לאיזה מוסד שהוא אשר יהיו בו למיעוט ויוכרחו לעשות מה שיחליט הרוב המורכב מאנשי השמאל (אולי בהוספת נתיניו מ„הפועל המזרחי” וכו’); לא תדרוך כף רגלם אלא במוסד שהם שם לא פחות מהחצי. ופה לא נתחשב בשום סטאטיסטיקה כי אם רק באותו העקרון שאנו דורשים אותו גם ביחס לקונגרסים הציוניים ולוועד הלאומי: כל מוסד „משותף” בישראל יתבסס אך ורק על הסכם תפשי ושוויון המשקל ולא על רוב ומיעוט.

מתוך „מכתב למזכירות ה.ע.ל.” (מרץ 1934). האפייני הוא שזאב ז’בוטינסקי פנה למוסד העובד הלאומי בשם ה.ע.ל. עוד לפני ייסודה הרשמי.

המגן הסוציאלי

התנ”ך כולל לא רק את העקרון של מחאה על העוול הסוציאלי, אלא גם שיטה, סכימה סגורה לריקונסטרוקציה סוציאלית. כמובן, אין הדברים מוצעים שם באורח שיטתי, אינם ערוכים יחד כתכנית אחת שיש בה רעף א’ וסעיף ב’, ה„סעיפים” פזורים בין הטקסטים השונים; אך אם נאסוף אותם יחד, נקבל תכנית ממש, היא קצרה ואינה דנה בפרטים: אך לדעתה, הרי זו התכנית המעולה, הממשית ביותר והנבונה ביותר, לריקונסטרוקציה חברתית, והיא רחוקה הן מן הפראות הבלתי-מרוסנת שבהתחרות של הפקר, הן מאותה עבדות שכרוכה בשיטות הסוציאליסטיות כולן.

שלושה סעיפים בה: העקרון של „שבת”, העקרון של „פאה” ו„רעיון היובל”.

העקרון של „שבת” הוא אותו שורש אשר מתוך שלוש אותיותיו צמחו מלוא היקפה של התחיקה הסוציאלית בימינו, המגינה על זכויותיו ועל מצבו של הפועל-השכיר. מלבד מנוחת-שבת מצויים בתנ”ך עוד כמה וכמה חוקי-מגן לוויסותה של עבודת-שכיר, אפילו ביחס למועד המסויים אשר בעל-הבית חייב לשלם בו את השכר (כל ערב); אך את כל הפרטים הללו אפשר לכלול באורח סמלי במושג „שבת”. תמצית המושג היא בכך, שהחברה אסור לה לעזוב את הפועל-השכיר לחסדו של נותן-העבודה, בהרשותה להלה לכפות על העני כל דבר שביכלתו לכפות עליו. התנ”ך אינו מכיר ב„חזזה חפשי”; התנ”ך אינו מכיר ב„חוק הברזל” המפורסם של הכלכלנים מן המאה התשע-עשרה, חוק הקובע שהסייג היחיד לתנאי-העבודה הפרוליטאית, הרי זו מידת היגיעה ומידת הרעב שהפועל יוכל לסבול בלי „להעלם”, כלומר למות. במובנה הצר, ה„שבת” הריהי סייג מבחינה אחת בלבד — ביחס לזמן העבודה; אך במובנה הרחב, כאמור, ה„שבת” היא הראשית והמקור לכל אותן הריפורמות אשר מאתי-שנים של לוחמים סוציאליים ידעה להשיגן בתחומים לאין ספור של ההגנה על הפועל. עקרון זה הופיע לראשונה בתנ”ך, לא רק כאחת מתרי”ג המצוות, אלא כאחד מעשרת הדברות, כאחת מהנחות-היסוד רמות-החשיבות ביותר לחיי-שיתוף בקרב בני-האדם. „שבת” פירושו: היחס בין נותן-העבודה והעובדים אינו עניין פרטי, הוא „עניינו של האל”, הוא נקבע על-ידי האינסטאנציה העליונה של מצפון האדם, לא רק לפי תיאבוננו של הצד האחד או של הצד השני, אלא לפי ה„פאטוס” המוסרי והחמרי של החברה.

„פאה” היא חוק ביחס לקציר: אסור לאסוף את כל היבול כולו, יש להשאיר חלק ממנו בשדה או בכרם — „לעני ולגר”, „לגר, ליתום ולאלמנה”. אין זו „צדקה”, זוהי „מצוות עשה”, חוק, כלומר, מס המוטל על המעמד של בעל-ירכוש לטובת המעמד של מחוסרי-רכוש. חוק, אשר צפון בו רעיון כביר, וגם כאן התנ”ך הוא המקור הראשון — בדומה ל„שבת”, שכן ה„פאה” בלתי-ידועה היא הן בתפיסת-החברה הרומית והן ביוונית. והתחום כולו של הדאגה הסוציאלית בימינו על כל צורותיה, תחום נרחב לאין שעור, למן מסי-ההכנסה ועד הסיוע למחוסרי-העבודה, אף הוא מקורו בשלוש אותיות אלו: „פאה”.

מתוך „פרקים בפילוסופיה הסוציאלית של התנ”ך”

רעיון היובל

לו הייתי מלך, מחדש הייתי את פני ממלכתי על-פי תורת היובל, ולא על-פי נורת הסוציאליזם. כמובן, קודם-כל צריך הייתי למצוא יועצים חכמים ולהטיל עליהם לתכן תכנית מפורטת על יסוד הרמז שבמקרא. אותו הניסוח הבלתי-גמיש, הקדמון, הילדותי, אינו ניתן למימוש בחיינו המורכבים; וההיסטוריונים, מהם מטילים ספק אם בכלל היו בני-ישראל מקיימים את מצוות היובל בימֵי-קדם, ואולי נשארה מצווה זו מבראשונה מבחינת הלכתא למשיחא. אך כל ספרי החוקים והמשפטים שבעולמנו זה, כלום מועטים בהם הדברים שלא נתממשו בחיים? גם את חרבותינו עדיין לא כתתנו לאתים; אך יבוא יום ויקום חזונו של ישעיהו. הלכתא למשיחא אינה פסק-דין של מוות. יש והיא סימן לאידיאל אמיתי. מושיב הייתי חכמים ומטיל עליהם לפתח את הרמז שבמקרא ולתרגמו ללשון ימינו. עורך הייתי צו אל ועדה זו, ובו כתוב לאמור: הרעיון בדבר מהפכות סוציאליות החוזרות ונשנות, מהפכות שעם זאת הן מצוות-החוק — הואילו נא לסגלו אל תנאי-החיים הכלכליים בימינו. ושימי נא אל לב: התקופה של חמישים שנה, שנקבעה במקרה, אינה מן הפרטים החשובים. יכולים אתם לקבוע תקופת-ביניים אחרות. יתר על כן: יכולים אתם לוותר בכלל על הסימן הכרונולוגי, ולהחליפו בסימן של תכליתיות. למשל תוכלו לקבוע שה"יובל" חל בשעה שימליץ על כך איזה מוסד בעל סמכות מיוחדת לצורך זה, כגון בית-נבחרים, סינאט, מועצה עליונה של איגודים כלכליים, או אפשר משאל-עם ברוב דיעות פשוט או מאויד, ככל שתמצאו לנכון. ה"הפיכות" יחולו אז, בערך, בשעות של משרים חריפים וממושכים — והוא מה שדרוש. העיקר — תהינא תכניתכם מקדשת, אחת לתמיד, את חוקיותה של אותה תופעה הקרויה כיום מהפכה סוציאלית; תהינא נוטלת ממושג זה את טעם-הלוואי האיום של אלימות ודם, גם תהי הופכתו לדבר תקין, לחלק מחוקת-המדינה, בדומה (למשל) לכינוס של אסיפה-לאומית יוצאת-מן-הכלל לשם בדיקת סעיפיה של חוקה זו — לאמצעי, שאף אם יוצא הוא מגדר הרגיל, ואין לקבלו בלי החלטה חגיגית מיוחדת, הנה קבוע הוא ומנוסה במלואו מראש. וכן הואיל-נא לשקול ולבדוק, כיצד תשפיע הגשמת עקרון זה על המחזור הכלכלי הרגיל, וביחוד על אותו הבסיס של חיי המשק ששמו אשראי. באותו פרק בספר ויקרא תמצאו דין, ששוויו של שדה יהא נקבע „במספר שני תבואות" אחר היובל, כלומר עד ה"הפיכה" הקרובה. ודאי אין די בכך, ואם יבוטל הסימן הכרונולוגי, יהא הדבר אף שלא מן הענין; אולם אם תבחרו בקרמחשבה זה, תעמוד לכם חכמתכם ולמדנותכם למצוא את התיקונים הדרושים כדי לשמור על חיותו של יסוד האשראי. ובכן, שקלו-נא את הענין בדעתכם והורונו את הדרך; אך הניחו-נא לכל אדם בממלכתנו לחיות, לייצר, לסחור, להמציא, לשאוף, לחתור אל מטרתו ללא צנזורה מוקדמת — ובאותה שעה גם לדעת, שמפרק לפרק יבוא היובל, ויועבר שופר תרועה בכל הארץ, ויקראו דרור בארץ לכל יושביה.

מתוך „רעיון היובל"

מתוך משנתו של פרופ' יוסף קלוזנר

בתוך התנועה הציונית עומדים כיום הנה שני מחנות גדולים זה לעומת זה. מצד אחד עומדים הדואליסטים, שעליהם נמנים: הציונים הסוציאליסטים, שאינם מעדיפים את הציוניות על הסוציאליזם מן „הפועל הצעיר“ (לאחר האיחוד) דרך „אחדות העבודה“ עד „פועלי-ציון שמאל“ ועד הקומוניסטים, שיצאו מן הכלל הציוני כולו; והציונים הכלליים מטיפוסו של וייצמן וגליקסון, שמתפשרים עם המצב ועם שלטון הפועלים והולכים אחר הפוליטיקה של „בהדרגה“, ולסוף ה„ברית-שלומיים“, שאף הם, כהקומוניסטים, יצאו מן הכלל הציוני. — ולעומתם עומדים המוניסטים, שעליהם נמנים: הרוויזיוניסטים, שאין להם בעולםם אלא הציוניות והם דורשים להעמיד את המדינה היהודית בראש כל השאיפות! הציונים הראדיקלים, שמתנגדים לפשרנותו של וייצמן ואף הם בעד הטעמת התביעה של מדינה יהודית, אלא שהם מחולקים עם הרוויזיוניסטים בנוגע לשאלות טכסיות (היחס החיובי אל הקרנות והערכת ההתיישבות בתור דבר שווה בחשיבותו להמדיניות, ומכאן — יחס יותר חיובי אל הפועלים, וכיוצא בהם), ולסוף, חלק מן הציונים הכלליים האופוזיציוניים, שהציוניות היא להם הכל והשאר אינו אלא אמצעים לה — אמצעים טובים אם הם מסייעים להתקדמותה ואמצעים רעים אם הם מעכבים התקדמות זו.

והגיעה השעה לברר בירור עיוני, מה הם חילוקי-דיעותינו? במה נפלים שני המחנות לא מן הצד המעשי והטכני (כאן כל מחנה מגלגל חובה על השני ומלמד זכות על עצמו), אלא מן הצד הפרינציפיוני הטהור. הרי העיון קודם למעשה והוא משמש יסוד למעשה — ואנו שכחנו דבר זה מיום שתקענו עצמנו לעבודת-בנין ולמלחמת-מפלגות ללא-מחשבה.

קודם כל: אנו מחולקים בעצם-חשיבותה של הלאומיות.

להדואליסטים מכל המינים (אפשר, זולת חלק מן הציונים הכלליים) הלאומיות אינה אלא חזיון עובר. האנושיות שואפת לבין-לאומיות, לא-ניורסאליות; והלאומיות אינה אלא דרגה של מעבר בדרך אל האנושיות. היא, הלאומיות, אינה אלא רע מוכרח, שמעט-מעט, עלידי הסוציאליסמוס הבין-לאומי והבין-ארצי, יעבור מן העולם, והאנושיות תעשה חבורה עובדת אחת. ה„פרוליטאריים של כל הארצות יתאחדו“ — ושוב לא יהיו בעולם גרמנים, רוסים, אנגלים, יהודים, אלא בני-אדם פועלים ופועלות. ה„אינטרנאציונל“ — זהו האידיאל האנושי, והלאומים כיום הם רק מציאות מרה, שצריך, אמנם, להביא אותה בחשבון, אך בעיקר יש להילחם בה ולהעביר אותה מעט-מעט מן העולם. המחנה השני חושב אחרת. כשם שאין — ולא יהיה — אילן סתם, אלא יש ויהיו דקל או חאנה, זית או רימון, כך אין — ולא יהיו — בני-אדם סתם, אלא יש ויהיו גרמנים או אנגלים, רוסים או יהודים. ולא רק המצוי הוא כך, אלא אף ראוי שיהא כך. אסון יהא לאנושיות אם כל האומות תעשינה בלילה אחת של בני-אדם. האנושיות תתרושש עלידי כך ולא תתעשר. טמיעתן של האומות ובלתן לאנושיות חדגונית היא לא רק בלתי-אפשרית, אלא אף בלתי-רצויה. ולפיכך הטעמתה של ה„אינטרנאציונליות“ בניגוד להלאומיות היא קוצר-ראיה וחוסר-הבנה: אין באנושיות אלא מה שבלאומיות; כשלעצמה אין האנושיות אלא מושג של צירוף והפשטה — ולא עוד. דבר זה לימדונו עוד סמולנסקיין ואחד-העם.

ואין זאת אומרת, שהלאומיות צריכה להיות שוביניסטית, רודפת-זרים, מצטמצמת בתחומה הצר ושונאת כל מה ששייך לאימה אחרת. זה לא רק דבר בלתי-רצוי, אלא גם דבר בלתי-אפשרי.

מתחילת־קיומן של האומות, בתקופה העתיקה ביותר של ההיסטוריה האנושית, היו קשרים בין־לאומיים קיימים בעולם. המציאות הארכיאולוגיות הגדולות מוכיחות, שעוד לפני שלשת אלפים שנים ויותר קלטה ארץ־ישראל, למשל, השפעה מצרית, בבלי־אשורית ובנענית; והשפעות אלו ניכרות גם ביוון העתיקה. והשפעתן של כנען ושל יוון היתה ניכרת בכל העולם העתיק. ואפילו בימי־הביניים ה„ברבאריים“ לא פסקו ההשפעות הבין־לאומיות מקצה העולם הישן ועד קצהו. ובכן קשרים ויחסים בין־לאומיים הוא דבר טבעי והכרחי. אבל מכאן עד סמיכה בין־לאומית רחוקה הדרך. היהדות הנבואית ראתה בחזונה הגדול, ש„באחרית הימים“ כל הגויים „יכתתו חרבותם לאתים“ ו„לא ילמדו עוד מלחמה“, שכולם „ינהרו אל הר־בית־ה“ וילמדו מדרכיו וילכו באורחותיו; אבל הנביאים לא אמרו מעולם, שהגויים יפסקו מלהתקיים בתור אומות מיוחדות מפני שהאינטרנאציונל יבלע אותם כולם כאחד. חכמי־הלמוד, יוצרי התפילה הנפלאה „ובכן תן פחדך“, ראו בחזונם את כל הברואים „נעשים אגודה אחת לעשות רצונך (רצונו של מקום) בלבב שלם“; אבל אף הם לא חלמו מעולם, שלא יהיו עמים כלל לימות־המשיח, שהרי אז לא יהא צורך בדבר להיעשות „אגודה אחת“: לבלילה אנושית, אין צורך באיגוד. אף ההומאניות של חכמינו, כאותה של נביאינו, היא לאומית גמורה ולא בין־לאומית. לימות־המשיח יכירו כל הגויים באלהי־ישראל ובתורת־ישראל, אך גויים יהיו, שיהיו משתנים זה מזה במדינתם, בתרבותם, בלשונם. שפה ברורה תהפך אז אל עמים“ רק כדי „לקרוא כולם בשם־ה“, לעבדו שכם אחד“ (צפניה), אבל לא כדי להיות לבלילה אנושית, בעלת מדינה אחת ומשטר אחד, מעמד אחד ותרבות אחת.

אין חסא יותר גדול מעירובו של ההיטלריסמוס השוביניסטי והאנטישמי ברעיון הלאומי העברי הנעלה והטהור. כי אין שום דמיון כל־שהוא בין לאומיות־של־תגרה ולאומיות־של־מגן. כבר כתבתי במקום אחר עוד לפני שנתיים: „אין שום דמיון כלל בין לאומיות נלחמת ומתנפלת של אומה אדירה, שאין שום סכנה נשקפת לעצם־קיומה, כהאומה הגרמנית, ובין לאומיות מגינה על עצם־קיומה של אומה דלה ונרדפת, פזורה בין האומות, בלא לשון שלה ובלא מולדת משותפת לכל בניה, שכל קיומה בסכנה אם לא תתבסס על אדמתה ההיסטורית, במדינתה העצמית, כהאומה הישראלית“. ואמנם, בעוד שההיטלריסטים דוחים ורודפים לא רק כל דבר יהודי, אלא אפילו כל דבר גרמני שלא ברוחם (שורפים את כתביו של תומאס מאן, הגרמני הטהור, שאינו נאציסטי), מטיפים הלאומיים העבריים השלמים לא רק להחזרתם של „נדחי־ישראל“, כישו, פילון ושפינוזה, לתוך היהדות, אלא אף לספיגתם של נכרים גדולים כאפלטון, קאנט וגיטה, עד כמה שאפשר להללו להתמזג ברוח העברית הטהורה.

אבל, מצד אחר, טעות גמורה היא ליחס להיהדות ההיסטורית אינטרנאציונליות וקוסמופוליטיות ברוחם של מארכס ותלמידיו. שהרי אין בעולם כאומה הישראלית, שכל חייה מסוייגים ומגודרים לשם החזקת קיומה הלאומי המיוחד, ואין כאומה הישראלית, שכל בין־לאומיות — לא בצורה של יחסים וקשרים והשפעות־גומלים, אלא בצורת אידיאל של התאחדות גמורה, — זרה היא לרוחה בתכלית הזרות.

ההבדל הראשון בין שני המחנות הוא, איפוא, היחס אל הלאומיות ואל הבין־לאומיות.

ההבדל השני הוא — היחס אל שאלת המעמדות.

אם סוציאליסמוס הוא — התנגדות לעושיק מדיני וכלכלי בכל צורותיו, דאגה לעובד, התנגדות למצב הבלתי־טבעי והבלתי־ישר, שעל־פיו חלק מן האנושיות עובד הרבה והשכר לעמלו אינו מספיק לפרנסתו הדלה, וחלק ממנה עובד מעט ומתעשר על חשבונו של העובד הרבה, — אם זהו הסוציאליסמוס, אי־אפשר שיתנגד לו כל מי שנתחנך על ספריהם של ישעיהו, ירמיהו ועמוס. הנבואה העברית כולה רועמת וקובלת כלפי אי־צדק ואי־ישר זה. התורה הישראלית כבר היא דואגת על־ידי שמיטה ויובל, שלא יהיו בארץ עניים ביותר ועשירים ביותר, אף אם היא יודעת, ש„לא יחדל אביון מקרב הארץ“. ישעיהו וירמיהו, עמוס ומיכה, ספר תהילים, ומן הספרים החיצונים

העבריים — „ספר־חנך“ וה„גליונים“ על שם ברוך ועזרא, ואף האגדה התלמודית והמדרשית הרחבה, בלא לדבר על ספרות־המוסר המאוחרת, — כולם, כולם זועקים זעקה גדולה ומרה על דיכוי־הדלים, על גזילת שכר־שכיר, על תפנוקיהם של העשירים ו„פרות־הבשן“. זהו הסוציאליסמוס־הנבואי, שכל מי שאינו מחזיק בו אינו ראוי לשם יהודי לאומי.

ואולם סוציאליסמוס זה, פרי ההכרה של צדק ומשפט, מיוסד הוא על אידיאליות עמוקה. הסוציאליסמוס האירופי, שאף הציונים הסוציאליים ברובם מחזיקים בו, יוצא גם הוא מן הצדק והמשפט, אבל המטריאליות האקינומית וההיסטורית, שהונחה ביסודו על־ידי מארכס ואנגלס, מבטלת כל אידיאליות זו. כאן הכל עומד רק על אינטרסים חמריים ותאוות־השלטון. „בני־אדם הם זאבים זה לזה“, שהרי מלחמת־המעמדות היא „מלחמת הכל כנגד הכל“. ובכלל, כל היחס אל ה„מעמד הנבחר“ בתורה הסוציאליסטית אינו אלא היפוכה של ההשקפה האריסטוקרטית הישנה: מה האריסטוקראטים חשבו את עצמם לנוֹר־הברִיאה וכל שאר בני־אדם לא נחשבו לכולם בעיניהם, אף מנהיגי־הפועלים נוטעים בלבותיהם של אלה את ההכרה, שרק הם, הפועלים, הם בני־אדם מועילים, וכל שאר בני־האדם הם מנצלים, עושקים, ניוונים על חשבונם של העובדים. הכרה כזו היא סמ־המוות לחברה בכלל ולאומה בפרט. נביאינו, שנלחמו כל הימים להדלים והמזכאים, אמרו ביחד עם זה: „ודל לא תהדר בריבו“ ו„לא תשא פני־דל“. המשפט והצדק שווים הם ביחס אל כל המעמדות כולם. ואין להעמיד את החברה והאומה על אינטרסים חמריים או שלטוניים בלבד. העיקר של האינטרסים החמריים בחייה של החברה נכון וקיים הוא, אבל החברה חייבת להתגבר על עיקר זה ולא להשלים עמו ולעשותו אידיאל, דוגמת הטבע, שבוודאי ובוודאי האדם נתון בתוכו — אבל תמיד הוא נלחם בו ומנצח אותו.

ומה שנוגע לתועלת המעשית של נצחון ההשקפה החמרית והמעמדית, הרי הראתה רוסיה הסובייטית, שהחריבה את המשטר של הקאפיטאליסמוס האינדיווידואלי והעמידה את כל המדינה על מעמד אחד, משועבד בקנייניו וביצירתו להמדינה, באופן שיצרה קאפיטאליסמוס ממלכתי במקום קאפיטאליסמוס אינדיווידואלי, — כמה כוח של יצירה יש בביטול של הקנין העצמי ובשיעבודו למדינה בלבד. כבר אמר בלפור המנוח לציר הקומוניסטי היחידי בימיו של הפרלאמנט האנגלי: „הצלחתם לעשות את העשירים לעניים, אבל לא את העניים לעשירים“. יותר נכון: הצלחתם להרעיב את רוסיה העשירה והמלאה כל טוב, — וסוף־סוף לא ביטלתם את הכסף ולא את אי־השוויון שבין פועל ל„פקיד“ ו„מומחה“. ובכן לא נתגשם הצדק ברוסיה משום צד, אבל מלחמת־המעמדות החריבה את רוסיה במשך חמש־עשרה שנה עד היסוד בה.

ואולם נניח, שיש הגיון במלחמת־המעמדות, וסוף־סוף ידכא המעמד האחד — מעמד־הפועלים — את כל שאר המעמדות ויביאם לידי ביטול גמור, הממשלה תקבל לידיה את כל מכשירי־היצירה ואת כל התוצרת, — ושוויון גמור ישלוט בעולם (מה שאין זכר לו כיום ברוסיה הסובייטית). במה דברים אמורים? — במדינה, במדינה הולכת ונבנית, ב„עולם מתהווה“, שהוא משועבד לארץ קאפיטאליסטית, ובאומה, שהאזכרים והפועלים שלה עדיין הם מיעוט וכך ישארו, לצערנו, עוד במשך הרבה־הרבה שנים, — במדינה כזו ובאומה כזו הרי מלחמת־המעמדות היא אסון ממש. הרי לא לחינם נלחמה הסוציאלי־מוקראטיה, הכללית והיהודית (ה„בונד“), בציוניות מתחילת־בריאתה, וראתה בה את הניגוד הגמור לעצמה; וכך אף ראתה הציוניות מתחילתה את הסוציאלי־מוקראטיה: אי־אפשר לקרוא לאחדותה של האומה לשם בנין־המילדת, — ובאותה שעה עצמה לפורר אותה לחלקיה — למעמדות עוינים זה את זה ונלחמים זה בזה. והרי בכלל אי־אפשר לאחוז את החבל בשני ראשיו: לאסוף כסף מבורגנים גדולים וקטנים לשם בנין־הארץ, לקרוא להם, שיבואו ויקנו פרדסים ושדות־תבואה ויבנו בתי־חרושת כדי שתהא עבודה לפועלים ויתרבה היישוב העברי בארץ, — ובאותה שעה עצמה להכריז על מלחמת־מעמדות — ולהרחיק בזה את נותני־הכסף ואת גוטעיה־פרדסים וקונייה־שדות ובוגי בתי־החרושת — כלום ראה אדם מימיו, ששני הפכים בנושא

אחד לא יביאו לידי קטאסטרופה? — ואמנם כן. המצב הירוד של הכספים בקרנות הלאומיות ומיעוט הכונים בתי־עשיה בארץ באו לא מתוך המשבר הכספי העולמי בלבד. בנוגע להקרנות, הרי היהודי מרבה לנדב ולתרום בעת־צרה דווקא; ובנוגע לבנין של בתי־עשיה, הרי הבאנקים בארץ מתפקעים מרוב כספים; אלא שבעלי־הכספים רואים את השביתות ואת הקטטות בעבודה, שמגיעות לידי שפיכות־דמים, — ולמה, "יכניסו את ראשם הבריא לתוך ערש־דוו"? — ועל־ידי כך סובלת הארץ כולה וסובלים, קודם־כל, הפועלים עצמם. כי מי יכול לקבוע, כמה יהודים עשירים היו באים לארץ ונוטעים פרדסים ומייסדים בתי־עשיה אילמלא השמועות על שביתות ושפיכות־דמים, שמגיעות לחוץ־לארץ? — מאשימים את היהודים, שלא יצאו ידי חובתם כלפי ארץ־ישראל ואולם אין מלאכים בעולם, ואם יהודי, שאינו ציוני מילדותו, שומע מה שנעשה בארץ, אין לתמוה, שאינו רוצה לצאת מצרה אחת — מלחמת הגויים ביהודים או מלחמת הפועלים הנכריים בבורגנים — לצרה קשה ממנה: למלחמת־אחים — אחים־פועלים באחים־בורגנים או אחים־פועלים אלה בהללו, — והוא בוחר לסבול מזרים משיסבול מאחיו, אחיו לאומה ולבנין המולדת...

ועדיין לא לקחו מנהיגי־הפועלים מוסר. בשעת פריחה כלכלית בארץ דווקא הם מקלקלים את הכל עלידי שביתות והתנפלויות, שצריכות לסמל את מלחמת־המעמדות, וכך הם מזיקים לפועלים יותר משיכולים להזיק להם כל שונאי־הפועלים ביחד.

ויש עוד הופעה מסוכנת לאומה בארץ: הפועלים נעשים בה אומה לעצמם. לא רק אירגון מיוחד להם, אלא אף בכל דבר ודבר הם "עושים שבת לעצמם"; ואפילו בענייני־תרבות, שלכאורה משותפים הם לאומה כולה, לא רק בתי־ספר מיוחדים יש להם ("בני־העובדים"), אלא גם תיאטרון מיוחד ("אהל") ואגודת־ספורט מיוחדת ("הפועל"), ואפילו המנון עברי מיוחד ("תחזקנה" לעימת "התקוה"). אפילו בהמנון הלאומי חלילה להם להשתתף, וכך הם מפוררים את העם החלש והמפוזר בעולם כולו והמועט גם בארצו לפירורים קטנים. וכלום יש לך אסון גדול מזה בשעה שהאומה חוגרת שארית־כוחותיה לבנות את מולדתה ההרוסה — והיא מוקפת שונאים ומקנאים מכל צד?

מתוך מאמר "חילוקי־דעותינו" בירחון "ביתר" (1933)

נ ס פ ח י ם

● הסכמי עבודה — זלמן אהרנוביץ (ארן)

● בעיות עבודה בארץ-ישראל —

תזכיר הוועד הפועל של ה.ע.ל. לר.מ. גרייבס

הסכמי-עבודה

מאמר שנתפרסם ב"דבר", ביום 4.6.37
בתקופת הוויכוח על הסכמי-עבודה.

ההסכם שנחתם ב-9 למאי 1937 בין ההסתדרות הכללית לבין אירגון העובדים הרוויזיוניסטים היכה גלים רבים. רק שבועות מעטים עברו מיום כריתת ההסכם וכבר עורר שפע של גילויי-דעת, מאמרים, הערכות והשקפות. בספרות הזאת בא לידי ביטוי כל סבך היחסים, האינטרסים והדיעות שבמסכת העבודה, וביחוד בפרשת הסכמי-עבודה בין ההסתדרות הכללית לבין אירגוני עובדים אחרים. וראוי הענין להסברה רחבה.

מה העבודה הזאת לנו ?

ההסתדרות הכללית הסילה על עצמה גם את ריכוז העבודה וחלוקתה לכל דיכפין, אף-על-פי שידעה כמה גדולה האחריות שבחלוקת עבודה בארץ וכמה קשה הטיפול בה. שני טעמים הניעו את ההסתדרות העובדים לקבל על עצמה את העול הכבד הזה. הטעם הראשון — ההכרה כי בארץ הקולטת פליטי-גולה חסרי-כל, הזקוקים לעבודה כבר ביום הראשון לרדתם מן האניה, אין מכשיר מסוכן יותר לשיעבוד הפועל מאשר שלטון המעביד על חלוקת העבודה. שממנה יתד ופינה לקיומו הכלכלי ולזקיפתו החברתית של העובד. הטעם השני — אפיח ומהותה של ההסתדרות הכללית, שאיננה אך אירגון של מקבלי-עבודה אלא כלי-בנין להגשמת הציונות, שלא הסתפקה מעולם ביש הנוצר על-ידי ההון הפרטי, אלא חתרה תמיד להרחבת יכולת הקליטה של הארץ. לא בטחה בשאננות הבעל-ביתיות הציונית כי אם קיבלה על עצמה את התפקיד של יוזם ויוצר מקורות עבודה ומחיה חדשים. כך נוצרה לשכת-העבודה האחת של ההסתדרות הכללית.

אירגונים מתבדלים

והנה קמו כמה אירגוני פועלים, שמתוך חשבונות מפלגתיים וכיתתיים שונים גמרו בדעתם להתקיים כאירגוני עובדים נבדלים מן ההסתדרות הכללית. זרותם של אירגונים אלה לעניינים החיוניים של ציבור הפועלים, אי-אמונם או איבתם לתפקידים המעמדיים והציוניים של ציבור הפועלים העברים בארץ גזרו עליהם צימצום כמותי ודלות של יצירה. קיומם התבסס למעשה על מסגרת נבדלת לחלוקת עבודה בין חבריהם ועל היותם מכשיר בידי הכוחות הבעל-ביתיים במלחמתם הגלויה או בחיתרם הנסתרת תחת יסודות ציבור הפועלים המאורגן בהסתדרות הכללית.

ההסתדרות קוראת להסכם

ההסתדרות הכללית לא התעלמה מקיומם של אירגונים אלה והגדירה בבהירות את יחסה לדבר בשתי ההחלטות הבאות :

(א) במושב התשיעי של מועצת ההסתדרות (כ"ד—כ"ז תשרי תרצ"ב) נתקבלה החלטה האומרת :
"המועצה מאשרת את עמדת הוועד הפועל בדבר כריתת הסכמים עם אירגוני פועלים שמחוץ להסתדרות לשם הבטחת חלוקת עבודה צודקת ושמירה על תנאי-עבודה הוגנים".

ב) במושב הראשון של הוועידה הרביעית של ההסתדרות נתקבלה ההחלטה האומרת: „עם המגמה לאירגון כולל של כל הפועלים בתוך ההסתדרות הכללית מחליטה הוועידה, שכל עוד קיימים אירגוני פועלים ועובדים מחוץ להסתדרות הכללית, יש צורך לסדר אתם הסכמים לשם הבטחת חלוקת-עבודה ושמירה על תנאי-עבודה הוגנים ואשרת את ההחלטה שנתקבלה במושב התשיעי של מועצת ההסתדרות“.

יתר על כן, בכל המוסדות המוסמכים של היישוב והציונות הצביעה סיעת העבודה זה שנים בעד הקמת לשכת-עבודה אחידה משותפת ופרופורציונאלית של כל העובדים או של כל אירגוני העובדים המוכרים, או לשכת-עבודה משותפת ופאריטטית עם המעבידים ובתנאי שהחטיבה הפועלית תהא מורכבת על יסוד פרופורציונאלי.

מטרת ההחלטות וההצהרות הללו היתה להביא את השאלה של חלוקת עבודה צודקת לידי פיתרון מוסכם, ולא מפני שלשכת ההסתדרות הפתוחה לכל יהודי הרוצה לעבוד, היתה נהוגת, בטרם קמו האירגונים הנבדלים, לבדוק את השקפותיהם הדתיות או הפוליטיות של הנזקקים אליה. יש כיום בהסתדרות הכללית פועלים דתיים, יותר מאשר בכל ההסתדרות הארצית של „הפועל המזרחי“, המבסס את קיומו הנבדל על צרכי הפועלים הדתיים. אף לא מעטים הפועלים בשורות ההסתדרות הכללית, שלפי דיעותיהם הפוליטיות הם קרובים או משתייכים למפלגות שהולידו את אירגוני העובדים השונים. ואין השקפותיהם הדתיות או הפוליטיות מפריעות להם להיות בתוך ההסתדרות הכללית וליהנות מכל הכיבושים וההישגים של מעמד הפועלים המאוחד.

ההסתדרות הסכימה לשיטה חדשה של חלוקת-עבודה מתוך התחשבות בחששותיהם האמיתיים או בחשדנותם המסולפת של אירגוני פועלים מסוימים לגבי חלוקת-עבודה עליידי הלשכת ההסתדרותית. היה בזה גם רצון להוציא את הנשק המוחלד מידי אויבי ההסתדרות אשר לא פסקו מלהעליל, ובארצות הגולה, ביחוד, על ההסתדרות שהיא גזולת את מטה העבודה והלחם מאלה שאינם חברי ההסתדרות בגלל השקפותיהם אחרות.

עדות מכרעת לרצונה של ההסתדרות להסכם תשמש הודאת-בעל-דין, שפרצה מעומק לבה של „הסיעה לביקורת אידיאולוגית בתוך הסתדרות עובדים לאומית“. בגילויי-הדעת שלה — „לציבור הפועלים הלאומיים“ על „הסכם-החיסול“ (הוצאה חד-פעמית „עלי סדן“ סיון תרצ"ו) אנו קוראים בין שאר ההוכחות והתוכחות נגד ההסכם את הדברים האלה: „השמאל היה תמיד מוכן לכל מיני הסכמים עם הפועל הלאומי באשר הוא פועל, אך דרש לעשות זאת עליידי לשכות-משותפות, דהיינו: לשכות המורכבות אך ורק מבאייכות העובדים מכל הזרמים אשר תפקידם לחלק את העבודה באופן יחסי בין אירגוני העובדים ולעמוד על משמר ענייניו החיוניים והמעמדיים של הפועל“.

מי הפריע

ואם לא הוקמה עד היום לשכה משותפת אחידה ואישית של כל הפועלים, או לשכה של אירגוני עובדים, או לשכה פאריטטית עם מעבידים — לא ההסתדרות גרמה לכך אלא אירגוני העובדים האחרים.

גרם לכך אירגון העובדים הרוויזיוניסטים, אשר במחיר לשכה אחידה לחלוקת עבודה תבע מציבור הפועלים את ליטרת הבשר — משטר כפוי של בוררות חובה, וכשדחה ציבור הפועלים את הדרישה הזאת הפך האירגון של העובדים הרוויזיוניסטים את האוץ לשדה-קטל, אגב תביעה אלטרנאטיבית, שנתמכה עליידי הכוחות האגרסיביים של הבעל-ביתיות הארצישראלית: או לשכות עבודה מתחרות, מורידות את השכר ואת תנאי-העבודה והורסות את העובד, או לשכת-עבודה משותפת עם תוספת של משטר בוררות חובה.

הגורם השני לאי-הקמת הלשכה המשותפת האחידה של הפועלים או אירגוניהם היה „הפועל המזרחי“ אשר מתוך תפיסה של יושר מיוחדת במינה הציע שלשכת העבודה המשותפת תהיה בנויה

על פאריטט בין הרוב ובין המיעוט. ובמלים אחרות — שעל 90 אחוז מהפועלים המאורגנים, הנמצאים בשורות ההסתדרות הכללית, ישלסו 10 אחוזים מהפועלים המאורגנים, הנמצאים באירגוני המיעוטים.

נוכח המכשולים האלה מהם השלבים שבהם עברה תנועת הפועלים בארץ עד הגיעה להסכם שנת 1937 עם העובדים הרוויזיוניסטים?

ההסכם עם „הפועל המזרחי“

ואלה תולדות הסכמי-העבודה בין ההסתדרות הכללית לבין אירגוני עובדים אחרים. ראשון היה ההסכם עם „הפועל המזרחי“ שיסודו הונח עוד בשנת 1928 ואשר בא לידי ביטוי מלא בהסכם שנחתם ב־20.3.33, וזה תמציתו:

המטרה

חלוקת עבודה צודקת, הגנה על ענייני העובד, מניעת התחרות, הרחבת העבודה המאורגנת, השלטת עבודה עברית בכל ענפי המשק העברי, קליטת-עליה.

עיקרי ההסכם:

בכל מקום שיש בו לשכת-עבודה רק צד אחד, ובמקום זה לא פחות מעשרה חברים של הצד השני — משתתף באיכוף הסניף של הצד השני בלשכת-העבודה וב"כ זה מקבל בלשכה את העבודה בשביל כל חברי סניפו (סעיף 18).

בכל מקום שישנן בו שתי לשכות עבודה „מתחייבות שתי ההסתדרויות לחלק את כל העבודות שישנן ברשות לשכות-העבודה... בין מבקשי-העבודה הרשומים בשתי ההסתדרויות על פי מודוס קבוע שיוסכם מזמן לזמן בין שני הצדדים“ (סעיף 4).

„במקרה של אי-הסכם בין שני הסניפים המקומיים, מובא הדבר להכרעת הוועדה הפאריטטית המרכזית“ (סעיף 6). „במקרה של חילוקי-דיעות (בוועדה ארצית פאריטטית) מובא הדבר לישיבה משותפת של הנהלות שתי ההסתדרויות“ (סעיף 16).

„חבר „הפועל המזרחי“ הנכנס למקום עבודה מאורגן, חייב להישמע בכל ענייני-העבודה ותנאיה לוועד פועלי המקום, וכמו כן למוסדות המוסמכים של ההסתדרות הכללית, אם רוב פועלי המקום הם חברים של ההסתדרות הכללית“ והוא הדין להיפך (סעיף 14).

הסכם זה בא ללמדנו שני דברים עיקריים:

א) ההסכם על חלוקת-עבודה השאיר למעשה את קיומן הנבדל של שתי לשכות-עבודה הפעילות מתוך שיתוף.

ב) לגבי הפעולה המקצועית של פועלי המקום נקבע היסוד של משמעת לרוב פועלי המקום עם זכות למיעוט לגלות ברבים את עמדתו הפרינציפיונית האחרת בכל מקרה שימצא זאת לנכון מבחינת השקפתו הוא.

הצעת ההסכם עם הרוויזיוניסטים שנת 1934

אחרי ההסכם של שנת 1933 עם „הפועל המזרחי“, באה הצעת הסכם של שנת 1934 — „הסכם לונדון“ — בין ההסתדרות הכללית לבין אירגון העובדים הרוויזיוניסטים. וזה תכנון (כפי שנתפרסם ב„דבר“ מ־18.12.34):

„הצעת הסכמי-עבודה בין ההסתדרות ובין העובדים הרוויזיוניסטים.

א) הסתדרות העובדים הכללית והסתדרות העובדים הלאומית כורתים ביניהן הסכם ע"ד חלוקת עבודה צודקת, שמירה על תנאי-עבודה ותיקון של יחסי-עבודה לשם הגברת העבודה העברית

והמפעל הציוני בארץ. שתי ההסתדרויות קובעות בהסכם הדדי סדר חלוקת עבודה שתבטיח שוויון כל הפועלים והעובדים לגבי קבלת עבודה עפ"י חוקת תור מוסכמת.

(ב) שתי ההסתדרויות מתחייבות למנוע מהתחרות בקבלת עבודה על ידי הרעת תנאי־עבודה.

(ג) שתי ההסתדרויות עושות מאמצים משותפים להשלטת העבודה העברית בכל ענפי המשק היהודי בכפר ובעיר.

(ד) שתי ההסתדרויות מאפשרות לכל אחת לרכוש את חבריה במקום עבודה לפי מידת האפשרות המעשית.

(ה) חלוקת העבודה בכל סוג וענף נעשית לפי מפתח מוסכם בכל מקום ומקום ובכל מקצוע ומקצוע.

(ו) עד שתקום לשכת־עבודה אחת מוסכמת על־ידי שני הצדדים רשאית כל הסתדרות לקיים לשכת־עבודה משלה.

(ז) מזכירי שתי הלשכות בכל מקום ומקום נפגשים מזמן לזמן לפי הצורך לשם חלוקת העבודה בין גרשמי שתי הלשכות לפי העקרונות הנ"ל.

(ח) כשמזכירי שתי הלשכות אינם באים לידי הסכם באחת השאלות העומדות על הפרק, עובר הענין לוועדה ארצית.

(ט) ועדה זו מורכבת משני באי־כוח של שתי ההסתדרויות ובורר שלישי נבחר על ידם.

(י) במקום עבודה שכל פועליו שייכים להסתדרות אחת או מספר חברי ההסתדרות השניה הוא פחות מ־ (האחוז ייקבע עם חתימת ההסכם) אחוז הפועלים במקום, קובעת אותה ההסתדרות שרוב הפועלים שייכים אליה את התנאים שעל פיהם אפשר להכריז שביתה במקום עבודה זה, וההסתדרות השניה אינה רשאית לשלוח פועלים למקום הנה, עד גמר השביתה.

(יא) במקום עבודה שמספר החברים של ההסתדרות השניה עד אחוז פועלי המקום לא תוכרזו שביתה (אם ידרוש זאת המיעוט השייך להסתדרות השניה) מבלי שתוצע מקודם בורות למעביד. אם המעביד ידחה את ההצעה הזאת או אם יסרב לקיים את פסק־הדין של הבוררות רשאי הרוב להכריז שביתה והשביתה מחייבת גם את המיעוט ואת כל חברי שתי ההסתדרויות.

אולם המיעוט איננו רשאי לעכב שביתה ב־3 מקרים דלקמן :

(1) אם המעביד דורש מפועל שלא יהיה חבר בהסתדרות פועלים זו או אחרת ;

(2) אם המעביד מוריד את תנאי־העבודה בלי הסכמת הפועלים ואינו רוצה לדחות את השינוי הזה עד בורות ;

(3) אם המעביד מפטר פועלים אחדים או פועל בלי סיבה מספקת לפי דעת הפועלים ואינו מסכים לדחות את הפיטורין עד בורות.

(יב) באי־כוח שתי ההסתדרויות נפגשים מזמן לזמן להתייעץ על ענייני־עבודה משותפים לחיזוק ההבנה ההדדית ויחסי־אמון בתוך כלל העובדים.

(יג) הסכם זה יש לו תוקף עד שמועצה כלכלית מכל הגורמים הכלכליים ביישוב לכל זרמיהם תקבע חוקת עבודה מוסכמת שתבטיח במשק העברי משטר של הסכמים בין כל הצדדים, תנאי־עבודה הוגנים ובוררות חובה ותקיים לשכת עבודה אחת.

עיקרי היסוד של הצעת ההסכם 1934 הם, איפוא :

א. "עד שתקום לשכת עבודה מוסכמת על־ידי שני הצדדים רשאית כל הסתדרות לקיים לשכת־עבודה משלה" (סעיף ו') ו"מזכירי שתי הלשכות בכל מקום ומקום נפגשים לפי הצורך לשם חלוקת־עבודה בין גרשמי שתי הלשכות" (סעיף ז') "לפי מפתח מוסכם בכל מקום ובכל מקצוע ומקצוע" (סעיף ה').

ב. הסעיפים י"א ו"ב נותנים זכויות מיוחדות של הכרעה למיעוט מסויים של הפועלים לגבי הפוליטיקה המקצועית גם אם רוב הפועלים יחליט אחרת.

הצעת ההסכם עם הרוויזיוניסטים 1935

המשאל על ההסכם התקיים ב-24 במרס 1935 ונדחה על ידי רוב המשתתפים במשאל. מייד אחרי זה פורסמה מטעם הוועד הפועל של ההסתדרות ("דבר" 28.3.35) הצעת הסכם שנת 1935, וזה תכנה:

"הוועד הפועל של ההסתדרות העובדים העברים הכללית בארץ ישראל שלח ביום כ"ב אדר את המכתב הזה להסתדרות העובדים הלאומית. לכבוד הסתדרות העובדים הלאומית.
א.נ.

המשאל ההסתדרותי דחה את הצעת ההסכם כפי שנוסחה בלונדון על-ידי חברנו ד. בן-גוריון ומר ז. ז'בוטינסקי. בהתאם להחלטת ועידת ההסתדרות שלנו אנו מודיעים לכם על נכונותנו לכתוב אתכם הסכם-עבודה, אשר יבטיח חלוקת עבודה צודקת, פעולה משותפת להשלטת העבודה העברית במשק היהודי, שמירה על תנאי-עבודה הוגנים וקביעת יחסים מסודרים עם מעבידים. כיסוד להסכם אני מציעים את העיקרים הבאים:

(א) הסכם-הדדי על סדר חלוקת עבודה צודקת לפי מפתח; שוויון כל הפועלים והעובדים בקבלת עבודה לפי חוקת תור מוסכמת; מניעת התחרות בקבלת-עבודה על-ידי הרעת תנאי-עבודה.
(ב) מאמצים משותפים להשלטת העבודה העברית בכל ענפי המשק היהודי בכפר ובעיר ומלחמה משותפת נגד גישול הפועל היהודי מהעבודה בפרדסים ובבנינים יהודים ומעבודות הממשלה והעיריות.

(ג) התחייבות הדדית לשמור על תנאי-עבודה הוגנים בכל מקום עבודה. מלחמה משותפת נגד הרעת תנאי-עבודה ועזרה-הדדית בכל מאמץ להשביח את מצב העובדים.

(ד) פעולה ועזרה-הדדית לקביעת יחסים מסודרים ותנאי-עבודה מוסכמים בין המעבידים ובין העובדים על יסוד הסכם-עבודה בין הפועלים המאורגנים ובין המעבידים ואירגוניהם. בהסכמים ייקבע סעיף של בורות מחייבת ובוררות זו כוחה יהיה יפה לכל תקופת קיום ההסכם ופסקי-דינה יחייבו את שני הצדדים. הסכמים אלה יהיו מיוסדים על הכרת זכויות העובדים, על הבטחת תנאי-עבודה הוגנים לפועל, לפועלת, לפקיד ולגוער העובד, ועל התחשבות בצרכי המשק המתפתח — בדרך הנאותה ביותר לביצור כיבושי הפועל וקידום ענייניו אגב מניעת הפרעות וסיכסוכי-עבודה מכשילים.

אם אתם מסכימים לעיקר הצעותינו ביסודם — אנו מציעים שתמנו ב"כ להיפגש עם באי-כוחנו לבירור וקביעת סעיפי ההסכם".

ההבדל המהותי שבין הצעת 1934 לבין הצעת 1935 הוא בזה שבהצעה האחרונה הושמטו הסעיפים י"א ו"ב המקנים זכויות מיוחדות למיעוט בשטח הפוליטיקה המקצועית. אירגון העובדים הרוויזיוניסטים לא נענה להצעת ההסכם משנת 1935.

ההסכם עם הרוויזיוניסטים שנת 1937

ב-9 למאי 1937 נחתם הסכם של ההסתדרות הכללית עם אירגון העובדים הרוויזיוניסטים. מכל האמור לעיל ברור למדי מדוע חתרה ההסתדרות ללא ליאות זה שנים להסכם עם פועלים מאירגוני עובדים אחרים. גם לא נשאל הרבה מה שונה במערכות העובדים הרוויזיוניסטים ומה הניע אותם לקבל בשנת 1937 מה שנדחה על ידם בשנת 1935.

אם הכרת האחריות בעד הימים החמורים שעומדים בהם היישוב והמפעל הציוני, אם ההתנאות מלהבקיע את חומת ההסתדרות; אם התגבשות ההכרה הפועלית אצל חלק מהעובדים הרוויזיוניסטים, שהבינו, כי על כל פנים בענייני יום-יום של הפועל לא ימצא להם בן-ברית הולם במחנה הבעל-ביתיות הארצישראלית ולחצם הם, של הפועלים האלה, הוא שהביאם לחתימת ההסכם; אם

מזימות סתר של אחרים בתוך העובדים הרוויזיוניסטים. החושבים להשתמש בהסכם לשם חדירה למקומות עבודה ולהוות את ה"סוס הטרויאני" בתוך מחנה העובדים — אין ספק דבר חשוב נחרש במחנה העבודה.

ציינו לעיל את שני המכשולים שמנעו את הקמת לשכת עבודה משותפת ומלוכדת של הפועלים או אירגוניהם.

המכשול האחד היה בתביעת הרוויזיוניסטים לשלב לתוך ההסכם התחייבות מטעם ההסתדרות למשטר של בורות חובה.

המכשול השני היה בתביעת "הפועל המזרחי" שהנהלת הלשכה המשותפת גם עם גופים אחרים תהיה בנויה על יסוד של פאריטט.

ההסכם של 9 למאי 1937 עם אירגון העובדים הרוויזיוניסטים משוחרר משני התסביכים הללו כאחד.

כלפי ביקורת על עיקר חלוקת עבודה

ההסכם הזה גמר את הוויכוח בדבר הפרינציפ של הרכבת ההנהלה.

סעיף ה' של ההסכם החדש קובע ברורות:

"הנהלת הלשכה תורכב מבאייכוח ההסתדרות הנ"ל ואירגוני פועלים אחרים שיצטרפו להסכם זה — באופן יחסי למפתח חלוקת העבודה". סעיף זה סתם את הגולל על תביעת הפאריטט בין רוב למיעוט בהרכבת ההנהלה של לשכה משותפת והניח ביסוד את הפרינציפ של הרכב פרופורציונאלי. הטענה השקולה ביותר נשמעה מצד סיעת העובדים הציונים הכלליים המוחה (בגילוי-דעת שלה ב"דבר" 1.6.37) על כך שההסתדרות איפשרה את האלטרנאטיבה של "חלוקת עבודה בין אירגוני פועלים המשתתפים בלשכה, היא לפי מפתח בין-אירגוני שייקבע על יסוד מיפקד כללי של כל פועלי הבניין והעבודות הציבוריות בכל מקצוע ומקצוע לחוד, לפי השתייכותם האירגונית בזמן המיפקד" (סעיף ב').

מדוע טוענת הסיעה — לא עמדה ההסתדרות על התנאי שהיסוד היחיד לחלוקת העבודה תשמש "לשכת עבודה אחת וכללית על יסוד רישום אישי של מחוסרי-עבודה בחוכה ולפי תור שייקבע" (סעיף ב' סימן 1). והנה, אין כל ספק, שלשכה אחת לרישום אישי הוא הגיוני יותר וצודק יותר בחלוקת עבודה. אולם בהסכם קאסקינן, ולפיכך אנו אומרים מראש ובגלוי: הכרתנו ושאיפתנו — לשכת עבודה אחת, כי בה עריבה שלמותו ויציבותו של אירגון כלל העובדים. בה גם הערובה האמיתית למאבקים של חלוקת עבודה צודקת, הרואה לפניו רק את האדם המחפש עבודה. אך אם אירגון העובדים הרוויזיוניסטים יבחר באלטרנאטיבה של מפתח בין-אירגוני נשלים עם זאת, כי גם מוצא זה טוב הוא לאין שעור מיחסי ההרס הקיימים בשוק-הבניין באין כל הסכם.

סיעת הנוער הציוני מתנגדת למפתח הבין-אירגוני גם משום "שמספרם (של האירגונים) הולך וגדל בלי סוף". גוזמה. לא "בלי סוף". בסעיף א' של ההסכם כתוב לאמור: "וכן באים (שני הצדדים) במו"מ מידי עם יתר אירגוני העובדים הקיימים בת"א (אירגונים שיוסכם עליהם עלי ידי שני הצדדים)" על הצטרפותם להסכם זה. הצד האחד שבהסכם, ההסתדרות הכללית, ידע להציב גבול להצטרפות של אירגונים חדשים. עובדים שהם מחוץ להסתדרות הכללית, ול"הפועל המזרחי", ול"פועלי אגודת ישראל" ולאירגון העובדים הרוויזיוניסטים — לא יהיו רשאים לקבל עבודה אלא באמצעות לשכת ההסתדרות הכללית, הפתוחה לכולם, או עלי ידי אחד האירגונים המוכרים בהסכם. טענה חשובה לכאורה הובאה בגילוי-הדעת של "השומר הצעיר": "הרכב הנהלת הלשכה לפי ההסכם התחום הוא פרופורציונאלי רק למראית עין, באשר בכל השאלות השנויות במחלוקת מכריעה לא ההנהלה הפרופורציונאלית אלא ועדת הביקורת הפאריטטית עם הכרעה אוונטואלית של בורר".

לזה יש לענות, קודם כל, שאותו בורר חייב להיות ממונה לפי הסכמה בין שני הצדדים. זהרי בשיטה זו נוקטת ההסתדרות בכל מקום שמדובר על בוררות לגבי סעיפי הסכם. מה שמותר להסתדרות בהסכמים עם מעבידים מן הדין שהיא מותר לה גם בהסכמים עם אירגוני פועלים. שנית: לא נאמר בהסכם שאם נפלו חילוקי-דיעות בתוך הוועדה הפאריטטית או ששני הצדדים לא באו לדיעה אחת לגבי אותו בורר מוסכם — חייבת הנהלת הלשכה לעכב את פעולותיה. שלישית: אם נקבל כהנחה מוקדמת ששני הצדדים ירצו לשמור על ההסכם לגבי חלוקת-עבודה צודקת, ואם נזכור, שבשטח זה אין מקום להרבה חילוקי-דיעות פרינציפיוניים לא נמצא כל חשש של קיפוח לא למיעוט מצד הרוב שבהנהלת הלשכה ולא לרוב מצד הפאריטט שבועדת הביקורת. ההשגה הביקורתית בדבר האחוז המופרז שניתן לפי ההסכם לאירגון העובדים הרוויזיוניסטים במגנון של הלשכה — אינה השגה אלא שגגה. יש כאן אי-הבנה מתוך קריאה לא-עיונית בסעיף 5 האומר: „חבר עובדים בלשכה יורכב 60% עלידי ההסתדרות הכללית ו-40% עלידי ההסתדרות העובדים הלאומית ויתר האירגונים שיצטרפו פירוש הדברים, שבמידה שיצטרפו להסכם גם אירגונים אחרים יקטן חלקו של האירגון הרוויזיוניסטי בתוך 40 אחוז של מגנון הלשכה שהוקצב לכל המיעוטים יחד.

העצמאות בפוליטיקה המקצועית

ההסכם הזה משוחרר במידה מרעת גם מתסביך אחר — מהכנסת שאלות של יחסים עם המעבידים בתוך הסכם שבין פועלים לפועלים, מכל נסיון של ניצול מיעוט פועלים פוליטי כמכשיר להגבלת עצמאותה של הפעולה המקצועית של רוב הפועלים. סעיף י' של ההסכם קובע „את המו"מ עם המעביד במקום העבודה בכל ענייני הפועלים ינהל הוועד שייבחר עלידי פועלי המקום. במקרה שמפועלים המשתייכים לאירגון שהוא מיעוט במקום העבודה לא ייבחר אף איש לוועד — תובטח להם נציגות בוועד המקום אם אחוז חברי האירגון שבמיעוט יגיע ל-10 מכלל פועלי המקום". לביקורת הצודקת והבלתי-צודקת על סעיף זה עוד אשוב. אך רואה אני חשיבות לקבוע קודם כל, כי בסעיף זה, היחידי בהסכם שדן בפעולה מקצועית, לא קיבלה ההסתדרות על עצמה שום התחביוות שיש בהן כדי לעכב ולהפריע לפעולתם המקצועית של הפועלים. כאן ההבדל העקרוני שבין ההסכם הזה לבין „הסכם לונדון".

מדוע דחינו את „הסכם לונדון"

„הסכם לונדון" נדחה לא משום שההסתדרות לא הסכימה לכרות הסכם עם אירגון של עובדים רוויזיוניסטים. ותמוה מאד, שהח' שמואל במאמרו „על ההסכם" (במעלה מס' 10) מעלה מחדש את הוויכוח אם תנועתנו צריכה ללכת „לאיחוד רח עם פועלים שבתוך התנועה הפאשיסטית". על הפיקפוקים האלה התגברנו מזמן, ולא רק בתוקף העובדה שהמוסדות המוסמכים של התנועה קיבלו החלטות מחייבות בנידון זה. חשובים ממנה הטעמים שהגיעו את ההסתדרות לקבל את החלטותיה לטובת הסכם אפילו עם אירגון העובדים הרוויזיוניסטים. הטעמים האלה חזרו והובעו זה עתה מחדש בגילוי-הדעת של „השומר הצעיר" („דבר" 18 למאי 1937). „השומר הצעיר" מתנגד להסכם זה, משום שלדעתו חסרים בו תנאים מסוימים, שאילו היו נשמרים כי אז היה „בתנאים אלה מחייב „השומר הצעיר" הסכם עבודה גם עם הפועלים הרוויזיוניסטים. הפאשיזם מעונין להקים חיץ בין פועלים לפועלים, בכדי לשעבד חלק מהם ולנצלו ככלי-ישרת. ברם, תנועת הפועלים צריכה תמיד לקרוא לכל הפועלים, גם לאלה שהולכו שולל עלידי הריאקציה — לשמור על חלוקת-עבודה צודקת וסולידאריות פועלית".

את „הסכם לונדון” דחה רוב המשתתפים במשאל גם לא מטעמו והגדרתו של הח' י. לופבן הכותב (במאמרו „עם ההסכם”, „הפועל הצעיר” מס' 33–34). „הנוסח היה פשוט: הסכם פוליטי עם המפלגה הרוויזיוניסטית או דוחים — אך להסכם עבודה עם הפועלים הרוויזיוניסטים או מוכנים” (ההדגשה במקור). הנוסח של הח' י. לופבן הוא אולי פשוט אבל לא נכון. ויש לחלוק בחריפות על הסברה זו לדחיית „הסכם לונדון”, שהיתה נכונה אולי לגבי מיעוט במחנה השוללים. הסברה זו מטשטשת את העיקר בהתאבקות הפנימית ההיא שהיתה לא על מה ש„מסביב” ל„הסכם לונדון”, כי אם על תכנו גופו, על סעיפים מסוימים בו, אשר נגדם התקוממו רוב שוללי ההסכם מתוך השקפה, כי סעיפים אלה כובלים את עצמאות הפעולה המקצועית של הפועל. הוויכוח על „הסכם לונדון” התרכז בעיקר בסעיפים י"א וי"ב שלפי דעת שוללי ההסכם סיכנה את חופש פעולתו המקצועית של הפועל. את טעמי הדחיה של ההסכם על-ידי השמאל מיצה מ. בילינסון במאמר ראשי מטעם מערכת „דבר” (28 במרס):

„גם על המכשול הנפשי אשר במו”מ ובהסכם עם אירגון הרוויזיוניסטים התגברו הגופים המאורגנים. אכן אין להגיד שלא היה לו תפקיד רב בגורל המשאל. ורק מי שלא חי אתנו את כל השנים האלו, רק מי שכור וכמשוחד התהלך ביישוב ובמחנה הציוני בתקיפת כאב ועלבון זו יכול להתעלם מכובד המכשול הזה. רוב השוללים התקומם אך ורק נגד הסעיפים המסוימים של „הסכם לונדון” הזה באשר ראו בהם צימצום עצמאותה של הפעולה המקצועית. אם שביתה או לא שביתה, אם בורות או לא בורות — רק על רוב הפועלים המעוניינים, רק על רוב הפועלים הלוחמים את מלחמת יומם להכריע בדבר ללא כפיה מצד המיעוט המפלגתי שבמקום. זאת היתה הנחת-אב של רוב השוללים.” (הדגשה המעתיק).

טיטושו העקרון שעליו התחוללה ההתאבקות הפנימית בתנועתנו עשוי להזיק, מפני שהשאלה על סוברניותם של רוב הפועלים לנהל את מלחמתם המקצועית תצוץ עוד, לדעתי, מחדש למבחן ציבורי בעתיד הקרוב, לאחר שהצד השני יהיה נאמן להסכם זה על חלוקת-העבודה בבנין ועבודות ציבוריות ואנו נעמוד בפני הרחבת ההסכם גם על החרושת.

הנחה זו מחזירה אותי לסעיף י' של ההסכם שהבאתי לעיל והדן בפעולה מקצועית. על הסעיף הזה מתחו ביקורת „השומר הצעיר” ואחרים באמרם:

(א) הסעיף הזה אינו מבטיח במפורש שמלבד ועד הפועלים המקומי תוכל גם ההסתדרות על מוסדותיה לייצג את פועלי המקום.

(ב) בסעיף הנ"ל חסרה ההתחייבות לסולידאריות מלאה של כל פועלי המקום במלחמתם על תנאי-עבודה — סולידאריות בשביתה.

(ג) בבחירות לוועד פועלי המקום ניתנה זכות-יתר למיעוט הרוויזיוניסטי.

הטענה האחרונה אינה צודקת. „אם אחוז חברי האירגון שבמיעוט יגיע ל-10 מכלל פועלי המקום” מגיעה למיעוט זה נציגות בזכות דיעה.

שקולות יותר הן הטענות א' וב' הנ"ל. נכון הוא שההסכם השאיר את הנקודות האלו סתומות. אולם הוא גם לא חייב את ההסתדרות להתנהג בפעולתה המקצועית אחרי חתימת ההסכם אחרת מאשר נהגה עד חתימת ההסכם. „חגורת הברזל” להגנת הישגיהם האירגוניים והמקצועיים של פועלים בעולם ובארץ, משמש העקרון הטבעי האלמנטארי והראשון שבענייני הפועלים במקום העבודה מכריע רוב הפועלים. מראשית התהוותו של אירגון פועלים ועד היום הם מקריבים את גופם ואת נפשם בהגנה על העקרון הזה. רוב הפועלים במקום עבודה הוא המרכיב את הרוב של ועד הפועלים. הוועד הוא המחליט על דרכי הפעולה המקצועית, הוא המחליט איזו הסתדרות תייצג אותו בפני גותייה-עבודה. רוב הפועלים קובע גם את דרכי התנהגותו לגבי מיעוט פועלים שאינו מסכים לסולידאריות בשביתה, וההסתדרות הכללית על כל תאיה מצווה להתבצר סביב לעקרון זה של עצמאותו המקצועית של רוב הפועלים. שעליו שמרה עם חתימת ההסכם ושעליו מקוננת כל

הציבוריות הבעל־ביתית. ואם בהסכם שנחתם לגבי בנין ועבודות ציבוריות יכלה ההסתדרות להשאיר את העיקר הזה סתום ולא לפרשו במלואו — במידה ידועה גם לרגל האופי הארצי של מקום עבודה ויחסי־עבודה בבנין — הרי לא תיתכן הרחבת ההסכם גם על החרושת כל עוד לא יוגד במפורש בתוך ההסכם, שבמקום עבודה ענייניהם המקצועיים מוכרעים ונחתכים רק עלידי רוב פועלי המקום, יהיה ההרכב הפוליטי של הפועלים מה שיהיה.

ההסכם והציבוריות הבעל־ביתית

אמנם העתונות והציבוריות הבעל־ביתית, אשר הצהירה, על כל פנים, את יחסה החיובי להסכם, אינה מעלימה לגמרי את אכזבתה הרבה מן העובדה שההסכם אינו מכיל כל הגבלות לחופש־הפעולה המקצועית.

מר י. ז. ב. "הבוקר" מה' בסיון טוען, כי "ההסכם אינו נותן מקום להרגעה גמורה", כי — — — הציבור האזרחי אינו יכול להעלות על הדעת, כי הסכם עבודה ישובי לא יכלול — — — התחייבות לגמר סיכסוכי־עבודה בדרך בוררות חובה, שלילת שביתות והשבחות — — — והציבור האזרחי — — — מחכה להסבר מתאים".

מר ש. שוארץ כותב ב"הבוקר" מיום ח' בסיון: "יש ליקוי יסודי בהסכם העבודה — — — שסודר בין שתי הסתדרויות פועלים בלבד — — — ההסכם שלפנינו מבחינה פרינציפיונית הוא נצחון לנקודת המבט המעמדית".

"בוסתנאי" ברשימה "הסכם למחצה" (גליון ו' 19 למאי) מציין את ההסכם כ"בשורה משמחת", אבל "סיכסוכי־עבודה אינם מצטמצמים בסיכסוכים שבין פועלים לפועלים. סיכסוכים יותר חריפים וגם יותר חיוניים פורצים בין הפועלים ובין נותני־העבודה — מצד זה, הרי הכל בסדר: "עצמאות הפעולה ה"מקצועית" תשאר בלי שינוי ולחסידי מלחמת־המעמדות אין מקום לחשוש שפא תבוא חלילה איוו הגבלה ב"עצמאות" זו. אדרבה, אם תפרוץ שביתה לא יבואו עתה הרוויזיוניסטים לשבור אלא יסייעו בידי השובתים — — — כבני־ברית. — — — אבל העובדים הלאומיים שכל כוונתם לא היתה אלא לשם שמים ושבאו לפני הקהל בתבנית מפורטת על סידור של בוררות חובה ועל הסכמים קבועים בין נותני־העבודה ובין הפועלים — — — היכן נגזר עתה כל זה?"

אף מר מ. גליקסון קובל ("הארץ", ד' סיון), שמבחינת התביעה הפרינציפיונית לחוקת־עבודה לאומית כללית, להסדר כללי של יחסי עבודה על יסוד של מרות לאומית — — — אין להסכם זה כלל תפקיד להיוו אתנו קדימה לקראת פיתרון לאומי של שאלות־עבודה ואין בו מעצם ההודאה בצורך בפיתרון כזה".

לרחשי לב אלה של הבעל־ביתיות היישובית, גם לדעותיו של מ. גליקסון שאינו חשוד בעניינו על מגמות הרסניות כלפי ההסתדרות הכללית, יש בפינו תשובה אחת: אנחנו נדון לכשולן מוחלט כל נסיון להפוך איזה אירגון עובדים שהוא לסוכן של המעבידים למען כפות על ציבור הפועלים דרכי פעולה מקצועית הרצויות רק לנותני־העבודה. שיטת הסכמי־עבודה, עם בוררות מחייבת לגבי תוכן ההסכמים האלה ולתקופת הזמן שנקבעה להם — שיטה זו הנהוגה בארץ בין ההסתדרות הכללית לבין המעבידים, הוא־הוא הבסיס שעליו יכוננו יחסי־עבודה הוגנים ההולמים את ענייני הפועלים והמעבידים כאחד.

המציאות הארץ־ישראלית יצרה בשטח יחסי־עבודה הווי נורמלי ובריא של סידור עניינים עלידי מו"מ, עלידי הסכמים בכתב ובעל־פה: ואך במקרה של חילוקי־דעות שאין לגשרם — פונה הפועל אל גשק ההגנה הטבעי, שאין שום כוח דשאי לשלול אותו ממנו — לשבות מעבודתו. ויש לקבוע, כי אחוז השביתות אצלנו אינו עולה על אחוז השביתות באיוו ארץ דימוקרטית אחרת. עצם האפשרות של שימוש בשביתה והשביתות בפועל לא זעזעו לא את בנין הארץ ולא את המשק העברי, ובדרך כלל סייעו רק ליצירת שיווי המשקל בין האינטרסים של הפועלים והמעבידים

בשטח של תנאי־העבודה ויחסי־העבודה. ועוועים היו רק בשעה שנחקק בין הפועלים והמעבידים, בשטח תנאי ויחסי־עבודה. גוף שלישי, אשר העמיד את עצמו לימין המעבידים מתוך חשבונות שונים. ההסכם שנחתם עכשיו, חיסל חלק מה„חשבונות” הנ”ל.

ציבור הפועלים בארץ יקבל בחיוב כל נסיון רציני להקמת מוסדות תיווך עלידי המוסדות הלאומיים. אולם האטלאנטידה המעמדית המצטיירת בדמיון אנשים טובים ורעים על „תחוקת עבודה לאומית כללית”, על „משטר של בוררות חובה” — תקות שוא היא. ציבור הפועלים לא יסכים ולא צריך להסכים, לכך. כל עוד אין „תחוקה לאומית כללית” לגבי ההון, אין מקום למשטר כזה לגבי עבודה. כל התכניות המשיחיות הללו הן פרי רצון טוב של תמימים מצד אחד ופרי רמאות מעמדית מצד שני. ובלי הסכמתו של ציבור הפועלים התכניות האלה לא תתגשמה. ואל נסתמך על צרפת שהנהיגה משטר של בוררות־חובה. כאשר נהיה במצבה של צרפת נדון בדבר, וגם נבדוק, מדוע בארץ הקלאסית של האיגוד־המקצועי כמו אנגליה, „מתנגדת התנועה המקצועית בחריפות לבוררות חובה כפויה על־ידי הממשלה. שמירה על זכות־השביתה בתור האמצעי האחרון נחשב כיסוד לבטחון האיגוד המקצועי” („יחסי־עבודה באנגליה” של פרופיסור ז’ ריצ’רדסון בהוצאת משרד העבודה הבין־לאומי 1933).

לעת עתה, לפי מצבנו והווייתנו הארץ־ישראלית, כל הדיבורים והתכניות על „משטר עבודה לאומי” אין להם, ולא יהיו להם, שום תוצאות אחרות מאשר סכסכנות וגירוי האינסטינקטים המעמדיים של הבעל־ביתיות הארצי־ישראלית בלי כל תקווה לסיפוקם.

על הסתדרות עובדים אחידה

ועוד זאת: מרוב הפתעה על חתמת הסכם כזה בין ההסתדרות הכללית לאיגון העובדים הרוויזיוניסטים התרגש מר מ. מדויני לקבוע („הארץ” 21.5) לא פחות מאשר: „הסכם זה פירושו ויתור על העקרן של הסתדרות עובדים אחידה (ההדגשה במקור) — — — למעשה ולהלכה”. אחרי ההצהרה הזאת מחכה הקורא להסבר. הייתכן? הרי לפני הסכם זה נכרתו על־ידי ההסתדרות הסכמים עם אירגוני פועלים אחרים. מדוע דווקא הסכם זה הוא ה„ויתור” על הסתדרות עובדים אחידה? ומ. מדויני קובע באמת בהמשך דבריו את הצד העובדתי שהבאנו: „להסכם עם הרוויזיוניסטים קדמו עוד הסכמים עם אירגוני עובדים”, אולם אין זה מפריע לו להסיק את המסקנה, שההסכם עשה את ההסתדרות לאחד מאירגוני הפועלים הקיימים בארץ. שוב אין זו אפילו להלכה הסתדרות כללית ובוזה השינוי הגדול שחל במצב”.

מאחר שמר מדויני הסביר את ה„ויתור” לא בציטאטות שהבאתי ולא בדבריו שפסחתי עליהם, אין לנו אלא להניח, שעל כל פנים במקרה זה, נתחלפו לו, למ. מדויני, ההיגיון בהירהור־הלה. וייתכן שלא הייתי מתעכב כלל על הירהור־לבו של מ. מדויני, אילולא גילה יחד עם זאת שבעצם לא הבחין את הדברים היסודיים של השאלה אשר בה הוא רוצה לכוון את קוראי „הארץ”. אלף — הבחינה של הסתדרות עובדים אחידה נקבעת לא לפי מספר מחוסרי־העבודה המאורגנים בה, כי אם לפי מספר העובדים.

בית — הבחינה של הסתדרות עובדים אחידה נקבעת לא בזה שההסתדרות מארגנת בתוכה את כל 100% של העובדים, אלא אם היא מארגנת בתוכה את הרוב המכריע של העובדים. גימל — מבחינת הסמכות נחשבת הסתדרות עובדים אחידה לא לפי חלקה בחלוקת־עבודה למחוסריה, כי אם באיזו מידה הסתדרות זו הנה הסתדרות המקצועית המשליטה את הפוליטיקה המקצועית שלה על מרבית מעמד הפועלים המאורגן בתוכה ועל מיעוט הפועלים שאינם מאורגן בתוכה.

אילו היתה הסתדרות עובדים אחידה נחשבת לפי מידת העבודה שהיא מחלקת בין עובדיה, אז, דרך משל, אין כלל איגוד־מקצועי באנגליה, באשר לשכונת־עבודה וחלוקת־עבודה אינן לגמרי

ברשותה של התנועה המקצועית. אין בין חלוקת-עבודה ובין הסתדרות עובדים אחידה ולא כלום. מי שחושב אחרת, טועה ביסודם של דברים ועל טעות כזו בנה מ. מדויני את הספרו על ההסתדרות הכללית בתור הסתדרות עובדים אחידה, גם אם נקבל אותה לרגע רק כהסתדרות מקצועית בלי תפקידיה האחרים, שאין להם תקדים ודוגמה בשום הסתדרות פועלים בעולם.

90% מכל הפועלים המאורגנים בארץ הכירו להלכה ולמעשה בגזירה ובגאולה, המעמדית

והציונית, אשר בהסתדרות כללית אחת.

המציאות הציונית והיישובית גזרה על קיומה של הסתדרות עובדים אחת כבירת כוח ורוח

אשר בלעדיה היה היישוב בארץ הופך מזמן לאבק אדם נרמס על ידי כל כוח אפל.

הקונגרס הציוני ה-18 הכיר במציאות זו ובהכרח זה וקבע בהחלטותיו: „הקונגרס מכיר

שהדרך לקביעת יחסי-עבודה מסודרים, לשם מניעת מצב פרוץ בעבודה, הוא דבר קיומה של

הסתדרות עובדים אחידה, והוא רואה כלי-ברכה ליישוב ולציונות בהסתדרות העובדים הכללית

בארץ ישראל, המיוסדת על שמירת זכויות לכל חבריה ללא הבדל השקפות דתיות ופוליטיות ואשר

בתוכה יש חופש מחשבה ודיעה לכל זרם דתי ומדיני.

הקונגרס רואה בהסכם שנכרת בין הסתדרות העובדים הכללית ו„הפועל המזרחי“ על דבר

חלוקת-עבודה צודקת ושמירה על תנאי-עבודה הוגנים, צעד חשוב לביצור העבודה העברית, והקמת

יחסים בריאים בקרב כל העובדים וקורא לכריתת הסכמי עבודה כאלה בין הסתדרות העובדים הכללית

ובין יתר אירגוני העובדים הקיימים.”

הקונגרס הציוני, אשר בסיפא של החלטותיו קרא את ההסתדרות לכריתת הסכמי עבודה עם

אירגוני עובדים אחרים, לא ראה בזאת סתירה לרישא של החלטותיו בהכירו את ההסתדרות הכללית

כהסתדרות העובדים האחידה. הקונגרס הציוני לא ראה בזאת סתירה והמציאות לא תכרינה. על

כל פנים ידאג לכך ציבור הפועלים בארץ. הסכם העבודה שנחתם ב-9 למאי עם אירגון העובדים

הרוויזיוניסטים, עם כל הפרצות שבו, הסכם זה, יהיה גורלו אשר יהיה, שימש צעד נוסף לביצורה

של הסתדרות העובדים האחת.

בעיות העבודה בארץ-ישראל

מתוך תזכיר הוועד הפועל של ה.ע.ל.

ליועץ לענייני עבודה של מחשלת המנדאט ר. מ. גרייבס

בעיית העבודה היא הבעיה המסובכת והמטרידה ביותר בארצנו והיא משמשת ציר ומפתח לכל החיים ביישוב. ענייני-העבודה מעסיקים את כל מוסדות היישוב, הממשלתיים, המוניציפאליים והציבוריים וכן גם את מרבית אישיו המפורסמים.

אמנם, בכל ארץ וארץ משמשת בעיית העבודה נושא לטיפול בלתי-פוסק של המוסדות השלטוניים ודעת-הקהל, אולם, המצב כאן הוא שונה בתכלית. אם בכל הארצות בעולם מושקע הטיפול בעיקר במלחמה על תנאי-העבודה, בארץ הזאת המלחמה נטושה ברובה ובעיקרה מסביב לזכות על קבלת-העבודה. לצערנו הרב, אין העקרון של זכות-עבודה, לחם וקיום מוכר בארץ הזאת כעקרון אלמנטארי ללא עירעור. אדרבה ואדרבה, על מזבח השגה והכרה בזכות הזאת הקריבו פה מאות אנשים קרבנות-דמים רבים. לפני עשרים שנה נוסדה בארץ הסתדרות העובדים הכללית, אשר ריכזה בתוכה את כל הפועלים שבארץ. בזמן הראשון, העריכה ההסתדרות את תפקידה, כהסתדרות מקצועית, המארגנת את הפועלים והמגינה על תנאי-עבודתם ועל כל ענייניהם המקצועיים והיא שמרה על המסגרת הזאת כראוי. כל עוד היה קיים עיקרון זה בפעולתה של ההסתדרות הכללית, היא היתה כללית באמת, לכל ציבור הפועלים, אולם לאט לאט, היא חרגה ממסגרת זו והחלה להתקדם לקראת הסתדרות בעלת מגמות ופעולות מפלגתיות-פוליטיות בהחלט, עד כדי העדפתם על העקרונות המקצועיים של מסגרת סמכותה. והחל תהליך של מתן זכות בכורה לעבודה בכלל ולמקום עבודה טוב יותר, לחברי מפלגת פועלי ארץ-ישראל על חברים ממפלגות אחרות, כגון המפלגה הדתית, "מזרחי", על חברים מעדות מסוימות, כגון חימנים, ספרדים, ועל חברים בלתי-מפלגתיים בכלל.

התהליך הזה של הפליה כלפי לא חברי מפא"י התפתח בצורה כה מבהילה שהפועלים חברי מפלגת "מזרחי", חברי העדות הנ"ל והבלתי-מפלגתיים ראו את עצמם באווירת-חנק, שכל מאמציהם לשנות את פני הדברים בפנים לא נשאו פרי, הם הסיקו מן המצב את המסקנה הפשוטה ביותר: הם עזבו את ההסתדרות הכללית. הדתיים יסדו את "ההסתדרות הפועל המזרחי". הפועלים מהעדה התימנית יסדו את "ההסתדרות התימנים בארץ-ישראל". בעקבותיהם הלכו אח"כ פועלי העדה הספרדית ויסדו את "אירגון העובדים הספרדים".

האירגונים הנ"ל יסדו את מוסדותיהם ואת לשכות-העבודה משלהם ונותני-העבודה התחילו להזמין פועלים מהלשכות הנ"ל. רק אז הרגישה ההסתדרות הכללית את רצינות המצב וראתה בצדק את הסכנה למרותה המונופוליסטית בשוק. היא החליטה, איפוא, להילחם בלשכות-העבודה הנ"ל במלחמות גלויות: על פיגומי הבנין ועל הכבישים. כלומר, נשלחו פועלים רבים למקומות עבודה, שבהם העסקו פועלי הלשכות של ההסתדרויות הנ"ל, והפריעו בכוח לעבודה, הרסו את העבודה שנעשתה, איימו על נותני-העבודה אשר "העיוור" להזמין פועלים מההסתדרויות הנ"ל, והיות והפועלים המותקפים התגוננו בכל כוחותיהם נגד המפריעים והמתקיפים פרצו בכל

מקום ומקום (בחיפה, תל-אביב ובכל נקודות הארץ ששם היתה קיימת אחת ההסתדרויות הנ"ל) תגרות-ידמים שגררו התערבות המשטרה, מאסרים ומשפטים רבים.

שנים על שנים נמשכו הקרבות הללו על הזכות לקבלת עבודה. ההסתדרות הכללית טענה שרק לה הזכות הזאת, וכל הטענות של הציבור ושל נותני-העבודה, שיש לאפשר לנותן-עבודה בחירה חפשית של פועלים מהלשכות השונות לא הועילו. עד שגם ההסתדרות הכללית נוכחה, שלא יעלה בידה להשמיד את האירגונים הנ"ל ונאלצה להכיר בהם וגם לחתום הסכמים על חלוקה אחוזה של העבודה. הסכם כזה נחתם קודם עם „הפועל המזרחי“ שלפיו נשארות קיימות שתי ההסתדרויות עם שתי לשכות-עבודה. שתיהן ריכזו הזמנות לפועלים וחילקו אותן ביניהן לפי מפתח אחוזה. ההסכם הזה בתקפו עד היום הזה, אף כי „הפועל המזרחי“ אינו מפסיק מלטעון על חלוקה בלתי-נכונה ובלתי-אמיתית של ההזמנות ועל קיפוחים והפרות רבות של ההסכם הזה, מצד ההסתדרות הכללית.

ברם, אם פועלים חברי מפלגות אחרות סבלו בתוך מסגרתה של ההסתדרות הכללית, הרי אין מלים לחאר את פרשת ההתעללות שהיתה קיימת כלפי פועלים חברי הסתדרות הציונים הרוויזיוניסטים, והסיבות מובנות :

מפלגת הרוויזיוניסטים, המפלגה הלאומית, היא מיום קיומה עד היום הזה המפלגה הלוחמת ביותר נגד שלטונה של מפא"י ביישוב ובתנועה הציונית בכלל ולפיכך היו גם אמצעי-המלחמה נגד המשתייכים למפלגה זו חריפים יותר ובלתי-מרוסנים יותר: הרעבה פשוטה היתה מנת חלקם של הפועלים הרוויזיוניסטים בתוך ההסתדרות הכללית ולפיכך החליטו גם הם לתבוע במפגיע את זכותם. הנהגת מפלגת הצה"ר נמנעה מללכת מייד בדרך שהלכו כל המפלגות, ועשתה מאמצים מיוחדים למען מנוע מחבריה את העויבה של ההסתדרות הכללית. קודם הם יסדו את „גוש העבודה“ שאירגן את כל חברי הצה"ר ובית"ר בפנים ההסתדרות, אח"כ נשלח עלידי האכסקוטיוו העולמית של הצה"ר תזכיר אל הוועד הפועל של ההסתדרות השמאלית, שבו נתבקשה הנהגת ההסתדרות השמאלית לפעול אך ורק בתורת הסתדרות מקצועית ולא פוליטית. אולם הנהגת ההסתדרות הכללית סירבה להיענות לתביעה זאת וגם הפועלים הרוויזיוניסטים עזבו את ההסתדרות הכללית ויסדו את „אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר“ אשר הקים גם את לשכת-העבודה שלו ושלה פועלים למקומות עבודה שונים.

כמובן שהמלחמה נגד פועלי אירגון זה היתה גדולה וקשה פי כמה מאשר נגד פועלי האירגונים הנ"ל, ולא היה אף מקום עבודה אחד, שלא נכבש על ידינו בקרבנות-ידמים ממש בעיר ובמושבה. יומני-המשטרה ומשרדי בתי-המשפט מלאים תיאורים רבים על התפתחות הסיכסוכים הגדולים בעבודות קלאיות בכפר-סבא, בפתח-תקווה, בחדרה, בעבודות הבנין בתל-אביב, בחיפה, ברחובות, ובעבודות התעשייה בירושלים ובמקומות אחרים. בינתיים החליטה עיריית תל-אביב לקבוע מפתח לחלוקת העבודה לכל אירגוני הפועלים הנ"ל ובתוכם גם ל„אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר“.

בשנת 1934 הצטרפו ל„אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר“ פועלים ממפלגת ברית הציונים הכלליים, תימנים, ספרדים ו„המזרחי-המקורי“ (חלק פועלים דתיים שנפרדו מ„הפועל המזרחי“) ופועלים בלתי-מפלגתיים למאות רבות ויחד יסדו את „הסתדרות העובדים הלאומית בארץ-ישראל“ שלמרות המלחמות הרבות אתה על הזכות לקבלת עבודה היא מוכרת כיום אפילו עלידי ההסתדרות הכללית, בהיותה נאלצת במאי 1937, בתיווכו של הא' פנחס רוטנברג, מייסדה ומנהלה של חברת החשמל בארץ ונשיא הוועד הלאומי עד הזמן האחרון, לחתום עם הסתדרות העובדים הלאומית הסכם-עבודה על הקמת לשכת-עבודה משותפת לריכוז ההזמנות לעבודה, לחלק בה את ההזמנות לפי מפתח אחוזה לשתי ההסתדרויות.

התהליך של הפוליטיזציה של ההסתדרות הכללית הלך והחריף במידה כזאת שלא נשאר בתוכה מקום אפילו לפועלי מפלגת ברית הציונים הכלליים, המפלגה המתונה ביותר בתנועה הציונית,

ובשנים האחרונות הקימו גם הם את אירגונם הם „אירגון העובדים הציוניים הכלליים“. גם ההסתדרות הדתית העולמית „אגודת ישראל“ הוציאה את פועליה שנמצאו בתוך מסגרתה של ההסתדרות הכללית והקימה את „הסתדרות פועלי אגודת ישראל“ וכיום הננו עדים לקיומן של שבע הסתדרויות עובדים בארץ הזאת: ההסתדרות הכללית, הסתדרות העובדים הלאומית, הסתדרות הפועל המזרחי, הסתדרות העובדים הספרדים, הסתדרות הפועלים התימנים, אירגון העובדים הציוניים הכלליים והסתדרות פועלי אגודת ישראל — — —

שלטונה של ההסתדרות השמאלית על כל ענפי החיים

ההסתדרות אינה מסתפקת בכיבושים אשר היא רוכשת ושבהם היא שלטת. היא אומרת לשעבר את כל ענפי הכלכלה בארץ לרצונה. איפה שידה מגעת היא נהפכת לבעל הענף המסויים בכלכלת הארץ אולם אם אין ידה מגעת לכך, היא עושה את הכל למען הטיל את שלטונה גם על המשק הפרטי, החברה המסחרית ובתי-החרושת. המגמה היא להפוך את כל חלקי היישוב, על כל מעמדותיו תלויים בצורה זו או אחרת בה ובכוחה.

דרך שלטון זו הרבה צורות לה והיא קיימת בכל ענף וענף ובכל פינה קטנה של החיים בארץ הזאת, ונכון הגדיר את זאת אחד המבקרים בארץ, אדם בעל עין בוחנת וחודרת: „כל צורותיכם נובעות ממקור אחד: יש לכם פה, הסתדרות אדירה אולם מסוכנת מאוד, כי היא מתערבת בכל דבר ודבר“ — — —

יחד עם כל המגמה השלטונית התפתח בהסתדרות הכללית הרצון לריווחים כספיים על-ידי הקמת מוסדות קבלניים, המקבלים עליהם את האחריות לביצוע עבודות ולספק את החמרים לעבודה הזו. כלומר, במקום הקבלן הפרטי או השותפות של הקבלנים הפרטיים באה הסתדרות העובדים על-ידי הממונים שלה לניהול המוסד הקבלני והיא משתתפת בהתחרות הרגילה לקבלת העבודה המבוססת על הקאלקולאציה הזולה ביותר והנוחה ביותר של שבר החמרים ושכר הפועלים.

מוסדות קבלניים אלה מלבד שהם גרמו לפילוג נוסף ולמשטמה נוספת בין המעמדות ביישוב, כלומר בין חלק נותני עבודה עד עתה לבין ציבור הפועלים ההופך לנותן עבודה והורס את יסודות הפרנסה של בעלי היזמה הפרטית, מלבד כל זה הוא גרם למשטמה פנימית חריפה יותר בתוך ההסתדרות גופא. כי ברדיפה אחרי ריווחים נשכחו ונהרסו עקרונות רבים של תנאי-העבודה, כאלה, שלשם השגתם אצל נותני-עבודה פרטיים מתעוררים אפילו סיכסוכי-עבודה קשים — — —

וכך מהווה כיום ההסתדרות הכללית טרוסט מאוחד גדול של כל מיני מוסדות קבלניים וכספיים, נכסים דניידי ודלא דניידי, חברות ייצור ושיווק, במקום הסתדרות מקצועית של פועלים. המוסדות מגיעים לעשרות רבות, אולם נזכיר בזה רק אחדים — „סולל-בונה“, החברה הקבלנית הגדולה ביותר לבנין; „ניר“, החברה לעבודות ההתיישבות בכפר; „יכין“, החברה לשיווק פרי-ההדר של פרדסי ההסתדרות ומשקי העובדים; „תנובה“, החברה לשיווק התוצרת החקלאית, החלב והלול ממשקי העובדים השונים בארץ, ו„המשביר המרכזי“, החברה המסחרית לריכוז כל הקניות ממצרבי מזון ועד למצרבי ברזל ומכונות בארץ ובגולה ולשיווקם בכל נקודות הארץ דרך הצרכניות השונות של ההסתדרות.

אח"כ הקימה ההסתדרות גם מוסדות ייצור בצורת בתי-חרושת ובתי-מלאכה עצמאיים, וגם שם לא רק על יסוד של עבודה-עצמית אלא על יסוד של עבודה-שכירה, כלומר, שחלק מהפועלים התחלק בריווחים והחלק השני קיבל רק שכר-עבודה יומי או קבלני. המוסדות הם: בתי-חרושת לנעלים, מאפיות, בתי-חרושת לריבות, לארגוני-מכונות, לכל מיני עבודות מתכת ומכונות וכו' וכו'.

נוסף על הכל, ריכוזה ההסתדרות הכללית בידיה את כל התחבורה והתעבורה בארץ — — —

הנה כי כן, אין ההסתדרות הכללית יותר הסתדרות של עובדים בלבד אלא של נותני עבודה, וידוע בכל היישוב, כי אותם המלחמות על תנאי העבודה ואותם סיכומי העבודה המתעוררים בכל מקומות העבודה הפרטיים השונים ששם מופיעים מזכירי ההסתדרות כתובעים בשם הפועלים נגד המעבידים, מתעוררים ביתר חריפות וביתר תכיפות בתוך ההסתדרות פנימה, ושם מופיעים ועדי הפועלים של ההסתדרות במקומות כתובעים בשם כל פועלי ההסתדרות נגד מנהיגי ההסתדרות גופא המעבידים. לרוב, מתאמצת ההסתדרות להעלים את הסיכומים מדעת-הקהל אולם ידוע, שקיים מנגנון-בוררות מיוחד בהסתדרות השמאלית העומד תחת פיקוח ועדת הביקורת המרכזית של ההסתדרות השמאלית וקרו גם שבתות קשות ומלחמות דמים גלויות, וזכורה ביחוד השביתה הגדולה מלוחמת-מכות ב"סולל-בונה", במחצבת "אבן וסיד" שעל-יד חיפה.

הפיתרון לבעיות העבודה

אנחנו רואים דרך יחידה לפיתרון בעיית יחסי-העבודה בארץ הזאת:

(א) פעולת-האירגון של האגודות המקצועיות חייבת להתבסס אך ורק על יסוד מקצועי ולא פוליטי-מפלגתי, ואין כל מקום להפליה בין חבר מפלגה אחת לשניה.

(ב) היחסים עם נותני-העבודה חייבים להתבסס על יסוד של בוררות חובה לאומית. משק ארצנו הצעיר והבלתי מבוסס אינו יכול להרשות לו לשמש רקע למלחמת מעמדות בין עובדים ונותני-עבודה. העליה היהודית הבאה לארץ זאת היא עליה חלוצית-כיבושית ועלינו לא רק לתת את המאכסימום של האפשרויות להתפתחותם של המפעלים אלא להכשיר את הקרקע בשביל עליה נוספת. כחלוץ חייב לראות עצמו כל עולה, עובד כנותן-עבודה, בעל אחד המקצועות החפשיים, סוחר, בעל-מלאכה וכו' ואסור, שהמשק הצעיר הזה יסבול אפילו במידה המינימאלית ביותר מזעזועים ומסיכומים. היות וקיימים ניגודים טבעיים ורצונות מנוגדים בין העובד לנותן-העבודה שאין להתעלם מהם ללא פיתרון, הרי לפי השקפתנו אין להשאיר את הדבר הזה למשחק-כוחות חפשי בין המעמדות האלו, אשר כמובן יבססו אז את כל מלחמתם על יסוד הכוח ההדדי והחלש בכוח הסבלנות, או בכוח ההון יהא נאלץ להיכנע לחזק יותר ובינתיים המשק יפול למירמס לרגליו של משחק-כוחות חפשי זה, אלא אנו חושבים שיש להקים בארץ מועצה כלכלית עליונה של כל ענפי העבודה והיא תהא הקובעת גובה השכר של הפועל מצד אחד וגובה הריווח של נותן-העבודה מצד שני בכל ענף וענף, ובכל מקרה של סיכסוך יימסר הדבר לבוררות המכרעת והמחייבת של המועצה הכלכלית. העליונה הזאת, והיא תקח בחשבון את שני הגורמים יחד. כושר התפתחות המשק ואפשרויות קיומו ההוגן של הפועל.

(ג) לשכת-העבודה לפי דעתנו, צריכה להיות נייטראלית בהחלט. היא חייבת לפעול בכל מקום ומקום כלשכה מוניציפאלית או ממשלתית עם פקידות ממונה האחראית על מעשיה כפקידות של שירות-המים ללא כל הפליה, ונותן-העבודה יכול להזמין את פועליו בלשכה הזאת, ששם לא תהא חלה כל פאספורטיזאציה מפלגתית. כל הפועלים לכל מקצועותיהם יהיו רשומים בלשכה הזאת ולא יהא עליהם ועל מצפונם, ועל השקפתם הרעיונית כל לחץ כלכלי של כריתת פת-הלחם.

(ד) שבתות והשבחות חייבות להיות אסורות בתכלית, הדברים השנויים במחלוקת מובאים להכרעת הבוררות של המועצה הכלכלית העליונה. ביחוד יש לאסור את הזעזועים האלה בימי-המלחמה, אולם אנו מדגישים, המועצה הכלכלית העליונה היא היסוד הראשון ולהכרעתה חייבים להיכנע גם נותני-העבודה וגם העובדים.

ישנן, אמנם, ארצות, שבהן אין קיימת הכרעת חובה של מוסד ברי-סמכות חוקתית עליונה כזו המצעת על-ידינו ובכל זאת אין יחסי-העבודה כה פרושים בתוכן ושם מסתפקים רק בוועדות-תיווך, אולם, אלו הן ארצות, שדעתו של הקהל שקולה כנגד כל סמכות שלטונית ממשלתית ולפיכך, פירסום דעתה בגלוי של ועדת-החקירה בסיכסוך המסויים, אף בלי כוח-כפייה על הצדדים לקבלת

הדיעה והמסקנה הזאת, הוא מספיק לשם הנעת הצדדים לקבלת המסקנות, אולם, לצערנו, אין להגיד את כל זה כלפי ארצנו, ולפיכך יש לתת למיעצה הכלכלית העליונה הזאת סמכות־חוקתית זכות־כפיה על שני הצדדים לציית למסקנותיה ללא כל עירעור.

גם עצם המו"מ בין העובד ונותן־העבודה חייב לפי השקפתנו להיות מבוסס לא על יסוד משטמה מעמדית אלא להיפך על יסוד של אחווה. החלוצ הפועלי שעלה ארצה לבנותה ולהשקיע בה את מרצו וכוחותיו אינו יכול לראות את בעל־ההון כאויב מעמדי אלא כחלוצ בעל־הון, כי לשניהם מטרה אחת: פיתוח הארץ לתועלת היושבים בה ועוד יותר לתועלת האחים בגולה המצפים להיגאל בעלייתם לתוכה מכל צרותיהם ותלאותיהם בגולה. ולפיכך, יש לטשטש ככל האפשר את הגבולות המעמדיים, בחינוך, ביחסי־העבודה, בתעמולה ובכל גילויי החיים ולא להחריפם ולסמנם יותר ויותר. מכאן כל התנגדותנו ומלחמתנו החריפה במלחמת המעמדות, הנראית בעינינו כמזיקה להתפתחות תהליך ההתיישבות היהודית, המאלצת הון רב לזרום לארצות אחרות מתוך פחד בפני שלטון הכוחות המעמדיים, ההורסת מפעלי יזמה רבים בגלל מגמותיה השתלטניות־מעמדיות הנפסדות, והמצמצמת את עליית העובדים היהודים וקליטתם במשק הארץ.

דצמבר, 1940.

ת א ר י כ ו ן

- 1897 — הקונגרס הציוני הראשון בבאָל ; נוסד ה"בונד" במזרח אירופה.
- 1904 — 1918 — תקופת העליה השניה.
- 1919 — 1924 — תקופת העליה השלישית.
- 1920 — יוסף תרומפלדור נפל בתל-חי (י"א אדר תר"פ).
- דצמבר 1920 — ייסוד ההסתדרות הכללית של העובדים העברים בארץ-ישראל.
- 1924 — 1928 — תקופת העליה הרביעית.
- 1024 — עליית "צעירי-ציון" באניה צ'יצ'רין מאודיסה.
- 1925 — המרד בנחלת-יהודה.
- 8—9 ינואר 1925 — הוקמה "הסתדרות הציונים העמלנים".
- 1925 — גרעין ההכשרה הראשון של בית"ר נוסד בסטוקי שבלטביה.
- נובמבר—דצמבר 1925 — ראשוני הבית"רים מלאטביה עלו ארצה.
- 10—11 ספטמבר 1926 — המועצה הארצית השניה של "הסתדרות הציונים העמלנים".
- ינואר 1927 — "הסתדרות הציונים העמלנים" הצטרפה למפלגה הרוויזיוניסטית.
- פברואר 1927 — כינוס הייסוד של "גוש העבודה הרוויזיוניסטי" בנחלת-יהודה.
- 8—9 פברואר 1927 — כנס חקלאי ראשון של המפלגה הרוויזיוניסטית.
- 1927 — בנס-ציונה הוקמה מזכירות ארצית של "גוש העבודה הרוויזיוניסטי".
- יולי 1929 — פרעות ביישוב.
- 1929 — 1936 — תקופת העליה החמישית.
- סחיו 1929 — בית"רים מפולין ומלאטביה מבשרים את גל העליה החמישית.
- 5 ינואר 1930 — איחוד "הפועל-הצעיר" עם "אחדות-עבודה" קמא והקמת מפא"י.
- אפריל 1930 — סיכום-העבודה הפוליטי הראשון בכפר-סבא.
- 31 מאי 1930 — כינוס עובדי הצה"ר ובית"ר החליט על הפרישה מן ההסתדרות "הכללית".
- 1931 — ההתיישבות ברמת-טיומקין.
- ינואר 1932 — הסכם-העבודה הראשון עם אירגוני העובדים בעירית תל-אביב.
- מאי 1932 — סיכום-העבודה בהרצליה.
- אוקטובר 1932 — סיכום-עבודה: "פרומין" בירושלים ועבודות-בנין בתל-אביב.
- פברואר 1933 — סיכום-העבודה בפתח-תקווה.
- שביעי של פסח תרצ"ג — הפוגרום על הנוער הבית"רי בתל-אביב.

- חג השבועות תרצ"ג — הפוגרום על הנוער הבית"רי בחיפה.
 נוא' 1933 — סיכסוך־העבודה במגדל.
 16 יוני 1933 — נרצח ד"ר חיים ארלוזורוב.
 8 ספטמבר 1933 — הפוגרום על הנוער הבית"רי בחדרה.
 1 אוקטובר 1933 — ניתן פסק־הדין בסיכסוך מגדל.
 10—11 נובמבר 1933 — אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר החליט על הקמת ה.ע.ל.
 15 נובמבר 1933 — נוסדה קופת־חולים לעובדים לאומיים.
 9 אפריל 1934 — ועידת הייסוד של ה.ע.ל.
 יוני 1934 — אסיפה כללית ראשונה של קופת־חולים לעובדים לאומיים.
 1934 — הסוכנות שללה זכות העליה מחברי בית"ר.
 15 יוני 1934 — אברהם סטבסקי נידון למוות באשמת רצח ד"ר ח. ארלוזורוב.
 פועלי ההסתדרות השמאלית חרסו את בית הורקין ברחובות.
 21 יולי 1934 — אברהם סטבסקי זוכה.
 31 יולי 1934 — הוועד־הפועל של הצה"ר הציע ועידת שולחן־עגול עם השמאל.
 17 באוקטובר 1934 — פוגרום על חברי התנועה הלאומית בחיפה.
 27 אוקטובר 1934 — נחתם הסכם לשלום־בית בהסתדרות הציונית.
 26 נובמבר 1934 — נחתם הסכם ז'בוטינסקי—בן־גוריון בלונדון.
 24 פברואר 1935 — משאל־חברים בהסתדרות השמאלית על הסכם ז'בוטינסקי—בן־גוריון.
 1935 — משאל־עם בהצה"ר על פרישה מן ההסתדרות הציונית הישנה.
 20 אפריל 1935 — הוועידה הארצית השניה של ה.ע.ל.
 17 ספטמבר 1935 — קונגרס הייסוד של ההסתדרות הציונית החדשה.
 1936 — 1939 — תקופת העליה הששית.
 27 ינואר 1936 — המועצה הראשונה של האגודות המקצועיות בה.ע.ל.
 17 אפריל 1936 — החלו „מאורעות" תרצ"ו—תרצ"ט.
 19 מאי 1936 — פתיחת נמל תל־אביב.
 17 אוקטובר 1936 — סיכסוך־העבודה בבניני „הדסה" על הר־הצופים.
 1937 — הפילוג ב„הגנה הלאומית" והקמת האירגון הצבאי הלאומי.
 14 נובמבר 1937 — יום שבירת ה„הבלגה" על־ידי חיילי האירגון הצבאי הלאומי.
 17 פברואר 1938 — קוונטס ה.צ.ח. בפראג.
 28 אפריל 1938 — הוועידה הארצית השלישית של ה.ע.ל.
 21 יוני 1938 — „המדינתיים" הצטרפו לה.ע.ל.
 29 יוני 1938 — שלמה בן־יוסף הועלה לגרדום.
 17 מאי 1939 — פורסם „הספר הלבן".
 25 מאי 1939 — הוועידה הארצית הרביעית של ה.ע.ל.
 1 ספטמבר 1939 — פרצה מלחמת העולם השנייה.

- 1940 — 1947 — תקופת העליה השביעית.
- יוני 1940 — הוועד הלאומי קבע מפתח ארצי לחלוקת עבודה — 10 אחוז לה.ע.ל.
- 4 אוגוסט 1940 — נפטר זאב ז'בוטינסקי (כ"ט תמוז ת"ש).
- 13 ינואר 1941 — הוקם מרכז-העבודה הקבלני עליד ה.ע.ל.
- 20 מאי 1941 — נפל דוד רזיאל, מפקד האירגון הצבאי הלאומי (כ"ג אייר תש"א).
- 22 יוני 1942 — הסכם כולל ראשון בין הסתדרויות הפועלים בענף היהלומים.
- ינואר 1943 — הסוכנות היהודית החליטה על חוקת הלשכה הכללית.
- 3—4 מאי 1943 — הוועידה הארצית הראשונה של קופת-חולים לעובדים לאומיים.
- ינואר 1944 — אצ"ל הכריז על המרד נגד השלטון הזר במולדת.
- נובמבר 1944 — אוקטובר 1945 — רדיפות מבית, תקופת „הסיון“.
- 3 פברואר 1945 — משאל-עם בהצה"ר על שיבה להסתדרות הציונית הישנה.
- 24—26 מאי 1945 — הוועידה הארצית הרביעית של ה.ע.ל.
- 3 ספטמבר 1945 — הוועידה הארצית השניה של קופת-חולים לעובדים לאומיים.
- אוקטובר 1945 — ספטמבר 1946 — תקופת „תנועת-המרץ“.
- דצמבר 1945 — פברואר 1946 — סיכסוך המטויות בפתח-תקווה.
- מרץ 1946 — איחוד הצה"ר עם „המדינתיים“.
- 2—7 ספטמבר 1946 — ה.ע.ל. משתתפת לראשונה בקונגרס היהלומנים הבין-לאומי.
- דצמבר 1946 — הקונגרס הציוני הכ"ב.
- מאי 1947 — איחוד העובד הציוני וה.ע.ל. בחיפה.
- 29 נובמבר 1947 — עצרת האומות המאוחדות החליטה על הקמת מדינת היהודים בחלק מארץ-ישראל.
- 1 מרץ 1948 — ה.ע.ל. הצטרפה ללשכות הכלליות.

מקורות ביבליוגרפיים

- ז. ז'בוטינסקי — בעיות־עבודה.
- ד"ר י. קלוזנר — בדרך למדינה.
- ד"ר י. ה. ייבין — גלעד (קובץ „יזכור“ לחללי בית"ר וה.ע.ל. בשנות „מאורעות“ תרצ"ו-תרצ"ח).
- ד"ר ב. לובוצקי — ירושלים מחכה.
- ד"ר ב. לובוצקי — הצה"ר ובית"ר.
- ח. לזר-ליטאי — אף-על-פי.
- י. מחנאי — נחלת־ז'בוטינסקי.
- א. שנארי — „לאשר קדמו לנו“ (מאמר בקובץ היובל ל-20 שנות ה.ע.ל.).
- י. בן־צבי — פועלי־ציון בעליה השניה.
- ב. בורוכוב — כתבים.
- מ. ברסלבסקי — תנועת הפועלים הארץ־ישראלית.
- ד. בן־גוריון — אנחנו ושכנינו.
- מ. בסוק — ממעמד לעם.
- מ. בסוק — יוסף טרומפלדור.
- ב. חבס — ספר העליה השניה.
- ב. כצנלסון — ראשי־פרקים לתולדות תנועת הפועלים בארץ־ישראל.
- ד. צירקין — מלבטיה של קומונה אחת („מבפנים“, כרך י"ב).

ע ת ו נ ו ת

„הצפון“ / „המדינה“ / „דאר היום“ / „חזית העם“ / „העם“ / „הירדן“ / „המשקיף“ / „הבקר“ / „הארץ“ / „דבר“ / „הצפה“ / „משמר“ / „היסוד“ / „בוסתנאי“ / „מבפנים“ / „הפועל הצעיר“ / „במפנה“.

שונות

הצהרת העמלנים.

ההסתדרות — מאסף 1946.

ההסתדרות בשנות השלושים — קובץ יובל.

הסתדרות העובדים הלאומית מהי ?

פעולותינו — חוברות בהוצאת ה.ע.ל.

קובצי „העובד הלאומי“.

עשר שנות ה.ע.ל.

העובד הלאומי במערכה, 1939.

עשרים שנות ה.ע.ל.

דינים וחשבונות לוועידות ה.ע.ל. וקופת־חולים לעובדים לאומיים.

המסמכים המקוריים ששימשו יסוד לספר וכן העדויות שנגבו מפי הפעילים בתנועת העבודה

הלאומית בתקופותיה השונות רוכזו ב„מכון ז'בוטינסקי“ בישראל.

רשימת התמונות

עמוד

34	—	—	—	—	—	י. ליבין — „המורד“ מנחל-יהודה
35	—	—	—	—	—	הוועד הראשון של „הסתדרות הציונים העמלנים“
46	—	—	—	—	—	כינוס פועלים רוויזיוניסטים ברחובות בשנת 1926
51	—	—	—	—	—	חוזר „גוש העבודה הרוויזיוניסטי“ משנת תרפ"ז
55	1928	—	—	—	—	הכרוז הראשון של „גוש העבודה הרוויזיוניסטי“ לבחירות לעירית ת"א
71	—	—	—	—	—	פלוגת בית"ר בכפר-סבא, 1930
74	—	—	—	—	—	פלוגת בית"ר בראש-פינה, 1931
79	—	—	—	—	—	החוזר הראשון של אירגון עובדי הצה"ר ובית"ר
83	—	—	—	—	—	פלוגת בית"ר על-שם טיומקין, רחובות 1930
85	—	—	—	—	—	פלוגת בית"ר ברמת-טיומקין, 1930
137	—	—	—	—	—	„חזית העם“ — ההכרזה על הקמת הסתדרות העובדים הלאומית
156	—	—	—	—	—	חזונה העבודה הראשון של קופת-חולים לעובדים לאומיים
183	—	—	—	—	—	פתקאות-ההצבעה במשאל-החברים של ההסתדרות השמאלית, 1935
188	—	—	—	—	—	מכתב דב הוז לה.ע.ל. על דחיית „הסכם לונדון“, 1935
196	—	—	—	—	—	אסירי עבודה עברית מפלוגת בית"ר בהרצליה, 1934
204	—	—	—	—	—	יעקב שובל ז"ל
207	—	—	—	—	—	כיבוש העבודה במשרפות מקווה-ישראל, 1936
211	—	—	—	—	—	פועלים לאומיים בנמל חיפה, 1936
217	—	—	—	—	—	כיבוש העבודה במגדל-צדק
218	—	—	—	—	—	פועלים לאומיים בנמל תל-אביב, 1936
219	—	—	—	—	—	קופת-חולים לעובדים לאומיים הקימה סניפה בנמל תל-אביב
226	—	—	—	—	—	הפרוטוקול המצורף להסכם ה.ע.ל. עם ההסתדרות השמאלית, 1937
237	—	—	—	—	—	פועלים לאומיים סוללים כביש בחדרה
243	—	—	—	—	—	ברכת פרופ' יוסף קלוזנר לוועידה הארצית השלישית של ה.ע.ל.
259	—	—	—	—	—	פועלים לאומיים סוללים את כביש מלכיה
276	—	—	—	—	—	פועלי היהלומים הראשונים בארץ, פתח-תקווה, 1938
332	—	—	—	—	—	ועדת הבחירות לקונגרס הציוני ה-כ"ב במחנה המעצר באריתריאה

